

तमसो मा ज्योतिर्गमय

SANTINIKETAN
VISWA BHARATI
LIBRARY

252.2

J181

V-1

96598

THE
MAJJHIMA NIKĀYA
(1. MŪLA PANNĀSAKAM)

Editor
Dr. P. V. BAPAT

General Editor
BHIKKHU J. KASHYAP

PĀLI PUBLICATION BOARD
(BIHAR GOVERNMENT)

GENERAL PREFACE

The teaching of the prophets is generally distorted by the beliefs of the world and the interpretations of the priests. If we wish to ascertain what the founders of great religions taught, we have to get back to the original sources.

Buddhism in all its forms goes back to the life and teaching of the Buddha. While the austerities practised by him till he attained enlightenment appeal to the Hīnayāna, the Pāli, or the Southern school, his life of service and compassion for 45 years after the attainment of enlightenment is the authority for the Mahāyāna, the Sanskrit or the Northern school.

The religious quest springs from the consciousness of the imperfection and suffering of the world. The questions which worried Tolstoy in the fiftieth year of his life disturb all thinking men: "What is life? Why should I live? Why should I do anything? Is there any meaning in life that can overcome inevitable death?" Nijinzky summed up the whole problem in his *Diary* when he wrote: "The whole life of my wife and of all mankind is death." How can we be saved from the body of this death? This is the problem of religion.

The Buddha traces suffering to selfish desire. Suffering is the result of tension between a living creature's essential impulse to try to make itself into the centre of the universe and its essential dependence on the rest of creation. Craving is that which binds the individual to the creative process. The individual with selfish desire becomes the slave of the universe. We can overcome suffering only if we get rid of *trṣṇā* or *taṇhā*. To attempt to get rid of suffering through the various devices of self-deception is not to cease to suffer but to suffer in a different way.

The Buddha formulates the eight-fold path of morality which helps us to eliminate selfish desire and overcome suffering. When the Upaniṣads declare, "That thou art", *tat tvam asi*, it is not a mere statement of fact. It is a call to action. Make thyself that which thou know thou canst be. Whereas the Hindu mind believes in a permanent element in the individual which can stand firm and unshaken in the midst of change, the Buddhist stresses the dynamic character of the self. No change is possible with an unchanging consciousness. We can achieve the possibilities in us by the exertion of the will rather

than by the play of the intellect. Religion is not a creed, but a vital process. It is no use railing against God or destiny when we are ourselves the authors of our disgrace. If few are chosen, it is because few choose to be chosen. The Buddha laid stress on the creative freedom of man. The Buddha did not encourage dependence on the supernatural. He could not conceive of a being capable of creating a world for the express purpose of its creatures praising him. The ten veramaṇīs or prohibitions or abstinences called *daśaśīla* or *daśaśikṣāpada* which the novices in the path of Buddhism utter are given in these words : “I take upon myself the abstinence, (1) from destroying life, (2) from taking what is not given, (3) from leading an unchaste life, (4) from speaking untruth, (5) from giving myself to intoxicating drugs, (6) from eating at irregular hours, (7) from seeing musical and dancing performances and other shows and pageants, (8) from wearing garlands, perfumes, unguents and other bodily decorations, (9) from using high couches and seats, (10) from accepting gifts of gold and silver.” The first five are the Buddhist *pañcaśīla*.

pāṇātipātā veramaṇī sikkhāpadaṃ samādiyāmi
 Adinnādānā veramaṇī sikkhāpadaṃ samādiyāmi
 Kāmesu micchācārā veramaṇī sikkhāpadaṃ samādiyāmi
 Musāvādā veramaṇī sikkhāpadaṃ samādiyāmi
 Surā-meraya-majja-pamādaṭṭhānā
 veramaṇī sikkhāpadaṃ samādiyāmi

Conflicts in the world are conflicts in the human soul enlarged. If men were at peace within themselves, the outer conflicts between nations would inevitably cease. By practising the Buddha's *pañcaśīla* we will develop patience, courage, love and unselfishness. The Buddha teaches us that even in an age of anxiety and violence, it is possible to gain and maintain inner harmony, which is not at the mercy of outward circumstance.

Nirvāṇaṃ paramaṃ sukham : Nirvāṇa is the highest bliss. It is not a negative state of annihilation but a positive state of joy, consciousness grown from an unhappy to a beatific one. The Buddha does not tell us that man is but a bubble on the turbulent surface of nature and that he has no destiny save to undergo dissolution. The Hindu affirms that man can realise his identity with Brahman, the ground of all being; the Buddhist says that man can live in a transfigured world where *saṃsāra* and *nirvāṇa* are one. In *Mahā-saccaka Sutta*, the Buddha himself is reported to have described the supreme triumph of reaching the goal of his quest as follows:

“When this knowledge, this insight had arisen within me, my heart was set free from intoxication of lusts, set free from the intoxication of becomings, set free from the intoxication of ignorance. In me, thus emancipated, there arose the certainty of that emancipation. And I came to know: Rebirth is at an end. The higher life has been fulfilled. What had to be done has been accomplished. After this present life there is no further for this or that. This last insight did I attain to in the last watch of the night. Ignorance was beaten down, insight arose, darkness was destroyed, the light came, inasmuch as I was there strenuous, earnest, master of myself.” Thus ended the struggle of six long years.

The Buddha is said to be a physician. Even as the physician strives to restore to health a sick man, the Buddha tries to restore us to our normal condition. If our leaders become normal, we may be able to replace the present social order in which division, falsehood and violence prevail, by a new one in which humanity, truth and brotherhood will reign.

On the occasion of the 2,500th anniversary of the Buddha’s parinirvāṇa, the Government of India decided to publish standard versions in Devanāgarī Script of the complete Pāli and the Sanskrit texts of the two schools, Southern and Northern, in the hope that some of the readers of these books may be impelled to love the good, to practise altruism and hold their spirit aloof from the desires and ambitions of the world.

S. Radhakrishnan

INTRODUCTION

1. The Pāli Tipiṭaka

After the passing away of the Buddha at Kusinārā, the disciples had assembled to pay their last homage to him. The Venerable Mahā Kassapa, the chief of the congregation, was delivering words of consolation to the bereaved assembly, reminding them of the declaration of the Buddha : — “It is the very nature of all things near and dear to us that we must divide ourselves from them.” Subhadrā, a monk who had received ordination in an advanced age, however, did not look gloomy. He took a perverted view of the situation and spoke : — “Do not grieve, brothers, for now we are definitely released from the restraint of the Great Teacher and his too rigid discipline. While the Teacher lived, we were constantly rebuked for failing to observe the hard rules; but, now we are at liberty to do as we please; therefore, do not grieve.” These words sounded a note of warning against the future possible distortion of the Dhamma at the hands of faithless members of a similar category. The Venerable Mahā Kassapa felt an urgent need for convening a Grand Council of the leading Elders of the Saṅgha to make a full collection of the teachings, and also to adopt means for this right preservation and transmission to posterity. He addressed the Bhikkhus thus : — “Come, friends, let us chant together the Dhamma and the Vinaya...” The Venerable Mahā Kassapa drew a list of five hundred names of the topmost disciples to be appointed as members of the Council. At first, the name of the Venerable Ānanda was left out in view of the fact that he had not attained Arhat-hood till then. But, as no one else in the Saṅgha had the privilege of listening to the Teacher so very closely and for such a long period of time, his participation was deemed necessary and important. He was, consequently, asked to go to a suitable abode and develop insight, so as to become an Arhat and be able in time to join the Council. King Ajātasattu made necessary arrangements for the accommodation and convenience of the convention at Rājagaha, a favourite resort of the Teacher himself. A spacious beautiful pavilion was raised for the meeting at the entrance of the Sattapaṇṇi cave, on the northern side of the Vebhāra Hill.

Venerable Ānanda made the best efforts to train himself in developing insight. He kept walking up and down for the whole night absorbed in deep meditation; and, early in the morning, as he was going to stretch himself on the bed, his feet had left the ground and the head had not reached the pillow, at that moment, as if by a flash of light, darkness was dispelled and the sublime light of saint-hood dawned upon him. And through his miraculous superhuman power of an Arhat, he appeared all of a sudden on his appointed seat in the hall, as if emerging out of the ground, exactly as the proceedings were going to be started.

With the permission of the Saṅgha, Venerable Mahā Kassapa asked Upāli questions on Vinaya, relating to the different monastic transgressions; the matter, the occasion, the individuals concerned, the principal rules (paññatti), the amended rules (anupaññatti) and all other details about them. In this, the Vinaya text was agreed upon and settled. Then, again, with the permission of the Saṅgha, he asked Ānanda questions on the Dhamma; the occasion of a sermon and the person or persons with reference to whom it was preached.¹

The commentary, Aṭṭhakathā, of a much later date, assumes that the Abhidhamma Piṭaka was also included in the collection of the Dhamma, and that the Tipiṭaka, as it is available to us, was finalised at this very stage.²

A century after the passing away of the Buddha, a great controversy arose in the Saṅgha concerning the interpretation of some Vinaya rules. This necessitated the holding of the Second Council at Vesālī. Seven hundred leading Elders from distant parts of the country assembled to take part in it; and they had drawn up a new edition of the Scripture, resulting in the fixing up of the Piṭakas, Nikāyas, Aṅgas and Dhammakkhandhas.³

A century after, when King Asoka embraced Buddhism and gave patronage to its propagation, the richly furnished monasteries became centres of attraction even for the members of other sects. They donned the yellow robe, either by proper ordination or stealthily, and went about as Bhikkhus enjoying the privileges and honour given to them. They could not, however, leave their own inclinations behind, and began

1. *Cullavagga*, Chapter XI.
2. *Sumaṅgalavilāsini*, *Nidānakathā*.
3. *Cullavagga*,¹ Chapter XI.

to twist and distort the Doctrine in their own ways. This led to a state of confusion, and it became difficult to distinguish the true principles from the coloured ones. The Elders felt the necessity of safeguarding the purity of the Dhamma by affecting a total purge of the alien elements in the philosophical life of the Saṅgha. This task was entrusted to the Venerable Moggaliputta Tissa, a saint, thinker and writer. He compiled a book called the Kathāvatthu, refuting all the foreign theories, which was adopted as a book of the Tipiṭaka at the Third Council held at Pāṭaliputta under his presidentship. After the council, Asoka despatched missionaries to the then civilised parts of the world for a wide propagation of the Dhamma.¹

Prince Mahinda and Princess Saṅghamitta renounced the world and joined the Order to lead a mission to Sihaladīpa (Ceylon). Since then, the island became a stronghold of Buddhism, and, even, up to this day, had maintained the tradition of Pāli Tipiṭaka with all religious zeal.²

Up till then, the Tipiṭaka was traditionally handed down orally from teachers to pupils. The complete Scripture was compiled in the form of books for the first time in Ceylon in 29 B. C., under the patronage of king Vatteḡāmaṇi Abhaya, with all the detailed classifications that are now obtained in the Pāli Tipiṭaka of the Theravāda School. This was done at the Council convened for the purpose, known as the Fourth Great Council.³

The Fifth Council, according to orthodox tradition, was held at Māṇḍalay, Upper Burmā, in 1871, under the patronage of king Mindon. In this Council the entire Pāli Tipiṭaka was revised, re-edited and finally engraved on 729 marble slabs as follows⁴ —

Vinaya:	111	slabs
Sutta:	410	slabs
Abhidhamma:	208	slabs

Now, in this present age, the necessity of bringing out an upto-date edition of the Tipiṭaka printed on modern machines was felt. This task was taken up by the Burmese Chaṭṭha Saṅgāyana, the Sixth Great Council, held in Rangoon, which opened on the 17th May 1954 in the artificially built Rock Cave, especially constructed for the purpose, at

1. *Mahāvamsa*, Chapter V. 2. *Mahāvamsa*, op. cit.

3. *Mahāvamsa*, chapter X-XXIII. 4. बौद्ध धर्म के २५०० वर्ष, १९५६, p. 35

a little distance from the city. Two thousand and five hundred of the most erudite Bhikkhus, from all parts of the world, participated in chanting the Tipiṭaka together. A modern printing press was installed in a separate building and there the texts were printed as soon as they received the sanction of the Saṅgāyana. The Council kept functioning for two years, and concluded on the fullmoon day, May 1956, synchronising with the 2500th Jayanti of the Buddha.

In Ceylon, Burma, Thailand and Cambodia the principal religion of the people is Theravāda Buddhism, that adheres to Pāli Tipiṭaka as its Scripture. There, they have been having editions of it in their own scripts. Pāli Text Society, London, has been able to complete the publication of a major portion of it in Roman characters. But, as yet, it is not fully available in any script of India.

It is with a view to removing this want that the Government of India and the State Government of Bihar have jointly sanctioned a scheme of editing and publishing the entire Pāli Tipiṭaka in Devanāgarī which will be complete in 40 volumes of about 400 pages each. This task has been entrusted to the Devanāgarī Tripiṭaka Publication Department, Nālandā. It aims at presenting a co-ordinated edition of the text based on the printed books in Roman, Sinhalese, Burmese and Siamese scripts.

The following chart will show the distribution of books in the literature :—

TIPITAKA		
VINAYA PĪṬAKA	SUTTA PĪṬAKA	ABHIDHAMMA PĪṬAKA
1. Mahāvagga	1. Dīghanikāya	1. Dhammasaṅgaṇi
2. Cullavagga	2. Majjhimanikāya	2. Vibhaṅga
3. Pācittiya	3. Saṃyuttanikāya	3. Dhātukathā
4. Pārājika	4. Aṅguttaranikāya	4. Puggalapaññatti
5. Parivāra	5. Khuddakanikāya, which contains the following fifteen books :—	5. Kathāvatthu
	i. Khuddakapāṭha	6. Yamaka
	ii. Dhammapada	7. Paṭṭhāna
	iii. Udāna	

- iv. Itivuttaka
- v. Suttanipāta
- vi. Vimānavatthu
- vii. Petavatthu
- viii. Theragāthā
- ix. Therīgāthā
- x. Jātaka
- xi. Niddesa
- xii. Paṭisambhidāmagga
- xiii. Apadāna
- xiv. Buddhavaṃsa &
- xv. Cariyāpiṭaka

2. The Present Volume

The present volume is the First Part of the Majjhima Nikāya, or the collection of Middle-sized Sermons, the second book of the second Piṭaka. This has been rightly named as the *Mūlapaṇṇāsaka*, or the 'Initial Collection of Fifty.' The contents of these are as below :—

1. Mūlapariyāya Sutta — This sermon was delivered to some Brāhmaṇa Bhikkhus, haughty with the pride of their learning. They failed to catch the subtle metaphysical implication of it, and, therefore, did not utter the usual words of appreciation at the end. The Sutta propounds—

All terms — earth, water...man, god, Prajāpati, Brahmā...one, many...Nībbāna—are but conventional symbols; they do not reveal the reality. There is no difference between the common man of the world and the Arhat as far as making use of the terms in their every-day-life is concerned. The difference lies in the fact that while the former also takes them to be real, the latter has realised their true nature of being void, and devoid of an identity. And, consequently, the former is attached to them, but the latter is not. The saints of different stages too, likewise, are able to be unattached to them according to the extent of their spiritual evolution.

2. Sabbāsava Sutta — This sermon teaches how can the impurities of mind be got cleansed. Seven methods for the same have been taught — (1) proper reflection, (2) restraint in senses, (3) mindfulness of the right purpose in the use of the four requisites,

(4) forbearance, (5) avoiding evils from a distance, (6) not to tolerate the arising of a bad thought, and (7) the practice of the factors—mindfulness, search after truth, energy, thrill, ease, concentration and equanimity.

3. Dhammadāyāda Sutta — Thest Bhikkhus are the spiritual sons of the Buddha. As such, they can claim to be the inheritors of his Dhamma. They must not, on any account, claim inheritance of his material things. It is better for a Bhikkhu to keep starving than to partake of a portion of food left out in the bowl of the Buddha.

4. Bhayabherava Sutta — The Buddha narrates here his experience of dwelling in a distant solitary forest during the early days of his quest—how he used to be overtaken by terror and fear and how he gained victory over them. Even as a Buddha he loved to dwell in a solitary place for two reasons — for his own peace, and for setting an example to posterity.

5. Anaṅgaṇa Sutta — This discourse was delivered to the Bhikkhus by the Venerable Sāriputta.

There are four types of men — (1) those who are bad, and are not aware of it; (2) those who are bad, and are also aware of it; (3) those who are good, and are not aware of it; and (4) those who are good, and are also aware of it.

Out of these the first type is the worst, and the last the best.

At the end, Venerable Mahā Moggallāna expressed his appreciation for the discourse.

6. Ākaṅkheyya Sutta — A Bhikkhu, leading a pure life, fulfilling the discipline of the Pātimokkha, following the social manners of good behaviour, seeing fear even in the most minor transgression, and following the Path of the Buddha, is expected to gain whatever that person of his status might wish for.

7. Vattha Sutta — As a dirty piece of cloth does not catch the dye properly, so a man of dirty mind does not realise what is good. And, as a white cloth catches the dye fast as soon as it is dipped in it, so a man of pure mind easily gains faith, obtains concentration, and realises the stages of saint-hood. The Buddha said that such a person should be considered as one who has been purified by an 'internal bath.'

A Brāhmaṇa, standing by, thought that perhaps the Buddha wanted to take a bath, and enquired if he would like to go to the river Bāhukā for it. The Buddha preached that the water of a river cannot cleanse the mind of a person. It is only the water of pure conduct, *Sīla*, that can do it.

8. Sallekha Sutta — The Buddha taught the Bhikkhus to reflect—“Others are violent, I should be kind; others commit sins, I should be pure; others harbour wrong views, I should have the right one; others follow the wrong path, I should follow the right one, others are faithless, I should have strong faith; others are shameless, I should have shame in committing evil.” The greatness of a Bhikkhu, the Buddha said consists in having reflections such as these, much more than having realised the stages of *jhāna*.

9. Sammādiṭṭhi Sutta — The Venerable Sāriputta delivered this discourse to the Bhikkhus, explaining what is ‘right view.’ The following are the salient aspects of it —

(1) Right view consists in knowing what are good and bad actions and what are their roots.

(2) ...in knowing what is *āhāra* (—nutrition), its origin, its cessation, and the way to its cessation.

(3) ...in knowing what are the ‘four noble truths.’

(4) ...in knowing the inter-relations between the twelve factors of Paṭiccasamuppāda.

10. Satipaṭṭhāna Sutta — The Buddha teaches the four ways of developing *Sati* or constant awareness, that constitutes the seventh factor of the Noble Path. These are—(1) developing awareness of the states of body, (2) of the states of one’s feeling, (3) of the states of one’s mind, and (4) of the principles of the Dhamma.

Awareness of the states of body is developed in five ways—by attending to the process of respiration, by being mindful of one’s movements, by reflecting over the impurities of one’s body, by reflecting over the fact that this body is constituted but with the four elements of earth, water, fire and air, and by meditating over the stages of the dead body in the process of decomposition.

11. Cūlasīhanāda Sutta — The Buddha shows in what does consist the superiority of his Order over the then prevalent sectarian

organisations, what is the form of true Faith, and what are the characteristics of the Arhat, the Freed one.

12. Mahāsīhanāda Sutta — Sunakkhatta Licchavīputta turned a rebel and severed himself from the Order. He went about reviling the Buddha, Dhamma and Saṅgha.

The Buddha gave a discourse to the Bhikkhus pointing out in the Tathāgata his Ten Strengths and the Four Points of his being bold and undaunted. In course of his speech he also dealt with the planes of existence and the destiny of beings.

13. Mahādukkhakkhandha Sutta — Some members of the other sect argued that there was no singularity in the Doctrine of the Buddha that was not contained in the principles held by them. The Buddha expounded to the Bhikkhus the points of eminence of his Dhamma.

14. Cūḷadukkhakkhandha Sutta — The roots of all miseries of the world consist in falling a prey to the allurements of mundane pleasure.

Some Nigaṇṭha monks propounded that it is by pain that happiness is achieved. If happiness could have been achieved by happiness, the king Bimbisāra, who is the happiest man, would have achieved it the most.

The Buddha preached that the happiness of the king is not a factor of his inner personality; for, he would be very miserable if he has to stay all alone in a solitary cell. A meditating Bhikkhu, on the other hand, would be full of bliss under such a condition, who bathes deep in a stream of happiness springing from within his self.

15. Anumāna Sutta — This sermon was delivered by the venerable Mahā Moggallāna to the Bhikkhus.

A bad Bhikkhu is boastful and indignant towards others, unwilling to listen to a good advice. A good Bhikkhu, on the other hand, is considerate meek and respectful.

One must constantly introspect and weigh what one's worth is. Such an introspection has been compared to seeing one's reflection in the mirror, to wipe off dirt on the face if there be any.

16. Cetokhīla Sutta — There are five complexes of the mind — doubt in the Buddha, in the Dhamma, in the Saṅgha, in the training,

and unfriendliness towards others. A Bhikkhu must get rid of these, develop concentration and attain to the Sublime.

17. Vanapattha Sutta — This sermon teaches what place is suitable for the abode of a meditating Bhikkhu and what not. Conduciveness to peace, tranquility and concentration is the chief consideration. A place should be judged in view of this. The other points of suitability should be regarded as of minor importance.

18. Madhupiṇḍika Sutta — The Buddha preached in brief how does the complication of life take place, and entered the monastery. After he left the place, the Bhikkhus entreated upon the Venerable Kaccāyana to throw light on the same. He explained that 'contact' gives rise to 'feeling', that to 'cognition', that to good and bad 'thoughts'; and, these lead to all complications of life

19. Dvedhāvitakka Sutta — The Buddha preached to the Bhikkhus to distinguish good from bad and behave accordingly. Desire, ill will, violence and such factors are bad. The good factors, on the other hand, are self-denial, friendliness and kindness.

20. Vitakkasaṇḥāna Sutta — One should give up bad thoughts, and culture good ones; should reflect over the evils of bad thoughts; should not allow the mind to turn to them; should ponder how do they arise; and should exercise a restraint over oneself.

21. Kakacūpama Sutta — The Buddha taught the Bhikkhus to practise universal loving kindness. A Bhikkhu should learn to be forgiving, like the unshaken earth; to be free, like the open air; and, to be grave, like the deep Ganges. He should not let thoughts of anger arise in him, even if cut right through.

22. Alagaddūpama Sutta — Leading a holy life has been compared to catching a snake. As the lightly caught snake turns back and bites the man, so the religious life not being practised with sincerity is expected to do much harm.

The Dhamma has been compared to a raft. As the purpose of the raft is to cross the river with it, so the purpose of the Dhamma is accomplished in the actual living, reaching upto complete liberation. As the raft is of no use after the stream is crossed over, so the Arhat is no more in need of the practice of the Dhamma.

23. Vammika Sutta — While the venerable Kumāra Kassapa was dwelling in the Andha-vana, a certain spirit appeared before him, and, with the parable of a Brāhmaṇa digging an ant-hill, put some spiritual puzzles before him. The venerable Bhikkhu gave him the proper explanation, which traced the full course of practice of the Dhamma, showing the important turning points in it.

24. Rathavināsa Sutta — Venerable Sāriputta approached the venerable Puṇṇa Mantāniputta and asked him with what end in view is the Dhamma practised—whether for purity of conduct, or for that of mind, or for that of view...or for that of wisdom.

The Venerable Puṇṇa explained that all these are different stations on the way to Nibbāna, which the Bhikkhu has to cross one by one till he reaches the goal, the Nibbāna.

25. Nivāpa Sutta — The enjoyments of the world have been compared to the field of Māra grown for entangling the deer-like beings of the world. The wise Bhikkhu is cautious of it, and does not fall a prey to it.

26. Pāsārāsī Sutta — Search after Truth and Liberation is the Noble Quest, and running after the enjoyments of the world is the Ignoble One. The Buddha narrated his experiences of the early days of his quest, and how he turned the Wheel of the Law and led the multitude to Liberation.

27 — 28. Hatthipadopama Sutta — As the feet of all creatures can be accommodated in the foot of an elephant, so, the principles of all religions are contained in the Doctrine of the Four Noble Truths.

29 — 30. Sāropama Sutta — The attainment of Liberation is the ultimate end of the religious life. It is like the core of the tree. Attainment of insight into reality is like the portion of wood next to the core. Attainment of *Jhāna* is like the bark of the tree. Purity of conduct, *Sīla*, is like the uppermost skin of the bark. And, the gain and fame of the Bhikkhu is like the leaves and foliage of the tree.

31 — 32. Gosāṅga Sutta — The foremost disciples of the Buddha, like the Venerable Sāriputta, Mahā Moggallāna and others had assembled in the Gosāṅga forest and were discoursing about the Dhamma. They began to consider — whose presence would add to the grandeur of this beautiful forest? All of them attempted to answer in their own

ways. At the end, the Buddha gave his approval to all that was said; but, added — “this forest would be enhanced in grandeur all the more by the presence of a Bhikkhu who could sit down with the firm determination of not rising up till he realised final release from evil.”

33—34. Gopālaka Sutta — An unwise Bhikkhu has been compared to a foolish herdsman and a wise Bhikkhu to a clever one.

35. Cūlasaccaka Sutta — Nigaṇṭhaputta Saccaka was a great debator. Out of pride, he said — “I do not see a monk or Brāhmaṇa who has the courage to stand before me, and whose arm-pits do not perspire when challenged by me. What to say of a living being, even the inert pillar of the house would begin to tremble in face of my argumentation.”

With the same haughtiness, he approached the Buddha and made an attack on him. But, he was cornered and vanquished in no time.

36. Mahāsaccaka Sutta — The Buddha preached to Saccaka the way of practising meditation over the states of the body and those of the mind. He also narrated to him his experiences of the early days of his quest after the way to Liberation. Saccaka was convinced very much. He paid his honour to the Buddha.

37. Cūḷataṇhāsaṅkhaya Sutta — The Venerable Mahā Moggallāna made his appearance in the heavenly plane. Sakka, the lord of the gods, gave him a devoted reception, and took him round in his new palace, built after his victory over the demons. While showing him the magnificence of it, Sakka was filled with a sense of pride. Mahā Moggallāna marked the same. To help Sakka in getting rid of this vanity, he exercised his superhuman power so as to shake the whole palace with a slight pressure of his toe. Out of admiration and devotion, Sakka did honour to the Elder and humbly listened to his sermon on the way to overcome all ‘attachment’, *Taṇhā*.

38. Mahātaṇhāsaṅkhaya Sutta — Bhikkhu Sāti had got the wrong view that, after death, the consciousness of a being comes out from this body and enters other where he is born. The Buddha explained to him that there does not take place a transmigration of any factor from one body to another. The right view, he preached, consists in understanding the process of Paṭiccasamuppāda.

39—40. Assapura Sutta — The qualities of a true Bhikkhu are—fear and shame from committing evil, being pure in bodily, vocal

and mental actions, purity of livelihood, restraint in senses, being moderate in food, being awakeful, being mindful, being free from the Five Hinderances, attainment of concentration, being able to recollect past births, being able to know the destiny of other beings, being rid of all ignorance.

41. Sāleyyaka Sutta — This sermon was preached by the Buddha to the Brāhmaṇas of the village Sālā in the Kosala country, that a holy life ensures a good destiny and an unholy life a bad one; that a holy one is able to take a birth of his own choice.

42. Verañja Sutta — The same sermon as above was preached to the Brāhmaṇas of Verañja.

43. Mahā Vedalla Sutta — In course of his discourse, the Buddha dealt with the following questions— who is wise and who is not; what are the exact imports of the terms *Vedanā* (feeling), *Saññā* (cognition) and *Viññāṇa* (Consciousness); do they arise together or separately; what is right view; what is life after death; what is a *Jhāna*; what is the attainment of a cessation of the process of consciousness; and, what is the liberation of the mind.

44. Cūḷavedalla Sutta — This sermon was preached by the Bhikkhunī Dhammānā to the lay devotee Visākha, explaining that *Sakkāyaditṭhi*, the ignorance of a static view of reality, is based on grasping the five *Khandhas*, states of body and mind; our own attachment to a purpose is the origin of this view; a cessation of attachment means a cessation of this; and, the noble eight-fold path is the way to the cessation of this. She further explained what is *Nirodhasamāpetti*, a yogic realisation of a stoppage of the psychic process

45—46. Dhammasamādāna Sutta — There are four kinds of leading a life — that which is pleasurable now but painful later on, that which is painful both now and later on, that which is painful now but pleasurable later on, and that which is pleasurable both now and later on

The first is that of the hedonists, the second that of the cynics, the third that of one who is practising the Dhamma with difficulty, and the fourth that of the devoted sincere Bhikkhus practising the Dhamma with faith and zeal

47. Vimaṇsaka Sutta — One should not have a blind faith in

the Teacher. One must be cautious and critical in the selection of a Teacher.

48. Kosambiya Sutta — A severe controversy had taken place in the Saṅgha at Kosambi. The Buddha gave them this sermon on the advantages of mutual peace and amity.

49. Brahmanimantanika Sutta — The Brahmā Baka had got the wrong view of 'eternalism.' The Buddha preached a sermon to him. At first the Brahmā behaved in a haughty manner and challenged the Buddha with antagonism, but soon after he became pacified and meek before him.

50. Māratajjaniya Sutta — The Venerable Mahā Moggallāna was walking up and down in the open. Then, *Māra*, the Evil One, entered his stomach and produced a girgling sound. Moggallāna knew it. He chided the *Māra* for making a mischief, narrating his previous life — "O *Māra*, long ago I was also born in the *Māra*-realm. My name was 'Dūsī'. I had a sister called 'Kālī', whose son was none but you. Thus, you are a dear nephew of mine. Then there flourished the Buddha called Kakusandha. I, as the 'Dūsī *Māra*', took possession of the people and gave a hard opposition to the Lord Kakusandha and his Order. Due to evil result of it, I was born in the hell and had to undergo a long torture, burning in its fire."

3. The Sarvāstivāda Version of the Book.

The original Sanskrit-version of the Tipiṭaka of the old Sarvāstivāda is now unfortunately lost to us. It is, however, preserved intact up to this day in its Chinese translation, that had been prepared by the joint co-operation of the zealous missionary monk-scholars of India and China, ensuring a sincere and precise rendering. The parallel book to Majjhima Nikāya in this Tipiṭaka is called the Mādhyamika Āgama. A comparative study of the two will be very fruitful, particularly in reconstructing the history of the formation, development and transmission of the Buddhist Scripture through ages. With this end in view, I have entrusted this work to my Vietnāmesic disciple Bhikkhu Minh Chaw, a profound scholar of Pāli, Chinese and French, at present staying at the Nava Nālandā Mahā Vihāra, Nālandā.

While there are only 152 Suttas in the present Pāli version, it is interesting to note, there are as many as 222 in Chinese. So far as the

texts are concerned, there is not much difference. The marked differences are in the names of places at which the sermons were delivered, and in the details of the occasions of the same. I have given a chart showing how can the Suttas of the Chinese version of the Mādhyamika Āgama be traced in the book, of the Pāli Tipiṭaka :—

**List of Sutras in the Chinese Mādhyamika Āgama with their
corresponding Sutras in the Pāli Majjhima Nikāya
and in the other Nikāyas**

1. Shan Fa ching	A. VII 64	Dhammaññū
2. Chou tu shu ching	A. VII 65	Paricchattaka Sutta
3. Ch'eng yu ching	A. VII 63	Nāgara Sutta
4. Shui yu ching	A. VII 15	Udakūpama
5. Mu chi yu ching	A. VII 68	Aggi
6. Shan jen wanh ching	A. VII 52	Purisagati
7. Shih chien fu ching		
8. Ch'i jih ching	A. VII 62	Suriya
9. Ch'i ch'e ching	M. 24	Rathavinīta Sutta
10. Lou chin ching	M. 2	Sabbāsava Sutta
11. Yen yu ching	A. III 99	Loṇaphala
12. Ho p'o ching	A. IV 195	Vappa
13. Tu ching	A. III 61	Tiṭṭha
14. Lo Wen ching	M. 61	Ambalaṭṭhikā- Rāhulovāda Sutta
15. Ssu ching	A. X. 207-8	
16. Ch'ieh lan ching	A. III 65	Kesaputtiya
17. Ch'ieh mi ni ching	S. 42 6	Pacchābhūmaka
18. Shih tzu ching	A VIII 12	Sīha
19. Ni kan ching	M. 101	Devadaha Sutta
20. Po Lo lao ching	S. 42 13	Pāṭali
21. Teng hsin ching	A. II 4. 5—6	
22. Ch'eng chiu chieh ching	A. V. 166	Nirodha
23. Chin ching	S. 12. 32	Kaḷārakhattiya
24. Shih tzu hou ching	A. IX. 11	Vuttha
25. Shui yu ching	A. V. 162	Āghatavinaya
26. Ch'u ni shih ching	M. 69	Gulissāni Sutta
27. Fan chih t'o jan ching	M. 97	Dhanañjāni Sutta
28. Chiao hua ning ching	M. 143	Anāthanindika Sutta

29. Ta chu hsi lo ching	A. IX 13	Mahākoṭṭhita
30. Hsing chi yu ching	M. 28	Mahāhatthipa- dopama
31. Fen pieh sheng ti ching	M. 141	Saccavibhaṅga
32. Wei ts'eng yu fa ching	M. 123	Acchariyabbhuta- dhamma
33. Shih che ching	Thera G. 1018--1050	
34. Po chiu lo ching	M. 124	Bākula
35. A hsiu lo ching	A. VIII 19	Pahārāda
36. Ti tung ching	A. VIII 30	Bhūmicāla
37. Chan po ching	A. VIII 20	Uposatha
38. Yu ch'ieh Chiang che ching	A. VIII 21	Ugga
39. Yu ch'eih Chiang cheh hing	Do	Do
40. Shou chang che ching	A. III 24	Hatthaka
41. Shou chang che ching	A. III 23	Hatthaka
42. Ho i ching	A. X 1	Kimatthiya
43. Pu ssu ching	A. X 2	Cetanā
44. Nien ching	Do	
45. Ts'an k'uei ching	A. VIII 61	
46. Ts'an k'uei ching	Do	
47. Chien ching	A. X. 3	Sīla
48. Chieh ching	A. XX. 4	Upanisā
49-50. Kung ching ching	A. V. 21--22	Gārava
51. Pen chi ching	A. X. 61--62	
52. Shih ching	A. X. 61	Āhāra
53. Shih ching	A. X. 62	Āhāra
54. Chin chih ching		
55. Nieh P'an ching		
56. Mi hai ching	A. IX 3	Meghiya
57. Chi wei Pi ch'iu shuo ching	A. IX 1	Samboḍhi
58. Ch'i pao ching	S. 40--42	Cakkavatti
59. San shih erh hsiang Chiang	A. 30	Lakkhaṇa
60. Ssu chou ching		
61. Niu fen yu ching	S. 22. 96	Gomaya
62. Pin Pi p'o la wang ying Fo ching		
63. Pi p'o ling ch'i ching	M. 81	Ghaṭikāra
64. T'ien shih ching	M. 130	Devadūta
65. Wu Niao yu ching	.	
66. Shuo pen ching	Thera G. 910--919	

37.	Ta t'ien na lin ching	M. 83	Makhādeva
38.	Ta shan chien wang ching	D. 17	Mahāsudassana
39.	San shi yü ching		
70.	Chuan lun wang ching	D. 26	Cakkavatti Sihanāda
71.	Pai ssu ching	D. 23	Pāyāsisutta
72.	Ch'ang shou wang pench'i ching	M. 128	Upakkilesa
73.	T'ien ching	A. VIII 64	Gayā
74.	Pa nien ching	A. VIII 30	Anuruddha
75.	Ching pu tung tao ching	M. 106	Arāññasappāya
76.	Yu ch'ieh chih lo ching	S. 47.3	
77.	So chi ti san tsu hsing tzu ching	M. 68	Nalakapāna
78.	Fan t'ien ch'ing Fo ching	M. 49	Brahmanimant-anika
79.	Yu sheng t'ien ching	M. 127	Anuruddha
80.	Chia Ch'ih na ching		
81.	Nien shen ching	M. 119	Kāyagatāsati
82.	Chih li mi li ching	A. VI 60	Citta
83.	Ch'ang lao shang tsun shui mien ching	A. VII 58	Pacal.
84.	Wu la ching	A. X. 72	Kaṇṭhaka
85.	Chen jen ching	M. 113	Sappurisa
86.	Shuo ch'u ching	M. 148	Chachakka
87.	Wei p'in ching	M. 5	Anaṅgaṇa
88.	Chiu Fa ching	M. 3	Dhammadāyāda
89.	Pi ch'iu ch'ing ching	M. 15	Anumāna
90.	Chih Fa ching	A. X. 85	Katthi
91.	Chou na wen chien ching	M. 8	Sallekha
92.	Ch'ing pai lien hua yu ching		
93.	Shui ching fam chih ching	M. 7	Vatthūpama
94.	Hei pi ch'iu ching	A. X. 87	Adhikaraṇa
95.	Chu Fa ching	A. X. 53	Ṭhiti
96.	Wu ching	A. X. 55	Parihāna
97.	Ta yin ching	D. 15	Mahānīdāna
98.	Nien ching	M. 10	Satipaṭṭhāna
99.	K'u yin ching	M. 13	Mahā Dukkha-kkhaṇḍha
100.	K'u yin ching	M. 14	Cūladukkha-kkhaṇḍha

01. T's eng shang Hsin ching	M. 20	Vitakkasaṇṭhāna
02. Nion ching	M. 19	Dvedhāvitakka
03. Shih tzu hou ching	M. 11	Cūḷasihanāda
04. Yu t'an p'o lo ching	D. 25	Udumbarikaṣi- hanāda
105. Yuan ching	M. 6	Ākaṅkheyy
106. Hsiang ching	M. 1	Mūlapariyāya
107-108. Lin ching	M. 17	Vanapattha
109. Tzu Kuan hsin ching	A. X. 54	Samathena-
110. Tzu kuan hsin ching	A. X. 51	sacitta
111. Ta fan hsing ching	A. VI 63	Nibbedhika
112. A nu po ching	A. VI 62	Udaka
113. Chu Fa pen ching	A. VIII 83	Mūla
114. Yu t'o lo ching	S. 35 103	Uddaka
115. Mi wan yu ching	M. 18	Madhupiṇḍika
116. Ch'u t an mi ching	A. VIII 51	Gotamī
117. Jou juan ching	A. III 38	Sukhumāla
118. Lung Hasing ching	A. VI 43	Nāga
119. Shuo ch'u ching	A. III 67	Kathāvatthu
120. Shuo wu ch'ang ching	A. 22 76	Arahanta
121. Ch'ing ch'ing ching	S. 8 7	Pavāraṇa
122. Chan Po ching	A. VIII 20	Kāraṇḍana
123. Sha men erh shin i ching	A. VI 5	Soṇa
124. Pa nan ching	A. VIII 29	Akkhaṇavuttha
125. P'in ch'iung ching	A. VI 45	Dāliddiya
126. Hsing yu ching	A. X 91	Kāmabhogī
127. Fu t'ien ching	A. II 4 4	Dakkhiṇeyya
128. Yu p'o sai ching	A. V 179	Gihī
129. Yuan chia ching	A. VII 60	Kodhanā
130. Chiao t'an mi ching	A. VI 54	Dhammika
131. Hsiang mo ching	M. 50	Māratajjaniya
132. Lai chan ho lo ching	M. 82	Raṭṭhapāla
133. Yu p'o li ching	M. 53	Upāli
134. Shih wen ching	D. 21	Sakkapañha
135. Shan sheng ching	D. 31	Siṅgālovāda
136. Sang jen ch'iu ts'ai ching	J. 196	Vahāhassa
137. Shih chien ching	A. IV 23	Loka
138. Fu ching	A. VII 58	
139. Hsi chih tao ching	Snp 11	Vijaya

140.	Chih pien chung	Itiv. 91	Jivita
141.	Yu ching	S. 45 140—148	
142.	Yu shih ching	A. VII 20	Vassakāra
143.	Shang ko lo ching	A. III 60	Saṅgārava
144.	Suan shu mu lien ching	M. 107	Gaṇaka Mogg- allāna
145.	Ch'u mo mu chien lien ching	M. 108	Gopaka Mogg- allāna
146.	Hsiang chi yu ching	M. 27	Cūḷa Hatthipado- pama
147.	Wen te ching		
148.	Ho k'u ching		
149.	Ho yu ching	A. VIX 52	Khattiya
150.	Yu shou ko lo ching	M. 96	Esukāri
151.	A she ho ching	M. 93	Assalāyana
152.	Ying wy ching	M. 99	Subha
153.	Hsu hsien t'i ching	M. 75	Māgaṇḍiya
154.	P'o lo p'o t'ang ching	D. 27	Aggañña
155.	Hsu ta ch'e ching	A. IX 20	Velāma
156.	Fan po lo yen ching	Sn̐. 19	Brāhmaṇa Dhammika
157.	Huang lu Yuan ching	A. VIII 11	Veraṇja
158.	T'ou na ching	A. V. 192	Doṇa
159.	A ch'ien lo ho na ching		
160.	A Lan na ching	A. VII 70	Arahā
161.	Fan mo ching	M. 91	Brahmāyu
162.	Fen pich liu chieh ching	M. 140	Dhātuvibhaṅga
163.	Fen pich liu ch'u ching	M. 137	Salāyatana- vibhaṅga
164.	Fen pich kuan fa ching	M. 138	Uddesavibhaṅga
165.	Wen ch'uan lin t'ien ching	M. 133	Kaccānabhaddeka- ratta
166.	Shig chung ch'an shih̄n tsun ching	M. 134	Lomasakaṅgiya- bhaddekaratta
167.	A Nan shuo ching	M. 132	Ānandabhaddeka- ratta
168.	Y hsing ching	M. 120	Saṅkharuppatti
169.	Chu lou shou wu cheng ching	A. IV 123—124	
170.	Ying wu ching	M. 139	Araṇavibhaṅga

171.	Fen pieh ta yeh ching	M. 136	Mahākamma- vibhaṅga
172.	Hsin ching	A. IV 186	Ummagga
173.	Fou mi ching	M. 126	Bhūmija
174.	Shou fa ching	M. 45	Cūḷadhamma- samādāna
175.	Shou fa ching	M. 46	Mahādhamma- samādāna
176.	Hsing ch'an ching		
177.	Shuo ching		
178.	Lieh chih ching	M. 25	Nivāpa
179.	Wu chih wu chu ching	M. 78	Samaṇamaṇḍika
180.	Ch'u t'an mi ching	M. 142	Dakkhinā Vibhaṅga
181.	To chieh ching	M. 115	Bahudhātuka
182.	Ma i ching	M. 39	Mahā Assapura
183.	Ma i ching	M. 40	Cūḷa Assapura
184.	Niu chiao so lo lin ching	M. 32	Mahāgosinṅa
185.	Niu chiao so lo lin ching	M. 31	Cūḷgosinṅa
186.	Ch'iu chieh ching	M. 47	Vīmansaka
187.	Shuo chih ching	M. 112	Chabbisodhana
188.	A I na ching	A. X. 116	
189.	Sheng tao ching	M. 117	Mahācattārisaka
190.	Shao k'ung ching	M. 121	Cūḷasuññata
191.	Ta k'ung ching	M. 122	Mahāsuññata
192.	Chia lou wu t'o i ching	M. 66	Laṭukikopama
193.	Mou li p'o ch'un na ching	M. 21	Makacūpama
194.	Po t'o ho li ching	M. 65	Bhaddāli
195.	Ashih pei ching	M. 70	Kīṭāgiri
196.	Chou na ching	M. 104	Sāmagāma
197.	Yu po li ching	Mv. IX 6. 1-8	
198.	Tiao yu ti ching	M. 125	Dantabhūmi
199.	Ch'ih hui ti ching	M. 129	Bālapaṇḍita
200.	A li cha ching	M. 32	Alaggaddūpama
201.	A ti ching	M. 38	Mahātaṇhā- saṅkhaya
202.	Ch'ih chai ching	A. VIII. 43	Visākhā
203.	Pu lo to ching	M. 54	Potaliya
204.	Lo mo ching	M. 26	Ariyapariyesana

205.	Wu sh a fen chieh ching	M. 64	Mahā Mālun̄kya
206.	Hsin wei ching	M. 16	Ceṭokhilasutta
207.	Chien mao ching	M. 77	Mahā Sakulūdāyī
208.	Chien mao ching	M. 79	Cūlasakulūdāyī
209.	Pei mo na hsiu hsing	M. 80	Vekhaṇasa
210.	Fa lo pi ch'iu ni ching	M. 44	Cūlavedalla
211.	Ta chu hsi lo ching	M. 43	Mahāvedalla
212.	I ch'ieh chih ching	M. 90	Kaṇṇakakhala
213.	Fa chuang yen ching	M. 89	Dhammacetiya
214.	Pei ho t'i ching	M. 88	Bāhitika
215.	Ti i to ching	A. X. 29	Kosala
216.	Ai shen ching	M. 87	Piyajātika
217.	Pai ch'eng ching	M. 52	Aṭṭhakanāgara
218-19.	A na lu t'o ching'		
220.	Chien ching	A. VII 51	Avyākata
221.	Chien yu ching	M. 63	Cūḷamālun̄kya
222.	Li ching		

Among the 222 Chinese sutras, 98 find their Pāli corresponding suttas in the Majjhimanikāya, 79 in the Aṅguttaranikāya, 10 in the Saṃyutta, 9 in the Dīghanikāya; some scattered in various suttas, some cannot be traced.

This reveals that the distribution of the Suttas in the different Āgamas or Nikāyas was not the same in the traditions of the different schools. It is important to consider, what led to the difference in their formation and adherence and what was the common source of these, the point from which the bifurcation took place.

4. The Present Edition

This presents a co-ordinated edition in Devanāgarī of the first volume of the Majjhimanikāya, the Mulapaṇṇāsaka, based on the following versions of the text :—Burmese-Chatṭhasaṅgāyana publication, 1956; Sinhalese - edited by Rev. Nāṇavimala Thera, 1937; Siamese-Mahāmakuta Government publication, 1926; Roman - edited by V. Trenkner, (P. T. S. 1888).

For preparing our MSS, we have adopted the Chatṭhasaṅgāyana edition as our basic text, an edition that has been brought out by the efforts and sanction of an international Saṅgha constituting of the zealous

holders of the orthodox Theravāda tradition. Very often, we have agreed in selecting the readings and in paragraph-arrangement; but, we have broken new grounds by providing a system of headings and sub-headings and adopting a method of punctuation, thereby making the text more useful for the modern reader.

(a) *Headings*

In the old-fashioned books, no headings have been given in the beginning of a section. Instead, it is at the end that we have words like...*niṭṭhitam*. But, to the modern reader, this presents a difficulty in forming a complete picture of the Sutta as an organic unity. We have, therefore, ventured to provide headings, numbered and arranged, with the purpose of bringing to relief the order and sequence in the parts of the Sutta. As far as possible, the headings have been constructed with words picked up from the body of the text, the chief objective being to indicate at the outset what does the section contain. Our readers should note that they have been supplied by us and that they do not belong to the original text.

The principal headings have been printed in 16pt. Mono Black and are numbered, with the article sign. Notable heads contained in it have also been printed in 16pt. Mono Black, but have not been numbered. The sub-headings have been serially numbered either in figures or in letters, and have been printed in 14pt. Mono Black. Headings, still subordinate to it have been numbered and printed in 12pt. Mono Black. In the folio of odd pages, it is only the principal headings that have been mentioned, not the subordinate ones.

(b) *Selection of readings*

In selecting a reading for our text out of the variants available, philological consideration, no doubt, has been the chief consideration; but, at the same time, we have not lost sight of the importance of the historical usage. When different forms are both grammatically correct and current in use, we have put one in the text and mentioned the other in the foot-notes. In such cases, selection of one form does not mean the rejection of others.

(c) *Punctuation marks*

Originally, no punctuation marks were used in Pāli, except perhaps, one for full-stop. The Siamese edition has followed the same tradi-

tion. But, as the syntax of Pāli is, at times, so very difficult and complicated, the use of the modern marks of punctuation is decidedly advantageous in making out the meaning explicit and in bringing out clearly the interconnections between the different constituent clauses and phrases, which, in their absence, would have remained obscure, if not misleading. We have, therefore, used all the modern marks freely, not in a mechanically rigid manner; but, only with a view to facilitating the correct understanding of the sentences. And in this, we have tried to be systematic and consistent.

The following marks have been used — full-stop of Devanāgarī (।) comma (,); colon (:); semicolon (;); note of interrogation (?); note of interjection (!); hyphen (-); dash (—); double inverted commas (“”); and single inverted commas (‘ ’).

In the first volume of this series, the Mahāvagga, we used inverted commas to denote a reported speech only where it was preceded by a reporting verb. But, now, we have decided to use them even where the reporting verb has not been mentioned. The quotation of a principal reported speech has been indicated by the use of double inverted commas, whether preceded by a reporting verb or not; the quotation of a subordinate speech, contained in it, has been indicated by the use of single inverted commas, and, the quotation of speech or speeches contained even in that has been indicated not by inverted commas but simply by the use of a dash after its reporting verb. Fresh paragraphs occurring in the principal reported speech have been opened with double inverted commas; and, those occurring in the subordinate speech have opened with single inverted commas.

(d) *Abbreviations*

In the foot-note, the abbreviation रो० stands for the Roman edition, सी० stands for the Sinhalese edition, स्था० for the Siamese edition and म० for the Burmese edition.

In the margin, the abbreviation ‘R’ stands for the Roman, and ‘B’ for the Burmese editions. They indicate that the page number put by its side begins from that line. Reference to the page numbers of the Roman edition will facilitate the use of the P.T. S. Pāli English Dictionary as well as other modern publications in or on Pāli, in which references are made to the books of the Roman edition.

(e) *Corner references*

On odd pages of the book, the corner numbers refer to the Sutta, the principal heading and the paragraph occurring at the end of the page; and on even pages they refer to those occurring at the beginning of the page.

(f) *Spelling*

About the mode of our spelling, it is necessary to note that we have generally treated the indeclinable particles *va*, *pi* and *ti* as independent words, as the initial vowels of *eva*, *api* and *iti* are very often dropped in Pāli

The Parasavarṇa combination has essentially been made when occurring in the same word, as - *Saṅgha*, *Kiñci*, *Pañca* etc. At other places, this combination has been generally avoided as - *evam pi*, *kammam ti* etc. But, to show that the other forms are also grammatically valid, we have on occasions, used this form also—*evampi*, *Kammanti* etc.

Some western editors have accepted the same method of spelling but, in cases where 'ti' is preceded by 'i' or 'pi' by 'a' they have applied the Sanskrit rule of sandhi—*akaḥ savarṇe dirghaḥ*; and have spelt the indeclinable particles together with the preceding words; as, *desesiti* and *tassāpi*. But, in such cases also, we have spelt them separately as - *desesī ti* and *tassā pi*. The lengthening of the preceding vowels before *ti* and *pi* may well be explained by the rule—*Byañjane dīgharassā* (Moggalāna 1.33), which allows lengthening of a short vowel, if it precedes a consonant; as in—*muni + care = munī care*; *Khanti + paramam = Khantī paramam* *Gotama + ti = Gotamā ti*, *Hoti + ti = Hotī ti*.

* *

* *

* *

The basic MSS, prepared by us, were supplied to the learned Professor Dr. P. V. Bapat, Delhi university, Delhi, for being edited in conformity with our method of punctuation and spelling. The headings and sub-headings, however, have been framed by us according to the system followed in other volumes. Before the copy was sent to the press, it was thoroughly revised by our Assistant Editor, Sri Birbal Sharma, M. A. who has also superintended the printing work to its successful completion.

Bhikkhu J. Kashyap.

आ.ख

१. पालि तिपिटक

कुशीनगर में बुद्ध के निर्वाण के पश्चात् उनके शिष्यगण एकत्रित हो अपनी-अपनी श्रद्धाञ्जलि अर्पित कर रहे थे। उस समय सङ्घनायक आयुष्मान् 'महाकस्सप' सभी को सान्त्वना देते हुए बुद्ध के उपदेश का स्मरण दिला रहे थे—“सभी वस्तुएँ अनित्य हैं और उनसे वियोग होना अवश्यम्भावी है”। उस परिषद् में 'सुभद्' नामक एक बृद्ध प्रव्रजित भिक्षु भी था, जो दुःखी होने के स्थान पर बुद्ध के निर्वाण पर प्रसन्नता प्रकट करते हुए कह रहा था—“भिक्षुओ, दुःखी मत हो। अब हम उस महाश्रमण के कठिननियन्त्रण से मुक्त हो गये। वह बराबर कहता रहता था—‘यह करना तुम्हें विहित है और यह नहीं’। अब हम स्वेच्छा से जो चाहेंगे करेंगे और जो नहीं चाहेंगे नहीं करेंगे। अतः आप लोग दुःखी न हों”। 'सुभद्' के इन शब्दों से चेतावनी सी मिली और आयुष्मान् 'महाकस्सप' ने इस आवश्यकता का अनुभव किया कि प्रमुख भिक्षुओं की एक बैठक का आयोजन हो, जिसमें बुद्ध-वचन का प्रामाणिक संग्रह कर लिया जाय, जिससे धर्म की सुरक्षा हो सके और आगामी पीढ़ियों में उसकी परम्परा अबाध गति से चल सके। अतः उन्होंने भिक्षुओं को सम्बोधित किया—“आवुसो, हम लोग 'धम्म' और 'विनय' का सङ्ग्राहण करें”। उन्होंने उक्त बैठक में भाग लेने के लिये सुयोग्य भिक्षुओं की एक नामावली तैयार की। पहले तो उन्होंने आयुष्मान् 'आनन्द' का नाम उसमें सम्मिलित नहीं किया; क्योंकि तब तक वे अर्हत्-पद को प्राप्त न कर सके थे। परन्तु सम्पूर्ण सङ्घ में भगवान् के निकटतम सम्पर्क में रहकर उनके वचन श्रवण करने का सौभाग्य आयुष्मान् 'आनन्द' के अतिरिक्त और किसी को नहीं प्राप्त हुआ था। अतः अन्त में आयुष्मान् 'महाकस्सप' को उनका नाम भी सम्मिलित करना पड़ा। आयुष्मान् 'आनन्द' भी पूरी श्रद्धा और वीर्य से ध्यानाभ्यास में तल्लीन हो गये, जिससे वे बैठक की तिथि के पूर्व ही अर्हत्-पद की प्राप्ति करने में समर्थ हो सके।

तत्कालीन मगध-सम्राट् अजातशत्रु ने राजगृह के 'वेभार' पर्वत के उत्तर-पार्श्व में स्थित 'सत्तपणी' गुहा के द्वार पर एक विस्तृत रम्य मण्डप का निर्माण कराया, जिसमें भिक्षुओं की उक्त बैठक प्रारम्भ हुई।

उधर आयुष्मान् 'आनन्द' को भी अपने प्रयत्न में सिद्धि-लाभ हुआ। सारी रात वे ध्यानमग्न हो चङ्क्रमण करते रहे। प्रातःकाल जैसे ही वे शय्या पर लेटने के लिये बैठे, उनके पैर भूमि से उठ चुके थे और उनका सिर तकिये तक पहुँचा भी न था कि इसी बीच उनका अज्ञानान्धकार नष्ट हो गया और उनमें परम ज्ञान की ज्योति का प्रादुर्भाव हुआ। उन्होंने अर्हत्-पद को प्राप्त कर लिया। अपनी दिव्य शक्ति से वे बैठक प्रारम्भ होने के क्षण ही मण्डप में अपने लिये निर्धारित आसन पर ऐसे विराजमान हुए मानों वे पृथ्वी के गर्भ से उद्भूत हों।

सङ्घ की अनुमति लेकर आयुष्मान् 'महाकस्सप' ने उपालि से विनय के नियम पूछे और आयुष्मान् 'उपालि' ने भी सङ्घ को उन प्रश्नों का सविस्तार उत्तर दिया। फिर उसी प्रकार आयुष्मान् 'महाकस्सप' ने 'आनन्द' से भगवान् बुद्ध के उपदिष्ट धर्म पर प्रश्न किये, जिनका उन्होंने पूर्णरूपेण उत्तर दिया। इस प्रकार इसमें 'विनय' और 'धम्म' दोनों का संग्रह किया गया। पर इस सङ्गीति के कई शताब्दी पश्चात् लिखे गये 'अट्ठकथा-साहित्य' में यह उल्लेख मिलता है कि इसी पहली बैठक में ही 'अभिधम्मपिटक' का भी संग्रह हो गया था और जिस रूप में आज हमें 'तिपिटक' साहित्य मिलता है, उसी रूप में उसका उसी समय निर्माण हुआ था।

बुद्ध-निर्वाण के एक शताब्दी पश्चात् विनय के नियमों को लेकर एक बड़ा विवाद खड़ा हुआ, जिस

पर निर्णय करने के लिये वैशाली में एक दूसरी बैठक बुलाई गई। इसमें देश के सुदूर प्रान्तों के चुने हुये विख्यात सात सौ भिक्षु सम्मिलित हुये। इसी कारण यह द्वितीय सङ्गीति 'सप्तशतिका' नाम से प्रसिद्ध है।

इसके एक सौ वर्ष बाद जब सम्राट् अशोक ने बौद्ध-धर्म ग्रहण किया और उसके प्रचार को राज्याश्रय प्राप्त हुआ, तब लाभ देखकर अन्य मतावलम्बी भी बौद्ध-विहारों की ओर आकृष्ट हुये। विधिवत् प्रव्रज्या ग्रहण करके अथवा चुपचाप ही पीले वस्त्र धारण कर वे अपने को बौद्ध भिक्षु घोषित करके विहारों में रहने लगे। किन्तु उनके लिये अपने पुराने संस्कार और विचार छोड़ना सरल नहीं था। अतः उन्होंने अपनी-अपनी तरह से धर्म की उलट-पलट व्याख्या करनी प्रारम्भ कर दी। फलतः भिक्षु-सङ्घ के बौद्धिक जीवन में एक उच्छृङ्खलता प्रकट हुई और धर्म के वास्तविक स्वरूप का निर्णय करना कठिन हो गया। धर्म के नायक स्थविर भिक्षुओं ने धर्म की शुद्धता को चिरस्थायी रखने के लिये तथा उसे विरोधी तत्त्वों से मुक्त रखने के लिये एक तीसरी सङ्गीति की आवश्यकता समझी। सम्राट् अशोक के गुरु आयुष्मान् 'मोग्गलिपुत्त तिस्स' के नेतृत्व में पाटलिपुत्र के 'अशोकाराम' नामक विहार में इस सङ्गीति की बैठक हुई। आयुष्मान् 'तिस्स' ने अशुद्ध मतों का खण्डन करते हुए और मौलिक परम्परा से मान्य शुद्ध 'स्थविरवाद' नामक धर्म के स्वरूप का प्रतिपादन करते हुए 'कथावत्थु' नामक एक ग्रन्थ की रचना की, जिसे सङ्घ ने तीसरी सङ्गीति में बुद्ध-वचन का ही गौरव प्रदान किया। आज भी यह 'तिपिटक-साहित्य' का एक अमूल्य ग्रन्थ माना जाता है। इस सङ्गीति के पश्चात् अशोक ने सुदूर देशों में प्रचार करने के निमित्त धर्मदूतों को भेजा।

राजकुमार 'महिन्द' और राजकुमारी 'सङ्गमिता' ने गृह त्याग कर भिक्षु-सङ्घ में प्रव्रज्या ग्रहण की। उन लोगों ने दक्षिण में सुदूर लङ्काद्वीप की यात्रा की और वहाँ वे धर्म की स्थापना करने में सफल हुये। आज तक बौद्ध 'पालि तिपिटक' की परम्परा लङ्का में अनुप्राणित हो रही है।

ईसा पूर्व २९ में राजा 'वट्टगामिनी अभय' के संरक्षण में एक चौथी सङ्गीति की बैठक हुई, जिसमें सम्पूर्ण 'तिपिटक' लिपिबद्ध कर लिया गया। फिर स्थविरवाद की मान्यता के अनुसार बर्मा देश के माण्डले नामक नगर में १८७१ ई० में राजा मिण्डन के संरक्षण में पाँचवीं सङ्गीति का आयोजन हुआ, जिसमें सारे 'तिपिटक' का संशोधन और सम्पादन किया गया और उन्हें सङ्गमर्मर की पट्टियों पर इस प्रकार उत्कीर्ण कर दिया गया।—

विनय	१११ पट्टियाँ
सुत्त	४१० पट्टियाँ
अभिधम्म	२०८ पट्टियाँ

लोग इस आवश्यकता का अनुभव कर रहे थे कि अब इस युग में आधुनिकतम यन्त्रों पर 'तिपिटक' का सुन्दर से सुन्दर मुद्रित संस्करण प्रकाशित किया जाय। बर्मा में होने वाले 'छट्ट-सङ्गायन' में इस अभाव की पूर्ति करने का निश्चय किया गया। राजधानी रंगून से कुछ ही दूर सुन्दर निर्मित पापाण-गुहा में १७ मई, १९५४ को सङ्गायन की बैठक प्रारम्भ हुई। संसार के विभिन्न देशों से आमन्त्रित ढाई सहस्र विद्वान् भिक्षुओं ने सङ्गायन में भाग लिया। सङ्गायन द्वारा स्वीकृत मूल 'तिपिटक' को वहीं अपने मुद्रणालय में मुद्रित कर लिया गया। १९५६ ई० की पञ्चवीस-सौवीं बुद्ध-जयन्ती के दिन सङ्गायन की बैठक पूरी हुई।

लङ्का, बर्मा, थाईलैण्ड और कम्बोडिया आदि में राष्ट्रधर्म बौद्ध-स्थविरवाद है, जिसका सर्वमान्य ग्रन्थ है—'पालि तिपिटक'। उन देशों में उनकी अपनी-अपनी लिपियों में समय-समय पर 'तिपिटक' के सुन्दर से सुन्दर संस्करण प्रकाशित होते रहे हैं। लन्दन की 'पालि टेक्स्ट सोसायटी' ने भी 'तिपिटक' के अधिकांश का

१. चुल्लवग्ग, बारहवाँ 'खन्धक'। २. महावंस, पाँचवाँ अध्याय। ३. महावंस, वही। ४. महावंस, अध्याय १०-२३। ५. 'बौद्धधर्म' के २५०० वर्ष, १९५६ पृ० ३५।

प्रकाशन रोमन लिपि में किया है । किन्तु अभी तक भारतवर्ष की किसी लिपि में यह अमूल्य साहित्य उपलब्ध नहीं है ।

इस अभाव की पूर्ति के उद्देश्य से केन्द्रीय तथा बिहार सरकार के संयुक्त प्रयत्न से सम्पूर्ण 'पालि-तिपिटक' को देवनागरी लिपि में सम्पादित तथा मुद्रित करने की योजना स्वीकृत की गई । प्रायः चार-चार सौ पृष्ठों की चालीस खण्डों में यह प्रकाशन समाप्त होगा । इसे पूर्ण करने का भार नालन्दा के 'देवनागरी तिपिटक प्रकाशन विभाग' को सौंपा गया है । इस प्रकाशन का मुख्य उद्देश्य रोमन, सिंहली, बर्मी, तथा स्यामी लिपियों में मुद्रित ग्रन्थों के आधार पर एक प्रामाणिक देवनागरी-संस्करण उपस्थित करना है ।

'तिपिटक' के ग्रन्थों का विभाजन किस प्रकार है, यह निम्न तालिका से प्रकट होगा :—

तिपिटक		
विनयपिटक	सुत्तपिटक	अभिधम्मपिटक
१. महावग्ग	१. दीघनिकाय	१. धम्मसङ्गणि
२. चुल्लवग्ग	२. मज्झिमनिकाय	२. विभङ्ग
३. पाराजिक	३. संयुत्तनिकाय	३. धातुकथा
४. पाचित्ति	४. अङ्गुत्तरनिकाय	४. पुग्गलपञ्चात्ति
५. परिवार	५. खुद्दकनिकाय	५. कथावत्थु
		६. यमक
	(१) खुद्दकपाठ	७. पट्टान
	(२) धम्मपद	
	(३) उदान	
	(४) इतिवृत्तक	
	(५) सुत्तनिपात	
	(६) विमानवत्थु	
	(७) पेतवत्थु	
	(८) थेरगाथा	
	(९) थेरीगाथा	
	(१०) जातक	
	(११) निद्देस	
	(१२) पटिसम्भिमदासग्ग	
	(१३) अपदान	
	(१४) बुद्धवंस	
	(१५) चरियापिटक	

२. प्रस्तुत ग्रन्थ

यह सुत्तपिटक के दूसरे ग्रन्थ 'मज्झिमनिकाय' का पहला भाग है । मध्यम प्रमाण के १५२ सुत्तों का संग्रह होने के कारण इस ग्रन्थ का यह नाम पड़ा । और चूँकि इसके पहले भाग में आदि के ५० सूत्र लिये गये हैं, इसे यथार्थ ही 'मूलपण्णासक' कहते हैं । इन सूत्रों के सार इस प्रकार हैं—

१. **मूलपरिचयसुत्त**—अपने ज्ञान के अभिमान में चूर कुछ ब्राह्मण भिक्षुओं को यह उपदेश दिया गया था। वे इसके तत्व-ज्ञान को समझ नहीं सके। इस कारण, उपदेश के अन्त में वे चुप रहे। उन्होंने भगवान के कथन का अभिन्नन्दन नहीं किया। सूत्र का दर्शन इस प्रकार है :—

संसार में जितनी संज्ञायें हैं—मिट्टी, पानी, आग, हवा, प्राणी, देवता, प्रजापति, ब्रह्मा... एकत्व, नानात्व, निर्वाण—सभी का प्रयोग व्यवहार भर के लिये है। एक अनाड़ी संसारी मनुष्य से लेकर परम ज्ञानी मुक्त अर्हत् तक सभी व्यवहार में इन शब्दों का नित्य प्रयोग करते हैं। अन्तर यह है कि अनाड़ी उन्हें परमार्थतः वैसा ही ग्रहण कर उनसे लिप्त होता है; और परमार्थतः उनके शून्य स्वभाव का ज्ञानी अर्हत् उनसे लिप्त नहीं होता। ज्ञान के विकास में जिसने जो स्तर प्राप्त किया वह उसी के अनुसार व्यवहार की बातों का परमार्थ स्वरूप देखता है और उनसे उतनी ही दूर तक अलिप्त हो पाता है।

२. **सत्त्वासवसुत्त**—इस सूत्र में चित्त के मल नष्ट करने के सात उपाय बताये गये हैं :—(१) उचित रीति से मनन करना, (२) इन्द्रिय-संयम, (३) चार प्रत्ययों का सेवन करते समय उनके अपने उद्देश्य से जागरूक रहना, (४) सहनशील होना, (५) बुरी बातों से बचना, (६) बुरे विचारों को उठते ही दबा देना, (७) 'स्मृति-धर्मविचय-वीर्य-प्रीति-प्रश्रब्धि-समाधि-उपेक्षा' का अभ्यास करना।

३. **धम्मदायावसुत्त**—बुद्ध ने भिक्षुओं को उपदेश दिया—“भिक्षुओ, तुम मेरे धर्म के उत्तराधिकारी बनो, मेरे भौतिक लाभ के नहीं। मेरे भिक्षुपात्र में वही किसी चीज़ को भी लेने की इच्छा मत करो।” बुद्ध आसन से उठकर भीतर चले गये। तब आयुष्मान् सारिपुत्त ने भिक्षुओं को मध्यम मार्ग का उपदेश दिया।

४. **भयभेरवसुत्त**—जंगल के एकान्त स्थान में निवास करने वाले को भय का अनुभव होता है। उसे रोमाञ्च भी होने लगता है। बुद्ध ने बताया कि अपनी साधना के आदिकाल में उन्हें जंगल में निवास करते कैसे भय होते थे और कैसे उन्होंने उन पर विजय प्राप्त की; तथा कैसे उन्होंने योग-सिद्धि की भूमियाँ प्राप्त की। बुद्ध हो जाने पर भी उनके जंगल में एकान्तवास करने के दो उद्देश्य थे—अपना शांति लाभ और आगामी पीढ़ी के लिये आदर्श उपस्थित करना।

५. **अनङ्गणसुत्त**—चार प्रकार के मनुष्य होते हैं—(१) वे जो बुरे होते हुए भी नहीं जानते कि हममें बुराई है; (२) वे जो बुरे होते हुए जानते हैं कि हममें बुराई है; (३) वे जो अच्छे होते हुए भी नहीं जानते कि हममें अच्छाई है और (४) वे जो अच्छे होते हुए भी जानते हैं कि हम में अच्छाई है।

इनमें पहले प्रकार के मनुष्य सबसे हीन हैं, और चौथे प्रकार के सबसे उत्तम।

अन्त में आयुष्मान् महामोग्गल्लान ने आयुष्मान् सारिपुत्त के इस धर्मोपदेश की बड़ी सराहना की।

६. **आकल्लेयसुत्त**—भगवान् ने जेतवनाराम में भिक्षुओं को यह धर्मोपदेश दिया—“भिक्षुओ ! शीलवान् बनो, प्रातिमोक्ष के नियमों का पालन करो, तुम्हारा आचार-व्यवहार सुन्दर हो, छोटी से छोटी वृगर्ह से भी डरते रहो, मेरे उपदिष्ट शिक्षापदों को ग्रहण कर उनके अनुसार मार्ग पर चलो।”

इसी से भिक्षु की सभी ऊँची से ऊँची आकांक्षायें पूरी होती हैं।

७. **वत्थसुत्त**—मैला कपड़ा रंगे जाने पर ठीक से रंग नहीं पकड़ता; और एकदम साफ कपड़ा अच्छी तरह रंग पकड़ लेता है। उसी तरह लोभ-द्वेष-क्रोध-अभिमानादि के मैल से मलिन चित्त वाला मनुष्य कोई अच्छी बात नहीं पकड़ता। इन मैलों से रहित शुद्ध चित्त वाला मनुष्य श्रद्धा का लाभ कर ध्यानस्थ हो ब्रह्मविहार करता है। वह मानो 'भीतरी नहान' से नहा लिया।

भगवान् के इस धर्मोपदेश के समय वहाँ सुन्दरिक भारद्वाज नामक ब्राह्मण खड़ा था। वह 'भीतरी नहान' का अर्थ समझ नहीं सका। उसने कहा—“हे गोतम, क्या आप स्नान करने बाहुका नदी चलेगें ?”

भगवान् ने उपदेश दिया कि नदी के जल मनुष्य के चित्त को साफ नहीं कर सकते । वह तो शील का ही जल कर सकता है ।

८. सल्लेखसुत्त—ध्यान की भूमियों का लाभ कर यदि कोई समझे कि उसने बड़प्पन पा लिया तो यह ठीक नहीं । बड़प्पन पाने की इच्छा रखने वाले को चाहिये कि वह ऐसे संकल्प करे—दूसरे लोग हिंसक हैं, मैं अहिंसक बनूँगा; दूसरे लोग तरह-तरह के कुकर्म करते हैं, मैं सभी से बचा रहूँगा; दूसरे लोग बुरी धारणा के हैं, मैं सच्ची धारणा वाला बनूँगा; दूसरे लोग गलत रास्ते पर हैं, मैं सही रास्ते पर चलूँगा . . . दूसरे लोग श्रद्धा-रहित हैं, मैं श्रद्धावान् बनूँगा; दूसरे लोग निर्लज्ज हैं, मैं लज्जावान् बनूँगा । धर्म के अनुसार बड़प्पन यही है ।

सारे पाप अवनति की ओर ले जाते हैं, और सारे पुण्य उन्नति की ओर ।

९. सम्माबिद्धिसुत्त—सम्यक्दृष्टि क्या है ? इसकी व्याख्या करते हुए आयुष्मान् सारिपुत्त ने भिक्षुओं को यह उपदेश दिया—

(१) कर्म क्या है और कर्म के मूल क्या हैं, यह जानना सम्यक्दृष्टि है । कर्म दो हैं—‘कुशल’ (= पुण्य) और ‘अकुशल’ (=पाप) । कुशल कर्म के मूल तीन हैं—‘अलोभ’ (=त्याग), ‘अद्वेष’ (=मैत्री) और ‘अमोह’ (=प्रज्ञा) । अकुशल कर्म के मूल तीन हैं—लोभ, द्वेष और मोह ।

(२) ‘आहार’ क्या है, ‘आहार-समुदय’ क्या है, ‘आहार-निरोध’ क्या है, और ‘आहार-निरोधगामिनी प्रतिपदा’ क्या है, यह जानना सम्यक्दृष्टि है । ‘आहार’ चार प्रकार के हैं, जिन पर उत्पन्न हुये प्राणियों का पोषण हो रहा है, और जो उत्पन्न होने वाले प्राणियों के मूल हेतु हैं—स्थूल या सूक्ष्म भोजन, ‘स्पर्श’, ‘सञ्चेतना’ और ‘विज्ञान’ । तृष्णा के होने से ये आहार होते हैं । अतः तृष्णा के समुदय से ‘आहारसमुदय’ होता है । तृष्णा के निरोध से ‘आहारनिरोध’ होता है । आर्य-अष्टाङ्गिक मार्ग ही ‘आहार-निरोधगामिनी प्रतिपदा’ है ।

(३) चार आर्यसत्त्यों को जानना सम्यक्दृष्टि है । चार आर्य सत्य हैं—दुःख, दुःखसमुदय (= तृष्णा), दुःखनिरोध (=तृष्णा का प्रहाण), दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदा (=आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग) ।

(४) प्रतीत्यसमुत्पाद के बारह अङ्गों के परस्पर सम्बन्ध को जानना सम्यक्दृष्टि है ।

१०. सतिपट्टानसुत्त—‘स्मृत्युपस्थान’ के अभ्यास की महत्ता बताते हुए भगवान् ने कहा—“भिक्षुओ, जीवों की विशुद्धि के लिए, शोक-परिदेव को पार करने के लिये, दुःख-दौर्मनस्य का अन्त करने के लिये, ज्ञान की प्राप्ति के लिए और निर्वाण का साक्षात्कार करने के लिये यही एक अकेला मार्ग है, जो यह चार ‘स्मृत्युपस्थान’ हैं—काया की स्मृति उपस्थित रखनी, वेदना की स्मृति उपस्थित रखनी, चित्त की स्मृति उपस्थित रखनी, धर्मों की स्मृति उपस्थित रखनी” ।

(१) काया की स्मृति इतने प्रकार से उपस्थित रखी जाती है—आश्वास-प्रश्वास की क्रिया की सतत जागरूकता से, शरीर की गतियों की सतत जागरूकता से, शरीर की गन्दगियों की सतत जागरूकता से, ‘यह शरीर चार महाभूतों से बना है’ इस बात की सतत जागरूकता से, इमशान में मृतक की दुर्गति की सतत जागरूकता से ।

(२) सुख, दुःख या असुख दुःख की वेदनाओं का सतत जागरूक रहना ‘वेदना का स्मृत्युपस्थान’ है ।

(३) अपने चित्त की स्थितियों की सतत जागरूकता ‘चित्त का स्मृत्युपस्थान’ है ।

(४) ‘धर्म का स्मृत्युपस्थान’ इन धर्मों की सतत जागरूकता है—पाँच ‘नीवरणों’ की, पाँच ‘उपादान-स्कन्धों’ की, छः ‘आयतनों’ की, सात ‘बोध्यङ्गों’ की, और चार ‘आर्य सत्त्यों’ की ।

११. बूढसीहनाइसुत्त—इसमें निर्दिष्ट किया गया है कि अन्य सम्प्रदायों से बुद्ध के सङ्घ का उत्कर्ष किस प्रकार है । फिर दिखाया गया है कि श्रद्धा का स्वरूप क्या है, और वीतराग वीतद्वेष वीतमोह ग्रहण करने का ?

१२. **महासीहनादसुत्त**—सुनक्खत्त लिच्छविपुत्त धर्म से अलग हो सब के बीच बुद्ध की निन्दा करता फिरता था । उसे ऐसा कहते सुन आयुष्मान् सारिपुत्त ने इसकी सूचना भगवान् को दी ।

भगवान् ने सुनक्खत्त की मूर्खता दिखाते हुए तथागत के इन गुणों का निर्देश किया :—

बस बल—स्थान अस्थान का यथार्थ ज्ञान, तीनों काल के कर्म तथा उनके विपाक का ज्ञान, सभी प्रकार के मार्ग का ज्ञान, विविधताओं से भरे इस लोक का ज्ञान, विविध रुचि के प्राणियों का ज्ञान, दूसरों की विशेष बातों का ज्ञान, ज्ञान-मोक्ष-समाधि आदि का ज्ञान, अपने पूर्व जन्मों का ज्ञान, दूसरों की गति का ज्ञान, और विमुक्ति ।

चार वैशारद्य—कोई तथागत की सम्बोधि या विमुक्ति का धर्मानुकूल प्रतिकार नहीं कर सकता । उनने जो बुरी बातें बताई हैं उसका कोई प्रतिकार नहीं कर सकता । उनने जो मोक्ष का मार्ग बताया है उसका कोई प्रतिकार नहीं कर सकता ।

तथागत सभी जगह अभय रहते हैं ।

फिर भगवान् ने जीव की योनियों और गतियों के विषय में उपदेश दिया ।

१३. **महाबुक्खक्खन्धसुत्त**—दूसरे सम्प्रदाय के कुछ साधुओं ने किसी भिक्षु से बात की कि बुद्ध के उपदेश और उनके सिद्धान्त एक ही जैसे हैं, कोई भेद नहीं दीखता ।

भिक्षुओं ने यह बात बुद्ध से कही । भगवान् ने अपने धर्म की विशेषता बताई ।

१४. **जूळबुक्खक्खन्धसुत्त**—रूप, शब्द, गन्ध, रस और स्पर्श, ये पाँच 'काम-गुण हैं' । सारा संसार इन्हीं के आस्वाद के पीछे पड़ा है । इसी के कारण सारी अशान्ति हो रही है । यही दुःख का घर है ।

बुद्ध ने बताया कि एक बार कुछ निर्गन्ध साधुओं ने उन्हें कहा कि—“सुख से सुख की प्राप्ति नहीं होती, दुःख से सुख की प्राप्ति होती है । यदि सुख से सुख मिलता तो राजा को सब से अधिक सुख मिलना चाहिये था...” ।

बुद्ध ने दिखाया कि राजा यथार्थ में सुखी नहीं है । उसके जो सुख दीखते हैं सब बाह्य साधनों के ऊपर टिके हैं, जो क्षणभंगुर हैं । यदि राजा को एकान्त किसी कमरे में बन्द रहना हो तो वह व्याकुल हो जायगा । इसके विपरीत, अभ्यासी भिक्षु अनेक दिनों तक वहाँ बन्द पड़ा अपने भीतर ही फूटने वाले सुख के सोते में आनन्द लेता रहेगा । यह सिद्ध करता है कि सचमुच अन्दरूनी सुख भिक्षु को ही है, राजा को नहीं ।

१५. **अनुमानसुत्त**—यह उपदेश आयुष्मान् महामोग्गल्लान ने भिक्षुओं को दिया । पापेच्छ-भिक्षु अपनी डींग हाँकता है और दूसरे को नीचा दिखाता है । किसी के भली सीख देने पर वह चिढ़ जाता है और ज़िद बाँध लेता है । इसके उल्टे, नम्र उन्नतिशील भिक्षु सभी का उचित सम्मान करता है, और दूसरे की भली सीख लेने को तैयार रहता है ।

इसे अच्छी तरह समझ, भिक्षु को अपने विषय में ख्याल करना चाहिए कि मैं कैसा हूँ । इस 'आत्म-प्रत्यवेक्षण' की बड़ी महिमा है । जैसे दर्पण में देखकर कोई मुँह पर पड़े दाग को धो डालता है, वैसे ही चतुर मुमुक्षु आत्म-प्रत्यवेक्षण कर अपने चित्त-मल को हटाने का प्रयत्न करता है ।

१६. **चेतोखिलसुत्त**—बुद्ध, धर्म, सङ्घ तथा शिक्षा में अविश्वास का होना और अपने गुरुभाइयों से अनबन रखना, ये पाँच मन की गाँठें हैं । इनके रहते सन्मार्ग में उन्नति नहीं हो सकती । भिक्षु को चाहिये कि इनका प्रहाण कर ध्यानाभ्यास के मार्ग को सिद्ध कर परम पद का लाभ करें !

१७. **बनपत्थसुत्त**—ध्यानाभ्यास के लिये कैसा एकान्तवास अनुकूल है और कैसा नहीं, इसी की शिक्षा दी गई है । भले ही वहाँ कितनी भी सुविधा प्राप्त हो, यदि वहाँ चित्त शान्त और एकान्त नहीं रहता हो तो

उस स्थान को छोड़ देना चाहिये । चाहे कितनी भी कठिनाई क्यों न हो, यदि वहाँ चित्त शान्त और एकाग्र रहता हो तो उस स्थान को नहीं छोड़ना चाहिए ।

१८. **मधुपिण्डकमुत्त**—भगवान् ने संक्षेप से उपदेश दिया कि संसार का यह प्रपञ्च कैसे होता है । उनके चले जाने के बाद भिक्षुओं ने आयुष्मान् कात्यायन से निवेदन किया कि वे इसकी व्याख्या कर दें ।

आयुष्मान् कात्यायन ने समझाया कि स्पर्श से वेदना होती है, वेदना से संज्ञा होती है, संज्ञा से सारे अच्छे बुरे वितर्क होते हैं, और वितर्कों से सारे प्रपञ्च होते हैं ।

१९. **द्वेषावितर्कमुत्त**—काम, क्रोध तथा हिंसा के वितर्क अनर्थकारी हैं; और इसके विपरीत, त्याग, प्रेम और दया के वितर्क निर्वाण की ओर ले जाते हैं । इन्हें इस तरह अलग अलग समझना आवश्यक है ।

२०. **वितर्कसंज्ञानमुत्त**—बुरी बातों से हट अच्छी बातों में मन लगाना चाहिये; बुरी बातों के दोष का ख्याल करना चाहिए; बुरी बातों की ओर मन जाने ही देना न चाहिये; बुरे विचार कैसे होते हैं इसका ख्याल करना चाहिये; अपने मन से मन को दबाना चाहिए ।

२१. **कक्कचूपममुत्त**—भगवान् ने भिक्षुओं को मैत्री-भावना के अभ्यास की शिक्षा दी । पृथ्वी के समान क्षमाशील, आकाश के समान अलिप्त, और गङ्गा के समान गम्भीर होना चाहिए । ऐसा अभ्यास करना चाहिये कि आरि से अङ्ग प्रत्यङ्ग काटने वाले के प्रति भी किसी प्रकार के मलिन विचार न उठें ।

२२. **अलगब्बूममुत्त**—अच्छी तरह कस कर पकड़ा गया साँप यश में हो जाता है; और डर कर धीरे से पकड़ा गया साँप उलट कर काट लेता है । उसी तरह, पूरी लगन से पालन किया जाने वाला धर्म बड़ा सार्थक होता है, और शिथिलता से ग्रहण किया गया धर्म अनर्थकारक ।

धर्म की उपमा बेड़े से दी गई है । जिस तरह बेड़े के सहारे मनुष्य नदी की धारा को पार कर लेता है, वैसे ही धर्म के अभ्यास से मनुष्य संसार से तर जाता है । और जिस तरह नदी पार कर गये मनुष्य का बेड़े की कोई आवश्यकता नहीं रहती, वैसे ही परम पद का लाभ कर लेने के बाद उसके लिए कोई साधना करना शेष नहीं रह जाता ।

२३. **वन्मीकमुत्त**—आयुष्मान् कुमार काश्यप अन्धवन में विहार कर रहे थे । तब किसी देवता ने उनसे पहिली के रूप में कुछ प्रश्न किये । उन्होंने उसका स्पष्टीकरण कर दिया ।

उपदेश का सार यह है कि बुद्ध के उपदेश से भिक्षु प्रज्ञा से अविद्या को काट देता है, नीवरणों पर विजय प्राप्त करता है, और तृष्णा का प्रहाण कर देता है ।

२४. **रथविनीतमुत्त**—आयुष्मान् सारिपुत्त ने आयुष्मान् पुण्ण मन्ताणिपुत्त से प्रश्न किया कि भगवान् के धर्म का अभ्यास किस उद्देश्य से किया जाता है—क्या शील की अथवा चित्त की अथवा दृष्टि की... अथवा ज्ञानदर्शन की विशुद्धि के लिये ?

आयुष्मान् मन्ताणिपुत्त ने कहा कि धर्म के अभ्यास का उद्देश्य उपादानरहित निर्वाण की प्राप्ति है । शील, चित्त, दृष्टि आदि की विशुद्धियाँ निर्वाण के मार्ग में आने वाली मंजिलें हैं । उन्हें एक के बाद एक तै कर अन्त में भिक्षु परम पद तक पहुँच जाता है ।

आयुष्मान् सारिपुत्त ने उनकी व्याख्या का सहर्ष अनुमोदन किया । जब आयुष्मान् मन्ताणिपुत्त को मालूम हुआ कि प्रश्न करनेवाले स्वयं धर्म सेनापति आयुष्मान् सारिपुत्त हैं तब वे गद्गद हो उठे । दोनों ने एक दूसरे की स्तुति की ।

२५. **निबापमुत्त**—संसार की विषय-वासनायें माररूपी बहेलिये की फँसी खेती के समान है, जिनमें

मनुष्य ब्रह्म जाते हैं और कठिन दुःख में पड़े रहते हैं । ज्ञानी उसे पहचान उसमें नहीं पड़ता, और परम क्षेमकर निर्वाण का लाभ कर लेता है ।

२६. **पासरासिमुत्त**—संसार से मुक्ति पाने की खोज करना आर्य पर्येषण है, और विषय भोग की खोज करना अनार्य पर्येषण ।

मुक्ति की खोज में बोधिसत्त्व ने कठिन से काठिन मार्ग का अनुसरण किया, और अन्त में बुद्धत्व-लाभ किया । बुद्ध हो, धर्म-चक्र का प्रवर्तन किया और जनता को परम पद का लाभ कराया ।

२७-२८. **हत्थिपदोपममुत्त**—जिस प्रकार हाथी के पैर में सभी प्राणी के पैर चले आते हैं उसी प्रकार धर्म की सभी बातें चार आर्य सत्य के उपदेश के अन्तर्गत हो जाती हैं ।

२९-३०. **सारोपममुत्त**—परम विमुक्तिका लाभ करना ही धर्म की साधना का सार है । ज्ञान-दर्शन का लाभ करना उस सार के ऊपर वाली कच्ची लकड़ी की तरह है । समाधि का लाभ करना उस कच्ची लकड़ी के ऊपरवाली छाल की तरह है । शील का पालन उस छाल के ऊपर वाली पपड़ी की तरह है । और भिक्षु के लाभ-सत्कार तो धर्म-साधना के बाहर के पत्तों जैसे निरर्थक हैं । अतः चतुर मुमुक्षु को चाहिये कि उसका उद्देश्य सार-स्वरूप विमुक्ति की ओर लगा रहे ।

३१-३२. **गोसिङ्गमुत्त**—गोसिङ्गसालवन में सारिपुत्त, मोग्गल्लान, महाकस्सप प्रभृति बुद्ध के प्रमुख शिष्य एकत्रित हो धर्म चर्चा कर रहे थे । बात चली कि फूल पत्तों से भरा यह रमणीक वन किसकी उपस्थिति से शोभित हो सकता है । सभी ने अपनी अपनी दृष्टि से इसका उत्तर दिया ।

अन्त में बुद्ध ने कहा कि यह वन उस भिक्षु से शोभित हो सकता है जो यह मंकल्प करके आसन लगा ले कि मैं तब तक नहीं उठूँगा जब तक मेरा चित्त आश्रयों से मुक्त न हो जायगा ।

३३-३४. **गोपालकमुत्त**—अज्ञानी की उपमा मूख ग्वाले से, और ज्ञानी की उपमा चतुर ग्वाले से दी गई है ।

३५. **जूठसच्चकमुत्त**—निगण्ठपुत्त सच्चक बड़ा तार्किक था । वह अभिमान से कहा करता था—“मैं किसी श्रमण या ब्राह्मण को नहीं देखता जो मेरे तर्क के सामने खड़ा रह सके, और घबड़ाहट से जिसकी काँख में पसीना न छूट जाय । और तो क्या, यदि मैं इस खम्भे से भी वाद करूँ तो यह हिलने लगे । मनुष्य की बात ही क्या ?”

एक बार वह बुद्ध के पास आया और उनके सिद्धान्त का खण्डन करने लगा । बुद्ध ने उसे परास्त कर दिया और सन्मार्ग का उपदेश दिया ।

३६. **महासच्चकमुत्त**—भगवान् ने सच्चक को कायभावना और चित्तभावना के अभ्यास के विषय में उपदेश दिया । फिर, अपनी बोधिसत्त्व चर्या का वर्णन किया । सच्चक की शंकायें दूर हो गई । उसने भगवान् के प्रति अपनी श्रद्धा अर्पित की ।

३७. **जूठतण्हासङ्ख्यमुत्त**—आयुष्मान् महामोग्गल्लान यहाँ अन्तर्धान हो देवलोक में प्रकट हुये । देवेन्द्र शक्र ने उनका स्वागत किया । अपने नये 'वेजयन्त' प्रासाद को दिखाते देवेन्द्र के मन में अभिमान हो गया । उसे दूर करने के लिये आयुष्मान् महामोग्गल्लान ने अपने योगबल का प्रयोग कर पैर के अँगूठे से सारे प्रासाद को कम्पित कर दिया । तृष्णा का अन्त कर विमुक्ति का लाभ किस प्रकार होता है, इसका धर्मोपदेश दिया ।

३८. **महातण्हासङ्ख्यमुत्त**—भिक्षु साति को ऐसी मिथ्या धारणा हो गई थी कि मृत्यु के बाद मनुष्य का विज्ञान इस शरीर से निकल कर दूसरे में प्रवेश करता है । बुद्ध ने उसे प्रतीत्यसमुत्पाद का उपदेश दे उसका अज्ञान दूर किया ।

३९-४०. **अस्सपुरसुत्त**—भिक्षु में इन गुणों का होना आवश्यक है—पाप कर्म से लज्जा और भय रखना, शरीर वचन और मन से शुद्ध कर्म करना, आजीविका का शुद्ध होना, संयमी होना, अल्पाहारी होना, जागरणशील होना, स्मृतिशील रहना, नीवरणों का प्रहाण करना, समाधि का लाभ करना, पूर्व जन्म की बातों का स्मरण करना, कौन मर कर कहाँ उत्पन्न हुआ है यह जानना, अविद्या का नाश कर देना ।

४१. **सालेय्यकसुत्त**—कोशल प्रदेश के 'शाला' नामक ग्राम में बुद्ध विहार कर रहे थे । वहाँ के ब्राह्मणों को उन्होंने उपदेश दिया कि अधर्म के आचरण से दुर्गति, और धर्म के आचरण से सुगति होती है । फिर यह समझाया कि धर्मचारी यथेच्छ जन्म ग्रहण करता है ।

४२. **वेरञ्जकसुत्त**—वेरञ्जा के ब्राह्मणों को भी बुद्ध ने यही उपदेश दिया ।

४३. **महावेदल्लसुत्त**—बुद्ध ने बताया कि अज्ञानी कौन होता है और ज्ञानी कौन । फिर यह समझाया कि 'वेदना', 'संज्ञा' और 'विज्ञान' में क्या भेद है, क्या वे एक साथ होते हैं या अलग अलग; सम्यक्दृष्टि की पहचान क्या है; पुनर्भव क्या है; ध्यान क्या है; योग की ऊँची भूमि निरोधसमापत्ति क्या है; तथा चेतोविमुक्ति-समापत्ति क्या है ?

४४. **चूळवेदल्लसुत्त**—धम्मदिस्सा भिक्षुणी ने यह उपदेश विसाख उपासक को दिया ।

पाँच 'उपादानस्कन्ध' 'सत्काय' है; तृष्णा 'सत्काय-समुदय' है; उस तृष्णा का अशेष प्रहाण 'सत्काय-निरोध' है; और 'आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग' ही 'सत्कायनिरोधगामिनी प्रतिपदा' है । उसने यह भी बताया कि 'निरोधसमापत्ति' क्या है, और तीन वेदनायें क्या हैं ?

४५-४६. **धम्मसमादानसुत्त**—साधना चार प्रकार की होती है—(१) जिसमें अभी सुख होता है, किन्तु आगे दुःख; (२) जिसमें अभी दुःख होता है, और आगे भी; (३) जिसमें अभी दुःख होता है, किन्तु आगे सुख; और (४) जिसमें अभी सुख होता है और आगे भी । पहली साधना वाममागियों की है जो पालि-साहित्य में 'कामसुखल्लिकानुयोग' के नाम से पुकारी गयी; दूसरी साधना कायक्लेश का अभ्यास करने वालों की, जो पालि-साहित्य में 'अत्तकिलमथानुयोग' के नाम से पुकारी गयी है; तीसरी साधना उन भिक्षुओं की है जो बड़ी कठिनाई से धर्म का आचरण कर रहे हैं; और चौथी साधना उन भिक्षुओं की समझनी चाहिये जो प्रसन्नता से मार्ग का अभ्यास कर रहे हैं ।

४७. **वीमंसकसुत्त**—बुद्ध ने भिक्षुओं को उपदेश दिया कि वे गुरु के प्रति अन्धी श्रद्धा न रखें । उसके यथार्थ गुण और गौरव का प्रामाणिक ज्ञान प्राप्त करने के बाद ही श्रद्धापूर्वक उसका अनुगमन करना उत्तम है ।

४८. **कोसम्बियसुत्त**—कोसम्बी के भिक्षुसङ्घ में बड़ा कलह उत्पन्न हो गया था ।

बुद्ध ने उन्हें एकता का उपदेश दिया और ये बातें बराबर याद रखने की शिक्षा दी—अपने गुरु-भाइयों के प्रति मैं काय-वचन-मन से मैत्री का व्यवहार रखूँगा, पात्र में लगी रहने वाली तक अच्छी चीज को आपस में बाँटकर खाऊँगा, अपने गुरुभाइयों से कोई बात छिपाकर नहीं रखूँगा, उनसे मिलकर रहूँगा ।

४९. **ब्रह्मनिमन्तनिकसुत्त**—बक ब्रह्मा को 'नित्यवाद' की मिथ्या धारणा उत्पन्न हो गई थी । बुद्ध ने उसे धर्मोपदेश दे उसकी गलती बताई । ब्रह्माने अपनी दिव्य शक्ति से बुद्ध को अपने वश में करने का प्रयत्न किया, किन्तु उसकी एक भी न चली ।

५०. **मारतज्जनीयसुत्त**—आयुष्मान् महामोग्गल्लान खुली जगह चंडक्रमण कर रहे थे । उस समय पापी 'मार' उनके पेट में बैठ कर गुड़गुड़ाने लगा । आयुष्मान् महामोग्गल्लान ने 'मार' को पहचान लिया और 'मार' पेट से निकल कर दूर खड़ा हो गया । मोग्गल्लान ने पूर्व जन्म की बात कही—

"हे मार ! बहुत पहले मैं भी एक 'मार' होकर उत्पन्न हुआ था । उस समय मेरा नाम 'दूसी' था ।

मेरी बहन का नाम 'काळी' था । उस समय तू उसी का पुत्र होकर उत्पन्न हुआ था । उस समय अर्हत् सम्यक् सम्बुद्ध ककुसन्ध का प्रादुर्भाव हुआ था । तब 'दूसी' नार लोगों पर सवार हो गया और उनके मुँह से भिक्षुओं को गाली गलौज देता आरम्भ किया । बुद्ध ककुसन्ध ने यह देख भिक्षुओं को मैत्री-भावना, करुणा-भावना, मुदिता-भावना तथा उपेक्षा-भावना के अभ्यास करने का उपदेश दिया । 'दूसी' मार की दुष्टता यहाँ तक हो गयी कि उसने एक लड़के पर सवार हो भगवान् ककुसन्ध के प्रधान शिष्य आयुष्मान् 'विधुर' के सिर पर एक पत्थर मारा । इस पाप के फलस्वरूप 'दूसी' मार दीर्घकाल तक घोर नरक में सड़ता रहा । हे मार ! वह मैं अपने कर्म-फल का भोग भोगता रहा ।

३. सर्वास्तिवाद-परम्परा में यह ग्रन्थ

पुरानी सर्वास्तिवाद-परम्परा का अपना त्रिपिटक संस्कृत भाषा में था । भारत में बौद्ध धर्म के लोप होने पर यह साहित्य भी लुप्त हो गया । किन्तु, भारत और चीन के उत्साही विद्वान् आचार्यों के संयुक्त प्रयास से इस विशाल पिटक का जो प्रामाणिक चीनी अनुवाद तैयार किया गया था वह आज भी सुरक्षित प्राप्त होता है । उसमें 'मज्झिमनिकाय' का प्रतिनिधि-ग्रन्थ 'माध्यमिक आगम' है । यदि इन दोनों का खोजपूर्ण तुलनात्मक अध्ययन किया जाये तो बौद्ध पिटक के निर्माण, विकास तथा विस्तार के इतिहास का निर्माण करने में बड़ी गहायता मिल सकती है । इस विचार से मैंने यह काम अपने शिष्य भिक्षु मिंग चाउ को सौंपा है, जो वीतनाम देश का होन के कारण चीनी भाषा का अच्छा पण्डित तो है ही, साथ ही नालन्दा का एक प्रमुख पालि का स्नातक भी है ।

जहाँ पालि 'मज्झिमनिकाय' में मात्र १५२ सूत्र हैं, चीनी 'माध्यमिक आगम' में उनकी संख्या २२२ है । जहाँ तक मूल पाठ की बात है, दोनों में कोई विशेष अन्तर नहीं है । हाँ, उनके स्थान के नाम एक जैसे नहीं हैं । घटनाओं के वर्णन में भी जगह-जगह पर भेद देखा जाता है । साथ अंगरेजी भूमिका में दी गई तालिका से यह स्पष्ट होगा कि 'माध्यमिक आगम' के सूत्रों का स्थाननिर्देश पालि त्रिपिटक में किस प्रकार किया जा सकता है ।

इस तालिका के अध्ययन से पता चलता है कि बौद्ध धर्म के भिन्न-भिन्न सम्प्रदायों के त्रिपिटक में सूत्रों का संकलन समान रूप से नहीं किया गया था । यह हमें विचारने के लिये बाध्य करता है कि इसके पीछे ऐतिहासिक तथ्य क्या हो सकता है, और वह कौन सा मूल स्रोत था जिसकी ये धारणें फूटीं ।

४. प्रस्तुत संस्करण

यह सुत्तपिटक की द्वितीय पुस्तक 'मज्झिमनिकाय' के प्रथम भाग 'मूलपण्णासक' का नया देवनागरी-संस्करण है । यह संस्करण इन पुस्तकों के आधार पर तैयार किया गया है—भर्मी-संस्करण, छट्ट-सङ्गायन प्रकाशन (१९५६), सिंहली-संस्करण, के. आणविमल थेर द्वारा सम्पादित (१९३७), स्यामी-संस्करण, महामकुट राजकीय प्रकाशन (१९२६) तथा रोमन-संस्करण, श्री बी. ट्रेन्कनर द्वारा सम्पादित (पालि टेक्स्ट सोसायटी, १८८८) ।

स्थविरवाद परम्परा के चुने हुये प्रतिनिधियों के अन्तर्राष्ट्रीय सङ्घ के मोत्साह मम्मिलित प्रयत्न से तैयार किये गये 'छट्ट-सङ्गायन' संस्करण को हमने अपनी पहली पाण्डुलिपि तैयार करने के लिये आधार-स्वरूप ग्रहण किया है । उसके पाठ और धर्मस्कन्ध-नियोजन से साधारणतः हम सहमत रहे हैं । किन्तु आधुनिक दृष्टि से अपने संस्करण को अधिक उपयोगी बनाने के लिये हमने दो नये प्रयत्न किये हैं:—(१) सम्पूर्ण ग्रन्थ में एक व्यवस्थित क्रम से विराम-चिह्नों का प्रयोग करना और (२) शीर्षक एवं अनुशीर्षक से सुमज्जित कर पाठ का एक साङ्गोपाङ्ग स्वरूप उपस्थित करना ।

(क) शीर्षक

पुरानी पद्धति के पालि-ग्रन्थों में किसी प्रकरण के प्रारम्भ में शीर्षक देने की प्रथा नहीं थी। इसके स्थान पर प्रकरण के अन्त में 'निद्रित' जैसे शब्द दे दिया करते थे। किन्तु इससे आधुनिक पाठकों को सारे प्रकरण का सार-तत्त्व ग्रहण कर अपने समक्ष वर्ण्य-विषय का एक सम्पूर्ण चित्र उपस्थित करने में जटिलता का अनुभव करना पड़ता है। अतः उपयोगिता की दृष्टि से हमने यह आवश्यक समझा कि शीर्षक एवं अनुशीर्षक के क्रम से सुसज्जित करके ही पाठ को उपस्थित करना उत्तम होगा। इन शीर्षकों के निर्माण करने में हमने यथासम्भव ग्रन्थ के ही शब्दों का उपयोग किया है। स्मरण रहे कि ये शीर्षक हमारे अपने दिये हुये हैं जो मूल-पाठ में प्राप्त नहीं होते।

प्रधान शीर्षक १६ प्वाइण्ट मोनो काले टाइप में प्रकरण-चिह्न (§) और क्रम-संख्या के साथ छापे गये हैं। उनके अन्तर्गत आने वाले द्रष्टव्य शीर्षक बिना क्रम-संख्या के उमी टाइप में छापे गये हैं। अनुशीर्षक क्रम संख्या के साथ १४ प्वाइण्ट मोनो काले टाइप में, और उसके अन्तर्गत आनेवाले छोटे शीर्षक क्रम-संख्या के साथ १२ प्वाइण्ट मोनो काले टाइप में मुद्रित किये गये हैं। पृष्ठ के ऊपर प्रधान शीर्षकों का ही उल्लेख किया गया है।

(ख) पाठभेद-निर्धारण

पाठभेद-निर्धारण में शब्द की निरुक्ति तथा व्युत्पत्ति का विचार करने के साथ ही इस बात का भी ध्यान रखा गया है कि ऐतिहासिक दृष्टि से किन रूपों का अत्यधिक प्रचलन रहा। दोनों दृष्टियों से सिद्ध यदि एक शब्द के एकाधिक रूप हुये हैं तो हमने एक को मूल-पाठ के साथ और दूसरे को पृष्ठ की अधः टिप्पणी में दे दिया है। यहाँ एक के ग्रहण करने का यह अर्थ नहीं कि हमने दूसरे रूप का वहिष्कार किया है।

(ग) विराम-चिह्न

पालि की पुरानी पद्धति में पूर्ण विराम के अतिरिक्त अन्य विराम-चिह्नों के प्रयोग करने की प्रथा नहीं थी। स्पामी-संस्करण ने इसी प्राचीन पद्धति का अनुसरण किया है। लेकिन कहीं कहीं पालि की वाक्य-योजना इतनी उलझी हुई मिलती है कि उसके अंशों के पारस्परिक सम्बन्ध को विराम-चिह्नों के अभाव में समझना अत्यन्त कठिन हो जाता है। अतः प्रस्तुत संस्करण में हमने अन्य आवश्यक विराम-चिह्नों का निस्संकोच प्रयोग किया है। इन विराम-चिह्नों का प्रयोग करने में हमारा यही उद्देश्य रहा है कि वाक्य का अर्थ अधिक से अधिक स्पष्ट हो जाय। जहाँ विराम-चिह्नों के प्रयोग की अनिवार्यता नहीं समझी गई, वहाँ पर हमने उनका प्रयोग उचित नहीं समझा। फिर भी हमने इस बात का ध्यान रखा कि विराम-चिह्नों के प्रयोग में यथासम्भव एकरूपता और सङ्गति बनी रहे।

इस संस्करण में निम्नलिखित विराम-चिह्न व्यवहृत हुए हैं:—पूर्णविराम (।), अर्धविराम (,), उपविराम (:), स्वल्प-विराम (;), प्रश्नवाचक (?), विस्मयादि-बोधक (!), युग्मेका (-), रेखिका (-), मुख्य-उद्धरण (" "), उद्धरण (' ')

प्रधान उद्धरणों का बोध मुख्य-उद्धरण-चिह्न और उसके अन्तर्गत आनेवाले उद्धरणों का बोध उद्धरण-चिह्नों से कराया गया है। यदि कहीं उसके भी अन्तर्गत कोई उद्धरण आ गया है तो उसका बोध क्रिया के आगे रेखिका चिह्न के प्रयोग से ही कराया गया है।

मुख्य उद्धरण के भीतर आने वाले सभी नये 'पैराग्राफ' तद्बोधक चिह्नों से प्रारम्भ किये गये हैं। और उसके भी भीतर आने वाले सभी नये 'पैराग्राफ' उसी भाँति केवल उद्धरणबोधक चिह्नों से प्रारम्भ होते हैं।

(घ) साङ्केतिक

अधोऽटिप्पणी में रो०, सी०, स्या० तथा म० सङ्केत क्रमशः रोमन, सिंहली, स्यामी तथा मरम्म (बर्मी) संस्करणों के लिये प्रयुक्त हुये हैं ।

पृष्ठ के पार्श्व में प्रयुक्त R और B सङ्केत क्रमशः रोमन और बर्मी संस्करणों का बोध कराते हैं । इन सङ्केतों के साथ दी हुई संख्या से यह सूचित होता है कि उन संस्करणों के उस पृष्ठ का प्रारम्भ उसी पङ्क्ति से होता है ।

रोमन ग्रन्थ की पृष्ठसंख्या से आधुनिक पाठक को कई सुविधायें प्राप्त होंगी । पालि टेक्स्ट सोसाइटी के महत्वपूर्ण कोषों तथा अन्य ग्रन्थों में रोमन की ही पृष्ठ-संख्या का हवाला दिया गया है; इससे हमारे पाठक उन स्थलों को सरलता से खोज लेंगे । और, चूँकि बर्मीज छट्ट सङ्गायन के संस्करण का एक अचना महत्त्व है, अतः उसकी पृष्ठ-संख्या का भी उल्लेख कर देना आवश्यक समझा ।

(च) पृष्ठोपरि-कोण में प्रयुक्त सङ्केत

ऊपर कोने में दी गई संख्यायें युग्मपृष्ठ में प्रारम्भ के तथा अयुग्म पृष्ठ में अन्त के सुत्त, शीर्षक और पैराग्राफ की द्योतक हैं ।

(छ) वर्तिनी

पालि में एव, अपि और इति इन अव्ययों के आदि अक्षर का प्रायः लोप हो जाया करता है और उनके रूप व, पि, तथा ति रह जाते हैं । कुछ विद्वानों के मतानुसार इन लघु रूपों को स्वतन्त्र शब्द मान लेना अधिक सङ्गत है । हमने भी प्रस्तुत संस्करण में ऐसा ही माना है ।

हमने एक ही शब्द के अन्तर्गत आने वाली परसवर्ण सन्धि का प्रयोग अनिवार्य रूप से किया है, जैसे—सङ्ख, किञ्चि इत्यादि; किन्तु जहाँ यह सन्धि दो पृथक् शब्दों में हुई है, हमने प्रायः उसका प्रयोग अनावश्यक समझा है, जैसे—एवं पि, कम्मं ति इत्यादि ।

कुछ पाश्चात्य सम्पादकों ने वर्तिनी की इसी पद्धति को स्वीकार कर के भी 'इ' तथा 'अ' से परे 'ति' तथा 'पि' की सन्धि अनिवार्यरूप से की है । उन्होंने कदाचित् इन स्थलों में संस्कृत व्याकरण के 'अकः सवर्णे दीर्घः' नियम का प्रयोग करना अनिवार्य समझा, जैसे—देतेसि + इति = देसेसोति; तरस + अपि = तस्सापि । किन्तु हमने उन्हें अलग ही रक्खा है, जैसे—देसेसी ति; तस्सा पि । यहाँ 'ति' तथा 'पि' के पूर्व आने वाले स्वरों का दीर्घ होना पालि मोग्गल्लान व्याकरण के 'ध्यञ्जने दीघरस्सा' (१।३३) सूत्र से सिद्ध हो जाता है । व्याकरण में इसके दूसरे उदाहरण भी दिये गये हैं, जैसे—खन्ति + परमं = खन्ती परमं; गोतम + ति = गोतमा ति; होति + ति = होती ति इत्यादि ।

* *

* *

* *

हमलोगों के द्वारा तैयार की गयी मूल पाण्डुलिपि के आधार पर विद्वान् प्राचार्य डा० पी० वी० बापट, दिल्ली विश्वविद्यालय, दिल्ली ने ग्रन्थ का सम्पादन किया । फिर भी शीर्षकों तथा अनुशीर्षकों की रचना अन्य खण्डों की तरह हमलोगों ने स्वयं की है । पाण्डुलिपि को प्रेस में भेजने के पहले सहायक सम्पादक, श्री बीरबल शर्मा ने उसका अन्तिम संस्करण पूर्ण कर लिया और उन्हीं के यों-य तत्त्वाधान में छपाई पूरी हुई ।

•

भिक्षु जगदीश काश्यप

THE PĀLI ALPHABET IN DEVANĀGARĪ AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

अ a   आ ā   इ i   ई ī   उ u   ऊ ū   ए e   ओ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

क ka	ख kha	ग ga	घ gha	ङ ṅa
च ca	छ cha	ज ja	झ, ञ jha	ञ ña
ट ṭa	ठ ṭha	ड ḍa	ढ ḍha	ण ṇa
त ta	थ tha	द da	ध dha	न na
प pa	फ pha	ब ba	भ bha	म ma
य ya	र ra	ल la	व va	स sa
		ह ha	ळ ḷa	अं am

VOWELS IN COMBINATION

क ka	का kā	कि ki	की kī	कु ku	कू kū	के ke	को ko
ख kha	खा khā	खि khi	खी khī	खु khu	खू khū	खे khe	खो kho

CONJUNCT-CONSONANTS

क kka	ञ ण्का	द dva	म्ब mba
ख kkha	ञ्छ ण्छा	घ dhya	म्भ mbha
क्य kya	ञ्ज ण्जा	ध्व dhva	म्म mma
क्रि kri	ञ्झ, ञ्झ ण्झा	न्त nta	म्य mya
क्ल kla	ट्ट, ट्ट ण्ठा	न्त्व ntva	म्ह mha
क्व kva	ट्ठ, ट्ठ ण्था	न्थ nthā	म्य yya
ख्य khya	ड्ड, ड्ड ण्दा	न्द nda	य्ह yha
ख्व khva	ड्ढ, ड्ढ ण्धा	न्द्र ndra	ल्ल lla
ग्ग gga	ण्ट ण्ठा	न्ध ndha	ल्य lya
ग्घ gggha	ण्ठ ण्था	न्न nna	ल्ह lha
ग्य gya	ण्ड ण्दा	न्य nya	व्ह vha
ग्र gra	ण्ण ण्णा	न्ह nha	स्त sta
ङ्क ण्का	ण्ह ण्हा	प्प ppa	स्त्र stra
ङ्ख ण्क्का	त्त tta	प्फ ppha	स्न sna
ङ्ग, ङ्ग ण्गा	त्थ ttha	प्य pya	स्य sya
ङ्घ ण्ग्घा	त्व tva	प्ल pla	स्स ssa
च्च cca	त्य tya	ब्ब bba	स्म sma
च्छ ccha	त्र tra	ब्भ bbha	स्व sva
ज्ज jja	द्द, द्द dda	ब्ब bya	ह्य hma
ज्झ, ञ्झ ज्झा	द्ध ddha	ब्ब bra	ह्व hva
ञ्ज ण्जा	द्य dya	म्प mpa	ह्ल lha
ञ्छ ण्छा	द्र dra	म्फ mpha	

१ = ā;   २ = i;   ३ = ī;   ४ = u;   ५ = ū;   ६ = e;   ७ =

१	२	३	४	५	६	७	८	९	०
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

माज्झिमा निकायपालि

(मूलपण्णासकं)

सूची

	पिटुङ्का		पिटुङ्का
१. मूलपरियायसुत्तं		१७. भावना पहातब्बा आसवा	१६
§ १. पृथुज्जनवसेन नयभूमि	३	३. धम्मदायादसुत्तं	
तस्स अपरिञ्जातत्ता	३	§ १. भगवतो भिक्खूसु अनुकम्पा	१८
§ २. सेक्खवसेन नयभूमि	६	§ २. छडुनीये पिण्डपाते समुपट्ठिते	१८
तस्स परिञ्जेय्यत्ता	६	§ ३. आयस्मतो सारिपुत्तस्स	
§ ३. खीणासववसेन नयभूमि	७	देसगा	२०
(१) तस्स परिञ्जातत्ता	७	(क) कित्तावता दिवेकं नानु-	
(२) तस्स वीतरागत्ता	७	सिक्खन्ति	२०
(३) तस्स वीतदोसत्ता	८	(ख) कित्तावता दिवेकमनु-	
(४) तस्स वीतमोहत्ता	८	सिक्खन्ति	२१
§ ४. तथागतवसेन नयभूमि	९	(ग) पापघम्मानं पहानाय	
(१) तस्स परिञ्जातत्ता	९	मज्झिमा पटिपदा	२२
(२) तस्स अभिसम्बुद्धत्ता	९		
२. सब्बासवसुत्तं		४. भयभरवसुत्तं	
§ १. दस्सना पहातब्बा आसवा	११	§ १. अरञ्जविहारे दुक्करताय	
§ २. संवरा पहातब्बा आसवा	१४	परियाया	२३
§ ३. पटिसेवना पहातब्बा		§ २. बोधिसत्तस्स भयभेरवपटि-	
आसवा	१४	विनोदना	२८
§ ४. अधिवासना पहातब्बा		§ ३. बोधिसत्तस्स उत्तरितरा	
आसवा	१५	समापत्तियो	२९
§ ५. परिवज्जना पहातब्बा		§ ४. भगवतो अरञ्जे विहरन्तस्स	
आसवा	१५	द्वे अत्थवसा	३१
§ ६. विनोदना पहातब्बा			
आसवा	१६	५. अनङ्गणसुत्तं	
		§ १. अङ्गणभेदेन चत्तारो पुग्गला	३३

	पिटृका		पिटृका
§ २. अङ्गणं किं नाम	३६	§ ३. यतो आहारसमुदयनिरोधं	
§ ३. अङ्गणं येव पापकं	४०	पजानाति	६३
§ ४. महामोग्गल्लानस्स यान-		§ ४. यतो अरियसच्चानि	
कारपुत्तोपमा	४१	पजानाति	६४
६. आकङ्खेय्यसुत्तं		§ ५. यतो जरामरणसमुदय-	
§ १. विविधमाकङ्खन्तो भिक्खु		निरोधं पजानाति	६६
किमस्स	४४	§ ६. यतो जातिसमुदयनिरोधं	
७. वत्थसुत्तं		पजानाति	६६
§ १. भिक्खु चित्तस्स उप-		§ ७. यतो भवसमुदयनिरोधं	
क्किलेसे पजहति	४६	पजानाति	६७
§ २. सो अवेच्चप्पसादेन		§ ८. यतो उपादानसमुदयनिरोधं	
समन्नागतो होति	५०	पजानाति	६८
§ ३. तस्स चित्तं समाधियति	५०	§ ९. यतो तण्हासमुदयनिरोधं	
§ ४. सो ब्रह्मविहारे भावेति	५१	पजानाति	६९
§ ५. सो अन्तरेन सिनानेन		§ १०. यतो वेदनासमुदयनिरोधं	
सिनातो होति	५१	पजानाति	६९
§ ६. नदिया सिनानं सत्तं न		§ ११. यतो फस्ससमुदयनिरोधं	
सोधेति	५२	पजानाति	७०
८. सल्लेखसुत्तं		§ १२. यतो सळायतनसमुदय-	
§ १. दिट्ठीनं पटिनिस्सग्गो	५४	निरोधं पजानाति	७१
§ २. सल्लेखपरियायो	५४	§ १३. यतो नामरूपसमुदय-	
§ ३. चित्तुप्पादपरियायो	५८	निरोधं पजानाति	७१
§ ४. परिककमनपरियायो	५८	§ १४. यतो विज्जाणसमुदय-	
§ ५. उपरिभावपरियायो	६०	निरोधं पजानाति	७२
§ ६. परिनिब्बानपरियायो	६०	§ १५. यतो सङ्खारसमुदय-	
९. सम्मादिट्ठिसुत्तं		निरोधं पजानाति	७३
§ १. कित्तावता सम्मादिट्ठि होति	६२	§ १६. यतो अविज्जासमुदय-	
§ २. यतो कम्मं च कम्ममूलं च		निरोधं पजानाति	७४
पजानाति	६२	§ १७. यतो आसवसमुदय-	
		निरोधं पजानाति	७४

१०. सतिपट्टानसुत्तं

§ १. चत्तारो सतिपट्टाना	७६
§ २. कायानुपस्सना	७७
(१) आनापानसति	७७
(२) इरियापथसति	७८
(३) सम्पजानकारो	७८
(४) पटिकूलमनसिकारो	७८
(५) धातुमनसिकारो	७९
(६) असुभानुस्सति	७९
§ ३. वेदनानुपस्सना	८१
§ ४. चित्तानुपस्सना	८२
§ ५. धम्मानुपस्सना	८३
(१) पञ्चसु नीवरणेसु	८३
(२) पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु	८४
(३) छसु अज्झत्तिकवाहिरेसु	
आयतनेसु	८४
(४) सत्तसु बोज्झङ्गेसु	८६
(५) चतूसु अरियसन्धेसु	८८
तस्सुद्धानं	८९

११. चूलसीहनादसुत्तं

§ १. परप्पवादा समणेहि सुञ्जा	९०
§ २. के वीतरागदोसमोहा	९२
§ ३. किम्भूतो पसादो न सम्मगगतो	९३
§ ४. किम्भूतो पसादो सम्मगगतो	९४
§ ५. अविज्जाविरागा अरहा होति	९४

१२. महासीहनादसुत्तं

§ १. सुनक्खत्तस्स भगवति धम्मन्वयो न होति	९६
--	----

पिट्ठक

§ २. दस तथागतबलानि	९८
§ ३. तथागतस्स चत्तारि वेसारज्जानि	१०१
§ ४. तथागतो अट्ठसु परिसासु अभयप्पत्तो	१०२
§ ५. चतस्सो योनियो	१०३
§ ६. पञ्च गतियो	१०४

१३. महादुक्खक्खन्धसुत्तं

§ १. भगवतो अज्जातित्थियानं वा किं नानाकरणं	११७
§ २. अज्जातित्थियानं अवि-सयस्मि	११८
§ ३. को कामानं अस्सादो	११८
§ ४. को कामानं आदीनवो	११९
§ ५. किं कामानं निस्सरणं	१२१
§ ६. को रूपानं अस्सादो	१२२
§ ७. को रूपानं आदीनवो	१२२
§ ८. किं रूपानं निस्सरणं	१२४
§ ९. को वेदनानं अस्सादो	१२४
§ १०. को वेदनानं आदीनवो	१२५
§ ११. किं वेदनानं निस्सरणं	१२५

१४. चूलदुक्खक्खन्धसुत्तं

§ १. अप्पस्सादा कामा बहु-दुक्खा	१२६
§ २. बिम्बिसार-बुद्धेसु को सुखविहारितरो	१२८

१५. अनुमानसुत्तं

§ १. पवारिते पि दुब्बचो होति	१३२
§ २. अप्पवारिते पि सुवचो होति	१३३

विट्ठङ्का

विट्ठङ्का

§ ३. अत्तना व अत्तानं अनु-
मिनितव्वं १३४

§ ४. अत्तना व अत्तानं पच्च-
वेक्खितव्वं १३४

§ ५. आदासे मुखनिमित्तं पच्च-
वेक्खमानो व १३५

१६. चेतोखिलसुत्तं

§ १. को वुद्धिं नापज्जिस्सति १३७

§ २. को वुद्धिं आपज्जिस्सति १३८

§ ३. उस्सोब्धिपन्नरसङ्गसमन्ना-
गतो भिक्खु १४०

१७. वनपत्थसुत्तं

§ १. तम्हा वनपत्था पक्कमितव्वं १४१

§ २. सङ्खा पि तम्हा वनपत्था
पक्कमितव्वं १४१

§ ३. सङ्खा पि तस्मिं वनपत्थे
वत्थव्वं १४२

§ ४. यावजीवं पि तस्मिं वन-
पत्थे वत्थव्वं १४३

§ ५. गामनिगमादि उपनिस्साय
विहरतो १४३

१८. मधुपिण्डकसुत्तं

§ १. दण्डपाणिपञ्चविसज्जना १४६

§ २. भगवतो सङ्घित्तुद्देशो १४७

§ ३. महाक्कचानस्स वित्थार-
देसना १४६

§ ४. भगवतो अनुमोदना १५१

§ ५. परियायनामगहणं १५२

१९. द्वेधावितक्कसुत्तं

§ १. अकुसलवितक्केसु आदी-
नवा १५३

§ २. कुसलवितक्केसु आनि-
संसा १५४

§ ३. ज्ञानसमापत्तियो १५६

§ ४. महामिगसङ्घस्स उपमा १५७

२०. वितक्कसण्ठानसुत्तं

§ १. अकुसलनिमित्तम्हा कुसल-
निमित्तं मनसि कातव्वं १५६

§ २. अकुसलवितक्कानं आदी-
नवो उपपरिविखतव्वो १५६

§ ३. अकुसलवितक्कानं असति-
अमनसिकारो आपज्जि-
तव्वो १६०

§ ४. तेसं वितक्कसङ्खारसण्ठानं
मनसि कातव्वं १६१

§ ५. चेतसा चित्तं अभि-
निग्गण्हितव्वं १६२

§ ६. वितक्कपरियायपथेसु
वसी
तस्सुद्धानं १६२

२१. कक्कचूपमसुत्तं

§ १. मोळियफग्गुनवत्थु १६४

§ २. भगवतो सत्तुप्पाद-
करणमेव १६६

§ ३. वेदेहिकागहपतानीवत्थु १६७

§ ४. मेत्ताविहारदेसना १६६

(१) पठवीसमेन चेतसा १७०

(२) आकाससमेन चेतसा १७०

पिट्ठक

(३) गङ्गासमेन चेतसा १७१

(४) विळारभस्तासमेन चेतसा १७२

§ ५. ककचूपमा १७२

२२. अलगद्दूपमसुत्तं

§ १. गद्धबाधिपुब्बअरिट्ठ-
भिक्खुवत्थु १७४§ २. दुग्गहिता धम्मा दुक्ख-
संवत्तनिका १७८
अलगद्गहणूपमा १७८§ ३. सुग्गहिता धम्मा सुख-
संवत्तनिका १७८
अलगद्गहणूपमा १७९

§ ४. कुल्लूपमं धम्मदेसना १७९

§ ५. दिट्ठिनस्सया १८०

§ ६. अनिच्च-अनत्त-दुक्ख-
लक्खणं १८३

§ ७. अरियभूमिलाभा १८४

२३. वम्मीकसुत्तं

§ १. कुमारकस्सपेन देवता-
पञ्चविसज्जनं १८८

§ २. तथागतेन पञ्चवेय्याकरणं १८९

२४. रथविनीतसुत्तं

§ १. मन्ताणिपुत्तो भिक्खूनं
सम्भावितो १९२§ २. सारिपुत्तो मन्ताणिपुत्तं
उपगच्छि १९३§ ३. किमत्थं ब्रह्मचरियं
वुस्सति १९४

§ ४. किं अन्नपादापरिनिब्बानं १९५

पिट्ठक

§ ५. रथविनीतूपमा १९७

§ ६. उभिन्नं अञ्जमञ्जं
समनुमोदना १९८

२५. निवापसुत्तं

§ १. चतुन्नं मिगजातानं उपमा २००

§ २. उपमाय अत्थविञ्जापना २०३

२६. पासरासिसुत्तं

§ १. रम्मकस्स ब्राह्मणस्स
अस्समे २०९

§ २. द्वे परियेसना २१०

(क) अनरिया परियेसना २१०

(ख) अरिया परियेसना २१२

§ ३. बोधिसत्तस्स परियेसना २१२

§ ४. सम्मासम्बुद्धो भगवा २१७

§ ५. धम्मचक्कपवत्तनं २१९

§ ६. पासरासि-उपमा २२३

२७. चूलहत्थिपदोपमसुत्तं

§ १. वच्छायनस्स हत्थि-
पदोपमा २२६समणे गोतमे चत्तारि
पदानि २२८§ २. हत्थिपदोपमाय वित्थार-
देसना २२८§ ३. जाणुस्सोणिस्स
उपासकत्तपटिवेदना २३४

२८. महाहत्थिपदोपमसुत्तं

§ १. अरियसच्चानि हत्थि-
पदूपमानि २३५

§ २. द्वक्खं अरियसच्चं २३५

	पिट्ठक
§ ३. दुक्खसमुदयो	२४१
§ ४. दुक्खनिरोधो	२४२
२९. महासारोपमसुत्तं	
§ १. लाभसक्कारसिलोका	
साखापलासूपमा	२४३
§ २. सीलसम्पदा पपटिकूपमा	२४४
§ ३. समाधिसम्पदा तच्चूपमा	२४५
§ ४. ज्ञाणदस्सनं फेगूपमं	२४५
§ ५. असमयविमोक्खो त्वेव	
ब्रह्मचरियस्स सारं	२४६
३०. चूळसारोपमसुत्तं	
§ १. पञ्चसारत्थिका पुग्गला	२४८
§ २. लाभसक्कारसिलोकेन	
परिपुण्णसङ्कप्पो पठम-	
सारत्थिकूपमो	२५०
§ ३. सीलसम्पदाय परिपुण्णसङ्कप्पो	
दुतियसारत्थिकूपमो	२५०
§ ४. समाधिसम्पदाय	
परिपुण्णसङ्कप्पो ततिय-	
सारत्थिकूपमो	२५१
§ ५. ज्ञाणदस्सनेन परिपुण्ण-	
सङ्कप्पो चतुत्थ-	
सारत्थिकूपमो	२५२
§ ६. ज्ञाणदस्सनेन उत्तरि-	
तरा धम्मा	२५३
तस्सुद्धानं	२५५
३१. चूळगोसिङ्गसुत्तं	
§ १. गोसिङ्गसालवनदाये	
भिक्खूनं विहारो	२५६
§ २. समग्गानं खीरोदकीभूतानं	२५७

	पिट्ठक
§ ३. अप्पमत्तानं	२५७
§ ४. उत्तरिमनुस्सधम्माधि-	
गतानं	२५८
§ ५. देवा सद्मनुस्सावेसुं	२६१
३२. महागोसिङ्गसुत्तं	
§ १. कथंरूपेण गोसिङ्गसाल-	
वनं सोभेय्य	२६३
(क) आयस्मा आनन्दो	२६३
(ख) आयस्मा रेवतो	२६४
(ग) आयस्मा अनुरुद्धो	२६४
(घ) आयस्मा महाकस्सपो	२६५
(ङ) आयस्मा महा-	
मोगल्लानो	२६५
(च) आयस्मा सारिपुत्तो	२६६
§ २. ते भगवन्तं आरोचेसुं	२६७
§ ३. भगवतो व्याकरणं	२६९
३३. महागोपालकसुत्तं	
§ १. अभब्बे एकादस धम्मा	२७०
(क) न रूपञ्जू होति	२७०
(ख) न लक्खणकुसलो होति	२७०
(ग) न आसाटिकं हारेता	
होति	२७१
(घ) न वणं पटिच्छादेता	
होति	२७१
(ङ) न धूमं कत्ता होति	२७१
(च) न तित्थं जानाति	२७१
(छ) न पीत्तं जानाति	२७२
(ज) न वीथिं जानाति	२७२
(झ) न गोचरकुसलो होति	२७२
(ञ) अनवसेसदोही होति	२७२

	पिट्ठक	
(ट) न अतिरेकपूजाय पूजेता होति	२७२	
§ २. भब्बे एकादस धम्मा	२७३	
(क) रूपञ्जु होति	२७३	
(ख) लक्खणकुसलो होति	२७३	
(ग) आसाटिकं हारेता होति	२७४	
(घ) वणं पटिच्छादेता होति	२७४	
(ङ) धूमं कत्ता होति	२७४	
(च) तित्थं जानाति	२७४	
(छ) पीतं जानाति	२७५	
(ज) वीथिं जानाति	२७५	
(झ) गोचरकुसलो	२७५	
(ञ) सावसेसदोही होति	२७५	
(ट) अतिरेकपूजाय पूजेता होति	२७५	

३४. चूलगोपालकसुत्तं

§ १. अकुसला समणा दुप्पञ्ज- गोपालकूपमा	२७७
§ २. कुसला समणा सप्पञ्ज- गोपालकूपमा	२७७
§ ३. अरहन्तो उसभूपमा	२७८
§ ४. अनागामी दम्मगावूपमा	२७८
§ ५. सकदागामी वच्छतरूपमा	२७८
§ ६. सोतापन्ना वच्छकूपमा	२७९
§ ७. धम्मानुसारिनोतरुण- कूपमा	२७९

३५. चूलसच्चकसुत्तं

§ १. सच्चको आर्यस्मन्तं अस्सजि समागञ्छि	२८०
--	-----

	पिट्ठक	
§ २. सच्चको भगवन्तं उपसङ्गमि	२८१	
§ ३. सच्चकस्स वादो	२८२	
§ ४. मङ्कुभूतो सच्चको	२८७	
§ ५. पराभूतो सच्चको	२८९	
३६. महासच्चकसुत्तं		
§ १. सच्चकस्स पञ्चो	२९१	
§ २. का कायभावना का च चित्तभावना	२९३	
§ ३. बोधिसत्तचरिया	२९४	
§ ४. कथं सम्मूहोः होति कथं च असम्मूहो होति	३०७	
§ ५. सच्चकस्स भगवति सद्धा	३०८	
३७. चूलतण्हासङ्ख्यसुत्तं		
§ १. सक्कस्स देवानमिन्दस्स पञ्चो	३१०	
§ २. देवलोके महामोग- ल्लानो	३१०	
§ ३. तण्हासङ्ख्यविमुत्ति	३१३	
३८. महातण्हासङ्ख्यसुत्तं		
§ १. सातिस्स भिक्खुनो दिट्ठि- गतं : तदेव विञ्जाणं सन्धावति	३१५	
§ २. सम्मादिट्ठि : पटिच्च- समुप्पादो	३१८	
§ ३. कुल्लूपमो धम्मो देसितो	३१९	
§ ४. निब्बानगामिनी पटिपदा : तण्हासङ्ख्यविमुत्ति	३२८	
३९. महाअस्सपुरसुत्तं		
§ १. समणकरणा धम्मा	३३३	

पिडङ्गा

(१) हिरोत्तपं	३३३
(२) परिसुद्धो कायसमाचारो	३३३
(३) परिसुद्धो वचीसमाचारो	३३४
(४) परिसुद्धो मनोसमाचारो	३३४
(५) परिसुद्धो आजीवो	३३४
(६) इन्द्रियेषु गुत्तद्वारता	३३५
(७) भोजने मत्तञ्जुता	३३५
(८) जागरियं अनुयुत्तता	३३६
(९) सतिसम्पजञ्जं	३३६
(१०) नीवरणप्पहानं	३३७
(११) ज्ञानलाभो	३३८
(१२) पुब्बेनिवासानुस्सति	३४०
(१३) सत्तानं चुतूपपातज्जाणं	३४१
(१४) आसवखयज्जाणं	३४१
§ २. कथं समणो होति	३४२
§ ३. कथं ब्राह्मणो होति	३४२
§ ४. कथं नहातको होति	३४२
§ ५. कथं वेदगू होति	३४२
§ ६. कथं सोत्तियो होति	३४३
§ ७. कथं अरियो होति	३४३
§ ८. कथं अरहं होति	३४३

४०. चूळग्रस्सपुरसुत्तं

§ १. का समणसामीचिप्पटि-	
पदा न होति	३४४
§ २. का समणसामीचिप्पटि-	
पदा	३४६
तस्सुद्धानं	३४८

४१. सालेय्यकसुत्तं

§ १. दुग्गतिसुगतीनं हेतू	३४६
§ २. अधम्मचरियाय दुग्गति	३४६

पिडङ्गा

§ ३. धम्मचरियाय सुगति	३५२
§ ४. धम्मचारी यथाकङ्खितं	
उपपज्जेय्य	३५३
§ ५. सालेय्यकब्राह्मणानं	
सरणगमनं	३५५
४२. वेरञ्जकसुत्तं	
§ १. दुग्गतिसुगतीनं हेतू	३५६
§ २. अधम्मचरियाय दुग्गति	३५६
§ ३. धम्मचरियाय सुगति	३५८
§ ४. धम्मचारी यथाकङ्खितं	
उपपज्जेय्य	३५८
§ ५. वेरञ्जकब्राह्मणानं	
सरणगमनं	३५९
४३. महावेदल्लसुत्तं	
§ १. कित्तावता दुप्पञ्जो	
पञ्जवा वा	३६०
§ २. वेदनासञ्जाविञ्जाणानं	
नानाकरणं	३६०
§ ३. मनोविञ्जाणेन किं नेय्यं	३६२
§ ४. सम्मादिट्ठि	३६२
§ ५. पुनब्भवाभिनिब्बत्ति	३६३
§ ६. पठमं ज्ञानं	३६३
§ ७. पञ्चन्नं इन्द्रियानं पटि-	
सरणं	३६४
§ ८. पञ्चिन्द्रियानि किं	
पटिच्च तिट्ठन्ति	३६४
§ ९. सञ्जावेदयितनिरोध-	
समापत्ति	३६५
§ १०. चेतोविमुत्तिसमापत्ति	३६६

४४. चूलवेदलसुत्तं

- § १. सक्कायसमुदयनिरोधा ३६६
 § २. अरियो अट्टङ्गिको मग्गो ३७१
 § ३. तयो मे सङ्खारा ३७१
 § ४. सञ्जावेदयितनिरोध-
 गमापत्ति ३७२
 § ५. तिस्सो वेदना ३७३
 § ६. भगवतो अनुमोदना ३७५

४५. चूलधम्मसमादानसुत्तं

- § १. चत्तारि धम्मसमादानानि ३७७
 § २. पच्चुप्पन्नसुखं आर्यति
 दुक्खविपाकं ३७७
 § ३. पच्चुप्पन्नदुक्खं आर्यति
 दुक्खविपाकं ३७८
 § ४. पच्चुप्पन्नदुक्खं आर्यति
 सुखविपाकं ३७९
 § ५. पच्चुप्पन्नसुखं आर्यति
 सुखविपाकं ३७९

४६. महाधम्मसमादानसुत्तं

- § १. पुथुज्जनो च सुतवा च ३८०
 § २. चत्तारि धम्मसमादानानि ३८१
 § ३. अविद्धा यथाभूतं
 नप्पजानाति ३८१
 § ४. विद्धा यथाभूतं पजानाति ३८२
 § ५. पच्चुप्पन्नदुक्खं आर्यति
 दुक्खविपाकं ३८३
 § ६. पच्चुप्पन्नसुखं आर्यति
 दुक्खविपाकं ३८४
 § ७. पच्चुप्पन्नदुक्खं आर्यति
 सुखविपाकं ३८५

§ ८. पच्चुप्पन्नसुखं आर्यति

सुखविपाकं ३८५

§ ९. तित्तकालाबूपमं धम्म-

समादानं ३८६

§ १०. आपानीयकंसूपमं धम्म-

समादानं ३८७

§ ११. पूतिमुत्तभेसज्जूपमं धम्म-

समादानं ३८७

§ १२. चतुमधूपमं धम्मसमादानं ३८७

४७. वीमंसकसुत्तं

- § १. तथागते समन्नेसना ३८९
 § २. आकारवती सद्धा
 दस्सनमूलिका ३९२

४८. कोसम्बियसुत्तं

- § १. कोसम्बियं भण्डनजाता
 भिक्खू ३९३
 § २. छ सारणीया धम्मा ३९४
 § ३. अरिया दिट्ठि निय्यानिका ३९५

४९. ब्रह्मनिमन्तनिकसुत्तं

- § १. बकस्स ब्रह्मनो दिट्ठिगतं ३९९
 § २. भगवतो इद्धाभिसङ्खारो ४०३
 § ३. मारस्स ब्रह्मपारिमज्जे
 अन्वावेसो ४०४

५०. मारतज्जनीयसुत्तं

- § १. मारो महामोग्गल्लान-
 कुच्छिपविट्ठो ४०६
 § २. ककुसन्धस्स काले दूसी
 मारो ४०७
 § ३. महानिरये दूसी मारो ४११
 तस्सुद्धानं ४१३
 इदं वग्गानमुद्धानं ४१३

सुत्तपिटके
मज्झिमनिकायो
(मूलपण्णासकं)

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

मज्झिमनिकायपालि

मूलपण्णासकं

१. मूलपरियायसुत्तं

§ १. पुथुज्जनवसेन नयभूमि

तस्स अपरिज्जातत्ता

१. एवं मे^१ सुत्तं । एकं समयं भगवा उक्कट्ठायं विहरति सुभग-
वने सालराजमूले । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”
ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतद-
वोच — “सव्वधम्ममूलपरियायं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि” । तं सुणाथ,
साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी” ति । “एवं, भन्ते” ति खो ते 5
भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

B. 1,
R. 1

२. “इध, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी
अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी
सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो — पठविं^३ पठवितो^४
सज्जानाति; पठविं पठवितो सज्जत्वा पठविं मज्जाति, पठविया 10
मज्जाति, पठवितो मज्जाति, पठविं^५ मे ति^५ मज्जाति, पठविं अभि-
नन्दति । तं किस्स हेतु ? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ ति वदामि ।

“आपं आपतो सज्जानाति; आपं आपतो सज्जत्वा आपं
मज्जाति, आपस्मि मज्जाति, आपतो मज्जाति, आपं मे ति मज्जाति,
आपं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? ‘अपरिज्जातं तस्सा’ ति वदामि । 15

“तेजं तेजतो सज्जानाति; तेजं तेजतो सज्जत्वा तेजं मज्जाति,

B. 2

१. एवम्मे — स्या०, रो० । २. देसिस्सामि — स्या० । ३. पथविं — म० । ४. पथ-
वितो — म० । ५-५. पठविंमेति — स्या०, रो० ।

तेजस्मि मञ्जति, तेजतो मञ्जति, तेजं मे ति मञ्जति, तेजं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

R. 2 5 "वायं वायतो सञ्जानाति; वायं वायतो सञ्जत्वा वायं मञ्जति, वायस्मि मञ्जति, वायतो मञ्जति, वायं मे ति मञ्जति, वायं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

३. "भूते भूततो सञ्जानाति; भूते भूततो सञ्जत्वा भूते मञ्जति, भूतेसु मञ्जति, भूततो मञ्जति, भूते मे ति मञ्जति, भूते अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

10 "देवे देवतो सञ्जानाति; देवे देवतो सञ्जत्वा देवे मञ्जति, देवेसु मञ्जति, देवतो मञ्जति, देवे मे ति मञ्जति, देवे अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

"पजापति पजापतितो सञ्जानाति; पजापति पजापतितो सञ्जत्वा पजापति मञ्जति, पजापतिस्मि मञ्जति, पजापतितो मञ्जति, पजापति मे ति मञ्जति, पजापति अभिनन्दति । तं किस्स 15 हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

"ब्रह्मं ब्रह्मतो सञ्जानाति; ब्रह्मं ब्रह्मतो सञ्जत्वा ब्रह्मं मञ्जति, ब्रह्मस्मि मञ्जति, ब्रह्मतो मञ्जति, ब्रह्मं मे ति मञ्जति, ब्रह्मं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

20 "आभस्सरे आभस्सरतो सञ्जानाति; आभस्सरे आभस्सरतो सञ्जत्वा आभस्सरे मञ्जति, आभस्सरेसु मञ्जति, आभस्सरतो मञ्जति, आभस्सरे मे ति मञ्जति, आभस्सरे अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

25 "सुभकिण्हे^१ सुभकिण्हतो सञ्जानाति; सुभकिण्हे सुभकिण्हतो सञ्जत्वा सुभकिण्हे मञ्जति, सुभकिण्हेसु मञ्जति, सुभकिण्हतो मञ्जति, सुभकिण्हे मे ति मञ्जति, सुभकिण्हे अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

B. 3

30 "वेह्ण्फले वेह्ण्फलतो सञ्जानाति; वेह्ण्फले वेह्ण्फलतो सञ्जत्वा वेह्ण्फले मञ्जति, वेह्ण्फलेसु मञ्जति, वेह्ण्फलतो मञ्जति, वेह्ण्फले मे ति मञ्जति, वेह्ण्फले अभिनन्दति । तं किस्स हेतु 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

“अभिभुं अभिभूतो' सञ्जानाति; अभिभुं अभिभूतो सञ्जत्वा अभिभुं मञ्जति, अभिभुस्मि मञ्जति, अभिभूतो मञ्जति, अभिभुं मे ति मञ्जति, अभिभुं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

४. “आकासानञ्चायतनं आकासानञ्चायतनतो सञ्जानाति; 5
आकासानञ्चायतनं आकासानञ्चायतनतो सञ्जत्वा आकासानञ्चा-
यतनं मञ्जति, आकासानञ्चायतनस्मि मञ्जति, आकासानञ्चाय-
तनतो मञ्जति, आकासानञ्चायतनं मे ति मञ्जति, आकासानञ्चा-
यतनं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

“विज्जाणञ्चायतनं विज्जाणञ्चायतनतो सञ्जानाति; 10
विज्जाणञ्चायतनं विज्जाणञ्चायतनतो सञ्जत्वा विज्जाण-
ञ्चायतनं मञ्जति, विज्जाणञ्चायतनस्मि मञ्जति, विज्जाणञ्चा-
यतनतो मञ्जति, विज्जाणञ्चायतनं मे ति मञ्जति, विज्जाणञ्चा-
यतनं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

R. 3

“आकिञ्चञ्जायतनं आकिञ्चञ्जायतनतो सञ्जानाति; 15
आकिञ्चञ्जायतनं आकिञ्चञ्जायतनतो सञ्जत्वा आकिञ्चञ्जा-
यतनं मञ्जति, आकिञ्चञ्जायतनस्मि मञ्जति, आकिञ्चञ्जाय-
तनतो मञ्जति, आकिञ्चञ्जायतनं मे ति मञ्जति, आकिञ्चञ्जा-
यतनं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

“नेवसञ्जानासञ्जायतनं नेवसञ्जानासञ्जायतनतो सञ्जा- 20
नाति; नेवसञ्जानासञ्जायतनं नेवसञ्जानासञ्जायतनतो सञ्जत्वा
नेवसञ्जानासञ्जायतनं मञ्जति, नेवसञ्जानासञ्जायतनस्मि
मञ्जति, नेवसञ्जानासञ्जायतनतो मञ्जति, नेवसञ्जानासञ्जा-
यतनं मे ति मञ्जति, नेवसञ्जानासञ्जायतनं अभिनन्दति । तं किस्स
हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि । 25

५. “दिट्ठं दिट्ठतो सञ्जानाति; दिट्ठं दिट्ठतो सञ्जत्वा दिट्ठं
मञ्जति, दिट्ठस्मि मञ्जति, दिट्ठतो मञ्जति, दिट्ठं मे ति मञ्जति,
दिट्ठं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

B. 4

“सुतं सुततो सञ्जानाति; सुतं सुततो सञ्जत्वा सुतं मञ्जति,
सुतस्मि मञ्जति, सुततो मञ्जति, सुतं मे ति मञ्जति, सुतं अभि- 30

नन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

“मुतं मुततो सञ्जानाति; मुतं मुततो सञ्जत्वा मुतं मञ्जति, मुतस्मिं मञ्जति, मुततो मञ्जति, मुतं मे ति मञ्जति, मुतं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

5 “विञ्जातं विञ्जाततो सञ्जानाति; विञ्जातं विञ्जाततो सञ्जत्वा विञ्जातं मञ्जति, विञ्जातस्मिं मञ्जति, विञ्जाततो मञ्जति, विञ्जातं मे ति मञ्जति, विञ्जातं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

10 ६. “एकत्तं एकत्ततो सञ्जानाति; एकत्तं एकत्ततो सञ्जत्वा एकत्तं मञ्जति, एकत्तस्मिं मञ्जति, एकत्ततो मञ्जति, एकत्तं मे ति मञ्जति, एकत्तं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

15 “नानत्तं नानत्ततो सञ्जानाति; नानत्तं नानत्ततो सञ्जत्वा नानत्तं मञ्जति, नानत्तस्मिं मञ्जति, नानत्ततो मञ्जति, नानत्तं मे ति मञ्जति, नानत्तं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

R. 4 “सब्बं सब्बतो सञ्जानाति; सब्बं सब्बतो सञ्जत्वा सब्बं मञ्जति, सब्बस्मिं मञ्जति, सब्बतो मञ्जति, सब्बं मे ति मञ्जति, सब्बं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

20 “निब्बानं निब्बानतो सञ्जानाति; निब्बानं निब्बानतो सञ्जत्वा निब्बानं मञ्जति, निब्बानस्मिं मञ्जति, निब्बानतो मञ्जति, निब्बानं मे ति मञ्जति, निब्बानं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'अपरिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

१. २. सेक्खवसेन नयभूमि

तस्स परिञ्जेय्यत्ता

B. 5

25 ७. “यो पि सो, भिक्खवे, भिक्खु सेक्खो' अप्पत्तमानसो अनुत्तरं योगक्खेमं पत्थयमानो विहरति सो पि पठविं पठवितो अभिजानाति; पठविं पठवितो अभिञ्जाय पठविं मा मञ्जि, पठविया मा मञ्जि, पठवितो मा मञ्जि, पठविं मे ति मा मञ्जि, पठविं

माभिनन्दि' । तं किस्स हेतु ? 'परिञ्चेय्यं तस्सा' ति वदामि ।

“आपं ... पे०... तेजं... वायं ... भूते ... देवे ... पजापति ... ब्रह्मं...
आभस्सरे ... सुभकिण्हे ... वेहप्फले ... अभिभुं ... आकासानञ्चायतनं...
विञ्जाणञ्चायतनं...आकिञ्चञ्जायतनं... नेवसञ्जानासञ्जायतनं ...
दिट्ठं ... सुतं ... मुतं ... विञ्जातं ... एकत्तं ... नानत्तं ... सब्बं ...
निब्बानं निब्बानतो अभिजानाति; निब्बानं निब्बानतो अभिञ्जाय
निब्बानं मा मञ्जि, निब्बानस्मि मा मञ्जि, निब्बानतो मा मञ्जि,
निब्बानं मे ति मा मञ्जि, निब्बानं माभिनन्दि । तं किस्स हेतु ?
'परिञ्चेय्यं तस्सा' ति वदामि ।

— ० —

§ ३. खीणासववसेन नयभूमि

(१) तस्स परिञ्जातत्ता

८. “यो पि सो, भिक्खवे, भिक्खु अरहं खीणासवो वुसितवा 10
कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिकखीणभवसंयोजनो सम्म-
दञ्जा विमुत्तो सो पि पठविं पठवितो अभिजानाति; पठविं पठवितो
अभिञ्जाय पठविं न मञ्जति, पठविया न मञ्जति, पठवितो न
मञ्जति, पठविं मे ति न मञ्जति, पठविं नाभिनन्दति । तं किस्स
हेतु ? 'परिञ्जातं तस्सा' ति वदामि । 15

“आपं ... पे०... तेजं ... वायं ... भूते ... देवे ... पजापति ...
ब्रह्मं ... आभस्सरे ... सुभकिण्हे ... वेहप्फले ... अभिभुं ... आकासान-
ञ्चायतनं ... विञ्जाणञ्चायतनं ... आकिञ्चञ्जायतनं ... नेव-
सञ्जानासञ्जायतनं ... दिट्ठं ... सुतं ... मुतं ... विञ्जातं ... एकत्तं
... नानत्तं ... सब्बं ... निब्बानं निब्बानतो अभिजानाति; निब्बानं 20
निब्बानतो अभिञ्जाय निब्बानं न मञ्जति, निब्बानस्मि न मञ्जति,
निब्बानतो न मञ्जति, निब्बानं मे ति न मञ्जति, निब्बानं नाभि-
नन्दति । तं किस्स हेतु ? 'परिञ्जातं तस्सा' ति वदामि ।

(२) तस्स बीतरागत्ता

९. “यो पि सो, भिक्खवे, भिक्खु अरहं खीणासवो वुसितवा B. 6
कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिकखीणभवसंयोजनो सम्म- 25

R. 5

दञ्जा विमुत्तो सो पि पठविं पठवितो अभिजानाति; पठविं पठवितो अभिञ्जाय पठविं न मञ्जाति, पठविया न मञ्जाति, पठवितो न मञ्जाति, पठविं मे ति न मञ्जाति, पठविं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? खया रागस्स, वीतरागत्ता ।

- 5 “आपं ... पे०... तेजं ... वायं ... भूते ... देवे ... पजापतिं ... ब्रह्मं ... आभस्सरे ... सुभकिण्हे ... वेहप्फले ... अभिभुं ... आकासानञ्चायतनं ... विञ्जाणञ्चायतनं ... आकिञ्चञ्जायतनं ... नेवसञ्जानासञ्जायतनं ... दिट्ठं ... सुतं ... मुतं ... विञ्जातं ... एकत्तं ... नानत्तं ... सब्बं ... निब्बानं निब्बानतो अभिजानाति; निब्बानं
- 10 निब्बानतो अभिञ्जाय निब्बानं न मञ्जाति, निब्बानस्मिं न मञ्जाति, निब्बानतो न मञ्जाति, निब्बानं मे ति न मञ्जाति, निब्बानं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? खया रागस्स, वीतरागत्ता ।

(३) तस्स वीतदोसत्ता

१०. “यो पि सो, भिक्खवे, भिक्खु अरहं खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिक्खीणभवसंयोजनो
- 15 सम्मदञ्जा विमुत्तो सो पि पठविं पठवितो अभिजानाति; पठविं पठवितो अभिञ्जाय पठविं न मञ्जाति, पठविया न मञ्जाति, पठवितो न मञ्जाति, पठविं मे ति न मञ्जाति, पठविं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? खया दोसस्स, वीतदोसत्ता ।

- “आपं ... पे०... तेजं ... वायं ... भूते ... देवे ... पजापतिं ...
- 20 ब्रह्मं ... आभस्सरे ... सुभकिण्हे ... वेहप्फले ... अभिभुं ... आकासानञ्चायतनं ... विञ्जाणञ्चायतनं ... आकिञ्चञ्जायतनं ... नेवसञ्जानासञ्जायतनं ... दिट्ठं ... सुतं ... मुतं ... विञ्जातं ... एकत्तं ... नानत्तं ... सब्बं ... निब्बानं निब्बानतो अभिजानाति; निब्बानं निब्बानतो अभिञ्जाय निब्बानं न मञ्जाति, निब्बानस्मिं न मञ्जाति, निब्बानतो
- 25 न मञ्जाति, निब्बानं मे ति न मञ्जाति, निब्बानं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? खया दोसस्स, वीतदोसत्ता ।

(४) तस्स वातभोत्ता

B. 7

११. “यो पि सो, भिक्खवे, भिक्खु अरहं खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिक्खीणभवसंयोजनो सम्मदञ्जा विमुत्तो सो पि पठविं पठवितो अभिजानाति; पठविं

पठवितो अभिञ्जाय पठविं न मञ्जति, पठविया न मञ्जति, पठवितो न मञ्जति, पठविं मे ति न मञ्जति, पठविं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? खया मोहस्स, वीतमोहत्ता ।

“आपं ... पे० ... तेजं ... वायं ... भूते ... देवे ... पजापतिं ...
ब्रह्मं ... आभस्सरे ... सुभकिण्हे ... वेहप्फले ... अभिभुं ... आकासान- 5
ञ्चायतनं ... विञ्जाणञ्चायतनं ... आकिञ्चञ्जायतनं ... नेवसञ्जा-
नासञ्जायतनं ... दिट्ठं ... सुतं ... मुतं ... विञ्जातं ... एकत्तं ... नानत्तं
... सब्बं ... निब्बानं निब्बानतो अभिजानाति; निब्बानं निब्बानतो
अभिञ्जाय निब्बानं न मञ्जति, निब्बानस्मिं न मञ्जति, निब्बानतो
न मञ्जति, निब्बानं मे ति न मञ्जति, निब्बानं नाभिनन्दति । तं 10
किस्स हेतु ? खया मोहस्स, वीतमोहत्ता ।

§ ४. तथागतवसेन नयभूमि

(१) तस्स परिञ्जातत्ता

१२. “तथागतो पि, भिक्खवे, अरहं सम्मासम्बुद्धो पठविं पठ-
वितो अभिजानाति; पठविं पठवितो अभिञ्जाय पठविं न मञ्जति,
पठविया न मञ्जति, पठवितो न मञ्जति, पठविं मे ति न मञ्जति,
पठविं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? ‘परिञ्जातं तं’ तथागतस्सा’ 15 P. 6
ति वदामि ।

“आपं ... पे० ... तेजं ... वायं ... भूते ... देवे ... पजापतिं ...
ब्रह्मं ... आभस्सरे ... सुभकिण्हे ... वेहप्फले ... अभिभुं ... आकासान-
ञ्चायतनं ... विञ्जाणञ्चायतनं ... आकिञ्चञ्जायतनं ... नेवसञ्जा-
नासञ्जायतनं ... दिट्ठं ... सुतं ... मुतं ... विञ्जातं ... एकत्तं ... 20
नानत्तं ... सब्बं ... निब्बानं निब्बानतो अभिजानाति; निब्बानं निब्बा-
नतो अभिञ्जाय निब्बानं न मञ्जति, निब्बानस्मिं न मञ्जति,
निब्बानतो न मञ्जति, निब्बानं मे ति न मञ्जति, निब्बानं नाभि-
नन्दति । तं किस्स हेतु ? ‘परिञ्जातं तं’ तथागतस्सा’ ति वदामि ।

(२) तस्स अभिसम्बुद्धत्ता

१३. “तथागतो पि, भिक्खवे, अरहं सम्मासम्बुद्धो पठविं पठ- 25 B. 8

वितो अभिजानाति; पठविं पठवितो अभिञ्जाय पठविं न मञ्जति,
 पठविया न मञ्जति, पठवितो न मञ्जति, पठविं मे ति न मञ्जति,
 पठविं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु ? 'नन्दी' दुक्खस्स मूलं' ति —
 इति विदित्वा 'भवा जाति भूतस्स जरामरणं' ति । तस्मातिह, भिक्खवे,
 5 'तथागतो सब्बसो तण्हानं खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा
 अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो' ति वदामि ।

“आपं ... पे०... तेजं ... वायं ... भूते ... देवे ... पजापति ...
 ब्रह्मं ... आभस्सरे ... सुभकिण्हे ... वेहप्फले ... अभिभुं ... आकासान-
 ञ्चायतनं ... विञ्जाणञ्चायतनं ... आकिञ्चञ्जायतनं ... नेव-
 10 सञ्जानासञ्जायतनं ... दिट्ठं ... सुतं ... मुतं ... विञ्जातं ... एकत्तं
 ... नानत्तं ... सब्बं ... निब्बानं निब्बानतो अभिजानाति; निब्बानं
 निब्बानतो अभिञ्जाय निब्बानं न मञ्जति, निब्बानस्मि न मञ्जति,
 निब्बानतो न मञ्जति, निब्बानं मे ति न मञ्जति, निब्बानं नाभि-
 नन्दति । तं किस्म हेतु ? 'नन्दी दुक्खस्स मूलं' ति — इति विदित्वा 'भवा
 15 जाति भूतस्स जरामरणं' ति । तस्मातिह, भिक्खवे, 'तथागतो सब्बसो
 तण्हानं खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा अनुत्तरं सम्मा-
 सम्बोधिं अभिसम्बुद्धो' ति वदामी” ति ।

१४. इदमवोच भगवा । न ते भिक्खू भगवतो भासितं
 अभिनन्दुं ति ।

----- :०: -----

२. सब्वासवसुत्तं

१. दस्सना पहातब्बा आसवा

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि –
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं ।
भगवा एतदवोच – “सब्वासवसंवरपरियायं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि” ।
तं सुणाथ साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी” ति । “एवं, भन्ते”
ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच –

5 B. 9,
R. 7

२. “जानतो अहं, भिक्खवे, पस्सतो आसवानं खयं वदामि, नो
अजानतो नो अपस्सतो । किञ्च, भिक्खवे, जानतो किञ्चं पस्सतो
आसवानं खयं वदामि ? योनिसो च मनसिकारं अयोनिसो च
मनसिकारं । अयोनिसो, भिक्खवे, मनसिकरोतो अनुप्पन्ना चेव आसवा
उप्पज्जन्ति, उप्पन्ना च आसवा पवड्डन्ति; योनिसो च खो, भिक्खवे,
मनसिकरोतो अनुप्पन्ना चेव आसवा न उप्पज्जन्ति, उप्पन्ना च आसवा
पहीयन्ति” ।

३. “अत्थि, भिक्खवे, आसवा दस्सना पहातब्बा, अत्थि
आसवा संवरा पहातब्बा, अत्थि आसवा पटिसेवना पहातब्बा, अत्थि
आसवा अधिवासना पहातब्बा, अत्थि आसवा परिवज्जना पहातब्बा,
अत्थि आसवा विनोदना पहातब्बा, अत्थि आसवा भावना पहातब्बा ।

४. “कतमे च, भिक्खवे, आसवा दस्सना पहातब्बा ? इध,
भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो – अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स
अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स
अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो – मनसिकरणीये धम्मे नप्पजानाति,
अमनसिकरणीये धम्मे नप्पजानाति । सो मनसिकरणीये धम्मे अप्प-
जानन्तो अमनसिकरणीये धम्मे अप्पजानन्तो ये धम्मा न मनसि-
करणीया ते धम्मे मनसि करोति, ये धम्मा मनसिकरणीया ते धम्मे
न मनसि करोति” ।

25

१. देसिस्सामि – स्या० । २. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ३-३. खयो
होति – सी०, स्या०, रो० । ४. पहियन्ति – स्या० । ५-५. मनसिकरोति – स्या०, रो० ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा न मनसिकरणीया ये धम्मे मनसि करोति ? यस्स, भिक्खवे, धम्मे मनसिकरोतो अनुप्पन्नो वा कामासवो उप्पज्जति, उप्पन्नो वा कामासवो पवड्ढति; अनुप्पन्नो वा भवासवो उप्पज्जति, उप्पन्नो वा भवासवो पवड्ढति; अनुप्पन्नो वा अविज्जासवो 5 उप्पज्जति, उप्पन्नो वा अविज्जासवो पवड्ढति — इमे धम्मा न मनसिकरणीया ये धम्मे मनसि करोति ।

B. 10

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा मनसिकरणीया ये धम्मे न मनसि करोति ? यस्स, भिक्खवे, धम्मे मनसिकरोतो अनुप्पन्नो वा कामासवो न उप्पज्जति, उप्पन्नो वा कामासवो पहीयति; अनुप्पन्नो 10 वा भवासवो न उप्पज्जति, उप्पन्नो वा भवासवो पहीयति; अनुप्पन्नो वा अविज्जासवो न उप्पज्जति, उप्पन्नो वा अविज्जासवो पहीयति — इमे धम्मा मनसिकरणीया ये धम्मे न मनसि करोति ।

R. 8

“तस्स अमनसिकरणीयानं धम्मानं मनसिकारा मनसिकरणीयानं धम्मानं अमनसिकारा अनुप्पन्ना चेव आसवा उप्पज्जन्ति उप्पन्ना 15 च आसवा पवड्ढन्ति ।

५. “सो एवं अयोनिसो मनसि करोति — ‘अहोसि नु खो अहं अतीतमद्धानं ? न नु खो अहोसि अतीतमद्धानं ? किं नु खो अहोसि अतीतमद्धानं ? कथं नु खो अहोसि अतीतमद्धानं ? किं हुत्वा किं अहोसि नु खो अहं अतीतमद्धानं ? भविस्सामि नु खो अहं अनागतमद्धानं ? न नु खो भविस्सामि अनागतमद्धानं ? किं नु खो भविस्सामि अनागतमद्धानं ? कथं नु खो भविस्सामि अनागतमद्धानं ? किं हुत्वा किं भविस्सामि नु खो अहं अनागतमद्धानं’ ति ? एतरहि वा पच्चुप्पन्नमद्धानं अज्झत्तं’ कथङ्कथी होति — ‘अहं नु खोस्मि ? नो नु खोस्मि ? किं नु खोस्मि ? कथं नु खोस्मि ? अयं नु खो सत्तो कुतो आगतो ? 25 सो कुहिगामी भविस्सती’ ति ?

६. “तस्स एवं अयोनिसो मनसिकरोतो छन्नं दिट्ठिनं अज्जतरा दिट्ठि उप्पज्जति । ‘अत्थि मे अत्ता’ ति वा अस्स सच्चतो थेततो दिट्ठि उप्पज्जति; ‘नत्थि मे अत्ता’ ति वा अस्स सच्चतो थेततो दिट्ठि उप्पज्जति; ‘अत्तना व अत्तानं सज्जानामी’ ति वा अस्स सच्चतो 30 थेततो दिट्ठि उप्पज्जति; ‘अत्तना व अनत्तानं सज्जानामी’ ति वा

अस्स सच्चतो थेततो दिट्ठि उप्पज्जति; 'अनत्तना व अत्तानं सञ्जानामी' ति वा अस्स सच्चतो थेततो दिट्ठि उप्पज्जति; अथ वा पनस्स एवं दिट्ठि होति — 'यो मे अयं अत्ता वदो वेदेय्यो तत्र तत्र कल्याणपापकानं कम्मानं विपाकं पटिसंवेदेति सो खो पन मे अयं अत्ता निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो सस्सतिसमं तथेव ठस्सती' ति । इदं 5 B. 11
वुच्चति, भिक्खवे, दिट्ठिगतं दिट्ठिगहनं^१ दिट्ठिकन्तारं^२ दिट्ठिविसूकं दिट्ठिविप्फन्दितं दिट्ठिसंयोजनं । दिट्ठिसंयोजनसंयुत्तो, भिक्खवे, अस्सु-
तवा पुथुज्जनो न परिमुच्चति जातिया जराय^३ मरणेन^४ सोकेहि^५
परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि^६; 'न परिमुच्चति दुक्ख-
स्मा' ति वदामि ।

10

७. "सुतवा च खो, भिक्खवे, अरियसावको— अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो, सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो — मनसिकरणीये धम्मे पजानाति अमनसिकरणीये धम्मे पजानाति । सो मनसिकरणीये धम्मे पजानन्तो अमनसिकरणीये धम्मे पजानन्तो ये धम्मा न मनसि- 15 R. 9
करणीया ते धम्मे न मनसि करोति, ये धम्मा मनसिकरणीया ते धम्मे मनसि करोति ।

"कतमे च, भिक्खवे, धम्मा न मनसिकरणीया ये धम्मे न मनसिकरोति ? यस्स, भिक्खवे, धम्मे मनसिकरोतो अनुप्पन्नो वा कामा-
सवो उप्पज्जति, उप्पन्नो वा कामासवो पवड्ढति; अनुप्पन्नो वा भवा- 20
सवो उप्पज्जति, उप्पन्नो वा भवासवो पवड्ढति; अनुप्पन्नो वा अविज्जा-
सवो उप्पज्जति, उप्पन्नो वा अविज्जासवो पवड्ढति — इमे धम्मा न
मनसिकरणीया ये धम्मे न मनसि करोति ।

"कतमे च, भिक्खवे, धम्मा मनसिकरणीया ये धम्मे मनसि करोति ? यस्स, भिक्खवे, धम्मे मनसिकरोतो अनुप्पन्नो वा कामासवो 25
न उप्पज्जति, उप्पन्नो वा कामासवो पहीयति; अनुप्पन्नो वा भवासवो
न उप्पज्जति, उप्पन्नो वा भवासवो पहीयति; अनुप्पन्नो वा अविज्जासवो
न उप्पज्जति, उप्पन्नो वा अविज्जासवो पहीयति — इमे धम्मा मनसि-
करणीया ये धम्मे मनसि करोति ।

"तस्स अमनसिकरणीयानं धम्मानं अमनसिकारा मनसिकरणी- 30

१. दिट्ठिगहनं — स्या० । २. दिट्ठिकन्तारो — सी०, स्या० । ३-४. जरामरणेन — सी०, रो० । ५-६. सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासेहि — स्या० ।

यानं धम्मानं मनसिकारा अनुप्पन्ना चेव आसवा न उप्पज्जन्ति, उप्पन्ना च आसवा पहीयन्ति ।

B. 12

८. “सो इदं दुक्खं ति योनिसो मनसि करोति, अयं दुक्खसमु-
दयो ति योनिसो मनसि करोति, अयं दुक्खनिरोधो ति योनिसो
५ मनसि करोति, अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ति योनिसो मनसि
करोति । तस्स एवं योनिसो^१ मनसिकरोतो तीणि संयोजनानि पही-
यन्ति – सक्कायदिट्ठि, विचिकिच्छा, सीलव्वतपरामासो^२ । इमे वुच्चन्ति,
भिक्खवे, आसवा दस्सना पहातब्बा ।

§ २. संवरा पहातब्बा आसवा

९. “कतमे च, भिक्खवे, आसवा संवरा पहातब्बा ? इध,
१० भिक्खवे, भिक्खु पटिसङ्खा योनिसो चक्खुन्द्रियसंवरसंवृतो विहरति ।
यं^३ हिस्स^४, भिक्खवे, चक्खुन्द्रियसंवरं असंवृतस्स विहरतो उप्पज्जेय्युं
आसवा विघातपरिळाहा, चक्खुन्द्रियसंवरं संवृतस्स विहरतो एवंस ते
आसवा विघातपरिळाहा न होन्ति । पटिसङ्खा योनिसो सोतिन्द्रिय-
संवरसंवृतो विहरति ...पे०... घानिन्द्रियसंवरसंवृतो विहरति ... पे० ...
१५ जिह्विन्द्रियसंवरसंवृतो विहरति ... पे०... कायिन्द्रियसंवरसंवृतो विहरति
...पे०... मनिन्द्रियसंवरसंवृतो विहरति । यं हिस्स, भिक्खवे, मनिन्द्रिय-
संवरं असंवृतस्स विहरतो उप्पज्जेय्युं आसवा विघातपरिळाहा, मनिन्द्रिय-
संवरं संवृतस्स विहरतो एवंस ते आसवा विघातपरिळाहा न होन्ति ।

R. 10

- २० “यं हिस्स, भिक्खवे, संवरं असंवृतस्स विहरतो उप्पज्जेय्युं
आसवा विघातपरिळाहा, संवरं संवृतस्स विहरतो एवंस ते आसवा
विघातपरिळाहा न होन्ति । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, आसवा संवरा
पहातब्बा ।

§ ३. पटिसेवना पहातब्बा आसवा

१०. “कतमे च, भिक्खवे, आसवा पटिसेवना पहातब्बा ?
इध, भिक्खवे, भिक्खु पटिसङ्खा योनिसो चीवरं पटिसेवति – ‘यावदेव
२५ सीतस्स पटिघाताय, उण्हस्स पटिघाताय, डंसमकसवातातपसिरिसप-
सम्फस्सानं^५ पटिघाताय, यावदेव हिरिकोपीनप्पटिच्छादनत्थं^६ ।

१. रो० पोत्थके नत्थि । २. सीलव्वतपरामासो – स्या० । ३-३. यच्चिहस्स – म० ।
४. ० सरीसप ० – म० । ५. ० कोपिन ० – स्या० ।

“पटिसङ्खा योनिसो पिण्डपातं पटिसेवति — ‘नेव दवाय, न मदाय, न मण्डनाय, न विभूसनाय, यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया यापनाय, विहिंसूपरतिया’, ब्रह्मचरियानुगगहाय, इति पुराणं च वेदनं पटिहङ्खामि नवं च वेदनं न उप्पादेस्सामि, यात्रा च मे भविस्सति अन-
वज्जता च फासुविहारो च’ ।

B. 13

5

“पटिसङ्खा योनिसो सेनासनं पटिसेवति — ‘यावदेव सीतस्स पटिघाताय, उण्हस्स पटिघाताय, डंसमकसवातातपसिरिंसपसम्फस्सानं पटिघाताय, यावदेव उतुपरिस्सयविनोदनपटिसल्लानारामत्थं’ ।

“पटिसङ्खा योनिसो गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिवखारं पटिसे-
वति — ‘यावदेव उप्पन्नानं वेय्याबाधिकानं वेदनानं पटिघाताय, अब्बा-
बज्झपरमताय’ ।

10

“यं हिस्स, भिक्खवे, अप्पटिसेवतो^१ उप्पज्जेय्युं आसवा विघात-
परिळाहा, पटिसेवतो एवंस ते आसवा विघातपरिळाहा न होन्ति ।
इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, आसवा पटिसेवना पहातब्बा ।

— ० —

§ ४. अधिवासना पहातब्बा आसवा

११. “कतमे च, भिक्खवे, आसवा अधिवासना पहातब्बा ? इध, 15
भिक्खवे, भिक्खु पटिसङ्खा योनिसो खमो होति सीतस्स उण्हस्स, जिघ-
च्छाय पिपासाय । डंसमकसवातातपसिरिंसपसम्फस्सानं, दुस्सुत्तानं दुराग-
तानं वचनपथानं, उप्पन्नानं सारीरिकानं वेदनानं दुक्खानं तिब्बानं^२ खरानं
कटुकानं असातानं अमनापानं पाणहरानं अधिवासकजातिको^३ होति ।

“यं हिस्स, भिक्खवे, अनधिवासयतो उप्पज्जेय्युं आसवा विघात- 20
परिळाहा, अधिवासयतो एवंस ते आसवा विघातपरिळाहा न होन्ति ।
इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, आसवा अधिवासना पहातब्बा ।

— ० —

§ ५. परिवज्जना पहातब्बा आसवा

१२. “कतमे च, भिक्खवे, आसवा परिवज्जना पहातब्बा ?
इध, भिक्खवे, भिक्खु पटिसङ्खा योनिसो चण्डं हत्थि परिवज्जेति,
चण्डं अस्सं परिवज्जेति, चण्डं गोणं परिवज्जेति, चण्डं कुक्कुरं परि- 25

१. विहिंसूपरतिया — स्या० । २. अब्बापज्ज० — स्या०, सी० । ३. अप्पटिसेवतो —
सी०, रो० । ४. तिप्पानं — सी०, स्या०, रो० । ५. अधिवासिकजातिको — स्या० ।

R. 11

B. 14

वज्जेति, अहिं खाणुं कण्टकट्टानं^१ सोब्भं पपातं चन्दनिकं ओळिगल्लं ।
 यथारूपे अनासने निसिन्नं यथारूपे अगोचरे चरन्तं यथारूपे पापकेमित्ते
 भजन्तं विञ्जू सन्नहाचारी पापकेसु ठानेसु ओकप्पेय्युं, सो तं च अना-
 सनं तं च अगोचरं ते च पापके मित्ते पटिसङ्खा योनिसो परिवज्जेति ।
 5 “यं हिस्स, भिक्खवे, अपरिवज्जयतो^२ उप्पज्जेय्युं आसवा विघात-
 परिळाहा, परिवज्जयतो एवंस ते आसवा विघातपरिळाहा न होन्ति ।
 इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, आसवा परिवज्जना पहातब्बा ।

§ ६. विनोदना पहातब्बा आसवा

१३. “कतमे च, भिक्खवे, आसवा विनोदना पहातब्बा ? इध,
 भिक्खवे, भिक्खु पटिसङ्खा योनिसो उप्पन्नं कामवितक्कं नाधिवासेति
 10 पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति^३ अनभावं गमेति, उप्पन्नं व्यापादवितक्कं
 ... पे० ... उप्पन्नं विहिंसावितक्कं ... पे० ... उप्पन्नुप्पन्ने पापके अकुसले
 धम्मे नाधिवासेति पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति अनभावं गमेति ।
 “यं हिस्स, भिक्खवे, अविनोदयतो उप्पज्जेय्युं आसवा विघात-
 परिळाहा, विनोदयतो एवंस ते आसवा विघातपरिळाहा न होन्ति ।
 15 इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, आसवा विनोदना पहातब्बा ।

§ ७. भावना पहातब्बा आसवा

१४. “कतमे च, भिक्खवे, आसवा भावना पहातब्बा ? इध,
 भिक्खवे, भिक्खु पटिसङ्खा योनिसो सतिसम्बोज्झङ्गं भावेति विवेक-
 निस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं^४; पटि-
 सङ्खा योनिसो धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पे० ... विरियसम्बो-
 20 ज्झङ्गं भावेति ... पे० ... पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पे० ... पस्सद्धि-
 सम्बोज्झङ्गं भावेति ... पे० ... समाधिसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पे० ... उपे-
 क्खासम्बोज्झङ्गं^५ भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोध-
 निस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं ।

“यं हिस्स, भिक्खवे, अभावयतो उप्पज्जेय्युं आसवा विघात-
 25 परिळाहा, भावयतो एवंस ते आसवा विघातपरिळाहा न होन्ति ।

१. कण्टकट्टानं - सी० । २. अपरिवज्जयतो - स्या० । ३. व्यन्तिकरोति -
 रो०; व्यन्ती करोति - म० । ४. वोस्सग्गपरिणामं - स्या० । ५. उपेक्खा ० - सी०, रो० ।

इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, आसवा भावना पहातब्बा ।

१५. “यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो ये आसवा दस्सना पहा-
तब्बा ते दस्सना पहीना होन्ति, ये आसवा संवरा पहातब्बा ते संवरा
पहीना होन्ति, ये आसवा पटिसेवना पहातब्बा ते पटिसेवना पहीना
होन्ति, ये आसवा अधिवासना पहातब्बा ते अधिवासना पहीना होन्ति, 5
ये आसवा परिवज्जना पहातब्बा ते परिवज्जना पहीना होन्ति, ये
आसवा विनोदना पहातब्बा ते विनोदना पहीना होन्ति, ये आसवा
भावना पहातब्बा ते भावना पहीना होन्ति; अयं वुच्चति, भिक्खवे —
‘भिक्खु सब्बासवसंवसरसंवृतो विहरति, अच्छेच्छि तण्हं, विवत्तयि’
संयोजनं, सम्मा मानाभिसमया अन्तमकासि दुक्खस्सा”” ति । 10

१६. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
अभिनन्दं ति ।

— ‘६’ —

३. धम्मदायादसुत्तं

§ १. भगवतो भिक्खूसु अनुकम्पा

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
एतदवोच —

- 5 “धम्मदायादा मे, भिक्खवे, भवथ, मा आमिसदायादा । अत्थि
मे तुम्हेसु अनुकम्पा — ‘किन्ति मे सावका धम्मदायादा भवेय्युं, नो
आमिसदायादा’ ति । तुम्हे च मे, भिक्खवे, आमिसदायादा भवेय्याथ
नो धम्मदायादा, तुम्हे पि तेन आदिस्सा’ भवेय्याथ — ‘आमिस-
दायादा सत्थुसावका विहरन्ति, नो धम्मदायादा’ ति; अहं पि तेन
10 आदिस्सो^१ भवेय्यं — ‘आमिसदायादा सत्थुसावका विहरन्ति, नो धम्म-
दायादा’ ति । तुम्हे च मे, भिक्खवे, धम्मदायादा भवेय्याथ, नो आमिस-
दायादा, तुम्हे पि तेन न आदिस्सा भवेय्याथ — ‘धम्मदायादा सत्थु-
सावका विहरन्ति, नो आमिसदायादा’ ति; अहं पि तेन न आदिस्सो
भवेय्यं — ‘धम्मदायादा सत्थुसावका विहरन्ति, नो आमिसदायादा’ ति ।
15 तस्मातिह मे, भिक्खवे, धम्मदायादा भवथ, मा आमिसदायादा ।
B. 16 अत्थि मे तुम्हेसु अनुकम्पा — ‘किन्ति मे सावका धम्मदायादा भवेय्युं,
नो आमिसदायादा’ ति ।

§ २. छड्डनीये पिण्डपाते समुपट्ठिते

२. “इधाहं, भिक्खवे, भुत्तावी अस्सं पवारितो परिपुण्णो परि-
योसितो सुहितो यावदत्थो; सिया च मे पिण्डपातो अतिरेकधम्मो
R. 13 20 छड्डनीयधम्मो” । अथ द्वे भिक्खू आगच्छेय्युं जिघच्छादुव्वल्यपरेता ।
त्याहं एवं वदेय्यं — ‘अहं खोम्हि, भिक्खवे, भुत्तावी पवारितो परि-
पुण्णो परियोसितो सुहितो यावदत्थो; अत्थि च मे अयं पिण्डपातो
अतिरेकधम्मो छड्डनीयधम्मो । सचे आकङ्खथ, भुञ्जथ, नो^२ चे तुम्हे
भुञ्जिस्सथ^३, इदानाहं अप्पहरिते वा छड्डेस्सामि, अप्पाणके वा उदके

१. आदिया — म० । २. आदियो — म० । ३. छड्डियधम्मो — सी०, स्या०, रो० ।
४-४. सचे तुम्हे न भुञ्जिस्सथ — सी०, स्या०, रो० ।

ओपिलापेस्सामी' ति । तत्रेकस्स' भिक्खुनो एवमस्स — 'भगवा खो भुत्तावी पवारितो परिपुण्णो परियोसितो सुहितो यावदत्थो; अत्थि वायं भगवतो पिण्डपातो अतिरेकधम्मो छङ्गुनीयधम्मो । सचे मयं न भुञ्जिस्साम, इदानीं भगवा अप्पहरिते वा छङ्गेस्सति, अप्पाणके वा उदके ओपिलापेस्सति । वुत्तं खो पनेतं भगवता — धम्मदायादा मे, 5 भिक्खवे, भवथ, मा आमिसदायादा ति । आमिसञ्जतरं खो पनेतं, यदिदं पिण्डपातो । यन्नूनाहं इमं पिण्डपातं अभुञ्जित्वा इमिना' व' जिघच्छादुब्बल्येन' एवं इमं रत्तिन्दिवं वीतिनामेय्यं' ति । सो तं पिण्डपातं अभुञ्जित्वा तेनेव जिघच्छादुब्बल्येन एवं तं रत्तिन्दिवं वीतिनामेय्य । 10

३. "अथ दुतियस्स भिक्खुनो एवमस्स — 'भगवा खो भुत्तावी पवारितो परिपुण्णो परियोसितो सुहितो यावदत्थो; अत्थि चायं भगवतो पिण्डपातो अतिरेकधम्मो छङ्गुनीयधम्मो । सचे मयं न भुञ्जिस्साम, इदानीं भगवा अप्पहरिते वा छङ्गेस्सति, अप्पाणके वा उदके ओपिलापेस्सति । यन्नूनाहं इमं पिण्डपातं भुञ्जित्वा जिघच्छादुब्बल्यं पटि- 15 विनोदेत्वा' एवं इमं रत्तिन्दिवं वीतिनामेय्यं' ति । सो तं पिण्डपातं भुञ्जित्वा जिघच्छादुब्बल्यं पटिविनोदेत्वा एवं तं रत्तिन्दिवं वीतिनामेय्य ।

४. "किञ्चापि सो, भिक्खवे, भिक्खु तं पिण्डपातं भुञ्जित्वा जिघच्छादुब्बल्यं पटिविनोदेत्वा एवं तं रत्तिन्दिवं वीतिनामेय्य, अथ 20 खो असुयेव मे पुरिमो भिक्खु पुज्जतरो च पासंसतरो च । तं किस्स हेतु ? तं हि तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो दीघरत्तं अप्पिच्छताय सन्तुट्ठिया सल्लेखाय सुभरताय विरियारम्भाय संवत्तिस्सति । तस्मात्तिह मे, भिक्खवे, धम्मदायादा भवथ, मा आमिसदायादा । अत्थि मे तुम्हेसु अनुकम्पा — 'किन्ति मे सावका धम्मदायादा भवेय्युं, नो आमिसदा- 25 यादा' ति ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्वान' सुगतो उट्ठायासना विहारं पाविसि ।

१. तत्थेकस्स — स्या० । २-२. इमिना — रो० । ३. जिघच्छादुब्बल्लेन — रो० ।

४. पटिविनेत्वा — सी०, रो० । ५. वत्वा — सी०, रो० ।

§ ३. आयस्मतो सारिपुत्तस्स देसना

५. तत्र खो आयस्मा सारिपुत्तो अचिरपक्कन्तस्स भगवतो भिक्खू आमन्तेसि - “आवुसो भिक्खवे”^१ ति । “आवुसो” ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच -

R. 14

(क) कित्तावता विवेकं नानुसिक्खन्ति

5 “कित्तावता नु खो, आवुसो, सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकं नानुसिक्खन्ति, कित्तावता च पन सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकमनुसिक्खन्ती” ति ?

“दूरतो पि खो मयं, आवुसो, आगच्छ्याम”^२ आयस्मतो सारि-
पुत्तस्स सन्तिके एतस्स भासितस्स अत्थमज्जातुं । साधु वतायस्मन्तं
10 येव सारिपुत्तं पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो; आयस्मतो सारि-
पुत्तस्स सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती” ति ।

“तेन हावुसो, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ, भासिस्सामी”
ति ।

“एवमावुसो” ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स
15 पच्चस्सोसुं । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच -

६. “कित्तावता” नु खो, आवुसो, सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकं नानुसिक्खन्ति^३ ? इधावुसो, सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकं नानुसिक्खन्ति, येसं च धम्मानं सत्था पहानमाह ते च धम्मे नप्पजहन्ति, बाहुलिका^४ च होन्ति, साथलिका^५, ओक्कमने
20 पुब्बङ्गमा, पविवेके निक्खित्तधुरा । तत्रावुसो, थेरा भिक्खू तीहि ठानेहि गारय्हा भवन्ति । ‘सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकं नानु-
सिक्खन्ती’ ति - इमिना पठमेन ठानेन थेरा भिक्खू गारय्हा भवन्ति । ‘येसं च धम्मानं सत्था पहानमाह ते च धम्मे नप्पजहन्ती’ ति -
B. 13 इमिना दुतियेन ठानेन थेरा भिक्खू गारय्हा भवन्ति । ‘बाहुलिका
25 च, साथलिका, ओक्कमने पुब्बङ्गमा, पविवेके निक्खित्तधुरा’ ति -
इमिना ततियेन ठानेन थेरा भिक्खू गारय्हा भवन्ति । थेरा, आवुसो, भिक्खू इमेहि तीहि ठानेहि गारय्हा भवन्ति । तत्रावुसो, मज्झिमा

१. भिक्खवो - सी०, स्या०, रो० । २. आगच्छेय्याम - सी०, स्या०, रो० ।
३-३. रो० पाठ्ये नित्यं । ४. बाहुलिका - स्या० । ५. साथलिका - स्या० ।

भिक्षू ...पे०... नवा भिक्षू तीहि ठानेहि गारय्हा भवन्ति । 'सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकं नानुसिक्खन्ती' ति - इमिना पठमेन ठानेन नवा भिक्षू गारय्हा भवन्ति । 'येसं च धम्मानं सत्था पहानमाह ते च धम्मे तप्पजहन्ती' ति - इमिना दुतियेन ठानेन नवा भिक्षू गारय्हा भवन्ति । 'बाहुलिका च होन्ति, साथलिका, ओक्कमने पुब्बङ्गमा, पविवेके निक्खित्तधुरा' ति - इमिना ततियेन ठानेन नवा भिक्षू गारय्हा भवन्ति । नवा, आवुसो, भिक्षू इमेहि तीहि ठानेहि गारय्हा भवन्ति । एत्तावता खो, आवुसो, सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकं नानुसिक्खन्ति ।

(ख) कित्तावता विवेकमनुसिक्खन्ति

७. "कित्तावता च, पनावुसो', सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकमनुसिक्खन्ति इधावुसो, सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकमनुसिक्खन्ति - येसं च धम्मानं सत्था पहानमाह ते च धम्मे पजहन्ति; न च बाहुलिका होन्ति, न साथलिका ओक्कमने निक्खित्तधुरा पविवेके पुब्बङ्गमा । तत्रावुसो, थेरा भिक्षू तीहि ठानेहि पासंसा भवन्ति । 'सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकमनुसिक्खन्ती' ति - इमिना पठमेन ठानेन थेरा भिक्षू पासंसा भवन्ति । 'येसं च धम्मानं सत्था पहानमाह ते च धम्मे पजहन्ती' ति - इमिना दुतियेन ठानेन थेरा भिक्षू पासंसा भवन्ति । 'न च बाहुलिका, न साथलिका ओक्कमने निक्खित्तधुरा पविवेके पुब्बङ्गमा' ति - इमिना ततियेन ठानेन थेरा भिक्षू पासंसा भवन्ति । थेरा, आवुसो, भिक्षू इमेहि तीहि ठानेहि पासंसा भवन्ति । तत्रावुसो, मज्झिमा भिक्षू ...पे०... नवा भिक्षू तीहि ठानेहि पासंसा भवन्ति । 'सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकमनुसिक्खन्ती' ति - इमिना पठमेन ठानेन नवा भिक्षू पासंसा भवन्ति । 'येसं च धम्मानं सत्था पहानमाह ते च धम्मे पजहन्ती' ति - इमिना दुतियेन ठानेन नवा भिक्षू पासंसा भवन्ति । 'न च बाहुलिका, न साथलिका ओक्कमने निक्खित्तधुरा पविवेके पुब्बङ्गमा' ति - इमिना ततियेन ठानेन नवा भिक्षू पासंसा भवन्ति । नवा, आवुसो, भिक्षू इमेहि तीहि ठानेहि पासंसा भवन्ति ।

एत्तावता खो, आवुसो, सत्थु पविवित्तस्स विहरतो सावका विवेकमनु-
सिक्खन्ति ।

(ग) पापधम्मानं पहानाय मज्झिमा पटिपदा

८. “तत्रावुसो, लोभो च पापको दोसो च पापको । लोभस्स च
पहानाय दोसस्स च पहानाय अत्थि मज्झिमा पटिपदा चक्खुकरणी
५ जाणकरणी उपसमाय अभिञ्ञाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति ।
कतमा च सा, आवुसो, मज्झिमा पटिपदा चक्खुकरणी जाणकरणी
उपसमाय अभिञ्ञाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति ? अयमेव
अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथीदं^१ — सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मा-
वाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मा-
१० समाधि । अयं खो सा, आवुसो, मज्झिमा पटिपदा चक्खुकरणी जाण-
करणी उपसमाय अभिञ्ञाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति ।

९. “तत्रावुसो, कोधो च पापको उपनाहो च पापको ...पे०...
मक्खो च पापको पळासो च पापको...इस्सा च पापिका मच्छेरं च पापकं
R. 16 ...माया च पापिका साठेय्यं च पापकं...थम्भो च पापको सारम्भो च
१५ पापको...मानो च पापको अतिमानो च पापको...मदो च पापको पमादो
च पापको । मदस्स च पहानाय पमादस्स च पहानाय अत्थि मज्झिमा
पटिपदा चक्खुकरणी जाणकरणी उपसमाय अभिञ्ञाय सम्बोधाय
निब्बानाय संवत्तति । कतमा च सा आवुसो मज्झिमा पटिपदा चक्खु-
करणी जाणकरणी उपसमाय अभिञ्ञाय सम्बोधाय निब्बानाय
२० संवत्तति ? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथीदं — सम्मादिट्ठि,
सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मा-
वायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि । अयं खो सा, आवुसो, मज्झिमा
पटिपदा चक्खुकरणी जाणकरणी उपसमाय अभिञ्ञाय सम्बोधाय
निब्बानाय संवत्तती” ति ।

२५ १०. इदमवोचायस्मा सारिपुत्तो । अत्तमना ते भिक्खू आय-
स्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दुं ति ।

—:०:—

४. भयभेरवसुत्तं

१. अरञ्जविहारे दुक्करताय परियाया

B. 20

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरन्ति जेत-
वने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो येन
भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धि सम्मोदि । सम्मोद-
नीयं कथं सारणीयं^१ वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो
खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच – “येमे, भो गोतम, कुल- 5
पुत्ता भवन्तं गोतमं उद्दिस्स सद्धा अगारस्मा अनगारियं पव्वजिता, भवं
तेसं गोतमो पुव्वङ्गमो, भवं तेसं गोतमो बहुकारो, भवं तेसं गोतमो समा-
दपेता; भोतो च पन गोतमस्स सा जनता दिट्ठानुगतिं आपज्जती” ति ।

“एवमेतं, ब्राह्मण, एवमेतं, ब्राह्मण ! ये ते, ब्राह्मण, कुलपुत्ता
ममं उद्दिस्स सद्धा अगारस्मा अनगारियं पव्वजिता, अहं तेसं पुव्वङ्गमो, 10
अहं तेसं बहुकारो, अहं तेसं समादपेता; मम^२ च पन सा जनता
दिट्ठानुगतिं आपज्जती” ति ।

“दुरभिसम्भवानि हि खो, भो गोतम, अरञ्जे वनपत्थानि
पन्तानि सेनासनानि, दुक्करं पविवेकं, दुरभिरमं एकत्ते, हरन्ति मञ्जे
मनो वनानि समाधिं अलभमानस्स भिक्खुनो” ति । 15

“एवमेतं, ब्राह्मण, एवमेतं, ब्राह्मण ! दुरभिसम्भवानि हि खो,
ब्राह्मण, अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि, दुक्करं पविवेकं,
दुरभिरमं एकत्ते, हरन्ति मञ्जे मनो वनानि समाधिं अलभमानस्स
भिक्खुनो ति । 20

R. 17

३. “मय्हं पि खो, ब्राह्मण, पुव्वेव सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स 20
बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि – ‘दुरभिसम्भवानि हि खो अरञ्जे
वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि, दुक्करं पविवेकं, दुरभिरमं एकत्ते,
हरन्ति मञ्जे मनो वनानि समाधिं अलभमानस्स भिक्खुनो’ ति ।
तस्स मय्हं ब्राह्मण, एतदहोसि – ‘ये खो केचि समणा वा ब्राह्मणा वा
अपरिसुद्धकायकम्मन्ता^३ अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटि- 25

B. 21

सेवन्ति, अपरिसुद्धकायकम्मन्तसन्दोसहेतु हवे ते भोन्तो समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अव्हयन्ति^१ । न खो पनाहं अपरिसुद्धकायकम्मन्तो अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; परिसुद्धकाय-
 5 वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्जतरो^२ ति । एतमहं, ब्राह्मण, परिसुद्धकायकम्मन्तं^३ अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोममापादिं अरञ्जे विहाराय ।

४. “तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि – ‘ये खो केचि समणा वा ब्राह्मणा वा अपरिसुद्धवचीकम्मन्ता ... पे० ... अपरिसुद्धमनोकम्मन्ता
 10 ... पे० ... अपरिसुद्धाजीवा अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति, अपरिसुद्धाजीवसन्दोसहेतु हवे ते भोन्तो समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अव्हयन्ति । न खो पनाहं अपरिसुद्धाजीवो अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; परिसुद्धाजीवोहमस्मि । ये हि वो अरिया परिसुद्धाजीवा अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेना-
 15 सनानि पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्जतरो’ ति । एतमहं, ब्राह्मण, परि-सुद्धाजीवत्तं अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोममापादिं अरञ्जे विहाराय ।

R. 18

५. “तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि -- ‘ये खो केचि समणा वा ब्राह्मणा वा अभिज्झालू कामेसु तिब्बसारागा अरञ्जे वनपत्थानि
 20 पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति, अभिज्झालु-कामेसुतिब्बसारागसन्दोस-हेतु हवे ते भोन्तो समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अव्हयन्ति । न खो पनाहं अभिज्झालू कामेसु तिब्बसारागो अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; अनभिज्झालूहमस्मि । ये हि वो अरिया अनभिज्झालू अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति,
 25 तेसमहं अञ्जतरो’ ति । एतमहं, ब्राह्मण, अनभिज्झालुत्तं अत्तनि सम्पस्स-मानो भिय्यो पल्लोममापादिं अरञ्जे विहाराय ।

६. “तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि – ‘ये खो केचि समणा वा ब्राह्मणा वा व्यापन्नचित्ता पदुट्ठमनसङ्कप्पा अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति, व्यापन्नचित्तपदुट्ठमनसङ्कप्पसन्दोसहेतु हवे ते

१. अव्हयन्ति – म० । २. अञ्जतरो – सी०, रो० । ३. परिसुद्धकायकम्मन्तं – सी०, स्या०, रो० ।

भोन्तो समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अव्हयन्ति । न खो पनाहं
व्यापन्नचित्तो पटुट्ठमनसङ्कप्पो अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि
पटिसेवामि; मेत्तचित्तोहमस्मि । ये हि वो अरिया मेत्तचित्ता अरञ्जे
वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्जतरो' ति ।
एतमहं, ब्राह्मण, मेत्तचित्तं' अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोम- 5
मापादि अरञ्जे विहाराय ।

७. "तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि - 'ये खो केचि समणा
वा ब्राह्मणा वा थीनमिद्धपरियुट्ठिता अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि
सेनासनानि पटिसेवन्ति, थीनमिद्धपरियुट्ठानसन्दोसहेतु हवे ते भोन्तो
समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अव्हयन्ति । न खो पनाहं थीनमिद्ध- 10
परियुट्ठितो अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि;
विगतथीनमिद्धोहमस्मि । ये हि वो अरिया विगतथीनमिद्धा अरञ्जे
वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्जतरो' ति ।
एतमहं, ब्राह्मण, विगतथीनमिद्धं अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोम-
मापादि अरञ्जे विहाराय । 15

८. "तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि - 'ये खो केचि समणा वा
ब्राह्मणा वा उद्धता अवूपसन्तचित्ता अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि
सेनासनानि पटिसेवन्ति, उद्धतवूपसन्तचित्तसन्दोसहेतु हवे ते भोन्तो
समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अव्हयन्ति । न खो पनाहं उद्धतो
वूपसन्तचित्तो अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; 20
वूपसन्तचित्तोहमस्मि । ये हि वो अरिया वूपसन्तचित्ता अरञ्जे
वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति, तेसमहं अञ्जतरो' ति ।
एतमहं, ब्राह्मण, वूपसन्तचित्तं अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोम-
मापादि अरञ्जे विहाराय ।

९. "तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि - 'ये खो केचि समणा 25
वा ब्राह्मणा वा कङ्खी वेचिकिच्छी' अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेना-
सनानि पटिसेवन्ति, कङ्खिविचिकिच्छिसन्दोसहेतु हवे ते भोन्तो समण
ब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अव्हयन्ति । न खो पनाहं कङ्खी वेचि-
किच्छी अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; तिण्ण-
विचिकिच्छोहमस्मि । ये हि वो अरिया तिण्णविचिकिच्छा अरञ्जे 30

R. 19

वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्जतरो' ति ।
एतमहं, ब्राह्मण, तिण्णविचिकिच्छतं अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो
पल्लोममापादि अरञ्जे विहाराय ।

B. 23

१०. “तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि – ‘ये खो केचि समणा
५ वा ब्राह्मणा वा अत्तुक्कंसका परवम्भी अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि
सेनासनानि पटिसेवन्ति, अत्तुक्कंसनपरवम्भनसन्दोसहेतु हवे ते भोन्तो
समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अव्हयन्ति । न खो पनाहं अत्तुक्कंसको
परवम्भी अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; अनत्तु-
क्कंसको अपरवम्भीहमस्मि । ये हि वो अरिया अनत्तुक्कंसका अपर-
१० वम्भी अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति तेसमहं
अञ्जतरो' ति । एतमहं, ब्राह्मण, अनत्तुक्कंसकतं अपरवम्भितं अत्तनि
सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोममापादि अरञ्जे विहाराय ।

११. “तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि – ‘ये खो केचि समणा
वा ब्राह्मणा वा छम्भी भीरुकजातिका' अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि
१५ सेनासनानि पटिसेवन्ति, छम्भीभीरुकजातिकसन्दोसहेतु हवे ते भोन्तो
समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अव्हयन्ति । न खो पनाहं छम्भी
भीरुकजातिको अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि;
विगतलोमहंसोहमस्मि । ये हि वो अरिया विगतलोमहंसा अरञ्जे
वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्जतरो' ति ।
२० एतमहं, ब्राह्मण, विगतलोमहंसतं अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोम-
मापादि अरञ्जे विहाराय ।

१२. “तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि – ‘ये खो केचि समणा
वा ब्राह्मणा वा लाभसक्कारसिलोकं निकामयमाना अरञ्जे वन-
पत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति, लाभसक्कारसिलोकनिका-
२५ मनसन्दोसहेतु' हवे ते भोन्तो समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अव्ह-
यन्ति । न खो पनाहं लाभसक्कारसिलोकं निकामयमानो अरञ्जे
वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; अप्पिच्छोहमस्मि । ये
हि वो अरिया अप्पिच्छा अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि
पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्जतरो' ति । एतमहं, ब्राह्मण, अप्पिच्छतं
३० अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोममापादि अरञ्जे विहाराय ।

१. भिरुकजातिका. – स्या० । २. लाभसक्कारसिलोकनिकामयमानसन्दोसहेतु – सी०,
स्या०; लाभसक्कारसिलोकनिकामे ० – रो० ।

१३. “तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि — ‘ये खो केचि समणा वा ब्राह्मणा वा कुसीता हीनविरिया’ अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति, कुसीतहीनविरियसन्दोसहेतु हवे ते भोन्तो समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अव्हयन्ति । न खो पनाहं कुसीतो हीनविरियो अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; 5 आरद्धविरियोहमस्मि । ये हि वो अरिया आरद्धविरिया अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्जतरो’ ति । एतमहं, ब्राह्मण, आरद्धविरियतं अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोम-मापादि अरञ्जे विहाराय ।

B. 24

१४. “तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि — ‘ये खो केचि समणा वा ब्राह्मणा वा मुट्ठस्सती असम्पजाना अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति, मुट्ठस्सतिअसम्पजानसन्दोसहेतु हवे ते भोन्तो समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अव्हयन्ति । न खो पनाहं मुट्ठस्सति असम्पजानो अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; 10 उपट्ठितस्सतिहमस्मि’ । ये हि वो अरिया उपट्ठितस्सती अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्जतरो’ ति । एतमहं, ब्राह्मण, उपट्ठितस्सतितं अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोम-मापादि अरञ्जे विहाराय । 15

10 R. 20

१५. “तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि — ‘ये खो केचि समणा वा ब्राह्मणा वा असमाहिता विवभन्तचित्ता अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति, असमाहितविवभन्तचित्तसन्दोसहेतु हवे ते भोन्तो समणब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अव्हयन्ति । न खो पनाहं असमाहितो विवभन्तचित्तो अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; समाधिसम्पन्नोहमस्मि । ये हि वो अरिया समाधिसम्पन्ना अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्ज- 20 तरो’ ति । एतमहं, ब्राह्मण, समाधिसम्पदं अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोममापादि अरञ्जे विहाराय । 25

१६. “तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि—‘ये खो केचि समणा वा ब्राह्मणा वा दुप्पञ्जा एल्लमूगा’ अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेना-

१. हीनवीरिया — म० । २. उपट्ठितसति० — सी०, स्या०, रो० । ३. एल्लमूगा — सी०, स्या० ।

B. 25

सनानि पटिसेवन्ति, दुप्पञ्जाएळमूगसन्दोसहेतु ह्वे ते भोन्तो समण-
 ब्राह्मणा अकुसलं भयभेरवं अव्हयन्ति । न खो पनाहं दुप्पञ्जो एळ-
 मूगो अरञ्जे वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि; पञ्जा-
 सम्पन्नोहमस्मि । ये हि वो अरिया पञ्जासम्पन्ना अरञ्जे वनपत्थानि
 5 पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति तेसमहं अञ्जतरो' ति । एतमहं,
 ब्राह्मण, पञ्जामम्पदं अत्तनि सम्पस्समानो भिय्यो पल्लोममापादि
 अरञ्जे विहाराय ।

§ २. बोधिसत्तस्स भयभेरवपटिविन्दना

R. 21

१७. 'तस्स मय्हं, ब्राह्मण, एतदहोसि — 'यन्नूनाहं या ता
 रत्तियो अभिञ्जाता अभिलक्खिता — चातुदसी पञ्चदसी अट्टमी च
 10 पक्खस्स— तथारूपासु रत्तीसु यानि तानि आरामचेतियानि वनचेति-
 यानि रुक्खचेतियानि भिन्नकानि सलोमहंसानि तथारूपेसु सेनासनेसु
 विहरेय्य अप्पेव नामाहं' भयभेरवं पस्सेय्य' ति । सो खो अहं, ब्राह्मण,
 अपरेण समयेण या ता रत्तियो अभिञ्जाता अभिलक्खिता — चातुदसी
 पञ्चदसी अट्टमी च पक्खस्स — तथारूपासु रत्तीसु यानि तानि आराम-
 15 चेतियानि वनचेतियानि रुक्खचेतियानि भिन्नकानि सलोमहंसानि
 तथारूपेसु सेनासनेसु विहराभि । तत्थं च मे, ब्राह्मण, विहरतो मगो'
 वा आगच्छति, मोरो वा कट्ठं पातेति, वातो वा पण्णकसटं' एरेति; तस्स
 मय्हं एवं होति' — 'एतं नूनं तं भयभेरवं आगच्छती' ति । तस्स मय्हं,
 ब्राह्मण, एतदहोसि — 'किन्नु खो अहं अञ्जदत्थु भयपटिकङ्खी विह-
 20 रामि ? यन्नूनाहं यथाभूत-यथाभूतस्स' मे तं भयभेरवं आगच्छति,
 तथाभूत-तथाभूतो व तं भयभेरवं पटिविनेय्यं' ति ।

१८. तस्स मय्हं, ब्राह्मण, चङ्कमन्तस्स तं भयभेरवं आगच्छति ।
 सो खो अहं, ब्राह्मण, नेव ताव तिट्ठामि न निसीदामि न निपज्जामि ।
 याव चङ्कमन्तो व तं भयभेरवं पटिविनेमि । तस्स मय्हं, ब्राह्मण,
 25 ठितस्स तं भयभेरवं आगच्छति । सो खो अहं, ब्राह्मण, नेव ताव

१. नाम तं—सी०, स्या०, रो० । २. तत्र—सी०, रो० । ३. मगो—स्या० ।
 ४. पण्णकसटं—सी०, रो० । ५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि; ब्राह्मण एतदहोसि—म० ।
 ६. यथाभूतस्स—स्या० ।

चङ्कमामि न निसीदामि न निपज्जामि । याव ठितो व तं भयभेरवं पटिविनेमि । तस्स मय्हं, ब्राह्मण, निसिन्नस्स तं भयभेरवं आगच्छति । सो खो अहं, ब्राह्मण, नेव ताव निपज्जामि न तिट्ठामि न चङ्कमामि । याव निसिन्नो व तं भयभेरवं पटिविनेमि । तस्स मय्हं, ब्राह्मण, निप- 5
न्नस्स तं भयभेरवं आगच्छति । सो खो अहं, ब्राह्मण, नेव ताव निसी-
दामि न तिट्ठामि न चङ्कमामि । याव निपन्नो व तं भयभेरवं पटि-
विनेमि ।

B. 26

१६. “सन्ति खो पन, ब्राह्मण, एके समणब्राह्मणा रत्ति येव समानं दिवा ति सज्जानन्ति, दिवा येव समानं रत्ती ति सज्जानन्ति । इदमहं तेसं समणब्राह्मणानं सम्मोहविहारस्मि वदामि । अहं खो पन, 10
ब्राह्मण, रत्ति येव समानं रत्ती ति सज्जानामि, दिवा येव समानं दिवा
ति सज्जानामि । यं खो तं, ब्राह्मण, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘अस-
म्मोहधम्मो सत्तो लोके उप्पन्नो बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानु-
कम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं’ ति, ममेव तं सम्मा वदमानो
वदेय्य — ‘असम्मोहधम्मो सत्तो लोके उप्पन्नो बहुजनहिताय बहुजन- 15
सुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं’ ति ।

§ ३. बोधिसत्तस्स उत्तरितरा समापत्तियो

२०. “आरद्धं खो पन मे, ब्राह्मण, विरियं अहोसि असल्लीनं, उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा, पस्सद्धो कायो असारद्धो, समाहितं चित्तं एकगं । सो खो अहं, ब्राह्मण, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज 20
विहासिं । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एको-
दिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उप-
सम्पज्ज विहासिं । पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहासिं, सतो च
सम्पज्जानो सुखं च कायेन पटिसंवेदेसिं; यं तं अरिया आचिक्खन्ति —
‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं । 25
सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं
अत्थङ्गमा’ अदुक्खममुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज
विहासिं ।

R. 22

B. 27

२१. सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते^१ पुब्बेनिवासानुस्सत्तिञ्जाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसिं । सो अनेकविहितं पुब्बे-
 5 निवासं अनुस्सरामि, सेय्यथीदं - एकं पि जातिं द्वे पि जातियो तिस्सो
 पि जातियो चतस्सो पि जातियो पञ्च पि जातियो दस पि जातियो
 वीसं^२ पि जातियो तिस पि जातियो चत्तालीसं^३ पि जातियो पञ्चासं
 पि जातियो जातिसतं पि जातिसहस्सं पि जानिसतसहस्सं पि अनेके पि
 संवट्टकप्पे अनेके पि विवट्टकप्पे अनेके पि संवट्टविवट्टकप्पे - 'अमु-
 त्रासि एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुखप्पटिसंवेदी
 10 एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादिं; तत्रापासि एवंनामो
 एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुखप्पटिसंवेदी एवमायुपरि-
 यन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो' ति । इति साकारं सउद्देसं अनेक-
 विहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरामि । अयं खो मे, ब्राह्मण, रत्तिया पठमे
 यामे पठमा विज्जा अधिगता; अविज्जा विहता विज्जा उपपन्ना; तमो
 15 विहतो आलोको उपपन्नो; यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स
 विहरतो ।

R. 23

२२. "सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते सत्तानं चुतूप-
 पातञ्जाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसिं । सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन
 20 अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सामि चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते
 सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानामि - 'इमे वत
 भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता
 मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्टिका मिच्छा-
 दिट्टिकम्मसमादाना; ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनि-
 25 पातं निरयं उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्ना-
 गता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं
 अनुपवादका सम्मादिट्टिका सम्मादिट्टिकम्मसमादाना; ते कायस्स भेदा
 परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना' ति । इति दिब्बेन चक्खुना
 विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सामि चवमाने उपपज्जमाने हीने

१. आनेज्जप्पत्ते - सी०, रो० । २. वीसति - सी०, रो० । ३. चत्तालीसं -
 स्या०; चत्तारीसं - सी०, रो० ।

पणीते सुवण्णे दुव्वण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानामि ।
अयं खो मे, ब्राह्मण, रत्तिया मज्झिमे यामे दुत्तिया विज्जा अधिगता;
अविज्जा विहता विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो आलोको उप्पन्नो;
यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ।

२३. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे 5 B. 28
विगतूपक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते आसवानं खय-
जाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसि । सो ‘इदं दुक्खं’ ति यथाभूतं अब्भञ्जासि,
‘अयं दुक्खसमुदयो’ ति यथाभूतं अब्भञ्जासि, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ ति
यथाभूतं अब्भञ्जासि, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ ति यथाभूतं
अब्भञ्जासि । ‘इमे आसवा’ ति यथाभूतं अब्भञ्जासि, ‘अयं आसव- 10
समुदयो’ ति यथाभूतं अब्भञ्जासि, ‘अयं आसवनिरोधो’ ति यथाभूतं
अब्भञ्जासि, ‘अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा’ ति यथाभूतं अब्भ-
ञ्जासि । तस्स मे एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवा पि चित्तं
विमुच्चित्थ, भवासवा पि चित्तं विमुच्चित्थ, अविज्जासवा पि चित्तं
विमुच्चित्थ । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं अहोसि । ‘खीणा जाति, 15
वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ ति अब्भञ्जासि ।
अयं खो मे, ब्राह्मण, रत्तिया पच्छिमे यामे तत्तिया विज्जा अधिगता;
अविज्जा विहता विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो आलोको उप्पन्नो;
यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ।

§ ४. भगवतो अरञ्जे विहरन्तस्स द्वे अत्थवसा

२४. “सिया खो पन ते, ब्राह्मण, एवमस्स — ‘अज्जा पि नून 20
समणो गोतमो अवीतरागो अवीतदोसो अवीतमोहो, तस्मा अरञ्जे
वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवती’ ति । न खो पनेतं, ब्राह्मण,
एवं दट्ठव्वं । द्वे खो अहं, ब्राह्मण, अत्थवसे सम्पस्समानो अरञ्जे
वनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवामि — अत्तनो च दिट्ठधम्म-
मुखविहारं सम्पस्समानो, पच्छिमं च जनतं अनुकम्पमानो” ति । 25

२५. “अनुकम्पितरूपा’ वतायं’ भोता गोतमेन पच्छिमा ।
जनता, यथा तं अरहता सम्मासम्बुद्धेन । अभिक्कन्तं, भो गोतम,

अभिवक्तुं, भो गोतम ! सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कु-
 ज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूब्हस्स वा मग्गं प्राचिवखेय्य, अन्ध-
 कारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — ‘चक्खुमन्तो रूपानि दवखन्ती’ ति ; एवमेवं
 भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं भवन्तं
 5 गोतमं सरणं गच्छामि धम्मं च भिवखुसङ्गं च । उपासकं मं भवं
 गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं” ति ।

५. अनङ्गणसुत्तं

§ १. अङ्गणभेदेन चत्तारो पुग्गला

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवनं अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो आयस्मा सारिपुत्तो भिक्खू आमन्तेसि — “आवुसो भिक्खवे” ति । “आवुसो” ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच—

“चत्तारोमे, आवुसो, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकिस्मि । 5
कतमे चत्तारो ? इधावुसो, एकच्चो पुग्गलो साङ्गणो व समानो ‘अत्थि मे अज्झत्तं अङ्गणं’ ति यथाभूतं नप्पजानाति । इध पनावुसो, एकच्चो पुग्गलो साङ्गणो व समानो ‘अत्थि मे अज्झत्तं अङ्गणं’ ति यथाभूतं पजानाति । इधावुसो, एकच्चो पुग्गलो अनङ्गणो व समानो ‘नत्थि मे अज्झत्तं अङ्गणं’ ति यथाभूतं नप्पजानाति । इध पनावुसो, 10
एकच्चो पुग्गलो अनङ्गणो व समानो ‘नत्थि मे अज्झत्तं अङ्गणं’ ति यथाभूतं पजानाति ।

२. तत्रावुसो, य्वायं पुग्गलो साङ्गणो व समानो ‘अत्थि मे अज्झत्तं अङ्गणं’ ति यथाभूतं नप्पजानाति, अयं इमेसं द्विन्नं पुग्गलानं साङ्गणानं येव सतं हीनपुरिसो अक्खायति । तत्रावुसो, य्वायं पुग्गलो 15
साङ्गणो व समानो ‘अत्थि मे अज्झत्तं अङ्गणं’ ति यथाभूतं पजानाति, अयं इमेसं द्विन्नं पुग्गलानं साङ्गणानं येव सतं सेट्ठपुरिसो अक्खायति । तत्रावुसो, य्वायं पुग्गलो अनङ्गणो व समानो ‘नत्थि मे अज्झत्तं अङ्गणं’ ति यथाभूतं नप्पजानाति, अयं इमेसं द्विन्नं पुग्गलानं अनङ्गणानं 20
येव सतं हीनपुरिसो अक्खायति । तत्रावुसो, य्वायं पुग्गलो अनङ्गणो व समानो ‘नत्थि मे अज्झत्तं अङ्गणं’ ति यथाभूतं पजानाति, अयं इमेसं द्विन्नं पुग्गलानं अनङ्गणानं येव सतं सेट्ठपुरिसो अक्खायति” ति ।

३. एवं वुत्ते, आयस्मा महामोग्गल्लानो आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच —

“को नु खो, आवुसो सारिपुत्त, हेतु को पच्चयो येनिमेसं द्विन्नं 25
पुग्गलानं साङ्गणानं येव सतं एको हीनपुरिसो अक्खायति, एको सेट्ठ-

B. 30

पुरिसो अक्खायति ? को पनावुसो सारिपुत्त, हेतु को पच्चयो येनि-
मेसं द्विन्नं पुग्गलानं अनङ्गणानं येव सतं एको हीनपुरिसो अक्खायति,
एको सेट्ठपुरिसो अक्खायती” ति ?

४. “तत्रावुसो, य्वायं पुग्गलो साङ्गणो व समानो ‘अत्थि मे
5 अज्झत्तं अङ्गणं’ ति यथाभूतं नप्पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खं – न छन्दं
जनेस्सति न वायमिस्सति न विरियं आरभिस्सति तस्सङ्गणस्स पहानाय;
सो सरागो सदोसो समोहो साङ्गणो सङ्किलिट्ठचित्तो कालं करिस्सति ।
सेय्यथापि, आवुसो, कंसपाति आभता आपणा वा कम्ममारकुला वा
रजेन च मलेन च परियोनद्धा; तमेनं सामिका न चेव परिभुञ्जेय्युं
10 न च परियोदपेय्युं, रजापथे च नं निक्खिपेय्युं । एवं हि सा, आवुसो,
कंसपाति अपरेन समयेन सङ्किलिट्ठतरा अस्स मलग्गहिता” ति ।

“एवमावुसो” ति ।

“एवमेव खो, आवुसो, य्वायं पुग्गलो साङ्गणो व समानो
‘अत्थि मे अज्झत्तं अङ्गणं’ ति यथाभूतं नप्पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खं
15 – न छन्दं जनेस्सति न वायमिस्सति न विरियं आरभिस्सति तस्सङ्ग-
णस्स पहानाय; सो सरागो सदोसो समोहो साङ्गणो सङ्किलिट्ठचित्तो
कालं करिस्सति ।

५. “तत्रावुसो, य्वायं पुग्गलो साङ्गणो व समानो ‘अत्थि मे
अज्झत्तं अङ्गणं’ ति यथाभूतं पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खं – छन्दं
20 जनेस्सति वायमिस्सति विरियं आरभिस्सति तस्सङ्गणस्स पहानाय;
सो अरागो अदोसो अमोहो अनङ्गणो असङ्किलिट्ठचित्तो कालं करि-
स्सति । सेय्यथापि, आवुसो, कंसपाति आभता आपणा वा कम्ममारकुला
वा रजेन च मलेन च परियोनद्धा; तमेनं सामिका परिभुञ्जेय्युं चेव
परियोदपेय्युं च, न च नं रजापथे निक्खिपेय्युं । एवं हि सा, आवुसो,
R. 26 25 कंसपाति अपरेन समयेन परिसुद्धतरा’ अस्स परियोदाता” ति ।

“एवमावुसो” ति ।

“एवमेव खो, आवुसो, य्वायं पुग्गलो साङ्गणो व समानो
‘अत्थि मे अज्झत्तं अङ्गणं’ ति यथाभूतं पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खं –
छन्दं जनेस्सति वायमिस्सति विरियं आरभिस्सति तस्सङ्गणस्स पहा-
30 नाय; सो अरागो अदोसो अमोहो अनङ्गणो असङ्किलिट्ठचित्तो कालं
करिस्सति ।

६. “तत्रावुसो, य्वायं पुगलो अनङ्गणो व समानो ‘नत्थि मे अज्झत्तं अङ्गणं’ ति यथाभूतं नप्पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खं – सुभ-
निमित्तं मनसि करिस्सति; तस्स सुभनिमित्तस्स मनसिकारा रागो
चित्तं अनुद्धंसेस्सति; सो सरागो सदोसो समोहो साङ्गणो सङ्किलिट्ठ-
चित्तो कालं करिस्सति । सेय्यथापि, आवुसो, कंसपाति आभता आपणा 5
वा कम्ममारकुला वा परिसुद्धा परियोदाता; तमेनं सामिका न चेव
परिभुज्जेय्युं न च परियोदपेय्युं, रजापथे च नं निक्खिपेय्युं । एवं हि
सा, आवुसो, कंसपाति अपरेन समयेन सङ्किलिट्ठतरा^१ अस्स मल-
गहिता” ति ।

“एवमावुसो” ति ।

10

“एवमेव खो, आवुसो, य्वायं पुगलो अनङ्गणो व समानो
‘नत्थि मे अज्झत्तं अङ्गणं’ ति यथाभूतं नप्पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खं – सुभ-
निमित्तं मनसि करिस्सति, तस्स सुभनिमित्तस्स मनसिकारा रागो
चित्तं अनुद्धंसेस्सति; सो सरागो सदोसो समोहो साङ्गणो सङ्किलिट्ठ-
चित्तो कालं करिस्सति ।

15

७. “तत्रावुसो, य्वायं पुगलो अनङ्गणो व समानो ‘नत्थि मे
अज्झत्तं अङ्गणं’ ति यथाभूतं पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खं – सुभ-
निमित्तं न मनसि करिस्सति, तस्स सुभनिमित्तस्स अमनसिकारा रागो
चित्तं नानुद्धंसेस्सति; सो अरागो अदोसो अमोहो अनङ्गणो असङ्किलि-
ट्ठचित्तो कालं करिस्सति । सेय्यथापि, आवुसो, कंसपाति आभता 20
आपणा वा कम्ममारकुला वा परिसुद्धा परियोदाता; तमेनं सामिका
परिभुज्जेय्युं चेव परियोदपेय्युं च, न च नं रजापथे निक्खिपेय्युं ।
एवं हि सा, आवुसो, कंसपाति अपरेन समयेन परिसुद्धतरा अस्स परि-
योदाता” ति ।

“एवमावुसो” ति ।

25

“एवमेव खो, आवुसो, य्वायं पुगलो अनङ्गणो व समानो
‘नत्थि मे अज्झत्तं अङ्गणं’ ति यथाभूतं पजानाति, तस्सेतं पाटिकङ्खं –
सुभनिमित्तं न मनसि करिस्सति, तस्स सुभनिमित्तस्स अमनसिकारा
रागो चित्तं नानुद्धंसेस्सति; सो अरागो अदोसो अमोहो अनङ्गणो
असङ्किलिट्ठचित्तो कालं करिस्सति ।

30

R. 27

B. 32

८. “अयं खो, आवुसो मोग्गल्लान, हेतु अयं पच्चयो येनिमेसं
द्वित्रं पुग्गलानं साङ्गणानं येव सतं एको हीनपुरिसो अक्खायति, एको
सेट्ठपुरिसो अक्खायति । अयं पनावुसो मोग्गल्लान, हेतु अयं पच्चयो
येनिमेसं द्वित्रं पुग्गलानं अनङ्गणानं येव सतं एको हीनपुरिसो अक्खा-
5 यति, एको सेट्ठपुरिसो अक्खायती” ति ।

§ २. अङ्गणं किं नाम

९. “अङ्गणं अङ्गणं ति, आवुसो, वुच्चति । किस्स नु खो एतं,
आवुसो, अधिवचनं यदिदं अङ्गणं” ति ?

“पापकानं खो एतं, आवुसो, अकुमलानं इच्छावचरानं अधिवचनं,
यदिदं अङ्गणं” ति ।

10 १०. “ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो
एवं इच्छा उप्पज्जेय्य – ‘आपत्तिं च वत आपन्नो अस्सं, न च मं भिक्खू
जानेय्युं आपत्तिं आपन्नो’ ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं तं
भिक्खुं भिक्खू जानेय्युं – ‘आपत्तिं आपन्नो’ ति । ‘जानन्ति मं भिक्खू
आपत्तिं आपन्नो’ ति – इति सो कुपितो होति अप्पतीतो । यो चेव खो,
15 आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो – उभयमेतं अङ्गणं ।

११. “ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो
एवं इच्छा उप्पज्जेय्य – ‘आपत्तिं च वत आपन्नो अस्सं, अनुरहो मं भिक्खू
चोदेय्युं, नो सङ्गमज्झे’ ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं तं
भिक्खुं भिक्खू सङ्गमज्झे चोदेय्युं, नो अनुरहो । ‘सङ्गमज्झे मं भिक्खू
20 चोदेन्ति, नो अनुरहो’ ति – इति सो कुपितो होति अप्पतीतो । यो
चेव खो, आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो – उभयमेतं अङ्गणं ।

१२. “ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स
भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य – ‘आपत्तिं च वत आपन्नो अस्सं, सप्पटि-
पुग्गलो मं चोदेय्य, नो अप्पटिपुग्गलो’ ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो,
25 विज्जति यं तं भिक्खुं अप्पटिपुग्गलो चोदेय्य, नो सप्पटिपुग्गलो ।
‘अप्पटिपुग्गलो मं चोदेति, नो सप्पटिपुग्गलो’ ति – इति सो कुपितो

होति अप्पतीतो । यो चेव खो, आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो – उभयमेतं अङ्गणं ।

१३. “ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य – ‘अहो वत ममेव सत्था पटिपुच्छित्वा पटिपुच्छित्वा भिक्खूनं धम्मं देसेय्य, न अञ्जं भिक्खुं सत्था पटिपुच्छित्वा 5 पटिपुच्छित्वा भिक्खूनं धम्मं देसेय्या’ ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं अञ्जं भिक्खुं सत्था पटिपुच्छित्वा पटिपुच्छित्वा भिक्खूनं धम्मं देसेय्य, न तं भिक्खुं सत्था पटिपुच्छित्वा पटिपुच्छित्वा भिक्खूनं धम्मं देसेय्य । ‘अञ्जं भिक्खुं सत्था पटिपुच्छित्वा पटिपुच्छित्वा 3. 33 भिक्खूनं धम्मं देसेति, न मं सत्था पटिपुच्छित्वा पटिपुच्छित्वा भिक्खूनं धम्मं देसेती’ ति – इति सो कुपितो होति अप्पतीतो । यो चेव खो, आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो – उभयमेतं अङ्गणं । R. 28

१४. “ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य – ‘अहो वत ममेव भिक्खू पुरक्खत्वा पुरक्खत्वा गामं भत्ताय पविसेय्युं, न अञ्जं भिक्खुं भिक्खू पुरक्खत्वा 15 पुरक्खत्वा गामं भत्ताय पविसेय्युं’ ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं अञ्जं भिक्खुं भिक्खू पुरक्खत्वा पुरक्खत्वा गामं भत्ताय पविसेय्युं, न तं भिक्खुं भिक्खू पुरक्खत्वा पुरक्खत्वा गामं भत्ताय पविसेय्युं । ‘अञ्जं भिक्खुं भिक्खू पुरक्खत्वा पुरक्खत्वा गामं भत्ताय पविसन्ति, न मं भिक्खू पुरक्खत्वा पुरक्खत्वा गामं भत्ताय पविसन्ती’ ति – इति 20 सो कुपितो होति अप्पतीतो । यो चेव खो, आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो – उभयमेतं अङ्गणं ।

१५. “ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य – ‘अहो वत अहमेव लभेय्यं भत्तग्गे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं, न अञ्जो भिक्खु लभेय्य भत्तग्गे 25 अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं’ ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं अञ्जो भिक्खु लभेय्य भत्तग्गे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं, न सो भिक्खु लभेय्य भत्तग्गे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं । ‘अञ्जो भिक्खु लभति भत्तग्गे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं, नाहं लभामि भत्तग्गे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं’ ति – इति सो कुपितो होति अप्पतीतो । 30 यो चेव खो, आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो – उभयमेतं अङ्गणं ।

B. 34

१६. “ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य – ‘अहो वत अहमेव भत्तग्गे भुत्तावी अनुमोदेय्यं, न अज्जो भिक्खु भत्तग्गे भुत्तावी अनुमोदेय्या’ ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं अज्जो भिक्खु भत्तग्गे भुत्तावी अनुमोदेय्य, न सो भिक्खु भत्तग्गे भुत्तावी अनुमोदेय्य । ‘अज्जो भिक्खु भत्तग्गे भुत्तावी अनुमोदति, नाहं भत्तग्गे भुत्तावी अनुमोदामी’ ति – इति सो कुपितो होति अप्पतीतो । यो चेव खो, आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो – उभयमेतं अङ्गणं ।

R. 29

१७. “ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य – ‘अहो वत अहमेव आरामगतानं भिक्खूनं धम्मं देसेय्यं, न अज्जो भिक्खु आरामगतानं भिक्खूनं धम्मं देसेय्या’ ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं अज्जो भिक्खु आरामगतानं भिक्खूनं धम्मं देसेय्य, न सो भिक्खु आरामगतानं भिक्खूनं धम्मं देसेय्य । ‘अज्जो भिक्खु आरामगतानं भिक्खूनं धम्मं देसेति, नाहं आरामगतानं भिक्खूनं धम्मं देसेमी’ ति – इति सो कुपितो होति अप्पतीतो । यो चेव खो, आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो – उभयमेतं अङ्गणं ।

१८. “ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य – ‘अहो वत अहमेव आरामगतानं भिक्खुनीनं धम्मं देसेय्यं...पे०... उपासकानं धम्मं देसेय्यं ...पे० ... उपासिकानं धम्मं देसेय्यं, न अज्जो भिक्खु आरामगतानं उपासिकानं धम्मं देसेय्या’ ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं अज्जो भिक्खु आरामगतानं उपासिकानं धम्मं देसेय्य, न सो भिक्खु आरामगतानं उपासिकानं धम्मं देसेय्य । ‘अज्जो भिक्खु आरामगतानं उपासिकानं धम्मं देसेति, नाहं आरामगतानं उपासिकानं धम्मं देसेमी’ ति – इति सो कुपितो होति अप्पतीतो । यो चेव खो, आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो – उभयमेतं अङ्गणं ।

१९. “ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य – ‘अहो वत ममेव भिक्खू सक्करेय्युं गरुं करेय्युं मानेय्युं पूजेय्युं, न अज्जो भिक्खुं भिक्खू सक्करेय्युं गरुं

करेय्युं मानेय्युं पूजेय्युं' ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं अञ्जं भिक्खुं भिक्खू सक्करेय्युं गरं करेय्युं मानेय्युं पूजेय्युं, न तं भिक्खुं भिक्खू सक्करेय्युं गरं करेय्युं मानेय्युं पूजेय्युं । 'अञ्जं भिक्खुं भिक्खू सक्करोन्ति गरं करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ति, न मं भिक्खू सक्करोन्ति गरं करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ती' ति - इति सो कुपितो होति अप्पतीतो । 5 B. 35
यो चेव खो, आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो - उभयमेतं अङ्गणं ।

२०. "ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य - 'अहो वत ममेव भिक्खुनियो ... पे० ... उपासका ... पे० ... उपासिका सक्करेय्युं गरं करेय्युं मानेय्युं पूजेय्युं, न अञ्जं भिक्खुं उपासिका' सक्करेय्युं गरं करेय्युं मानेय्युं पूजेय्युं' 10
ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं अञ्जं भिक्खुं उपासिका सक्करेय्युं गरं करेय्युं मानेय्युं पूजेय्युं, न तं भिक्खुं उपासिका सक्करेय्युं गरं करेय्युं मानेय्युं पूजेय्युं । 'अञ्जं भिक्खुं उपासिका सक्करोन्ति गरं करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ति, न मं उपासिका सक्करोन्ति गरं करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ती' ति - इति सो कुपितो होति अप्पतीतो । यो चेव खो, 15
आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो - उभयमेतं अङ्गणं ।

२१. "ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य - 'अहो वत अहमेव लाभो अस्सं पणीतानं चीवरानं, न अञ्जो भिक्खु लाभो अस्स पणीतानं चीवरानं' 20 R. 30
ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं अञ्जो भिक्खु लाभो अस्स पणीतानं चीवरानं, न सो भिक्खु लाभो अस्स पणीतानं चीवरानं । 'अञ्जो भिक्खु लाभो पणीतानं चीवरानं, नाहं लाभो पणीतानं चीवरानं' ति - इति सो कुपितो होति अप्पतीतो । यो चेव खो, आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो - उभयमेतं अङ्गणं ।

२२. "ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं इधेकच्चस्स 25
भिक्खुनो एवं इच्छा उप्पज्जेय्य - 'अहो वत अहमेव लाभो अस्सं पणीतानं पिण्डपातानं ... पे० ... पणीतानं सेनासनानं ... पे० ... पणीतानं गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं, न अञ्जो भिक्खु लाभो अस्स पणीतानं गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं' ति । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं अञ्जो भिक्खु लाभो अस्स पणीतानं गिलान- 30

B. 36

- प्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं, न सो भिक्खु लाभो अस्स पणीतानं
 गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं । 'अज्जो भिक्खु लाभो पणी-
 तानं गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं, नाहं लाभो पणीतानं गिलान-
 प्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं' ति - इति सो कुपितो होति अप्पतीतो ।
 5 यो चेव खो, आवुसो, कोपो यो च अप्पच्चयो - उभयमेतं अङ्गणं ।
 "इमेसं खो एतं, आवुसो, पापकानं अकुसलानं इच्छावचरानं
 अधिवचनं, यदिदं अङ्गणं" ति ।

§ ३. अङ्गणं येव पापकं

२३. "यस्स कस्सचि, आवुसो, भिक्खुनो इमे पापका अकुसला
 इच्छावचरा अप्पहीना दिस्सन्ति चेव सूयन्ति" च, किञ्चापि सो होति
 10 आरज्जिको^१ पन्तसेनासनो पिण्डपातिको सपदानचारी पंसुकूलिको
 लूखचीवरधरो, अथ खो नं सब्रह्मचारी न^२ चेव^३ सक्करोन्ति न गरं
 करोन्ति न मानेन्ति न पूजेन्ति । तं किस्स हेतु ? ते हि तस्स आय-
 स्मतो पापका अकुसला इच्छावचरा अप्पहीना दिस्सन्ति चेव सूयन्ति
 च । सेय्यथापि, आवुसो, कंसपाति आभता आपणा वा कम्ममारकुला
 15 वा परिसुद्धा परियोदाता; तमेनं सामिका अहिकुणपं वा कुक्कुरकुणपं
 वा मनुस्सकुणपं वा रचयित्वा अज्जिस्सा कंसपातिया पटिकुज्जित्वा
 अन्तरापणं पटिपज्जेय्युं । तमेनं जनो दिस्वा एवं वदेय्य - 'अम्भो,
 किमेविदं हरीयति जज्जजज्जं विया' ति ? तमेनं उट्ठित्वा अपा-
 पुरित्वा^४ ओलोकेय्य । तस्स सह दस्सनेन अमनापता च सण्ठहेय्य,
 20 पाटिकुल्यता^५ च सण्ठहेय्य, जेगुच्छता^६ च सण्ठहेय्य; जिघच्छित्तानं
 पि न भोत्तुकम्यता अस्स, पगेव सुहितानं । एवमेव खो, आवुसो, यस्स
 कस्सचि भिक्खुनो इमे पापका अकुसला इच्छावचरा अप्पहीना दिस्सन्ति
 चेव सूयन्ति च, किञ्चापि सो होति आरज्जिको पन्तसेनासनो पिण्ड-
 पातिको सपदानचारी पंसुकूलिको लूखचीवरधरो, अथ खो नं सब्रह्म-
 चारी न चेव सक्करोन्ति न गरं करोन्ति न मानेन्ति न पूजेन्ति ।

R. 31 25

१. सुयन्ति - स्या० । २. आरज्जिको - सी०, स्या०, रो० । ३-३. नेव - सी०,
 स्या०; न - रो० । ४. अपापुरित्वा - सी० । ५. पटिकुल्यता - रो०; पटिकूल्यता - सी०;
 पाटिकूल्यता - स्या० । ६. जेगुच्छता - रो० ।

तं किस्स हेतु ? ते हि तस्स आयस्मतो पापका अकुसला इच्छावचरा-
अप्पहीना दिस्सन्ति चेव सूयन्ति च ।

२४. “यस्स कस्सच्चि, आवुसो, भिक्खुनो इमे पापका अकुसला
इच्छावचरा पहीना दिस्सन्ति चेव सूयन्ति च, किञ्चापि सो होति
गामन्तविहारी नेमन्तनिको गहपतिचीवरधरो, अथ खो नं सब्बहाचारी 5 B. 37
सक्करोन्ति गरं करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ति । तं किस्स हेतु ? ते हि
तस्स आयस्मतो पापका अकुसला इच्छावचरा पहीना दिस्सन्ति चेव
सूयन्ति च । सेय्यथापि, आवुसो, कंसपाति आभता आपणा वा कम्मर-
कुला वा परिसुद्धा परियोदाता ; तमेनं सामिका सालीनं ओदनं विचित्त-
काळकं अनेकसूपं अनेकव्यञ्जनं रचयित्वा अञ्जिस्सा कंसपातिया 10
पटिकुज्जित्वा अन्तरापणं पटिपज्जेयुं । तमेनं जनो दिस्वा एवं वदेय्य
— ‘अम्भो, किमेविदं हरीयति जञ्जजञ्जं विया’ ति ? तमेनं उट्टु-
हित्वा अपापुरित्वा ओलोकेय्य । तस्स सह दस्सनेन मनापता च
सण्ठहेय्य, अप्पाटिकुल्यता च सण्ठहेय्य, अजेगुच्छता च सण्ठहेय्य ;
सुहितानं पि भोत्तुकम्यता अस्स, पगेव जिघच्छितानं । एवमेव खो, 15
आवुसो, यस्स कस्सच्चि भिक्खुनो इमे पापका अकुसला इच्छावचरा
पहीना दिस्सन्ति चेव सूयन्ति च, किञ्चापि सो होति गामन्तविहारी
नेमन्तनिको गहपतिचीवरधरो, अथ खो नं सब्बहाचारी सक्करोन्ति गरं
करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ति । तं किस्स हेतु ? ते हि तस्स आयस्मतो
पापका अकुसला इच्छावचरा पहीना दिस्सन्ति चेव सूयन्ति चा” ति । 20

५.४. महामोग्गलानस्स यानकारपुत्तोपमा

२५. एवं वुत्ते, आयस्मा महामोग्गलानो आयस्मन्तं सारिपुत्तं
एतदवोच — “उपमा मं, आवुसो सारिपुत्त, पटिभाती” ति ।

“पटिभातु तं, आवुसो मोग्गलाना” ति ।

“एकमिदाहं, आवुसो, समयं राजगहे विहरामि गिरिब्वजे ।
अथ खाहं, आवुसो, पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय राजगहं 25
पिण्डाय पाविसि । तेन खो पन समयेन समीति’ यानकारपुत्तो रथस्स
नेमि तच्छति । तमेनं पण्डुपुत्तो आजीविको’ पुराणयानकारपुत्तो

१. सामीति — सी० । २. आजीविको — म० ।

पचुपट्टितो होति । अथ खो, आवुसो, पण्डुपुत्तस्स आजीविकस्स पुराणयानकारपुत्तस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — ‘अहो वतायं समीति यानकारपुत्तो इमिस्सा नेमिया इमं च वड्ढं इमं च जिम्हं इमं च दोसं तच्छेय्य, एवायं नेमि अपगतवड्ढा अपगतजिम्हा अपगतदोसा

- R. 32 5 सुद्धा अस्स सारे पतिट्ठिता’ ति । यथा यथा खो, आवुसो, पण्डुपुत्तस्स आजीविकस्स पुराणयानकारपुत्तस्स चेतसो परिवितक्को’ होति, तथा
B. 38 तथा समीति यानकारपुत्तो तस्सा नेमिया तं च वड्ढं तं च जिम्हं तं च दोसं तच्छति । अथ खो, आवुसो, पण्डुपुत्तो आजीविको पुराण-
यानकारपुत्तो अत्तमनो अत्तमनवाचं निच्छारेसि — ‘हृदया हृदयं मञ्जे
10 अञ्जाय तच्छती’ ति ।

२६. “एवमेव खो, आवुसो, ये ते पुग्गला अस्सद्धा जीविकत्था न सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता, सठा मायाविनो केटुभिनो^१, उद्धता उन्नळा, चपला मुखरा विकिण्णवाचा, इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारा, भोजने अमत्तञ्जुनो, जागरियं अननुयुत्ता, सामञ्जे अनपेक्खवन्तो,
15 सिक्खाय न तिब्बगारवा, बाहुलिका साथलिका ओक्कमने पुब्बङ्गमा, पविवेके निक्खित्तधुरा, कुसीता हीनविरिया, मुट्ठस्सती असम्पजाना, असमाहिता विभन्तचित्ता, दुप्पञ्जा एळमूगा, तेसं आयस्मा सारिपुत्तो इमिना धम्मपरियायेन हृदया हृदयं मञ्जे अञ्जाय तच्छति ।

२७. “ये पन ते कुलपुत्ता सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता,
20 असठा अमायाविनो अकेटुभिनो, अनुद्धता अनुन्नळा, अचपला, अमुखरा, अविकिण्णवाचा, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारा, भोजने मत्तञ्जुनो, जागरियं अनुयुत्ता, सामञ्जे अपेक्खवन्तो, सिक्खाय तिब्बगारवा, न बाहुलिका न साथलिका, ओक्कमने निक्खित्तधुरा, पविवेके पुब्बङ्गमा, आरद्ध-
विरिया पहितत्ता, उपट्ठितस्सती सम्पजाना, समाहिता एकग्गचित्ता,
25 पञ्जवन्तो अनेळमूगा^२, ते आयस्मतो सारिपुत्तस्स इमं धम्मपरियायं सुत्वा पिवन्ति मञ्जे घसन्ति मञ्जे वचसा चैव मनसा च — ‘साधु वत, भो, सब्रह्मचारी अकुसला वृट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेती’ ति ।
सेय्यथापि, आवुसो, इत्थी वा पुरिसो वा दहरो युवा मण्डनकजातिको
सीसन्हातो^३ उप्पलमालं वा वस्सिकमालं वा अतिमुत्तकमालं^४ वा

१. परिवितक्कितं — सी०, रो० । २. केतविनो — म० । ३. अनेलमूगा — सी०, स्वा० । ४. सीसं नहातो — सी०, रो० । ५. अधिमुत्तकमालं — स्वा० ।

लभित्वा उभोहि हत्थेहि पटिग्गहेत्वा उत्तमङ्गे सिरस्मि पतिट्ठपेय्य^१;
 एवमेव खो, आवुसो, ये ते कुलपुत्ता सद्धा अगारस्सा अनगारियं पब्ब-
 जिता, असठा अमायाविनो अकेटुभिनो, अनुद्धता अनुन्नळा, अचपला
 अमुखरा अविकिण्णवाचा, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारा, भोजने मत्तञ्जुनो, जाग- 5
 रियं अनुयुत्ता, सामञ्जे अपेक्खवन्तो, सिक्खाय तिब्बगारवा, न बाहु-
 लिका न साथलिका, ओक्कमने निक्खित्तधुरा, पविवेके पुब्बङ्गमा,
 आरद्धविरिया पहितत्ता, उपट्ठितस्सती सम्पजाना, समाहिता एकग-
 चित्ता, पञ्जवन्तो अनेळमूगा, ते आयस्मतो सारिपुत्तस्स इमं धम्म-
 परियायं सुत्वा पिवन्ति मञ्जे घसन्ति मञ्जे वचसा चेव मनसा
 च — 'साधु वत, भो, सब्रह्मचारी अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठा- 10
 पेती' ति ।

२८. इति ह ते उभो महानागा अञ्जमञ्जस्स सुभासितं
 समनुमोदिसू ति ।

—:०:—

६. आकङ्क्षय्यः^१

§ १. विविधमाकङ्क्षन्तो भिक्खु, किमस्स

R. 33

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि -
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
एतदवोच -

२. “सम्पन्नसीला, भिक्खवे, विहरथ सम्पन्नपातिमोक्खा;
पातिमोक्खसंवरसंवुता विहरथ आचारगोचरसम्पन्ना अणुमत्तेसु वज्जेसु
भयदस्साविनो^२; समादाय सिक्खथ सिक्खापदेसु ।

३. “आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु - ‘सब्रह्मचारीनं पियो च
अस्स^३ मनापो च^४ गरु च^५ भावनीयो चा’ ति, सीलेस्वेवस्स परिपूर-
कारी अज्झत्तं चेतोसमथमनुयुत्तो अनिराकतज्झानो विपस्सनाय
समन्नागतो ब्रूहेता सुञ्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु - ‘लाभी अस्सं चीवर-
पिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं’ ति, सीलेस्वेवस्स
परिपूरकारी अज्झत्तं चेतोसमथमनुयुत्तो अनिराकतज्झानो विपस्सनाय
समन्नागतो ब्रूहेता सुञ्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु - ‘येसाहं चीवरपिण्डपात-
सेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारं परिभुञ्जामि तेसं ते कारा
महप्फला अस्सु महानिसंसा’ ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी अज्झत्तं
चेतोसमथमनुयुत्तो अनिराकतज्झानो विपस्सनाय समन्नागतो ब्रूहेता
सुञ्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु - ‘ये मं^६ जाती सालोहिता
पेता कालङ्कता^७ पसन्नचित्ता अनुस्सरन्ति तेसं तं महप्फलं अस्स महा-
निसंसं’ ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी अज्झत्तं चेतोसमथमनुयुत्तो
अनिराकतज्झानो विपस्सनाय समन्नागतो ब्रूहेता सुञ्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु - ‘अरतिरतिसहो अस्सं,

१. भयदस्सावी - सी०, रो० । २. चस्सं - सी०, रो० । ३, ४. रो० पोत्थके
नत्थि । ५. मे - सी०, रो०, स्या० । ६. कालकता - सी०, स्या०, रो० ।

न च मं अरति सहेय्य, उप्पन्नं अरतिं अभिभुय्य अभिभुय्य विहरेय्यं' ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी ...पे०... ब्रूहेता सुञ्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘भयभेरवसहो अस्सं, न च मं भयभेरवं सहेय्य, उप्पन्नं भयभेरवं अभिभुय्य अभिभुय्य विहरेय्यं’ ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी ...पे०... ब्रूहेता सुञ्जागारानं ।

5

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘चतुन्नं ज्ञानानं आभिचेत-सिकानं दिट्ठधम्मसुखविहारानं निकामलाभी अस्सं अकिच्छलाभी अक-सिरलाभी’ ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी ...पे०... ब्रूहेता सुञ्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘ये ते सन्ता विमोक्खा’, अतिक्कम्म रूपे आरुप्पा, ते कायेन फुसित्वा^१ विहरेय्यं’ ति, सीलेस्वे- 10
वस्स परिपूरकारी ...पे०... ब्रूहेता सुञ्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘तिण्णं संयोजनानं परि- 34
क्खया सोतापन्नो अस्सं अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायणो’ ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी ...पे०... ब्रूहेता सुञ्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘तिण्णं संयोजनानं परिक्खया 15
रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामी अस्सं, सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करेय्यं’ ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी ... पे० ... ब्रूहेता सुञ्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ओपपातिको अस्सं तत्थ परिनिब्बायी अनावत्ति- 20
धम्मो तस्मा लोका’ ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी ... पे० ... ब्रूहेता सुञ्जागारानं ।

E. 41

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु — ‘अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभवेय्यं — एको पि हुत्वा बहुधा अस्सं, बहुधा पि हुत्वा एको अस्सं; आविभावं, तिरोभावं; तिरोकुट्टं^३ तिरोपाकारं तिरोपब्बतं अस- 25
ज्जमानो गच्छेय्यं, सेय्यथापि आकासे; पथविया^४ पि उम्मुज्जनिमुज्जं^५ करेय्यं, सेय्यथापि उदके; उदके पि अभिज्जमानो^६ गच्छेय्यं, सेय्यथापि

१. विमोखा — रो० । २. फसित्वा — सी०, रो० । ३. तिरोकुट्टं — म० । ४. पठ-
विया — सी०, रो०, स्या० । ५. उम्मुज्जनिमुज्जं — स्या० । ६. अभिज्जमाने — स्या०,
रो० ।

पथवियं; आकासे पि पल्लङ्केन कमेय्यं, सेय्यथापि पक्खी सकुणो; इमे पि चन्दिमसुरिये' एवमहिद्विके एवमहानुभावे^३ पाणिना परामसेय्यं^४ परिमज्जेय्यं; याव ब्रह्मलोका पि कायेन वसं वत्तेय्यं' ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी ...पे०... ब्रूहेता सुञ्जागारानं ।

- 5 “आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु – ‘दिब्बाय सोतधातुया विमुद्धाय अतिक्कन्तमानुसिकाय’ उभो सद्दे सुणेय्यं – दिब्बे च मानुसे च ये दूरे सन्तिके चा’ ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी...पे०... ब्रूहेता सुञ्जागारानं ।

- “आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु – ‘परसत्तानं परपुग्गलानं
10 चेतसा चेतो परिच्च पजानेय्यं’ – सरागं वा चित्तं सरागं चित्तं ति पजानेय्यं, वीतरागं वा चित्तं वीतरागं चित्तं ति पजानेय्यं; सदोसं वा चित्तं सदोसं चित्तं ति पजानेय्यं, वीतदोसं वा चित्तं वीतदोसं चित्तं ति पजानेय्यं; समोहं वा चित्तं समोहं चित्तं ति पजानेय्यं, वीतमोहं वा चित्तं वीतमोहं चित्तं ति पजानेय्यं; सङ्खित्तं वा चित्तं सङ्खित्तं चित्तं
15 ति पजानेय्यं, विक्खित्तं वा चित्तं विक्खित्तं चित्तं ति पजानेय्यं; महग्गतं वा चित्तं महग्गतं चित्तं ति पजानेय्यं, अमहग्गतं वा चित्तं अमहग्गतं चित्तं ति पजानेय्यं; सउत्तरं वा चित्तं सउत्तरं चित्तं ति पजानेय्यं, अनुत्तरं वा चित्तं अनुत्तरं चित्तं ति पजानेय्यं; समाहितं वा चित्तं समाहितं चित्तं ति पजानेय्यं, असमाहितं वा चित्तं असमाहितं चित्तं ति पजानेय्यं;
20 विमुत्तं वा चित्तं विमुत्तं चित्तं ति पजानेय्यं, अविमुत्तं वा चित्तं अविमुत्तं चित्तं ति पजानेय्यं’ ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी...पे०... ब्रूहेता सुञ्जागारानं ।

B. 42

- “आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्खु – ‘अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरेय्यं, सेय्यथीदं’ – एकं पि जातिं द्वे पि जातियो तिस्सो पि
25 जातियो चतस्सो पि जातियो पञ्च पि जातियो दस पि जातियो वीसं’ पि जातियो तिसं पि जातियो चत्तालीसं पि जातियो पञ्जासं पि जातियो जातिसतं पि जातिसहस्सं पि जाति सतसहस्सं पि अनेके पि

१. चन्दिमसूरिये – म० । २. महानुभावे – सी० । ३. परिमसेय्यं – सी०, रो० ।

४. अतिक्कन्तमानुसिकाय – सी० । ५. जानेय्यं – स्या० । ६. सेय्यथिदं – म० । ७. वीसति – सी०, रो० ।

संवट्टकप्पे अनेके पि विवट्टकप्पे अनेके पि संसट्टविवट्टकप्पे – अमुत्रासि एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी' एव-
मायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादि^१; तत्रापासि एवंनामो
एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरि-
यन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो ति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं 5
पुब्बेनिवासं अनुस्सरेय्यं' ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी...पे०...ब्रूहेता
सुञ्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्षु – ‘दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन
अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सेय्यं चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते
सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानेय्यं – इमे वत 10
भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता
मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छा-
दिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुर्गतिं विनिपातं
निरयं उपपन्ना; इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता
वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुप- 15
वादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं
मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना ति, इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन
अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सेय्यं चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते
सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानेय्यं' ति, सीले-
स्वेवस्स परिपूरकारी अज्झत्तं चेतोसमथमनुयुत्तो अनिराकतज्ज्ञानो विप- 20
स्सनाय समन्नागतो ब्रूहेता सुञ्जागारानं ।

“आकङ्खेय्य चे, भिक्खवे, भिक्षु – ‘आसवानं खया अनासवं
चेतोविमुत्तिं पञ्चाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मं सयं अभिञ्जा^१ सच्छि-
क्त्वा उपसम्पज्ज विहरेय्यं' ति, सीलेस्वेवस्स परिपूरकारी अज्झत्तं
चेतोसमथमनुयुत्तो अनिराकतज्ज्ञानो विपस्सनाय समन्नागतो ब्रूहेता 25
सुञ्जागारानं ।

R. 36,
B. 43

४. “सम्पन्नसीला, भिक्खवे, विहरथ सम्पन्नपातिमोक्खा;
पातिमोक्खसंवरसंवृता विहरथ आचारगोचरसम्पन्ना अणुमत्तेसु वज्जेसु

१. एवं सुखदुक्खपटिसंवेदी – स्या०, रो०; एवंसुखदुक्खपटिसंवेदी – सी० ।
२. उप्पादिं – सी० । ३. अभिञ्जाय – रो० ।

भयदस्साविनो’; समादाय सिक्खथ सिक्खापदेसू’ ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं” ति ।

५. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

∴ ∴ ∴ —————

७. वत्थसुत्तं

§ १. भिक्खु चित्तस्स उपक्किलेसे पजहति

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि –
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
एतदवोच –

“सेय्यथापि, भिक्खवे, वत्थं सङ्किलिट्ठं मलग्गहितं; तमेनं 5
रजको यस्मिं यस्मिं रङ्गजाते उपसंहरेय्य – यदि नीलकाय यदि पीत-
काय यदि लोहितकाय यदि मज्जिजट्टकाय^१ दुरत्तवण्णमेवस्स अपरि-
सुद्धवण्णमेवस्स । तं किस्स हेतु ? अपरिसुद्धत्ता, भिक्खवे, वत्थस्स ।
एवमेव खो, भिक्खवे, चित्ते सङ्किलिट्ठे, दुग्गति पाटिकङ्खा । सेय्यथापि,
भिक्खवे, वत्थं परिसुद्धं परियोदातं; तमेनं रजको यस्मिं यस्मिं रङ्गजाते 10
उपसंहरेय्य – यदि नीलकाय यदि पीतकाय यदि लोहितकाय यदि
मज्जिजट्टकाय – सुरत्तवण्णमेवस्स परिसुद्धवण्णमेवस्स । तं किस्स हेतु ?
परिसुद्धत्ता, भिक्खवे, वत्थस्स । एवमेव खो, भिक्खवे, चित्ते असङ्क-
लिट्ठे, सुग्गति पाटिकङ्खा ।

२. “कतमे च, भिक्खवे, चित्तस्स उपक्किलेसा ? अभिज्झा- 15
विसमलोभो चित्तस्स उपक्किलेसो, व्यापादो चित्तस्स उपक्किलेसो,
कोधो...उपनाहो ... मक्खो ... पळासो ... इस्सा ... मच्छरियं ... माया ...
साठेय्यं ... थम्भो ... सारम्भो ... मानो ... अतिमानो ... मदो ...पमादो
चित्तस्स उपक्किलेसो ।

B. 44

R. 37

३. “स खो सो, भिक्खवे, भिक्खु ‘अभिज्झाविसमलोभो चित्तस्स 20
उपक्किलेसो’ ति – इति विदित्वा अभिज्झाविसमलोभं चित्तस्स उपक्क-
लेसं पजहति । ‘व्यापादो चित्तस्स उपक्किलेसो’ ति – इति विदित्वा
व्यापादं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहति । कोधो ... उपनाहो ... मक्खो
... पळासो...इस्सा ... मच्छरियं ... माया... साठेय्यं ...थम्भो...सारम्भो
... मानो... अतिमानो ... मदो ... पमादो चित्तस्स उपक्किलेसो ति इति 25
विदित्वा पमादं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहति ।

१. मज्जेट्टकाय – षी०, रो०; मज्जेट्टिकाय – स्या० ।

B. 45

४. “यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो ‘अभिज्झाविसमलोभो चित्तस्स उपक्किलेसो’ ति – इति विदित्वा अभिज्झाविसमलोभो चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति, ‘व्यापादो चित्तस्स उपक्किलेसो’ ति – इति विदित्वा व्यापादो चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति, कोधो ... उप-
 5 नाहो ... मक्खो ... पळासो ... इस्सा ... मच्छरियं ... माया ... साठेय्यं ... थम्भो ... सारम्भो ... मानो ... अतिमानो ... मदो ... पमादो चित्तस्स उपक्किलेसो ति – इति विदित्वा पमादो चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो होति ।

३ २. सो अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो होति

B. 46

५. “सो बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो होति – ‘इति पि
 10 सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि, सत्था देवमनुस्सानं, बुद्धो भगवा’ ति । धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो होति – ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिप्पस्सिको ओपनेय्यिको’ पच्चत्तं वेदितव्वो विञ्जूही’ ति । सङ्खे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो होति – ‘सुप्पटिपन्नो’
 15 भगवतो सावकसङ्घो, उजुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, जायप्पटि-
 पन्नो भगवतो सावकसङ्घो, सामीचिप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानि, अट्ठ पुरिसपुग्गला । एस भगवतो सावक-
 सङ्घो आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खिणेय्यो अञ्जलिकरणीयो, अनुत्तरं पुञ्जवखेत्तं लोकस्सा’ ति ।

३ ३. तस्स चित्तं समाधियति

20

६. “यथोधि^१ खो पनस्स चत्तं होति वन्तं मुत्तं पहीनं पटि-
 निस्सट्ठं, सो ‘बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतोम्ही’ ति लभति अत्थवेदं,
 लभति धम्मवेदं, लभति धम्मूपसंहितं पामोज्जं । पमुदितस्स पीति जायति, पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति, पस्सद्धकायो सुखं वेदेति, सुखिनो चित्तं समाधियति । धम्मे...पे०... ‘सङ्खे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतोम्ही’

१. ओपनेय्यिको – सी०, स्या०, रो० । २. सुप्पटिपन्नो – सी०, स्या०, रो० ।
 ३. यतोर्वि – सी० ।

ति लभति अत्थवेदं, लभति धम्मवेदं, लभति धम्मूपसंहितं पामोज्जं ।
पमुदितस्स पीति जायति, पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति, पस्सद्धकायो
सुखं वेदेति, सुखिनो चित्तं समाधियति । 'यथोधि खो पन मे चत्तं
वन्तं मुत्तं पहीनं पटिनिस्सट्ठं' ति लभति अत्थवेदं, लभति धम्मवेदं,
लभति धम्मूपसंहितं पामोज्जं । पमुदितस्स पीति जायति, पीतिमनस्स 5
कायो पस्सम्भति, पस्सद्धकायो सुखं वेदेति, सुखिनो चित्तं समाधियति ।

R. 38

७. "स खो सो, भिक्खवे, भिक्खु एवंसीलो एवंधम्मो एवंपञ्चो
सालीनं चे पि पिण्डपातं भुञ्जति विचितकाळकं अनेकसूपं अनेक-
व्यञ्जनं, नेवस्स तं होति अन्तरायाय । सेय्यथापि, भिक्खवे, वत्थं
सङ्किलिट्ठं मलग्गहितं अच्छोदकं आगम्म परिसुद्धं होति परियोदातं, 10
उक्कामुखं वा पनागम्म जातरूपं परिसुद्धं होति परियोदातं, एवमेव
खो, भिक्खवे, भिक्खु एवंसीलो एवंधम्मो एवंपञ्चो सालीनं चे पि
पिण्डपातं भुञ्जति विचितकाळकं अनेकसूपं अनेकव्यञ्जनं, नेवस्स तं
होति अन्तरायाय ।

§ ४. सो ब्रह्मविहारे भावेति

८. "सो मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा 15
दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं" । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि
सब्बत्तताय^१ सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन
अप्पमाणेन अवेरेण अब्यापज्जेन^२ फरित्वा विहरति । करुणासहगतेन
चेतसा ...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा ...पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा 20
एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं । इति
उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासह-
गतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेण अब्यापज्जेन फरित्वा
विहरति ।

B. 47

§ ५. सो अन्तरेण सिनानेन सिनातो होति

९. "सो 'अत्थि इदं अत्थि हीनं अत्थि पणीतं अत्थि इमस्स
सञ्जागतस्स उत्तरि' निस्सरणं' ति पजानाति । तस्स एवं जानतो 25

१. चतुत्थि - सी०, रो० । २. सब्बत्तताय - रो०, स्या० । ३. अब्यापज्जेन -
रो०; अब्यापज्जेन - सी०, स्या० । ४. उत्तरि - म० ।

R 39

एवं पस्सतो कामासवा पि चित्तं विमुच्चति, भवासवा पि चित्तं विमु-
च्चति, अविज्जासवा पि चित्तं विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति
ज्ञाणं होति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं
इत्थत्ताया' ति पजानाति । अयं वुच्चति, भिक्खवे - 'भिक्खु सिनातो
5 अन्तरेण सिनानेना'" ति ।

१६. नदिया सिनानं सत्तं न सोधेति

१०. तेन खो पन समयेन सुन्दरिकभारद्वाजो ब्राह्मणो भगवतो
अविदूरे निसिन्नो होति । अथ खो सुन्दरिकभारद्वाजो ब्राह्मणो भगवन्तं
एतदवोच - "गच्छति पन भवं गोतमो बाहुकं नदिं सिनायितुं" ति ?

10 "किं, ब्राह्मण, बाहुकाय नदिया ? किं बाहुका नदी करि-
स्सती" ति ?

"लोकसम्मता' हि, भो गोतम, बाहुका नदी बहुजनस्स,
पुञ्ञसम्मता हि, भो गोतम, बाहुका नदी बहुजनस्स । बाहुकाय च^१
पन नदिया बहुजनो पापकम्मं^२ कतं पवाहेती" ति ।

अथ खो भगवा सुन्दरिकभारद्वाजं ब्राह्मणं गाथाहि अज्झभासि -

15 "बाहुकं अधिकक्कं च, गयं सुन्दरिकामपि^३ ।
सरस्सति पयागं च, अथो बाहुमतिं नदिं ।
निच्चं पि बालो, पक्खन्तो^४ कण्हकम्मो न सुज्झति ॥

"किं सुन्दरिका करिस्सति, किं पयागो^५ किं बाहुका नदी ।
वेरिं कतकिब्बिसं नरं, न हि नं सोधये पापकम्मिनं ॥

B.48

20

"सुद्धस्स वे सदा फग्गु, सुद्धस्सुपोसथो सदा ।
सुद्धस्स सुच्चिकम्मस्स, सदा सम्पज्जते वतं ।
इधेव सिनाहि ब्राह्मण, सब्बभूतेसु करोहि खेमतं ॥

"सचे मुसा न भणसि, सचे पाणं न हिंससि ।
सचे अदिन्नं नादियसि, सद्दहानो अमच्छरी ।
25 किं काहसि गयं गन्त्वा, उदपानो पि ते गया" ति ॥

१. लोक्यसम्मता - सी०; लोकसम्मता - म०; मोक्खसम्मता - रो० । २. म०
पोत्थके नत्थि । ३. पापकं - सी०; पापं - रो० । ४. सुन्दरिकं मपि - म० ।
५. पक्खन्तो - म० । ६. पयागा - म० ।

११. एवं वुत्ते, सुन्दरिकभारद्वाजो ब्राह्मणो भगवन्तं एतद-
 वोच — “अभिव्वकन्तं, भो गोतम, अभिव्वकन्तं, भो गोतम ! सेय्यथापि,
 भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूब्हस्स
 वा मगं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — चक्खु-
 मन्तो रूपानि दक्खन्ती^१ ति; एवमेवं^२ भोता गोतमेन अनेकपरियायेन 5
 धम्मो पकासितो । एसाहं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि धम्मं च
 भिक्खुसङ्घं च । लभेय्याहं भोतो गोतमस्स सन्तिके पब्बज्जं, लभेय्यं
 उपसम्पदं” ति । अलत्थ खो सुन्दरिकभारद्वाजो ब्राह्मणो भगवतो
 सन्तिके पब्बज्जं, अलत्थ उपसम्पदं । अचिरूपसम्पन्नो खो पनायस्मा R. 40
 भारद्वाजो एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचि- 10
 रस्सेव — यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति
 तदनुत्तरं — ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव^३ धम्मे^४ सयं अभिञ्जा^५ सच्छि-
 कत्वा उपसम्पज्ज विहासि । “खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं कर-
 णीयं, नापरं इत्थत्ताया” ति अभिञ्जासि । अञ्जतरो खो पनायस्मा
 भारद्वाजो अरहतं अहोसी ति । 15

—:०:—

१. दक्खन्ती — सी०, रो० । २. एवमेव — स्या० । ३ — ३. दिट्ठेवधम्मे — म० । ४.
 अभिञ्जाय — रो० ।

८. सल्लेखसुत्तं

§ १. दिट्ठीनं पटिनिस्सग्गो

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो आयस्मा महाचुन्दो सायन्हसमयं^१
पटिसल्लाना^२ वुट्ठितो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं
अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा
5 महाचुन्दो भगवन्तं एतदवोच — “या इमा, भन्ते, अनेकविहिता दिट्ठियो
लोके उप्पज्जन्ति — अत्तवादपटिसंयुत्ता वा लोकवादपटिसंयुत्ता वा —
आदिमेव नु खो, भन्ते, भिक्खुनो मनसिकरोतो एवमेतासं दिट्ठीनं प्हानं
होति, एवमेतासं दिट्ठीनं पटिनिस्सग्गो होती” ति ?

२. “या इमा, चुन्द, अनेकविहिता दिट्ठियो लोके उप्पज्जन्ति —
10 अत्तवादपटिसंयुत्ता वा लोकवादपटिसंयुत्ता वा — यत्थ चेता दिट्ठियो
उप्पज्जन्ति यत्थ च^३ अनुसेन्ति यत्थ च समुदाचरन्ति तं ‘नेतं मम,
नेसोहमस्मि, न मे सो अत्ता’ ति — एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय
पस्सतो एवमेतासं दिट्ठीनं प्हानं होति, एवमेतासं दिट्ठीनं पटि-
निस्सग्गो होति ।

§ २. सल्लेखपरियायो

15 ३. “ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं इधेकच्चो भिक्खु
विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं
विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं” उपसम्पज्ज विहरेय्य । तस्स एवमस्स—
‘सल्लेखेन विहरामी’ ति । न खो पनेते, चुन्द, अरियस्स विनये सल्लेखा
R. 41 वुच्चन्ति । दिट्ठधम्मसुखविहारा एते अरियस्स विनये वुच्चन्ति ।

20 “ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं इधेकच्चो भिक्खु वितक्क-
विचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं
अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं” उपसम्पज्ज विहरेय्य ।

१. सायण्हसमयं — सी० अट्टकथा । २. पटिसल्लाना — सी०, रो० । ३. चेता —
सी० । ४. पठमज्ज्ञानं — सी० । ५. दुतियज्ज्ञानं — सी० ।

तस्स एवमस्स — ‘सल्लेखेन विहरामी’ ति । न खो पनेते, चुन्द, अरियस्स विनये सल्लेखा वुच्चन्ति । दिट्ठधम्मसुखविहारा एते अरियस्स विनये वुच्चन्ति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं इधेकच्चो भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरेय्य, सतो च सम्पजानो सुखं च कायेन 5 पटिसंवेदेय्य, यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुख-विहारी’ ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरेय्य । तस्स एवमस्स — ‘सल्लेखेन विहरामी’ ति । न खो पनेते, चुन्द, अरियस्स विनये सल्लेखा वुच्चन्ति । दिट्ठधम्मसुखविहारा एते अरियस्स विनये वुच्चन्ति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं इधेकच्चो भिक्खु सुखस्स 10 च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा’ अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरेय्य । तस्स एवमस्स — ‘सल्लेखेन विहरामी’ ति । न खो पनेते, चुन्द, अरियस्स विनये सल्लेखा वुच्चन्ति । दिट्ठधम्मसुखविहारा एते अरियस्स विनये वुच्चन्ति ।

B. 50

15

४. “ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं इधेकच्चो भिक्खु सब्बसो रूपसञ्ज्ञानं समतिक्कमा, पटिघसञ्ज्ञानं अत्थङ्गमा, नानत्तसञ्ज्ञानं अमनसिकारा, ‘अनन्तो आकासो’ ति आकासानञ्चा-यतनं उपसम्पज्ज विहरेय्य । तस्स एवमस्स — ‘सल्लेखेन विहरामी’ ति । न खो पनेते, चुन्द, अरियस्स विनये सल्लेखा वुच्चन्ति । सन्ता 20 एते विहारा अरियस्स विनये वुच्चन्ति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं इधेकच्चो भिक्खु सब्बसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाणं’ ति विज्जाण-ञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरेय्य । तस्स एवमस्स — ‘सल्लेखेन विह-रामी’ ति । न खो पनेते, चुन्द, अरियस्स विनये सल्लेखा वुच्चन्ति । 25 सन्ता एते विहारा अरियस्स विनये वुच्चन्ति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं इधेकच्चो भिक्खु सब्बसो विज्जाणञ्चायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ ति आकिञ्चञ्जा-यतनं उपसम्पज्ज विहरेय्य । तस्स एवमस्स — ‘सल्लेखेन विहरामी’ ति । न खो पनेते, चुन्द, अरियस्स विनये सल्लेखा वुच्चन्ति । सन्ता 30 एते विहारा अरियस्स विनये वुच्चन्ति ।

R. 42

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं इधेकच्चो भिक्खु सब्बसो
आकिञ्चञ्जायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनं उपसम्पज्ज
विहरेय्य । तस्स एवमस्स — ‘सल्लेखेन विहरामी’ ति । न खो पनेते,
चुन्द, अरियस्स विनये सल्लेखा वुच्चन्ति । सन्ता एते विहारा अरि-
5 यस्स विनये वुच्चन्ति ।

B. 51

५. “इध खो पन वो, चुन्द, सल्लेखो करणीयो । ‘परे विहिंसका
भविस्सन्ति, मयमेत्थ अविहिंसका भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो ।
‘परे पाणातिपाती भविस्सन्ति, मयमेत्थ पाणातिपाता पटिविरता
भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे अदिन्नादायी भविस्सन्ति,
10 मयमेत्थ अदिन्नादाना पटिविरता भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो ।
‘परे अब्रह्मचारी भविस्सन्ति, मयमेत्थ ब्रह्मचारी भविस्सामा’ ति सल्लेखो
करणीयो । ‘परे मुसावादी भविस्सन्ति, मयमेत्थ मुसावादा पटिविरता
भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे पिसुणवाचा’ भविस्सन्ति,
मयमेत्थ पिसुणाय वाचाय पटिविरता भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो ।
15 ‘परे फरुसवाचा’ भविस्सन्ति, मयमेत्थ फरुसाय वाचाय पटिविरता
भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे सम्फप्पलापी भविस्सन्ति,
मयमेत्थ सम्फप्पलापा पटिविरता भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो ।
‘परे अभिज्झालू भविस्सन्ति, मयमेत्थ अनभिज्झालू भविस्सामा’ ति
सल्लेखो करणीयो । ‘परे व्यापन्नचित्ता भविस्सन्ति, मयमेत्थ अब्या-
20 पन्नचित्ता भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे मिच्छादिट्ठी’
भविस्सन्ति, मयमेत्थ सम्मादिट्ठी’ भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो ।
‘परे मिच्छासङ्कुप्पा भविस्सन्ति, मयमेत्थ सम्मासङ्कुप्पा भविस्सामा’
ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे मिच्छावाचा भविस्सन्ति, मयमेत्थ सम्मा-
वाचा भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे मिच्छाकम्मन्ता भवि-
25 स्सन्ति, मयमेत्थ सम्माकम्मन्ता भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो ।
‘परे मिच्छाआजीवा भविस्सन्ति, मयमेत्थ सम्माआजीवा भविस्सामा’
ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे मिच्छावायामा भविस्सन्ति, मयमेत्थ
सम्मावायामा भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे मिच्छासती
भविस्सन्ति, मयमेत्थ सम्मासती भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो ।

१. पिसुणावाचा — सी०, रो० । २. फरुसावाचा — सी०, रो० । ३. मिच्छा-
दिट्ठिका — स्या० । ४. सम्मादिट्ठिका — स्या० ।

‘परे मिच्छासमाधि भविस्सन्ति, मयमेत्थ सम्मासमाधी भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे मिच्छाज्जाणी भविस्सन्ति, मयमेत्थ सम्माज्जाणी भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे मिच्छाविमुत्ती भविस्सन्ति, मयमेत्थ सम्माविमुत्ती भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो ।

६. ‘परे थीनमिद्धपरियुट्ठिता भविस्सन्ति, मयमेत्थ विगतथीन- 5 मिद्धा भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे उद्धता भविस्सन्ति, मयमेत्थ अनुद्धता भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे वेचिकिच्छी’ भविस्सन्ति, मयमेत्थ तिण्णविचिकिच्छा भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो ।

‘परे कोधना भविस्सन्ति, मयमेत्थ अक्कोधना भविस्सामा’ ति 10 सल्लेखो करणीयो । ‘परे उपनाही भविस्सन्ति, मयमेत्थ अनुपनाही भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे मक्खी भविस्सन्ति, मयमेत्थ अमक्खी भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे पळासी भविस्सन्ति, मयमेत्थ अपळासी भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे इस्सुकी भविस्सन्ति, मयमेत्थ अनिस्सुकी भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । 15 ‘परे मच्छरी भविस्सन्ति, मयमेत्थ अमच्छरी भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे सठा भविस्सन्ति, मयमेत्थ असठा भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे मायावी भविस्सन्ति, मयमेत्थ अमायावी भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे थद्धा भविस्सन्ति, मयमेत्थ अत्थद्धा’ भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे अतिमानी भवि- 20 स्सन्ति, मयमेत्थ अनतिमानी भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे दुब्बचा भविस्सन्ति, मयमेत्थ सुवचा’ भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे पापमित्ता भविस्सन्ति, मयमेत्थ कल्याणमित्ता भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे पमत्ता भविस्सन्ति, मयमेत्थ अप्पमत्ता भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे अस्सद्धा’ भविस्सन्ति, मयमेत्थ 25 सद्धा भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे अहिरिका भविस्सन्ति, मयमेत्थ हिरिमना भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे अनोत्तापी’ भविस्सन्ति, मयमेत्थ ओत्तापी भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे अप्पस्सुता भविस्सन्ति, मयमेत्थ बहुस्सुता भविस्सामा’ ति सल्लेखो करणीयो । ‘परे कुसीता भविस्सन्ति, मयमेत्थ आरद्धविरिया’ भवि- 30

R. 43,
B. 52

१. विचिकिच्छी - म० । २. अयद्धा - स्या० । ३. सुब्बचा - सी० । ४. असद्धा - स्या० । ५. अनोत्तप्पी - स्या० । ६. आरद्धवीरिया - म० ।

स्सामा' ति सल्लेखो करणीयो । 'परे मुट्ठस्सती भविस्सन्ति, मयमेत्थ उपट्ठितस्सति' भविस्सामा' ति सल्लेखो करणीयो । 'परे दुप्पञ्जा भविस्सन्ति, मयमेत्थ पञ्जासम्पन्ना भविस्सामा' ति सल्लेखो करणीयो । 'परे सन्दिट्ठिपरामासी आधानग्गाही' दुप्पटिनिस्सग्गी भविस्सन्ति, मय-
 5 मेत्थ असन्दिट्ठिपरामासी अनाधानग्गाही सुप्पटिनिस्सग्गी भविस्सामा' ति सल्लेखो करणीयो ।

§ ३. चित्तुप्पादपरियायो

७. "चित्तुप्पादं पि खो अहं, चुन्द, कुसलेसु धम्मेषु बहुकारं वदामि, को पन वादो कायेन वाचाय अनुविधीयनासु ! तस्मातिह, चुन्द, 'परे विहिंसका भविस्सन्ति, मयमेत्थ अविहिंसका भविस्सामा' ति
 10 चित्तं उप्पादेतब्बं । 'परे पाणातिपाती भविस्सन्ति, मयमेत्थ पाणाति-
 B. 53 पाता पटिविरता भविस्सामा' ति चित्तं उप्पादेतब्बं ...पे०... 'परे सन्दिट्ठिपरामासी आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी भविस्सन्ति, मयमेत्थ असन्दिट्ठिपरामासी अनाधानग्गाही सुप्पटिनिस्सग्गी भविस्सामा' ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

§ ४. परिक्कमनपरियायो

15 ८. "सेय्यथापि, चुन्द, विसमो मग्गो अस्स^१ तस्स^१ अञ्जो समो मग्गो परिक्कमनाय; सेय्यथा वा^२ पन, चुन्द, विसमं तित्थं अस्स
 R. 44 तस्स अञ्जं समं तित्थं परिक्कमनाय; एवमेव खो, चुन्द, विहिंसकस्स पुरिसपुग्गलस्स अविहिंसा होति परिक्कमनाय, पाणातिपातिस्स पुरिस-
 पुग्गलस्स पाणातिपाता वेरमणी होति परिक्कमनाय, अदिन्नादायिस्स
 20 पुरिसपुग्गलस्स अदिन्नादाना वेरमणी होति परिक्कमनाय, अब्रह्म-
 चारिस्स पुरिसपुग्गलस्स ब्रह्मचरियं^४ परिक्कमनाय, मुसावादिस्स पुरिस-
 पुग्गलस्स मुसावादा वेरमणी होति परिक्कमनाय, पिसुणवाचस्स पुरिस-
 पुग्गलस्स पिसुणाय वाचाय वेरमणी होति परिक्कमनाय, फरुसवाचस्स

१. उपट्ठितसती - सी०, स्या०, रो० । २. आधानग्गाही - सी०, रो० । ३-३. तस्सास्स - सी०, स्या०, रो० । ४. सेय्यथापि - सी०, स्या०, रो० । ५. अब्रह्मचरिया वेरमणी होति - म० ।

पुरिसपुग्गलस्स फरुसाय वाचाय वेरमणी होति परिक्कमनाय, सम्फप्प-
 लापिस्स पुरिसपुग्गलस्स सम्फप्पलापा वेरमणी होति परिक्कमनाय,
 अभिज्झालुस्स पुरिसपुग्गलस्स अनभिज्झा होति परिक्कमनाय, ब्यापन्न-
 चित्तस्स पुरिसपुग्गलस्स अब्यापादो होति परिक्कमनाय, मिच्छादिट्ठिस्स
 पुरिसपुग्गलस्स सम्मादिट्ठि होति परिक्कमनाय, मिच्छासङ्कप्पस्स पुरिस-
 पुग्गलस्स सम्मासङ्कप्पो होति परिक्कमनाय, मिच्छावाचस्स पुरिस-
 पुग्गलस्स सम्मावाचा होति परिक्कमनाय, मिच्छाकम्मन्तस्स पुरिस-
 पुग्गलस्स सम्माकम्मन्तो होति परिक्कमनाय, मिच्छाआजीवस्स पुरिस-
 पुग्गलस्स सम्माआजीवो होति परिक्कमनाय, मिच्छावायामस्स पुरिस-
 पुग्गलस्स सम्मावायामो होति परिक्कमनाय, मिच्छासतिस्स पुरिस- 10
 पुग्गलस्स सम्मासति होति परिक्कमनाय, मिच्छासमाधिस्स पुरिस-
 पुग्गलस्स सम्मासमाधि होति परिक्कमनाय, मिच्छाआणस्स पुरिस-
 पुग्गलस्स सम्माआणं होति परिक्कमनाय, मिच्छाविमुत्तिस्स पुरिस-
 पुग्गलस्स सम्माविमुत्ति होति परिक्कमनाय ।

६. थीनमिद्धपरियुट्ठितस्स पुरिसपुग्गलस्स विगतथीनमिद्धता 15
 होति परिक्कमनाय, उद्धतस्स पुरिसपुग्गलस्स अनुद्धच्चं होति परिक्क-
 मनाय, वेचिकिच्छिस्स^१ पु~~पुरिसपुग्गलस्स~~ तिण्णविचिकिच्छता होति
 परिक्कमनाय, कोधनस्स पुरिसपुग्गलस्स अक्कोधो होति परिक्कमनाय, 16
 उपनाहिस्स पुरिसपुग्गलस्स अनुपनाहो होति परिक्कमनाय, मक्खिस्स
 पुरिसपुग्गलस्स अमक्खो होति परिक्कमनाय, पळासिस्स पुरिसपुग्गलस्स 20
 अपळासो होति प~~पुरिसपुग्गलस्स~~ इस्सुकिस्स पुरिसपुग्गलस्स अनिस्सुकिता^२
 होति परिक्कमनाय, मच्छरिस्स पुरिसपुग्गलस्स अमच्छरियं होति
 परिक्कमनाय, सठस्स पुरिसपुग्गलस्स असाठेय्यं होति परिक्कमनाय,
 मायाविस्स पुरिसपुग्गलस्स अमाया होति परिक्कमनाय, थद्धस्स पुरिस-
 पुग्गलस्स अत्थद्धियं होति परिक्कमनाय, अतिमानिस्स पुरिसपुग्गलस्स 25
 अनतिमानो होति परिक्कमनाय, दुब्बचस्स पुरिसपुग्गलस्स सोवचस्सता
 होति परिक्कमनाय, पापमित्तस्स पुरिसपुग्गलस्स कल्याणमित्तता होति
 परिक्कमनाय, पमत्तस्स पुरिसपुग्गलस्स अप्पमादो होति परिक्कमनाय,
 अस्सद्धस्स पुरिसपुग्गलस्स सद्धा होति परिक्कमनाय, अहिरिकस्स पुरिस-

B. 54

पुग्गलस्स हिरो' होति परिककमनाय, अनोत्तापिस्स पुरिसपुग्गलस्स
 ओत्तप्पं होति पारेक्कमनाय, अप्पस्सुतस्स पुरिसपुग्गलस्स बाहुसच्चं होति
 परिककमनाय, कुसीतस्स पुरिसपुग्गलस्स विरियारम्भो' होति परिकक-
 मनाय, मुट्ठस्सतिस्स पुरिसपुग्गलस्स उपट्ठितस्सतिता होति परिककम-
 नाय, दुप्पञ्जस्स पुरिसपुग्गलस्स पञ्जासम्पदा होति परिककमनाय,
 सन्दिट्ठिपरामासि-आधानग्गाहि-दुप्पटिनिस्सग्गिस्स पुरिसपुग्गलस्स अस-
 न्दिट्ठिपरामासि-अनाधानग्गाहि-सुप्पटिनिस्सग्गिता होति परिकक-
 मनाय ।

§ ५. उपरिभावपरियायो

१०. "सेय्यथापि, चुन्द, ये केचि अकुसला धम्मा सब्बे ते
 10 अधोभावङ्गमनीया^१, ये केचि कुसला धम्मा सब्बे ते उपरिभावङ्ग-
 मनीया^२ । एवमेव खो, चुन्द, विहिंसकस्स पुरिसपुग्गलस्स अविहिंसा
 होति उपरिभावाय^३, पाणातिपातिस्स पुरिसपुग्गलस्स पाणातिपाता
 वेरमणी होति उपरिभावाय ... पे०... सन्दिट्ठिपरामासि-आधानग्गाहि-
 R. 45 दुप्पटिनिस्सग्गिस्स पुरिसपुग्गलस्स असन्दिट्ठिपरामासि-अनाधानग्गाहि
 15 सुप्पटिनिस्सग्गिता होति उपरिभावाय ।

§ ६. परिनिब्बानपरियायो

११. "सो वत, चुन्द, अत्तना पलिपपलिपन्नो परं पलिपपलिपन्नं
 उद्धरिस्सती' ति नेतं ठानं विज्जति । 'सो वत, चुन्द, अत्तना अपलिप-
 B. 55 पलिपन्नो परं पलिपपलिपन्नं उद्धरिस्सती' ति ठानमेतं विज्जति ।
 'सो वत, चुन्द, अत्तना अदन्तो अविनीतो अपरिनिब्बुतो परं दमेस्सति
 20 विनेस्सति परिनिब्बापेस्सती' ति नेतं ठानं विज्जति । 'सो वत, चुन्द,
 अत्तना दन्तो विनीतो परिनिब्बुतो परं दमेस्सति विनेस्सति परिनिब्बा-
 पेस्सती' ति ठानमेतं विज्जति । एवमेव खो, चुन्द, विहिंसकस्स पुरिस-
 पुग्गलस्स अविहिंसा होति परिनिब्बानाय, पाणातिपातिस्स पुरिसपुग्ग-

१. हिरि - सी० । २. वीरियारम्भो - म० । ३. अधोभागङ्गमनीया - म०; अधो-
 भावं गमनीया - सी० । ४. उपरिभागङ्गमनीया - म०; उपरिभावं गमनीया - सी० ।
 ५. उपरिभावाय - म० ।

लस्स पाणातिपाता वेरमणी होति परिनिब्बानाय अदिन्नादायिस्स
... पे० ... सन्दिट्ठेपरामासि-आधानग्गाहि-दुप्पटिनिस्सग्गिस्स पुरिसपुग्ग-
लस्स असन्दिट्ठिपरामासि-अनाधानग्गाहि-सुप्पटिनिस्सग्गिता होति परि-
निब्बानाय ।

B. 56,
R. 46

१२. “इति खो, चुन्द, देसितो मया सल्लेखपरियायो, देसितो 5
चित्तुप्पादपरियायो, देसितो परिक्कमनपरियायो, देसितो उपरिभाव-
परियायो’, देसितो परिनिब्बानपरियायो । यं खो, चुन्द, सत्थारा कर-
णीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं
मया । ‘एतानि, चुन्द, रुक्खमूलानि, एतानि सुञ्जागारानि, ज्ञायथ,
चुन्द, मा पमादत्थ, मा पच्छाविप्पटिसारिनो अहुवत्थ’ — अयं खो 10
अम्हाकं अनुसासनी” ति ।

१३. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा महाचुन्दो भग-
वतो भासितं अभिनन्दी ति ।

चतुत्तालीसपदा^१ वुत्ता सन्धयो^२ पञ्च देसिता ।

सल्लेखो^३ नाम सुत्तन्तो^४ गम्भीरो सागरूपमो ति* ॥

15

—:०:—

१. ०भाग० — म० । २. चतुत्तारीसपदा — सी० ; चतुत्तालीस पदा — स्या० ।

३. सन्धियो — सी०, स्या० । ४-४. सुत्तन्तो नाम सल्लेखो — सी० । * . एत्थ अयं गाथा
रो० पोत्थके नत्थि ।

६. सम्मादिट्टिसुत्तं

§ १. कित्तावता सम्मादिट्ठि होति

B. 57

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो आयस्मा सारिपुत्तो भिक्खू आमन्तेसि — “आवुसो^१ भिक्खवो” ति । “आवुसो” ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच —

5 “सम्मादिट्ठि सम्मादिट्ठी” ति, आवुसो, वुच्चति । कित्तावता नु खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि^२ होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं” ति ?

“दूरतो पि खो मयं, आवुसो, आगच्छेय्याम आयस्मतो सारि-
पुत्तस्स सन्तिके एतस्स भासितस्स अत्थमञ्जातुं । साधु वतायस्मन्तं^३
10 येव^३ सारिपुत्तं पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो । आयस्मतो सारि-
पुत्तस्स सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती” ति ।

“तेन हि, आवुसो, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ, भासि-
स्सामी” ति ।

15 “एवमावुसो” ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं ।

§ २. यतो कम्मं च कम्ममूलं च पजानाति

R. 47

२. आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच—“यतो खो, आवुसो, अरिय-
सावको अकुसलं च पजानाति, अकुसलमूलं च पजानाति, कुसलं च
पजानाति, कुसलमूलं च पजानाति — एत्तावता पि खो, आवुसो,
अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्च-
20 प्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं ।

१. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । २. सम्मादिट्ठी — स्या० । ३-३. आयस्मन्तं येव — सी०, रो० ।

“कतमं पनावुसो, अकुसलं, कतमं अकुसलमूलं, कतमं कुसलं, कतमं कुसलमूलं ? पाणातिपातो खो, आवुसो, अकुसलं, अदिन्नादानं अकुसलं, कामेसुमिच्छाचारो अकुसलं, मुसावादो अकुसलं, पिसुणा वाचा अकुसलं, फरुसा वाचा अकुसलं, सम्फप्पलापो अकुसलं, अभिज्ज्ञा अकुसलं, व्यापादो अकुसलं, मिच्छादिट्ठि अकुसलं — इदं वुच्चतावुसो 5 अकुसलं । कतमं चावुसो, अकुसलमूलं ? लोभो अकुसलमूलं, दोसो अकुसलमूलं, मोहो अकुसलमूलं — इदं वुच्चतावुसो, अकुसलमूलं ।

“कतमं चावुसो, कुसलं ? पाणातिपाता वेरमणी कुसलं, अदिन्नादाना वेरमणी कुसलं, कामेसु मिच्छाचारा वेरमणी कुसलं, मुसा- 10 वादा वेरमणी कुसलं, पिसुणाय वाचाय वेरमणी कुसलं, फरुसाय वाचाय वेरमणी कुसलं, सम्फप्पलापा वेरमणी कुसलं, अनभिज्ज्ञा कुसलं, अब्यापादो कुसलं, सम्मादिट्ठि कुसलं — इदं वुच्चतावुसो, कुसलं । कतमं चावुसो, कुसलमूलं ? अलोभो कुसलमूलं, अदोसो कुसलमूलं, अमोहो कुसलमूलं — इदं वुच्चतावुसो, कुसलमूलं ।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं अकुसलं पजानाति, 15 एवं अकुसलमूलं पजानाति, एवं कुसलं पजानाति, एवं कुसलमूलं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय, पटिघानुसयं पटिविनोदेत्वा, ‘अस्मी’ ति दिट्ठिमानानुसयं समूहनित्वा, अविज्जं पहाय विज्जं उप्पादेत्वा, दिट्ठेव धम्मे दुक्खस्सन्तकरो’ होति — एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्प- 20 सादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्म” ति ।

३. “साधावुसो” ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं उत्तरि’ पञ्चं अपुच्छुं^१ — “सिया पनावुसो, अञ्जो पि परियायो यथा अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, 25 आगतो इमं सद्धम्म” ति ?

३. यतो आहारसमुदयनिरोधं पजानाति

४. “सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरियसावको आहारं

१. दुक्खस्सन्तकरो — सी० । २. उत्तरि — म० । ३. आपुच्छुं — सी०; अपुच्छिसु — स्या० ।

च पजानाति, आहारसमुदयं च पजानाति, आहारनिरोधं च पजानाति, आहारनिरोधगामिनि^१ पटिपदं च पजानाति – एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं^२ ।

R. 48

5 “कतमो पनावुसो, आहारो, कतमो आहारसमुदयो, कतमो आहारनिरोधो, कतमा आहारनिरोधगामिनी पटिपदा^३ ? चत्तारोमे, आवुसो, आहारा भूतानं वा सत्तानं ठितिया, सम्भवेसीनं वा अनुग्हाय । कतमे चत्तारो ? कबळीकारो^४ आहारो ओळारिको वा सुखुमो वा, फस्सो दुतियो, मनोसञ्चेतना ततिया^५, विज्ज्जाणं चतुत्थं^६ ।

10 तण्हासमुदया आहारसमुदयो, तण्हानिरोधा आहारनिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो आहारनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथीदं^७ – सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि ।

B. 59

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं आहारं पजानाति, एवं

15 आहारसमुदयं पजानाति, एवं आहारनिरोधं पजानाति, एवं आहारनिरोधगामिनि पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय, पटिघानुसयं पटिविनोदेत्वा, ‘अस्मी’ ति दिट्ठिमानानुसयं समूहनित्वा, अविज्जं पहाय विज्जं उप्पादेत्वा, दिट्ठेव धम्मे दुक्खस्सन्तकरो होति – एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि,

20 धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं” ति ।

५. “साधावुसो” ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं उत्तरिं पञ्चं अपुच्छुं – “सिया पनावुसो, अञ्जो पि परियायो यथा अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो,

25 आगतो इमं सद्धम्मं” ति ?

§ ४. यतो अरियसच्चानि पजानाति

६. “सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरियसावको दुक्खं च

१. आहारनिरोधगामिनी – रो० । २. सद्धम्मं ति – सी० । ३. पटिपदा ति – सी० । ४. कबळिकारो – स्या०, रो०; कबळिङ्कारो – सी० । ५. ततियो – रो० । ६. चतुत्थो – रो० । ७. सेय्यथिदं – म० ।

पजानाति, दुक्खसमुदयं च पजानाति, दुक्खनिरोधं च पजानाति, दुक्ख-
निरोधगामिनिं पटिपदं च पजानाति — एत्तावता पि खो, आवुसो,
अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मं अवेच्च-
प्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं ।

“कतमं पनावुसो, दुक्खं, कतमो दुक्खसमुदयो, कतमो दुक्ख- 5
निरोधो, कतमा दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ? जाति पि दुक्खा,
जरा पि दुक्खा, मरणं पि दुक्खं, सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा पि
दुक्खा, अप्पियेहि^१ सम्पयोगो पि दुक्खो, पियेहि विप्पयोगो पि दुक्खो^२,
यम्पिच्छं न लभति तं पि दुक्खं, सङ्खित्तेन पञ्चुपादानक्खन्धा दुक्खा —
इदं वुच्चतावुसो, दुक्खं । कतमो चावुसो, दुक्खसमुदयो ? यायं तण्हा 10 B. 60
पोनोऽभविका^३ नन्दीरागसहगता^४ तत्रतत्राभिनन्दिनी, सेय्यथीदं, काम-
तण्हा भवतण्हा विभवतण्हा — अयं वुच्चतावुसो, दुक्खसमुदयो । कतमो R. 49
चावुसो, दुक्खनिरोधो ? यो तस्सा येव तण्हाय असेसविरागनिरोधो
चागो पटिनिस्सगो मुत्ति अनालयो — अयं वुच्चतावुसो, दुक्खनिरोधो ।
कतमा चावुसो, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ? अयमेव अरियो 15
अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथीदं, सम्मादिट्ठि ...पे०... सम्मासमाधि — अयं
वुच्चतावुसो, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं दुक्खं पजानाति, एवं
दुक्खसमुदयं पजानाति, एवं दुक्खनिरोधं पजानाति, एवं दुक्खनिरोध-
गामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुत्तयं पहाय, पटिधानुत्तयं 20
पटिविनोदेत्वा, ‘अस्मी’ ति दिट्ठिमानानुत्तयं समूहनित्वा, अविज्जं पहाय
विज्जं उप्पादेत्वा, दिट्ठेव धम्मं दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावता पि
खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मं
अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं” ति ।

५. “साधावुसो” ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स 25
भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं उत्तरि पञ्चं
अपुच्छं — “सिया पनावुसो, अञ्जो पि परियायो यथा अरियसावको
सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मं अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो,
आगतो इमं सद्धम्मं” ति ?

१-१. सी०, रो० पोत्थकेसु न दिस्सति । २. पोनोभविका — सी०, रो० ।
३. नन्दिरागसहगता — सी०, स्या०, रो० ।

§ ५. यतो जरामरणसमुदयनिरोधं पजानाति

६. “सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरियसावको जरामरणं च पजानाति, जरामरणसमुदयं च पजानाति, जरामरणनिरोधं च पजानाति, जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं च पजानाति — एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मो अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं ।

“कतमं पनावुसो, जरामरणं, कतमो जरामरणसमुदयो, कतमो जरामरणनिरोधो, कतमा जरामरणनिरोधगामिनी पटिपदा ? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जरा जीरणता, खण्डिच्चं पालिच्चं वलित्तचता^१, आयुनो संहानि, इन्द्रियानं परिपाको — अयं वुच्चतावुसो^२, जरा । कतमं चावुसो, मरणं ? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हा तम्हा सत्तनिकाया चुति चवनता, भेदो अन्तरधानं मच्चु मरणं कालङ्किरिया^३, खन्धानं भेदो, कळेवरस्स^४ निक्खेपो, जीवितिन्द्रियस्सुपच्छेदो^५ — इदं वुच्चतावुसो, मरणं । इति अयं च जरा इदं च मरणं — इदं वुच्चतावुसो, जरामरणं । जातिसमुदया जरामरणसमुदयो, जातिनिरोधा जरा-
मरणनिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो जरामरणनिरोध-
गामिनी पटिपदा, सेय्यथीदं — सम्मादिट्ठि ...पे०... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं जरामरणं पजानाति, एवं जरामरणसमुदयं पजानाति, एवं जरामरणनिरोधं पजानाति, एवं जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं
पहाय ...पे०... दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावता पि खो, आवुसो, अरिय-
सावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मो अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं” ति ।

§ ६. यतो जातिसमुदयनिरोधं पजानाति

७. “साधावुसो” ति खो ...पे०... अप्रुच्छं — सिया पनावुसो अञ्जो पि परियायो ...पे०... सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरियसावको जातिं च पजानाति, जातिसमुदयं च पजानाति, जाति-

१. वलित्तचता — स्या० । २. वुच्चति — स्या० । ३. कालकिरिया — सी०, स्या०, रो० । ४. कळेवरस्स — सी० । ५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

निरोधं च पजानाति, जातिनिरोधगामिनि पटिपदं च पजानाति —
एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स
दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं ।

“कतमा पनावुसो, जाति, कतमो जातिसमुदयो, कतमो जाति-
निरोधो, कतमा जातिनिरोधगामिनी पटिपदा ? या तेसं तेसं सत्तानं 5
तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जाति सञ्जाति, ओक्कन्ति अभिनिव्वत्ति,
खन्धानं पातुभावो, आयतनानं पटिलाभो — अयं वुच्चतावुसो, जाति ।
भवसमुदया जातिसमुदयो, भवनिरोधा जातिनिरोधो, अयमेव अरियो
अट्ठङ्गिको मग्गो जातिनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथीदं — सम्मादिट्ठि
...पे०... सम्मासमाधि । 10

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं जातिं पजानाति, एवं
जातिसमुदयं पजानाति, एवं जातिनिरोधं पजानाति, एवं जातिनिरोध-
गामिनि पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय ... पे० ...
दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको
सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्ना- 15 B. 62
गतो, आगतो इमं सद्धम्मं” ति ।

४ ७. यतो भवसमुदयनिरोधं पजानाति

८. “साधावुसो” ति खो ... पे०... अपुच्छुं — सिया पनावुसो,
अञ्जो पि परियायो ... पे०... सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो,
अरियसावको भवं च पजानाति, भवसमुदयं च पजानाति, भवनिरोधं
च पजानाति, भवनिरोधगामिनि पटिपदं च पजानाति — एत्तावता पि 20
खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे
अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं ।

“कतमो पनावुसो, भवो, कतमो भवसमुदयो, कतमो भव-
निरोधो, कतमा भवनिरोधगामिनी पटिपदा ? तयोमे, आवुसो, भवा —
कामभवो, रूपभवो, अरूपभवो । उपादानसमुदया भवसमुदयो, उपा- 25
दाननिरोधा भवनिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो भवनिरोध-
गामिनी पटिपदा, सेय्यथीदं — सम्मादिट्ठि ...पे०... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं भवं पजानाति, एवं

भवसमुदयं पजानाति, एवं भवनिरोधं पजानाति, एवं भवनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय ... पे०... दुक्खस्सन्तकरो होति । एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अव्वेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं” ति ।

§ ८. यतो उपादानसमुदयनिरोधं पजानाति

६. “साधावुसो” ति खो ...पे०... अपुच्छं – सिया पनावुसो, अञ्जो पि परियायो ...पे०... सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरियसावको उपादानं च पजानाति, उपादानसमुदयं च पजानाति, उपादाननिरोधं च पजानाति, उपादाननिरोधगामिनिं पटिपदं च पजानाति – एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अव्वेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं ।

“कतमं पनावुसो, उपादानं, कतमो उपादानसमुदयो, कतमो उपादाननिरोधो, कतमा उपादाननिरोधगामिनी पटिपदा ? चत्तारि-
R. 51 15 मानि, आवुसो, उपादानानि” – कामुपादानं, दिट्ठुपादानं, सीलब्बतु-
पादानं^१, अत्तवादुपादानं । तण्हासमुदया उपादानसमुदयो, तण्हा-
B. 63 निरोधा उपादाननिरोधो, अथमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो उपादान-
निरोधगामिनी पटिपदा, संय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ...पे०... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं उपादानं पजानाति,
20 एवं उपादानसमुदयं पजानाति, एवं उपादाननिरोधं पजानाति, एवं उपादाननिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय ...पे०... दुक्खस्सन्तकरो होति – एत्तावता पि खो, आवुसो, अरिय-
सावको सम्मादिट्ठि^२ होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अव्वेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं” ति ।

१-१. चत्तारो मे आवुसो उपादाना – रो० । २. सीलब्बतुपादानं – स्या० ।

३. सम्मादिट्ठि – स्या० ।

§ ९. यतो तण्हासमुदयनिरोधं पजानाति

१०. “साधावुसो^१” ति खो ... पे० ... अपुच्छुं — सिया पनावुसो, अञ्जो पि परियायो ... पे० ... सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरियसावको तण्हं च पजानाति, तण्हासमुदयं च पजानाति, तण्हा- निरोधं च पजानाति, तण्हानिरोधगामिनि पटिपदं च पजानाति — एत्ता- वता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, 5 धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं ।

“कतमा पनावुसो, तण्हा, कतमो तण्हासमुदयो, कतमो तण्हा- निरोधो, कतमा तण्हानिरोधगामिनी पटिपदा ? छयिमे, आवुसो, तण्हाकाया — रूपतण्हा, सद्दतण्हा, गन्धतण्हा, रसतण्हा, फोट्ठब्बतण्हा, धम्मतण्हा । वेदनासमुदया तण्हासमुदयो, वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो, 10 अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो तण्हानिरोधगामिनी पटिपदा, सेट्थ- थोदं — सम्मादिट्ठि ... पे० ... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं तण्हं पजानाति, एवं तण्हासमुदयं पजानाति, एवं तण्हानिरोधं पजानाति, एवं तण्हानिरोध- गामिनि पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय ... पे० ... दुक्ख- 15 स्सन्तकरो होति — एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं” ति ।

§ १०. यतो वेदनासमुदयनिरोधं पजानाति

११. “साधावुसो” ति खो ... पे० ... अपुच्छुं — सिया पनावुसो, अञ्जो पि परियायो ... पे० ... सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरिय- 20 सावको वेदनं च पजानाति, वेदनासमुदयं च पजानाति, वेदनानिरोधं च पजानाति, वेदनानिरोधगामिनि पटिपदं च पजानाति — एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं ।

B. 64

“कतमा पनावुसो, वेदना, कतमो वेदनासमुदयो, कतमो वेदना- 25 निरोधो, कतमा वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा ? छयिमे, आवुसो,

वेदनाकाया - चक्खुसम्फस्सजा वेदना, सोतसम्फस्सजा वेदना, घान-
सम्फस्सजा वेदना, जिब्हासम्फस्सजा वेदना, कायसम्फस्सजा वेदना,
मनोसम्फस्सजा वेदना । फस्ससमुदया वेदनासमुदयो, फस्सनिरोधा
वेदनानिरोधो, अयमेव अरियो अट्टङ्गिको मग्गो वेदनानिरोधगामिनी
5 पटिपदा, सेय्यथीदं - सम्मादिट्ठि ... पे० ... सम्मासमाधि ।

R. 52

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं वेदनं पजानाति, एवं
वेदनासमुदयं पजानाति, एवं वेदनानिरोधं पजानाति, एवं वेदनानिरोध-
गामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय ... पे० ...
दुक्खस्सन्तकरो होति - एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मा-
10 दिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मो अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो
इमं सद्धम्मं” ति ।

§ ११. यतो फस्ससमुदयनिरोधं पजानाति

१२. “माधावुसो” ति खो ... पे० ... अपुच्छुं - सिया पनावुसो,
अञ्जो पि परियायो ... पे० ... सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो,
अरियसावको फस्सं च पजानाति, फस्ससमुदयं च पजानाति, फस्स-
15 ‘निरोधं च पजानाति, फस्सनिरोधगामिनिं पटिपदं च पजानाति - एत्ता-
वता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स
दिट्ठि, धम्मो अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं ।

“कतमो पनावुसो, फस्सो, कतमो फस्ससमुदयो, कतमो फस्स-
निरोधो, कतमा फस्सनिरोधगामिनी पटिपदा ? छयिमे, आवुसो,
20 फस्सकाया - चक्खुसम्फस्सो, सोतसम्फस्सो, घानसम्फस्सो, जिब्हा-
सम्फस्सो, कायसम्फस्सो, मनोसम्फस्सो । सळायतनसमुदया फस्स-
समुदयो, सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो, अयमेव अरियो अट्टङ्गिको
मग्गो फस्सनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथीदं - सम्मादिट्ठि ... पे० ...
सम्मासमाधि ।

25

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं फस्सं पजानाति, एवं
फस्ससमुदयं पजानाति, एवं फस्सनिरोधं पजानाति, एवं फस्सनिरोध-
गामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय ... पे० ... दुक्ख-
स्सन्तकरो होति - एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि

होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मं अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं” ति ।

§ १२. यतो सळायतनसमुदयनिरोधं पजानाति

१३. “साधावुसो” ति खो ... पे०... अपुच्छुं – सिया पनावुसो, अञ्जो पि परियायो ... पे० ... सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरियसावको सळायतनं च पजानाति, सळायतनसमुदयं च पजानाति, 5 सळायतननिरोधं च पजानाति, सळायतननिरोधगामिनि पटिपदं च पजानाति – एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मं अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं ।

“कतमं पनावुसो, सळायतनं, कतमो सळायतनसमुदयो, कतमो सळायतननिरोधो, कतमा सळायतननिरोधगामिनी पटिपदा ? छयि- 10 मानि, आवुसो, आयतनानि – चक्खायतनं, सोतायतनं, घानायतनं, जिह्वायतनं, कायायतनं, मनायतनं । नामरूपसमुदया सळायतनसमुदयो, नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो सळायतननिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ... पे० ... सम्मासमाधि । 15

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं सळायतनं पजानाति, एवं सळायतनसमुदयं पजानाति, एवं सळायतननिरोधं पजानाति, एवं 20 सळायतननिरोधगामिनि पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय ... पे० ... दुक्खस्सन्तकरो होति – एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मं अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं” ति ।

R. 53

§ १३. यतो नामरूपसमुदयनिरोधं पजानाति

१४. “साधावुसो” ति खो ... पे०... अपुच्छुं – सिया पनावुसो, अञ्जो पि परियायो ... पे० ... सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरियसावको नामरूपं च पजानाति, नामरूपसमुदयं च पजानाति, 25 नामरूपनिरोधं च पजानाति, नामरूपनिरोधगामिनि पटिपदं च पजानाति – एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति,

उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मं अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं ।

- “कतमं पनावुसो, नामरूपं, कतमो नामरूपसमुदयो, कतमो नामरूपनिरोधो, कतमा नामरूपनिरोधगामिनी पटिपदा ? वेदना, B. 66 5 सञ्जा, चेतना, फस्सो, मनसिकारो – इदं वुच्चतावुसो^१, नामं; चत्तारि च महाभूतानि, चतुन्नं च महाभूतानं उपादायरूपं – इदं वुच्चतावुसो, रूपं । इति इदं च नामं इदं च रूपं – इदं वुच्चतावुसो, नामरूपं । विञ्जाणसमुदया नामरूपसमुदयो, विञ्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो नामरूपनिरोधगामिनी 10 पटिपदा, सेट्थथीदं – सम्मादिट्ठि ... पे०... सम्मासमाधि ।

- “यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं नामरूपं पजानाति, एवं नामरूपसमुदयं पजानाति, एवं नामरूपनिरोधं पजानाति, एवं नामरूपनिरोधगामिनि पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय ... पे०... दुक्खस्सन्तकरो होति – एत्तावता पि खो, आवुसो, अरिय- 15 सावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मं अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं” ति ।

§ १४. यतो विञ्जाणसमुदयनिरोधं पजानाति

१५. “साधावुसो” ति खो ...पे०... अपुच्छुं – सिया पनावुसो, अञ्जो पि परियायो ... पे०... सिया, आवुसो । यतो खो आवुसो अरियसावको विञ्जाणं च पजानाति, विञ्जाणसमुदयं च पजानाति, 20 विञ्जाणनिरोधं च पजानाति, विञ्जाणनिरोधगामिनि पटिपदं च पजानाति – एत्तावता पि खो आवुसो अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मं अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं ।

- “कतमं पनावुसो, विञ्जाणं, कतमो विञ्जाणसमुदयो, 25 कतमो विञ्जाणनिरोधो, कतमा विञ्जाणनिरोधगामिनी पटिपदा? द्दयिमे, आवुसो, विञ्जाणकाया – चक्खुविञ्जाणं, सोतविञ्जाणं, घानविञ्जाणं, जिह्वाविञ्जाणं, कायविञ्जाणं, मनोविञ्जाणं ।

सङ्खारसमुदया विज्जाणसमुदयो, सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो विज्जाणनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ... पे०... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं विज्जाणं पजानाति, एवं विज्जाणसमुदयं पजानाति, एवं विज्जाणनिरोधं पजानाति, एवं विज्जाणनिरोधगामिनि पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय ... पे०... दुक्खस्सन्तकरो होति – एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं” ति ।

R. 54

§ १५. यतो सङ्खारसमुदयनिरोधं पजानाति

{ ६. “साधावुसो” ति खो ... पे०... अपुच्छुं – सिया पनावुसो, अञ्जो पि परियायो ... पे०... सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरियसावको सङ्खारे^१ च पजानाति, सङ्खारसमुदयं च पजानाति, सङ्खारनिरोधं च पजानाति, सङ्खारनिरोधगामिनि पटिपदं च पजानाति – एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं ।

10 B. 67

15

“कतमे पनावुसो, सङ्खारा, कतमो सङ्खारसमुदयो, कतमो सङ्खारनिरोधो, कतमा सङ्खारनिरोधगामिनी पटिपदा ? तयोमे, आवुसो, सङ्खारा – कायसङ्खारो, वचीसङ्खारो, चित्तसङ्खारो । अविज्जासमुदया सङ्खारसमुदयो, अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो सङ्खारनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि ... पे० ... सम्मासमाधि ।

20

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं सङ्खारे पजानाति, एवं सङ्खारसमुदयं पजानाति, एवं सङ्खारनिरोधं पजानाति, एवं सङ्खारनिरोधगामिनि पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय, पटिघानुसयं पटिविनोदेत्वा, ‘अस्मी’ ति दिट्ठिमानानुसयं समूहनित्वा, अविज्जं पहाय विज्जं उप्पादेत्वा, दिट्ठेव धम्मे दुक्खस्सन्तकरो होति – एत्तावता

25

पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं” ति ।

§ १६. यतो अविज्जासमुदयनिरोधं पजानाति

१७. “साधावुसो” ति खो ... पे० ... अपुच्छुं — सिया पनावुसो, अञ्जो पि परियायो ... पे० ... सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो,
 5 अरियसावको अविज्जं च पजानाति, अविज्जासमुदयं च पजानाति, अविज्जानिरोधं च पजानाति, अविज्जानिरोधगामिनिं पटिपदं च पजानाति — एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं ।
- 10 “कतमा पनावुसो, अविज्जा, कतमो अविज्जासमुदयो, कतमो अविज्जानिरोधो, कतमा अविज्जानिरोधगामिनी पटिपदा ? यं खो, आवुसो, दुक्खे अञ्जाणं, दुक्खसमुदये अञ्जाणं, दुक्खनिरोधे अञ्जाणं, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय अञ्जाणं — अयं वुच्चतावुसो, अविज्जा । आसवसमुदया अविज्जासमुदयो, आसवनिरोधा अविज्जानिरोधो, अय-
 15 मेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो अविज्जानिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथीदं — सम्मादिट्ठि ... पे०... सम्मासमाधि ।

B. 68

- “यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं अविज्जं पजानाति, एवं अविज्जासमुदयं पजानाति, एवं अविज्जानिरोधं पजानाति, एवं अविज्जानिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय,
 20 पटिघानुसयं पटिविनोदेत्वा, ‘अस्मी’ ति दिट्ठिमानानुसयं समूहनित्वा, अविज्जं पहाय विज्जं उप्पादेत्वा, दिट्ठेव धम्मे दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं” ति ।

§ १७. यतो आसवसमुदयनिरोधं पजानाति

१८. “साधावुसो” ति खो ते भिक्खू आर्यस्मतो सारिपुत्तस्स
 25 भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा आर्यस्मन्तं सारिपुत्तं उत्तरिं पञ्चं

अपुच्छं — “सिया पनावुसो, अञ्जो पि परियायो यथा अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मं अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं ति ?

“सिया, आवुसो । यतो खो, आवुसो, अरियसावको आसवं च पजानाति, आसवसमुदयं च पजानाति, आसवनिरोधं च पजानाति, 5 आसवनिरोधगामिनि पटिपदं च पजानाति — एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मं अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं ।

“कतमो पनावुसो, आसवो, कतमो आसवसमुदयो, कतमो आसवनिरोधो, कतमा आसवनिरोधगामिनी पटिपदा ति ? तयोमे, 10 आवुसो, आसवा — कामासवो, भवासवो, अविज्जासवो । अविज्जासमुदया आसवसमुदयो, अविज्जानिरोधा आसवनिरोधो, अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो आसवनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथीदं — सम्मादिट्ठि ...पे०... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, आवुसो, अरियसावको एवं आसवं पजानाति, एवं 15 आसवसमुदयं पजानाति, एवं आसवनिरोधं पजानाति, एवं आसवनिरोधगामिनि पटिपदं पजानाति, सो सब्बसो रागानुसयं पहाय, पटिघानुसयं पटिविनोदेत्वा, ‘अस्मी’ ति दिट्ठिमानानुसयं समूहनित्वा, अविज्जं पहाय विज्जं उप्पादेत्वा, दिट्ठेव धम्मं दुक्खस्सन्तकरो होति — एत्तावता पि खो, आवुसो, अरियसावको सम्मादिट्ठि होति, उजुगतास्स दिट्ठि, धम्मं 20 B. 69 अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो, आगतो इमं सद्धम्मं” ति ।

१६. इदमवोचायस्मा सारिपुत्तो । अत्तमना ते भिक्खू आर्यस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दुं ति * ।

— : ० : —

* सी०, स्या० पोत्यकेसु इमा ओसानगाथायो दिस्सन्ति —

दुक्खं जरामरणं उपादानं सळायतनं नामरूपं ।
विज्जाणं छपदे कतमं पनावुसो वदानके ॥
जाति तण्हा च वेदना अविज्जातो चतुक्कमो ।
यं चत्तारपदे कतमा पनावुसो वदानके ॥
आहारो च भवो फस्सो सङ्खारो आसवपञ्चमो ।
यं पञ्चपदे कतमो पनावुसो वदानके ॥

१०. सतिपट्टानसुत्तं

§ १. चत्तारो सतिपट्टाना

B. 70

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा कुरूसु विहरति कम्मास-
धम्मं नाम कुरूनं निगमां । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
एतदवोच —

R. 56 5

२. “एकायनो अयं, भिक्खवे, मग्गो सत्तानं विसुद्धिया, सोक-
परिदेवानं’ समतिक्कमाय, दुक्खदोमनस्सानं अत्थङ्गमाय^१, जायस्स
अधिगामाय, निब्बानस्स सच्छिक्किरियाय, यदिदं चत्तारो सतिपट्टाना ।

कतमं ति छब्बिधा वुत्तं कतमा ति चतुब्बिधा ।

कतमो पञ्चविधो वुत्तो सब्बसङ्ख्यानं पञ्चदस पदानि चा ति ॥ (सी०)

दुक्खं जरामरणं उपादानं ।

संलायतनं नामरूपं विज्झाणं ॥

यं छपदे कतमं पनावुसो वदानके ।

जाति तण्हा च वेदना अविज्जाय चतुक्कका ॥

या चत्तारि पदे कतमा पनावुसो वदानके ।

आहारो च भवो फस्सो सङ्खारो आसवपञ्चमो ॥

यं पञ्चपदे कतमं पनावुसो वदानके ।

कतमं ति छब्बिधा वुत्तं कतमा ति चतुब्बिधा ॥

कतमो पञ्चविधो वुत्तो सब्बसङ्ख्यानं पञ्चदस पदानि चा ति ॥ (स्या०)

म० पोत्थके इमा गाथायो अधोलिपियं दिस्सन्ति —

दुक्खं जरामरणं उपादानं संलायतनं नामरूपं ।

विज्झाणं या सा परे कतमा पनावुसो पदानं ॥

किं जाति तण्हा च वेदना अविज्जाय चतुक्कनयो ।

चत्तारि परे कतमा पनावुसो पदानं केवलं ॥

आहारो च भवो फस्सो सङ्खारो आसवपञ्चमो ।

याव पञ्च परे कतमो पनावुसो पदानं किं ॥

कतमं ति छब्बिधा वुत्तं कतमानि चतुब्बिधानि ।

कतमो पञ्चविधो वुत्तो सब्बेसं एकसङ्ख्यानं पञ्चनयपदानि चा ति ॥

१. सोकपरिदेवानं — सी०, रो० । २. अत्थगमाय — रो० ।

“कतमे चत्तारो ? इध, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं; वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं; चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं; धम्मेषु धम्मानुपस्सी 5 विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ।

§ २. कायानुपस्सना

(१) आनापानसति

३. “कथं च, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरञ्जगतो वा रुक्खमूलगतो वा सुञ्जागारगतो वा निसीदति, पल्लङ्गं आभुजित्वा, उज्जुं कायं पणिधाय, परिमुखं सति उपट्टपेत्वा । सो सतो व अस्ससति, सतो व पस्ससति । दीघं वा 10 अस्ससन्तो ‘दीघं अस्ससामी’ ति पजानाति, दीघं वा पस्ससन्तो ‘दीघं पस्ससामी’ ति पजानाति, रस्सं वा अस्ससन्तो ‘रस्सं अस्ससामी’ ति पजानाति, रस्सं वा पस्ससन्तो ‘रस्सं पस्ससामी’ ति पजानाति, ‘सब्बकायपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘सब्बकायपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं अस्ससिस्सामी’ ति 15 B. 71 सिक्खति, ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति ।

४. “सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो भमकारो वा भमकारन्तेवासी वा दीघं वा अञ्छन्तो ‘दीघं अञ्छामी’ ति पजानाति, रस्सं वा अञ्छन्तो ‘रस्सं अञ्छामी’ ति पजानाति; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु दीघं वा अस्ससन्तो ‘दीघं अस्ससामी’ ति पजानाति, दीघं वा पस्ससन्तो 20 ‘दीघं पस्ससामी’ ति पजानाति, रस्सं वा अस्ससन्तो ‘रस्सं अस्ससामी’ ति पजानाति, रस्सं वा पस्ससन्तो ‘रस्सं पस्ससामी’ ति पजानाति; ‘सब्बकायपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘सब्बकायपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति । 25 इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति, बहिद्धा वा काये कायानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्धा वा काये कायानुपस्सी विहरति; समु-

दयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति । 'अस्थि कायो' ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय^१; अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपा-
 5 दियति । एवं पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

(२) इरियापथसति

R. 57 ५. "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु गच्छन्तो वा 'गच्छामी' ति पजानाति, ठितो वा 'ठितोम्ही' ति पजानाति, निसिन्नो वा 'निसिन्नोम्ही' ति पजानाति, सयानो वा 'सयानोम्ही' ति पजानाति । यथा यथा वा पनस्स कायो पणिहितो होति तथा तथा नं पजानाति । इति
 10 अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति, वहिद्धा वा काये कायानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्धा वा काये कायानुपस्सी विहरति; समुदयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति । 'अस्थि कायो' ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति, यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सति-
 B. 72 मत्ताय; अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति ।
 15 एवं पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

(३) सम्पजानकारा

६. "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्प-
 जानकारी होति, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी होति, समि-
 ज्जिते^२ पसारिते सम्पजानकारी होति, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्प-
 20 जानकारी होति, असिते पीते खायिते सायिते सम्पजानकारी होति,
 उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी होति, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी होति । इति अज्झत्तं वा
 काये कायानुपस्सी विहरति ... पे०... एवं पि खो, भिक्खवे, भिक्खु
 काये कायानुपस्सी विहरति ।

(४) पटिकूलमनसिकारो

७. "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं उद्धं पादतला,
 25 अधो केंसमत्थका, तचपरियन्त, पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्च-

१. पटिस्सतिमत्ताय - सी०, स्या०, रो० । २. सम्मिज्जिते - सी०, स्या० ।

वेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये केसा लोमा नखा दन्ता तच्चो मंसं न्हारु’^१ अट्ठि^२ अट्ठिमिञ्जं^३ वक्कं हृदयं यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं* ; पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा खेळो सिङ्घाणिका लसिका मुत्तं’ ति ।

८. “सेय्यथापि, भिक्खवे, उभतोमुखा पुतोळि” पूरा नाना- 5
विहितस्स धञ्जस्स, सेय्यथीदं — सालीनं वीहीनं मुग्गानं मासानं तिलानं तण्डुलानं । तमेनं चक्खुमा पुरिसो मुञ्चित्वा पच्चवेक्खेय्य —
‘इमे साली इमे वीही इमे मुग्गा इमे मासा इमे तिला इमे तण्डुला’ ति । B. 73
एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं उद्धं पादत्तला, अधो केसम-
त्थका, तच्चपरियन्तं, पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि 10
इमस्मिं काये केसा लोमा ...पे०... मुत्तं’ ति । इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति ...पे०... एवं पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये काया-
नुपस्सी विहरति ।

(५) धातुमनसिकारो

९. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं यथाठितं यथापणिहितं धातुसो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये पठवीधातु’ 15
आपोधातु तेजोधातु वायोधातू’ ति ।

१०. “सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो गोघातको वा गोघातक- R. 58
न्तेवासी वा गाविं वधित्वा चतुमहापथे^४ बिलसो विभजित्वा^५
निसिन्नो अस्स; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं यथाठितं यथापणिहितं धातुसो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये पठवी- 20
धातु आपोधातु तेजोधातु वायोधातू’ ति । इति अज्झत्तं वा काये-
कायानुपस्सी विहरति ...पे०... एवं पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

(६) असुभानुस्सति

११. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं

१. न्हारु — रो०, सी०; न्हारू — स्या० । २. अट्ठी — स्या०, रो० । ३. अट्ठि-
मिञ्जा — सी०, रो० । * मत्थलुङ्गं पन न इध पालि-आरूब्धं (बुद्धघोस — महाहत्थिप्रदोपम-
वण्णना) । ४. मुतोळी — रो०; मूतोळी — स्या०, सी० । ५. पथवीधतु — म० ।
६. चातुम्महापथे — सी०, स्या०, रो० । ७. पटिविभजित्वा — स्या०, रो०; पवि-
भजित्वा — सी० ।

सीवथिकाय^१ छद्दितं एकाहमतं वा द्वीहमतं वा तीहमतं वा उद्धुमातकं विनीलकं विपुब्बकजातं । सो इममेव कायं उपसंहरति - 'अयं पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो' ति । इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति ... पे० ... एवं पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये-
5 कायानुपस्सी विहरति ।

B. 74

१२. "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सीवथिकाय छद्दितं, काकेहि वा खज्जमानं, कुललेहि वा खज्जमानं, गिज्जेहि वा खज्जमानं, कङ्केहि^२ वा खज्जमानं, सुनखेहि वा खज्जमानं, व्यग्घेहि वा खज्जमानं, दीपीहि वा खज्जमानं^३, सिगालेहि^४
10 वा खज्जमानं, विविधेहि वा पाणकजातेहि खज्जमानं । सो इममेव कायं उपसंहरति - 'अयं पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो' ति । इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति ... पे०... एवं पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

१३. "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं
15 सीवथिकाय छद्दितं अट्टिकसङ्खलिकं समंसलोहितं न्हारुसम्बन्धं ... पे०... अट्टिकसङ्खलिकं निम्मंसलोहितमन्त्रितं^५ न्हारुसम्बन्धं ... पे०... अट्टिकसङ्खलिकं अपगतमंसलोहितं न्हारुसम्बन्धं ... पे०... अट्टिकानि अपगतसम्बन्धानि^६ दिसा विदिसा विक्खित्तानि - अज्जेन हत्थट्टिकं, अज्जेन पादट्टिकं, अज्जेन^७ गोप्फकाट्टिकं^८, अज्जेन जङ्घट्टिकं, अज्जेन ऊरुट्टिकं,
20 अज्जेन कटिट्टिकं^९, अज्जेन^{१०} फासुकट्टिकं, अज्जेन पिट्टिट्टिकं, अज्जेन खन्धट्टिकं, अज्जेन गीवट्टिकं, अज्जेन हनुकट्टिकं, अज्जेन दन्तट्टिकं^{११}, अज्जेन सीसकटाहं । सो इममेव कायं उपसंहरति - 'अयं पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो'^{१२} ति । इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति ... पे०... एवं पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये
25 कायानुपस्सी विहरति ।

१. सिवथिका - म० । २-२. सुपाणेहि वा खज्जमानं - सी०, रो०; सुवाणेहि वा खज्जमानं - स्या० । ३. सिङ्गालेहि - म० । ४. निम्मंस० - म० । ५. अपगतन्हारु० - स्या० । ६-६. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ७. ऊरुट्टिकं - सी०, रो० । ८. कटिट्टिकं - सी०, रो० । ९-९. अज्जेन पिट्टिकण्टकं - सी०, रो०; अज्जेन पिट्टिकण्टकट्टिकं, अज्जेन फासुकट्टिकं, अज्जेन उरुट्टिकं, अज्जेन बाहुट्टिकं, अज्जेन अंसट्टिकं, अज्जेन गीवट्टिकं, अज्जेन हनुट्टिकं, अज्जेन दन्तट्टिकं - स्या० । १०. एतंअनतीतो - रो० ।

१४. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं
 सिवथिकाय छड्ढितं, अट्टिकानि सेतानि सङ्खवण्णपटिभागानि ...पे०...
 अट्टिकानि पुञ्जकितानि तेरोवस्सिकानि ... पे०... अट्टिकानि पूतीनि
 चुण्णकजातानि । सो इममेव कायं उपसंहरति — ‘अयं पि खो कायो
 एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो’ ति । इति अज्झत्तं वा काये कायानु- 5
 पस्सी विहरति, बहिद्धा वा काये कायानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्धा
 वा काये कायानुपस्सी विहरति; समुदयधम्मानुपस्सी वा कायस्मि
 विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा कायस्मि विहरति, समुदयवयधम्मानु-
 पस्सी वा कायस्मि विहरति; ‘अत्थि कायो’ ति वा पनस्स सति पच्चुप-
 ट्ठिता होति यावदेव आणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय^१: अनिस्सितो च विह- 10
 रति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवं पि खो, भिक्खवे, भिक्खु
 काये कायानुपस्सी विहरति ।

R. 59

B. 75

३. वेदनानुपस्सना

१५. “कथं च, भिक्खवे, भिक्खु वेदनासु वेदनानुपस्सी विह-
 रति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु सुखं^२ वा वेदनं वेदयमानो^१ ‘सुखं वेदनं
 वेदयामी’ ति पजानाति, दुक्खं वा वेदनं वेदयमानो ‘दुक्खं वेदनं वेद- 15
 यामी’ ति पजानाति, अदुक्खमसुखं वा वेदनं वेदयमानो ‘अदुक्खमसुखं
 वेदनं वेदयामी’ ति पजानाति; सामिसं वा सुखं वेदनं वेदयमानो
 ‘सामिसं सुखं वेदनं वेदयामी’ ति पजानाति; निरामिसं वा सुखं वेदनं
 वेदयमानो ‘निरामिसं सुखं वेदनं वेदयामी’ ति पजानाति; सामिसं
 वा दुक्खं वेदनं वेदयमानो ‘सामिसं दुक्खं वेदनं वेदयामी’ ति पजानाति, 20
 निरामिसं वा दुक्खं वेदनं वेदयमानो ‘निरामिसं दुक्खं वेदनं वेदयामी’
 ति पजानाति; सामिसं वा अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयमानो ‘सामिसं
 अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयामी’ ति पजानाति, निरामिसं वा अदुक्खम-
 सुखं वेदनं वेदयमानो ‘निरामिसं अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयामी’ ति
 पजानाति । इति अज्झत्तं वा वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति, बहिद्धा
 वा वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्धा वा वेदनासु वेदनानु-
 पस्सी विहरति; समुदयधम्मानुपस्सी वा वेदनासु विहरति, वयधम्मा-

१. पतिस्सतिमत्ताय — सी०, स्या०, रो० । २-२. सुखं वेदनं वेदयमानो — सी०,
 स्या०, रो० ।

B. 76

नुपस्सी वा वेदनासु विहरति, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा वेदनासु विहरति । 'अत्थि वेदना' ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति यावदेव ज्ञाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय; अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवं पि खो, भिक्खवे, भिक्खु वेदनासु
5 वेदनानुपस्सी विहरति ।

§ ४. चित्तानुपस्सना

R. 60

१६. "कथं च, भिक्खवे, भिक्खु चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति ?
इध, भिक्खवे, भिक्खु सरागं वा चित्तं 'सरागं चित्तं' ति पजानाति,
वीतरागं वा चित्तं 'वीतरागं चित्तं' ति पजानाति, सदोसं वा चित्तं
'सदोसं चित्तं' ति पजानाति, वीतदोसं वा चित्तं 'वीतदोसं चित्तं' ति
10 पजानाति; समोहं वा चित्तं 'समोहं चित्तं' ति पजानाति, वीतमोहं
वा चित्तं 'वीतमोहं चित्तं' ति पजानाति; सङ्खित्तं वा चित्तं 'सङ्खित्तं
चित्तं' ति पजानाति, विक्खित्तं वा चित्तं 'विक्खित्तं चित्तं' ति पजानाति;
महग्गतं वा चित्तं 'महग्गतं चित्तं' ति पजानाति, अमहग्गतं वा चित्तं
'अमहग्गतं चित्तं' ति पजानाति; सउत्तरं वा चित्तं 'सउत्तरं चित्तं' ति
15 पजानाति, अनुत्तरं वा चित्तं 'अनुत्तरं चित्तं' ति पजानाति; समाहितं
वा चित्तं 'समाहितं चित्तं' ति पजानाति, असमाहितं वा चित्तं 'असमा-
हितं चित्तं' ति पजानाति; विमुत्तं वा चित्तं 'विमुत्तं चित्तं' ति पजा-
नाति, अविमुत्तं वा चित्तं 'अविमुत्तं चित्तं' ति पजानाति । इति अज्झत्तं
वा चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति, बहिद्धा वा चित्ते चित्तानुपस्सी विह-
20 रति, अज्झत्तबहिद्धा वा चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति; समुदयधम्मा-
नुपस्सी वा चित्तस्मि विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा चित्तस्मि विहरति,
समुदयवयधम्मानुपस्सी वा चित्तस्मि विहरति । 'अत्थि चित्तं' ति
वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति यावदेव ज्ञाणमत्ताय पटिस्सति-
मत्ताय; अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति ।
25 एवं पि खो, भिक्खवे, भिक्खु चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति ।

§ ५. धम्मामुपस्सना

(१) पञ्चसु नीवरणेषु

१७. “कथं च, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मामुपस्सी विहरति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मामुपस्सी विहरति पञ्चसु नीवरणेषु । कथं च पन, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मामुपस्सी विहरति पञ्चसु नीवरणेषु ?

“इध, भिक्खवे, भिक्खु सन्तं वा अज्झत्तं कामच्छन्दं^१ ‘अत्थि मे अज्झत्तं कामच्छन्दो’ ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं कामच्छन्दं ‘नत्थि मे अज्झत्तं कामच्छन्दो’ ति पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स कामच्छन्दस्स उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स कामच्छन्दस्स पहानं होति तं च पजानाति, यथा च पहीनस्स कामच्छन्दस्स आयति अनुप्पादो होति तं च पजानाति ।

5 B. 77

“सन्तं वा अज्झत्तं व्यापादं ‘अत्थि मे अज्झत्तं व्यापादो’ ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं व्यापादं ‘नत्थि मे अज्झत्तं व्यापादो’ ति पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स व्यापादस्स उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स व्यापादस्स पहानं होति तं च पजानाति, यथा च पहीनस्स व्यापादस्स आयति अनुप्पादो होति तं च पजानाति ।

10

“सन्तं वा अज्झत्तं थीनमिद्धं^२ ‘अत्थि मे अज्झत्तं थीनमिद्धं’ ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं थीनमिद्धं ‘नत्थि मे अज्झत्तं थीनमिद्धं’ ति पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स थीनमिद्धस्स उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स थीनमिद्धस्स पहानं होति तं च पजानाति, यथा च पहीनस्स थीनमिद्धस्स आयति अनुप्पादो होति तं च पजानाति ।

15

20

“सन्तं वा अज्झत्तं उद्धच्चकुक्कुच्चं ‘अत्थि मे अज्झत्तं उद्धच्चकुक्कुच्चं’ ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं उद्धच्चकुक्कुच्चं ‘नत्थि मे अज्झत्तं उद्धच्चकुक्कुच्चं’ ति पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स उद्धच्चकुक्कुच्चस्स उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स उद्धच्चकुक्कुच्चस्स पहानं होति तं च पजानाति, यथा च पहीनस्स उद्धच्चकुक्कुच्चस्स आयति अनुप्पादो होति तं च पजानाति ।

25

“सन्तं वा अज्झत्तं विचिकिच्छं ‘अत्थि मे अज्झत्तं विचिकिच्छा’ ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं विचिकिच्छं ‘नत्थि मे अज्झत्तं

विचिकिच्छा' ति पजानाति; यथा च अनुपपन्नाय विचिकिच्छाय
उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नाय विचिकिच्छाय पहानं
होति तं च पजानाति, यथा च पहीनाय विचिकिच्छाय आयाति अनुप्पादो
होति तं च पजानाति ।

- 5 “इति अज्झत्तं वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति, बहिद्धा
वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्धा वा धम्मेसु धम्मानु-
पस्सी विहरति; समुदयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति, वयधम्मा-
B. 78 नुपस्सी वा धम्मेसु विहरति, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु
विहरति । ‘अत्थि धम्मा’ ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति याव-
10 देव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय; अनिस्सितो च विहरति, न च
किञ्चि लोके उपादियति । एवं पि खो, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु
धम्मानुपस्सी विहरति पञ्चसु नीवरणेसु ।

(२) पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु

R. 61

१८. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मानुपस्सी
विहरति पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु । कथं च पन, भिक्खवे, भिक्खु
15 धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु ? इध,
भिक्खवे, भिक्खु — ‘इति रूपं इति रूपस्स समुदयो इति रूपस्स अत्थ-
ङ्गमो, इति वेदना इति वेदनाय समुदयो इति वेदनाय अत्थङ्गमो, इति
सञ्जा इति सञ्जाय समुदयो इति सञ्जाय अत्थङ्गमो, इति सङ्खारा
इति सङ्खारानं समुदयो इति सङ्खारानं अत्थङ्गमो, इति विज्जाणं
20 इति विज्जाणस्स समुदयो इति विज्जाणस्स अत्थङ्गमो’ ति — इति
अज्झत्तं वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति, बहिद्धा वा धम्मेसु धम्मानु-
पस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्धा वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति;
समुदयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु
विहरति, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति । ‘अत्थि धम्मा’
25 ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सति-
मत्ताय; अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति ।
एवं पि खो, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति पञ्चसु
उपादानक्खन्धेसु ।

(३) छसु अज्झत्तिकव्यापारे आयतने

१९. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मानुपस्सी

विहरति छसु अज्झत्तिकबाहिरेसु आयतनेसु । कथं च पन, भिक्खवे,
भिक्खु धम्मेषु धम्मामुपस्सी विहरति छसु अज्झत्तिकबाहिरेसु आय-
तनेसु ?

“इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुं च पजानाति, रूपे च पजानाति,
यं च तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति संयोजनं तं च पजानाति; यथा च ५
अनुप्पन्नस्स संयोजनस्स उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स
संयोजनस्स पहानं होति तं च पजानाति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स
आयति अनुप्पादो होति तं च पजानाति ।

B. 79

“सोतं च पजानाति, सद्दे च पजानाति, यं च तदुभयं पटिच्च
उप्पज्जति संयोजनं तं च पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स संयोजनस्स 10
उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स संयोजनस्स पहानं
होति तं च पजानाति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स आयति अनुप्पादो
होति तं च पजानाति ।

“धानं च पजानाति, गन्धे च पजानाति, यं च तदुभयं पटिच्च
उप्पज्जति संयोजनं तं च पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स संयोजनस्स 15
उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स संयोजनस्स पहानं
होति तं च पजानाति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स आयति अनु-
प्पादो होति तं च पजानाति ।

“जिव्हं च पजानाति, रसे च पजानाति, यं च तदुभयं पटिच्च
उप्पज्जति संयोजनं तं च पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स संयोजनस्स 20
उप्पादो होति तं च पजानाति; यथा च उप्पन्नस्स संयोजनस्स पहानं
होति तं च पजानाति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स आयति अनुप्पादो
होति तं च पजानाति ।

“कायं च पजानाति, फोटुब्बे च पजानाति, यं च तदुभयं पटिच्च
उप्पज्जति संयोजनं तं च पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स संयोजनस्स 25
उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स संयोजनस्स पहानं
होति तं च पजानाति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स आयति अनुप्पादो
होति तं च पजानाति ।

“मनं च पजानाति, धम्मे च पजानाति, यं च तदुभयं पटिच्च
उप्पज्जति संयोजनं तं च पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स संयोजनस्स 30
उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स संयोजनस्स पहानं

होति तं च पजानाति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स आयति अनुप्पादो
होति तं च पजानाति ।

B. 80

इति अज्झत्तं वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति, बहिद्धा वा
धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्धा वा धम्मेसु धम्मानु-
5 पस्सी विहरति, समुदयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति, वयधम्मानु-
पस्सी वा धम्मेसु विहरति, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति ।
'अत्थि धम्मा' ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति यावदेव जाण-
मत्ताय पटिस्सतिमत्ताय; अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके
उपादियति । एवं पि खो, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मानुपस्सी
10 विहरति छसु अज्झत्तिकबाहिरेसु आयतनेसु ।

(४) सत्तसु बोज्झङ्गेषु

R. 62 15

२०. "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मानुपस्सी
विहरति सत्तसु बोज्झङ्गेषु । कथं च पन, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु
धम्मानुपस्सी विहरति सत्तसु बोज्झङ्गेषु ? इध, भिक्खवे, भिक्खु सन्तं
वा अज्झत्तं सतिसम्बोज्झङ्गं 'अत्थि मे अज्झत्तं सतिसम्बोज्झङ्गो' ति
पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं सतिसम्बोज्झङ्गं 'नत्थि मे अज्झत्तं सति-
सम्बोज्झङ्गो' ति पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स सतिसम्बोज्झङ्गस्स
उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स सतिसम्बोज्झङ्गस्स
भावनाय^१ पारिपूरी^१ होति तं च पजानाति ।

"सन्तं वा अज्झत्तं धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं 'अत्थि मे अज्झत्तं
20 धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो' ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं धम्मविचय-
सम्बोज्झङ्गं 'नत्थि मे अज्झत्तं धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो' ति पजानाति;
यथा च अनुप्पन्नस्स धम्मविचयसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तं च
पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स धम्मविचयसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय
पारिपूरी होति तं च पजानाति ।

25 "सन्तं वा अज्झत्तं विरियसम्बोज्झङ्गं 'अत्थि मे अज्झत्तं
विरियसम्बोज्झङ्गो' ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं विरिय-
सम्बोज्झङ्गं 'नत्थि मे अज्झत्तं विरियसम्बोज्झङ्गो' ति पजानाति, यथा
च अनुप्पन्नस्स विरियसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तं च पजानाति,

यथा च उप्पन्नस्स विरियसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय' पारिपूरी' होति तं च पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं पीतिसम्बोज्झङ्गं 'अत्थि मे अज्झत्तं पीतिसम्बोज्झङ्गो' ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं पीतिसम्बोज्झङ्गं 'नत्थि मे अज्झत्तं पीतिसम्बोज्झङ्गो' ति पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स पीतिसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स पीतिसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तं च पजानाति ।

B. 81

“सन्तं वा अज्झत्तं पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं 'अत्थि मे अज्झत्तं पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो' ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं 'नत्थि मे अज्झत्तं पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो' ति पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स पस्सद्विसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स पस्सद्विसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तं च पजानाति ।

10

“सन्तं वा अज्झत्तं समाधिसम्बोज्झङ्गं 'अत्थि मे अज्झत्तं समाधिसम्बोज्झङ्गो' ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं समाधिसम्बोज्झङ्गं 'नत्थि मे अज्झत्तं समाधिसम्बोज्झङ्गो' ति पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स समाधिसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स समाधिसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तं च पजानाति ।

15

“सन्तं वा अज्झत्तं उपेक्खासम्बोज्झङ्गं 'अत्थि मे अज्झत्तं उपेक्खासम्बोज्झङ्गो' ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं उपेक्खासम्बोज्झङ्गं 'नत्थि मे अज्झत्तं उपेक्खासम्बोज्झङ्गो' ति पजानाति; यथा च अनुप्पन्नस्स उपेक्खासम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तं च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स उपेक्खासम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तं च पजानाति ।

25

“इति अज्झत्तं वा धम्मेसु धम्मामुपस्सी विहरति, बहिद्वा वा धम्मेसु धम्मामुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्वा वा धम्मेसु धम्मामुपस्सी विहरति, समुदयधम्मामुपस्सी वा धम्मेसु विहरति, वयधम्मामुपस्सी वा धम्मेसु विहरति, समुदयवयधम्मामुपस्सी वा धम्मेसु विहरति । 'अत्थि धम्मा' ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति यावदेव जाण-

30

मत्ताय पटिस्सतिमत्ताय; अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवं पि खो, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति सत्तसु बोज्झङ्गेषु ।

(५) चतूसु अरियसच्चेषु

B. 82

२१. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति चतूसु^१ अरियसच्चेषु । कथं च पन, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति चतूसु अरियसच्चेषु ? इध, भिक्खवे, भिक्खु ‘इदं दुक्खं’ ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्ख-निरोधगामिनी पटिपदा’ ति — यथाभूतं पजानाति ।

B. 90 10

“इति अज्झत्तं वा धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति, बहिद्धा वा धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्धा वा धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति; समुदयधम्मानुपस्सी वा धम्मेषु विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा धम्मेषु विहरति, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा धम्मेषु विहरति । ‘अत्थि धम्मा’ ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सति-
15 मत्ताय; अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवं पि खो, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति चतूसु अरियसच्चेषु ।

२२. “यो हि कोचि, भिक्खवे, इमे चत्तारो सतिपट्टाने एवं भावेय्य सत्त वस्सानि तस्स द्विन्नं फलानं अज्जतरं फलं पाटिकल्लं —
20 दिट्ठेव धम्मे अज्जा, सति वा उपादिसेसे अनागामिता ।

R. 63

“तिट्ठन्तु, भिक्खवे, सत्त वस्सानि । यो हि कोचि, भिक्खवे, इमे चत्तारो सतिपट्टाने एवं भावेय्य छ वस्सानि ... पे० ... पञ्च वस्सानि ... चत्तारि वस्सानि ... तीणि वस्सानि ... द्वे वस्सानि ... एकं वस्सं ... तिट्ठन्तु, भिक्खवे, एकं वस्सं, यो हि कोचि भिक्खवे इमे चत्तारो सतिपट्टाने
25 एवं भावेय्य सत्त मासानि, तस्स द्विन्नं फलानं अज्जतरं फलं पाटिकल्लं — दिट्ठेव धम्मे अज्जा, सति वा उपादिसेसे अनागामिता ।

“तिट्ठन्तु, भिक्खवे, सत्त मासानि । यो हि कोचि, भिक्खवे, इमे चत्तारो सतिपट्टाने एवं भावेय्य छ मासानि ... पे० ... पञ्च मासानि ... चत्तारिमासानि ... तीणि मासानि ... द्वे मासानि ... एकं मासं

अङ्गमासं^१... तिष्ठतु, भिक्खवे, अङ्गमासो । यो हि कोचि, भिक्खवे, इमे चत्तारो सतिपट्टाने एवं भावेय्य सत्ताहं, तस्स द्वित्रं फलानं अञ्जतरं फलं पाटिकङ्खं – दिट्ठेव धम्मे अञ्जा, सति वा उपादिसेसे अनागामिता ति ।

२३. “एकायनो अयं, भिक्खवे, मग्गो सत्तानं विसुद्धिया, सोकपरिदेवानं समतिक्कमाय, दुक्खदोमनस्सानं अत्थङ्गमाय, जायस्स ५ अधिगमाय, निब्बानस्स सच्छिकिरियाय, यदिदं चत्तारो सतिपट्टाना’ ति – इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं” ति ।

२४. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खु भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

B. 91

मूलपरिआयवग्गो निष्ठितो पठमो ।

तस्सुद्धानं

मूलसुसंवरधम्मदायादा^१ भेरवानङ्गणाकङ्खेय्यवत्थं । 10
सल्लेखसम्मादिट्ठिसतिपट्ठं वग्गवरो असमो सुसमत्तो^२ ॥

— : ० : —

१. अङ्गमासं – सी०, स्या०, रो० । २-२. एत्थ सी० पोत्थके इमा माथायो दिस्सन्ति –

अजरं अमरं अमताधिगमं फलमग्गनिदस्सन-दुक्खनुदं ।
सहितत्थ-महारह-भस्सकरब्भुतपीतिकरं थवतो सुणथ ॥
तळकाव सुप्परितधम्मपथे तिविधग्गिपलेपितनिब्बपना ।
भवब्बाधिपनोदनओसधियो ब्रुव मज्झिमसुत्तवग्गट्ठपिता ॥
मध्विव मन्दरसा अमरानं खिड्डुरती जननं समख्खं ।
ता सुतवेय्यकरट्ठपितासुं सक्खसुतान मभिरमणत्था ॥
पञ्जासत्यादि सत्तं च दियड्डुं वेय्यकरानं दुवे अपरे च ।
तेसमहं अनुपुब्ब ब्रवीमि एकमना निसमेथ मुदग्गा ॥
पभवासवदायदपुब्बग्गो अगतीगति अङ्गणसब्भयको ।
पियमारवपण्डरसल्लिखनो तथदिट्ठि सतिदसमो पठमो ॥

म० नि० १२.

११. चूळसीहदनादसुत्तं

§ १. परप्पवादा समणेहि सुञ्जा

B. 92

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि-
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
एतदवोच -

R. 64

5 “इधेव, भिक्खवे, समणो, इध दुतियो समणो, इध ततियो
समणो, इध चतुत्थो समणो; सुञ्जा परप्पवादा समणेहि^१ अञ्जे^२
ति । एवमेतं, भिक्खवे, सम्मा सीहनादं नदथ ।

२. “ठानं खो पनेतं, भिक्खवे, विज्जति यं^३ अञ्जतित्थिया
परिब्बाजका एवं वदेय्युं - ‘को पनायस्मन्तानं अस्सासो, किं बलं, येन
10 तुम्हे आयस्मन्तो’ एवं वदेथ - इधेव समणो, इध दुतियो समणो, इध
ततियो समणो, इध चतुत्थो समणो; सुञ्जा परप्पवादा समणेहि अञ्जे’
ति ? एवंवादिनो, भिक्खवे, अञ्जतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु
वचनीया - ‘अत्थि खो नो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता
अरहता सम्मासम्बुद्धेन चत्तारो धम्मा अक्खाता ये मयं अत्तनि सम्प-
15 स्समाना एवं वदेम - इधेव समणो, इध दुतियो समणो, इध ततियो
समणो, इध चतुत्थो समणो; सुञ्जा परप्पवादा समणेहि अञ्जे
ति । कतमे चत्तारो ? अत्थि खो नो, आवुसो, सत्थरि पसादो, अत्थि
धम्मे पसादो, अत्थि सीलेसु परिपूरकारिता; सहधम्मिका खो पन^४
पिया मनापा - गहट्ठा चेव पब्बजिता च । इमे खो नो, आवुसो, तेन
20 भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन चत्तारो धम्मा अक्खाता
ये मयं अत्तनि सम्पस्समाना एवं वदेम - इधेव समणो, इध दुतियो
समणो, इध ततियो समणो, इध चतुत्थो समणो; सुञ्जा परप्पवादा
समणेहि अञ्जे’ ति ।

B. 93

३. “ठानं खो पनेतं, भिक्खवे, विज्जति यं अञ्जतित्थिया
25 परिब्बाजका एवं वदेय्युं - ‘अम्हाकं पि खो, आवुसो, अत्थि सत्थरि

१. समणेहि - म० । २. अञ्जेहि - म०; अञ्जेभी - स्या० । ३. यं इध - सी०,
स्या०, रो० । ४. आयस्मन्तो अत्तनि सम्पस्समाना - स्या० । ५. पन नो - रो० ।

पसादो यो^१ अम्हाकं सत्था, अम्हाकं पि अत्थि धम्मं पसादो यो अम्हाकं धम्मो, मयं पि सीलेसु परिपूरकारिनो यानि अम्हाकं सीलानि, अम्हाकं पि सहधम्मिका पिया मनापा – गहट्ठा चेव पब्बजिता च । इध नो, आवुसो, को विसेसो को अधिप्पयासो^२ किं नानाकरणं यदिदं तुम्हाकं चेव अम्हाकं चा^३ ति ?

5

“एवंवादिनो, भिक्खवे, अञ्जतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु वचनीया – ‘किं पनावुसो, एका निट्ठा, उदाहु पुथु निट्ठा’ ति ? सम्मा व्याकरमाना, भिक्खवे, अञ्जतित्थिया परिब्बाजका एवं व्याकरेय्युं^४ – ‘एकावुसो, निट्ठा, न पुथु निट्ठा’ ति ।

४. “सा पनावुसो, निट्ठा सरागस्स उदाहु वीतरागस्सा’ ति ? 10
सम्मा व्याकरमाना, भिक्खवे, अञ्जतित्थिया परिब्बाजका एवं व्याकरेय्युं – ‘वीतरागस्सावुसो, सा निट्ठा, न सा निट्ठा सरागस्सा’ ति ।

“सा पनावुसो, निट्ठा सदोसस्स उदाहु वीतदोसस्सा’ ति ?
सम्मा व्याकरमाना, भिक्खवे, अञ्जतित्थिया परिब्बाजका एवं व्याकरेय्युं – ‘वीतदोसस्सावुसो, सा निट्ठा, न सा निट्ठा सदोसस्सा’ ति । 15

“सा पनावुसो, निट्ठा समोहस्स उदाहु वीतमोहस्सा’ ति ?
सम्मा व्याकरमाना, भिक्खवे, अञ्जतित्थिया परिब्बाजका एवं व्याकरेय्युं – ‘वीतमोहस्सावुसो, सा निट्ठा, न सा निट्ठा समोहस्सा’ ति ।

“सा पनावुसो, निट्ठा सतण्हस्स उदाहु वीततण्हस्सा’ ति ?
सम्मा व्याकरमाना; भिक्खवे, अञ्जतित्थिया परिब्बाजका एवं व्याकरेय्युं – ‘वीततण्हस्सावुसो, सा निट्ठा, न सा निट्ठा सतण्हस्सा’ ति । 20

R. 65

“सा पनावुसो, निट्ठा सउपादानस्स उदाहु अनुपादानस्सा’ ति ? सम्मा व्याकरमाना, भिक्खवे, अञ्जतित्थिया परिब्बाजका एवं व्याकरेय्युं – ‘अनुपादानस्सावुसो, सा निट्ठा, न सा निट्ठा सउपादानस्सा’ ति । 25

“सा पनावुसो, निट्ठा^५ विद्दसुनो उदाहु अविद्दसुनो’ ति ?
सम्मा व्याकरमाना, भिक्खवे, अञ्जतित्थिया परिब्बाजका एवं व्याकरेय्युं – ‘विद्दसुनो, आवुसो, सा निट्ठा, न सा निट्ठा अविद्दसुनो’ ति ।

B. 94

“सा पनावुसो, निट्ठा अनुरुद्धप्पटिविरुद्धस्स^६ उदाहु अननुरुद्ध-

१. सो – रो० । २. अधिप्पायो – सी०, स्या०, रो० । ३. व्याकरेय्युं – सी० ।

४. स्या० पोत्थके नत्थि । ५. अनुरुद्धप्पटिविरुद्धस्स – सी०, स्या०, रो० ।

अप्पटिविरुद्धस्सा' ति ? सम्मा व्याकरमाना, भिक्खवे, अञ्जतित्थिया परिब्बाजका एवं व्याकरेय्युं — 'अनुरुद्ध-अप्पटिविरुद्धस्सावुसो, सा निट्ठा, न सा निट्ठा अनुरुद्धप्पटिविरुद्धस्सा' ति ।

- “सा पनावुसो, निट्ठा पपञ्चारामस्स पपञ्चरतिनो उदाहु
5 निप्पपञ्चारामस्स निप्पपञ्चरतिनो' ति ? सम्मा व्याकरमाना, भिक्खवे, अञ्जतित्थिया परिब्बाजका एवं व्याकरेय्युं — 'निप्पपञ्चारामस्सावुसो, सा निट्ठा निप्पपञ्चरतिनो, न सा निट्ठा पपञ्चारामस्स पपञ्चरतिनो' ति ।

§ २. के वीतरागदोसमोहा

५. “द्वेमा, भिक्खवे, दिट्ठियो — भवदिट्ठि च विभवदिट्ठि च ।
10 ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा भवदिट्ठि अल्लीना भव-
दिट्ठि उपगता भवदिट्ठि अञ्जोसिता, विभवदिट्ठिया ते पटिविरुद्धा ।
ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा विभवदिट्ठि अल्लीना
विभवदिट्ठि उपगता विभवदिट्ठि अञ्जोसिता, भवदिट्ठिया ते पटि-
विरुद्धा । ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमासं द्विन्नं
15 दिट्ठीनं समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च
यथाभूतं नप्पजानन्ति, 'ते सरागा ते सदोसा ते समोहा ते सतण्हा ते
सउपादाना ते अविद्दसुनो ते अनुरुद्धप्पटिविरुद्धा ते पपञ्चारामा पपञ्च-
रतिनो; ते न परिमुच्चन्ति जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि
दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि; न परिमुच्चन्ति दुक्खस्मा' ति
20 वदामि । ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमासं
द्विन्नं दिट्ठीनं समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च
यथाभूतं पजानन्ति, 'ते वीतरागा ते वीतदोसा ते वीतमोहा ते वीत-
तण्हा ते अनुपादाना ते विद्दसुनो ते अनुरुद्धअप्पटिविरुद्धा ते निप्प-
पञ्चारामा निप्पपञ्चरतिनो; ते परिमुच्चन्ति जातिया जराय मरणेन
25 सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि; परिमुच्चन्ति
दुक्खस्मा' ति वदामि ।

§ ३. किम्भूतो पसादो न सम्मगगतो

६. “चत्तारिमानि, भिक्खवे, उपादानानि । कतमानि चत्तारि ?
 कामुपादानं, दिट्ठुपादानं, सीलब्बतुपादानं, अत्तवादुपादानं । सन्ति,
 भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा सब्बुपादानपरिञ्जावादा पटिजानमाना ।
 ते न सम्मा सब्बुपादानपरिञ्जं पञ्जपेन्ति^१ — कामुपादानस्स परिञ्जं
 पञ्जपेन्ति, न दिट्ठुपादानस्स परिञ्जं पञ्जपेन्ति, न सीलब्बतु- 5
 पादानस्स परिञ्जं पञ्जपेन्ति, न अत्तवादुपादानस्स परिञ्जं पञ्ज-
 पेन्ति । तं किस्स हेतु ? इमानि हि ते भोन्तो समणब्राह्मणा तीणि
 ठानानि यथाभूतं नप्पजानन्ति । तस्मा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सब्बु-
 पादानपरिञ्जावादा पटिजानमाना ; ते न सम्मा सब्बुपादानपरिञ्जं
 पञ्जपेन्ति — कामुपादानस्स परिञ्जं पञ्जपेन्ति, न दिट्ठुपादानस्स 10
 परिञ्जं पञ्जपेन्ति, न सीलब्बतुपादानस्स परिञ्जं पञ्जपेन्ति, न
 अत्तवादुपादानस्स परिञ्जं पञ्जपेन्ति ।

“सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा सब्बुपादानपरिञ्जा-
 वादा पटिजानमाना । ते न सम्मा सब्बुपादानपरिञ्जं पञ्जपेन्ति —
 कामुपादानस्स परिञ्जं पञ्जपेन्ति, दिट्ठुपादानस्स परिञ्जं पञ्ज- 15
 पेन्ति, न सीलब्बतुपादानस्स परिञ्जं पञ्जपेन्ति, न अत्तवादुपादानस्स
 परिञ्जं पञ्जपेन्ति । तं किस्स हेतु ? इमानि हि ते भोन्तो समण-
 ब्राह्मणा द्वे ठानानि यथाभूतं नप्पजानन्ति । तस्मा ते भोन्तो समण-
 ब्राह्मणा सब्बुपादानपरिञ्जावादा पटिजानमाना ; ते न सम्मा सब्बु-
 पादानपरिञ्जं पञ्जपेन्ति — कामुपादानस्स परिञ्जं पञ्जपेन्ति, 20
 दिट्ठुपादानस्स परिञ्जं पञ्जपेन्ति, न सीलब्बतुपादानस्स परिञ्जं
 पञ्जपेन्ति, न अत्तवादुपादानस्स परिञ्जं पञ्जपेन्ति ।

“सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा सब्बुपादानपरिञ्जावादा
 पटिजानमाना । ते न सम्मा सब्बुपादानपरिञ्जं पञ्जपेन्ति — कामु-
 पादानस्स परिञ्जं पञ्जपेन्ति, दिट्ठुपादानस्स परिञ्जं पञ्जपेन्ति, 25
 सीलब्बतुपादानस्स परिञ्जं पञ्जपेन्ति, न अत्तवादुपादानस्स परिञ्जं
 पञ्जपेन्ति । तं किस्स हेतु ? इमं हि ते भोन्तो समणब्राह्मणा एकं
 ठानं यथाभूतं नप्पजानन्ति । तस्मा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सब्बु-
 पादानपरिञ्जावादा पटिजानमाना ; ते न सम्मा सब्बुपादानपरिञ्जं

१. सीलब्बतुपादानं — स्या० । २. पञ्जपेन्ति — सी०, स्या०, रो० ।

पञ्जपेन्ति – कामुपादानस्स परिञ्जं पञ्जपेन्ति, दिट्ठुपादानस्स परिञ्जं पञ्जपेन्ति, सीलव्वतुपादानस्स परिञ्जं पञ्जपेन्ति, न अत्त-
वादुपादानस्स परिञ्जं पञ्जपेन्ति ।

B. 96

- “एवरूपे खो, भिक्खवे, धम्मविनये यो सत्थरि पसादो सो
5 न सम्मगगतो अक्खायति; यो धम्मे पसादो सो न सम्मगगतो अक्खा-
यति; या सीलेसु परिपूरकारिता सा न सम्मगगता अक्खायति; या
सहधम्मिकेसु पियमनापता सा न सम्मगगता अक्खायति । तं किस्स
R. 67 हेतु ? एवं हेतं, भिक्खवे, होति यथा तं दुरक्खाते धम्मविनये दुप्प-
वेदिते अनित्थानिके अनुपसमसंवत्तनिके असम्मासम्बुद्धप्पवेदिते ।

§ ४. किम्भूतो पसादो सम्मगगतो

- 10 ७. “तथागतो च खो, भिक्खवे, अरहं सम्मासम्बुद्धो सब्बुपादान-
परिञ्जावादो पटिजानमानो सम्मा सब्बुपादानपरिञ्जं पञ्जपेति –
कामुपादानस्स परिञ्जं पञ्जपेति, दिट्ठुपादानस्स परिञ्जं पञ्जपेति,
सीलव्वतुपादानस्स परिञ्जं पञ्जपेति, अत्तवादुपादानस्स परिञ्जं
पञ्जपेति ।
15 “एवरूपे खो, भिक्खवे, धम्मविनये यो सत्थरि पसादो सो
सम्मगगतो अक्खायति; यो धम्मे पसादो सो सम्मगगतो अक्खायति;
या सीलेसु परिपूरकारिता सा सम्मगगता अक्खायति; या सहधम्मिकेसु
पियमनापता सा सम्मगगता अक्खायति । तं किस्स हेतु ? एवं हेतं,
भिक्खवे, होति यथा तं स्वाक्खाते धम्मविनये सुप्पवेदिते^१ नित्थानिके
20 उपसमसंवत्तनिके सम्मासम्बुद्धप्पवेदिते ।

§ ५. अविज्जाविरागा अरहा होति

८. “इमे च, भिक्खवे, चत्तारो उपादाना किंनिदाना किसमु-
दया किंजातिका किंपभवा ? इमे चत्तारो उपादाना तण्हानिदाना
तण्हासमुदया तण्हाजातिका तण्हापभवा । तण्हा चायं, भिक्खवे, किं-
निदाना किसमुदया किंजातिका किंपभवा ? तण्हा वेदनानिदाना

वेदनासमुदया वेदनाजातिका वेदनापभवा । वेदना चायं, भिक्खवे,
 किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा ? वेदना फस्सनिदाना
 फस्ससमुदया फस्सजातिका फस्सपभवा । फस्सो चायं, भिक्खवे,
 किंनिदानो किंसमुदयो किंजातिको किंपभवो ? फस्सो सळायतन-
 निदानो सळायतनसमुदयो सळायतनजातिको सळायतनपभवो । सळा- 5
 यतनं च इदं, भिक्खवे, किंनिदानं किंसमुदयं किंजातिकं किंपभवं ? सळा-
 यतनं नामरूपनिदानं नामरूपसमुदयं नामरूपजातिकं नामरूपपभवं ।
 नामरूपं च इदं, भिक्खवे, किंनिदानं किंसमुदयं किंजातिकं किंपभवं ?
 नामरूपं विज्जाणनिदानं विज्जाणसमुदयं विज्जाणजातिकं विज्जाण-
 पभवं । विज्जाणं च इदं, भिक्खवे, किंनिदानं किंसमुदयं किंजातिकं 10 B. 97
 किंपभवं ? विज्जाणं सङ्खारनिदानं सङ्खारसमुदयं सङ्खारजातिकं
 सङ्खारपभवं । सङ्खारा चिमे, भिक्खवे, किंनिदाना किंसमुदया किं-
 जातिका किंपभवा ? सङ्खारा अविज्जानिदाना अविज्जासमुदया
 अविज्जाजातिका अविज्जापभवा ।

“यतो च खो, भिक्खवे, भिक्खुनो अविज्जा पहीना होति विज्जा 15
 उप्पन्ना, सो अविज्जाविरागा विज्जुप्पादा नेव कामुपादानं उपादियति,
 न दिट्ठुपादानं उपादियति, न सीलव्वतुपादानं उपादियति, न अत्त-
 वादुपादानं उपादियति । अनुपादियं न परितस्सति, अपरितस्सं पच्चत्तं
 येव परिनिव्वायति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं,
 नापरं इत्थत्ताया’ ति – पजानाती’ ति । 20

६. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
 अभिनन्दुं ति । R. 68

१२. महासीहनादसुत्तं

§ १. सुनक्खत्तस्स भगवति धम्मन्वयो न होति

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति बहिनगरे अपरपुरे^१ वनसण्डे । तेन खो पन समयेन सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो अचिरपक्कन्तो होति इमस्मा धम्मविनया । सो वेसालियं परिससि^२ एवं वाचं भासति — “नत्थि समणस्स गोतमस्स उत्तरि^३-
5 मनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसो । तक्कपरियाहत्तं समणो गोतमो धम्मं देसेति वीमंसानुचरितं सयंपटिभानं । यस्स च ख्वास्स अत्थाय धम्मो देसितो सो निय्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाया” ति ।

२. अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय वेसालिं पिण्डाय पाविसि । अस्सोसि खो आयस्मा सारि-
10 पुत्तो सुनक्खत्तस्स लिच्छविपुत्तस्स वेसालियं परिससि एवं वाचं भासमानस्स — “नत्थि समणस्स गोतमस्स उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसो । तक्कपरियाहत्तं समणो गोतमो धम्मं देसेति वीमंसानुचरितं सयंपटिभानं । यस्स च ख्वास्स अत्थाय धम्मो देसितो सो निय्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाया” ति ।

B. 98

अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो वेसालियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिकन्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “सुनक्खत्तो, भन्ते, लिच्छविपुत्तो अचिरपक्कन्तो इमस्मा धम्मविनया । सो वेसालियं परिससि
20 एवं वाचं भासति — ‘नत्थि समणस्स गोतमस्स उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसो । तक्कपरियाहत्तं समणो गोतमो धम्मं देसेति वीमंसानुचरितं सयंपटिभानं । यस्स च ख्वास्स अत्थाय धम्मो देसितो सो निय्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाया” ति ।

३. “कोधनो हेसो”, सारिपुत्त, सुनक्खत्तो मोघपुरिसो । कोधा
25 च पनस्स एसा वाचा भासिता । ‘अवण्णं भासिस्सामी’ ति खो,

१. अपरपुरे — स्या०; अपरपुरे — सी०, रो० । २. परिससि — सी०, रो० । ३. उत्तरि — रो० । ४. एतं — रो० । ५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि; खो — स्या० ।

सारिपुत्त, सुनक्खत्तो मोघपुरिसो वण्णं येव तथागतस्स भासति ।
वण्णो हेसो, सारिपुत्त, तथागतस्स यो एवं वदेय्य — ‘यस्स च ख्वास्स
अत्थाय धम्मो देसितो सो नित्थयाति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्ख-
याया’ ति ।

R. 69

४. “अयं पि हि नाम, सारिपुत्त, सुनक्खत्तस्स मोघपुरिसस्स 5
मयि धम्मन्वयो न भविस्सति — ‘इति पि सो भगवा अरहं सम्मा-
सम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्म-
सारथि, सत्था देवमनुस्सानं, बुद्धो भगवा’ ति ।

५. “अयं पि हि नाम, सारिपुत्त, सुनक्खत्तस्स मोघपुरिसस्स
मयि धम्मन्वयो न भविस्सति — ‘इति पि सो भगवा अनेकविहितं 10
इद्धिविधं पच्चनुभोति — एको पि हुत्वा बहुधा होति, बहुधा पि हुत्वा
एको होति; आविभावं, तिरोभावं; तिरोकुटुं^१ तिरोपाकारं तिरोपब्बतं
असज्जमानो गच्छति, सेय्यथापि आकासे; पठविया^२ पि उम्मुज्ज-
निमुज्जं करोति, सेय्यथापि उदके; उदके पि अभिज्जमाने गच्छति,
सेय्यथापि पठवियं; आकासे पि पल्लङ्केन कमति, सेय्यथापि पक्खी 15
सकुणो; इमे पि चन्दिमसुरिये^३ एवंमहिद्धिके एवंमहानुभावे पाणिना
परिमसति परिमज्जति; याव ब्रह्मलोका पि कायेन वसं वत्तेती’ ति ।

६. “अयं पि हि नाम, सारिपुत्त, सुनक्खत्तस्स मोघपुरिसस्स
मयि धम्मन्वयो न भविस्सति — ‘इति पि सो भगवा दिब्बाय सोत-
धातुया विसुद्धाय अतिक्कन्तमानुसिकाय उभो सद्दे सुणाति — दिब्बे 20
च मानुसे च, ये दूरे सन्तिके चा’ ति ।

B. 99

७. “अयं पि हि नाम, सारिपुत्त, सुनक्खत्तस्स मोघपुरिसस्स
मयि धम्मन्वयो न भविस्सति — ‘इति पि सो भगवा परसत्तानं पर-
पुग्गलानं चेतसा चेतो परिच्च पजानाति — सरागं वा चित्तं सरागं
चित्तं ति पजानाति, वीतरागं वा चित्तं वीतरागं चित्तं ति पजानाति; 25
सदोसं वा चित्तं सदोसं चित्तं ति पजानाति, वीतदोसं वा चित्तं वीत-
दोसं चित्तं ति पजानाति; समोहं वा चित्तं समोहं चित्तं ति पजानाति,
वीतमोहं वा चित्तं वीतमोहं चित्तं ति पजानाति; सङ्खित्तं वा चित्तं
सङ्खित्तं चित्तं ति पजानाति, विक्खित्तं वा चित्तं विक्खित्तं चित्तं ति

१. तिरोकुटुं — म० । २. पठवियं — सी०; पथविया — म० । ३. चन्दिमसुरिये —
म० ।

पजानाति; महग्गतं वा चित्तं महग्गतं चित्तं ति पजानाति, अमहग्गतं वा चित्तं अमहग्गतं चित्तं ति पजानाति; सउत्तरं वा चित्तं सउत्तरं चित्तं ति पजानाति, अनुत्तरं वा चित्तं अनुत्तरं चित्तं ति पजानाति; समाहितं वा चित्तं समाहितं चित्तं ति पजानाति, असमाहितं वा चित्तं
 5 असमाहितं चित्तं ति पजानाति; विमुत्तं वा चित्तं विमुत्तं चित्तं ति पजानाति, अविमुत्तं वा चित्तं अविमुत्तं चित्तं ति पजानाती' ति ।

§ २. दस तथागतबलानि

८. “दस खो पनिमानि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलानि येहि बलेहि समन्नागतो तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति । कतमानि दस ?

10 “इध, सारिपुत्त, तथागतो ठानं च ठानतो अट्टानं च अट्टानतो यथाभूतं पजानाति । यं पि, सारिपुत्त, तथागतो ठानं च ठानतो अट्टानं
 R. 70 च अट्टानतो यथाभूतं पजानाति, इदं पि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलं होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

15 “पुन च परं, सारिपुत्त, तथागतो अतीतानागतपच्चुप्पन्नानं कम्मसमादानानं ठानसो हेतुसो विपाकं यथाभूतं पजानाति । यं पि, सारिपुत्त, तथागतो अतीतानागतपच्चुप्पन्नानं कम्मसमादानानं ठानसो हेतुसो विपाकं यथाभूतं पजानाति; इदं पि, सारिपुत्त, तथागतस्स
 B. 100 तथागतबलं होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, 20 परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“पुन च परं, सारिपुत्त, तथागतो सब्बत्थगामिनि पटिपदं यथाभूतं पजानाति । यं पि, सारिपुत्त, तथागतो सब्बत्थगामिनि पटि-
 पदं यथाभूतं पजानाति; इदं पि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलं होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु
 25 सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“पुन च परं, सारिपुत्त, तथागतो अनेकधातुनानाधातुलोकं यथाभूतं पजानाति । यं पि, सारिपुत्त, तथागतो अनेकधातुनानाधातु-
 लोकं यथाभूतं पजानाति; इदं पि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलं

होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“पुन च परं, सारिपुत्त, तथागतो सत्तानं नानाधिमुत्तिकतं यथाभूतं पजानाति । यं पि, सारिपुत्त, तथागतो सत्तानं नानाधिमुत्तिकतं यथाभूतं पजानाति; इदं पि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलं 5 होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“पुन च परं, सारिपुत्त, तथागतो परसत्तानं परपुग्गलानं इन्द्रियपरोपरियत्तं यथाभूतं पजानाति । यं पि, सारिपुत्त, तथागतो परसत्तानं परपुग्गलानं इन्द्रियपरोपरियत्तं यथाभूतं पजानाति; इदं पि, 10 सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलं होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“पुन च परं, सारिपुत्त, तथागतो ज्ञानविमोक्खसमाधिसमापत्तीनं सङ्किलेसं वोदानं बुट्ठानं यथाभूतं पजानाति । यं पि, सारिपुत्त, तथागतो ज्ञानविमोक्खसमाधिसमापत्तीनं सङ्किलेसं वोदानं बुट्ठानं यथाभूतं पजा- 15 नाति; इदं पि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलं होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“पुन च परं, सारिपुत्त, तथागतो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथीदं — एकं पि जातिं द्वे पि जातियो तिस्सो पि जातियो 20 चतस्सो पि जातियो पञ्च पि जातियो दस पि जातियो बीसं^१ पि जातियो तिसं^२ पि जातियो चत्तालीसं^३ पि जातियो पञ्जासं पि जातियो जातिसतं पि जातिसहस्सं पि जातिसतसहस्सं पि अनेके पि संवट्टकप्पे अनेके पि विवट्टकप्पे अनेके पि संवट्टविवट्टकप्पे — ‘अमुत्रासि एवंनामो 25 एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादि’^४; तत्राप्रासि एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो’ ति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । यं पि, सारिपुत्त, तथागतो अनेकविहितं पुब्बे- 30 निवासं अनुस्सरति, सेय्यथीदं — एकं पि जातिं द्वे पि जातियो ... पे०...

१. बीसति — सी०, रो० । २. तिसं — सी०, रो० । ३. चत्तारीसं — सी०, रो०; चत्ताळीसं — स्या० । ४. उपपादि — सी० ।

इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति; इदं पि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलं होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“पुन च परं, सारिपुत्त, तथागतो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन
 5 अतिवकन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति — ‘इमे वत भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छा-
 R. 71 दिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुर्गतिं विनिपातं
 10 निरयं उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुप-
 वादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना’ ति । इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन
 अतिवकन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते
 15 सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति । यं पि, सारिपुत्त, तथागतो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिवकन्तमानुसकेन
 B. 102 सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते
 दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति — ‘इमे वत भोन्तो सत्ता काय-
 दुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन
 20 समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्म-
 समादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुर्गतिं विनिपातं निरयं
 उपपन्ना, इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वची-
 सुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुपवादका
 सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा
 25 सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना’ ति, इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अति-
 वकन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे
 दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति; इदं पि, सारिपुत्त,
 तथागतस्स तथागतबलं होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं
 पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

30 “पुन च परं, सारिपुत्त, तथागतो आसवानं खया अनासवं
 चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा

उपसम्पज्ज विहरति । यं पि, सारिपुत्त, तथागतो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति दिट्ठेव धम्मो सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरति; इदं पि, सारिपुत्त, तथागतस्स तथागतबलं होति यं बलं आगम्म तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

5

“इमानि खो, सारिपुत्त, दस तथागतस्स तथागतबलानि येहि बलेहि समन्नागतो तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

६. “यो खो मं, सारिपुत्त, एवं जानन्तं एवं पस्सन्तं एवं वदेय्य — ‘नत्थि समणस्स गोतमस्स उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सन-
विसेसो; तक्कपरियाहतं समणो गोतमो धम्मं देसेति वीमंसानुचरितं सयंपटिभानं’ ति, तं, सारिपुत्त, वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठि अप्पटिनिस्सज्जित्वा^१ यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये । सेय्य-
थापि, सारिपुत्त, भिक्खु सीलसम्पन्नो समाधिसम्पन्नो पञ्जासम्पन्नो दिट्ठेव धम्मो अञ्जं आराधेय्य, एवं सम्पदमिदं, सारिपुत्त, वदामि
तं वाचं अप्पहाय, तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठि अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये ।

10

15 B. 103

§ ३. तथागतस्स चत्तारि वेसारज्जानि

१०. “चत्तारिमानि, सारिपुत्त, तथागतस्स वेसारज्जानि येहि वेसारज्जेहि समन्नागतो तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति । कतमानि चत्तारि ?

20

“सम्मासम्बुद्धस्स ते पटिजानतो इमे धम्मा अनभिसम्बुद्धा ति तत्र वत मं समणो वा ब्राह्मणो वा देवो वा मारो वा ब्रह्मा वा कोचि वा लोकस्मि सहधम्मेन पटिचोदेस्सती’ ति निमित्तमेतं, सारिपुत्त, न समनुपस्सामि । एतमहं^२, सारिपुत्त, निमित्तं असमनुपस्सन्तो खेम-
प्पत्तो अभयप्पत्तो वेसारज्जप्पत्तो विहरामि ।

R. 72

25

“खीणासवस्स ते पटिजानतो इमे आसवा अपरिक्खीणा ति तत्र वत मं समणो वा ब्राह्मणो वा देवो वा मारो वा ब्रह्मा वा कोचि

वा लोकस्मि सहधम्ममेन पटिचोदेस्सती ति निमित्तमेतं, सारिपुत्त, न समनुपस्सामि । एतमहं, सारिपुत्त, निमित्तं असमनुपस्सन्तो खेमप्पत्तो अभयप्पत्तो वेसारज्जप्पत्तो विहरामि ।

“ये खो पन ते अन्तरायिका धम्मा वुत्ता, ते पटिसेवतो नालं
5 अन्तरायाया’ ति । तत्र वत मं समणो वा ब्राह्मणो वा देवो वा मारो वा ब्रह्मा वा कोचि वा लोकस्मि सहधम्ममेन पटिचोदेस्सती ति निमित्त-
मेतं, सारिपुत्त, न समनुपस्सामि । एतमहं, सारिपुत्त, निमित्तं असमनु-
पस्सन्तो खेमप्पत्तो अभयप्पत्तो वेसारज्जप्पत्तो विहरामि ।

“यस्स खो पन ते अत्थाय धम्मो देसितो सो न निट्थ्याति
10 तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाया’ ति । तत्र वत मं समणो वा ब्राह्मणो वा देवो वा मारो वा ब्रह्मा वा कोचि वा लोकस्मि सहधम्ममेन पटि-
चोदेस्सती’ ति निमित्तमेतं, सारिपुत्त, न समनुपस्सामि । एतमहं,
सारिपुत्त, निमित्तं असमनुपस्सन्तो खेमप्पत्तो अभयप्पत्तो वेसारज्ज-
प्पत्तो विहरामि ।

B. 104 15 “इमानि खो, सारिपुत्त, चत्तारि तथागतस्स वेसारज्जानि
येहि वेसारज्जेहि समन्नागतो तथागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परि-
सामु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्कं पवत्तेति ।

“यो खो मं, सारिपुत्त, एवं जानन्तं एवं पस्सन्तं एवं वदेय्य –
नत्थि समणस्स गोतमस्स उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सन-
20 विसेसो ...पे०... यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये ।

§ ४. तथागतो अट्ठसु परिसासु अभयप्पत्तो

११. “अट्ठ खो इमा, सारिपुत्त, परिसा । कतमा अट्ठ ?
खत्तिपपरिसा, ब्राह्मणपरिसा, गृहपतिपरिसा, समणपरिसा, चातुमहा-
राजिकपरिसा^१, तावतिसपरिसा, मारपरिसा, ब्रह्मपरिसा – इमा खो,
सारिपुत्त, अट्ठ परिसा । इमेहि खो, सारिपुत्त, चतूहि वेसारज्जेहि
25 समन्नागतो तथागतो इमा अट्ठ परिसा उपसङ्कमति अज्झोगाहति । अभि-
जानामि खो पनाहं, सारिपुत्त, अनेकसतं खत्तिपपरिसं उपसङ्कमिता ।
तत्र पि मया सन्निसिन्नपुब्बं चेव, सल्लपितपुब्बं च, साकच्छा च समा-

१. चातुम्महाराजिकपरिसा – सी०, स्या०, रो० ।

पज्जितपुब्बा । ‘तत्र वत मं भयं वा सारज्जं वा ओक्कमिस्सती’ ति निमित्तमेतं, सारिपुत्त, न समनुपस्सामि । एतमहं, सारिपुत्त, निमित्तं असमनुपस्सन्तो खेमप्पत्तो अभयप्पत्तो वेसारज्जप्पत्तो विहरामि ।

“अभिजानामि खो पनाहं, सारिपुत्त, अनेकसतं ब्राह्मणपरिसं ... पे०... गृहपतिपरिसं ... समणपरिसं ... चातुमहाराजिकपरिसं ... ताव- 5
तिसपरिसं ... मारपरिसं ... ब्रह्मपरिसं उपसङ्कमिता । तत्र पि मया सन्निसिन्नपुब्बं चेव, सल्लपितपुब्बं च, साकच्छा च समापज्जितपुब्बा । ‘तत्र वत मं भयं वा सारज्जं वा ओक्कमिस्सती’ ति निमित्तमेतं, सारिपुत्त, न समनुपस्सामि । एतमहं, सारिपुत्त, निमित्तं असमनु-
पस्सन्तो खेमप्पत्तो अभयप्पत्तो वेसारज्जप्पत्तो विहरामि ।

10 R. 73

B. 105

“यो खो मं, सारिपुत्त, एवं जानन्तं एवं पस्सन्तं एवं वदेय्य –
‘नत्थि समणस्स गोतमस्स उत्तरिमनुस्सधम्ममा अलमरियञ्जाणदस्सन-
विसेसे’; त्वक्कपरियाहृतं समणो गोतमो धम्मं देसेति वीमंसानुचरितं
सयंपटिभानं’ ति, तं, सारिपुत्त, वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं
दिट्ठि अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये । सेय्यथापि, 15
सारिपुत्त, भिक्खु सीलसम्पन्नो समाधिसम्पन्नो पञ्जासम्पन्नो दिट्ठेव
धम्मे अञ्जं आराधेय्य, एवं सम्पदमिदं, सारिपुत्त, वदामि तं वाचं
अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठि अप्पटिनिस्सज्जित्वा, यथाभतं
निक्खित्तो एवं निरये ।

१२. चतस्सो योनियो

१२. “चतस्सो खो इमा, सारिपुत्त, योनियो । कतमा चतस्सो? 20
अण्डजा योनि, जलाबुजा योनि, संसेदजा योनि, ओपपातिका योनि ।

“कतमा च, सारिपुत्त, अण्डजा योनि ? ये खो ते, सारिपुत्त,
सत्ता अण्डकोसं अभिनिब्भिज्ज जायन्ति – अयं वुच्चति, सारिपुत्त,
अण्डजा योनि ।

“कतमा च, सारिपुत्त, जलाबुजा योनि ? ये खो ते, सारिपुत्त, 25
स्ता वत्थिकोसं अभिनिब्भिज्ज जायन्ति – अयं वुच्चति, सारिपुत्त,
जलाबुजा योनि ।

“कतमा च, सारिपुत्त, संसेदजा योनि ? ये खो ते, सारिपुत्त,

पुत्त, सत्ता पूतिमच्छे वा जायन्ति, पूतिकुणपे वा पूतिकुम्मासे वा चन्द-
निकाय वा ओळिगल्ले वा जायन्ति - अयं वुच्चति, सारिपुत्त, संसेदजा
योनि ।

“कतमा च, सारिपुत्त, ओपपातिका योनि ? देवा, नेरयिका,
5 एकच्चे च मनुस्सा, एकच्चे च विनिपातिका - अयं वुच्चति, सारिपुत्त,
ओपपातिका योनि ।

“इमा खो, सारिपुत्त, चतस्सो योनियो ।

“यो खो मं, सारिपुत्त, एवं जानन्तं एवं पस्सन्तं एवं वदेय्य -
नत्थि समणस्स गोतमस्स उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सन-
10 विसेसो ...पे०... यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये ।

§ ६. पञ्च गतियो

B. 106

१३. “पञ्च खो इमा, सारिपुत्त, गतियो । कतमा पञ्च ?
निरयो, तिरच्छानयोनि, पेत्तिविसयो, मनुस्सा, देवा । निरयं चाहं,
सारिपुत्त, पजानामि, निरयगामिं च मग्गं, निरयगामिनिं च पटिपदं;
यथा पटिपन्नो च कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं
15 निरयं उपपज्जति तं च पजानामि । तिरच्छानयोनिं चाहं, सारिपुत्त,
पजानामि, तिरच्छानयोनिगामिं च मग्गं, तिरच्छानयोनिगामिनिं च
पटिपदं; यथा पटिपन्नो च कायस्स भेदा परं मरणा तिरच्छानयोनिं उप-
पज्जति तं च पजानामि । पेत्तिविसयं चाहं, सारिपुत्त, पजानामि, पेत्ति-
विसयगामिं च मग्गं, पेत्तिविसयगामिनिं च पटिपदं; यथा पटिपन्नो च
20 कायस्स भेदा परं मरणा पेत्तिविसयं उपपज्जति तं च पजानामि । मनुस्से
चाहं, सारिपुत्त, पजानामि, मनुस्सलोकगामिं च मग्गं, मनुस्सलोक-
गामिनिं च पटिपदं; यथा पटिपन्नो च कायस्स भेदा परं मरणा मनुस्सेसु
उपपज्जति तं च पजानामि । देवे चाहं, सारिपुत्त, पजानामि, देवलोकगामिं
च मग्गं, देवलोकगामिनिं च पटिपदं; यथा पटिपन्नो च कायस्स भेदा
25 परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जति तं च पजानामि । निब्बाणं
R. 74 चाहं, सारिपुत्त, पजानामि, निब्बानगामिं च मग्गं, निब्बानगामिनिं
च पटिपदं; यथा पटिपन्नो च आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं
पञ्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्जं
विहरति तं च पजानामि ।

१४. “इधाहं, सारिपुत्त, एकच्चं पुगगलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — ‘तथायं पुगगलो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च मग्गं समारूब्धो, यथा कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जिस्सती’ ति । तमेनं पस्सामि, अपरेन समयेन, दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा 5 अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं, एकन्तदुक्खा तिब्बा^१ कटुका वेदना वेदयमानं । सेय्यथापि, सारिपुत्त, अङ्गारकासु साधिकपोरिसा पूरा^२ अङ्गारानं^३ वीतच्चिकानं वीतधूमानं । अथ पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभित्तो घम्मपरेतो किलन्तो तसितो पिपासितो एकायनेन मग्गेन तमेव अङ्गारकासुं पणिधाय । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य— 10 ‘तथायं भवं पुरिसो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च मग्गं समारूब्धो यथा इमं येव अङ्गारकासुं आगमिस्सती’ ति । तमेनं पस्सेय्य, अपरेन समयेन, तस्सा अङ्गारकासुया पतितं, एकन्तदुक्खा तिब्बा कटुका 15 वेदना वेदयमानं । एवमेव खो अहं, सारिपुत्त, इधेकच्चं पुगगलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि’ — ‘तथायं पुगगलो पटिपन्नो तथा च 15 इरियति तं च मग्गं समारूब्धो यथा कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जिस्सती’ ति । तमेनं पस्सामि, अपरेन समयेन, दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं, एकन्तदुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदयमानं । 20

B. 107

“इध पनाहं, सारिपुत्त, एकच्चं पुगगलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — ‘तथायं पुगगलो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च मग्गं समारूब्धो यथा कायस्स भेदा परं मरणा तिरच्छानयोनिं उपपज्जिस्सती’ ति । तमेनं पस्सामि, अपरेन समयेन, दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा तिरच्छानयोनिं उपपन्नं, 25 दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदयमानं । सेय्यथापि, सारिपुत्त, गूथ-कूपो^४ साधिकपोरिसो, पूरो गूथस्स । अथ पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभित्तो घम्मपरेतो किलन्तो तसितो पिपासितो एकायनेन मग्गेन तमेव गूथकूपं पणिधाय । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य —

R. 75

१. तिप्पा — सी०, स्या०, रो० । २-२. पूरङ्गारानं — सी०, रो० । ३. जानामि — स्या० । ४. गूथकूपे — स्या० ।

‘तथायं भवं पुरिसो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च मग्गं समारूढ्हो यथा इमंयेव गूथकूपं आगमिस्सती’ ति । तमेनं पस्सेय्य, अपरेन समयेन, तस्मिं गूथकूपे पतितं, दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदयमानं । एवमेव खो अहं, सारिपुत्त, इधेकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — ‘तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च मग्गं समारूढ्हो, यथा कायस्स भेदा परं मरणा तिरच्छानयोनिं उपपज्जिस्सती’ ति । तमेनं पस्सामि, अपरेन समयेन, दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा तिरच्छानयोनिं उपपन्नं, दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदयमानं ।

B. 108

10 “इधं पनाहं”, सारिपुत्त, एकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — ‘तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च मग्गं समारूढ्हो यथा कायस्स भेदा परं मरणा पेत्तिविसयं^१ उपपज्जिस्सती’ ति । तमेनं पस्सामि, अपरेन समयेन, दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा पेत्तिविसयं
15 उपपन्नं, दुक्खबहुला वेदना वेदयमानं । सेय्यथापि, सारिपुत्त, रुक्खो विसमे भूमिभागे जातो तनुपत्तपलासो कबरच्छायो; अथ पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभित्तो घम्मपरेतो किलन्तो तसितो पिपासितो एकायनेन मग्गेन तमेव रुक्खं पणिधाय । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — ‘तथायं भवं पुरिसो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च मग्गं समारूढ्हो यथा इमं येव रुक्खं आगमिस्सती’ ति । तमेनं पस्सेय्य, अपरेन समयेन, तस्स रुक्खस्स छायाय निसिन्नं वा निपन्नं वा दुक्खबहुला वेदना वेदयमानं । एवमेव खो अहं, सारिपुत्त, इधेकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — ‘तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च मग्गं समारूढ्हो, यथा कायस्स भेदा परं मरणा पेत्तिविसयं उपपज्जिस्सती’ ति । तमेनं पस्सामि, अपरेन समयेन, दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा पेत्तिविसयं उपपन्नं,
25 दुक्खबहुला वेदना वेदयमानं ।

“इधं पनाहं, सारिपुत्त, एकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — ‘तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च मग्गं

समारूढ्हो यथा कायस्स भेदा परं मरणा मनुस्सेसु उपपज्जिस्सती' ति । तमेनं पस्सामि, अपरेन समयेन, दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्त-मानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा मनुस्सेसु उपपन्नं, सुखबहुला वेदना वेदयमानं । सेय्यथापि, सारिपुत्त, रुक्खो समे भूमिभागे जातो बहल-पत्तपलासो सन्दच्छायो' । अथ पुरिसो आगच्छेय्य धम्माभित्तो 5 धम्मपरेतो किलन्तो तसितो पिपासितो एकायनेन मग्गेन तमेव रुक्खं पणिधाय । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — 'तथायं भवं'^१ पुरिसो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च मग्गं समारूढ्हो यथा इममेव रुक्खं आगमिस्सती' ति । तमेनं पस्सेय्य, अपरेन समयेन, तस्स रुक्खस्स छायाय^२ निसिन्नं वा निपन्नं वा सुखबहुला वेदना वेदयमानं । एवमेव 10 खो अहं, सारिपुत्त, इधेकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — 'तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च मग्गं समारूढ्हो यथा कायस्स भेदा परं मरणा मनुस्सेसु उपपज्जिस्सती' ति । B. 109 तमेनं पस्सामि, अपरेन समयेन, दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्त-मानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा मनुस्सेसु उपपन्नं, सुखबहुला वेदना 15 वेदयमानं ।

“इध पनाहं, सारिपुत्त, एकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — 'तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च मग्गं समारूढ्हो यथा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जिस्सती' ति । तमेनं पस्सामि, अपरेन समयेन, दिब्बेन चक्खुना 20 विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपन्नं, एकन्तसुखा वेदना वेदयमानं । सेय्यथापि, सारिपुत्त, पासादो, तत्रास्स^३ कूटागारं उल्लित्तावलित्तं निवातं फुसितग्गळं पिहित-वातपानं । तत्रास्स पल्लङ्को गोणकत्थतो पटिकत्थतो पटलिकत्थतो कदलिमिगपवरपच्चत्थरणो^४ सउत्तरच्छदो उभतोलोहितकूपधानो । 25 अथ पुरिसो आगच्छेय्य धम्माभित्तो धम्मपरेतो किलन्तो तसितो पिपासितो एकायनेन मग्गेन तमेव पासादं पणिधाय । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — 'तथायं भवं पुरिसो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च मग्गं समारूढ्हो यथा इमं येव पासादं आगमिस्सती' ति ।

R. 76

१. सण्डच्छायो — स्या० । २. स्या० पोत्यके नत्थि । ३. छायायं — स्या० । ४. तत्रास्स — सी०, स्या०, रो० । ५. कद्दिनि ० — स्या०; कादलि ० — सी० ।

तमेनं पस्सेय्य, अपरेन समयेन, तस्मिं पासादे तस्मिं कूटागारे तस्मिं पल्लङ्के निसिन्नं वा निपन्नं वा एकन्तसुखा वेदना वेदयमानं । एवमेव खो अहं, सारिपुत्त, इधेकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — 'तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च मग्गं समारूढो यथा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जिस्सती' 5 ति । तमेनं पस्सामि, अपरेन समयेन, दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिवकन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपन्नं, एकन्तसुखा वेदना वेदयमानं ।

“इध पनाहं, सारिपुत्त, एकच्चं पुग्गलं चेतसा' चेतो परिच्च 10 पजानामि — 'तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च मग्गं समारूढो यथा आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्ञाविमुत्ति दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्ञा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सती' ति । तमेनं पस्सामि, अपरेन समयेन, आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्ञाविमुत्ति दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्ञा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरन्तं, एकन्तसुखा वेदना वेदयमानं । सेय्यथापि, सारिपुत्त, 15 पोक्खरणी अच्छोदका सातोदका सीतोदका सेतका सुपतित्था रमणीया । अविदूरे चस्सा तिब्बो वनसण्डो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभित्तो घम्मपरेतो किलन्तो तसितो पिपासितो एकायनेन मग्गेन तमेव पोक्खरणिं पणिधाय । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — 20 'तथा' भवं पुरिसो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च मग्गं समारूढो यथा इमं येव पोक्खरणिं आगमिस्सती' ति । तमेनं पस्सेय्य, अपरेन समयेन, तं पोक्खरणिं ओगाहेत्वा^१ न्हायित्वा^२ च पिवित्वा च सब्बदरथकिलमथपरिळाहं पटिप्पस्सम्भेत्वा पच्चुत्तरित्वा तस्मिं वनसण्डे 30 निसिन्नं वा निपन्नं वा, एकन्तसुखा वेदना वेदयमानं । एवमेव खो अहं, सारिपुत्त, इधेकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — 'तथायं पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च मग्गं समारूढो, यथा आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्ञाविमुत्ति दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्ञा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सती' ति । तमेनं पस्सामि, अपरेन समयेन, आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्ञाविमुत्ति

B. 110

R. 77

१. एवं चेतसा — सी०, स्या०, रो० । २. विहरती — स्या० । ३. तथायं — सी०, स्या०, रो० । ४. ओगाहित्वा — सी०, रो० । ५. नहात्वा — सी०, स्या०, रो० ।

दिद्वेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरन्तं, एकन्त-
सुखा वेदना वेदयमानं । इमा खो, सारिपुत्त, पञ्च गतियो ।

“यो खो मं, सारिपुत्त, एवं जानन्तं एवं पस्सन्तं एवं वदेय्य —
‘नत्थि समणस्स गोतमस्स उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सन-
विसेसो; तक्कपरियाहत्तं समणो गोतमो धम्मं देसेति वीमंसानुचरितं 5
सयंपटिभानं’ ति तं, सारिपुत्त, वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं
अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये । सेय्यथापि, सारि-
पुत्त, भिक्खु सीलसम्पन्नो समाधिसम्पन्नो पञ्जासम्पन्नो दिद्वेव धम्मे
अञ्जं आराधेय्य, एवं सम्पदमिदं, सारिपुत्त, वदामि । तं वाचं अप्प-
हाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो 10
एवं निरये ।

१५. “अभिजानामि खो पनाहं, सारिपुत्त, चतुरङ्गसमन्नागतं
ब्रह्मचरियं चरिता — ‘तपस्सी’ सुदं^१ होमि परमतपस्सी, लूखो^२ सुदं^३
होमि परमलूखो, जेगुच्छी सुदं^४ होमि परमजेगुच्छी, पविवित्तो^५ सुदं^६
होमि परमपविवित्तो’ ।

15 B. 111

“तत्रास्सु^७ मे इदं, सारिपुत्त, तपस्सिताय होति — अचलको
होमि मुत्ताचारो हत्थापलेखनो, न एहिभदन्तिको^८ न तिट्ठभदन्तिको;
नाभिहटं^९ न उद्विस्सकत्तं^{१०} न निमन्तनं सादियामि; सो न कुम्भिमुखा
पटिग्गण्हामि^{११}, न कळोपिमुखा पटिग्गण्हामि, न एळकमन्तरं, न दण्ड-
मन्तरं, न मुसलमन्तरं, न द्विन्नं भुञ्जमानानं, न गब्भिनिया, न पाय- 20
मानाय, न पुरिसन्तरगताय, न सङ्घित्तिसु^{१२}, न यत्थ सा उपट्ठितो होति,
न यत्थ मक्खिका सण्डसण्डचारिनी; न मच्छं न मंसं न सुरं न मेरयं
न थुसोदकं पिवामि; सो एकागारिको वा होमि एकालोपिको, द्वागा-
रिको वा होमि द्वालोपिको ...पे०... सत्तागारिको वा होमि सत्ता-
लोपिको; एकस्सा पि दत्तिया यापेमि, द्वीहि पि दत्तीहि यापेमि... पे०... 25
सत्तहि पि दत्तीहि^{१३} यापेमि; एकाहिकं पि आहारं आहारेमि, द्वीहिकं पि
आहारं आहारेमि ...पे०... सत्ताहिकं पि आहारं आहारेमि; इति एव-

R. 78

१-१. तपस्सिसुदं — सी०, स्या० । २-२. लखस्सुदं — सी०, रो० । ३-३. पविवित्त-
स्सुदं — सी०, रो० । ४. तत्रस्सु — सी०, स्या०, रो० । ५. नएहिभदन्तिको — सी०, स्या०,
रो० । ६. नाभिहटं — सी०; न अभिहतं — स्या० । ७. उद्विस्सकटं — सी०, रो० । ८. पति-
गण्हामि — सी०, रो० । ९. सङ्घित्तिसु — रो० । १०. स्या० पोत्यके नत्थि ।

रूपं अद्भुमासिकं^१ पि परियायभत्तभोजनानुयोगमनुयुत्तो विहरामि ।

“सो साकभक्खो वा होमि, सामाकभक्खो वा होमि, नीवार-
भक्खो वा होमि, दद्दुलभक्खो वा होमि, हट्ठभक्खो वा होमि, कणभक्खो
वा होमि, आचामभक्खो वा होमि, पिञ्जाकभक्खो वा होमि, तिण-
५ भक्खो वा होमि, गोमयभक्खो वा होमि, वनमूलफलाहारो यापेमि
पवत्तफलभोजी ।

“सो साणानि पि धारेमि, मसाणानि पि धारेमि, छवदुस्सानि
पि धारेमि, पंसुकूलानि पि धारेमि, तिरीटानि पि धारेमि, अजिनं^२
पि धारेमि, अजिनक्खिपं पि धारेमि, कुसचीरं पि धारेमि, वाकचीरं
१० पि धारेमि, फलकचीरं पि धारेमि, केसकम्बलं पि धारेमि, वाळकम्बलं^३
पि धारेमि, उलूकपक्खं^४ पि धारेमि; केसमस्सुलोचको पि होमि,
केसमस्सुलोचनानुयोगमनुयुत्तो; उब्भट्ठको पि होमि आसनपटिविखत्तो,
उक्कुटिको पि होमि उक्कुटिकप्पधानमनुयुत्तो, कण्टकापस्सयिको पि
होमि कण्टकापस्सये सेय्यं कप्पेमि; सायततियकं पि उदकोरोहनानु-
B. 112 १५ योगमनुयुत्तो विहरामि — इति एवरूपं अनेकविहितं कायस्स आता-
पनपरितापनानुयोगमनुयुत्तो विहरामि । इदं सु मे, सारिपुत्त, तपस्सि-
ताय होति ।

“तत्रास्सु मे इदं, सारिपुत्त, लूखस्मि होति — नेकवस्सगणिकं
रजोजल्लं काये सन्निचितं होति पपटिकजातं^५ । सेय्यथापि, सारिपुत्त,
२० तिन्दुकाखाणु^६ नेकवस्सगणिको सन्निचितो होति पपटिकजातो, एवमे-
वास्सु^७ मे, सारिपुत्त, नेकवस्सगणिकं रजोजल्लं काये सन्निचितं होति
पपटिकजातं । तस्स मय्हं, सारिपुत्त, न एवं होति — ‘अहो वताहं इमं
रजोजल्लं पाणिना परिमज्जेय्यं, अज्जे वा पन मे इमं रजोजल्लं
पाणिना परिमज्जेय्युं’ ति । एवं पि मे, सारिपुत्त, न होति । इदं सु
२५ मे, सारिपुत्त, लूखस्मि होति ।

“तत्रास्सु मे इदं, सारिपुत्त, जेगुच्छिस्मि होति — सो खो अहं,
सारिपुत्त, सतो व अभिक्कमामि, सतो व पटिक्कमामि, याव उदक-
बिन्दुमिह पि मे दया पच्चुपट्ठिता होति — ‘माहं खुद्दके पाणे विसमगते

१. अद्भुमासिकं — स्या० । २. अजिनानि — स्या० । ३. वालकम्बलं — सी०, स्या०,
रो० । ४. उलूकपक्खं — स्या०; उलूकपक्खकं — सी० । ५. पपटिकजातं — स्या० । ६.
तिन्दुकाखाणु — रो० । ७. एवमेवास्सु — सी०, स्या०, रो० ।

सङ्घातं आपादेसि' ति । इदं सु मे, सारिपुत्त, जेगुच्छिस्मि होति ।

“तत्रास्सु मे इदं, सारिपुत्त, पविवित्तिस्मि होति – सो खो
अहं, सारिपुत्त, अञ्जतरं अरञ्जायतनं अञ्जोगाहेत्वा विहरामि ।
यदा पस्सामि गोपालकं वा पसुपालकं वा तिणहारकं वा कट्टहारकं
वा वनकम्मिकं वा वनेन वनं गहनेन गहनं निन्नेन निन्नं थलेन थलं पप- 5
तामि' । तं किस्स हेतु ? मा मं ते अद्दसंसु अहं च मा ते अद्दसं ति ।
सेय्यथापि, सारिपुत्त, आरञ्जको' मगो' मनुस्से दिस्वा वनेन वनं
गहनेन गहनं निन्नेन निन्नं थलेन थलं संपतति, एवमेव खो अहं, सारि-
पुत्त, यदा पस्सामि गोपालकं वा पसुपालकं वा तिणहारकं वा कट्ट-
हारकं वा वनकम्मिकं वा वनेन वनं गहनेन गहनं निन्नेन निन्नं थलेन 10
थलं पपतामि । तं किस्स हेतु ? मा मं ते अद्दसंसु अहं च मा ते अद्दसं
ति । इदं सु मे, सारिपुत्त, पविवित्तिस्मि होति ।

१६. “सो खो अहं, सारिपुत्त, ये ते गोट्ठा' पट्ठितगावो अपगत-
गोपालका', तत्थ चतुक्कुण्डिको' उपसङ्गमित्वा यागि तानि वच्छकानं
तरुणकानं धेनुपकानं गोमयानि तानि सुदं आहारेमि । यावकीवं च 15
मे, सारिपुत्त, सकं मुत्तकरीसं अपरियादिन्नं' होति, सकं येव सुदं
मुत्तकरीसं आहारेमि । इदं सु मे, सारिपुत्त, महाविकटभोजनस्मि
होति ।

१७. “सो खो अहं, सारिपुत्त, अञ्जतरं भिसनकं वनसण्डं
अञ्जोगाहेत्वा' विहरामि । तत्रास्सुदं, सारिपुत्त, भिसनकस्स वन- 20
सण्डस्स भिसनकत्तिस्मि* होति – यो कोचि अवीतरागो तं वनसण्डं
पविसति, येभ्य्येन लोमानि हंसन्ति । सो खो अहं, सारिपुत्त, या ता
रत्तियो सीता हेमन्तिका अन्तरट्टका' हिमपातसमया' तथारूपासु रत्तीसु
रत्तिं अब्भोकासे विहरामि, दिवा वनसण्डे; गिम्हानं पच्छिमं मासे
दिवा अब्भोकासे विहरामि, रत्तिं वनसण्डे । अपिस्सु मं, सारिपुत्त, 25
अयं अनच्छरिया गाथा पटिभासि पुब्बे अस्सुतपुब्बा –

१. संपतामि – म० । २. अरञ्जको – रो० । ३. मगो – सी०, स्या०, रो० ।
४. गोत्था – स्या० । ५. अपगतगोपाला – सी०, स्या० । ६. चतुक्कुण्डिको – सी०, स्या०,
रो० । ७. अपरियादिणं – रो० । ८. अञ्जोगाहेत्वा – सी०; अञ्जोगाहित्वा – रो० ।
* “भिसनकत्तिस्मि” येव वा पाठो, भिसनकत्ताय इति वा वत्तब्बे लिङ्ग विपल्लासो कतो
ति अट्टकथायं वुत्तं । ९. अन्तरट्टके – रो० । १०. हिमपातसमये – सी०, रो० ।

‘सोतत्तो सोसिन्नो’ चेव^१, एको^२ भिसनके वने ।

नग्गो न चग्गिमासीनो^३, एसनापसुतो मुनी’ ति ॥

१८. “सो खो अहं, सारिपुत्त, सुसाने सेय्यं कप्पेमि छवट्टिकानि उपधाय । अपिस्सु मं, सारिपुत्त, गामण्डला^४ उपसङ्कमित्वा ओट्ठु-
 ५ भन्ति^५ पि, ओमुत्तेन्ति पि, पंसुकेन पि ओकिरन्ति, कण्णसोतेसु पि सलाकं पवेसेन्ति । न खो पनाहं, सारिपुत्त, अभिजानामि तेसु पापकं चित्तं उप्पादेता । इदं सु मे, सारिपुत्त, उपेक्खाविहारस्मि होति ।

R. 80

१९. “सन्ति खो पन, सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा एवं-
 वादिनो एवंदिट्ठिनो – ‘आहारेन सुद्धी’ ति । ते एवमाहंसु – ‘कोलेहि
 १० यापेमा’ ति । ते कोलं पि खादन्ति, कोलचुण्णं पि खादन्ति, कोलोदकं पि पिवन्ति – अनेकविहितं पि कोलविकर्त्ति परिभुञ्जन्ति । अभि-
 जानामि खो पनाहं, सारिपुत्त, एकं येव कोलं आहारं आहारिता ।
 सिया खो पन ते, सारिपुत्त, एवमस्स – ‘महा नून तेन समयेन कोलो
 अहोसी’ ति । न खो पनेतं, सारिपुत्त, एवं दट्ठब्बं । तदा पि एतपरमो
 B. 114 15 येव कोलो अहोसि सेय्यथापि एतरहि । तस्स मय्हं, सारिपुत्त, एकं
 येव कोलं आहारं आहारयतो अधिमत्तकसिमानं पत्तो कायो होति ।
 सेय्यथापि नाम आसीतिकपब्बानि वा काळपब्बानि^६ वा, एवमेवस्सु मे
 अङ्गपच्चङ्गानि भवन्ति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम ओट्ठपदं,
 20 एवमेवस्सु मे आनिसदं होति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम
 वट्टनावळी, एवमेवस्सु मे पिट्टिकण्टको उन्नतावनतो होति तायेवप्पा-
 हारताय । सेय्यथापि नाम जरसालाय गोपानसियो ओलुग्गविलुग्गा
 भवन्ति, एवमेवस्सु मे फासुळियो ओलुग्गविलुग्गा भवन्ति तायेवप्पा-
 हारताय । सेय्यथापि नाम गम्भीरे उदपाने उदकतारका गम्भीरगता
 ओक्खायिका दिस्सन्ति, एवमेवस्सु मे अक्खिकूपेसु अक्खितारका गम्भीर-
 25 गता ओक्खायिका दिस्सन्ति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम
 तित्तकालाबु^७ आमकच्छिन्नो वातातपेन सम्फुटितो^८ होति सम्मिलातो,
 एवमेवस्सु मे सीसच्छवि सम्फुटिता होति सम्मिलाता तायेवप्पाहारताय ।

१. सोसीनो – सी०, रो०; सो सिनो – स्या० । २. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ३. एको एको – स्या० । ४. चग्गिमासीनो – स्या० । ५. गोमण्डला – सी०, स्या०, रो० । ६. ओट्ठुभेन्ति – स्या० । ७. कालापब्बानि – स्या०, रो० । ८. तित्तिकालाबु – स्या० । ९. संफुटितो – स्या०; संफुटितो – रो० ।

सो खो अहं, सारिपुत्त, 'उदरच्छविं परिमसिस्सामी' ति पिट्टिकण्टकं
 येव परिग्गण्हामि, 'पिट्टिकण्टकं परिमसिस्सामी' ति उदरच्छविं येव
 परिग्गण्हामि, यावस्सु मे, सारिपुत्त, उदरच्छविं पिट्टिकण्टकं अल्लीना
 होति तायेवप्पाहारताय । सो खो अहं, सारिपुत्त, 'वच्चं वा मुत्तं वा
 करिस्सामी' ति तत्थेव अवकुज्जो पपतामि तायेवप्पाहारताय । सो 5
 खो अहं, सारिपुत्त, तमेव कायं अस्सासेन्तो पाणिना गत्तानि अनो-
 मज्जामि । तस्स मय्हं, सारिपुत्त, पाणिना गत्तानि अनोमज्जतो पूति-
 मूलानि लोमानि कायस्मा पपतन्ति' तायेवप्पाहारताय ।

२०. "सन्ति खो पन, सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो
 एवंदिट्ठिनो – 'आहारेन सुद्धी' ति । ते एवमाहंसु – 'मुग्गेहि यापेम 10
 ...पे०... तिलेहि यापेम ...पे०... तण्डुलेहि यापेमा' ति । ते तण्डुलं पि
 खादन्ति, तण्डुलचुण्णं पि खादन्ति, तण्डुलोदकं पि पिवन्ति – अनेक- R. 81
 विहितं पि तण्डुलविकर्ति परिभुज्जन्ति । अभिजानामि खो पनाहं,
 सारिपुत्त, एकं येव तण्डुलं आहारं आहारिता^१ । सिया खो पन ते,
 सारिपुत्त, एवमस्स – 'महा नून तेन समयेन तण्डुलो अहोसी' ति । 15
 न खो पनेतं, सारिपुत्त, एवं दट्ठब्बं । तदा पि एतपरमो येव तण्डुलो
 अहोसि, सेय्यथापि एतरहि । तस्स मय्हं, सारिपुत्त, एकं येव तण्डुलं B. 115
 आहारं आहारयतो अधिमत्तकसिमानं पत्तो कायो होति । सेय्यथापि
 नाम आसीतिकपब्बानि वा काळपब्बानि वा, एवमेवस्सु मे अङ्गपच्चङ्गानि
 भवन्ति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम ओट्ठपदं ...पे०... तस्स 20
 मय्हं, सारिपुत्त, पाणिना गत्तानि अनोमज्जतो पूतिमूलानि लोमानि
 कायस्मा पतन्ति तायेवप्पाहारताय ।

"ताय पि खो अहं, सारिपुत्त, इरियाय ताय पटिपदाय ताय
 दुक्करकारिकाय नाज्झगमं^२ उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सन-
 विसेसं । तं किस्स हेतु ? इमिस्सा येव अरियाय पञ्जाय अनधि- 25
 गमा, यायं अरिया पञ्जा अधिगता अरिया^३ निय्यानिका, निय्याति
 तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाय ।

"सन्ति खो पन, सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो

१. पतन्ति – म० । २. आहरिता – सी०, स्या०, रो० । ३. नाज्झगमि – स्या०

४. सी० पोत्यके नत्थि ।

म० नि० – १५.

B. 116,
R. 82

एवंदिट्ठिनो — ‘संसारेण सुद्धी’ ति । न खो पन^१ सो, सारिपुत्त, संसारो सुलभरूपो यो मया असंसरितपुब्बो इमिना दीघेण अद्दुना, अञ्जत्र सुद्धावासेहि देवेहि । सुद्धावासे चाहं, सारिपुत्त, देवे संसरेय्यं, नयिमं लोकं पुनरागच्छेय्यं ।

5 “सन्ति खो पन, सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘उपपत्तिया सुद्धी’ ति । न खो पन सा, सारिपुत्त, उपपत्ति सुलभरूपा या मया अनुपपन्नपुब्वा इमिना दीघेण अद्दुना, अञ्जत्र सुद्धावासेहि देवेहि । सुद्धावासे चाहं, सारिपुत्त, देवे उपपज्जेय्यं, नयिमं लोकं पुनरागच्छेय्यं ।

10 “सन्ति खो पन, सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘आवासेन सुद्धी’ ति । न खो पन सो, सारिपुत्त, आवासो सुलभरूपो यो मया अनावुत्थपुब्बो^२ इमिना दीघेण अद्दुना, अञ्जत्र सुद्धावासेहि देवेहि । सुद्धावासे चाहं, सारिपुत्त, देवे आवासेय्यं^३, नयिमं लोकं पुनरागच्छेय्यं ।

15 “सन्ति खो पन, सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यञ्जेण सुद्धी’ ति । न खो पन सो, सारिपुत्त, यञ्जो सुलभरूपो यो मया अयिट्ठपुब्बो इमिना दीघेण अद्दुना, तं च खो रञ्जा वा सता खत्तियेण मुद्धावसित्तेण ब्राह्मणेण वा महासालेन ।

20 “सन्ति खो पन, सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘अग्गिपरिचरियाय^४ सुद्धी’ ति । न खो पन सो, सारिपुत्त, अग्गि सुलभरूपो यो मया अपरिचिण्णपुब्बो इमिना दीघेण अद्दुना, तं च खो रञ्जा वा सता खत्तियेण मुद्धावसित्तेण ब्राह्मणेण वा महासालेन ।

25 २१. “सन्ति खो पन, सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यावदेवायं भवं पुरिसो दहरो होति युवा सुमुकाळकेसो भद्रेण योब्बनेन समन्नागतो पठमेन वयसा तावदेव परमेण पञ्जावेय्यत्तियेण समन्नागतो होति । यतो च खो अयं भवं पुरिसो जिण्णो होति बुद्धो^५ महल्लको अद्दगतो वयोअनुप्पत्तो, आसीतिको वा नावु-

१-१. पनेसो — सी०, स्या० । २. अनावुत्थपुब्बो — म० । ३. वसेय्यं — रो० ।

४. अग्गिपरिचरियाय — स्या० । ५. बुद्धो — स्या० ।

तिको' वा वस्ससतिको वा जातिया, अथ तम्हा पञ्जावेय्यत्तिया, परि-
हायती' ति । न खो पनेतं, सारिपुत्त, एवं दट्ठब्बं । अहं खो पन,
सारिपुत्त, एतरहि जिण्णो बुद्धो महल्लको अद्दगतो वयोअनुप्पत्तो,
आसीतिको^१ मे वयो वत्तति । इध मे अस्सु, सारिपुत्त, चत्तारो
सावका वस्ससतायुका वस्ससतजीविनो, परमाय सतिया च गतिया च 5
धितिया च समन्नागता परमेन च पञ्जावेय्यत्तियेन । सेय्यथापि, सारि-
पुत्त, दब्धधम्मा^२ धनुग्गहो सिक्खितो कतहत्थो कतूपासनो लहुकेन
असनेन अप्पकसिरेनेव तिरियं तालच्छायं अतिपातेय्य, एवं अधिमत्त-
सतिमन्तो एवं अधिमत्तगतिमन्तो एवं अधिमत्तधितिमन्तो एवं परमेन
पञ्जावेय्यत्तियेन समन्नागता ते मं चतुन्नं सतिपट्टानानं उपादायुपादाय 10
पञ्चं पुच्छेय्युं, पुट्ठो पुट्ठो चाहं तेसं व्याकरेय्यं, व्याकतं च मे व्याकततो
धारेय्युं, न च मं दुतियकं उत्तरिं^३ पटिपुच्छेय्युं । अञ्जत्र असित-
पीतखायितसायिता अञ्जत्र उच्चारपस्सावकम्मा, अञ्जत्र निद्दा-
किलमथपटिविनोदना अपरियादिन्ना येवस्स, सारिपुत्त, तथागतस्स
धम्मदेसना, अपरियादिन्नं येवस्स तथागतस्स धम्मपदव्यञ्जनं, अपरिया- 15
दिन्नं येवस्स तथागतस्स पञ्चपटिभानं^४ । अथ मे ते चत्तारो सावका
वस्ससतायुका वस्ससतजीविनो वस्ससतस्स अचंचयेन कालं करेय्युं ।
मञ्चकेन चे पि मं, सारिपुत्त, परिहरिस्सथ, नेवत्थि तथागतस्स पञ्जा-
वेय्यत्तियस्स अञ्जथत्तं । यं खो तं, सारिपुत्त, सम्मा वदमानो वदेय्य
— 'असम्मोहधम्मो सत्तो लोके उप्पन्नो बहुजनहिताय बहुजनसुखाय 20
लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं' ति, ममेव तं
सम्मा वदमानो वदेय्य 'असम्मोहधम्मो सत्तो लोके उप्पन्नो बहुजन-
हिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देव-
मनुस्सानं' ति ।

B.117

R. 83

२२. तेन खो पन समयेन आयस्मा नागसमालो भगवतो पिट्ठितो 25
ठितो होति भगवन्तं बीजयमानो । अथ खो आयस्मा नागसमालो
भगवन्तं एतदवोच — “अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्त ! अपि हिं मे,

१. नवुतिको — सी० स्या०, रो० । २. असीतिको — सी०, स्या०, रो० । ३. दब्ध-
धम्मो — सी०, स्या०, रो० । ४. उत्तरि — म० । ५. परिपुच्छेय्युं — रो० । ६. पञ्हा-
पटिभानं — स्या० । ७. च — सी०, स्या०, रो० ।

भन्ते, इमं धम्मपरियायं सुत्वा लोमानि हट्टानि । कोनामो अयं, भन्ते, धम्मपरियायो' ति ?

“तस्मातिह त्वं, नागसमाल, इमं धम्मपरियायं लोमहंसन-परियायो त्वेव नं धारेही' ति ।

B.118

५

२३. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा नागसमालो भगवतो भासितं अभिनन्दी ति ।

१३. महादुक्खखण्डसुत्तं

१. भगवतो अञ्जतित्थियानं वा किं नानाकरणं

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो सम्बहुला भिक्खू पुब्बण्हसमयं
निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सावत्थि पिण्डाय पाविसिसु^१ । अथ खो
तेसं भिक्खूनं एतदहोसि – “अतिप्पगो खो ताव सावत्थियं पिण्डाय
चरितुं, यं नून मयं येन अञ्जतित्थियानं परिब्बाजकानं आरामो 5
तेनुपसङ्कमेय्यामा” ति । अथ खो ते भिक्खू येन अञ्जतित्थियानं
परिब्बाजकानं आरामो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा तेहि अञ्ज-
तित्थियेहि परिब्बाजकेहि सद्धि सम्मोदिंसु; सम्मोदनीयं कथं सारणीयं
वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ने खो ते भिक्खू ते
अञ्जतित्थिया परिब्बाजका एतदवोचुं – “समणो, आवुसो, गोतमो 10
कामानं परिञ्जं पञ्जपेति^२, मयं पि कामानं परिञ्जं पञ्जपेम; समणो,
आवुसो, गोतमो रूपानं परिञ्जं पञ्जपेति, मयं पि रूपानं परिञ्जं
पञ्जपेम; समणो, आवुसो, गोतमो वेदनानं परिञ्जं पञ्जपेति, मयं
पि वेदनानं परिञ्जं पञ्जपेम; इध नो, आवुसो, को विसो को
अधिप्पयासो^३ किं नानाकरणं समणस्स वा गोतमस्स अम्हाकं वा – 15
यदिदं धम्मदेसनाय वा धम्मदेसनं, अनुसासनिया वा अनुसासनि” ति ?
अथ खो ते भिक्खू तेसं अञ्जतित्थियानं परिब्बाजकानं भासितं नेव
अभिनन्दिसु, नप्पटिक्कोसिसु; अनभिनन्दित्वा अप्पटिक्कोसित्वा उट्ठाया-
सना पक्कमिसु – “भगवतो सन्तिके एतस्स भासितस्स अत्थं आजानि-
स्सामा” ति । 20

२. अथ खो ते भिक्खू सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं
पिण्डपातपटिक्कन्ता येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं
अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू
भगवन्तं एतदवोचुं – “इध मयं, भन्ते, पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्त-
चीवरमादाय सावत्थि पिण्डाय पाविसिम्ह^४; तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं 25 B. 119

१. पविसिसु – सी० । २. पञ्जापेति – सी०, स्या०, रो० । ३. अधिप्पायो – सी०,
स्या०, रो० । ४. पविसिम्ह – सी०, स्या० ।

R. 85

- एतदहोसि — ‘अतिप्पगो खो ताव सावत्थियं पिण्डाय चरित्तुं, यं नूनं मयं येन अञ्जतित्थियानं परिब्बाजकानं आरामो तेनुपसङ्कमेय्यामा’ ति । अथ खो मयं, भन्ते, येन अञ्जतित्थियानं परिब्बाजकानं आरामो तेनुपसङ्कमिम्ह; उपसङ्कमित्वा तेहि अञ्जतित्थियेहि परिब्बाजकेहि सिद्धिं सम्मोदिम्ह; सम्मोदनीयं कथं सारणीयं’ वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिम्ह । एकमन्तं निसिन्ने खो अम्हे, भन्ते, ते अञ्जतित्थिया परिब्बाजका एतदवोचुं — ‘समणो, आवुसो, गोतमो कामानं परिञ्जं पञ्जापेति, मयं पि कामानं परिञ्जं पञ्जापेम ...पे०... अनुसास-
 10 परिब्बाजकानं भासितं नेव अभिनन्दिम्ह, नप्पटिक्कोसिम्ह; अनभि-
 नन्दित्वा अप्पटिक्कोसित्वा उट्ठायासना पक्कमिम्ह — ‘भगवतो सन्तिके एतस्स भासितस्स अत्थं आजानिस्सामा’ ति ।

१ २. अञ्जतित्थियानं अविसयस्मि

३. “एवंवादिनो, भिक्खवे, अञ्जतित्थिया परिब्बाजका एव-
 मस्सु वचनीया — ‘को पनावुसो, कामानं अस्सादो, को आदीनवो, किं
 15 निस्सरणं ? को रूपानं अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं ?
 को वेदनानं अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं’ ति ? एवं पुट्ठा,
 भिक्खवे, अञ्जतित्थिया परिब्बाजका न चेव सम्पायिस्सन्ति, उत्तरिं
 च विघातं आपज्जिस्सन्ति । तं किस्स हेतु ? यथा तं, भिक्खवे,
 अविसयस्मि । नाहं तं, भिक्खवे, पस्सामि सदेवके लोके समारके
 20 सब्रह्मके सस्समणव्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय यो इमेसं पञ्चानं
 वेय्याकरणेन चित्तं आराधेय्य, अञ्जत्र तथागतेन वा तथागतसावकेन
 वा, इतो वा पन सुत्वा ।

१ ३. को कामानं अस्सादो

४. “को च, भिक्खवे, कामानं अस्सादो ? पञ्चमे, भिक्खवे,
 कामगुणा । कतमे पञ्च ? चक्खुविञ्चेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा

पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया, सोतविञ्जेय्या सदा ...पे०... घान-
विञ्जेय्या गन्धा ... जिह्वाविञ्जेय्या रसा ... कायविञ्जेय्या फोटुब्बा
इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया – इमे खो,
भिक्षवे, पञ्च कामगुणा । यं खो, भिक्षवे, इमे पञ्च कामगुणे
पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं – अयं कामानं अस्सादो ।

B 120

5

१४. को कामानं आदीनवो

५. “को च, भिक्षवे, कामानं आदीनवो ? इध, भिक्षवे,
कुलपुत्तो येन सिप्पट्टानेन जीविकं कप्पेति – यदि मुद्दाय यदि गणनाय
यदि सङ्खानेन यदि कसिया यदि वणिज्जाय यदि गोरक्खेन यदि इस्स-
त्थेन यदि राजपोरिसेन यदि सिप्पञ्जतरेन – सीतस्स पुरक्खतो उण्हस्स
पुरक्खतो डंसमकसवातातपसिरिसपसम्फस्सेहि’ रिस्समानो खुप्पिपासाय
मीयमानो^१; अयं पि, भिक्षवे, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको, दुक्ख-
क्खन्धो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

10

R. 86

“तस्स चे, भिक्षवे, कुलपुत्तस्स एवं उट्ठहतो घटतो वायमतो
ते भोगा नाभिनिप्फज्जन्ति । सो सोचति किलमति परिदेवति उर-
त्ताळि कन्दति, सम्मोहं आपज्जति – ‘मोघं वत मे उट्ठानं, अफलो वत
मे वायामो’ ति । अयं पि, भिक्षवे, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको,
दुक्खक्खन्धो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

15

“तस्स चे, भिक्षवे, कुलपुत्तस्स एवं उट्ठहतो घटतो वायमतो
ते भोगा अभिनिप्फज्जन्ति । सो तेसं भोगानं आरक्खाधिकरणं दुक्खं
दोमनस्सं पटिसंवेदेति – ‘किन्ति मे भोगे नेव राजानो हरेय्युं, न चोरा
हरेय्युं, न अग्गि दहेय्य^२, न उदकं वहेय्य, न अप्पिया दायादा हरेय्युं’
ति । तस्स एवं आरक्खतो गोपयतो ते भोगे राजानो वा हरन्ति,
चोरा वा हरन्ति, अग्गि वा दहति, उदकं वा वहति, अप्पिया वा
दायादा हरन्ति । सो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळि कन्दति,
सम्मोहं आपज्जति – ‘यं पि मे अहोसि तं पि नो नत्थी’ ति । अयं
पि, भिक्षवे, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको, दुक्खक्खन्धो कामहेतु काम-
निदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

25

B. 121

“पुन च परं, भिक्खवे, कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु राजानो पि राजूहि विवदन्ति, खत्तिया पि खत्तियेहि विवदन्ति, ब्राह्मणा पि ब्राह्मणेहि विवदन्ति, गहपती पि गहपतीहि विवदन्ति, माता पि पुत्तेन विवदति, पुत्तो पि मातरा विवदति, पिता पि पुत्तेन विवदति, पुत्तो पि पितरा विवदति, भाता पि भातरा विवदति, भाता पि भगिनिया विवदति, भगिनी पि भातरा विवदति, सहायो पि सहायेन विवदति । ते तत्थ कलहविग्गहविवादापन्ना अञ्जमञ्जं पाणीहि पि उपक्कमन्ति, लेड्डूहि पि उपक्कमन्ति, दण्डेहि पि उपक्कमन्ति, सत्थेहि पि उपक्कमन्ति । ते तत्थ मरणं पि निगच्छन्ति, मरणमत्तं पि दुक्खं । अयं पि, भिक्खवे, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको, दुक्खक्खन्धो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

“पुन च परं, भिक्खवे, कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु असिचम्मं गहेत्वा धनुकलापं सन्नय्हित्वा उभतोब्बूहं सङ्गामं पक्खन्दन्ति उसूसु पि खिप्पमानेसु, सत्तीसु पि खिप्पमानासु, असीसु पि विज्जोतलन्तेसु । ते तत्थ उसूहि पि विज्जन्ति, सत्तिया पि विज्जन्ति, असिना पि सीसं छिन्दन्ति । ते तत्थ मरणं पि निगच्छन्ति, मरणमत्तं पि दुक्खं । अयं पि, भिक्खवे, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको, दुक्खक्खन्धो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

R. 87

“पुन च परं, भिक्खवे, कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु असिचम्मं गहेत्वा धनुकलापं सन्नय्हित्वा अट्ठावलेपना^१ उपकारियो पक्खन्दन्ति उसूसु पि खिप्पमानेसु, सत्तीसु पि खिप्पमानासु, असीसु पि विज्जोतलन्तेसु । ते तत्थ उसूहि पि विज्जन्ति, सत्तिया पि विज्जन्ति, छकणकाय^२ पि ओसिञ्चन्ति, अभिवग्गेन पि ओमहन्ति, असिना पि सीसं छिन्दन्ति । ते तत्थ मरणं पि निगच्छन्ति, मरणमत्तं पि दुक्खं । अयं पि, भिक्खवे, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको, दुक्खक्खन्धो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

“पुन च परं, भिक्खवे, कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु सन्धि पि छिन्दन्ति, निल्लोपं पि हरन्ति, एकागारिकं पि करोन्ति, परिपन्थे पि तिट्ठन्ति, परदारं पि गच्छन्ति । तमेनं राजानो

गहेत्वा विविधा^१ कम्मकारणा^२ कारेन्ति^३ — कसाहि पि ताळेन्ति,
 वेत्तेहि पि ताळेन्ति, अद्दुदण्डकेहि^४ पि ताळेन्ति; हत्थं पि छिन्दन्ति,
 पादं पि छिन्दन्ति, हत्थपादं पि छिन्दन्ति, कण्णं पि छिन्दन्ति, नासं
 पि छिन्दन्ति, कण्णनासं पि छिन्दन्ति; बिलङ्गथालिकं पि करोन्ति,
 सङ्खमुण्डिकं पि करोन्ति, राहुमुखं पि करोन्ति, जोतिमालिकं पि करोन्ति, 5
 हत्थपज्जोतिकं पि करोन्ति, एरकवत्तिकं पि करोन्ति, चीरकवासिकं
 पि करोन्ति, एण्यय्यकं पि करोन्ति, बलिसमंसिकं^५ पि करोन्ति, कहा-
 पणिकं^६ पि करोन्ति, खारापतच्छिकं^७ पि करोन्ति, पलिघपरिवत्तिकं
 पि करोन्ति, पलालपीठकं पि करोन्ति, तत्तेन पि तेलेन ओसिञ्चन्ति,
 सुनखेहि पि खादापेन्ति, जीवन्तं पि सूले उत्तासेन्ति, असिना पि सीसं 10
 छिन्दन्ति । ते तत्थ मरणं पि निगच्छन्ति, मरणमत्तं पि दुक्खं ।
 अयं पि, भिक्खवे, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको, दुक्खवक्खन्धो कामहेतु
 कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

B. 122

“पुन च परं, भिक्खवे, कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं
 कामानमेव हेतु कायेन दुच्चरितं चरन्ति, वाचाय दुच्चरितं चरन्ति, 15
 मनसा दुच्चरितं चरन्ति । ते कायेन दुच्चरितं चरित्वा, वाचाय दुच्च-
 रितं चरित्वा, मनसा दुच्चरितं चरित्वा, कायस्स भेदा परं मरणा
 अयायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति । अयं पि, भिक्खवे,
 कामानं आदीनवो सम्परायिको, दुक्खवक्खन्धो कामहेतु कामनिदानं
 कामाधिकरणं कामानमेव हेतु । 20

§ ५. किं कामानं निस्सरणं

६. “किञ्च, भिक्खवे, कामानं निस्सरणं ? यो खो, भिक्खवे,
 कामेसु छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं — इदं कामानं निस्सरणं ।

“ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं कामानं
 अस्सादं च अस्सादतो आदीनवं च आदीनवतो निस्सरणं च निस्सरणतो
 यथाभूतं नप्पजानन्ति ते वत सामं वा कामे परिजानिस्सन्ति, परं वा 25
 तथत्ताय समादपेस्सन्ति यथा पटिपन्नो कामे परिजानिस्सती ति — नेतं
 ठानं विज्जति । ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा

R 88

१. विविधानि — स्या० । २. कम्मकरणानि — स्या०; कम्मकरणा — रो० ।
 ३. करोन्ति — रो० । ४. अद्दुदण्डकेहि — सी०, रो० । ५. बलिसमंसिकं — स्या० । ६. कहा-
 पणिकं — सी०, स्या०, रो० । ७. खारापटिच्छिकं — स्या० ।

एवं कामानं अस्सादं च अस्सादतो आदीनवं च आदीनवतो निस्सरणं च निस्सरणतो यथाभूतं पजानन्ति, ते वत सामं वा कामे परिजानिस्सन्ति परं वा तथत्ताय समादपेस्सन्ति यथा पटिपन्नो कामे परिजानिस्सती ति - ठानमेतं विज्जति ।

१ ६. को रूपानं अस्सादो

- 5 ७. “को च, भिक्खवे, रूपानं अस्सादो ? सेय्यथापि, भिक्खवे खत्तियकञ्जा वा ब्राह्मणकञ्जा वा गहपतिकञ्जा वा पन्नरसवस्सु-
हेसिका वा सोळसवस्सुहेसिका वा, नातिदीघा नातिरस्सा, नातिकिसा
नातिथूला, नातिकाळी^१ नाच्चोदाता, परमा सा, भिक्खवे, तस्मिं समये
B. 123 सुभा वण्णनिभा” ति ?
- 10 “एवं, भन्ते” ।
- “यं खो, भिक्खवे, सुभं वण्णनिभं पटिच्च उप्पज्जति सुखं
सोमनस्सं - अयं रूपानं अस्सादो ।

१ ७. को रूपानं आदीनवो

८. “को च, भिक्खवे, रूपानं आदीनवो ? इध, भिक्खवे,
तमेव भगिनि पस्सेय्य अपरेण समयेण आसीतिकं वा नावुतिकं वा
15 वस्ससतिकं वा जातिया, जिण्णं गोपानसिवङ्कं, भोग्गं दण्डपरायनं,
पवेधमानं गच्छन्ति, आतुरं, गतयोब्बनं खण्डदन्तं^२ पलितकेसं^३ विलूनं
खलितसिरं^४ वलिनं^५ तिलकाहतगतं । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, या
पुरिमा सुभा वण्णनिभा सा अन्तरहिता, आदीनवो पातुभूतो” ति ?
- “एवं, भन्ते” ।
- 20 “अयं पि, भिक्खवे, रूपानं आदीनवो । पुन च परं, भिक्खवे,
तमेव भगिनि पस्सेय्य आबाधिकं दुक्खितं बाब्हुगिलानं, सके मुत्तकरीसे
पलिपन्नं सेमानं, अज्जेहि वुट्ठापेयमानं, अज्जेहि संवेसियमानं । तं किं
मज्जथ, भिक्खवे, या पुरिमा सुभा वण्णनिभा सा अन्तरहिता,
आदीनवो पातुभूतो” ति ?

१. नातिकाळिका - स्या० । २. खण्डदन्ति - सी०, स्या०, रो० । ३. पलितकेसि - सी०, स्या०, रो० । ४. खलितसिरं - स्या० । ५. वलितं - सी०; वलीनं - स्या० ।

“एवं, भन्ते” ।

“अयं पि, भिक्खवे, रूपानं आदीनवो । पुन च परं, भिक्खवे, तमेव भगिनिं पस्सेय्य सरीरं सीवथिकाय छड्डितं — एकाहमतं वा द्वीहमतं वा तीहमतं वा, उद्धुमातकं विनीलकं विपुब्बकजातं । तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, या पुरिमा सुभा वण्णनिभा सा अन्तरहिता, आदीनवो 5 पातुभूतो” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“अयं पि, भिक्खवे, रूपानं आदीनवो । पुन च परं, भिक्खवे, तमेव भगिनिं पस्सेय्य सरीरं सीवथिकाय छड्डितं — काकेहि वा खज्जमानं, कुललेहि वा खज्जमानं, गिज्जेहि वा खज्जमानं, कङ्केहि वा 10 खज्जमानं, सुनखेहि वा खज्जमानं, व्यग्घेहि वा खज्जमानं, दीपीहि वा खज्जमानं, सिगालेहि वा खज्जमानं, विविधेहि वा पाणकजातेहि खज्जमानं । तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, या पुरिमा सुभा वण्णनिभा, R.89 सा अन्तरहिता, आदीनवो पातुभूतो” ति ?

“एवं, भन्ते”

“अयं पि, भिक्खवे, रूपानं आदीनवो । पुन च परं, भिक्खवे, तमेव भगिनिं पस्सेय्य सरीरं सीवथिकाय छड्डितं — अट्टिकसङ्खलिकं समंसलोहितं न्हारुसम्बन्धं, अट्टिकसङ्खलिकं निम्मंसलोहितमक्खितं 15 न्हारुसम्बन्धं, अट्टिकसङ्खलिकं अपगतमंसलोहितं न्हारुसम्बन्धं, अट्टिकानि अपगतसम्बन्धानि दिसाविदिसाविक्खित्तानि — अञ्जेन हत्थ- 20 ट्टिकं, अञ्जेन पादट्टिकं, अञ्जेन गोप्फकट्टिकं, अञ्जेन जङ्घट्टिकं, अञ्जेन ऊरुट्टिकं, अञ्जेन कटिट्टिकं, अञ्जेन फासुकट्टिकं, अञ्जेन पिट्ठिट्टिकं, अञ्जेन खन्धट्टिकं, अञ्जेन गीवट्टिकं, अञ्जेन हनुकट्टिकं, अञ्जेन दन्तट्टिकं, अञ्जेन सीसकटाहं । तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, या पुरिमा सुभा वण्णनिभा सा अन्तरहिता, आदीनवो पातुभूतो” ति ? 25

“एवं, भन्ते” ।

“अयं पि, भिक्खवे, रूपानं आदीनवो । पुन च परं, भिक्खवे, तमेव भगिनिं पस्सेय्य सरीरं सीवथिकाय छड्डितं — अट्टिकानि सेतानि सङ्खवण्णपटिभागानि^१, अट्टिकानि पुञ्जकितानि तेरोवस्सिकानि, अट्टिकानि पूतीनि चुण्णकजातानि । तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, या पुरिमा 30

१. सङ्खवण्णपटिभागानि — सी०, स्या०, रो० ।

सुभा वण्णनिभा सा अन्तरहिता, आदीनवो पातुभूतो” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“अयं पि भिक्खवे, रूपानं आदीनवो ।

§ ८. किं रूपानं निस्सरणं

६. “किञ्च, भिक्खवे, रूपानं निस्सरणं ? यो, भिक्खवे, रूपेसु
5 छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं — इदं रूपानं निस्सरणं ।

१०. “ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं
रूपानं अस्सादं च अस्सादतो आदीनवं च आदीनवतो निस्सरणं च
निस्सरणतो यथाभूतं नप्पजानन्ति ते वत सामं वा रूपे परिजानिस्सन्ति,
परं वा तथत्ताय समादपेस्सन्ति यथा पटिपन्नो रूपे परिजानिस्सती ति
10 — नेतं ठानं विज्जति । ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा
वा एवं रूपानं अस्सादं च अस्सादतो आदीनवं च आदीनवतो निस्सरणं
च निस्सरणतो यथाभूतं पजानन्ति ते वत सामं वा रूपे परिजानिस्सन्ति
परं वा तथत्ताय समादपेस्सन्ति यथा पटिपन्नो रूपे परिजानिस्सती ति
— ठानमेतं विज्जति ।

§ ९. को वेदनानं अस्सादो

15 ११. “को च, भिक्खवे, वेदनानं अस्सादो ? इध, भिक्खवे,
भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं
सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । यस्मिं
समये, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि
सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति,
20 नेव तस्मिं समये अत्तव्याबाधाय पि चेतeti, न परव्याबाधाय पि चेतeti,
न उभयव्याबाधाय पि चेतeti; अब्यापज्झं^१ येव^१ तस्मिं समये वेदनं
वेदेति । अब्यापज्झपरमाहं, भिक्खवे, वेदनानं अस्सादं वदामि ।

R. 90,
B. 125

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ... पे० ... यस्मिं समये,
25 पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ... पे० ... यस्मिं समये,

भिक्षवे, भिक्षु पीतिया च विरागा, उपेक्खको च विहरति, सतो च सम्पजानो सुखं च कायेन पटिसंवेदेति यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ... पे०... यस्मिं समये, भिक्षवे, भिक्षु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खा- 5 सतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, नेव तस्मिं समये अत्तव्याबाधाय पि चेतेति, न परव्याबाधाय पि चेतेति, न उभयव्याबाधाय पि चेतेति । अव्यापज्झं येव तस्मिं समये वेदनं वेदेति, अव्यापज्झपरमाहं, भिक्षवे, वेदनानं अस्सादं वदामि ।

§ १०. को वेदनानं आदीनवो

१२. को च, भिक्षवे, वेदनानं आदीनवो ? यं, भिक्षवे, वेदना 10 अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा — अयं वेदनानं आदीनवो ।

§ ११. किं वेदनानं निस्सरणं

१३. “किञ्च, भिक्षवे, वेदनानं निस्सरणं ? यो, भिक्षवे, वेदनासु छन्दरागविनयो, छन्दरागप्पहानं — इदं वेदनानं निस्सरणं ।

१४. “ये हि केचि, भिक्षवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं वेदनानं अस्सादं च अस्सादतो आदीनवं च आदीनवतो निस्सरणं च 15 निस्सरणतो यथाभूतं नप्पजानन्ति, ते वत सामं वा वेदनं परिजानिस्सन्ति, परं वा तथत्ताय समादपेस्सन्ति यथा पटिपन्नो वेदनं परिजानिस्सती ति — नेतं ठानं विज्जति । ये च खो केचि, भिक्षवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं वेदनानं अस्सादं च अस्सादतो आदीनवं च आदीनवतो निस्सरणं च निस्सरणतो यथाभूतं पजानन्ति ते वत सामं वा 20 वेदनं परिजानिस्सन्ति, परं वा तथत्ताय समादपेस्सन्ति यथा पटिपन्नो वेदनं परिजानिस्सती ति — ठानमेतं विज्जती” ति ।

१५. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्षू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

१४. चूडुक्खवक्खन्धसुत्तं

§ १. अप्पस्सादा कामा बहुदुक्खा

B. 126,
R. 91

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति कपिल-
वस्थुस्मिं निग्रोधारामे । अथ खो महानामो सक्को येन भगवा तेनुप-
सङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि ।
एकमन्तं निसिन्नो खो महानामो सक्को भगवन्तं एतदवोच — “दीघ-
5 रत्ताहं, भन्ते, भगवता एवं धम्मं देसितं आजानामि — ‘लोभो चित्तस्स
उपक्किलेसो, दोसो चित्तस्स उपक्किलेसो, मोहो चित्तस्स उपक्किलेसो’
ति । एवं चाहं, भन्ते, भगवता धम्मं देसितं आजानामि — ‘लोभो
चित्तस्स उपक्किलेसो, दोसो चित्तस्स उपक्किलेसो, मोहो चित्तस्स उप-
क्किलेसो’ ति । अथ च पन मे एकदा लोभधम्मा पि चित्तं परियादाय
10 तिट्ठन्ति, दोसधम्मा पि चित्तं परियादाय तिट्ठन्ति, मोहधम्मा पि चित्तं
परियादाय तिट्ठन्ति । तस्स मय्हं, भन्ते, एवं होति — ‘को सु नाम मे
धम्मो अज्झत्तं अप्पहीनो येन मे एकदा लोभधम्मा पि चित्तं परियादाय
तिट्ठन्ति, दोसधम्मा पि चित्तं परियादाय तिट्ठन्ति, मोहधम्मा पि चित्तं
परियादाय तिट्ठन्ती” ति ।

15 २. “सो एव खो ते, महानाम, धम्मो अज्झत्तं अप्पहीनो येन
ते एकदा लोभधम्मा पि चित्तं परियादाय तिट्ठन्ति, दोसधम्मा पि चित्तं
परियादाय तिट्ठन्ति, मोहधम्मा पि चित्तं परियादाय तिट्ठन्ति । सो च
हि ते, महानाम, धम्मो अज्झत्तं पहीनो अभविस्स, न त्वं अगारं अज्झा-
वसेय्यासि, न कामे परिभुज्जेय्यासि । यस्मा च खो ते, महानाम, सो
20 एव धम्मो अज्झत्तं अप्पहीनो तस्मा त्वं अगारं अज्झावससि, कामे
परिभुज्जसि ।

“अप्पस्सादा कामा बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ
भिय्यो’ ति — इति चे पि, महानाम, अरियसावकस्स यथाभूतं सम्म-
प्पञ्जाय सुदिट्ठं होति, सो च अज्जत्रेव कामेहि अज्जत्र अकुसलेहि
25 धम्मेहि पीतिसुखं नाधिगच्छति, अज्जं वा ततो सन्ततरं; अथ खो सो
नेव ताव अनावट्ठी कामेसु होति । यतो च खो, महानाम, अरिय-

B. 127

सावकस्स 'अप्पस्सादा कामा बहुदुक्खा बहुपायासा', आदीनवो एत्थ भिय्यो' ति - एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय सुदिट्ठं होति; सो च अञ्जत्रेव कामेहि अञ्जत्र अकुसलेहि धम्मेहि पीतिसुखं अधिगच्छति अञ्जं वा ततो सन्ततरं; अथ खो सो अनावट्टी कामेसु होति ।

R. 92

३. "मय्हं पि खो, महानाम, पुब्बेव सम्बोधा, अनभिसम्बु-
द्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो, 'अप्पस्सादा कामा बहुदुक्खा बहुपायासा,
आदीनवो एत्थ भिय्यो' ति - एवमेतं" यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय सुदिट्ठं
होति; सो च अञ्जत्रेव कामेहि अञ्जत्र अकुसलेहि धम्मेहि पीति-
सुखं नाज्झगमं', अञ्जं वा ततो सन्ततरं; अथ खाहं नेव ताव अना-
वट्टी कामेसु पच्चञ्जासिं । यतो च खो मे, महानाम, 'अप्पस्सादा
कामा बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो' ति - एवमेतं यथा-
भूतं सम्मप्पञ्जाय सुदिट्ठं अहोसि, सो च अञ्जत्रेव कामेहि अञ्जत्र
अकुसलेहि धम्मेहि पीतिसुखं अज्झगमं, अञ्जं वा ततो सन्ततरं;
प्रयाहं अनावट्टी कामेसु पच्चञ्जासिं ।

10

४. "को च, महानाम, कामानं अस्सादो ? पञ्चिमे, महानाम,
कामगुणा । कतमे पञ्च ? चक्खुविञ्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा
पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया, सोतविञ्जेय्या सद्दा ... पे०... घान-
विञ्जेय्या गन्धा ... जिब्हाविञ्जेय्या रसा ... कायविञ्जेय्या फोट्ठवा
इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया - इमे खो, महा-
नाम, पञ्च कामगुणा । यं खो, महानाम, इमे पञ्च कामगुणे पटिच्च
उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं - अयं कामानं अस्सादो ।

20

५. "को च, महानाम, कामानं आदीनवो ? इध, महानाम,
कुलपुत्तो येन सिप्पट्ठानेन जीविकं कप्पेति - यदि मुद्दाय यदि गणनाय
... पे०... ।

B. 128,
29

"पुन च परं, महानाम, कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं
कामानमेव हेतु कायेन दुच्चरितं चरन्ति, वाचाय दुच्चरितं चरन्ति,
मनसा दुच्चरितं चरन्ति । ते कायेन दुच्चरितं चरित्वा वाचाय दुच्च-
रितं चरित्वा मनसा दुच्चरितं चरित्वा, कायस्स भेदा परं मरणा,
अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति । अयं पि, महानाम,

25

B. 130

कामानं आदीनवो सम्परायिको, दुक्खक्खन्धो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

१२. बिम्बिसार-बुद्धेसु को सुखविहारितरो

६. “एकमिदाहं, महानाम, समयं राजगहे विहरामि गिज्झकूटे पब्बते । तेन खो पन समयेन सम्बहुला निगण्ठा’ इसिगिलिपस्से काळ-
 5 सिलायं उब्भट्टका होन्ति आसनपटिक्खित्ता, ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा^१ खरा कटुका वेदना वेदयन्ति^२ । अथ ख्वाहं, महानाम, सायन्हसमयं पटि-
 सल्लाना वुट्ठितो येन इसिगिलिपस्से काळसिला येन ते निगण्ठा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा ते निगण्ठे एतदवोचं – ‘किन्नु तुम्हे,
 10 आबुसो, निगण्ठा उब्भट्टका’ आसनपटिक्खित्ता, ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयथा’ ति ? एवं वुत्ते, महानाम, ते निगण्ठा मं एतदवोचुं – ‘निगण्ठो, आबुसो, नातपुत्तो’ सब्बञ्जू सब्ब-
 दस्सावी अपरिसेसं जाणदस्सनं पटिजानाति – चरतो च मे तिट्ठतो च सुत्तस्स च जागरस्स च सततं समितं जाणदस्सनं पच्चुपट्ठितं ति ।
 R. 93 सो एवमाह – अत्थि खो वो, निगण्ठा, पुब्बे पापकम्मं कतं, तं इमाय कटुकाय दुक्करकारिकाय निज्जीरेथ^३; यं पनेत्थ एतरहि कायेन संवुता वाचाय संवुता मनसा संवुता तं आर्यति पापस्स कम्मस्स अकरणं;
 15 इति पुराणानं कम्मानं तपसा व्यन्तिभावा^४, नवानं कम्मानं अकरणा, आर्यति अनवस्सवो, आर्यति अनवस्सवा कम्मक्खयो, कम्मक्खया दुक्ख-
 क्खयो, दुक्खक्खया वेदनाक्खयो, वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं
 20 भविस्सती ति । तं च पनम्हाकं रुच्चति चेव खमति च, तेन चम्ह^५ अत्तमना’ ति ।

७. “एवं वुत्ते, अहं, महानाम, ते निगण्ठे एतदवोचं – ‘किं पन तुम्हे, आबुसो निगण्ठा, जानाथ – अहुवम्हे व मयं पुब्बे न नाहु-
 वम्हा’ ति ?

१. निगन्था – स्या० । २. तिप्पा – सी० स्या०, रो० । ३. वेदयन्ति – सी०, स्या०, रो० । ४. उब्भट्टका होय – स्या० । ५. नाथपुत्तो – सी०, रो०; नाटपुत्तो – म० । ६. निज्जरेथ – सी०, स्या०, रो० । ७. व्यन्तीभावा – सी०, स्या० । ८. चम्हा – सी०, रो० ।

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ — अकरम्हे व मयं पुब्बे पापकम्मं न नाकरम्हा’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ — एवरूपं वा एवरूपं 5 वा पापकम्मं अकरम्हा’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ — एत्तकं वा दुक्खं निज्जिण्णं, एत्तकं वा दुक्खं निज्जीरेतब्बं, एत्तकम्हि वा दुक्खे निज्जिण्णे सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती’ ति ?

B. 131

10

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ — दिट्ठेव धम्मे अकुसलानं धम्मानं प्हानं, कुसलानं धम्मानं उपसम्पदं’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

८. ‘इति किर तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, न जानाथ — अहुवम्हे व 15 मयं पुब्बे न नाहुवम्हा ति, न जानाथ — अकरम्हे व मयं पुब्बे पापकम्मं न नाकरम्हा ति, न जानाथ — एवरूपं वा एवरूपं वा पापकम्मं अकरम्हा ति, न जानाथ — एत्तकं वा दुक्खं निज्जिण्णं, एत्तकं वा दुक्खं निज्जीरेतब्बं, एत्तकम्हि वा दुक्खे निज्जिण्णे सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती ति, न जानाथ — दिट्ठेव धम्मे अकुसलानं धम्मानं प्हानं, कुसलानं 20 धम्मानं उपसम्पदं । एवं सन्ते, आवुसो निगण्ठा, ये लोके लुद्धा^१ लोहितपाणिनो कुरुरकम्मन्ता मनुस्सेसु पच्चाजाता^२ ते निगण्ठेसु पब्बजन्ती’ ति ।

‘न खो, आवुसो गोतम, सुखेन सुखं अधिगन्तब्बं, दुक्खेन खो सुखं अधिगन्तब्बं; सुखेन, चावुसो गोतम, सुखं अधिगन्तब्बं अभविस्स, 25 राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो सुखं अधिगच्छेय्य, राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो सुखविहारितरो आयस्मता गोतमेना’ ति ।

R. 94

९. ‘अद्वायस्मन्तेहि निगण्ठेहि सहसा अप्पटिसङ्घा वाचा भासिता — न खो, आवुसो गोतम, सुखेन सुखं अधिगन्तब्बं, दुक्खेन

१. लुद्धा — स्या० । २. पच्चाजाता — स्या० ।

म० नि०—१७.

खो सुखं अधिगन्तब्बं; सुखेन चावुसो गोतम, सुखं अधिगन्तब्बं अभ-
विस्स, राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो सुखं अधिगच्छेय्य, राजा
मागधो सेनियो बिम्बिसारो सुखविहारितरो आयस्मता गोतमेना ति ।
अपि च अहमेव तत्थ पटिपुच्छितव्वो – को नु खो आयस्मन्तानं
5 सुखविहारितरो राजा वा मागधो सेनियो बिम्बिसारो आयस्मा वा
गोतमो' ति ?

‘अद्वावुसो गोतम, अम्हेहि सहसा अप्पटिसङ्खा वाचा भासिता
न खो, आवुसो गोतम, सुखेन सुखं अधिगन्तब्बं, दुक्खेन खो सुखं अधि-
गन्तब्बं; सुखेन चावुसो गोतम, सुखं अधिगन्तब्बं अभविस्स, राजा
10 मागधो सेनियो बिम्बिसारो सुखं अधिगच्छेय्य, राजा मागधो सेनियो
बिम्बिसारो सुखविहारितरो आयस्मता गोतमेना ति । अपि च
तिट्ठतेतं, इदानीं पि मयं आयस्मन्तं गोतमं पुच्छाम – को नु खो
आयस्मन्तानं सुखविहारितरो राजा वा मागधो सेनियो बिम्बिसारो
आयस्मा वा गोतमो' ति ?

B. 132 15

१०. ‘तेन हावुसो निगण्ठा, तुम्हे व तत्थ पटिपुच्छिस्सामि,
यथा वो खमेय्य तथा नं व्याकरेय्याथ । तं किं मञ्जथावुसो निगण्ठा,
पहोति राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो, अनिञ्जमानो कायेन, अभा-
समानो वाचं, सत्त रत्तिन्दिवानि एकन्तसुखं पटिसंवेदी विहरितुं’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

20

‘तं किं मञ्जथावुसो निगण्ठा, पहोति राजा मागधो सेनियो
बिम्बिसारो, अनिञ्जमानो कायेन, अभासमानो वाचं, छ रत्तिन्दि-
वानि ... पे०... पञ्च रत्तिन्दिवानि ... चत्तारि रत्तिन्दिवानि... तीणि
रत्तिन्दिवानि ... द्वे रत्तिन्दिवानि ... एकं रत्तिन्दिवं एकन्तसुखं पटि-
संवेदी विहरितुं’ ति ?

25

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

११. ‘अहं खो, आवुसो निगण्ठा, पहोमि अनिञ्जमानो कायेन,
अभासमानो वाचं, एकं रत्तिन्दिवं एकन्तसुखं पटिसंवेदी विहरितुं ।
अहं खो, आवुसो निगण्ठा, पहोमि अनिञ्जमानो कायेन, अभासमानो
वाचं, द्वे रत्तिन्दिवानि ... तीणि रत्तिन्दिवानि ... चत्तारि रत्तिन्दिवानि
30 ... पञ्च रत्तिन्दिवानि ... छ रत्तिन्दिवानि ... सत्त रत्तिन्दिवानि

एकन्तसुखं पटिसंवेदी विहरितुं । तं किं मञ्जथावुसो निगण्ठा, एवं सन्ते को सुखविहारितरो^१ राजा वा मागधो सेनियो बिम्बिसारो अहं वा' ति ?

‘एवं सन्ते आयस्मा व गोतमो सुखविहारितरो रञ्जा मागधेन सेनियेन बिम्बिसारेना’ ति ।

R. 95

5

१२. इदमवोच भगवा । अत्तमनो महानामो सक्को भगवतो भासितं अभिनन्दी ति ।

— :०: —

१५. अनुमानसुत्तं

§ १. पवारिते पि दुब्बचो होति

१. एवं मे सुतं । एकं समयं आयस्मा महामोग्गल्लानो भग्गेसु विहरति सुसुमारगिरे^१ भेसकळावने^२ मिगदाथे । तत्र खो आयस्मा महामोग्गल्लानो भिक्खू आमन्तेसि – “आवुसो भिक्खवो” ति । “आवुसो” ति खो ते भिक्खू आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा
5 महामोग्गल्लानो एतदवोच –

B. 133

२. “पवारिते चे पि, आवुसो, भिक्खु – ‘वदन्तु मं आयस्मन्तो, वचनीयोमिह आयस्मन्तेही’ ति, सो च होति दुब्बचो, दोवचस्सकरणेहि धम्ममेहि समन्नागतो, अक्खमो अप्पदक्खिणग्गाही अनुसासन्ति, अथ खो नं सब्रह्मचारी न चेव वत्तब्बं मञ्जन्ति, न च अनुसासितब्बं मञ्जन्ति,
10 न च तस्मिं पुग्गले विस्सामं आपज्जितब्बं मञ्जन्ति ।

“कतमे चावुसो, दोवचस्सकरणा धम्मा ? इधावुसो, भिक्खु पापिच्छो होति, पापिकानं इच्छानं वसं गतो । यम्पावुसो, भिक्खु पापिच्छो होति, पापिकानं इच्छानं वसं गतो – अयं पि धम्मो दोवचस्सकरणो । पुन च परं, आवुसो, भिक्खु अत्तुक्कंसको होति परवम्भी ।
15 यम्पावुसो, भिक्खु अत्तुक्कंसको होति परवम्भी – अयं पि धम्मो दोवचस्सकरणो । पुन च परं आवुसो, भिक्खु कोधनो होति कोधाभिभूतो ... पे०... कोधनो होति कोधहेतु उपनाही ... कोधनो होति कोधहेतु अभि-
सङ्गी ... कोधनो होति कोधसामन्ता^३ वाचं निच्छारेता ... चोदितो^४
चोदकेन चोदकं पटिप्परति ... चोदितो चोदकेन चोदकं अपसादेति ...
B. 134,
R. 96 20 चोदितो चोदकेन चोदकस्स पच्चारोपेति ... चोदितो चोदकेन^५ अञ्जे-
नञ्जं पटिचरति, बहिद्धा कथं अपनामेति, कोपं च दोसं च अप्पच्चयं
च पातुकरोति ... चोदितो चोदकेन अपदाने न सम्पायति ... मक्खी
होति पळासी ... इस्सुकी होति मच्छरी ... सठो होति मायावी ...
थद्धो होति अतिमानी ... पुन च परं, आवुसो, भिक्खु सन्दिट्ठिपरामासी

१. सुसुमारगिरे – म० । २. भेसकळावने – सी० । ३. कोधसामन्तं – रो०, स्या० ।
४. चोदितो – सी०, स्या०, रो० । ५. चोदकेन चोदकं – स्या० ।

होति आधानग्गाही^१ दुप्पटिनिस्सग्गी । यम्पावुसो, भिक्खु सन्दिट्ठि-
परामासी होति आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी – अयं पि धम्मो दोव-
चस्सकरणो । इमे वुच्चन्तावुसो, दोवचस्सकरणा धम्मा ।

§ २. अप्पवारिते पि सुवचो होति

३. “नो चे पि, आवुसो, भिक्खु पवारेलि – ‘वदन्तु मं आय-
स्मन्तो, वचनीयोमिह आयस्मन्तेही’ ति, सो च होति सुवचो, सोवचस्स-
करणेहि धम्मोहि समन्नागतो, खमो पदक्खिणग्गाही अनुसासनि, अथ
खो नं सब्रह्मचारी वत्तब्बं चेव मज्जन्ति, अनुसासितब्बं च मज्जन्ति,
तस्मिं च पुग्गले विस्सासं आपज्जितब्बं मज्जन्ति ।

B. 135

“कतमे चावुसो, सोवचस्सकरणा धम्मा ? इधावुसो, भिक्खु
न पापिच्छो होति, न पापिकानं इच्छानं वसं गतो । यम्पावुसो, भिक्खु
न पापिच्छो होति न पापिकानं इच्छानं वसं गतो – अयं पि धम्मो
सोवचस्सकरणो । पुन च परं, आवुसो, भिक्खु अनत्तुक्कंसको होति
अपरवम्भी ... पे०... न कोधनो होति न कोधाभिभूतो ... न कोधनो होति
न कोधहेतु उपनाही ... न कोधनो होति न कोधहेतु अभिसङ्गी ...
न कोधनो होति न कोधसामन्ता वाचं निच्छारेता ... चोदितो चोदकेन
चोदकं नप्पटिप्फरति ... चोदितो चोदकेन चोदकं न अपसादेति ...
चोदितो चोदकेन चोदकस्स न पच्चारोपेति ... चोदितो चोदकेन^३ न
अज्जेनज्जं पटिचरति, न वहिद्धा कथं अपनामेति, न कोपं च दोसं
च अप्पच्चयं च पातुकरोति ... चोदितो चोदकेन^४ अपदाने सम्पायति^५
... अमक्खी होति अपळासी ... अनिस्सुकी होति अमच्छरी ... भिक्खु
अनिस्सुकी होति अमच्छरी असठो होति अमायावी ... अत्थद्धो^६ होति
अनतिमानी ... पुन च परं, आवुसो, भिक्खु असन्दिट्ठिपरामासी होति
अनाधानग्गाही सुप्पटिनिस्सग्गी । यम्पावुसो, भिक्खु असन्दिट्ठिपरा-
मासी होति, अनाधानग्गाही सुप्पटिनिस्सग्गी – अयं पि धम्मो सोव-
चस्सकरणो । इमे वुच्चन्तावुसो, सोवचस्सकरणा धम्मा ।

B. 136,
R. 97

B. 137

25

१. आधानग्गाही – सी०, स्या०, रो० । २. चोदकेन चोदकस्स – स्या० । ३. चोद-
केन चोदकस्स न – स्या०; चोदकेन न – रो० । ४. न सम्पायति – रो० । ५. अयद्धो –
स्या० ।

§ ३. अत्तना व अत्तानं अनुमिनितब्बं

४. “तत्रावुसो, भिक्खुना अत्तना व अत्तानं एवं अनुमिनितब्बं”,
 — ‘यो ख्वायं पुग्गलो पापिच्छो, पापिकानं इच्छानं वसं गतो, अयं
 मे पुग्गलो अप्पियो अमनापो; अहं चेव खो पनस्सं पापिच्छो पापिकानं
 इच्छानं वसं गतो, अहंपास्सं’ परेसं अप्पियो अमनापो’ ति । एवं
 5 जानन्तेनावुसो, भिक्खुना ‘न पापिच्छो भविस्सामि, न पापिकानं इच्छानं
 वसं गतो’ ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

‘यो ख्वायं पुग्गलो अत्तुक्कंसको परवम्भी, अयं मे पुग्गलो
 अप्पियो अमनापो; अहं चेव खो पनस्सं अत्तुक्कंसको परवम्भी, अहं
 पास्सं परेसं अप्पियो अमनापो’ ति — एवं जानन्तेनावुसो, भिक्खुना
 10 ‘अनत्तुक्कंसको भविस्सामि अपरवम्भी’ ति चित्तं उप्पादेतब्बं ।

‘यो ख्वायं पुग्गलो कोधनो कोधाभिभूतो ... पे० ... कोधनो कोध-
 B. 138 हेतु उपनाही ... कोधनो कोधहेतु अभिसङ्गी ... कोधनो कोधसामन्ता
 R. 98 वाचं निच्छारेता ... चोदितो चोदकेन चोदकं पटिप्परति ... चोदितो
 चोदकेन चोदकं अपसादेति ... चोदितो चोदकेन चोदकस्स पच्चारोपेति ...
 15 चोदितो चोदकेन अञ्जेनञ्जं पटिचरति, बहिद्धा कथं अपनामेति,
 B. 139 कोपं च दोसं च अप्पच्चयं च पातुकरोति ... चोदितो चोदकेन अपदाने
 न सम्पायति ... मक्खी पळासी ... इस्सुकी मच्छरी ... सठो मायावी ...
 थद्धो अतिमानी ... पे० ... यो ख्वायं पुग्गलो सन्दिट्ठि-परामासी
 आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी, अयं मे पुग्गलो अप्पियो अमनापो; अहं
 20 चेव खो पनस्सं सन्दिट्ठिपरामासी आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी, अहं
 पास्सं परेसं अप्पियो अमनापो’ ति — एवं जानन्तेनावुसो, भिक्खुना
 ‘असन्दिट्ठिपरामासी भविस्सामि अनाधानग्गाही सुप्पटिनिस्सग्गी’ ति
 चित्तं उप्पादेतब्बं ।

§ ४. अत्तना व अत्तानं पच्चवेक्खितब्बं

५. “तत्रावुसो, भिक्खुना अत्तना व अत्तानं एवं पच्चवेक्खि-
 25 तब्बं — ‘किन्नु खोमिह पापिच्छो, पापिकानं इच्छानं वसं गतो’ ति ?
 B. 140 सचे, आवुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘पापिच्छो

खोम्हि, पापिकानं इच्छानं वसं गतो' ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेसं येव पापिकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं । सचे पनावुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — 'न खोम्हि पापिच्छो, न पापिकानं इच्छानं वसं गतो' ति तेनावुसो, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु । पुन च परं, आवुसो, 5 भिक्खुना अत्तना व अत्तानं एवं पच्चवेक्खितब्बं — 'किन्नु खोम्हि अत्तुक्क-सको परवम्भी ...पे०... कोधनो कोधाभिभूतो ... कोधनो कोधहेतु उपनाही ... कोधनो कोधहेतु अभिसङ्गी ... कोधनो कोधसामन्ता वाचं निच्छारेता ... चोदितो चोदकेन चोदकं पटिप्फरामी ति चोदितो चोदकेन चोदकं अपसादेमी ति ... चोदितो चोदकेन चोदकस्स पच्चारोपेमी ति ... चोदितो 10 चोदकेन अञ्जेनञ्जं पटिचरामि, बहिद्धा कथं अपनामेमि, कोपं च दोसं च अप्पच्चयं च पातुकरोमी ति ... चोदितो चोदकेन अपदाने सम्पायामी ति ... मक्खी पळासी ... इस्सुकी मच्छरी ... सठो मायावी ... थद्धो अतिमानी ... 'किन्नु खोम्हि सन्दिट्ठिपरामासी आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी' ति ? सचे, आवुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं 15 जानाति—'सन्दिट्ठिपरामासी खोम्हि आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी' ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेसं येव पापिकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं । सचे पनावुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति— 'असन्दिट्ठिपरामासी खोम्हि, अनाधानग्गाही सुप्पटिनिस्सग्गी' ति, तेनावुसो, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं, अहोरत्तानु- 20 सिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु ।

§ ५. आदासे मुखनिमित्तं पच्चवेक्खमानो व

६. "सचे, आवुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो सब्बेपिमे पापके अकुसले धम्मे अप्पहीने अत्तनि समनुपस्सति, तेनावुसो, भिक्खुना सब्बेसं येव इमेसं पापिकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं । सचे पनावुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो सब्बे पिमे पापके अकुसले धम्मे पहीने 25 अत्तनि समनुपस्सति, तेनावुसो, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहा-तब्बं, अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु । सेय्यथापि, आवुसो, इत्थी वा पुरिसो वा, दहरो युवा मण्डनजातिको', आदासे वा परिसुद्धे परि-योदाते, अच्छे वा उदकपत्ते', सकं मुखनिमित्तं पच्चवेक्खमानो, सचे

- तत्थ पस्सति रजं वा अङ्गणं वा, तस्सेव रजस्स वा अङ्गणस्स वा पहानाय वायमति; नो चे तत्थ पस्सति रजं वा अङ्गणं वा तेनेव अत्तमनो होति — ‘लाभा वत मे, परिसुद्धं वत मे’ ति । एवमेव खो, आवुसो, सचे भिक्खु पच्चवेक्खमानो सब्बे पिमे पापके अकुसले धम्मे अप्पहीने
- 5 अत्तनि समनुपस्सति, तेनावुसो, भिक्खुना सब्बेसं येव इमेसं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं । सचे पनावुसो, भिक्खु पच्चवेक्खमानो सब्बे पिमे पापके अकुसले धम्मे पहीने अत्तनि समनुपस्सति, तेनावुसो, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं, अहो-रत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसू ति ।
- 10 ७. इदमवोचायस्मा महामोग्गल्लानो । अत्तमना ते भिक्खू आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स भासितं अभिनन्दुं ति ।

१६. चेतोखिलसुतं

§ १. को बुद्धिं नापज्जिस्सति

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति — ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुनो पञ्च चेतोखिला अप्पहीना, पञ्च चेतसो विनिबन्धा^१ असमुच्छिन्ना, सो वतिमस्मि^२ 5
धम्मविनये बुद्धिं^३ विरुब्धिं वेपुल्लं आपज्जिस्सती ति — नेतं ठानं विज्जति ।

२. “कतमास्स” पञ्च चेतोखिला अप्पहीना होन्ति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु सत्थरि कङ्कति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति । यो सो, भिक्खवे, भिक्खु सत्थरि कङ्कति विचिकिच्छति नाधि- 10
मुच्चति न सम्पसीदति तस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । यस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, एवमस्सायं पठमो चेतोखिलो अप्पहीनो होति । पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु धम्मे कङ्कति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति ... पे०... एवमस्सायं दुतियो चेतोखिलो अप्पहीनो होति । 15
पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सङ्घे कङ्कति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति ... पे०... एवमस्सायं ततियो चेतोखिलो अप्पहीनो होति । पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सिक्खाय कङ्कति विचिकिच्छति नाधि-
मुच्चति न सम्पसीदति ... पे०... एवमस्सायं चतुत्थो चेतोखिलो अप्प-
हीनो होति । पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सब्रह्मचारीसु कुपितो होति 20
अनत्तमनो आहतचित्तो खिलजातो ... एवमस्सायं पञ्चमो चेतोखिलो
अप्पहीनो होति । इमास्स पञ्च चेतोखिला अप्पहीना होन्ति ।

३. “कतमास्स पञ्च चेतसो विनिबन्धा असमुच्छिन्ना होन्ति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु कामे अवीतरागो होति अविगतच्छन्दो अविगत-
प्रेमो अविगतपिपासो अविगतपरिळाहो अविगततण्हो । यो सो, भिक्खवे, 25

B. 145,
R. 101

B. 146

१. चेतोखीलं — स्या० । २. विनिबन्धा — सी० । ३. बुद्धिं — स्या० । ४. कत-
मास्स — सी०, स्या०, रो० ।
म० नि० — १८.

R. 102

- भिक्षु कामे अवीतरागो ...पे०... एवमस्सायं पठमो चेतसो विनिबन्धो
 असमुच्छिन्नो होति । पुन च परं, भिक्खवे, भिक्षु काये अवीतरागो
 होति ...पे०... एवमस्सायं दुतियो चेतसो विनिबन्धो असमुच्छिन्नो
 होति । पुन च परं, भिक्खवे, भिक्षु रूपे अवीतरागो होति ...पे०...
 5 एवमस्सायं ततियो चेतसो विनिबन्धो असमुच्छिन्नो होति । पुन च
 परं, भिक्खवे, भिक्षु यावदत्थं उदरावदेहकं भुञ्जित्वा सेय्यसुखं पस्स-
 सुखं मिद्धसुखं अनुयुत्तो विहरति । यो सो, भिक्खवे, भिक्षु यावदत्थं
 उदरावदेहकं भुञ्जित्वा ... पे० ... एवमस्सायं चतुथो चेतसो विनि-
 बन्धो असमुच्छिन्नो होति । पुन च परं, भिक्खवे, भिक्षु अञ्जतरं
 10 देवनिकायं पणिधाय ब्रह्मचरियं चरति - 'इमिनाहं सीलेन वा वत्तेन'
 वा तपेन वा ब्रह्मचरियेन वा देवो वा भविस्सामि देवञ्जतरो वा' ति ।
 यो सो, भिक्खवे, भिक्षु अञ्जतरं देवनिकायं पणिधाय ब्रह्मचरियं
 B. 147 चरति^३ - 'इमिनाहं सीलेन वा ... पे०... एवमस्सायं पञ्चमो चेतसो
 विनिबन्धो असमुच्छिन्नो होति । इमास्स पञ्च चेतसो विनिबन्धा
 15 असमुच्छिन्ना होन्ति ।

“यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्षुनो इमे पञ्च चेतोखिला अप्प-
 हीना, इमे पञ्च चेतसो विनिबन्धा असमुच्छिन्ना, सो वतिमस्मि धम्म-
 विनये बुद्धि विरूढ्हिं वेपुल्लं आपज्जिस्सती ति नेतं ठानं विज्जति ।

३. को बुद्धि आपज्जिस्सति

४. “यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्षुनो पञ्च चेतोखिला
 20 पहीना, पञ्च चेतसो विनिबन्धा सुसमुच्छिन्ना सो वतिमस्मि धम्म-
 विनये बुद्धि विरूढ्हिं वेपुल्लं आपज्जिस्सती ति - ठानमेतं विज्जति ।

- “कतमास्स पञ्च चेतोखिला पहीना होन्ति ? इध, भिक्खवे,
 भिक्षु सत्थरि न कङ्कति, न विचिकिच्छति, अधिमुच्चति सम्पसीदति ।
 यो सो, भिक्खवे, भिक्षु सत्थरि न कङ्कति न विचिकिच्छति अधि-
 25 मुच्चति सम्पसीदति, तस्स चित्तं नमति आतप्पाय अनुयोगाय सात-
 च्चाय पधानाय । यस्स चित्तं नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय
 पधानाय, एवमस्सायं पठमो चेतोखिलो पहीनो होति । पुन च परं,

भिक्षवे, भिक्षु धम्मे न कङ्कति न विचिकिच्छति अधिमुच्चति सम्प-
सीदति ...पे०... एवमस्सायं दुतियो चेतोखिलो पहीनो होति । पुन च
परं, भिक्षवे, भिक्षु सङ्गे न कङ्कति न विचिकिच्छति अधिमुच्चति
सम्पसीदति ...पे०... एवमस्सायं ततियो चेतोखिलो पहीनो होति । पुन
च परं, भिक्षवे, भिक्षु सिक्खाय न कङ्कति न विचिकिच्छति अधि- 5
मुच्चति सम्पसीदति ...पे०... एवमस्सायं चतुत्थो चेतोखिलो पहीनो
होति । पुन च परं, भिक्षवे, भिक्षु सब्रह्मचारीसु न कुपितो होति, न
अनत्तमनो अनाहतचित्तो अखिलजातो । यो सो, भिक्षवे, भिक्षु
सब्रह्मचारीसु न कुपितो होति न अनत्तमनो अनाहतचित्तो अखिलजातो,
तस्स चित्तं नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । यस्स चित्तं 10 R. 103
नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, एवमस्सायं पञ्चमो
चेतोखिलो पहीनो होति । इमास्स पञ्च चेतोखिला पहीना होन्ति ।

५. “कतमास्स पञ्च चेतसो विनिबन्धा सुसमुच्छिन्ना होन्ति ?
इध, भिक्षवे, भिक्षु कामे वीतरागो होति विगतच्छन्दो विगतपेमो
विगतपिपासो विगतपरिळाहो विगततण्हो । यो सो, भिक्षवे, भिक्षु 15
कामे वीतरागो होति विगतच्छन्दो विगतपेमो विगतपिपासो विगत-
परिळाहो विगततण्हो, तस्स चित्तं नमति आतप्पाय अनुयोगाय सात-
च्चाय पधानाय । यस्स चित्तं नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय
पधानाय, एवमस्सायं षष्ठो चेतसो विनिबन्धो सुसमुच्छिन्नो होति ।

“पुन च परं, भिक्षवे, भिक्षु काये वीतरागो होति ...पे०... 20
रूपे वीतरागो होति ...पे०... न यावदत्थं उदरावदेहकं भुञ्जित्वा सेय्य-
सुखं पस्ससुखं मिद्धसुखं अनुयुत्तो विहरति; यो सो, भिक्षवे, भिक्षु न
यावदत्थं उदरावदेहकं भुञ्जित्वा सेय्यसुखं पस्ससुखं मिद्धसुखं अनुयुत्तो
विहरति, तस्स चित्तं नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय ।
यस्स चित्तं नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, एवमस्सायं 25
चतुत्थो चेतसो विनिबन्धो सुसमुच्छिन्नो होति । पुन च परं, भिक्षवे,
भिक्षु न अञ्जतरं देवनिकायं पणिधाय ब्रह्मचरियं चरति — ‘इमि-
नाहं सीलेन वा वतेन वा तपेन वा ब्रह्मचरियेन वा देवो वा भविस्सामि
देवञ्जतरो वा’ ति । यो सो, भिक्षवे, भिक्षु न अञ्जतरं देवनिकायं
पणिधाय ब्रह्मचरियं चरति — ‘इमिनाहं सीलेन वा वतेन वा तपेन वा 30
ब्रह्मचरियेन वा देवो वा भविस्सामि देवञ्जतरो वा’ ति, तस्स चित्तं

नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । यस्स चित्तं नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, एवमस्सायं पञ्चमो चेतसो विनिबन्धो सुसमुच्छिन्ना होति । इमास्स पञ्च चेतसो विनिबन्धा सुसमुच्छिन्ना होन्ति ।

- 5 “यस्स कस्सच्चि, भिक्खवे, भिक्खुनो इमे पञ्च चेतोखिला पहीना, इमे पञ्च चेतसो विनिबन्धा सुसमुच्छिन्ना सो वतिमस्मि धम्म-विनये वुद्धिं विरूढ्मिं वेपुल्लं आपज्जिस्सती” ति – ठानमेतं विज्जति ।

३. उस्सोब्धिपन्नरसङ्गसमन्नागतो भिक्खु

६. सो छन्दसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति, विरियसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं^१ इद्धिपादं भावेति, चित्तसमाधि-
 B. 149 10 पधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति, वीमंसासमाधिपधानसङ्खार-
 समन्नागतं इद्धिपादं भावेति, उस्सोब्धि येव पञ्चमी । स खो सो,
 R. 104 भिक्खवे, एवं उस्सोब्धिपन्नरसङ्गसमन्नागतो भिक्खु भब्बो अभि-
 निब्बिदाय, भब्बो सम्बोधाय, भब्बो अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधि-
 गमाय । सेय्यथापि, भिक्खवे, कुक्कुटिया अण्डानि अट्ठ वा दस वा
 15 द्वादस वा, तानस्सु कुक्कुटिया सम्मा अधिसयितानि सम्मा परिसेदितानि
 सम्मा परिभावितानि । किञ्चापि तस्सा कुक्कुटिया न एवं इच्छा
 उप्पज्जेय्य – ‘अहो वतिमे कुक्कुटपोतका पादनखसिखाय वा मुखतुण्ड-
 केन वा अण्डकोसं पदालेत्वा सोत्थिना अभिनिब्बिज्जेय्युं’ ति । अथ
 खो भब्बा व ते कुक्कुटपोतका पादनखसिखाय वा मुखतुण्डकेन वा
 20 अण्डकोसं पदालेत्वा सोत्थिना अभिनिब्बिज्जितुं । एवमेव खो, भिक्खवे,
 एवं उस्सोब्धिपन्नरसङ्गसमन्नागतो भिक्खु, भब्बो अभिनिब्बिदाय, भब्बो
 सम्बोधाय, भब्बो अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधिगमाया” ति ।

७. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

—:०:—

१७. वनपत्थसुत्तं

§ १. तम्हा वनपत्था पक्कमितब्बं

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डकस्स अरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं ।
भगवा एतदवोच — “वनपत्थपरियायं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि^१, तं
सुणाथ, साधुकं मनसिकरोथ; भासिस्सामी” ति । “एवं, भन्ते” ति खो 5
ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

२. “इध, भिक्खवे, भिक्खु अञ्जातरं वनपत्थं उपनिस्साय
विहरति । तस्स तं वनपत्थं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति
न उपट्ठाति, असमाहितं च चित्तं न समाधियति, अपरिक्खीणा च B. 150
आसवा न परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तं च अनुत्तरं योगक्खेमं नानु- 10
पापुणाति । ये च खो इमे पब्बजितेन जीवितपरिक्खारा समुदानेतब्बा —
चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा — ते कसिरेन
समुदागच्छन्ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं — R. 105
'अहं खो इमं वनपत्थं उपनिस्साय विहरामि, तस्स मे इमं वनपत्थं
उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति न उपट्ठाति, असमाहितं च 15
चित्तं न समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा न परिक्खयं गच्छन्ति,
अननुप्पत्तं च अनुत्तरं योगक्खेमं नानुपापुणामि । ये च खो इमे पब्ब-
जितेन जीवितपरिक्खारा समुदानेतब्बा — चीवरपिण्डपातसेनासन-
गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा — ते कसिरेन समुदागच्छन्ती' ति ।
तेन, भिक्खवे, भिक्खुना रत्तिभागं वा दिवसभागं वा तम्हा वनपत्था 20
पक्कमितब्बं, न वत्थब्बं ।

§ २. सङ्गहा पि तम्हा वनपत्था पक्कमितब्बं

३. “इध पन, भिक्खवे, भिक्खु अञ्जातरं वनपत्थं उपनिस्साय
विहरति । तस्स तं वनपत्थं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति

- न उपट्ठाति, असमाहितं च चित्तं न समाधियति, अपरिक्खीणा च
 आसवा न परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तं च अनुत्तरं योगक्खेमं नानु-
 पापुणाति । ये च खो इमे पब्बजितेन जीवितपरिक्खारा समुदानेतब्बा —
 चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा — ते अप्पकसि-
 5 रेन समुदागच्छन्ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खित-
 तब्बं — ‘अहं खो इमं वनपत्थं उपनिस्साय विहरामि । तस्स मे इमं
 वनपत्थं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति न उपट्ठाति ... पे० ...
 ते अप्पकसिरेन समुदागच्छन्ति । न खो पनाहं चीवरहेतु अगारस्मा
 अनगारियं पब्बजितो न पिण्डपातहेतु ... पे० ... न सेनासनहेतु ... पे० ...
 10 न गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारहेतु अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो ।
 अथ च पन मे इमं वनपत्थं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति
 न उपट्ठाति, असमाहितं च चित्तं न समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा
 न परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तं च अनुत्तरं योगक्खेमं नानुपापुणामी’
 ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना सङ्गा पि तम्हा वनपत्था पक्कमित्तब्बं,
 15 न वत्थब्बं ।

§ ३. सङ्गा पि तस्मि वनपत्थे वत्थब्बं

B. 151

४. “इध पन, भिक्खवे, भिक्खु अञ्जतरं वनपत्थं उप-
 निस्साय विहरति । तस्स तं वनपत्थं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता
 चेव सति उपट्ठाति, असमाहितं च चित्तं समाधियति, अपरिक्खीणा च
 आसवा परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तं च अनुत्तरं योगक्खेमं अनुपापु-
 20 णाति । ये च खो इमे पब्बजितेन जीवितपरिक्खारा समुदानेतब्बा —
 चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा — ते कसिरेन
 समुदागच्छन्ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं —
 ‘अहं खो इमं वनपत्थं उपनिस्साय विहरामि । तस्स मे इमं वनपत्थं
 उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति उपट्ठाति ... पे०... ते कसिरेन
 25 समुदागच्छन्ति । न खो पनाहं चीवरहेतु अगारस्मा अनगारियं पब्ब-
 जितो, न पिण्डपातहेतु ... पे० ... न सेनासनहेतु ... पे० ... न गिलानप्प-
 च्चयभेसज्जपरिक्खारहेतु अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो । अथ च पन
 मे इमं वनपत्थं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति उपट्ठाति,
 असमाहितं च चित्तं समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा परिक्खयं

R. 106

गच्छन्ति, अननुप्पत्तं च अनुत्तरं योगक्खेमं अनुपापुणामी' ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना सङ्घा पि तस्मि वनपत्थे वत्थब्बं, न पक्कमितब्बं ।

§ ४. यावजीवं पितस्मि वनपत्थे वत्थब्बं

५. “इध पन, भिक्खवे, भिक्खु अञ्जतरं वनपत्थं उपनिस्साय विहरति । तस्स तं वनपत्थं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति उपट्ठाति, असमाहितं च चित्तं समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा 5
परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तं च अनुत्तरं योगक्खेमं अनुपापुणाति । ये च खो इमे पब्बजितेन जीवितपरिक्खारा समुदानेतब्बा — चीवर-
पिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा — ते अप्पकसिरेन समुदागच्छन्ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं
— ‘अहं खो इमं वनपत्थं उपनिस्साय विहरामि । तस्स मे इमं वनपत्थं 10
उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति उपट्ठाति ...पे०... ते अप्प-
कसिरेन समुदागच्छन्ती’ ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना यावजीवं पि
तस्मि वनपत्थे वत्थब्बं, न पक्कमितब्बं ।

B. 152

§ ५. गामनिगमादि उपनिस्साय विहरतो

६. “इध, भिक्खवे, भिक्खु अञ्जतरं गामं उपनिस्साय विहरति ...पे०... अञ्जतरं निगमं उपनिस्साय विहरति ...पे०... अञ्ज- 15
तरं नगरं उपनिस्साय विहरति ...पे०... अञ्जतरं जनपदं उपनिस्साय विहरति ... पे०... अञ्जतरं पुगलं उपनिस्साय विहरति । तस्स तं
पुगलं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति न उपट्ठाति, असमा-
हितं च चित्तं न समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा न परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तं च अनुत्तरं योगक्खेमं नानुपापुणाति । ये च खो इमे 20
पब्बजितेन जीवितपरिक्खारा समुदानेतब्बा — चीवरपिण्डपातसेनासन-
गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा — ते कसिरेन समुदागच्छन्ति । तेन,
भिक्खवे, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं — ‘अहं खो इमं पुगलं
उपनिस्साय विहरामि । तस्स मे इमं पुगलं उपनिस्साय विहरतो
अनुपट्ठिता चेव सति न उपट्ठाति ... पे०... ते कसिरेन समुदागच्छन्ती’ 25
ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना रत्तिभागं वा दिवसभागं वा सो पुगलो

अनापुच्छा पक्कमितब्बं^१, नानुबन्धितब्बो ।

R. 107

७. “इध पन, भिक्खवे, भिक्खु अञ्जातरं पुग्गलं उपनिस्साय विहरति । तस्स तं पुग्गलं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति न उपट्ठाति, असमाहितं च चित्तं न समाधियति, अपरिक्खीणा च
 5 आसवा न परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तं च अनुत्तरं योगक्खेमं नानुपापुणाति । ये च खो इमे पब्बजितेन जीवितपरिक्खारा समुदानेतब्बा — चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा — ते अप्प-
 कसिरेन समुदागच्छन्ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खित-
 तब्बं — ‘अहं खो इमं पुग्गलं उपनिस्साय विहरामि । तस्स मे इमं
 B. 153 10 पुग्गलं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति न उपट्ठाति ... पे०...
 ते अप्पकसिरेन समुदागच्छन्ति । न खो पनाहं चीवरहेतु अगारस्मा
 अनगारियं पब्बजितो, न पिण्डपातहेतु ... पे०... न सेनासनहेतु ... पे०...
 न गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारहेतु अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो ।
 अथ च पन मे इमं पुग्गलं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति न
 15 उपट्ठाति, असमाहितं च चित्तं न समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा
 न परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तं च अनुत्तरं योगक्खेमं नानुपापुणामी’
 ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना सङ्गा पि सो पुग्गलो आपुच्छा^२
 पक्कमितब्बं, नानुबन्धितब्बो ।

८. “इध पन, भिक्खवे, भिक्खु अञ्जातरं पुग्गलं उपनिस्साय
 20 विहरति । तस्स तं पुग्गलं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति
 उपट्ठाति, असमाहितं च चित्तं समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा
 परिक्खयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तं च अनुत्तरं योगक्खेमं अनुपापुणाति ।
 ये च खो इमे पब्बजितेन जीवितपरिक्खारा समुदानेतब्बा — चीवर-
 पिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा — ते कसिरेन समुदा-
 25 गच्छन्ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खित-
 तब्बं — ‘अहं खो इमं पुग्गलं उपनिस्साय विहरामि । तस्स मे इमं पुग्गलं उपनिस्साय
 विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति उपट्ठाति ... पे०... ते कसिरेन समुदा-
 गच्छन्ति । न खो पनाहं चीवरहेतु अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो, न
 पिण्डपातहेतु ... पे०... न सेनासनहेतु ... पे०... न गिलानप्पच्चयभेसज्ज-
 30 परिक्खारहेतु अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो । अथ च पन मे इमं

पुग्गलं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति उपट्ठाति, असमाहितं च चित्तं समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा परिकखयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तं च अनुत्तरं योगक्खेमं अनुपापुणामी' ति । तेन भिक्खवे भिक्खुना सङ्घा पि सो पुग्गलो अनुबन्धितब्बो, न पक्कमितब्बं ।

६. “इध पन भिक्खवे, भिक्खु अञ्जातरं पुग्गलं उपनिस्साय 5
विहरति । तस्स तं पुग्गलं उपनिस्साय विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति
उपट्ठाति, असमाहितं च चित्तं समाधियति, अपरिक्खीणा च आसवा
परिकखयं गच्छन्ति, अननुप्पत्तं च अनुत्तरं योगक्खेमं अनुपापुणाति । ये
च खो इमे पब्बजितेन जीवितपरिक्खारा समुदानेतब्बा — चीवरपिण्ड-
पातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारा — ते अप्पकसिरेन समुदा- 10
गच्छन्ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं — ‘अहं
खो इमं पुग्गलं उपनिस्साय विहरामि । तस्स मे इमं पुग्गलं उपनिस्साय
विहरतो अनुपट्ठिता चेव सति उपट्ठाति ...पे०... ते अप्पकसिरेन समुदा-
गच्छन्ती' ति । तेन, भिक्खवे, भिक्खुना यावजीवं पि सो पुग्गलो अनु-
बन्धितब्बो, न पक्कमितब्बं, अपि पनुज्जमानेन पी' ति । 15

B. 154

R. 108

१०. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
अभिनन्दुं ति ।

—:०:—

१८. मधुपिण्डकसुतं

§ १. दण्डपाणिपञ्चविसज्जना

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति कपिल-
वत्थुस्मि निगोधारामे । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्त-
चीवरमादाय कपिलवत्थुं पिण्डाय पार्विसि । कपिलवत्थुस्मि पिण्डाय
चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो येन महावनं तेनुपसङ्कमि दिवा-
5 विहाराय । महावनं अज्झोगाहेत्वा बेलुवलट्टिकाय मूले दिवाविहारं
निसीदि । दण्डपाणि पि खो सक्को जङ्घाविहारं अनुचङ्कममानो अनु-
विचरमानो येन महावनं तेनुपसङ्कमि । महावनं अज्झोगाहेत्वा^१ येन
बेलुवलट्टिका येन भगवा तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धि
सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा दण्डमोलुब्भ एकमन्तं
10 अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो दण्डपाणि सक्को भगवन्तं एतदवोच -
“किंवादी समणो किमक्खायी” ति ?

- “यथात्रादी खो, आवुसो, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके
B. 155 सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय न केनचि लोके विग्गय्ह
तिट्ठति, यथा च पन कामेहि विसंयुत्तं विहरन्तं^२ तं ब्राह्मणं अकथङ्कथि
15 छिन्नकुक्कुच्चं भवाभवे वीततण्हं सज्जा नानुसेन्ति - एवंवादी खो अहं,
आवसो, एवमक्खायी” ति ।

- R. 109 “एवं वुत्ते, दण्डपाणि सक्को सीसं ओकम्पेत्वा जिव्हं निल्ला-
ळेट्वा तिविसाखं नलाटिकं नलाटे वुट्ठापेत्वा दण्डमोलुब्भ^३ पक्कामि ।

२. अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येन
20 निगोधारामो तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा पज्जन्ते आसने निसीदि ।
निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि - “इधाहं, भिक्खवे, पुब्बण्हसमयं
निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय कपिलवत्थुं पिण्डाय पार्विसि । कपिल-
वत्थुस्मि पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो येन महावनं
तेनुपसङ्कमि दिवाविहाराय । महावनं अज्झोगाहेत्वा बेलुवलट्टिकाय मूले
25 दिवाविहारं निसीदि । दण्डपाणि पि खो, भिक्खवे, सक्को जङ्घाविहारं

१. अज्झोगाहेत्वा - सी० ; अज्झोगाहित्वा - रो० । २. दण्डमालुब्भराति पि पाठो -
अट्ठकथा ।

अनुचङ्कममानो अनुविचरमानो येन महावनं तेनुपसङ्कमि । महावनं
अज्झोगाहेत्वा येन बेलुवलट्टिका येनाहं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा
मया^१ सद्धि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं^२ वीतिसारेत्वा
दण्डमोलुब्ध एकमन्तं अट्टासि । एकमन्तं ठितो खो, भिक्खवे, दण्डपाणि
सक्को मं एतदवोच – ‘किवादी समणो किमक्खायी’ ति ? एवं वुत्ते, 5
अहं, भिक्खवे, दण्डपाणिं मक्कं एतदवोचं – यथावादी खो, आवुसो,
... पे०... एवंवादी खो अहं, आवुसो, एवमक्खायी ति । एवं वुत्ते ... पे०...
दण्डमोलुब्ध पक्कामी ति ।

§ २. भगवतो सङ्घित्तुद्देशो

३. एवं वुत्ते, अञ्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच – “किवादी
पन, भन्ते, भगवा सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया 10
पजाय सदेवमनुस्साय न केनचि लोके विग्गय्ह तिट्ठति ? कथं च पन,
भन्ते, भगवन्तं कामेहि विसंयुत्तं विहरन्तं तं ब्राह्मणं अकथङ्कथि छिन्न-
कुक्कुच्चं भवाभवे वीततण्हं सञ्जा नानुसेन्ती” ति ? B. 156

“यतोनिदानं, भिक्खु, पुरिसं पपञ्चसञ्जासङ्गा समुदाचरन्ति,
एत्थ चे नत्थि अभिनन्दितब्बं अभिवदितब्बं अज्झोसितब्बं, एसेवन्तो 15
रागानुसयानं, एसेवन्तो पटिघानुसयानं, एसेवन्तो दिट्ठानुसयानं, एसे-
वन्तो विचिकिच्छानुसयानं, एसेवन्तो मानानुसयानं, एसेवन्तो भवरागा-
नुसयानं, एसेवन्तो अविज्जानुसयानं, एसेवन्तो दण्डादान-सत्थादान-कलह-
विग्गह-विवाद-तुवंतुवं-पेसुञ्ज-मुसावादानं । एत्थेते पापका अकुसला
धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ती” ति । R. 110

इदमवोच भगवा । इदं वत्वान सुगतो उट्ठायासना विहारं
पाविसि ।

४. अथ खो तेसं भिक्खूनं अचिरपक्कन्तस्स भगवतो एतदहोसि
– “इदं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्घित्तेन उद्देशं उद्दिसित्वा, वित्थारेन
अत्थं अविभजित्वा, उट्ठायासना विहारं पविट्ठो – ‘यतोनिदानं, भिक्खु, 25
पुरिसं पपञ्चसञ्जासङ्गा समुदाचरन्ति, एत्थ चे नत्थि अभिनन्दितब्बं
अभिवदितब्बं अज्झोसितब्बं, एसेवन्तो रागानुसयानं ...पे०... एत्थेते

पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ती' ति । को नु खो इमस्स भगवता सङ्घित्तेन उद्देसस्स उदिट्ठस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, वित्थारेन अत्थं विभजेय्या' ति ? अथ खो तेसं भिक्खून् एतदहोसि - "अयं खो आयस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवणितो सम्भावितो च

5 विञ्जूनं सब्रह्मचारीनं । प्होति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता सङ्घित्तेन उद्देसस्स उदिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यन्नून मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा' ति ।

५. अथ खो ते भिक्खू येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमिसु;

- 10 उपसङ्कमित्वा आयस्मन्ता महाकच्चानेन सिद्धिं सम्मोदिसु । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू आयस्मन्तं महाकच्चानं एतदवोचुं - "इदं खो नो, आवुसो कच्चान, भगवा सङ्घित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो - 'यतोनिदानं ... पे० ... एत्थेते
- B. 157 15 पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ती' ति । तेसं नो, आवुसो कच्चान, अम्हाकं अचिरपक्कन्तस्स भगवतो एतदहोसि - इदं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्घित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा ... पे० ... को नु खो इमस्स भगवता सङ्घित्तेन उद्देसस्स उदिट्ठस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, वित्थारेन अत्थं विभजेय्या' ति ? तेसं नो, आवुसो कच्चान, अम्हाकं
- 20 एतदहोसि - 'अयं खो आयस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवणितो ... आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा' ति । विभजता-
- R. 111 यस्मा महाकच्चानो' ति ।

६. "सेय्यथापि, आवुसो, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो' अतिक्कम्मे व

25 मूलं, अतिक्कम्म खन्धं, साखापलासे सारं परियेसितब्बं मञ्जेय्य; एवं सम्पदमिदं आयस्मन्तानं सत्थरि सम्मुखीभूते, तं भगवन्तं अतिसित्वा, अम्हे एतमत्थं पटिपुच्छित्तब्बं मञ्जथ^२ । सो हावुसो, भगवा जानं जानाति, पस्सं पस्सति, चक्खुभूतो जाणभूतो धम्मभूतो ब्रह्मभूतो, वत्ता पवत्ता, अत्थस्स निन्नेता, अमतस्स दाता, धम्मस्सामी तथागतो ।

- 30 सो चेव पनेतस्स कालो अहोसि यं भगवन्तं येव एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ ।

यथा नो भगवा व्याकरेय्य तथा नं धारेय्याथा” ति ।

“अद्वावुसो, कच्चान, भगवा जानं जानाति ...पे०... यथा नो भगवा व्याकरेय्य तथा नं धारेय्याम । अपि चायस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवणितो ... पे०... वित्थारेन अत्थं विभजितुं । विभजता-
यस्मा महाकच्चानो अग्रहं कत्वा^१” ति ।

B. 158

5

“तेन हावुसो, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ ; भासिस्सामी” ति । “एवमावुसो” ति खो ते भिक्खू आयस्मतो महाकच्चानस्स पच्च-
स्सोसुं । आयस्मा महाकच्चानो एतदवोच —

§ ३. महाकच्चानस्स वित्थारदेसना

७. “यं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘यतोनिदानं,
भिक्खु, पुरिसं पपञ्चसञ्जासङ्खा समुदाचरन्ति एत्थ चे नत्थि अभि-
नन्दितब्बं अभिवदितब्बं अज्झोसितब्बं एसेवन्तो रागानुसयानं ...पे०...
एत्थेते पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ती’ ति, इमस्स खो
अहं, आवुसो, भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं
अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि —

15

“चक्खुं चावुसो, पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं,
तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, यं वेदेति तं सञ्जानाति,
यं सञ्जानाति तं वितक्केति, यं वितक्केति तं पपञ्चेति, यं पपञ्चेति
ततोनिदानं पुरिसं पपञ्चसञ्जासङ्खा समुदाचरन्ति अतीतानागत-
पच्चुप्पन्नेसु चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु । सोतं चावुसो, पटिच्च सद्दे च
उप्पज्जति सोतविज्जाणं ...पे०... धानं चावुसो, पटिच्च गन्धे च उप्प-
ज्जति धानविज्जाणं ...पे०... जिब्हं चावुसो, पटिच्च रसे च उप्पज्जति
जिब्हाविज्जाणं ...पे०... कायं चावुसो, पटिच्च फोटुब्बे च उप्पज्जति
कायविज्जाणं ...पे०... मनं चावुसो, पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनो-
विज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, यं वेदेति तं
सञ्जानाति, यं सञ्जानाति तं वितक्केति, यं वितक्केति तं पपञ्चेति,
यं पपञ्चेति ततोनिदानं पुरिसं पपञ्चसञ्जासङ्खा समुदाचरन्ति

R. 112

20

25

अतीतानागतपञ्चुप्पन्नेसु मनोविज्जेय्येसु धम्मेषु ।

B. 159

८. “सो वतावुसो, चक्खुस्मि सति रूपे सति चक्खुविज्जाणे
सति फस्सपञ्जात्ति पञ्जापेस्सती ति – ठानमेतं विज्जति । फस्स-
पञ्जात्तिया सति वेदनापञ्जात्ति पञ्जापेस्सती ति – ठानमेतं विज्ज-
5 ति । वेदनापञ्जात्तिया सति सञ्जापञ्जात्ति पञ्जापेस्सती ति –
ठानमेतं विज्जति । सञ्जापञ्जात्तिया सति वितक्कपञ्जात्ति पञ्जा-
पेस्सती ति – ठानमेतं विज्जति । वितक्कपञ्जात्तिया सति पपञ्चसञ्जा-
सङ्खासमुदाचरणपञ्जात्ति पञ्जापेस्सती ति – ठानमेतं विज्जति ।
सो वतावुसो, सोतस्मि सति सद्दे सति ... पे० ... घानस्मि सति गन्धे
10 सति ... पे० ... जिह्वाय सति रसे सति ... पे० ... कार्यस्मि सति फोदुब्बे
सति ... पे० ... मनस्मि सति धम्मेषु सति मनोविज्जाणे सति फस्स-
पञ्जात्ति पञ्जापेस्सती ति – ठानमेतं विज्जति । फस्सपञ्जात्तिया
सति वेदनापञ्जात्ति पञ्जापेस्सती ति – ठानमेतं विज्जति । वेदना-
पञ्जात्तिया सति सञ्जापञ्जात्ति पञ्जापेस्सती ति – ठानमेतं
15 विज्जति । सञ्जापञ्जात्तिया सति वितक्कपञ्जात्ति पञ्जापेस्सती
ति – ठानमेतं विज्जति । वितक्कपञ्जात्तिया सति पपञ्चसञ्जा-
सङ्खासमुदाचरणपञ्जात्ति पञ्जापेस्सती ति – ठानमेतं विज्जति ।

९. “सो वतावुसो, चक्खुस्मि असति रूपे असति चक्खुविज्जाणे
असति फस्सपञ्जात्ति पञ्जापेस्सती ति – नेतं ठानं विज्जति । फस्स-
20 पञ्जात्तिया असति वेदनापञ्जात्ति पञ्जापेस्सती ति – नेतं ठानं
विज्जति । वेदनापञ्जात्तिया असति सञ्जापञ्जात्ति पञ्जापेस्सती
ति – नेतं ठानं विज्जति । सञ्जापञ्जात्तिया असति वितक्कपञ्जात्ति
पञ्जापेस्सती ति – नेतं ठानं विज्जति । वितक्कपञ्जात्तिया असति
पपञ्चसञ्जासङ्खासमुदाचरणपञ्जात्ति पञ्जापेस्सती ति – नेतं ठानं
25 विज्जति । सो वतावुसो, सोतस्मि असति सद्दे असति ... पे० ... घानस्मि
असति गन्धे असति ... पे० ... जिह्वाय असति रसे असति ... पे० ...
कार्यस्मि असति फोदुब्बे असति ... पे० ... मनस्मि असति धम्मेषु असति
मनोविज्जाणे असति फस्सपञ्जात्ति पञ्जापेस्सती ति – नेतं ठानं
विज्जति । फस्सपञ्जात्तिया असति वेदनापञ्जात्ति पञ्जापेस्सती ति
30 – नेतं ठानं विज्जति । वेदनापञ्जात्तिया असति सञ्जापञ्जात्ति
पञ्जापेस्सती ति – नेतं ठानं विज्जति । सञ्जापञ्जात्तिया असति

वितक्कपञ्जात्तिं पञ्जापेस्सती ति – नेतं ठानं विज्जति । वितक्क-
पञ्जात्तिया असति पपञ्चसञ्जासङ्खासमुदाचरणपञ्जात्तिं पञ्जा-
पेस्सती ति – नेतं ठानं विज्जति ।

१०. “यं खो नो आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा
वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो – ‘यतोनिदानं 5
भिक्षु पुरिसं पपञ्चसञ्जासङ्खा समुदाचरन्ति एत्थ चे नत्थि अभि-
नन्दितब्बं अभिवदितब्बं अज्झोसितब्बं एसेवन्तो रागानुसयानं ...पे०...
एत्थेते पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ती’ ति, इमस्स खो
अहं आवुसो भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं 10
अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि । आकङ्खमाना च पन
तुम्हे आयस्मन्तो भगवन्तं येव उपसङ्कमित्वा एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ ।
यथा नो भगवा व्याकरोति तथा नं धारेय्याथा” ति ।

४. भगवतो अनुमोदना

११. अथ खो ते भिक्षू आयस्मतो महाकच्चानस्स भासितं
अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उप-
सङ्कमित्वा भगवन्तं अविवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना 15
खो ते भिक्षू भगवन्तं एतदवोचुं – “यं खो नो, भन्ते, भगवा सङ्खित्तेन
उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं
पविट्ठो – ‘यतोनिदानं भिक्षु पुरिसं पपञ्चसञ्जासङ्खा समुदाचरन्ति,
एत्थ चे नत्थि अभिनन्दितब्बं अभिवदितब्बं अज्झोसितब्बं, एसेवन्तो
रागानुसयानं ...पे०... एत्थेते पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरु- 20
ज्झन्ती’ ति, तेसं नो भन्ते अम्हाकं अचिरपक्कन्तस्स भगवतो एतदहोसि-
‘इदं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं
अविभजित्वा ...पे०... पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ती’
ति, को नु खो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन
अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या ति ? तेसं नो, भन्ते, 25
अम्हाकं एतदहोसि – ‘अयं खो आयस्मा महाकच्चानो सत्थु चैव संव-
णितो ...पे०... महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा’ ति । अथ खो
मयं, भन्ते, येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमिम्ह; उपसङ्कमित्वा
आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छिम्ह । तेसं नो, भन्ते,

आयस्मता महाकच्चानेन इमेहि आकारेहि इमेहि पदेहि इमेहि व्यञ्ज-
नेहि अत्थो विभत्तो” ति ।

“पण्डितो, भिक्खवे, महाकच्चानो; महापञ्जो, भिक्खवे,
महाकच्चानो । मं चे पि तुम्हे, भिक्खवे, एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ, अहं
5 पि तं एवमेवं व्याकरेय्यं यथा तं महाकच्चानेन व्याकतं । एसो चेवे-
तस्स अत्थो । एवं च नं धारेथा” ति ।

§ ५. परियायनामगहणं

१२. एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “सेय्य-
थापि, भन्ते, परिसो जिघच्छादुब्बल्यपरेतो मधुपिण्डिकं अधिगच्छेय्य, सो
यतो यतो सायेय्य लभेथे व सादुरसं अरोचनकं । एवमेव खो, भन्ते,
10 चेतसो भिक्खु दब्बजातिको, यतो यतो इमस्स धम्मपरियायस्स पञ्जाय
अत्थं उपपरिक्खेय्य, लभेथे व अत्तमनतं, लभेथे व चेतसो पसादं । को
नामो अयं, भन्ते, धम्मपरियायो” ति ?

“तस्मातिह त्वं, आनन्द, इमं धम्मपरियायं मधुपिण्डिकपरि-
यायो त्वेव नं धारेही” ति ।

15 १३. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो
भासितं अभिनन्दी ति ।

१६. द्वेधावितक्कसुत्तं

§ १. अकुसलवितक्केसु आदीनवा

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि – “भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच – “पुब्बे व मे, भिक्खवे, सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्से व सतो एतदहोसि – ‘यन्नूनाहं द्विधा’ कत्वा द्विधा कत्वा वितक्के विहरेय्यं” ति । सो खो अहं, भिक्खवे, यो चायं कामवितक्को यो च व्यापादवितक्को यो च विहिंसावितक्को – इमं एकं भागमकांसि । यो चायं नेक्खम्मवितक्को यो च अब्यापादवितक्को यो च अविहिंसावितक्को – इमं दुतियं भागमकांसि ।

B. 162

२. “तस्स मय्हं, भिक्खवे, एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो उप्पज्जति कामवितक्को । सो एवं पजानामि – ‘उप्पन्नो खो मे अयं कामवितक्को । सो च खो अत्तव्याबाधाय’ पि संवत्तति, परव्याबाधाय पि संवत्तति, उभयव्याबाधाय पि संवत्तति, पञ्जानिरोधिको विघातपक्खिको अनिब्बानसंवत्तनिको’ । ‘अत्तव्याबाधाय संवत्तती’ ति पि मे, भिक्खवे, पटिसञ्चिक्खतो अग्गमत्थं गच्छति; ‘परव्याबाधाय संवत्तती’ ति पि मे, भिक्खवे, पटिसञ्चिक्खतो अग्गमत्थं गच्छति, ‘उभयव्याबाधाय संवत्तती’ ति पि मे, भिक्खवे, पटिसञ्चिक्खतो अग्गमत्थं गच्छति; ‘पञ्जानिरोधिको विघातपक्खिको अनिब्बानसंवत्तनिको’ ति पि मे, भिक्खवे, पटिसञ्चिक्खतो अग्गमत्थं गच्छति । सो खो अहं, भिक्खवे, उप्पन्नोप्पन्नं कामवितक्कं पजहमेव विनोदमेव व्यन्तमेव नं अकांसि ।

R. 115

20

३. “तस्स मय्हं, भिक्खवे, एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो उप्पज्जति व्यापादवितक्को ...पे०... उप्पज्जति विहिंसा-

१. द्वेधा – सी०, स्या० । २. अत्तव्याबाधाय – सी० । ३. पज्जहमेव – स्या०; पज्जहमेव – रो० । ४. विनोदेमेव – सी०, रो०; विनोदनमेव – स्या० । ५. व्यन्तेव – सी०, रो० ।

वितक्को । सो एवं पजानामि — ‘उप्पन्नो खो मे अयं विहिंसावितक्को ।
 सो च खो अत्तव्याबाधाय पि संवत्तति, परव्याबाधाय पि संवत्तति,
 उभयव्याबाधाय पि संवत्तति, पञ्जानिरोधिको विधातपक्खिको अनि-
 5 ष्चानसंवत्तनिको’ । ‘अत्तव्याबाधाय संवत्तती’ ति पि मे, भिक्खवे,
 पटिसञ्चिक्खतो अब्भत्थं गच्छति; ‘परव्याबाधाय संवत्तती’ ति पि
 मे, भिक्खवे, पटिसञ्चिक्खतो अब्भत्थं गच्छति; ‘उभयव्याबाधाय
 संवत्तती’ ति पि मे भिक्खवे, पटिसञ्चिक्खतो अब्भत्थं गच्छति;
 ‘पञ्जानिरोधिको विधातपक्खिको अनिष्चानसंवत्तनिको’ ति पि मे,
 भिक्खवे, पटिसपञ्चक्खतो अब्भत्थं गच्छति । सो खो अहं,
 10 भिक्खवे, उप्पन्नोपन्नं विहिंसावितक्कं पजहमेव विनोदमेव व्यन्तमेव
 नं अकासि ।

B. 163

४. “यञ्जादेव, भिक्खवे, भिक्खु बहुलमनुवितक्केति अनु-
 विचारेति, तथा तथा नति होति चेतसो । कामवितक्कं चे, भिक्खवे,
 भिक्खु बहुलमनुवितक्केति अनुविचारेति, पहासि नेक्खम्मवितक्कं,
 15 कामवितक्कं बहुलमकासि, तस्स तं कामवितक्काय चित्तं नमति ।
 व्यापादवितक्कं चे, भिक्खवे ...पे०... विहिंसावितक्कं चे, भिक्खवे,
 भिक्खु बहुलमनुवितक्केति अनुविचारेति, पहासि अविहिंसावितक्कं,
 विहिंसावितक्कं बहुलमकासि, तस्स तं विहिंसावितक्काय चित्तं नमति ।
 सेय्यथापि, भिक्खवे, वस्सानं पच्छिमे मासे सरदसमये किट्टसम्बाधे
 20 गोपालको गावो रक्खेय्य । सो ता गावो ततो ततो दण्डेन आकोट्टेय्य^१
 पटिकोट्टेय्य सन्निरुद्धेय्य सन्निवारेय्य । तं किस्स हेतु ? पस्सति हि
 सो, भिक्खवे, गोपालको ततोनिदानं वधं वा बन्धनं^२ वा जार्नि वा
 गरहं वा । एवमेव खो अहं, भिक्खवे, अद्दसं अकुसलानं धम्मानं
 आदीनवं ओकारं सङ्किलेसं, कुसलानं धम्मानं नेक्खम्मे आनिसंसं
 25 वोदानपक्खं ।

§ २. कुसलवितक्केसु आनिसंसा

R. 116

५. “तस्स मय्हं, भिक्खवे, एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहित-
 तस्स विहरतो उप्पज्जति नेक्खम्मवितक्को । सो एवं पजानामि —

१. आकोट्टेय्य — स्या० । २. बन्धं — सी०, स्या०, रो० ।

‘उप्पन्नो खो मे अयं नेक्खम्मवितक्को; सो च खो नेवत्तब्बाबाधाय संवत्तति, न परब्बाबाधाय संवत्तति, न उभयब्बाबाधाय संवत्तति, पञ्जावुद्धिको अविघातपक्खिको निब्बानसंवत्तनिको । रत्तिं चे पि नं, भिक्खवे, अनुवितक्केय्यं अनुविचारेय्यं, नेव ततोनिदानं भयं समनुपस्सामि । दिवसं चे पि नं, भिक्खवे, अनुवितक्केय्यं अनुविचारेय्यं, 5 नेव ततोनिदानं भयं समनुपस्सामि । रत्तिन्दिवं चे पि नं, भिक्खवे, अनुवितक्केय्यं अनुविचारेय्यं, नेव ततो निदानं भयं समनुपस्सामि । अपि च खो मे अतिचिरं अनुवितक्कयतो अनुविचारयतो कायो किलमेय्य । काये किलन्ते चित्तं ऊहञ्जेय्य । ऊहते चित्ते आरा चित्तं समाधिम्हा’ 10 ति । सो खो अहं, भिक्खवे, अज्झत्तमेव चित्तं सण्ठपेमि सन्निसादेमि’ एकोदिं करोमि समादहामि । तं किस्स हेतु ? ‘मा मे चित्तं ऊहञ्जी’ ति ।

६. “तस्स मय्हं, भिक्खवे, एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहित-त्तस्स विहरतो उप्पज्जति अब्बापादवितक्को...पे०... उप्पज्जति अवि-हिंसावितक्को । सो एवं पजानामि – ‘उप्पन्नो खो मे अयं अविहिंसा-वितक्को । सो च खो नेवत्तब्बाबाधाय संवत्तति, न परब्बाबाधाय 15 संवत्तति, न उभयब्बाबाधाय संवत्तति, पञ्जावुद्धिको अविघातपक्खिको निब्बानसंवत्तनिको । रत्तिं चे पि नं, भिक्खवे, अनुवितक्केय्यं अनुविचारेय्यं, नेव ततोनिदानं भयं समनुपस्सामि । दिवसं चे पि नं, भिक्खवे, अनुवितक्केय्यं अनुविचारेय्यं, नेव ततोनिदानं भयं समनुपस्सामि । रत्तिन्दिवं चे पि नं, भिक्खवे, अनुवितक्केय्यं अनुविचारेय्यं, नेव ततो- 20 निदानं भयं समनुपस्सामि । अपि च खो मे अतिचिरं अनुवितक्कयतो अनुविचारयतो कायो किलमेय्य । काये किलन्ते चित्तं ऊहञ्जेय्य’ । ऊहते’ चित्ते आरा चित्तं समाधिम्हा’ ति । सो खो अहं, भिक्खवे, अज्झत्तमेव चित्तं सण्ठपेमि, सन्निसादेमि, एकोदिं करोमि समादहामि । तं किस्स हेतु ? ‘मा मे चित्तं ऊहञ्जी’ ति । 25

७. “यज्जादेव, भिक्खवे, भिक्खु बहुलमनुवितक्केति अनुविचारेति, तथा तथा नति होति चेतसो । नेक्खम्मवितक्कं चे, भिक्खवे, भिक्खु बहुलमनुवितक्केति अनुविचारेति, पहासि कामवितक्कं, नेक्खम्म-वितक्कं बहुलमकासि, तस्सं तं नेक्खम्मवितक्काय चित्तं नमति । अब्बा-

१. सन्निसीदेमि – स्या० । २. उग्घाटीति – स्या०; ऊहमीति – रो० । ३. ओहञ्जेय्य – स्या० । ४. ओहते – स्या० । ५. एकोदि – रो० ।

पादवितक्कं चे, भिक्खवे ...पे०... अविहिंसावितक्कं चे, भिक्खवे, भिक्खु
 बहुलमनुवितक्केति अनुविचारेति, पहासि विहिंसावितक्कं, अविहिंसा-
 वितक्कं बहुलमकासि, तस्स तं अविहिंसावितक्काय चित्तं नमति ।
 सेय्यथापि, भिक्खवे, गिम्हानं पच्छिमे मासे सब्बसस्सेसु^१ गामन्तसम्भ-
 R. 117 5 तेसु^२ गोपालको गावो रक्खेय्य, तस्स रक्खमूलगतस्स वा अब्भोकास-
 गतस्स वा सतिकरणीयमेव होति — ‘एता गावो’ ति । एवमेव^३ खो,
 भिक्खवे, सतिकरणीयमेव अहोसि — ‘एते धम्मा’ ति ।

§ ३. ज्ञानसमापत्तियो

८. “आरद्धं खो पन मे, भिक्खवे, विरियं अहोसि असल्लीनं,
 उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा^३, पस्सद्धो कायो असारद्धो, समाहितं चित्तं
 10 एकगं । सो खो अहं, भिक्खवे, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि
 धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं^४ उपसम्पज्ज
 B. 165 विहासि ... पे० ... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्स-
 रामि । अयं खो मे, भिक्खवे, रत्तिया पठमे यामे पठमा विज्जा अधिगता ;
 अविज्जा विहता विज्जा उप्पन्ना ; तमो विहतो आलोको उप्पन्नो ; यथा
 15 तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ।

९. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विग-
 तूपक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते सत्तानं चुतूपपात-
 जाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसि ... पे० ... यथाकम्मूपगे सत्ते पजानामि ।
 अयं खो मे, भिक्खवे, रत्तिया मज्झिमे यामे दुतिया विज्जा अधिगता ;
 20 अविज्जा विहता विज्जा उप्पन्ना ; तमो विहतो आलोको उप्पन्नो ; यथा
 तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ।

१०. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे
 विगतूपक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते आसवानं खय-
 जाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसि ... पे० ... खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं,
 B. 166 कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया ति अब्भञ्जासि । अयं खो मे, भिक्खवे,
 25 रत्तिया पच्छिमे यामे ततिया विज्जा अधिगता ; अविज्जा विहता विज्जा

१-१. सब्बपस्सेसु गामन्तसम्भवेसु — स्या० । २. एवमेव — सी० । ३. अप्पमुट्ठा —
 स्या० । ४. पठमज्ज्ञानं — सी०

उप्पन्ना; तमो विहतो आलोको उप्पन्नो; यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ।

§ ४. महामिगसङ्घस्स उपमा

११. “सेय्यथापि, भिक्खवे, अरञ्जे पवने महन्तं निन्नं पल्ललं । तमेनं महामिगसङ्घो उपनिस्साय विहरेय्य । तस्स कोचिदेव पुरिसो उप्पज्जेय्य अनत्थकामो अहितकामो अयोगक्खेमकामो । सो य्वास्स मग्गो खेमो सोवत्थिको पीतिगमनीयो तं मग्गं पिदहेय्य, विवरेय्य, कुम्मग्गं, ओदहेय्य ओकचरं, ठपेय्य ओकचारिकं । एवं हि सो, भिक्खवे, महामिगसङ्घो अपरेण समयेण अनयव्यसनं^१ तनुत्तं आपज्जेय्य । तस्सेव खो पण, भिक्खवे, महतो मिगसङ्घस्स कोचिदेव पुरिसो उप्पज्जेय्य अत्थकामो हितकामो योगक्खेमकामो । सो य्वास्स मग्गो खेमो सोवत्थिको पीतिगमनीयो तं मग्गं विवरेय्य, पिदहेय्य कुम्मग्गं, ऊहनेय्य ओकचरं, नासेय्य ओकचारिकं । एवं हि सो, भिक्खवे, महामिगसङ्घो अपरेण समयेण वुद्धिं विरूहिं वेपुल्लं आपज्जेय्य ।

१२. “उपमा खो मे अयं, भिक्खवे, कता अत्थस्स विज्जापनाय । अयं चेवेत्थ अत्थो — महन्तं निन्नं पल्ललं ति खो, भिक्खवे, कामानमेतं अधिवचनं । महामिगसङ्घो ति खो, भिक्खवे, सत्तानमेतं अधिवचनं । पुरिसो अनत्थकामो अहितकामो अयोगक्खेमकामो ति खो, भिक्खवे, मारस्सेतं पापिमतो अधिवचनं । कुम्मग्गो ति खो, भिक्खवे, अट्ठङ्गिकस्सेतं मिच्छामग्गस्स अधिवचनं सेय्यथीदं — मिच्छादिट्ठिया मिच्छासङ्कप्पस्स मिच्छावाचाय मिच्छाकम्मन्तस्स मिच्छा-आजीवस्स मिच्छावायामस्स मिच्छासतिया मिच्छासमाधिस्स । ओकचरोति खो, भिक्खवे, नन्दिरागस्सेतं अधिवचनं । ओकचारिका ति खो, भिक्खवे, अविज्जायेतं अधिवचनं । पुरिसो अत्थकामो हितकामो योगक्खेमकामो ति खो, भिक्खवे, तथागतस्सेतं अधिवचनं अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । खेमो मग्गो सोवत्थिको पीतिगमनीयो ति खो, भिक्खवे, अरियस्सेतं अट्ठङ्गिकस्स मग्गस्स अधिवचनं, सेय्यथीदं — सम्मादिट्ठिया सम्मासङ्कप्पस्स सम्मावाचाय सम्माकम्मन्तस्स सम्मा-आजीवस्स सम्मावायामस्स सम्मासतिया सम्मासमाधिस्स ।

R. 118

B. 167

१३. “इति खो, भिक्खवे, विवटो मया खेमो मग्गो सोवत्थिको
 पीतिगमनीयो, पिहितो कुम्मग्गो, ऊहतो ओकचरो, नासिता ओक-
 चारिका । यं, भिक्खवे, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनु-
 कम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया । एतानि, भिक्खवे,
 5 रुक्खमूलानि, एतानि सुञ्जागारानि; ज्ञायथ, भिक्खवे, मा पमादत्थ;
 मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी” ति ।

१४. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
 अभिनन्दं ति ।

-----:०:-----

२०. वितक्कसण्ठानसुत्तं

§ १. अकुसलनिमित्तम्हा कुसलनिमित्तं मनसि कातब्बं

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच—

R. 119

“अधिचित्तमनुयुत्तेन, भिक्खवे, भिक्खुना पञ्च निमित्तानि 5 कालेन कालं मनसि कातब्बानि । कतमानि पञ्च ? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो यं निमित्तं आगम्म यं निमित्तं मनसिकरोतो उप्पज्जन्ति पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि, तेन, भिक्खवे, भिक्खुना तम्हा निमित्ता अञ्जं निमित्तं 10 मनसि कातब्बं कुसलूपसंहितं । तस्स तम्हा निमित्ता अञ्जं निमित्तं मनसिकरोतो कुसलूपसंहितं ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्दिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति^१ समाधियति । सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो पलगण्डो^२ वा पलगण्डन्ते- 15 वासी वा सुखुमाय आणिया ओळारिकं आणि अभिनिहनेय्य अभिनीहरेय्य अभिनिवत्तेय्य^३; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खुनो यं निमित्तं आगम्म यं निमित्तं मनसिकरोतो उप्पज्जन्ति पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि, तेन, भिक्खवे, भिक्खुना तम्हा निमित्ता अञ्जं निमित्तं मनसि कातब्बं कुसलूपसंहितं । तस्स तम्हा निमित्ता अञ्जं निमित्तं 20 मनसिकरोतो कुसलूपसंहितं ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्दिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति ।

B. 168

§ २. अकुसलवितक्कानं आदीनवो उपपरिक्खितब्बो

२. “तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो तम्हा निमित्ता अञ्जं

- निमित्तं मनसिकरोतो कुसलूपसंहितं उप्पज्जन्ते व पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि, तेन, भिक्खवे, भिक्खुना तेसं वितक्कानं आदीनवो उपपरिक्खितब्बो — 'इति पि मे वितक्का अकुसला, इति पि मे वितक्का सावज्जा, इति पि मे
- 5 वितक्का दुक्खविपाका' ति । तस्स तेसं वितक्कानं आदीनवं उपपरि-
क्खतो ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति । सेय्यथापि, भिक्खवे, इत्थी वा पुरिसो वा दहरो युवा मण्डनकजातिको अहिकुणपेन
- R. 120 10 वा कुक्कुरकुणपेन वा मनुस्सकुणपेन वा कण्ठे आसत्तेन^१ अट्टियेय्य हरायेय्य जिगुच्छेय्य; एवमेव खो, भिक्खवे, तस्स चे भिक्खुनो तम्हा पि^२ निमित्ता अज्जं निमित्तं मनसिकरोतो कुसलूपसंहितं उप्पज्जन्ते व पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि, तेन, भिक्खवे, भिक्खुना तेसं वितक्कानं आदीनवो उप-
- B. 169 15 परिक्खितब्बो — 'इति पिमे वितक्का अकुसला, इति पिमे वितक्का सावज्जा, इति पि मे वितक्का दुक्खविपाका' ति । तस्स तेसं वितक्कानं आदीनवं उपपरिक्खतो ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति
- 20 समाधियति ।

§ ३. अकुसलवितक्कानं असतिअमनसिकारो आपज्जितब्बो

३. "तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो तेसं पि वितक्कानं आदीनवं उपपरिक्खतो उप्पज्जन्ते व पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि, तेन, भिक्खवे, भिक्खुना तेसं वितक्कानं असतिअमनसिकारो आपज्जितब्बो । तस्स
- 25 तेसं वितक्कानं असतिअमनसिकारं आपज्जतो ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति । सेय्यथापि, भिक्खवे, चक्खुमा

पुरिसो आपाथगतानं रूपानं अदस्सनकामो अस्स; सो निमीलेय्य^१ वा अञ्जेन वा अपलोकेय्य । एवमेव खो, भिक्खवे, तस्स चे भिक्खुनो तेसं पि वितक्कानं आदीनवं उपपरिक्खतो उप्पज्जन्ते व पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि*, ते पहीयन्ति ते अग्गत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्नि- 5
सीदति एकोदि होति समाधियति ।

४. तेसं वितक्कसङ्खारसण्ठानं मनसि कातब्बं

४. “तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो तेसं पि वितक्कानं असति-
अमनसिकारं आपज्जतो उप्पज्जन्ते व पापका अकुसला वितक्का छन्दूप-
संहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि, तेन, भिक्खवे, भिक्खुना
तेसं वितक्कानं वितक्कसङ्खारसण्ठानं^२ मनसि कातब्बं । तस्स तेसं 10
वितक्कानं वितक्कसङ्खारसण्ठानं मनसिकरोतो ये पापका अकुसला
वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि ते पहीयन्ति
ते अग्गत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्नि-
सीदति एकोदि होति समाधियति । सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो सीघं
गच्छेय्य । तस्स एवमस्स — ‘किन्नु खो अहं सीघं गच्छामि ? यन्नूनाहं 15
सणिकं^३ गच्छेय्य’ ति । सो सणिकं गच्छेय्य । तस्स एवमस्स — ‘किन्नु
खो अहं सणिकं गच्छामि ? यन्नूनाहं तिट्ठेय्य’ ति । सो तिट्ठेय्य ।
तस्स एवमस्स — ‘किन्नु खो अहं ठितो ? यन्नूनाहं निसीदेय्य’ ति । सो
निसीदेय्य । तस्स एवमस्स — ‘किन्नु खो अहं निसिन्नो ? यन्नूनाहं
निपज्जेय्य’ ति । सो निपज्जेय्य । एवं हि सो, भिक्खवे, पुरिसो 20
ओळारिकं ओळारिकं इरियापथं अभिनिवज्जेत्वा^४ सुखुमं सुखुमं इरिया-
पथं कप्पेय्य । एवमेव खो, भिक्खवे, तस्स चे भिक्खुनो तेसं पि वित-
क्कानं^५ असतिअमनसिकारं आपज्जतो उप्पज्जन्ते व^६ पापका अकुसला
वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि ते पहीयन्ति
ते अग्गत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्नि- 25
सीदति एकोदि होति समाधियति ।

B. 170

१. निम्मीलेय्य — स्या० । *एत्य सी० पोत्यके ‘तेन भिक्खवे भिक्खुना तेसं वितक्कानं असति अमनसिकारो आपज्जतब्बो; तस्स तेसं वितक्कानं असति अमनसिकारं आपज्जतो ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि’ इति अधिको पाठो दिस्सति । २.० सन्थानं — सी०, रो० । ३. सणिकं — स्या० । ४. अभिनिस्सज्जेत्वा — स्या० । ५-५. वितक्कानं वितक्कसङ्खारसण्ठानं मनसि करोतो उप्पज्जन्तेव — स्या० ।

§ ५. चेतसा चित्तं अभिनिगगण्हितब्बं

५. “तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो तेसं पि वितक्कानं वितक्क-
सङ्खारसण्ठानं मनसिकरोतो उप्पज्जन्ते व पापका अकुसला वितक्का
छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि, तेन, भिक्खवे,
भिक्खुना दन्तेभि दन्तमाधाय जिव्हाय तालुं आहच्च चेतसा चित्तं
R. 121 5 अभिनिगगण्हितब्बं अभिनिप्पीळेतब्बं अभिसन्तापेतब्बं । तस्स दन्तेभि
दन्तमाधाय जिव्हाय तालुं आहच्च चेतसा चित्तं अभिनिगगण्हतो अभि-
निप्पीळयतो अभिसन्तापयतो ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता
पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति ।
तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति
10 समाधियति । सेय्यथापि, भिक्खवे, बलवा पुरिसो दुब्बलतरं पुरिसं
सीसे वा गले वा खन्धे वा गहेत्वा अभिनिगगण्हेय्य अभिनिप्पीळेय्य
अभिसन्तापेय्य; एवमेव खो, भिक्खवे, तस्स चे भिक्खुनो तेसं पि
वितक्कानं वितक्कसङ्खारसण्ठानं मनसिकरोतो उप्पज्जन्ते व पापका
अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि,
15 तेन, भिक्खवे, भिक्खुना दन्तेभि दन्तमाधाय जिव्हाय तालुं आहच्च
चेतसा चित्तं अभिनिगगण्हितब्बं अभिनिप्पीळेतब्बं अभिसन्तापेतब्बं ।
तस्स दन्तेभि दन्तमाधाय जिव्हाय तालुं आहच्च चेतसा चित्तं अभि-
निगगण्हतो अभिनिप्पीळयतो अभिसन्तापयतो ये पापका अकुसला
वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि ते पही-
B. 171 20 यन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति
सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति ।

§ ६. वितक्कपरियायपथेसु वसी

६. “यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो यं निमित्तं आगम्म यं
निमित्तं मनसिकरोतो उप्पज्जन्ति पापका अकुसला वितक्का' छन्दूप-
संहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि, तस्स तम्हा निमित्ता
25 अञ्जं निमित्तं मनसिकरोतो कुसलूपसंहितं ये पापका अकुसला वितक्का
छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि ते पहीयन्ति ते
अब्वत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्नि-
सीदति एकोदि होति समाधियति । तेसं पि वितक्कानं आदीनवं उप-

परिक्खतो ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता
 पि मोहूपसंहिता पि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना
 अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति ।
 तेसं पि वितक्कानं असतिअमनसिकारं आपज्जतो ये पापका अकुसला
 वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि ते पहीयन्ति 5
 ते अब्भत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्नि-
 सीदति एकोदि होति समाधियति । तेसं पि वितक्कानं वितक्कसङ्खार-
 सण्टानं मनसिकरोतो ये पापका अकुसला वितक्का छन्दूपसंहिता पि
 दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि ते पहीयन्ति ते अब्भत्थं गच्छन्ति ।
 तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति 10
 समाधियति । दन्तेभि दन्तमाधाय जिह्वाय तालुं आहच्च चेतसा चित्तं
 अभिनिग्गह्णतो अभिनिप्पीळयतो अभिसन्तापयतो ये पापका अकुसला
 वितक्का छन्दूपसंहिता पि दोसूपसंहिता पि मोहूपसंहिता पि ते पहीयन्ति
 ते अब्भत्थं गच्छन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्नि-
 सीदति एकोदि होति समाधियति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु 15 R. 122
 वसी वितक्कपरियायपथेषु । यं वितक्कं आकङ्खिस्सति तं वितक्कं
 वितक्केस्सति, यं वितक्कं नाकङ्खिस्सति न तं वितक्कं वितक्केस्सति ।
 अचछेच्छि तण्हं, विवत्तयि^१ सञ्जोजनं, सम्मा मानाभिसमया अन्तम-
 कासि दुक्खस्सा'' ति ।

७. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं 20 B. 172
 अभिनन्दुं ति ।

सीहनादवग्गो निद्धितो दुत्तियो ।

तस्सुद्दानं

चूळसीहनादलोमहंसवरो^२, महाचूळदुक्खक्खन्धअनुमानिकसुत्तं ।
 खिलपत्थमधुपिण्डकद्विधावितक्कपञ्चनिमित्तकथा पुन वग्गो^३ ॥

----- : ० : -----

१. वावत्तयि - सी०, रो० । २-२. एत्थ सी० पोत्यके अयं पाठो विज्जति -

चूळमहामिगपोपमनादा, दुक्ख दुवे पि सहत्तनुमाना ।

खीलपथा मधु द्वेषवितक्का, पञ्च निमित्त कथेस दुतीयो ॥

२१. ककचूपमसुत्तं

§ १. मोळियफग्गुनवत्थु

B. 173

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा मोळिय-
फग्गुनो भिक्खुनीहि सद्धिं अतिवेलं संसट्ठो विहरति । एवं संसट्ठो
आयस्मा मोळियफग्गुनो भिक्खुनीहि सद्धिं विहरति – सचे कोचि
5 भिक्खु आयस्मतो मोळियफग्गुनस्स सम्मुखा तासं भिक्खुनीनं अवण्णं
भासति, तेनायस्मा मोळियफग्गुनो कुपितो अनत्तमनो अधिकरणं पि
करोति । सचे पन कोचि भिक्खु तासं भिक्खुनीनं सम्मुखा आयस्मतो
मोळियफग्गुनस्स अवण्णं भासति, तेन ता भिक्खुनियो कुपिता अनत्तमना
अधिकरणं पि करोन्ति । एवं संसट्ठो आयस्मा मोळियफग्गुनो भिक्खु-
10 नीहि सद्धिं विहरति ।

२. अथ खो अञ्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्कमि;
उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं
निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच – “आयस्मा, भन्ते, मोळिय-
फग्गुनो भिक्खुनीहि सद्धिं अतिवेलं संसट्ठो विहरति । एवं संसट्ठो,
15 भन्ते, आयस्मा मोळियफग्गुनो भिक्खुनीहि सद्धिं विहरति – सचे कोचि
भिक्खु आयस्मतो मोळियफग्गुनस्स सम्मुखा तासं भिक्खुनीनं अवण्णं
भासति, तेनायस्मा मोळियफग्गुनो कुपितो अनत्तमनो अधिकरणं पि
करोति । सचे पन कोचि भिक्खु तासं भिक्खुनीनं सम्मुखा आयस्मतो
मोळियफग्गुनस्स अवण्णं भासति, तेन ता भिक्खुनियो कुपिता अनत्तमना
20 अधिकरणं पि करोन्ति । एवं संसट्ठो, भन्ते, आयस्मा मोळियफग्गुनो
भिक्खुनीहि सद्धिं विहरती” ति ।

R. 123

३. अथ खो भगवा अञ्जतरं भिक्खु आमन्तेसि – “एहि त्वं,
भिक्खु, मम वचनेन मोळियफग्गुनं भिक्खुं आमन्तेहि – ‘सत्था तं,
आवुसो फग्गुन, आमन्तेती’” ति । “एवं, भन्ते” ति खो सो भिक्खु
25 भगवतो पटिस्सुत्वा येनायस्मा मोळियफग्गुनो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्क-
मित्वा आयस्मन्तं मोळियफग्गुनं एतदवोच – “सत्था तं, आवुसो फग्गुन,
आमन्तेती” ति । “एवमावुसो” ति खो आयस्मा मोळियफग्गुनो तस्स

B. 174

भिक्षुनो पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं मोळियफग्गुनं भगवा एतदवोच -

४. “सच्चं किर त्वं, फग्गुन, भिक्षुनीहि सद्धि अतिवेलं संसट्ठो विहरसि ? एवं संसट्ठो किर त्वं, फग्गुन, भिक्षुनीहि सद्धि विहरसि - 5
सच्चे कोचि भिक्षु तुय्हं सम्मुखा तासं भिक्षुनीनं अवण्णं भासति, तेन त्वं कुपितो अनत्तमनो अधिकरणं पि करोसि । सच्चे पन कोचि भिक्षु तासं भिक्षुनीनं सम्मुखा तुय्हं अवण्णं भासति, तेन ता भिक्षुनियो कुपिता अनत्तमना अधिकरणं पि करोन्ति । एवं संसट्ठो किर त्वं, फग्गुन, भिक्षुनीहि सद्धि विहरसी” ति ? 10

“एवं, भन्ते” ति ।

५. “ननु त्वं, फग्गुन, कुलपुत्तो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो” ति ?

“एवं, भन्ते” ति ।

“न खो ते एतं, फग्गुन, पतिरूपं कुलपुत्तस्स सद्धा अगारस्मा 15
अनगारियं पब्बजितस्स, यं त्वं भिक्षुनीहि सद्धि अतिवेलं संसट्ठो विहरेय्यासि । तस्मातिह, फग्गुन, तव चे पि कोचि सम्मुखा तासं भिक्षुनीनं अवण्णं भासेय्य, तत्रापि त्वं, फग्गुन, ये गेहसिता छन्दा ये गेहसिता वितक्का ते पजहेय्यासि । तत्रापि ते, फग्गुन, एवं सिक्खितब्बं - ‘न चेव मे चित्तं विपरिणतं भविस्सति, न च पापिकं वाचं निच्छारेस्सामि, 20
हितानुकम्पी च विहरिस्सामि मेत्तचित्तो, न दोसन्तरो’ ति । एवं हि ते, फग्गुन, सिक्खितब्बं ।

६. “तस्मातिह, फग्गुन, तव चे पि कोचि सम्मुखा तासं भिक्षुनीनं पाणिना पहारं ददेय्य, लेड्डुना पहारं ददेय्य, दण्डेन पहारं ददेय्य, सत्थेन पहारं ददेय्य, तत्रा पि त्वं, फग्गुन, ये गेहसिता छन्दा ... पे० ... 25
मेत्तचित्तो, न दोसन्तरो ति । एवं हि ते, फग्गुन, सिक्खितब्बं ।

“तस्मातिह, फग्गुन, तव चे पि कोचि सम्मुखा अवण्णं भासेय्य, तत्रा पि त्वं, फग्गुन, ये गेहसिता छन्दा ... पे० ... मेत्तचित्तो, न दोसन्तरो ति । एवं हि ते, फग्गुन, सिक्खितब्बं । B. 175

“तस्मातिह, फग्गुन, तव चे पि कोचि पाणिना पहारं ददेय्य, 30

R. 124

लेड्डुना पहारं ददेय्य, दण्डेन पहारं ददेय्य, सत्थेन पहारं ददेय्य, तत्रा
पि त्वं, फग्गुन, ये गेहसिता छन्दा ... पे०... मेत्तचित्तो, न दोसन्तरो ति ।
एवं हि ते, फग्गुन, सिक्खितब्ब” ति ।

§ २. भगवतो सतुप्पादकरणमेव

७. अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — ‘आराधयिं सु वत मे,
5 भिक्खवे, भिक्खू एकं समयं चित्तं । इधाहं, भिक्खवे, भिक्खू आमन्तेसि
— ‘अहं खो, भिक्खवे, एकासनभोजनं भुञ्जामि । एकासनभोजनं
खो अहं, भिक्खवे, भुञ्जमानो अप्पाबाधतं च सञ्जानामि अप्पातङ्कतं
च लहुट्ठानं च बलं च फासुविहारं च । एथ तुम्हे पि, भिक्खवे, एकासन-
भोजनं भुञ्जथ । एकासनभोजनं खो, भिक्खवे, तुम्हे पि भुञ्जमाना
10 अप्पाबाधतं च सञ्जानिस्सथ अप्पातङ्कतं च लहुट्ठानं च बलं च फासु-
विहारं चा’ ति । न मे, भिक्खवे, तेसु भिक्खूसु अनुसासनी करणीया
अहोसि; सतुप्पादकरणीयमेव मे^१, भिक्खवे, तेसु भिक्खूसु अहोसि ।

८. “सेय्यथापि, भिक्खवे, सुभूमियं चतुमहापथे^२ आजञ्जरथो
युत्तो^३ अस्स ठितो ओधस्तपतोदो । तमेनं दक्खो योगाचरियो अस्स-
15 दम्मसारथि अभिरुहित्वा^४, वामेन हत्थेन रस्मियो गहेत्वा, दक्खिणेन
हत्थेन पतोदं गहेत्वा, येनिच्छकं यदिच्छकं सारेय्य पि पच्चासारेय्य पि;
एवमेव खो, भिक्खवे, न मे तेसु भिक्खूसु अनुसासनी करणीया अहोसि,
सतुप्पादकरणीयमेव मे, भिक्खवे, तेसु भिक्खूसु अहोसि । तस्मातिह,
भिक्खवे, तुम्हे पि अकुसलं पजहथ, कुसलेसु धम्मेसु आयोगं करोथ ।
20 एवं हि तुम्हे पि इमस्मि धम्मविनये वुद्धि विरुब्धिं वेपुल्लं आपज्जि-
स्सथ ।

B. 176

९. “सेय्यथापि, भिक्खवे, गामस्स वा निगमस्स वा अविदूरे
महन्तं सालवनं । तं चस्स एळण्डेहि सञ्छन्नं । तस्स कोचिदेव पुरिसो
उप्पज्जेय्य अत्थकामो हितकामो योगक्खेमकामो । सो या ता साल-
25 लट्ठियो कुटिला ओजापहरणियो^५ ता^६ छेत्वा^६ बहिद्धा नीहरेय्य, अन्तो-

१. स्या० पोत्यके नत्थि । २. चातुम्महापथे — सी०, स्या०, रो० । ३. सुदन्तो
युत्तो — स्या० । ४. अभिरुहित्वा — सी०, रो० । ५. ओजसारणियो — स्या० । ६-६.
तच्छत्वा — सी०, रो०, स्या० ।

वनं सुविसोधितं^१ विसोधेय्य । या पन ता साललट्टियो उजुका
सुजाता ता सम्मा परिहरेय्य । एवं हेतं^२, भिक्खवे, सालवनं अपरेन
समयेन वुद्धिं विरूब्धिं वेपुल्लं आपज्जेय्य । एवमेव खो, भिक्खवे, तुम्हे
पि अकुसलं पजहथ, कुसलेसु धम्मेसु आयोगं करोथ । एवं हि तुम्हे
पि इमस्मिं धम्मविनये वुद्धिं विरूब्धिं वेपुल्लं आपज्जिस्सथ^३ ।

R. 125

5

§ ३. वेदेहिकागहपतानीवत्थु

१०. “भूतपुब्बं, भिक्खवे, इमिस्सा येव सावत्थिया वेदेहिका
नाम गहपतानी अहोसि । वेदेहिकाय, भिक्खवे, गहपतानिया एवं
कल्याणो कित्तिसद्दो अब्भुग्गतो – ‘सोरता वेदेहिका गहपतानी, निवाता
वेदेहिका गहपतानी, उपसन्ता वेदेहिका गहपतानी’ ति । वेदेहिकाय
खो पन, भिक्खवे, गहपतानिया काळी नाम दासी अहोसि दक्खा अन- 10
लसा सुसंविहितकम्मन्ता । अथ खो, भिक्खवे, काळिया दासिया एतद-
होसि – ‘मय्हं खो अय्याय एवं कल्याणो कित्तिसद्दो अब्भुग्गतो –
सोरता वेदेहिका गहपतानी, निवाता वेदेहिका गहपतानी, उपसन्ता
वेदेहिका गहपतानी’ ति । किन्नु खो मे अय्या सन्तं येव नु खो अज्झत्तं
कोपं न पातुकरोति उदाहु असन्तं उदाहु मय्हमेवेते^४ कम्मन्ता सुसं- 15
विहिता येन मे अय्या सन्तं येव अज्झत्तं कोपं न पातुकरोति, नो असन्तं ?
यन्नूनाहं अय्यं वीमंसेय्य’ ति । अथ खो, भिक्खवे, काळी दासां दिवा
उट्ठासि । अथ खो, भिक्खवे, वेदेहिका गहपतानी काळि दासि एतद-
वोच – ‘हे जे काळी’ ति ।

‘किं, अय्ये’ ति ?

20

‘किं, जे, दिवा उट्ठासी’ ति ?

‘न ख्वय्ये, किञ्ची’ ति ।

‘नो वत रे किञ्चि, पापिदासि, दिवा उट्ठासी’ ति कुपिता
अनत्तमना भाकुटिं^५ अकासि । अथ खो, भिक्खवे, काळिया दासिया
एतदहोसि – ‘सन्तं येव खो मे अय्या अज्झत्तं कोपं न पातुकरोति, नो 25

B. 177

१. सुसोधितं – स्या० । २. हि तं – स्या० । ३. आपज्जय – स्या०

४. मय्हं पेते – स्या० । ५. भकुटि – स्या०, सी०; भूकुटि – रो० ।

असन्तं; मय्हमेवेते कम्मन्ता सुसंविहिता, येन मे अय्या सन्तं येव अज्झत्तं कोपं न पातुकरोति, नो असन्तं । यन्नूनाहं भिय्योसोमत्ताय अय्यं वीमं-
सेय्यं' ति ।

११. “अथ खो, भिक्खवे, काळी दासी दिवातरं येव उट्ठासि ।
५ अथ खो, भिक्खवे, वेदेहिका गहपतानी काळि दासि एतदवोच – ‘हे जे काळी’ ति ।

‘किं, अय्ये’ ति ।

‘किं, जे, दिवातरं’ उट्ठासी’ ति ?

‘न ख्वय्ये किञ्ची’ ति ।

- १० ‘नो वत रे किञ्चि, पापि दासि, दिवातरं उट्ठासी’ ति कुपिता
अनत्तमना अनत्तमनवाचं निच्छारेसि । अथ खो, भिक्खवे, काळिया
दासिया एतदहोसि – ‘सन्तं येव खो मे अय्या अज्झत्तं कोपं न पातु-
करोति, नो असन्तं; मय्हमेवेते^१ कम्मन्ता सुसंविहिता, येन मे अय्या
सन्तं येव अज्झत्तं कोपं न पातुकरोति, नो असन्तं; यन्नूनाहं भिय्योसो-
१५ मत्ताय अय्यं वीमंसेय्यं’ ति ।

R. 126

१२. “अथ खो, भिक्खवे, काळी दासी दिवातरं येव उट्ठासि ।
अथ खो, भिक्खवे, वेदेहिका गहपतानी काळि दासि एतदवोच – ‘हे
जे काळी’ ति ।

‘किं, अय्ये’ ति ?

- २० ‘किं, जे, दिवा^२ उट्ठासी’ ति ?

‘न ख्वय्ये, किञ्ची’ ति ।

- ‘नो वत रे किञ्चि, पापि^३ दासि^४, दिवा उट्ठासी’ ति कुपिता
अनत्तमना अगगलसूचिं गहेत्वा सीसे पहारं अदासि । सीसं वोभिन्दि^५ ।
अथ खो, भिक्खवे, काळी दासी भिन्नेन सीसेन लोहितेन गलन्तेन^६
२५ पटिविस्सकानं उज्झापेसि – ‘पस्सथय्ये, सोरताय कम्मं; पस्सथय्ये,
निवाताय कम्मं, पस्सथय्ये, उपसन्ताय कम्मं ! कथं हि नाम एक-
दासिकाय^७ दिवा उट्ठासी ति कुपिता अनत्तमना अगगलसूचिं गहेत्वा
सीसे पहारं दस्सति, सीसं वोभिन्दिस्सती’ ति ।

१३. “अथ खो, भिक्खवे, वेदेहिकाय गहपतानिया अपरेन सम-

१. दिवा – स्या०, रो० । २. मय्हमेवेते – सी०, स्या०, रो० । ३. दिवातरं – सी० ।
४-४. पापदासी – स्या० । ५. ते भिन्दिस्सामी ति – स्या० । ६. गलन्तेन – सी०, स्या०,
रो० । ७. एकदासिया – स्या० ।

येन एवं पापको कित्तिसद्दो अब्भुग्गच्छि^१ — ‘चण्डी वेदेहिका गहपतानी, अनिवाता वेदेहिका गहपतानी, अनुपसन्ता वेदेहिका गहपतानी’ ति ।

१४. “एवमेव खो, भिक्खवे, इधेकच्चो भिक्खु तावदेव सोरत-
सोरतो होति निवातनिवातो होति उपसन्तूपसन्तो होति याव न अम-
नापा^२ वचनपथा फुसन्ति । यतो च, भिक्खवे, भिक्खुं अमनापा 5 B.178
वचनपथा फुसन्ति, अथ भिक्खु ‘सोरतो’ ति वेदितब्बो, ‘निवातो’ ति
वेदितब्बो, ‘उपसन्तो’ ति वेदितब्बो । नाहं तं, भिक्खवे, भिक्खुं ‘सुवचो’
ति वदामि यो चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खार-
हेतु सुवचो होति, सोवचस्सतं आपज्जति । तं किस्स हेतु ? तं हि
सो, भिक्खवे, भिक्खु चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्ज- 10
परिक्खारं अलभमानो न सुवचो होति, न सोवचस्सतं आपज्जति ।
यो च खो, भिक्खवे, भिक्खु धम्मं येव सक्करोन्तो, धम्मं गरं करोन्तो,
धम्मं^३ मानेन्तो, धम्मं पूजेन्तो^४, धम्मं अपचायमानो सुवचो होति,
सोवचस्सतं आपज्जति, तमहं ‘सुवचो’ ति वदामि । तस्मातिह,
भिक्खवे^{*} ‘धम्मं येव सक्करोन्ता, धम्मं गरं करोन्ता, धम्मं मानेन्ता, 15
धम्मं पूजेन्ता, धम्मं अपचायमाना सुवचा भविस्साम, सोवचस्सतं आप-
ज्जिस्सामा’ ति । एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

१४. मेत्ताविहारदेसना

१५. “पञ्चमे, भिक्खवे, वचनपथा येहि वो परे वदमाना
वदेय्युं — कालेन वा अकालेन वा, भूतेन वा अभूतेन वा, सण्हेन वा
फरुसेन वा, अत्थसंहितेन वा अनत्थसंहितेन वा, मेत्तचित्ता वा दोसन्तरा 20
वा । कालेन वा, भिक्खवे, परे वदमाना वदेय्युं अकालेन वा ; भूतेन
वा, भिक्खवे, परे वदमाना वदेय्युं अभूतेन वा ; सण्हेन वा, भिक्खवे,
परे वदमाना वदेय्युं फरुसेन वा ; अत्थसंहितेन वा, भिक्खवे, परे वद-
माना वदेय्युं अनत्थसंहितेन वा ; मेत्तचित्ता वा, भिक्खवे, परे वदमाना
वदेय्युं दोसन्तरा वा । तत्रा पि वो^५, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — 25

R. 127

१. अब्भुग्गच्छि — सी०, रो० । २. न नं अमानापा — सी० । ३-३. सी०, रो०
पोत्यकेसु नत्थि । * . एत्थ सी० पोत्यके एवं ‘सिक्खितब्बं’ ति अधिको पाठो दिस्सति । ४.
खो — रो० ।

‘न चेव नो चित्तं विपरिणतं भविस्समि, न च पापिकं वाचं निच्छा-
रेस्साम, हितानुकम्पी च विहरिस्साम मेत्तचित्ता, न दोसन्तरा । तं च
पुग्गलं मेत्तासहगतेन चेतसा फरित्वा विहरिस्साम, तदारम्मणं च
सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चित्तेन^१ विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन
५ अवरेण अव्यापज्जेन^२ फरित्वा विहरिस्सामा’ ति । एवं हि वो, भिक्खवे,
सिक्खितब्बं ।

(१) पठवीसमेन चेतसा

१६. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो आगच्छेय्य कुदालपिटकं^३
B. 179 आदाय । सो एवं वदेय्य – ‘अहं इमं महापठविं अपठविं करिस्सामी’
ति । सो तत्र तत्र विखण्णेय्य^४, तत्र तत्र विकिरेय्य, तत्र तत्र ओट्ठुभेय्य,
१० तत्र तत्र ओमुत्तेय – ‘अपठवी भवसि, अपठवी भवसी’ ति । तं किं
मज्झथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो इमं महापठविं अपठविं
करेय्या” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

१५ “अयं हि, भन्ते, महापठवी गम्भीरा अप्पमेय्या । सा न सुकरा
अपठविं^५ कातुं; यावदेव च पन सो पुरिसो किलमथस्स विघातस्स
भागी अस्सा” ति ।

“एवमेव खो भिक्खवे, पञ्चमे वचनपथा येहि वो परे वदमाना
वदेय्युं – कालेन वा अकालेन वा ... पे० ... तत्रा पि वो, भिक्खवे,
२० एवं सिक्खितब्बं – ‘न चेव नो चित्तं विपरिणतं भविस्समि, न च
पापिकं वाचं निच्छारेस्साम, हितानुकम्पी च विहरिस्साम मेत्तचित्ता
न दोसन्तरा । तं च पुग्गलं मेत्तासहगतेन चेतसा फरित्वा विहरिस्साम,
तदारम्मणं च सब्बावन्तं लोकं पठवीसमेन^६ चेतसा विपुलेन महग्गतेन
अप्पमाणेन अवरेण अव्यापज्जेन फरित्वा विहरिस्सामा’ ति । एवं
२५ हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

(२) आकासमेन चेतसा

१७. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो आगच्छेय्य लाखं वा हलिद्दिं^७

१. चेतसा – सी०, स्या०, रो० । २. अव्यापज्जेन – रो०, म० । ३. कुदालपिटकं –
सी०, स्या०, रो० । ४. खण्णेय्य – सी०, स्या०, रो० । ५. अपठवी – म० । ६. पथविसमेन
म० । ७. हलिद्दिं – स्या० ।

वा नीलं वा मञ्जिष्टं^१ वा आदाय । सो एवं वदेय्य — ‘अहं इमस्मि
आकासे रूपं^२ लिखिस्सामि, रूपपातुभावं करिस्सामी’ ति । तं किं
मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो इमस्मि आकासे रूपं लिखेय्य,
रूपपातुभावं करेय्या” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

5

“तं किस्स हेतु” ?

“अयं हि, भन्ते, आकासो अरूपी अनिदस्सनो । तत्थ न सुकरं
रूपं लिखितुं, रूपपातुभावं कातुं; यावदेव च पन सो पुरिसो किल-
मथस्स विघातस्स भागी अस्सा” ति ।

R. 128

“एवमेव खो, भिक्खवे, पञ्चिमे वचनपथा येहि वो परे वद- 10
माना वदेय्युं कालेन वा अकालेन वा ... पे०... तदारम्मणं च सब्बा-
वन्तं लोकं आकाससमेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवरेरेन
अव्यापज्जेन फरित्वा विहरिस्सामा ति । एवं हि वो, भिक्खवे,
सिक्खितब्बं ।

B. 180

(३) गङ्गासमेन चेतसा

१८. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो आगच्छेय्य आदित्तं तिणुक्कं 15
आदाय । सो एवं वदेय्य — ‘अहं इमाय आदित्ताय तिणुक्काय
गङ्गं नदिं सन्तापेस्सामि संपरितापेस्सामी’ ति । तं किं मञ्जथ,
भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो आदित्ताय तिणुक्काय गङ्गं नदिं सन्तापेय्य
संपरितापेय्या” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

20

“तं किस्स हेतु” ?

“गङ्गा हि, भन्ते, नदी गम्भीरा अप्पमेय्या । सा न सुकरा
आदित्ताय तिणुक्काय सन्तापेतुं संपरितापेतुं; यावदेव च पन सो
पुरिसो किलमथस्स विघातस्स भागी अस्सा” ति ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, पञ्चिमे वचनपथा येहि वो परे वद- 25
माना वदेय्युं कालेन वा अकालेन वा ... पे०... तदारम्मणं च सब्बा-
वन्तं लोकं गङ्गासमेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवरेरेन
अव्यापज्जेन फरित्वा विहरिस्सामा ति । एवं हि वो, भिक्खवे,
सिक्खितब्बं ।

(४) बिळारभस्तासमेन चेतसा

१६. “सेय्यथापि, भिक्खवे, बिळारभस्ता^१ मद्दिता सुमद्दिता सुपरिमद्दिता, मुदुका तूलिनी छिन्नसस्सरा छिन्नबम्भरा^२ । अथ पुरिसो आगच्छेय्य कट्ठं वा कथलं वा आदाय । सो एवं वदेय्य — ‘अहं इमं बिळारभस्तं मद्दितं सुमद्दितं सुपरिमद्दितं, मुदुकं तूलिनिं, छिन्नसस्सरं
 ५ छिन्नबम्भरं कट्ठेन वा कथलेन वा सरसरं करिस्सामि भरभरं करिस्सामी’ ति । तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो अमुं बिळारभस्तं मद्दितं सुमद्दितं सुपरिमद्दितं, मुदुकं तूलिनिं, छिन्नसस्सरं छिन्नबम्भरं कट्ठेन वा कथलेन वा सरसरं करेय्य, भरभरं करेय्या” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

१० “तं किस्स हेतु” ?

“अमुं^३ हि, भन्ते, बिळारभस्ता मद्दिता सुमद्दिता सुपरिमद्दिता, मुदुका तूलिनी, छिन्नसस्सरा छिन्नबम्भरा । सा न सुकरा कट्ठेन वा कथलेन वा सरसरं कातुं भरभरं कातुं; यावदेव च पन सो पुरिसो किलमथस्स विघातस्स भागी अस्सा” ति ।

१५ “एवमेव खो, भिक्खवे, पञ्चिमे वचनपथा येहि वो परे वदमाना वदेय्युं कालेन वा अकालेन वा ... पे० ... तत्रा पि वो, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — न चेव नो चित्तं विपरिणतं भविस्सति, न च पापिकं वाचं निच्छारेस्साम हितानुकम्पी च विहरिस्साम मेत्तचित्ता न दोसन्तरा । तं च पुग्गलं मेत्तासहगतेन चेतसा फरित्वा विहरिस्साम,
 २० तदारम्मणं च सब्बावन्तं लोकं बिळारभस्तासमेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवरेण अव्यापज्जेन फरित्वा विहरिस्सामा’ ति । एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

R. 129,
B. 181

§ ५. ककचूपमा

२०. “उभतोदण्डकेन चे पि, भिक्खवे, ककचेन चोरा ओचरका^४ अङ्गमङ्गानि ओकन्तेय्युं, तत्रा पि यो मनो पदुसेय्य, न मे सो तेन सासन-
 २५ करो । तत्रा पि वो, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘न चेव नो चित्तं विपरिणतं भविस्सति, न च पापिकं वाचं निच्छारेस्साम, हितानुकम्पी

१. बिळार० — स्या० । २. छिन्नबम्भरा — म० । ३. अयं — स्या०; असु — सी०, रो० । ४. वोचरका — स्या० ।

च विहरिस्साम मेत्तचित्ता न दोसन्तरा । तं च पुग्गलं मेत्तासहगतेन
चेतसा फरित्वा विहरिस्साम तदारम्मणं च सब्बावन्तं लोकं मेत्तासह-
गतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवरेण अव्यापज्जेन फरित्वा
विहरिस्सामा' ति । एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

२१. “इमं च तुम्हे, भिक्खवे, ककचूपमं ओवादं अभिक्खणं 5
मनसि करेय्याथ । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, तं वचनपथं, अणुं वा थूलं
वा, यं तुम्हे नाधिवासेय्याथा' ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तस्मातिह, भिक्खवे, इमं ककचूपमं ओवादं अभिक्खणं मनसि
करोथ । तं वो भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाया' ति । 10

२२. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
अभिनन्दुं ति ।

२२. अलगदूपमसुत्तं

§ १. गद्धबाधिपुब्बअरिट्ठभिक्षुवत्थु

B. 182,
R. 130

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन अरिट्ठस्स नाम
भिक्षुनो गद्धबाधिपुब्बस्स^१ एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं होति —
“तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा येमे अन्तरायिका धम्मा
वुत्ता भगवता ते पटिसेवतो नालं अन्तरायाया” ति । अस्सोसुं खो
सम्बहुला भिक्षू — “अरिट्ठस्स किर नाम भिक्षुनो गद्धबाधिपुब्बस्स
एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — ‘तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा येमे अन्तरायिका धम्मा
वुत्ता भगवता ते पटिसेवतो नालं अन्तरायाया’” ति । अथ खो ते भिक्षू येन अरिट्ठो भिक्षु गद्धबाधि-
पुब्बो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा अरिट्ठं भिक्षुं गद्धबाधिपुब्बं एतद-
वोचुं — “सच्चं किर ते, आवुसो अरिट्ठ, एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं—
‘तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा येमे अन्तरायिका धम्मा
वुत्ता भगवता ते पटिसेवतो नालं अन्तरायाया’” ति ।

- “एवंव्याखो^२ अहं, आवुसो, भगवता धम्मं देसितं आजानामि
—‘यथा येमे अन्तरायिका धम्मा वुत्ता भगवता ते पटिसेवतो नालं
अन्तरायाया’” ति ।

२. अथ खो ते पि भिक्षू अरिट्ठं भिक्षुं गद्धबाधिपुब्बं एतस्मा
पापका दिट्ठिगता विवेचेतुकामा समनुयुञ्जन्ति समनुगाहन्ति समनु-
भासन्ति — “मा हेवं, आवुसो अरिट्ठ, अवच, मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि;
न हि साधु भगवतो अब्भक्खानं, न हि भगवा एवं वदेय्य । अनेक-
परियायेनावुसो अरिट्ठ, अन्तरायिका धम्मा अन्तरायिका वुत्ता भगवता,
अलं च पन ते पटिसेवतो अन्तरायाय । अप्पस्सादा कामा वुत्ता भगवता
बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो । अट्ठिकङ्कलूपमा कामा
वुत्ता भगवता, मंसपेसूपमा कामा वुत्ता भगवता, तिणुक्कूपमा ... अङ्गार-
कासूपमा ... सुपिनकूपमा ... याचितकूपमा ... रुक्खफलूपमा ... असि-
सूनूपमा ... सत्तिसूलूपमा ... सप्पसिरूपमा कामा वुत्ता भगवता बहु-

B. 183

दुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिद्यो” ति । एवं पि खो अरिट्ठो भिक्षु गद्धबाधिपुब्बो तेहि भिक्षूहि समनुयुज्जियमानो समनुगाहियमानो समनुभासियमानो तदेव^१ पापकं दिट्ठिगतं थामसा परामस्स^२ अभिनिविस्स वोहरति — “एवंव्याखो अहं, आवुसो, भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा येमे अन्तरायिका धम्मा वुत्ता भगवता ते पटि- 5 सेवतो नालं अन्तरायाया” ति ।

३. यतो खो ते भिक्षू नासक्खिसु अरिट्ठं भिक्षुं गद्धबाधि-
पुब्बं एतस्मा पापका दिट्ठिगता विवेचेतुं, अथ खो ते भिक्षू येन भगवा
तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसी-
दिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्षू भगवन्तं एतदवोचुं — “अरि- 10
ट्ठस्स नाम, भन्ते, भिक्षुनो गद्धबाधिपुब्बस्स एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं
उप्पन्नं — ‘तथाहं ...पे०... नालं अन्तरायाया’ ति । अस्सुम्ह खो मयं,
भन्ते — ‘अरिट्ठस्स किर नाम भिक्षुनो गद्धबाधिपुब्बस्स एवरूपं पापकं
दिट्ठिगतं उप्पन्नं — तथाहं ... पे०... नालं अन्तरायाया’ ति । अथ खो
मयं, भन्ते, येन अरिट्ठो भिक्षु गद्धबाधिपुब्बो तेनुपसङ्कमिम्ह; उपसङ्क- 15
मित्वा अरिट्ठं भिक्षुं गद्धबाधिपुब्बं एतदवोचुम्ह — ‘सच्चं किर ते,
आवुसो अरिट्ठ, एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — तथाहं ...पे०... नाल
अन्तरायाया’ ति ? एवं वुत्ते, भन्ते, अरिट्ठो भिक्षु गद्धबाधिपुब्बो
अम्हे एतदवोच — ‘एवंव्याखो अहं, आवुसो, भगवता धम्मं देसितं
आजानामि यथा येमे अन्तरायिका धम्मा वुत्ता भगवता, ते पटि- 20
सेवतो नालं अन्तरायाया’ ति । अथ खो मयं, भन्ते, अरिट्ठं भिक्षुं
गद्धबाधिपुब्बं एतस्मा पापका दिट्ठिगता विवेचेतुकामो समनुयुज्जिम्ह
समनुगाहिम्ह समनुभासिम्ह — ‘मा हेवं, आवुसो अरिट्ठ, अवच, मा
भगवन्तं अब्भाचिक्खि; न हि साधु भगवतो अब्भक्खानं, न हि भगवा
एवं वदेय्य । अनेकपरियायेनावुसो अरिट्ठ, अन्तरायिका धम्मा अन्त- 25
रायिका वुत्ता भगवता, अलं च पन ते पटिसेवतो अन्तरायाय । अप्प-
स्सादा कामा वुत्ता भगवता बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ
भिद्यो । अट्ठिकङ्कलूपमा कामा वुत्ता भगवता ...पे०... सप्पसिरूपमा
कामा वुत्ता भगवता बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिद्यो’ ति ।
एवं पि खो, भन्ते, अरिट्ठो भिक्षु गद्धबाधिपुब्बो अम्हेहि समनुयुज्जिय- 30

R. 131

B. 184

मानो समनुगाहियमानो समनुभासियमानो तदेव पापकं दिट्ठिगतं
यामसा परामस्स अभिनिविस्स वोहरति - 'एवंव्याखो अहं, आवुसो,
भगवता धम्मं देसितं आजानामि - यथा येमे अन्तरायिका धम्मा वुत्ता
भगवता ते पटिसेवतो नालं अन्तरायाया' ति । यतो खो मयं, भन्ते,
5 नासक्खिम्ह अरिट्ठं भिक्खुं गद्धबाधिपुब्बं एतस्मा पापका दिट्ठिगता
विवेचेतुं, अथ मयं एतमत्थं भगवतो आरोचेमा" ति ।

R. 132

४. अथ खो भगवा अञ्जातरं भिक्खुं आमन्तेसि - "एहि त्वं,
भिक्खु, मम वचनेन अरिट्ठं भिक्खुं गद्धबाधिपुब्बं आमन्तेहि - 'सत्था
तं, आवुसो अरिट्ठ, आमन्तेती' " ति । "एवं, भन्ते" ति खो सो भिक्खु
10 भगवतो पटिस्सुत्वा, येन अरिट्ठो भिक्खु गद्धबाधिपुब्बो तेनुपसङ्गमि;
उपसङ्गमित्वा अरिट्ठं भिक्खुं गद्धबाधिपुब्बं एतदवोच - "सत्था तं,
आवुसो अरिट्ठ, आमन्तेती" ति । "एवमावुसो" ति खो अरिट्ठो भिक्खु
गद्धबाधिपुब्बो तस्स भिक्खुनो पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमि;
उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं
15 निसिन्नं खो अरिट्ठं भिक्खुं गद्धबाधिपुब्बं भगवा एतदवोच - "सच्चं
किर ते, अरिट्ठ, एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं - 'तथाहं भगवता धम्मं
देसितं आजानामि यथा येमे अन्तरायिका धम्मा वुत्ता भगवता ते
पटिसेवतो नालं अन्तरायाया'" ति ?

"एवंव्याखो अहं, भन्ते, भगवता धम्मं देसितं आजानामि -
20 'यथा येमे अन्तरायिका धम्मा वुत्ता भगवता ते पटिसेवतो नालं अन्त-
रायाया'" ति ।

"कस्स खो नाम त्वं, मोघपुरिस, मया एवं धम्मं देसितं आजाना-
नासि ? ननु मया, मोघपुरिस, अनेकपरियायेन अन्तरायिका धम्मा
अन्तरायिका वुत्ता ? अलं च पन ते पटिसेवतो अन्तरायाय । अप्प-
25 स्सादा कामा वुत्ता बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो ।
B. 185 अट्ठिकङ्कलूपमा कामा वुत्ता मया, संसपेसूपमा कामा वुत्ता मया,
तिणुकूपमा ... अङ्गारकासूपमा ... सुपिनकूपमा ... याचितकूपमा ...
रुक्खफलूपमा ... असिसूनूपमा ... सत्तिसूलूपमा ... राप्पसिरूपमा कामा
वुत्ता मया बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो । अथ च पन
30 त्वं, मोघपुरिस, अत्तना दुग्गहितेन' अम्हे चेव अग्गभाच्चिक्खसि, अत्तानं

च खनसि, बहुं च अपुञ्जं पसवसि । तं हि ते, मोघपुरिस, भविस्सति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया” ति ।

५. अथ खो भगवा भिक्षू आमन्तेसि — “तं किं मञ्जथ, भिक्षवे, अपि नायं अरिट्ठो भिक्षु गद्धबाधिपुब्बो उस्मीकतो पि इमस्मिं धम्मविनये” ति ?

“किं हि सिया, भन्ते; नो हेतं, भन्ते” ति ।

एवं वुत्ते, अरिट्ठो भिक्षु गद्धबाधिपुब्बो तुण्हीभूतो मङ्कुभूतो पत्तक्खन्धो अधोमुखो पज्झायन्तो अप्पटिभानो निसीदि । अथ खो भगवा अरिट्ठं भिक्षुं गद्धबाधिपुब्बं तुण्हीभूतं मङ्कुभूतं पत्तक्खन्धं अधोमुखं पज्झायन्तं अप्पटिभानं विदित्वा अरिट्ठं भिक्षुं गद्धबाधिपुब्बं एतदवोच 10
— “पञ्जायिस्ससि खो त्वं, मोघपुरिस, एतेन सकेन पापकेन दिट्ठि-
गतेन । इधाहं भिक्षू पटिपुच्छिस्सामी” ति ।

६. अथ खो भगवा भिक्षू आमन्तेसि — “तुम्हे पि मे, भिक्षवे, 133
एवं धम्मं देसितं आजानाथ, यथायं अरिट्ठो भिक्षु गद्धबाधिपुब्बो अत्तना दुग्गहितेन अम्हे चेव अब्भाचिक्खति, अत्तानं च खनति^१, बहुं च अपुञ्जं 15
पसवती” ति ?

“नो हेतं, भन्ते ! अनेकपरियायेन हि नो, भन्ते, अन्तरायिका धम्मा अन्तरायिका वुत्ता भगवता; अलं च पन ते पटिसेवतो अन्तरा-
याय । अप्पस्सादा कामा वुत्ता भगवता बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो । अट्ठिकङ्कलूपमा कामा वुत्ता भगवता ... पे०... सप्प- 20
सिरूपमा कामा वुत्ता भगवता बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो” ति ।

“साधु साधु, भिक्षवे ! साधु खो मे तुम्हे, भिक्षवे, एवं धम्मं देसितं आजानाथ । अनेकपरियायेन हि खो^२, भिक्षवे, अन्त-
रायिका धम्मा वुत्ता मया; अलं च पन ते पटिसेवतो अन्तरायाय । 25
अप्पस्सादा कामा वुत्ता मया बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो । अट्ठिकङ्कलूपमा कामा वुत्ता मया ... पे०... सप्पसिरूपमा कामा
वुत्ता मया बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो । अथ च
पनायं अरिट्ठो भिक्षु गद्धबाधिपुब्बो अत्तना दुग्गहितेन अम्हे चेव
अब्भाचिक्खति, अत्तानं च खनति, बहुं च अपुञ्जं पसवति । तं हि 30

B. 186

१. खणति — सी० । २. वो — सी०, रो० ।

तस्स मोघपुरिसस्स भविस्सति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय । सो वत, भिक्खवे, अञ्जत्रे व कामेहि अञ्जत्र कामसञ्जाय अञ्जत्र काम-वितक्केहि कामे पटिसेविस्सती ति - नेतं ठानं विज्जति ।

§ २. दुग्गहिता धम्मा दुक्खसंवत्तनिका

७. “इध, भिक्खवे, एकच्चे मोघपुरिसा धम्मं परियापुणन्ति—
 5 सुत्तं गेय्यं वेय्याकरणं गाथं उदानं इतिवुत्तकं जातकं अद्भुतधम्मं^१ वेदल्लं । ते तं धम्मं परियापुणित्वा तेसं धम्मानं पञ्जाय अत्थं न उपपरिक्खन्ति । तेसं ते धम्मा पञ्जाय अत्थं अनुपपरिक्खतं न निज्झानं खमन्ति । ते उपारम्भानिसंसा चेव धम्मं परियापुणन्ति इति-
 10 वादप्पमोक्खानिसंसा च । यस्स चत्थाय धम्मं परियापुणन्ति तं चस्स अत्थं नानुभोन्ति । तेसं ते धम्मा दुग्गहिता दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय संवत्तन्ति । तं किस्स हेतु ? दुग्गहितत्ता, भिक्खवे, धम्मानं ।

अलगद्दग, जूपमा

- “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो अलगद्दत्थिको अलगद्दगवेसी अलगद्दपरियेसनं चरमानो । सो पस्सेय्य महन्तं अलगद्दं । तमेनं भोगे वा नङ्गुट्ठे वा गण्हेय्य । तस्स सो अलगद्दो पटिपरिवत्तित्वा^२ हत्थे वा
 R. 134 15 बाहाय वा अञ्जातरस्मि वा अङ्गपच्चङ्गे डंसेय्य^३ । सो ततोनिदानं मरणं वा निगच्छेय्य मरणमत्तं वा दुक्खं । तं किस्स हेतु ? दुग्गहि-
 तत्ता, भिक्खवे, अलगद्दस्स । एवमेव खो, भिक्खवे, इधेकच्चे मोघ-
 पुरिसा धम्मं परियापुणन्ति - सुत्तं गेय्यं वेय्याकरणं गाथं उदानं इति-
 वुत्तकं जातकं अद्भुतधम्मं वेदल्लं । ते तं धम्मं परियापुणित्वा तेसं
 20 धम्मानं पञ्जाय अत्थं न उपपरिक्खन्ति । तेसं ते धम्मा पञ्जाय अत्थं अनुपरिक्खतं न निज्झानं खमन्ति । ते उपारम्भानिसंसा चेव धम्मं परियापुणन्ति इतिवादप्पमोक्खानिसंसा च । यस्स चत्थाय धम्मं परियापुणन्ति तं चस्स अत्थं नानुभोन्ति । तेसं ते धम्मा दुग्गहिता दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय संवत्तन्ति । तं किस्स हेतु ? दुग्गहितत्ता
 25 भिक्खवे धम्मानं ।

§ ३. सुग्गहिता धम्मा सुखसंवत्तनिका

B. 187

८. “इध पन, भिक्खवे, एकच्चे कुलपुत्ता धम्मं परियापुणन्ति

१. अद्भुत० - स्या० । २. पटिनिवत्तित्वा - स्या० । ३. डंसेय्य - सी०, रो० ।

— सुत्तं गेय्यं वेय्याकरणं गाथं उदानं इतिवुत्तकं जातकं अद्भुतधम्मं वेदल्लं । ते तं धम्मं परियापुणित्वा तेसं धम्मानं पञ्जाय अत्थं उप-परिक्खन्ति । तेसं ते धम्मा पञ्जाय अत्थं उपपरिक्खतं निज्झानं खमन्ति । ते न चेव उपारम्भानिसंमा धम्मं परियापुणन्ति न इति-वादप्पमोक्खानिसंसा च । यस्स चत्थाय धम्मं परियापुणन्ति तं चस्स अत्थं अनुभोन्ति । तेसं ते धम्मा सुगगहिता दीघरत्तं हिताय सुखाय संवत्तन्ति । तं किस्स हेतु ? सुगगहितत्ता भिक्खवे धम्मानं ।

अलगद्गहणूपमा

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो अलगद्दत्थिको अलगद्गवेसो अलगद्दपरियेसनं चरमानो । सो पस्सेय्य महन्तं अलगद्दं । तमेनं अज-पदेन दण्डेन सुनिग्गहितं निग्गण्हेय्य । अजपदेन दण्डेन सुनिग्गहितं 10 निग्गहित्वा^१, गीवाय^२ सुगगहितं गण्हेय्य । किञ्चापि सो, भिक्खवे, अलगद्दो तस्स पुरिसस्स हत्थं वा वाहं वा अञ्जातरं वा अङ्गपच्चङ्गं भोगेहि पलिवेठेय्य^३, अथ खो सो नेव ततोनिदानं मरणं वा निगच्छेय्य मरणमत्तं वा दुक्खं । तं किस्स हेतु ? सुगगहितत्ता, भिक्खवे, अल-गद्दस्स । एवमेव खो, भिक्खवे, इधेकच्चे कुलपुत्ता धम्मं परियापुणन्ति 15 —सुत्तं ...पे०... सुखाय संवत्तन्ति । तं किस्स हेतु ? सुगगहितत्ता, भिक्खवे, धम्मानं । तस्मातिह, भिक्खवे, यस्स मे भासितस्स अत्थं आजानेय्याथ, तथा नं धारेय्याथ । यस्स च पन मे भासितस्स अत्थं न आजानेय्याथ, अहं वो^४ तत्थ^५ पटिपुच्छितव्वो, ये वा पनास्सु वियत्ता भिक्खू ।

४. कुल्लूपमं धम्मवेसना

६. “कुल्लूपमं वो, भिक्खवे, धम्मं देसेस्सामि^६ नित्थरणत्थाय, 20 नो गहणत्थाय । तं मुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी ति । “एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच—

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो अद्धानमग्गप्पटिपन्नो । सो पस्सेय्य महन्तं उदकण्णवं, ओरिमं^७ तीरं^८ सासङ्कं सप्पटिभयं, पारिमं तीरं खेमं अप्पटिभयं; न चस्स^९ नावा सन्तारणी उत्तरसेतु वा अपारा 25 पारं गमनाय । तस्स एवमस्स — ‘अयं खो महाउदकण्णवो, ओरिमं

B. 188

R. 135

१. निग्गहेत्वा — सी०, रो०, स्या० । २. गीवायं — स्या० । ३. पलिवेठेय्य — स्या० । ४. वा — सी० । ५. तत्थेव — स्या० । ६. देसिस्सामि — रो०, स्या० । ७-७. ओरिमतीरं — स्या० । ८. चास्स — रो०, स्या० ।

- तीरं सासङ्कं सप्पटिभयं, पारिमं तीरं खेमं अप्पटिभयं; नत्थि च
 नावा सन्तारणी उत्तरसेतु वा अपारा पारं गमनाय; यन्नूनाहं तिणकट्ट-
 साखापलासं सङ्कट्टित्वा, कुल्लं बन्धित्वा, तं कुल्लं निस्साय हत्थेहि च
 पादेहि च ४ सोत्थिना पारं उत्तरेय्यं' ति । अथ खो सो,
 5 भिक्खवे, खापलासं सङ्कट्टित्वा कुल्लं बन्धित्वा तं
 कुल्लं निस्साय ५ च वायममानो सोत्थिना पारं उत्तरेय्य ।
 तस्स पुरिसो पारङ्गतस्स एवमस्स - 'बहुकारो खो मे
 अयं कुल्लो; इमाहं कुल्लं निस्साय हत्थेहि च पादेहि च वायममानो
 सोत्थिना पारं उत्तिण्णो; यन्नूनाहं इमं कुल्लं सीसे वा आरोपेत्वा खन्धे
 10 वा उच्चारित्वा' येन कामं पक्कमेय्यं' ति । तं किं मञ्जथ, भिक्खवे,
 अपि नु सो पुरिसो एवंकारी तस्मिं कुल्ले किच्चकारी अस्सा ति ?
 "नो हेतं, भन्ते" ।

- "कथंकारी च सो, भिक्खवे, पुरिसो तस्मिं कुल्ले किच्चकारी
 अस्स ? इध, भिक्खवे, तस्स पुरिसस्स उत्तिण्णस्स पारङ्गतस्स एवमस्स
 15 - 'बहुकारो खो मे अयं कुल्लो; इमाहं कुल्लं निस्साय हत्थेहि च
 पादेहि च वायममानो सोत्थिना पारं उत्तिण्णो; यन्नूनाहं इमं कुल्लं
 थले वा उस्सादेत्वा उदके वा ओपिलापेत्वा' येन कामं पक्कमेय्यं' ति ।
 एवंकारी खो सो, भिक्खवे, पुरिसो तस्मिं कुल्ले किच्चकारी अस्स ।
 एवमेव खो, भिक्खवे, कुल्लूपमो मया धम्मो देसितो नित्थरणत्थाय, नो
 20 गहणत्थाय । कुल्लूपमं वो, भिक्खवे, धम्मं देसितं आजानन्तेहि धम्मा
 पि वो पहातब्बा पगेव अधम्मा ।

§ ५. दिट्ठिनिस्सया

१०. "छयिमानि, भिक्खवे, दिट्ठिद्वानानि । कतमानि छ ?
 इध, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स
 अकोविदो अरियधम्मं अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स
 25 अकोविदो सप्पुरिसधम्मं अविनीतो, रूपं 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो
 मे अत्ता' ति समनुपस्सति; वेदनं 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे
 अत्ता' ति समनुपस्सति; सञ्ज्ञं 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'
 ति समनुपस्सति; सङ्खारे 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता' ति
 समनुपस्सति; यं पि तं दिट्ठं सुतं मुतं विज्जातं पत्तं परियेसितं,

अनुविचरितं मनसा तं पि 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता' ति समनुपस्सति; यं पि तं दिट्ठिट्ठानं — सो लोको सो अत्ता, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो, सस्सतिसमं तथेव ठस्सामी ति — तं पि 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता' ति समनुपस्सति ।

R. 136

5

सुतवा च खो, भिक्खवे, अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो, सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो, रूपं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति; वेदनं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति; सञ्जं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति; सङ्खारे 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति; यं पि तं दिट्ठं सुतं मुतं विञ्जातं पत्तं परियेसितं, अनुविचरितं मनसा, तं पि 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति; यं पि तं दिट्ठिट्ठानं — सो लोको सो अत्ता, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो, सस्सतिसमं तथेव ठस्सामी ति — तं पि 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति । सो एवं समनुपस्सन्तो असति न परितस्सती' ति ।

10

15

११. एवं वुत्ते, अञ्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — "सिया नु खो भन्ते, बहिद्धा असति परितस्सना" ति ? "सिया, भिक्खू" ति — भगवा अवोच । "इध भिक्खु एकच्चस्स एवं होति — 'अहु' वत मे, तं वत मे नत्थि; सिया वत मे, तं वताहं न लभामी' ति । सो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळि कन्दति सम्मोहं आपज्जति । एवं खो, भिक्खु, बहिद्धा असति परितस्सना होती" ति ।

20

"सिया पन, भन्ते, बहिद्धा असति अपरितस्सना" ति ?

"सिया, भिक्खू" ति — भगवा अवोच । "इध भिक्खु एकच्चस्स न एवं होति — 'अहु वत मे, तं वत मे नत्थि; सिया वत मे, तं वताहं न लभामी' ति । सो न सोचति न किलमति न परिदेवति न उरत्ताळि कन्दति न सम्मोहं आपज्जति । एवं खो, भिक्खु, बहिद्धा असति अपरितस्सना होती" ति ।

25

B. 190

१२. "सिया नु खो, भन्ते, अञ्जत्तं असति परितस्सना" ति ?

30

- “सिया, भिक्खू” ति – भगवा अवोच । “इध, भिक्खु, एकच्चस्स एवं दिट्ठि होति – ‘सो लोको सो अत्ता, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो, सस्सतिसमं तथेव ठस्सामी’ ति । सो सुणाति तथागतस्स वा तथागतसावकस्स वा सब्बेसं दिट्ठिट्ठानाधिट्ठान-
 5 परियुट्ठानाभिनिवेसानुसयानं समुग्घाताय सब्बसङ्खारसमथाय सब्बूपधि-
 पटिनिस्सग्गाय तण्हक्खयाय^१ विरागाय निरोधाय निब्बानाय धम्मं देसेन्तस्स । तस्स एवं होति – ‘उच्छिज्जिस्सामि नामस्सु^२, विनस्सि-
 स्सामि नामस्सु, नस्सु^३ नाम भविस्सामी’ ति । सो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळि कन्दति सम्मोहं आपज्जति । एवं खो, भिक्खु,
 10 अज्झत्तं असति परितस्सना होती ति ।

- “सिया पन, भन्ते, अज्झत्तं असति अपरितस्सना” ति ?
 “सिया, भिक्खू” ति भगवा अवोच । “इध, भिक्खु, एकच्चस्स न एवं दिट्ठि होति – सो लोको सो अत्ता सो पेच्च भविस्सामि ...पे०... धम्मं देसेन्तस्स । तस्स न एवं होति – ‘उच्छिज्जिस्सामि नामस्सु, विनस्सि-
 15 स्सामि नामस्सु, नस्सु नाम भविस्सामी’ ति । सो न सोचति न किल-
 मति न परिदेवति न उरत्ताळि कन्दति न सम्मोहं आपज्जति । एवं खो, भिक्खु, अज्झत्तं असति अपरितस्सना होति” ।

१३. “तं, भिक्खवे, परिग्गहं परिग्गहेय्याथ, य्वास्स परिग्गहो निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो, सस्सतिसमं तथेव तिट्ठेय्य ।
 20 पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, तं परिग्गहं, य्वास्स परिग्गहो निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो, सस्सतिसमं तथेव तिट्ठेय्या” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

- “साधु, भिक्खवे । अहं पि खो तं, भिक्खवे, परिग्गहं न सम-
 नुपस्सामि य्वास्स परिग्गहो निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो
 B. 191 सस्सतिसमं तथेव तिट्ठेय्य ।
 25

“तं, भिक्खवे, अत्तवादुपादानं उपादियेथ यं स^४ अत्तवादु-
 पादानं उपादियतो न उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा ।
 पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, तं अत्तवादुपादानं यं स अत्तवादुपादानं
 उपादियतो न उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा” ति ?

१. तण्हक्खयाय – म० । २. नाम सु – सी०, रो० । ३. न सु – सी०, रो० ।

४. यस्स – स्या० ।

“नो हेतं, भन्ते” ।

“साधु, भिक्खवे । अहं पि खो तं, भिक्खवे, अत्तवाटुपादानं न समनुपस्सामि यं स अत्तवाटुपादानं उपादियतो न उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा । तं, भिक्खवे, दिट्ठिनिस्सयं निस्सयेथ यं स दिट्ठिनिस्सयं निस्सयतो न उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा । 5 पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, तं दिट्ठिनिस्सयं यं स दिट्ठिनिस्सयं निस्सयतो न उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“साधु, भिक्खवे । अहं पि खो तं, भिक्खवे, दिट्ठिनिस्सयं न समनुपस्सामि यं स दिट्ठिनिस्सयं निस्सयतो न उप्पज्जेय्युं सोकपरि- 10 R. 138 देवदुक्खदोमनस्सुपायासा ।

§ ६. अनिच्च-अनत्त-दुक्खलक्षणं

१४. “अत्तनि वा, भिक्खवे, सति अत्तनियं मे ति अस्सा” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“अत्तनिये वा, भिक्खवे, सति अत्ता मे ति अस्सा” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“अत्तनि च, भिक्खवे, अत्तनिये च सच्चतो थेततो अनुपलब्ध- 15 माने^१, यं पि तं दिट्ठिद्वानं – सो लोको सो अत्ता, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो, सस्सतिसमं तथेव ठस्सामी” ति – ननायं, भिक्खवे, केवलो परिपूरो बालधम्मो” ति ?

“किं हि नो सिया, भन्ते, केवलो परिपूरो^२ बालधम्मो” ति । 20

“तं किं मज्झथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा” ति ?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

B. 192

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं 25 – एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किं मज्झथ, भिक्खवे, वेदना ... पे० ... सज्जा ... सङ्खारा

... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा” ति ?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

स. 192

“यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

5

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं
— एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

R. 139

तस्मातिह, भिक्खवे, यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं,
अज्झत्तं वा बहिद्धा वा, ओळारिकं वा सुखुमं वा, हीनं वा पणीतं वा,
10 यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति —
एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । या काचि वेदना ... पे०...
या काचि सज्जा ... ये केचि सङ्खारा ... यं किञ्चि विज्जाणं अती-
तानागतपच्चुप्पन्नं, अज्झत्तं वा बहिद्धा वा, ओळारिकं वा सुखुमं वा,
हीनं वा पणीतं वा, यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं ‘नेतं मम,
15 नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति — एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय
दट्ठब्बं ।

१७. अरियभूमिलाभा

१५. “एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपस्मि
निब्बिन्दति, वेदनाय निब्बिन्दति, सज्जाय निब्बिन्दति, सङ्खारेसु निब्बि-
न्दति, विज्जाणस्मि निब्बिन्दति, निब्बिदा^१ विरज्जति, विरागा
20 विमुच्चति, विमुत्तस्मि विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं
ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ ति पजानाति । अयं
वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु उक्खित्तपलिघो इति पि, संकिण्णपरिक्खो^२
इति पि, अब्बूहेसिको इति पि, निरगगळो इति पि, अरियो पन्नद्धजो
पन्नभारो विसंयुत्तो इति पि ।

25

“कथं च, भिक्खवे, भिक्खु उक्खित्तपलिघो होति ? इध,
भिक्खवे, भिक्खुनो अविज्जा पहीना होति, उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता
अनभावकता^३, आर्यति अनुप्पादधम्मा । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु
उक्खित्तपलिघो होति । कथं च, भिक्खवे, भिक्खु संकिण्णपरिक्खो

१. निब्बिन्दं — सी०, स्या०, रो० । २. ० परिक्खो — सी०, रो० । ३. अनभावकता —
सी०, रो०; अनभावकता — स्या० ।

होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो पोनोभविको^१ जातिसंसारो पहीनो
 होति, उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावंकतो, आयति अनुप्पाद-
 धम्मो । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सङ्घिण्णपरिक्खो होति । कथं
 च, भिक्खवे, भिक्खु अब्बूब्हेसिको होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो
 तण्हा पहीना होति, उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता, आयति 5
 अनुप्पादधम्मा । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु अब्बूब्हेसिको होति । कथं
 च, भिक्खवे, भिक्खु निरग्गळो होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो पञ्च
 ओरम्भागियानि संयोजनानि पहीनानि होन्ति, उच्छिन्नमूलानि ताला-
 वत्थुकतानि अनभावंकतानि, आयति अनुप्पादधम्मानि । एवं खो, B. 193
 भिक्खवे, भिक्खु निरग्गळो होति । कथं च, भिक्खवे, भिक्खु अरियो 10
 पन्नद्धजो पन्नभारो विसंयुत्तो होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो अस्मि-
 मानो पहीनो होति, उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावंकतो, आयति
 अनुप्पादधम्मो । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु अरियो पन्नद्धजो पन्नभारो R. 140
 विसंयुत्तो होति ।

१६. “एवं विमुत्तचित्तं खो, भिक्खवे, भिक्खुं स-इन्दा देवा 15
 सन्नह्माका^२ सपजापतिका अन्वेसं नाधिगच्छन्ति — ‘इदं निस्सितं तथा-
 गतस्स विज्जाणं’ ति । तं किस्स हेतु ? दिट्ठेवाहं, भिक्खवे, धम्मे
 तथागतं अननुविज्जो^३ ति वदामि । एवंवादिं खो मं, भिक्खवे, एव-
 मक्खायि एके समणब्राह्मणा असता तुच्छा मुसा अभूतेन अब्भाचिक्खन्ति
 — ‘वेनयिको समणो गोतमो, सतो सत्तस्स उच्छेदं विनासं विभवं 20
 पज्जापेती’ ति । यथा चाहं^४ न, भिक्खवे, यथा चाहं न वदामि,
 तथा मं ते भोन्तो समणब्राह्मणा असता तुच्छा मुसा अभूतेन अब्भा-
 चिक्खन्ति — ‘वेनयिको समणो गोतमो, सतो सत्तस्स उच्छेदं विनासं
 विभवं पज्जापेती’ ति । पुब्बे चाहं भिक्खवे, एतरहि च दुक्खं चैव
 पज्जापेमि, दुक्खस्स च निरोधं । तत्र चे, भिक्खवे, परे तथागतं 25
 अक्कोसन्ति परिभासन्ति रोसेन्ति विहेसेन्ति^५, तत्र, भिक्खवे, तथागतस्स
 न होति आघातो न अप्पच्चयो न चेतसो अनभिरद्धि^६ । तत्र चे,
 भिक्खवे, परे तथागतं सक्करोन्ति गहं^७ करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ति,

१. पोनोभविको — म० । २. सन्नह्मा — स्या० । ३. अननुवेज्जो — सी०, रो०;
 अननुवेज्जो — स्या० । ४. वाहं — सी०, रो० । ५. रो० पोत्थके नत्थि; विहेसेन्ति षट्ठेन्ति —
 स्या० । ६. अनभित्ती — स्या० । ७. गह — सी०, रो०, स्या० ।

तत्र, भिक्खवे, तथागतस्स न होति आनन्दो न सोमनस्सं न चेतसो उप्पिलावितत्तं^१ । तत्र चे, भिक्खवे, परे वा तथागतं सक्करोन्ति गरुं करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ति, तत्र, भिक्खवे, तथागतस्स एवं होति - 'यं खो इदं पुब्बे परिञ्जातं तत्थ मे एवरूपाकारा करीयन्ती' ति ।

- 5 तस्मातिह, भिक्खवे, तुम्हे चे पि परे अक्कोसेय्युं परिभासेय्युं रोसेय्युं विहेसेय्युं, तत्र तुम्हेहि^२ न आघातो न अप्पच्चयो न चेतसो अनिभिरद्धि करणीया । तस्मातिह, भिक्खवे, तुम्हे चे पि परे सक्करेय्युं गरुं करेय्युं मानेय्युं पूजेय्युं, तत्र तुम्हेहि न आनन्दो न सोमनस्सं न चेतसो उप्पिलावितत्तं करणीयं । तस्मातिह, भिक्खवे, तुम्हे चे पि परे सक्करेय्युं गरुं करेय्युं मानेय्युं पूजेय्युं, तत्र तुम्हाकं^३ एवमस्स - 'यं खो इदं पुब्बे परिञ्जातं, तत्थ मे' एवरूपा कारा करीयन्ती' ति ।
- B. 194 10

१७. "तस्मातिह, भिक्खवे, यं न तुम्हाकं तं पजहथ; तं वो पहीनं दीघरत्तं हिताय सुखाय भविस्सति । किञ्च, भिक्खवे, न तुम्हाकं ? रूपं, भिक्खवे, न तुम्हाकं, तं पजहथ; तं वो पहीनं दीघरत्तं हिताय सुखाय भविस्सति । वेदना, भिक्खवे, न तुम्हाकं, तं पजहथ; सा वो पहीना दीघरत्तं हिताय सुखाय भविस्सति । सञ्जा, भिक्खवे, न तुम्हाकं, तं पजहथ; सा वो पहीना दीघरत्तं हिताय सुखाय भविस्सति । सङ्खारा, भिक्खवे, न तुम्हाकं, ते पजहथ; ते वो पहीना दीघरत्तं हिताय सुखाय भविस्सन्ति । विञ्जाणं, भिक्खवे, न तुम्हाकं, तं पजहथ; तं वो पहीनं दीघरत्तं हिताय सुखाय भविस्सति । तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, यं इमस्मि जेतवने तिणकट्टसाखापलासं, तं जनो हरेय्य वा दहेय्य^४ वा यथापच्चयं वा करेय्य । अपि नु तुम्हाकं एवमस्स - 'अम्हे जनो हरति वा दहति वा यथापच्चयं वा करोती' ति ?
- R. 141 15

"नो हेतं, भन्ते" ।

- 25 "तं किस्स हेतु" ?

"न हि नो एतं, भन्ते, अत्ता वा अत्तनियं वा" ति ।

"एवमेव खो, भिक्खवे, यं न तुम्हाकं तं पजहथ; तं वो पहीनं दीघरत्तं हिताय सुखाय भविस्सति । किञ्च, भिक्खवे, न तुम्हाकं ? रूपं, भिक्खवे, न तुम्हाकं, तं पजहथ; तं वो पहीनं दीघरत्तं हिताय

१. उप्पिलावितत्तं - सी०, स्या०; उप्पिल्लावितत्तं - रो० । २. तुम्हेहि पि - सी० । ३. तुम्हेहि - सी० । ४. नो - सी०, स्या०, रो० । ५. डहेय्य - सी०, रो० ।

सुखाय भविस्सति । वेदना, भिक्खवे ...पं०... सञ्जा, भिक्खवे ...
सङ्खारा, भिक्खवे ... विञ्जाणं, भिक्खवे, न तुम्हाकं, तं पजहथ ; तं
वो पहीनं दीघरत्तं हिताय सुखाय भविस्सति ।

१८. “एवं स्वाक्खातो, भिक्खवे, मया धम्मो उत्तानो विवटो
पकासितो छिन्नपिलोतिको । एवं स्वाक्खाते, भिक्खवे, मया धम्मे 5
उत्ताने विवटे पकासिते छिन्नपिलोतिके ये ते भिक्खू अरहन्तो खोणा-
सवा वुसितवन्तो कतकरणीया ओहितभारा अनुपत्तसदस्था परिवखीण-
भवसंयोजना सम्मदञ्जा विमुत्ता, वट्टं तेसं नत्थि पञ्जापनाय । एवं
स्वाक्खातो, भिक्खवे, मया धम्मो उत्तानो विवटो पकासितो छिन्न-
पिलोतिको । एवं स्वाक्खाते, भिक्खवे, मया धम्मे उत्ताने विवटे पका- 10
सिते छिन्नपिलोतिके येसं भिक्खूनं पञ्चोरम्भागियानि संयोजनानि
पहीनानि, सब्बे ते ओपपातिका, तत्थ परिनिव्वायिनो, अनावत्तिधम्मा
तस्मा लोका । एवं स्वाक्खातो, भिक्खवे, मया धम्मो उत्तानो विवटो
पकासितो छिन्नपिलोतिको । एवं स्वाक्खाते, भिक्खवे, मया धम्मे
उत्ताने विवटे पकासिते छिन्नपिलोतिके येसं भिक्खूनं तीणि संयोजनानि 15
पहीनानि, रागदोसमोहा तनुभूता, सब्बे ते सकदागामिनो, सकिदेव इमं
लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सन्ति । एवं स्वाक्खातो, भिक्खवे,
मया धम्मो उत्तानो विवटो पकासितो छिन्नपिलोतिको । एवं स्वाक्खाते,
भिक्खवे, मया धम्मे उत्ताने विवटे पकासिते छिन्नपिलोतिके येसं भिक्खूनं
तीणि संयोजनानि पहीनानि, सब्बे ते सोत्तापन्ना, अविनिपातधम्मा, 20 R. 142
नियता सम्बोधिपरायणा । एवं स्वाक्खातो भिक्खवे मया धम्मो उत्तानो
विवटो पकासितो छिन्नपिलोतिको । एवं स्वाक्खाते भिक्खवे मया धम्मे
उत्ताने विवटे पकासिते छिन्नपिलोतिके ये ते भिक्खू धम्मनुसारिनो
सद्धानुसारिनो सब्बे ते सम्बोधिपरायणा । एवं स्वाक्खातो, भिक्खवे,
मया धम्मो उत्तानो विवटो पकासितो छिन्नपिलोतिको । एवं स्वाक्खाते, 25
भिक्खवे, मया धम्मे उत्ताने विवटे पकासिते छिन्नपिलोतिके येसं मयि
सद्धामत्तं पेम्मत्तं सब्बे ते सग्गपरायणा” ति ।

१९. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
अभिनन्दं ति ।

२३. वम्मीकसुतं

§१. कुमारकस्सपेन देवतापञ्चहविसज्जनं

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवनं
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा कुमारकस्सपो
अन्धवने विहरति । अथ खो अञ्जतरा देवता अभिक्खन्ताय रत्तिया
अभिक्खन्तवण्णा केवलकप्पं अन्धवनं ओभासेत्वा येनायस्मा कुमार-
5 कस्सपो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठिता
खो सा देवता आयस्मन्तं कुमारकस्सपं एतदवोच — “भिक्खु भिक्खु,
अयं वम्मीको^१ रत्ति धूमायति^२, दिवा पज्जलति । ब्राह्मणो एवमाह —
“अभिक्खण, सुमेध, सत्थं आदाया” ति । अभिक्खणन्तो सुमेधो सत्थं
आदाय अद्दस लङ्गि^३ “लङ्गी, भदन्ते” ति । ब्राह्मणो एवमाह — “उक्खिप
10 लङ्गि; अभिक्खण, सुमेध, सत्थं आदाया” ति । अभिक्खणन्तो सुमेधो
सत्थं आदाय अद्दस उद्धुमायिकं । “उद्धुमायिका, भदन्ते” ति । ब्राह्मणो
एवमाह — “उक्खिप उद्धुमायिकं; अभिक्खण, सुमेध, सत्थं आदाया”
ति । अभिक्खणन्तो सुमेधो सत्थं आदाय अद्दस द्विधापथं । “द्विधा-
पथो, भदन्ते” ति । ब्राह्मणो एवमाह — “उक्खिप द्विधापथं; अभि-
15 क्खण, सुमेध, सत्थं आदाया” ति । अभिक्खणन्तो सुमेधो सत्थं आदाय
अद्दस चङ्गवारं^४ । “चङ्गवारो, भदन्ते” ति । ब्राह्मणो एवमाह —
“उक्खिप चङ्गवारं; अभिक्खण, सुमेध, सत्थं आदाया” ति । अभि-
क्खणन्तो सुमेधो सत्थं आदाय अद्दस कुम्मं । “कुम्मो, भदन्ते” ति ।
20 ब्राह्मणो एवमाह — “उक्खिप कुम्मं; अभिक्खण, सुमेध, सत्थं आदाया”
ति । अभिक्खणन्तो सुमेधो सत्थं आदाय अद्दस असिसूनं । “असिसूना,
भदन्ते” ति । ब्राह्मणो एवमाह — “उक्खिप असिसूनं; अभिक्खण,
सुमेध, सत्थं आदाया” ति । अभिक्खणन्तो सुमेधो सत्थं आदाय अद्दस
मंसपेसि । “मंसपेसि, भदन्ते” ति । ब्राह्मणो एवमाह — “उक्खिप
मंसपेसि; अभिक्खण, सुमेध, सत्थं आदाया” ति । अभिक्खणन्तो
25 सुमेधो सत्थं आदाय अद्दस नागं । “नागो, भदन्ते” ति । ब्राह्मणो
एवमाह — “तिट्ठतु नागो, मा नागं घट्टेसि; नमो करोहि नागस्सा” ति ।

१. वम्मिको — म०, स्या० । २. धूपायति — सी० । ३. पल्लिङ्गं — स्या० । ४.
पङ्कवारं — स्या० ।

“इमे खो त्वं, भिक्खु, पञ्हे भगवन्तं उपसङ्कमित्वा पुच्छे-
य्यासि, यथा च ते भगवा व्याकरोति तथा नं धारेय्यासि । नाहं तं,
भिक्खु, पस्सामि सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया
पजाय सदेवमनुस्साय, यो इमेसं पञ्हानं वेय्याकरणेन चित्तं आराधेय्य
अञ्जत्र तथागतेन वा, तथागतसावकेन वा, इतो वा पन सुत्वा” ति — 5
इदमवोच सा देवता । इदं वत्वा तत्थेवन्तरधायि ।

२. अथ खो आयस्मा कुमारकस्सपो तस्सा रत्तिया अच्चयेन
येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं
निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा कुमारकस्सपो भगवन्तं B. 197
एतदवोच — “इमं, भन्ते, रत्ति अञ्जतरा देवता अभिक्कन्ताय रत्तिया 10
अभिक्कन्तवण्णा केवलकप्पं अन्धवनं ओभासेत्वा येनाहं तेनुपसङ्कमि;
उपसङ्कमित्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठिता खो, भन्ते, सा देवता
मं एतदवोच — ‘भिक्खु भिक्खु, अयं वम्मीको रत्ति धूमायति, दिवा
पज्जलति’ । ब्राह्मणो एवमाह — ‘अभिक्खण, सुमेध, सत्थं आदाया’
ति । अभिक्खणन्तो सुमेधो सत्थं आदाय ...पे०... इतो वा पन सुत्वा’ 15
ति । इदमवोच, भन्ते, सा देवता । इदं वत्वा तत्थेवन्तरधायि ।

“को नु खो, भन्ते, वम्मिको, का रत्ति धूमायना, का दिवा
पज्जलना, को ब्राह्मणो, को सुमेधो, कि सत्थं, कि अभिक्खणं, का
लङ्गी, का उद्धुमायिका, को द्विधापथो, कि चङ्गवारं, को कुम्भो, का
असिसूना, का मंसपेसि, को नागो” ति ? 20

३ २. तथागतेन पञ्चवेय्याकरणं

३. “वम्मीको ति खो, भिक्खु, इमस्सेतं चातुमहाभूतिकस्स
कायस्स अधिवचनं मातापेत्तिकसम्भवस्स ओदनकुम्मासूपचयस्स अनि-
च्चुच्छादनपरिमद्दभेदनविद्धंसनधम्मस्स । R. 144

“यं खो, भिक्खु, दिवा कम्मन्ते आरब्भ रत्ति अनुवितक्केति
अनुविचारेति^१ — अयं रत्ति धूमायना । यं खो, भिक्खु, रत्ति अनु- 25
वितक्केत्वा अनुविचारेत्वा दिवा कम्मन्ते पयोजेति कायेन वाचाय मनसा
— अयं दिवा पज्जलना ।

“ब्राह्मणो ति खो, भिक्खु, तथागतस्सेतं अधिवचनं अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । सुमेधो ति खो भिक्खु सेखस्सेतं भिक्खुनो अधिवचनं ।

“सत्थं ति खो, भिक्खु, अरियायेतं पञ्जाय अधिवचनं । अभिक्खणं ति खो, भिक्खु, विरियारम्भस्सेतं अधिवचनं ।

5 “लङ्गी ति खो, भिक्खु, अविज्जायेतं अधिवचनं । उक्खिप लङ्गी, पजह अविज्जं; अभिक्खण, सुमेध, सत्थं आदाया ति अयमेतस्स अत्थो ।

“उद्धुमायिका ति खो, भिक्खु, कोधूपायासस्सेतं अधिवचनं । उक्खिप उद्धुमायिकं, पजह कोधूपायासं; अभिक्खण, सुमेध, सत्थं
10 आदाया ति अयमेतस्स अत्थो ।

B. 198

“द्विधापथो ति खो, भिक्खु, विचिकिच्छायेतं अधिवचनं । उक्खिप द्विधापथं, पजह विचिकिच्छं; अभिक्खण, सुमेध, सत्थं आदाया ति अयमेतस्स अत्थो ।

“चङ्गवारं ति खो, भिक्खु, पञ्चन्नेतं नीवरणानं अधिवचनं,
15 सेय्यथीदं — कामच्छन्दनीवरणस्स, व्यापादनीवरणस्स, थीनमिद्धनीवरणस्स, उद्धच्चक्कुक्कुच्चनीवरणस्स, विचिकिच्छानीवरणस्स । उक्खिप चङ्गवारं, पजह पञ्च नीवरणे; अभिक्खण, सुमेध, सत्थं आदाया ति अयमेतस्स अत्थो ।

“कुम्मो ति खो, भिक्खु, पञ्चन्नेतं उपादानक्खन्धानं अधि-
20 वचनं, सेय्यथीदं — रूपुपादानक्खन्धस्स, वेदनुपादानक्खन्धस्स, सञ्जु-पादानक्खन्धस्स, सङ्गारुपादानक्खन्धस्स, विज्जाणुपादानक्खन्धस्स । उक्खिप कुम्मं, पजह पञ्चुपादानक्खन्धे; अभिक्खण, सुमेध, सत्थं आदाया ति अयमेतस्स अत्थो ।

“असिसूना ति खो, भिक्खु, पञ्चन्नेतं कामगुणानं अधिवचनं —
25 चक्खुविज्जेय्यानं रूपानं इट्ठानं कन्तानं मनापानं पियरूपानं कामूपसंहितानं रजनीयानं, सोतविज्जेय्यानं सद्धानं ... पे०... घानविज्जेय्यानं गन्धानं ... पे०... जिब्हाविज्जेय्यानं रसानं ... पे०... कायविज्जेय्यानं फोट्ट-
R. 145 ब्बानं इट्ठानं कन्तानं मनापानं पियरूपानं कामूपसंहितानं रजनीयानं । उक्खिप असिसूनं, पजह पञ्च कामगुणे; अभिक्खण, सुमेध, सत्थं

30 आदाया ति अयमेतस्स अत्थो ।

“मंसपेसी ति खो, भिक्खु, नन्दीरागस्सेतं अधिवचनं । उक्खिप

मंसपेसि, पजह नन्दीरागं ; अभिक्खण, मुमेध, सत्थं आदाया ति अय-
मेतस्स अत्थो ।

“नागो ति खो, भिक्खु, खीणासवस्सेतं भिक्खुनो अधिवचनं ।
तिट्ठतु नागो, मा नागं घट्टेसि ; नमो करोहि नागस्सा ति अयमेतस्स
अत्थो” ति ।

5

४. इदमवोच भगवा । अतमनो आयस्मा कुमारकस्सपो भग-
वतो भासितं अभिनन्दी ति ।

— :०: —

२४. रथिनीतसुत्तं

११. मन्ताणिपुत्तो भिक्खूनं सम्भावितो

B. 199

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने
~~कल्लम्वस्स~~नेवापे । अथ खो सम्बहुला जातिभूमका^१ भिक्खू जातिभूमियं
वस्सं वुत्था^२ येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभि-
वादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ने खो ते भिक्खू भगवा
5 एतदवोच — “को नु खो, भिक्खवे, जातिभूमियं जातिभूमकानं भिक्खूनं
सब्रह्मचारीनं एवं सम्भावितो — ‘अत्तना च अप्पिच्छो अप्पिच्छकथं च
भिक्खूनं कत्ता, अत्तना च सन्तुट्ठो सन्तुट्ठिकथं च भिक्खूनं कत्ता, अत्तना
च पविवित्तो पविवेककथं च भिक्खूनं कत्ता, अत्तना च असंसट्ठो असं-
सगगकथं च भिक्खूनं कत्ता, अत्तना च आरद्धविरियो विरियारम्भकथं
10 च भिक्खूनं कत्ता, अत्तना च सीलसम्पन्नो सीलसम्पदाकथं च भिक्खूनं
कत्ता, अत्तना च समाधिसम्पन्नो समाधिसम्पदाकथं च भिक्खूनं कत्ता,
अत्तना च पञ्जासम्पन्नो पञ्जासम्पदाकथं च भिक्खूनं कत्ता, अत्तना
च विमुत्तिसम्पन्नो विमुत्तिसम्पदाकथं च भिक्खूनं कत्ता, अत्तना च
विमुत्तिञ्जाणदस्सनसम्पन्नो विमुत्तिञ्जाणदस्सनसम्पदाकथं च भिक्खूनं
15 कत्ता, ओवादको विञ्जापको सन्दस्सको समादपको समुत्तेजको सम्प-
हंसको सब्रह्मचारीनं’” ति ?

R. 146

- “पुण्णो नाम, भन्ते, आयस्मा मन्ताणिपुत्तो जातिभूमियं जाति-
भूमकानं भिक्खूनं सब्रह्मचारीनं एवं सम्भावितो — ‘अत्तना च अप्पिच्छो
अप्पिच्छकथं च भिक्खूनं कत्ता अत्तना च सन्तुट्ठो ... पे०... ओवादको
20 विञ्जापको सन्दस्सको समादपको समुत्तेजको सम्पहंसको सब्रह्म-
चारीनं’” ति ।

२. तेन खो पन समयेन आयस्मा सारिपुत्तो भगवतो अविदूरे
निसिन्ने होति । अथ खो आयस्मतो सारिपुत्तस्स एतदहोसि — “लाभा
आयस्मतो पुण्णस्स मन्ताणिपुत्तस्स, सुलद्धलाभा आयस्मतो पुण्णस्स
25 मन्ताणिपुत्तस्स, यस्स विञ्जू सब्रह्मचारी सत्थु सम्मुखा अनुमस्स अनु-

मस्स वण्णं भासन्ति, तं च सत्था अब्भनुमोदति । अप्पेव^१ नाम मयं पि कदाचि करहचि आयस्मता पुण्णेन मन्ताणिपुत्तेन सद्धि समागच्छेय्याम^२, अप्पेव नाम सिया कोचिदेव कथासत्लापो^३” ति ।

§ २. सारिपुत्तो मन्ताणिपुत्तं उपगच्छि

३. अथ खो भगवा राजगहे यथाभिरन्तं विहरित्वा येन सावत्थि^४ तेन चारिकं पक्कामि । अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन सावत्थि 5 तदवसरि । तत्र सुदं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । अस्सोसि खो आयस्मा पुण्णो मन्ताणिपुत्तो — “भगवा किर सावत्थि अनुप्पत्तो; सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे” ति ।

B. 200

४. अथ खो आयस्मा पुण्णो मन्ताणिपुत्तो सेनासनं संसामेत्वा 10 पत्तचीवरमादाय येन सावत्थि तेन चारिकं पक्कामि । अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन सावत्थि जेतवनं अनाथपिण्डकस्स आरामो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं पुण्णं मन्ताणिपुत्तं भगवा 15 धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि । अथ खो आयस्मा पुण्णो मन्ताणिपुत्तो भगवता धम्मिया कथाय सन्दस्सितो समादपितो समुत्तेजितो सम्पहंसितो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येन 20 अन्धवनं तेनुपसङ्कमि^५ दिवाविहाराय ।

५. अथ खो अञ्जतरो भिक्खु येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुप- 20 सङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “यस्स खो त्वं, आवुसो सारिपुत्त, पुण्णस्स नाम भिक्खुनो मन्ताणिपुत्तस्स अभिहं कित्तयमानो अहोसि^६ सो भगवता धम्मिया कथाय सन्दस्सितो समाद- 25 पितो समुत्तेजितो सम्पहंसितो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमो- दित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येन अन्धवनं तेन पक्कन्तो दिवाविहाराया” ति ।

R. 147

६. अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो तरमानरूपो निसीदनं आदाय

१. अप्पेव च — रो० । २. समागमं गच्छेय्याम — स्या० । ३. सावत्थी — सी० । ४. तेन पक्कामि — सी०, रो० । ५. होसि — रो० ।

आयस्मन्तं पुण्णं मन्ताणिपुत्तं पिट्ठितो पिट्ठितो अनुबन्धि सीसानुलोकी ।
अथ खो आयस्मा पुण्णो मन्ताणिपुत्तो अन्धवनं अज्झोगाहेत्वा अज्ज-
तरस्मिं रुक्खमूले दिवाविहारं निसीदि । आयस्मा पि खो सारिपुत्तो
अन्धवनं अज्झोगाहेत्वा अज्जतरस्मिं रुक्खमूले दिवाविहारं निसीदि ।

§ ३. किमत्थं ब्रह्मचरियं वुस्सति

B. 201 5

७. अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो सायन्हसमयं पटिसल्लाना
वुट्ठितो येनायस्मा पुण्णो मन्ताणिपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा
आयस्मता पुण्णेन मन्ताणिपुत्तेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं
सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो
आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं पुण्णं मन्ताणिपुत्तं एतदवोच —

10

“भगवति नो, आवुसो, ब्रह्मचरियं वुस्सती” ति ?

“एवमावुसो” ति ।

“किन्नु खो, आवुसो, सीलविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्मचरियं
वुस्सती” ति ?

“नो हिदं, आवुसो” ।

15

“किं पनावुसो, चित्तविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती” ति ?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किन्नु खो, आवुसो, दिट्ठिविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्मचरियं
वुस्सती” ति ?

“नो हिदं, आवुसो” ।

20

“किं पनावुसो, कङ्खावितरणविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्मचरियं
वुस्सती” ति ?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किन्नु खो, आवुसो, मग्गामग्गजाणदस्सनविसुद्धत्थं भगवति
ब्रह्मचरियं वुस्सती” ति ?

25

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किं पनावुसो, पटिपदाजाणदस्सनविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्म-
चरियं वुस्सती” ति ?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किन्नु खो, आवुसो, ज्ञाणदस्सनविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती” ति ?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किन्नु खो, आवुसो, सीलविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती” ति इति पुट्ठो समानो ‘नो हिदं, आवुसो’ ति वदेसि । ‘किं पनावुसो, चित्तविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती’ ति इति पुट्ठो समानो ‘नो हिदं, आवुसो’ ति वदेसि । ‘किन्नु खो, आवुसो, दिट्ठि-विसुद्धत्थं ... पे०... कङ्खावितरणविसुद्धत्थं... मग्गामग्गज्ञाणदस्सनविसुद्धत्थं ... पटिपदाज्ञाणदस्सनविसुद्धत्थं ... किन्नु खो, आवुसो, ज्ञाण-दस्सनविसुद्धत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती’ ति इति पुट्ठो समानो ‘नो हिदं आवुसो’ ति वदेसि । किमत्थं चरहावुसो, भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती” ति ?

R. 148

“अनुपादापरिनिब्बानत्थं खो, आवुसो, भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती” ति ।

१४. किं अनुपादापरिनिब्बानं

८. “किन्नु खो, आवुसो, सीलविसुद्धि अनुपादापरिनिब्बानं” ति ?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किं पनावुसो, चित्तविसुद्धि अनुपादापरिनिब्बानं” ति ?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किन्नु खो, आवुसो, दिट्ठिविसुद्धि अनुपादापरिनिब्बानं” ति ?

“नो हिदं आवुसो” ।

20

“किं पनावुसो कङ्खावितरणविसुद्धि अनुपादापरिनिब्बानं” ति ?

B. 202

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किन्नु खो, आवुसो, मग्गामग्गज्ञाणदस्सनविसुद्धि अनुपादापरिनिब्बानं” ति ?

“नो हिदं, आवुसो” ।

25

“किं पनावुसो, पटिपदाज्ञाणदस्सनविसुद्धि अनुपादापरिनिब्बानं” ति ?

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किन्नु खो, आवुसो, ज्ञाणदस्सनविसुद्धि अनुपादापरिनिब्बानं” ति ?

30

“नो हिदं, आवुसो” ।

“किं पनावुसो, अञ्जत्र इमेहि धम्मेहि अनुपादापरि-
निब्बानं” ति ?

“नो हिदं, आवुसो” ।

- 5 “किन्नु खो, आवुसो, सीलविसुद्धिं अनुपादापरिनिब्बानं” ति
इति पुट्ठो समानो ‘नो हिदं, आवुसो’ ति वदेसि । ‘किं पनावुसो,
चित्तविसुद्धिं अनुपादापरिनिब्बानं’ ति इति पुट्ठो समानो ‘नो हिदं,
आवुसो’ ति वदेसि । ‘किन्नु खो, आवुसो, दिट्ठिविसुद्धिं अनुपादापरि-
निब्बानं’ ति ...पे०... कङ्खवितरणविसुद्धिं ... मग्गामग्गजाणदस्सन-
10 विसुद्धिं ... पटिपदाजाणदस्सनविसुद्धिं ... किन्नु खो, आवुसो, जाणदस्सन-
विसुद्धिं अनुपादापरिनिब्बानं ति इति पुट्ठो समानो ‘नो हिदं, आवुसो’
ति वदेसि । ‘किं पनावुसो, अञ्जत्र इमेहि धम्मेहि अनुपादापरिनिब्बानं’
ति इति पुट्ठो समानो ‘नो हिदं, आवुसो’ ति वदेसि । यथाकथं पनावुसो,
इमस्स भासितस्स अत्थो दट्ठब्बो” ति ?

- 15 ६. “सीलविसुद्धिं चे, आवुसो, भगवा अनुपादापरिनिब्बानं
पञ्जपेय्यं, सउपादानं येव समानं अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य ।
चित्तविसुद्धिं चे, आवुसो, भगवा अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य,
सउपादानं येव समानं अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य । दिट्ठिविसुद्धिं
चे, आवुसो, भगवा अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य, सउपादानं येव
20 समानं अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य । कङ्खवितरणविसुद्धिं चे,
आवुसो, भगवा अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य, सउपादानं येव समानं
अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य । मग्गामग्गजाणदस्सनविसुद्धिं चे,
आवुसो, भगवा अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य, सउपादानं येव समानं
अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य । पटिपदाजाणदस्सनविसुद्धिं चे, आवुसो,
25 भगवा अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य, सउपादानं येव समानं अनु-
पादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य । जाणदस्सनविसुद्धिं चे, आवुसो, भगवा
अनुपादापरिनिब्बानं पञ्जपेय्य, सउपादानं येव समानं अनुपादापरि-
निब्बानं पञ्जपेय्य । अञ्जत्र चे, आवुसो, इमेहि धम्मेहि अनुपादा-
परिनिब्बानं अभविस्स, पुथुज्जनो परिनिब्बायेय्य । पुथुज्जनो हि,

आवुसो, अञ्जत्र इमेहि धम्मेहि । तेन हावुसो, उपमं ते करिस्सामि;
उपमायपिधेकच्चे विञ्जू पुरिसा भासितस्स अत्थं आजानन्ति ।

§ ५. रथविनीतूपमा

१०. “सेय्यथापि, आवुसो, रञ्जो पसेनदिस्स कोसलस्स साव-
त्थियं पटिवसन्तस्स साकेते किञ्चिदेव अच्चायिकं करणीयं उप्पज्जेय्य ।
तस्स अन्तरा च सावत्थि अन्तरा च साकेतं सत्त रथविनीतानि उपट्ट- 5
पेय्युं । अथ खो, आवुसो, राजा पसेनदि कोसलो सावत्थिया निक्ख-
मित्वा अन्तेपुरद्वारा^१ पठमं रथविनीतं अभिरुहेय्य, पठमेन रथविनीतेन
दुतियं रथविनीतं पापुणेय्य, पठमं रथविनीतं विस्सज्जेय्य दुतियं रथ-
विनीतं अभिरुहेय्य । दुतियेन रथविनीतेन ततियं रथविनीतं पापुणेय्य,
दुतियं रथविनीतं विस्सज्जेय्य, ततियं रथविनीतं अभिरुहेय्य । ततियेन 10
रथविनीतेन चतुत्थं रथविनीतं पापुणेय्य, ततियं रथविनीतं विस्सज्जेय्य,
चतुत्थं रथविनीतं अभिरुहेय्य । चतुत्थेन रथविनीतेन पञ्चमं रथ-
विनीतं पापुणेय्य, चतुत्थं रथविनीतं विस्सज्जेय्य, पञ्चमं रथविनीतं
अभिरुहेय्य । पञ्चमेन रथविनीतेन छट्ठं रथविनीतं पापुणेय्य, पञ्चमं
रथविनीतं विस्सज्जेय्य, छट्ठं रथविनीतं अभिरुहेय्य । छट्ठेन रथविनी- 15
तेन सत्तमं रथविनीतं पापुणेय्य, छट्ठं रथविनीतं विस्सज्जेय्य, सत्तमं
रथविनीतं अभिरुहेय्य । सत्तमेन रथविनीतेन साकेतं अनुपापुणेय्य अन्ते-
पुरद्वारं । तमेन अन्तेपुरद्वारगतं समानं मित्तामच्चा आतिसालोहिता
एवं पुच्छेय्युं — ‘इमिना त्वं, महाराज, रथविनीतेन सावत्थिया साकेतं
अनुप्पत्तो अन्तेपुरद्वारं’ ति ? कथं ब्याकरमानो नु खो, आवुसो, राजा 20
पसेनदि कोसलो सम्मा ब्याकरमानो ब्याकरेय्या” ति ?

“एवं ब्याकरमानो खो, आवुसो, राजा पसेनदि कोसलो सम्मा
ब्याकरमानो ब्याकरेय्य — ‘इधं मे सावत्थियं पटिवसन्तस्स साकेते
किञ्चिदेव अच्चायिकं करणीयं उप्पज्जि । तस्स मे अन्तरा च सावत्थिं
अन्तरा च साकेतं सत्त रथविनीतानि उपट्टपेसुं । अथ ख्वाहं साव- 25
त्थिया निक्खमित्वा अन्तेपुरद्वारा पठमं रथविनीतं अभिरुहिं । पठमेन
रथविनीतेन दुतियं रथविनीतं पापुणिं, पठमं रथविनीतं विस्सज्जि^२
दुतियं रथविनीतं अभिरुहिं । दुतियेन रथविनीतेन ततियं रथविनीतं

१. अन्तेपुरद्वारे — स्या० । २. निस्सज्जि — स्या०; निस्सज्जि — सी०, रो० ।

पापुणि, तृतीयं रथविनीतं विस्सज्जि, तत्तियं रथविनीतं अभिरुहि ।
 तत्तियेन रथविनीतेन चतुत्थं रथविनीतं पापुणि, तत्तियं रथविनीतं
 विस्सज्जि, चतुत्थं रथविनीतं अभिरुहि । चतुत्थेन रथविनीतेन पञ्चमं
 रथविनीतं पापुणि, चतुत्थं रथविनीतं विस्सज्जि, पञ्चमं रथविनीतं
 ५ अभिरुहि । पञ्चमेन रथविनीतेन छट्ठं रथविनीतं पापुणि, पञ्चमं
 रथविनीतं विस्सज्जि, छट्ठं रथविनीतं अभिरुहि । छट्ठेन रथविनीतेन
 सत्तमं रथविनीतं पापुणि, छट्ठं रथविनीतं विस्सज्जि, सत्तमं रथविनीतं
 अभिरुहि । सत्तमेन रथविनीतेन साकेतं अनुप्पत्तो अन्तेपुरद्वारं' ति ।
 एवं व्याकरमानो खो आवुसो राजा पसेनदि कोसलो सम्माव्याकर-
 १० मानो व्याकरेय्या" ति ।

R. 150

"एवमेव खो, आवुसो, सीलविसुद्धिं यावदेव चित्तविसुद्धत्था,
 चित्तविसुद्धिं यावदेव दिट्ठिविसुद्धत्था, दिट्ठिविसुद्धिं यावदेव कङ्खा-
 वितरणविसुद्धत्था, कङ्खावितरणविसुद्धिं यावदेव मग्गामग्गजाणदस्सन-
 विसुद्धत्था, मग्गामग्गजाणदस्सनविसुद्धिं यावदेव पटिपदाजाणदस्सन-
 १५ विसुद्धत्था, पटिपदाजाणदस्सनविसुद्धिं यावदेव जाणदस्सनविसुद्धत्था,
 जाणदस्सनविसुद्धिं यावदेव अनुपादापरिनिब्बानत्था । अनुपादापरि-
 निब्बानत्थं खो आवुसो भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती" ति ।

१६. उभिन्नं अञ्जमञ्जं समनुमोदना

११. एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं पुण्णं मन्ताणि-
 पुत्तं एतदवोच - "को नामो आयस्मा, कथं च पनायस्मन्तं सब्रह्मचारी
 २० जानन्ती" ति ?

"पुण्णो ति खो मे, आवुसो, नामं ; मन्ताणिपुत्तो ति च पन मं
 सब्रह्मचारी जानन्ती" ति ।

"अच्छरियं, आवुसो, अब्भुतं, आवुसो ! यथा तं सुतवता सावकेन
 सम्मदेव सत्थुसासनं आजानन्तेन, एवमेव आयस्मन्ता पुण्णेन मन्ताणि-
 २५ पुत्तेन गम्भीरा गम्भीरा पञ्हा अनुमस्स' अनुमस्स व्याकता । लाभा
 सब्रह्मचारीनं, सुलद्धलाभा सब्रह्मचारीनं, ये आयस्मन्तं पुण्णं मन्ताणि-
 पुत्तं लभन्ति दस्सनाय, लभन्ति पयिरुपासनाय । चेलण्डुकेन चे पि
 सब्रह्मचारी आयस्मन्तं पुण्णं मन्ताणिपुत्तं मुद्धना परिहरन्ता लभेय्युं

B. 205

दस्सनाय लभेय्यं पयिरुपासनाय, तेसं पि लाभा तेसं पि सुलद्धं, अम्हाकं
पि लाभा अम्हाकं पि सुलद्धं, ये मयं आयस्मन्तं पुण्णं मन्ताणिपुत्तं
लभाम दस्सनाय लभाम पयिरुपासनाया” ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा पुण्णो मन्ताणिपुत्तो आयस्मन्तं सारिपुत्तं
एतदवोच — “को नामो आयस्मा, कथं च पनायस्मन्तं सब्रह्मचारी 5
जानन्ती” ति ?

“उपतिस्सो ति खो मे, आवुसो, नामं; सारिपुत्तो ति च पन मं
सब्रह्मचारी जानन्ती” ति ।

“सत्थुकप्पेन वत किर, भो, सावकेन सद्धि मन्तयमाना न जानिम्ह
— ‘आयस्मा सारिपुत्तो’ ति । सचे हि मयं जानेय्याम ‘आयस्मा सारि- 10
पुत्तो’ ति, एत्तकं पि नो नप्पटिभासेय्य^१ । अच्छरियं, आवुसो, अब्भुतं,
आवुसो ! यथा तं सुतवता सावकेन सम्मदेव सत्थुसासनं आजानन्तेन,
एवमेव आयस्मता सारिपुत्तेन गम्भीरा गम्भीरा^२ पञ्हा^३ अनुमस्स अनु-
मस्स पुच्छिता । लाभा सब्रह्मचारीनं सुलद्धलाभा सब्रह्मचारीनं, ये
आयस्मन्तं सारिपुत्तं लभन्ति दस्सनाय लभन्ति पयिरुपासनाय । चेल- 15
ण्डुकेन चे पि सब्रह्मचारी आयस्मन्तं सारिपुत्तं मुद्धना परिहरन्ता
लभेय्यं दस्सनाय लभेय्यं पयिरुपासनाय, तेसं पि लाभा तेसं पि सुलद्धं,
अम्हाकं पि लाभा अम्हाकं पि सुलद्धं, ये मयं आयस्मन्तं सारिपुत्तं
लभाम दस्सनाय लभाम पयिरुपासनाया” ति ।

R. 151

१२. इति ह ते उभो पि महानागा अञ्जामञ्जास्स सुभासितं 20
समनुमोदिसू ति ।

—:०:—

२५. निवापसुत्तं

१. चतुस्रं मिगजातानं उपमा

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

B. 206 5

“न, भिक्खवे, नेवापिको निवापं निवपति मिगजातानं — ‘इमं मे निवापं निवुत्तं मिगजाता परिभुञ्जन्ता दीघायुका वण्णवन्ते चिरं दीघमद्धानं यापेन्तू’ ति । एवं च खो, भिक्खवे, नेवापिको निवापं निवपति मिगजातानं — ‘इमं मे निवापं निवुत्तं मिगजाता अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुञ्जिस्सन्ति, अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुञ्जमाना मदं आपज्जिस्सन्ति, मत्ता समाना पमादं आपज्जिस्सन्ति पमत्ता समाना यथाकामकरणीया भविस्सन्ति इमस्मिं निवापे’ ति ।

10

२. “तत्र, भिक्खवे, पठमा मिगजाता अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुञ्जिस्सु, ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुञ्जमाना मदं आपज्जिस्सु, मत्ता समाना पमादं आपज्जिस्सु, पमत्ता समाना यथाकामकरणीया अहेसुं नेवापिकस्स अमुस्मिं निवापे । एवं हि ते, भिक्खवे, पठमा मिगजाता न परिमुच्चिस्सु नेवापिकस्स इद्धानुभावा ।

15

३. “तत्र, भिक्खवे, दुतिथा मिगजाता एवं समचिन्तेसुं — ‘खो ते पठमा मिगजाता अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुञ्जिस्सु ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुञ्जमाना मदं आपज्जिस्सु, मत्ता समाना पमादं आपज्जिस्सु, पमत्ता समाना यथाकामकरणीया अहेसुं नेवापिकस्स अमुस्मिं निवापे । एवं हि ते पठमा मिगजाता न परिमुच्चिस्सु नेवापिकस्स इद्धानुभावा यन्नून मयं सब्बसो निवापभोजना पटिविरमेय्याम, भयभोगा पटिविरत्त अरञ्जायतनानि अज्झोगाहेत्वा’ विहरेय्यामा’ ति । ते सब्बसो निवापभोजना पटिविरमिस्सु, भयभोगा पटिविरता अरञ्जायतनानि अज्झो

20

R. 152

25

गाहेत्वा विहरिंसु । तेसं गिम्हानं पच्छिमे मासे, तिणोदकसङ्ख्ये, अधि-
मत्तकसिमानं पत्तो कायो होति । तेसं अधिमत्तकसिमानं पत्तकायानं
बलविरियं परिहायि । बलविरिये परिहीने तमेव निवापं निवुत्तं नेवापि-
कस्स पच्चागमिंसु । ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुञ्जिंसु,
ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुञ्जमाना मदं आपज्जिंसु, 5
मत्ता समाना पमादं आपज्जिंसु, पमत्ता समाना यथाकामकरणीया अहेसुं
नेवापिकस्स अमुस्मि निवापे । एवं हि ते, भिक्खवे, दुतिया पि भिगजाता
न परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा ।

४. “तत्र, भिक्खवे, ततिया भिगजाता एवं समचिन्तेसुं — ‘ये
खो ते पठमा भिगजाता अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स ... पे०... एवं 10
हि ते पठमा भिगजाता न परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा ।
ये पि ते दुतिया भिगजाता एवं समचिन्तेसुं — ये खो ते पठमा भिगजाता
अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स ... पे०... एवं हि ते पठमा भिगजाता
न परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा । यन्नून मयं सब्बसो निवाप-
भोजना पटिविरमेय्याम, भयभोगा पटिविरता अरञ्जायतनानि अज्झो- 15
गाहेत्वा विहरेय्यामा ति । ते सब्बसो निवापभोजना पटिविरमिंसु,
भयभोगा पटिविरता अरञ्जायतनानि अज्झोगाहेत्वा विहरिंसु । तेसं
गिम्हानं पच्छिमे मासे तिणोदकसङ्ख्ये अधिमत्तकसिमानं पत्तो कायो
होति । तेसं अधिमत्तकसिमानं पत्तकायानं बलविरियं परिहायि ।
बलविरिये परिहीने तमेव निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स पच्चागमिंसु । 20
ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुञ्जिंसु । ते तत्थ अनुपखज्ज
मुच्छिता भोजनानि भुञ्जमाना मदं आपज्जिंसु, मत्ता समाना पमादं
आपज्जिंसु, पमत्ता समाना यथाकामकरणीया अहेसुं नेवापिकस्स अमुस्मि
निवापे । एवं हि ते दुतिया पि भिगजाता न परिमुच्चिंसु नेवापिकस्स
इद्धानुभावा । यन्नून मयं अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स उपनिस्साय 25 R. 153
आसयं कप्पेय्याम । तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं निवुत्तं नेवापिकस्स
अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुञ्जिस्साम, अननुपखज्ज अमु-
च्छिता भोजनानि भुञ्जमाना न मदं आपज्जिस्साम, अमत्ता समाना न
पमादं आपज्जिस्साम, अप्पमत्ता समाना न यथाकामकरणीया भवि-
स्साम नेवापिकस्स अमुस्मि निवापे’ ति । ते अमुं निवापं निवुत्तं नेवा- 30
पिकस्स उपनिस्साय आसयं कप्पयिंसु । तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं

निवृत्तं नेवापिकस्स अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुञ्जिसु, ते तत्थ अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुञ्जमाना न मदं आपज्जिसु, अमत्ता समाना न पमादं आपज्जिसु, अप्पमत्ता समाना न यथाकाम-
करणीया अहेसुं नेवापिकस्स अमुस्मि निवापे ।

- 5 “तत्र, भिक्खवे, नेवापिकस्स च नेवापिकपरिसाय च एतदहोसिं
— ‘सठास्सु नामिमे ततिया मिगजाता केटुभिनो’, इद्धिमन्तास्सु नामिमे
ततिया मिगजाता परजना; इमं च नाम निवापं निवृत्तं परिभुञ्जन्ति,
न च नेसं जानाम आगतिं वा गतिं वा । यन्नून मयं इमं निवापं निवृत्तं
महतीहि दण्डवाकराहि^१ समन्ता सप्पदेसं अनुपरिवारेय्याम—अप्पेव नाम
10 ततियानं मिगजातानं आसयं पस्सेय्याम, यत्थ ते’ गाहं गच्छेय्युं’ ति ।
ते अमुं निवापं निवृत्तं महती हि दण्डवाकराहि समन्ता सप्पदेसं अनु-
परिवारेसुं । अद्दसुं^२ खो, भिक्खवे, नेवापिको च नेवापिकपरिसा च
ततियानं मिगजातानं आसयं, यत्थ ते गाहं अगमंसु । एवं हि ते, भिक्खवे,
ततिया पि मिगजाता न परिमुच्चिसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा ।

- 15 ५. “तत्र, भिक्खवे, चतुत्था मिगजाता एवं समचिन्तेसुं — ‘ये
खो ते पठमा मिगजाता ...पे०... एवं हि ते पठमा मिगजाता न परि-
मुच्चिसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा । ये पि ते दुतिया मिगजाता... पे०...
R. 154 ये पि ते ततिया मिगजाता ... पे०... एवं हि ते ततिया पि मिगजाता न
परिमुच्चिसु नेवापिकस्स इद्धानुभावा । यन्नून मयं यत्थ अगति नेवापि-
20 कस्स च नेवापिकपरिसाय च तत्रासयं कप्पेय्याम, तत्रासयं कप्पेत्वा
अमुं निवापं निवृत्तं नेवापिकस्स अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि
भुञ्जिस्साम^३, अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुञ्जमाना न मदं
आपज्जिस्साम, अमत्ता समाना नपमादं आपज्जिस्साम, अप्पमत्ता
समाना न यथाकामकरणीया भविस्साम नेवापिकस्स अमुस्मि निवापे’
R. 155,
B. 209 ति । ते यत्थ अगति नेवापिकस्स च नेवापिकपरिसाय च तत्रासयं
25 कप्पयिंसु । तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं निवृत्तं नेवापिकस्स अननु-
पखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुञ्जिसु, ते तत्थ अननुपखज्ज अमुच्छिता
भोजनानि भुञ्जमाना न मदं आपज्जिसु, अमत्ता समाना न पमादं

१. केतबिनो — म० । २. दण्डवागुराहि — स्या० । ३. स्या० पोत्यके नत्थि ।

४. अद्दसुं — सी०, रो० । ५. भुञ्जेय्याम — रो० ।

आपज्जिसु, अप्पमत्ता समाना न यथाकामकरणीया अहेसुं नेवापिकस्स
अमुस्मि निवापे ।

“तत्र, भिक्खवे, नेवापिकस्स च नेवापिकपरिसाय च एतदहोसि
— ‘सठास्सु नामिमे चतुत्था मिगजाता केटुभिनो, इद्धिमन्तास्सुनामिमे
चतुत्था मिगजाता परजना; इमं च नाम निवापं निवुत्तं परिभुञ्जन्ति, 5
न च नेसं जानाम आगतिं वा गतिं वा । यन्नून मयं इमं निवापं निवुत्तं
महतीहि दण्डवाकराहि समन्ता सप्पदेसं अनुपरिवारेय्याम, अप्पेव
नाम चतुत्थानं मिगजातानं आसयं पस्सेय्याम यत्थ ते गाहं गच्छेय्युं’
ति । ते अमुं निवापं निवुत्तं महतीहि दण्डवाकराहि समन्ता सप्पदेसं
अनुपरिवारेसुं । नेव खो, भिक्खवे, अद्दसं सु नेवापिको च नेवापिक- 10
परिसा च चतुत्थानं मिगजातानं आसयं, यत्थ ते गाहं गच्छेय्युं । तत्र,
भिक्खवे, नेवापिकस्स च नेवापिकपरिसाय च एतदहोमि — ‘सचे खो
मयं चतुत्थे मिगजाते घट्टेस्साम, ते घट्टिता अञ्जे घट्टेस्सन्ति’ ते
घट्टिता अञ्जे घट्टेस्सन्ति । एवं इमं निवापं निवुत्तं सब्बसो मिगजाता
परिमुञ्चिस्सन्ति^१ । यन्नून मयं चतुत्थे मिगजाते अज्झुपेक्खेय्यामा’ ति 15
अज्झुपेक्खिसु खो, भिक्खवे, नेवापिको च नेवापिकपरिसा च चतुत्थे
मिगजाते । एवं हि ते, भिक्खवे, चतुत्था’ मिगजाता परिमुच्चिसु
नेवापिकस्स इद्धानुभावा ।

B. 210

१ २. उपमाय अत्यविज्जापना

६. “उपमा खो मे अयं, भिक्खवे, कत्ता अत्थस्स विज्जाप-
नाय । अयं चेवेत्थ^२ अत्थो — निवापो ति खो, भिक्खवे, पञ्चत्तेतं 20
कामगुणानं अधिवचनं । नेवापिको ति खो, भिक्खवे, मारस्सोतं पापि-
मतो अधिवचनं । नेवापिकपरिसा ति खो, भिक्खवे, मारपरिसायेतं
अधिवचनं । मिगजाता ति खो, भिक्खवे, समणब्राह्मणानमेतं अधि-
वचनं ।

७. “तत्र, भिक्खवे, पठमा समणब्राह्मणा अमुं निवापं निवुत्तं 25
मारस्सं अमूनि च लोकामिसानि अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि
भुञ्जिसु । ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुञ्जमाना मदं

R. 156

१. घट्टिस्सन्ति — म० स्या० । २. रिञ्चिस्सन्ति — सी०, रो० । ३. चतुत्थापि — स्या० ।

४. वेत्थ — सी० ।

आपज्जिसु, मत्ता समाना पमादं आपज्जिसु, पमत्ता समाना यथाकाम-
करणीया अहेसुं मारस्स अमुस्मि निवापे अमुस्मि च लोकामिसे । एवं
हि ते, भिक्खवे, पठमा समणब्राह्मणा न परिमुच्चिसु मारस्स इद्धानु-
भावा । सेय्यथापि ते, भिक्खवे, पठमा मिगजाता तथूपमे अहं इमे
5 पठमे समणब्राह्मणे वदामि ।

B. 211

८. “तत्र, भिक्खवे, दुतिया समणब्राह्मणा एवं समचिन्तेसुं
— ‘ये खो ते पठमा समणब्राह्मणा ... भयभोगा पटिविरता अरञ्जा-
यतनानि अज्झोगाहेत्वा विहरेय्यामा’ ति । ते सब्बसो निवापभोजना
लोकामिसा पटिविरमिसु, भयभोगा पटिविरता अरञ्जायतनानि अज्झो-
10 गाहेत्वा विहरिसु । ते तत्थ साकभक्खा पि अहेसुं, सामाकभक्खा पि
अहेसुं, नीवारभक्खा पि अहेसुं, ददुलभक्खा पि अहेसुं, हटभक्खा पि
अहेसुं, कणभक्खा पि अहेसुं, आचामभक्खा पि अहेसुं, पिञ्जाकभक्खा
पि अहेसुं, तिणभक्खा पि अहेसुं, गोमयभक्खा पि अहेसुं, वनमूलफला-
हारा यापेसुं पयत्तफलभोजी । तेसं गिम्हानं पच्छिमे मासे, तिणोदक-
15 सङ्ख्ये, अधिमत्तकसिमानं पत्तो कायो होति । तेसं अधिमत्तकसिमानं
पत्तकायानं बलविरियं परिहायि । बलविरिये परिहीने चेतोविमुत्ति
परिहायि । चेतोविमुत्तिया परिहीनाय तमेव निवापं निवुत्तं मारस्स
पच्चागमिसु तानि च लोकामिसानि । ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता
भोजनानि भुञ्जिसु । ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुञ्ज-
20 माना मदं आपज्जिसु, मत्ता समाना पमादं आपज्जिसु, पमत्ता समाना
यथाकामकरणीया अहेसुं मारस्स अमुस्मि निवापे अमुस्मि च लोका-
मिसे । एवं हि ते, भिक्खवे, दुतिया पि समणब्राह्मणा न परिमुच्चिसु
मारस्स इद्धानुभावा । सेय्यथापि ते, भिक्खवे, दुतिया मिगजाता
तथूपमे अहं इमे दुतिये समणब्राह्मणे वदामि ।

R. 157

25 ९. “तत्र, भिक्खवे, ततिया समणब्राह्मणा एवं समचिन्तेसुं —
‘ये खो ते पठमा समणब्राह्मणा ... पे०... ये पि ते दुतिया समणब्राह्मणा
एवं समचिन्तेसुं — ये खो ते पठमा समणब्राह्मणा अमुं निवापं निवुत्तं
मारस्स अमूनि च लोकामिसानि ... पे०... एवं हि ते पठमा समणब्राह्मणा
न परिमुच्चिसु मारस्स इद्धानुभावा । यन्नून मयं सब्बसो निवापभोजना
30 लोकामिसा पटिविरमेय्याम, भयभोगा पटिविरता अरञ्जायतनानि
अज्झोगाहेत्वा विहरेय्यामा’ ति । ते सब्बसो निवापभोजना लोकामिसा

B. 212

पटिविरमिसु । भयभोगा पटिविरता अरञ्जायतनानि अज्झोगाहेत्वा
 विहरिसु । ते तत्थ साकभक्खा पि अहेसुं ...पे०... पवत्तफलभोजी । तेसं
 गिम्हानं पच्छिमे मासे तिणोदकसङ्ख्ये अधिमत्तकसिमानं पत्तो कायो
 होति । तेसं अधिमत्तकसिमानं पत्तकायानं बलविरियं परिहायि, बल-
 विरिये परिहीने चेतोविमुत्ति परिहायि, चेतोविमुत्तिया परिहीनाय तमेव 5
 निवापं निवुत्तं मारस्स पच्चागमिसु तानि च लोकामिसानि । ते तत्थ
 अनुपखज्ज मुच्छिता भोजनानि भुञ्जिसु । ते तत्थ अनुपखज्ज मुच्छिता
 भोजनानि भुञ्जमाना मदं आपज्जिसु, मत्ता समाना पमादं आपज्जिसु,
 पमत्ता समाना यथाकामकरणीया अहेसुं मारस्स अमुस्मि निवापे अमुस्मि
 च लोकामिसे । एवं हि ते दुतिया पि समणब्राह्मणा न परिमुच्चिसु 10 B. 213
 मारस्स इद्धानुभावा । यन्नून मयं अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि
 च लोकामिसानि उपनिस्साय आसयं कप्पेय्याम, तत्रासयं कप्पेत्वा
 अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि अननुपखज्ज
 अमुच्छिता भोजनानि भुञ्जिस्साम, अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि
 भुञ्जमाना न मदं आपज्जिस्साम, अमत्ता समाना न पमादं आपज्जि- 15
 स्साम, अप्पमत्ता समाना न यथाकामकरणीया भविस्साम मारस्स
 अमुस्मि निवापे अमुस्मि च लोकामिसे' ति ।

‘ते अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि उप-
 निस्साय आसयं कप्पयिसु । तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स
 अमूनि च लोकामिसानि अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुञ्जिसु । 20
 ते तत्थ अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुञ्जमाना न मदं आप-
 ज्जिसु, अमत्ता समाना न पमादं आपज्जिसु, अप्पमत्ता समाना न यथा-
 कामकरणीया अहेसुं मारस्स अमुस्मि निवापे अमुस्मि च लोकामिसे ।
 अपि च खो एवं दिट्ठिका अहेसुं – सस्सतो लोको इति पि, असस्सतो
 लोको इति पि; अन्तवा लोको इति पि अनन्तवा लोको इति पि; तं 25
 जीवं तं सरीरं इति पि अज्जं जीवं अज्जं सरीरं इति पि; होति
 तथागतो परं मरणा इति पि, न होति तथागतो परं मरणा इति पि,
 होति च न च होति तथागतो परं मरणा इति पि, नेव होति न न होति
 तथागतो परं मरणा इति पि । एवं हि ते, भिक्खवे, ततिया पि R. 158
 समणब्राह्मणा न परिमुच्चिसु मारस्स इद्धानुभावा । सेय्यथापि ते, 30 B. 213
 भिक्खवे, ततिया मिगजाता तथूपमे अहं इमे ततिये समणब्राह्मणे वदामि ।

१०. “तत्र, भिक्खवे, चतुत्था समणब्राह्मणा एवं समचिन्तेसुं —
 ‘ये खो ते पठमा समणब्राह्मणा अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स ... पे० ...
 एवं हि ते पठमा समणब्राह्मणा न परिमुच्चिसु मारस्स इद्धानुभावा ।
 ये पि ते दुत्तिया समणब्राह्मणा एवं समचिन्तेसुं — ये खो ते पठमा समण-
 ५ ब्राह्मणा ... पे० ... एवं हि ते पठमा समणब्राह्मणा न परिमुच्चिसु मारस्स
 इद्धानुभावा । यन्नून मयं सव्वसो निवापभोजना लोकामिसा पटिविर-
 मेय्याम भयभोगा पटिविरता अरञ्जायतनानि अज्झोगाहेत्वा विहरे-
 य्यामा ति । ते सव्वसो निवापभोजना लोकामिसा पटिविरमिसु ... पे०
 ... एवं हि ते दुत्तिया पि समणब्राह्मणा न परिमुच्चिसु मारस्स इद्दा-
 १० नुभावा । ये पि ते तत्तिया समणब्राह्मणा एवं समचिन्तेसुं — ‘ये खो ते
 पठमा समणब्राह्मणा ... पे० ... ये पि ते दुत्तिया ... पे० ... एवं हि ते
 दुत्तिया पि समणब्राह्मणा न परिमुच्चिसु मारस्स इद्धानुभावा । यन्नून
 मयं अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि उपनिस्साय
 आसयं कप्पेय्याम । तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि
 १५ च लोकामिसानि अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जिस्साम, अन-
 नुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना न मदं आपज्जिस्साम,
 अमत्ता समाना न पमादं आपज्जिस्साम, अप्पमत्ता समाना न यथाकाम-
 करणीया भविस्साम मारस्स अमुस्मिं निवापे अमुस्मिं च लोकामिसे’
 ते अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि उपनिस्साय
 २० आसयं कप्पयिसु । तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि
 च लोकामिसानि अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जिसु, ते तत्थ
 अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जमाना न मदं आपज्जिसु,
 अमत्ता समाना न पमादं आपज्जिसु, अप्पमत्ता समाना न यथाकाम-
 करणीया अहेसुं मारस्स अमुस्मिं निवापे अमुस्मिं च लोकामिसे । अपि
 २५ च खो एवं दिट्ठिका अहेसुं सस्सतो लोको इति पि ... पे० ... नेव होति
 न न होति तथागतो परं मरणा इति पि । एवं हि ते तत्तिया पि
 समणब्राह्मणा न परिमुच्चिसु मारस्स इद्धानुभावा । यन्नून मयं यत्थ
 अगति मारस्स च मारपरिसाय च तत्रासयं कप्पेय्याम । तत्रासयं
 ३० कप्पेत्वा अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि अननु-
 पखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुज्जिस्साम, अननुपखज्ज अमुच्छिता
 भोजनानि भुज्जमाना न मदं आपज्जिस्साम, अमत्ता समाना न पमादं

B. 214

R. 159

112. 21.

आपज्जिस्साम, अप्पमत्ता समाना न यथाकामकरणीया भविस्साम
मारस्स अमुस्मि निवापे अमुस्मि च लोकामिसे' ति ।

“ते यत्थ अगति मारस्स च मारपरिसाय च तत्रासयं कप्पयिंसु ।
तत्रासयं कप्पेत्वा अमुं निवापं निवुत्तं मारस्स अमूनि च लोकामिसानि
अननुपखज्ज अमुच्छिता भोजनानि भुञ्जिंसु, ते तत्थ अननुपखज्ज 5
अमुच्छिता भोजनानि भुञ्जमाना न मदं आपज्जिंसु, अमत्ता समाना न
पमादं आपज्जिंसु, अप्पमत्ता समाना न यथाकामकरणीया अहेसुं मारस्स
अमुस्मि निवापे अमुस्मि च लोकामिसे । एवं हि ते, भिक्खवे, चतुत्था
समणब्राह्मणा परिमुच्चिंसु मारस्स इद्धानुभावा । सेय्यथापि ते, भिक्खवे,
चतुत्था मिगजाता तथूपमे अहं इमे चतुत्थे समणब्राह्मणे वदामि । 10

११. “कथं च, भिक्खवे, अगति मारस्स च मारपरिसाय च ?
इध, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि
सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं' उपसम्पज्ज विह-
रति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु अन्धमकासि मारं, अपदं वधित्वा
मारचक्खुं अदस्सनं गतो पापिमतो । 15

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा
अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं
पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे
...पे०... पापिमतो ।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको 20
च विहरति सतो च सम्पजानो, सुखं च कायेन पटिसंवेदेति यं तं अरिया
आचिक्खन्ति 'उपेक्खको सतिमा सुखविहारी' ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज
विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे ... पे०... पापिमतो ।

B. 215

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च
पहाना, पुब्बे व सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा^१, अदुक्खमसुखं उपेक्खा- 25
सतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति,
भिक्खवे ... पे०... पापिमतो ।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो रूपसञ्ज्ञानं समति-
क्कमा पटिघसञ्ज्ञानं अत्थङ्गमा नानत्तसञ्ज्ञानं अमनसिकारा 'अनन्तो
आकासो' ति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, 30

भिक्षवे ... पे०... पापिमतो ।

“पुन च परं, भिक्षवे, भिक्षु सव्वसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्म अनन्तं विञ्जाणं ति विञ्जाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्षवे ... पे०... पापिमतो ।

R. 160 5 “पुन च परं, भिक्षवे, भिक्षु सव्वसो विञ्जाणञ्चायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ ति आकिञ्चञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्षवे ... पे०... पापिमतो ।

10 “पुन च परं, भिक्षवे, भिक्षु सव्वसो आकिञ्चञ्जायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्षवे ... पे०... पापिमतो ।

15 “पुन च परं, भिक्षवे, भिक्षु सव्वसो नेवसञ्जानासञ्जायतनं समतिक्कम्म सञ्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति । पञ्जाय चस्स दिस्वा आसवा परिक्षीणा होन्ति । अयं वुच्चति, भिक्षवे, भिक्षु अन्धमकासि मारं, अपदं वधित्वा मारचक्खुं अदस्सनं गतो पापिमतो तिण्णो लोके^१ विसत्तिकं” ति ।

१२. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्षू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

—:०:—

२६. पासरासिसुत्तं^१

१. रम्मकस्स ब्राह्मणस्स अस्समे

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं^२ निवा-
सेत्वा पत्तचीवरमादाय सावत्थि पिण्डाय पाविसि । अथ खो सम्बहुला
भिक्षु येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं
आनन्दं एतदवोचुं — “चिरस्सुता नो, आवुसो आनन्द, भगवतो सम्मुखा 5
धम्मी कथा । साधु मयं, आवुसो आनन्द, लभेय्याम भगवतो सम्मुखा
धम्मि^३ कथं सवनाया” ति ।

B. 216

“तेन हायस्मन्तो येन रम्मकस्स ब्राह्मणस्स अस्समो तेनुपसङ्क-
मथ; अप्पेव नाम लभेय्याथ भगवतो सम्मुखा धम्मि कथं सवनाया” ति ।
“एवमावुसो” ति खो ते भिक्षू आयस्मतो आनन्दस्स पच्चस्सोसुं । 10

२. अथ खो भगवा सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं
पिण्डपातपटिवकन्तो आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “आयामानन्द, येन
पुब्बारामो मिगारमातुपासादो तेनुपसङ्कमिस्साम दिवाविहाराया” ति ।
“एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि । अथ 15
खो भगवा आयस्मता आनन्देन सद्धि येन पुब्बारामो मिगारमातुपासादो
तेनुपसङ्कमि दिवाविहाराय । अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसत्त्वानां^४
वुट्ठितो आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “आयामानन्द, येन पुब्बकोट्टको
तेनुपसङ्कमिस्साम गत्तानि परिसिञ्चितुं” ति । “एवं, भन्ते” ति खो
आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि ।

R. 161

15

20

25

अथ खो भगवा आयस्मता आनन्देन सद्धि येन पुब्बकोट्टको तेनु-
पसङ्कमि गत्तानि परिसिञ्चितुं । पुब्बकोट्टके गत्तानि परिसिञ्चित्वा
पच्चुत्तरित्वा एकचीवरो अट्ठासि गत्तानि पुब्बापयमानो । अथ खो
आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “अयं, भन्ते, रम्मकस्स ब्राह्म-
णस्स अस्समो अविदूरे । रमणीयो, भन्ते, रम्मकस्स ब्राह्मणस्स अस्समो;
पासादिको, भन्ते, रम्मकस्स ब्राह्मणस्स अस्समो । साधु, भन्ते, भगवा 25

१. अरियपरियेसनसुत्तं — सी०, रो० । २. पुब्बण्हसमयं — सी०, रो० । ३. धम्मिकं —
रो० । ४. पातसत्त्वानां । — सी०, त्या०, रो० ।

येन रम्मकस्स ब्राह्मणस्स अस्समो तेनुपसङ्कमतु अनुकम्पं उपादाया”
ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन ।

B. 217

३. अथ खो भगवा येन रम्मकस्स ब्राह्मणस्स अस्समो तेनु-
पसङ्कमि । तेन खो पन समयेन सम्बहुला भिक्खू रम्मकस्स ब्राह्मणस्स
5 अस्समे धम्मिया कथाय सन्निसिन्ना होन्ति । अथ खो भगवा बहिद्वार-
कोट्टुके अट्ठासि कथापरियोसानं आगमयमानो । अथ खो भगवा कथा-
परियोसानं विदित्वा उक्कासित्वा अगगळं आकोटेसि^१ । विवरिसु खो ते
भिक्खू भगवतो द्वारं । अथ खो भगवा रम्मकस्स ब्राह्मणस्स अस्समं
पविसित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा भिक्खू
10 आमन्तेसि – “कायनुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना ? का
च पन वो अन्तराकथा विप्पकता” ति ?

“भगवन्तमे व खो नो, भन्ते, आरब्भ धम्मी कथा विप्पकता,
अथ भगवा अनुप्पत्तो” ति ।

“साधु, भिक्खवे ! एतं खो, भिक्खवे, तुम्हाकं पतिरूपं कुल-
15 पुत्तानं सद्धा अगारस्सा अनगारियं पब्बजितानं यं तुम्हे धम्मिया कथाय
सन्निसीदेय्याथ । सन्निपतितानं वो, भिक्खवे, द्वयं करणीयं – धम्मी वा
कथा, अरिया वा तुण्हीभावो ।

§ २. द्वे परियेसना

४. “द्वेमा, भिक्खवे, परियेसना – अरिया च परियेसना अन-
रिया च परियेसना ।

(क) अनरिया परियेसना

५. “कतमा च, भिक्खवे, अनरिया परियेसना ? इध, भिक्खवे,
20 एकच्चो अत्तना जातिधम्मो समानो जातिधम्मं येव परियेसति, अत्तना
जराधम्मो समानो जराधम्मं येव परियेसति, अत्तना ब्याधिधम्मो
समानो ब्याधिधम्मं येव परियेसति, अत्तना मरणधम्मो समानो
मरणधम्मं येव परियेसति, अत्तना सोकधम्मो समानो सोकधम्मं येव
25 परियेसति, अत्तना सङ्किलेसधम्मो समानो सङ्किलेसधम्मं येव
परियेसति ।

R. 162

“किञ्च, भिक्खवे, जातिधम्मं वदेथ ? पुत्तभरियं, भिक्खवे, जातिधम्मं, दासिदासं जातिधम्मं, अजेळकं जातिधम्मं, कुक्कुटसूकरं जातिधम्मं, हत्थिगवास्सवळवं जातिधम्मं, जातरूपरजतं जातिधम्मं । जातिधम्मा हेते, भिक्खवे, उपधयो । एत्थायं गथितो^१ मुच्छितो अज्झापन्नो^२ अत्तना जातिधम्मो समानो जातिधम्मं येव परियेसति । 5

“किञ्च, भिक्खवे, जराधम्मं वदेथ ? पुत्तभरियं, भिक्खवे, जराधम्मं, दासिदासं जराधम्मं, अजेळकं जराधम्मं, कुक्कुटसूकरं जराधम्मं, हत्थिगवास्सवळवं जराधम्मं, जातरूपरजतं जराधम्मं । जराधम्मा हेते, भिक्खवे, उपधयो । एत्थायं गथितो मुच्छितो अज्झापन्नो अत्तना जराधम्मो समानो जराधम्मं येव परियेसति । 10

B. 218

“किञ्च, भिक्खवे, व्याधिधम्मं वदेथ ? पुत्तभरियं, भिक्खवे, व्याधिधम्मं, दासिदासं व्याधिधम्मं, अजेळकं व्याधिधम्मं, कुक्कुटसूकरं व्याधिधम्मं, हत्थिगवास्सवळवं व्याधिधम्मं । व्याधिधम्मा हेते, भिक्खवे, उपधयो । एत्थायं गथितो मुच्छितो अज्झापन्नो अत्तना व्याधिधम्मो समानो व्याधिधम्मं येव परियेसति । 15

“किञ्च, भिक्खवे, मरणधम्मं वदेथ ? पुत्तभरियं, भिक्खवे, मरणधम्मं, दासिदासं मरणधम्मं, अजेळकं मरणधम्मं, कुक्कुटसूकरं मरणधम्मं, हत्थिगवास्सवळवं मरणधम्मं । मरणधम्मा हेते, भिक्खवे, उपधयो । एत्थायं गथितो मुच्छितो अज्झापन्नो अत्तना मरणधम्मो समानो मरणधम्मं येव परियेसति । 20

“किञ्च, भिक्खवे, सोकधम्मं वदेथ ? पुत्तभरियं, भिक्खवे, सोकधम्मं, दासिदासं सोकधम्मं, अजेळकं सोकधम्मं, कुक्कुटसूकरं सोकधम्मं, हत्थिगवास्सवळवं सोकधम्मं । सोकधम्मा हेते, भिक्खवे, उपधयो । एत्थायं गथितो मुच्छितो अज्झापन्नो अत्तना सोकधम्मो समानो सोकधम्मं येव परियेसति । 25

“किञ्च, भिक्खवे, सङ्किलेसधम्मं वदेथ ? पुत्तभरियं, भिक्खवे, सङ्किलेसधम्मं, दासिदासं सङ्किलेसधम्मं, अजेळकं सङ्किलेसधम्मं, कुक्कुटसूकरं सङ्किलेसधम्मं, हत्थिगवास्सवळवं सङ्किलेसधम्मं, जातरूपरजतं सङ्किलेसधम्मं । सङ्किलेसधम्मा हेते, भिक्खवे, उपधयो । एत्थायं

गथितो मुच्छितो अज्झापन्नो अत्तना सङ्किलेसधम्मो समानो सङ्किलेस-
धम्मं येव परियेसति । अयं, भिक्खवे, अनरिया परियेसना ।

(ख) अरिया परियेसना

६. “कतमा च, भिक्खवे, अरिया परियेसना ? इध, भिक्खवे,
R. 163 एकच्चो अत्तना जातिधम्मो समानो जातिधम्मे आदीनवं विदित्वा
5 अजातं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसति, अत्तना जराधम्मो समानो
जराधम्मे आदीनवं विदित्वा अजरं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसति,
अत्तना व्याधिधम्मो समानो व्याधिधम्मे आदीनवं विदित्वा अब्याधि
अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसति, अत्तना मरणधम्मो समानो
B. 219 मरणधम्मे आदीनवं विदित्वा अमृतं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परिये-
10 सति, अत्तना सोकधम्मो समानो सोकधम्मे आदीनवं विदित्वा असोकं
अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसति, अत्तना सङ्किलेसधम्मो समानो
सङ्किलेसधम्मे आदीनवं विदित्वा असङ्किलिट्ठं अनुत्तरं योगक्खेमं
निब्बानं परियेसति । अयं, भिक्खवे, अरिया परियेसना ।

३. बोधिसत्तस्स परियेसना

७. “अहं पि सुदं, भिक्खवे, पुब्बेव सम्बोधा अनभिसम्बुद्धो
15 बोधिसत्तो व समानो अत्तना जातिधम्मो समानो जातिधम्मं येव परि-
येसामि, अत्तना जराधम्मो समानो जराधम्मं येव परियेसामि, अत्तना
व्याधिधम्मो समानो व्याधिधम्मं येव परियेसामि, अत्तना मरणधम्मो
समानो मरणधम्मं येव परियेसामि, अत्तना सोकधम्मो समानो
सोकधम्मं येव परियेसामि, अत्तना सङ्किलेसधम्मो समानो सङ्किलेस-
20 धम्मं येव परियेसामि । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘किन्नु खो
अहं अत्तना जातिधम्मो समानो जातिधम्मं येव परियेसामि, अत्तना
जराधम्मो समानो ... अत्तना व्याधिधम्मो समानो ... अत्तना मरण-
धम्मो समानो ... अत्तना सोकधम्मो समानो ... अत्तना सङ्किलेसधम्मो
समानो सङ्किलेसधम्मं येव परियेसामि ? यन्नूनाहं अत्तना जातिधम्मो
25 समानो जातिधम्मे आदीनवं विदित्वा अजातं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं
परियेसेय्यं, अत्तना जराधम्मो समानो जराधम्मे आदीनवं विदित्वा
अजरं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसेय्यं, अत्तना व्याधिधम्मो

समानो व्याधिधम्मो आदीनवं विदित्वा अब्याधि अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसेय्यं, अत्तना मरणधम्मो समानो मरणधम्मो आदीनवं विदित्वा अमतं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसेय्यं, अत्तना सोकधम्मो समानो सोकधम्मो आदीनवं विदित्वा असोकं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसेय्यं, अत्तना सङ्किलेसधम्मो समानो सङ्किलेसधम्मो आदीनवं विदित्वा असङ्किलिट्ठं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसेय्यं' ति । 5

८. “सो खो अहं, भिक्खवे, अपरेन समयेन दहरो व समानो, सुसुकाळकेसो, भद्रेन योब्बनेन समन्नागतो, पठमेन वयसा, अकामकानं मातापितूनं^१ अस्सुमुखानं रुदन्तानं^२ केसमस्सुं ओहारेत्वा, कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजि । सो एवं पब्बजितो समानो किं-कुसलगवेसी अनुत्तरं सन्तिवरपदं परियेसमानो येन आळारो कालामो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आळारं कालामं एतदवोचं – ‘इच्छामहं, आवुसो कालाम, इमस्मि धम्मविनये ब्रह्मचरियं चरितुं’ ति । एवं वुत्ते, भिक्खवे, आळारो कालामो मं एतदवोच – ‘विहरतायस्मा; तादिसो अयं धम्मो यत्थ विञ्जू पुरिसो नचिरस्सेव सकं आचरियकं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरेय्या’ ति । सो खो अहं, भिक्खवे, नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं परियापुणिं । सो खो अहं, भिक्खवे, तावतकेनेव ओट्टपहतमत्तेन लपितलापनमत्तेन जाणवादं च वदामि थेरवादं च, ‘जानामि पस्सामी’ ति च पटिज्जानामि अहं चैव अञ्जे च । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि – ‘न खो आळारो कालामो इमं धम्मं केवलं सद्धामत्तकेन सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरामी ति पवेदेति । अद्धा आळारो कालामो इमं धम्मं जानं पस्सं विहरती’ ति । 10 15 R. 164 20

९. “अथ ख्वाहं, भिक्खवे, येन आळारो कालामो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आळारं कालामं एतदवोचं – ‘कित्तावता नो, आवुसो कालाम, इमं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरामी^३ ति पवेदेसी’ ति ? एवं वुत्ते, भिक्खवे, आळारो कालामो आकिञ्च-ज्जायतनं पवेदेसि । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि – ‘न खो आळारस्से व कालामस्स अत्थि सद्धा, मय्हं पत्थि सद्धा; न खो आळारस्से व 25

१. मातापितुभं – सी०, रो० । २. रोदन्तानं – स्या० । ३. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि ।

कालामस्स अत्थि विग्गियं^१, मय्हं पत्थि विरियं; न खो आळारस्से व कालामस्स अत्थि सत्ति, मय्हं पत्थि सत्ति; न खो आळारस्से व कालामस्स अत्थि समाधि, मय्हं पत्थि समाधि; न खो आळारस्से व कालामस्स अत्थि पञ्ञा, मय्हं पत्थि पञ्ञा । यन्नूनाहं यं धम्मं आळारो
 5 कालामो सयं अभिञ्ञा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरामी ति पवेदेति, तस्स धम्मस्स सच्छिकिरियाय पदहेय्यं^२ ति । सो खो अहं, भिक्खवे, नच्चिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं सयं अभिञ्ञा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहासि ।

१०. “अथ ख्वाहं, भिक्खवे, येन आळारो कालामो तेनुप-
 10 सङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आळारं कालामं एतदवोचं— ‘एत्तावता नो^३, आवुसो कालाम, इमं धम्मं सयं अभिञ्ञा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज पवेदेसी’ ति ?

B. 221

‘एत्तावता खो अहं, आवुसो, इमं धम्मं सयं अभिञ्ञा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज पवेदेमी’ ति ।

15 ‘अहं पि खो, आवुसो, एत्तावता इमं धम्मं सयं अभिञ्ञा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरामी’ ति ।

R. 165

‘लाभा नो, आवुसो, सुलद्धं नो, आवुसो, ये मयं आयस्मन्तं तादिसं सब्रह्मचारिं पस्साम । इति याहं धम्मं सयं अभिञ्ञा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज पवेदेमि तं त्वं धम्मं सयं अभिञ्ञा सच्छिक्त्वा
 20 उपसम्पज्ज विहरसि । यं त्वं धम्मं सयं अभिञ्ञा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरसि तमहं धम्मं सयं अभिञ्ञा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज पवेदेमि । इति याहं धम्मं जानामि तं त्वं धम्मं जानासि, यं त्वं धम्मं जानासि तमहं धम्मं जानामि । इति यादिसो अहं तादिसो तुवं^४, यादिसो तुवं तादिसो अहं । एहि दानि, आवुसो, उभो व सन्ता इमं
 25 गणं परिहरामा’ ति । इति खो, भिक्खवे, आळारो कालामो आचरियो मे समानो^५ अन्तेवासिं मं समानं अत्तना^६ समसमं ठपेसि,^६ उळाराय च मं पूजाय पूजेसि । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘नायं धम्मो निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिञ्ञाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्तति, यावदेव आकिञ्चञ्ञायतनुपपत्तिया’

१. वीरियं—म० । २. खो—स्या० । ३. त्वं—सी०, स्या० । ४. समानो अत्तनो—म० । ५. अत्तनो—सी०, रो० । ६. ठपेति—स्या० ।

ति । सो खो अहं, भिक्खवे, तं धम्मं अनलङ्घरित्वा तस्मा धम्मा
निब्बिज्ज अपक्कमि ।

११. “सो खो अहं, भिक्खवे, किं-कुसलगवेसी अनुत्तरं सन्ति-
वरपदं परिऐसमानो येन उद्दको^१ रामपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा
उद्दकं रामपुत्तं एतदवोचं – ‘इच्छामहं, आवुसो, इमस्मि धम्मविनये 5
ब्रह्मचरियं चरितुं’ ति । एवं वुत्ते, भिक्खवे, उद्दको रामपुत्तो मं एतद-
वोच – ‘विहरतायस्मा; तादिसो अयं धम्मो यत्थ विञ्जू पुरिसो नचि-
रस्सेव सकं आचरियकं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विह-
रेय्या’ ति । सो खो अहं, भिक्खवे, नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं
परियापुणि । सो खो अहं, भिक्खवे, तावतकेनेव ओट्टपहतमत्तेन 10 B. 222
लपितलापनभत्तेन जाणवादं च वदामि थेरवादं च, ‘जानामि पस्सामी’
ति च पटिजानामि अहं चेव अञ्जे च । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतद-
होसि – ‘न खो रामो इमं धम्मं केवलं सद्धामत्तकेन सयं अभिञ्जा
सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामी ति पवेदेसि; अद्धा रामो इमं धम्मं
जानं पस्सं विहासी’ ति । 15

१२. “अथ स्वाहं, भिक्खवे, येन उद्दको रामपुत्तो तेनुपसङ्कमि;
उपसङ्कमित्वा उद्दकं रामपुत्तं एतदवोचं – ‘कित्तावता नो, आवुसो,
रामो इमं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामी’ ति
पवेदेसी’ ति ? एवं वुत्ते, भिक्खवे, उद्दको रामपुत्तो नेवसञ्जाना-
सञ्जायतनं पवेदेसि । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि – ‘न खो 20
रामस्से व अहोसि सद्धा, मय्हं पत्थि सद्धा; न खो रामस्से व अहोसि
विरियं, मय्हं पत्थि विरियं; न खो रामस्से व अहोसि सति, मय्हं पत्थि
सति; न खो रामस्से व अहोसि समाधि, मय्हं पत्थि समाधि, न खो
रामस्से व अहोसि पञ्जा, मय्हं पत्थि पञ्जा । यन्नूनाहं यं धम्मं रामो
सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामी ति पवेदेसि तस्स 25
धम्मस्म सच्छिकिरियाय पदहेय्यं’ ति । सो खो अहं, भिक्खवे, नचि-
रस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज
विहासि ।

१३. “अथ स्वाहं, भिक्खवे, येन उद्दको रामपुत्तो तेनुपसङ्कमि;
उपसङ्कमित्वा उद्दकं रामपुत्तं एतदवोचं – ‘एत्तावता नो, आवुसो, रामो 30

इमं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज पवेदेसी' ति ?

‘एत्तावता खो, आवुसो, रामो इमं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छि-
कत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसी’ ति ।

‘अहं पि खो, आवुसो, एत्तावता इमं धम्मं सयं अभिञ्जा
5 सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरामी’ ति ।

‘लाभा नो, आवुसो, सुलद्धं नो, आवुसो, ये मयं आयस्मन्तं
तादिसं सब्रह्मचारिं पस्साम । इति यं धम्मं रामो सयं अभिञ्जा
सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज पवेदेसि, तं त्वं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छि-
कत्वा उपसम्पज्ज विहरसि । यं त्वं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा
10 उपसम्पज्ज विहरसि, तं धम्मं रामो सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उप-
सम्पज्ज पवेदेसि । इति यं धम्मं रामो अभिञ्जासि तं त्वं धम्मं
जानासि, यं त्वं धम्मं जानासि तं धम्मं रामो अभिञ्जासि^१ । इति
यादिसो रामो अहोसि तादिसो तुवं, यादिसो तुवं तादिसो रामो अहोसि ।
B. 223 एहि दानि, आवुसो, तुवं इमं गणं परिहरा’ ति । इति खो, भिक्खवे,
15 उद्दको रामपुत्तो सब्रह्मचारी मे समानो आचरियद्दाने मं ठपेसि, उल्ला-
राय च मं पूजाय पूजेसि । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि – ‘नायं
धम्मो निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिञ्जाय
न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्तति, यावदेव नेवसञ्जानासञ्जाय-
तनूपपत्तिाय’ ति । सो खो अहं, भिक्खवे, तं धम्मं अनलङ्कुरित्वा
20 तस्मा धम्मा निब्बिज्ज अपक्कमि ।

१४. “सो खो अहं, भिक्खवे, किं-कुसलगवेसी अनुत्तरं सन्ति-
वरपदं परियेसमानो मगधेसु अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन उरुवेला
सेनानिगमो तदवसरि । तत्थद्दसं रमणीयं भूमिभागं, पासादिकं च
वनसण्डं, नदिं च सन्दन्ति सेतकं सुपत्तिथं रमणीयं, समन्ता च गोचर-
25 गामं । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि – ‘रमणीयो वत, भो, भूमि-
भागो, पासादिको च वनसण्डो, नदी च सन्दति सेतका सुपत्तिथा
रमणीया, समन्ता च गोचरगामो । अलं वतिदं कुलपुत्तस्स पधानत्थि-
कस्स पधानाया’ ति । सो खो अहं, भिक्खवे, तत्थेव निसीदि – अल-
मिदं पधानाया ति ।

§ ४. सम्मासम्बुद्धो भगवा

१५. “सो खो अहं, भिक्खवे, अत्तना जातिधम्मो समानो जातिधम्मो आदीनवं विदित्वा अजातं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परिये-
 समानो अजातं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं अज्झगमं, अत्तना जरा-
 धम्मो समानो जराधम्मो आदीनवं विदित्वा अजरं अनुत्तरं योगक्खेमं
 निब्बानं परियेसमानो अजरं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं अज्झगमं, 5
 अत्तना व्याधिधम्मो समानो व्याधिधम्मो आदीनवं विदित्वा अब्याधि
 अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसमानो अब्याधि अनुत्तरं योगक्खेमं
 निब्बानं अज्झगमं, अत्तना मरणधम्मो समानो मरणधम्मो आदीनवं
 विदित्वा अमतं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं अज्झगमं, अत्तना
 सोकधम्मो समानो सोकधम्मो आदीनवं विदित्वा असोकं अनुत्तरं 10
 योगक्खेमं निब्बानं अज्झगमं, अत्तना सङ्किलेसधम्मो समानो सङ्किलेस-
 धम्मो आदीनवं विदित्वा असङ्किलिट्ठं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परि-
 येसमानो असङ्किलिट्ठं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं अज्झगमं । जाणं
 च पन मे दस्सनं उदपादि -- ‘अकुप्पा मे विमुत्ति, अयमन्तिमा जाति,
 नत्थि दानि पुनब्भवो’ ति । 15

१६. “तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि -- ‘अधिगतो खो म्यायं
 धम्मो गम्भीरो दुद्दसो दुरनुबोधो सन्तो पणीतो अतक्कावचरो निपुणो
 पण्डितवेदनीयो । आलयरामा खो पनायं पजा आलयरता आलयसम्मु-
 दिता । आलयरामाय खो पन पजाय आलयरताय आलयसम्मुदिताय
 दुद्दसं इदं ठानं यदिदं -- इदप्पच्चयता पटिच्चसमुप्पादो । इदं पि खो 20
 ठानं दुद्दसं यदिदं -- सब्बसङ्खारसमथो सब्बूपधिपटिनिस्सगो तण्हक्खयो
 विरागो निरोधो निब्बानं । अहं चेव खो पन धम्मं देसेय्यं, परे च मे न
 अजानेय्युं, सो ममस्स किलमथो, सा ममस्स विहेसा’ ति । अपिस्सु मं,
 भिक्खवे, इमा अनच्छरिया गाथायो पटिभंसु पुब्बे अस्सुतपुब्बा --

B. 224

R.168

‘किच्छेन मे अधिगतं, हलं दानि पकासितुं ।

25

रागदोसपरेतहि, नायं धम्मो सुसम्बुद्धो ॥

‘पटिसोतगामि निपुणं, गम्भीरं दुद्दसं अणुं ।

रागरत्ता न दक्खन्ति’, तमोखन्धेन आवुटा^१’ ति ॥

१. दक्खन्ति -- सी०, रो० । २. आवुटा -- सी०, रो०; आवुता -- स्या० ।

१७. “इतिह मे, भिक्खवे, पटिसञ्चिक्खतो अप्पोस्सुक्कताय चित्तं नमति, नो धम्मदेसनाय । अथ खो, भिक्खवे, ब्रह्मणो सहम्प-
 तिस्स मम चेतसा चेतोपरिवितक्कमञ्जाय एतदहोसि — ‘नस्सति वत
 भो लोको, विनस्सति वत भो लोको, यत्र हि नाम तथागतस्स अरहतो
 5 सम्मासम्बुद्धस्स अप्पोस्सुक्कताय चित्तं नमति, नो धम्मदेसनाया’ ति ।
 अथ खो, भिक्खवे, ब्रह्मा सहम्पति — सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो
 सम्मिञ्जितं^१ वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं सम्मिञ्जेय्य, एवमेव^२ —
 ब्रह्मलोके अन्तरहितो मम पुरतो पातुरहोसि । अथ खो, भिक्खवे, ब्रह्मा
 सहम्पति एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा येनाहं तेनञ्जलि पणामेत्वा मं
 10 एतदवोच — ‘देसेतु, भन्ते, भगवा धम्मं, देसेतु सुगतो धम्मं । सन्ति सत्ता
 अप्परजक्खजातिका, अस्सवनता धम्मस्स परिहायन्ति । भविस्सन्ति
 धम्मस्स अञ्जातारो’ ति । इदमवोच, भिक्खवे, ब्रह्मा सहम्पति । इदं
 वत्वा अथापरं एतदवोच —

B. 225

15

‘पातुरहोसि मगधेसु पुब्बे,
 धम्मो असुद्धो समलेहि चिन्तितो ।
 अपापुरेतं^३ अमतस्स द्वारं,
 सुणन्तु धम्मं विमलेनानुबुद्धं ॥

20

‘सेले यथा पब्बतमुद्धनिट्ठितो,
 यथा पि पस्से जनतं समन्ततो ।
 तथूपमं धम्ममयं सुमेध,
 पासादमारुह समन्तचक्खु ।
 सोकावतिण्णं^४ जनतमपेतसोको,
 अवेक्खस्सु जातिजराभिभूतं ॥

R. 169

25

‘उट्ठेहि वीर विजितसङ्गाम,
 सत्थवाह अनण विचर लोके ।
 देसस्सु^५ भगवा धम्मं,
 अञ्जातारो भविस्सन्ती’ ति ॥

१८. “अथ खो अहं, भिक्खवे, ब्रह्मणो च अज्झेसनं विदित्वा
 सत्तेसु च कारुञ्जतं पटिच्च बुद्धचक्खुना लोकं वोलोकेसि । अहंसं

१. सम्मिञ्जितं — म० । २. एवमेवं — सी०, रो० । ३. अपापुरेतं — सी० । ४. सोका-
 वकिण्णं — त्या० । ५. देसेतु — त्या० ।

खो अहं, भिक्खवे, बुद्धचक्खुना लोकं वोलोकेन्तो सत्ते अप्परजक्खे
 महारजक्खे, तिक्खिन्द्रिये मुदिन्द्रिये, स्वाकारे द्वाकारे, सुविञ्जापये
 दुविञ्जापये, अप्पेकच्चे परलोकवज्जभयदस्साविने^१ विहरन्ते, अप्पे-
 कच्चे न परलोकवज्जभयदस्साविने विहरन्ते । सेय्यथापि नाम उप्प-
 लिनियं वा पदुमिनियं वा पुण्डरीकिनियं वा अप्पेकच्चानि उप्पलानि 5
 वा पदुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवद्धानि उदका-
 नुगगतानि अन्तोनिमुग्गपोसीनि^२, अप्पेकच्चानि उप्पलानि वा पदुमानि
 वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवद्धानि^३ उदकानुगगतानि
 समोदकं ठितानि, अप्पेकच्चानि उप्पलानि वा पदुमानि वा पुण्डरीकानि
 वा उदके जातानि उदके संवद्धानि उदकं^४ अच्चुग्गम्म ठितानि^५ अनु- 10
 पलित्तानि उदकेन; एवमेव खो अहं, भिक्खवे, बुद्धचक्खुना लोकं
 वोलोकेन्तो अद्दसं सत्ते अप्परजक्खे महारजक्खे, तिक्खिन्द्रिये मुदिन्द्रिये,
 स्वाकारे द्वाकारे, सुविञ्जापये दुविञ्जापये, अप्पेकच्चे परलोकवज्ज-
 भयदस्साविने विहरन्ते, अप्पेकच्चे^६ न परलोकवज्जभयदस्साविने विह-
 रन्ते^७ । अथ ख्वाहं, भिक्खवे, ब्रह्मानं सहम्पतिं गाथाय पच्चभासिं^८ — 15

B. 226

‘अपारुता तेसं अमतस्स द्वारा,
 ये सोतवन्तो पमुञ्चन्तु सद्धं ।

विहिंससञ्जी पगुणं न भासि,
 धम्मं पणीतं मनुजेसु ब्रह्मे’ ति ॥

‘अथ खो, भिक्खवे, ब्रह्मा सहम्पतिं ‘क्तावकासो खोमिह भगवता 20
 धम्मदेसनाया’ ति मं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेवन्तरधायि ।

§ ५. धम्मचक्कपवत्तनं

१६. ‘तस्स मय्हं भिक्खवे, एतदहोसि — ‘कस्स नु खो अहं
 पठमं धम्मं देसेय्यं; को इमं धम्मं खिप्पमेव आजानिस्सती’ ति ? तस्स
 मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘अयं खो आळारो कालामो पण्डितो वियत्तो^१
 मेधावी दीघरत्तं अप्परजक्खजातिको; यन्नूनाहं आळारस्स कालामस्स 25 R. 170
 पठमं धम्मं देसेय्यं । सो इमं धम्मं खिप्पमेव आजानिस्सती’ ति ।

१. ० दस्साविनो — स्या० । २. ० पोसितानि — स्या० । ३. संवद्धानि — सी०,
 रो० । ४. उदका — सी०, रो० । ५. तिट्ठन्ति — सी०, स्या०, रो० । ६-६. सी०, रो० पोत्यकेसु
 नत्थि । ७. अज्झभासि — स्या० । ८. व्यत्तो — सी० ।

अथ खो मं, भिक्खवे, देवता उपसङ्कमित्वा एतदवोच' - 'सत्ताहकाल-
ङ्कतो', भन्ते, आळारो कालामो' ति । जाणं च पन मे दस्सनं उद-
पादि - 'सत्ताहकालङ्कतो आळारो कालामो' ति । तस्स मय्हं, भिक्खवे,
एतदहोसि - 'महाजानियो खो आळारो कालामो । सचे हि सो इमं
5 धम्मं सुणेय्य, खिप्पमेव आजानेय्या' ति ।

"तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि - 'कस्स नु खो अहं पठमं
धम्मं देसेय्यं; को इमं धम्मं खिप्पमेव आजानिस्सती' ति ? तस्स मय्हं,
भिक्खवे, एतदहोसि - 'अयं खो उद्दको' रामपुत्तो पण्डितो वियत्तो
मेधावी, दीघरत्तं अप्परजक्खजातिको । यन्नूनाहं उद्दकस्स रामपुत्तस्स
10 पठमं धम्मं देसेय्यं । सो इमं धम्मं खिप्पमेव आजानिस्सती' ति ।
अथ खो मं, भिक्खवे, देवता उपसङ्कमित्वा एतदवोच - 'अभिदोसकाल-
ङ्कतो, भन्ते, उद्दको रामपुत्तो' ति । जाणं च पन मे दस्सनं उदपादि
- 'अभिदोसकालङ्कतो उद्दको रामपुत्तो' ति । तस्स मय्हं, भिक्खवे,
एतदहोसि - 'महाजानियो खो उद्दको रामपुत्तो । सचे हि सो इमं
B. 227 15 धम्मं सुणेय्य, खिप्पमेव आजानेय्या' ति ।

"तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि - 'कस्स नु खो अहं पठमं
धम्मं देसेय्यं; को इमं धम्मं खिप्पमेव आजानिस्सती' ति ? तस्स मय्हं,
भिक्खवे, एतदहोसि - 'बहुकारा खो मे पञ्चवग्गिया भिक्खू, ये मं
पधानपहित्तं उपट्ठहिंसु । यन्नूनाहं पञ्चवग्गियानं भिक्खून् पठमं धम्मं
20 देसेय्यं' ति । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि - 'कहं नु खो एतरहि
पञ्चवग्गिया भिक्खू विहरन्ती' ति ? अहसं खो अहं, भिक्खवे, दिब्बेन
चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन पञ्चवग्गिये भिक्खू बाराणसियं
विहरन्ते इसिपतने मिगदाये ।

२०. "अथ ख्वाहं, भिक्खवे, उरुवेलायं यथाभिरन्तं विहरित्वा
25 येन बाराणसी तेन चारिकं पक्कमि" । अहसा खो मं, भिक्खवे, उपको
आजीवको अन्तरा च गयं अन्तरा च बोधिं अद्धानमगगप्पटिपन्नं;
दिस्वान मं एतदवोच - 'विप्पसन्नानि खो ते, आवुसो, इन्द्रियानि,
परिसुद्धो छविवण्णो परियोदातो ! कंसि त्वं, आवुसो, उद्दिस्स पब्ब-
जितो, को वा ते सत्था, कस्स वा त्वं धम्मं रोचेसी' ति ? एवं वुत्ते,
R. 171

१. एतदवोचुं - रो० । २. कालकतो - सी०, रो० । ३. उद्दको - म० । ४.
पक्कमि - स्या०, रो० ।

अहं, भिक्खवे, उपकं आजीवकं गाथाहि^१ अज्झभासि -

‘सब्बाभिभू सब्बविदूहमस्मि, सब्बेसु धम्मेसु अनूपलित्तो ।

सब्बञ्जहो तण्हक्खये विमुत्तो, सयं अभिञ्जाय कमुद्दिसेय्यं ॥

‘न मे आचरियो अत्थि, सदिसो मे न विज्जति ।

सदंवक्कस्मि लोकस्मि, नत्थि मे पटिपुग्गलो ॥ 5

‘अहं हि अरहा लोके, अहं सत्था अनुत्तरो ।

एकोम्हि सम्मासम्बुद्धो, सीतिभूतोस्मि निब्बुतो ॥

‘धम्मचक्कं पवत्तेतुं, गच्छामि कासिनं पुरं ।

अन्धभूतस्मि^२ लोकस्मि, आहञ्छं^३ अमतदुन्दुभिं”^४ ति ॥

“यथा खो त्वं, आवुसो, पटिजानासि, अरहसि अनन्तजिनो” ति ! 10

“मादिसा वे जिना होन्ति, ये पत्ता आसवक्खयं ।

जिता मे पापका धम्मा, तस्माहमुपकं जिनो ति ॥

“एवं वुत्ते, भिक्खवे, उपको आजीवको ‘हुवेय्यापावुसो” ति

B. 228

वत्त्वा सीसं ओकम्पेत्त्वा उम्मग्गं गहेत्त्वा पक्कामि ।

२१. “अथ ख्वाहं, भिक्खवे, अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन 15

बाराणसी इसिपतनं मिगदायो येन पञ्चवग्गिया भिक्खू तेनुपसङ्कमि ।

अद्दसंसु^५ खो मं, भिक्खवे, पञ्चवग्गिया भिक्खू दूरतो आगच्छन्तं;

दिस्वान अञ्जमञ्जं सण्ठपेसुं - ‘अयं खो, आवुसो, समणो गोतमो

आगच्छति बाहुल्लिको^६ पधानविब्भन्तो आवत्तो बाहुल्लाय । सो नेव

अभिवादेतब्बो, न पच्चुट्ठातब्बो; नास्स पत्तचीवरं पटिग्गहेतब्बं । अपि 20

च खो आसनं ठपेतब्बं, सचे आकल्लिस्सति निसीदिस्सती’ ति । यथा

यथा खो अहं, भिक्खवे, उपसङ्कमि^७ तथा तथा पञ्चवग्गिया भिक्खू

नासक्खिसु सकाय कतिकाय सण्ठातुं । अप्पेकच्चे मं पच्चुग्गन्त्वा पत्त-

चीवरं पटिग्गहेसुं, अप्पेकच्चे आसनं पञ्जापेसुं^८, अप्पेकच्चे पादोदकं

उपट्ठपेसुं । अपि च खो मं नामेन च आवुसोवादेन च समुदाचरन्ति । 25

२२. “एवं वुत्ते, अहं, भिक्खवे, पञ्चवग्गिये भिक्खू एतद-

वोचं - ‘मा, भिक्खवे, तथागतं नामेन च आवुसोवादेन च समुदाचरथ’ ।

१. गाथाय - स्या० । २. अन्धीभूतस्मि - म० । ३. आहञ्जि - स्या० । ४. हुवेय्यापावुसो - म०; हुवेय्यावुसो - स्या० । ५. अद्दसासुं - सी०, रो० । ६. बाहुल्लिको - सी०, रो० । ७. उपसङ्कमामि - सी०, रो० । ८. पञ्जापेसुं - सी०, रो० । ९. समुदाचरित्थ - सी०, स्या०, रो० ।

R. 172

अरहं, भिक्खवे, तथागतो सम्मासम्बुद्धो । ओदहथ, भिक्खवे, सोतं । अमतमधिगतं । अहमनुसासामि, अहं धम्मं देसेमि । यथानुसिट्ठं तथा पटिपज्जमाना नचिरस्सेव – यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं – ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे

5 सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सथा' ति । एवं वुत्ते, भिक्खवे, पञ्चवगिया भिक्खू मं एतदवोचुं – 'ताय पि खो त्वं, आवुसो गोतम, इरियाय ताय पटिपदाय ताय दुक्करकारिकाय नाज्झगमा उत्तरि-

मनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसं, किं पन त्वं एतरहि बाहु-
ल्लिको पधानविब्भन्तो आवत्तो बाहुल्लाय अधिगमिस्ससि उत्तरिमनुस्स-

10 धम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसं' ति ? एवं वुत्ते, अहं, भिक्खवे, पञ्चवगिये भिक्खू एतदवोचं – 'न, भिक्खवे, तथागतो बाहुल्लिको, न पधानविब्भन्तो, न आवत्तो बाहुल्लाय । अरहं, भिक्खवे, तथागतो सम्मासम्बुद्धो । ओदहथ, भिक्खवे, सोतं । अमतमधिगतं । अहमनु-

B. 229

सासामि, अहं धम्मं देसेमि । यथानुसिट्ठं तथा पटिपज्जमाना नचि-

15 रस्सेव – यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं – ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छि-

क्त्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सथा' ति । दुतियं पि खो, भिक्खवे, पञ्च-

वगिया भिक्खू मं एतदवोचुं – 'ताय पि खो त्वं, आवुसो गोतम, इरियाय

...पे०... उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसं' ति ? दुतियं

20 पि खो अहं, भिक्खवे, पञ्चवगिये भिक्खू एतदवोचं – 'न, भिक्खवे, तथागतो बाहुल्लिको ... पे०... उपसम्पज्ज विहरिस्सथा' ति । ततियं पि खो, भिक्खवे, पञ्चवगिया भिक्खू मं एतदवोचुं – 'ताय पि खो त्वं, आवुसो गोतम, इरियाय ताय पटिपदाय ताय दुक्करकारिकाय नाज्झगमा उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसं, किं पन

25 त्वं एतरहि बाहुल्लिको पधानविब्भन्तो आवत्तो बाहुल्लाय अधिगमि-
स्ससि उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसं' ति ?

२३. "एवं वुत्ते, अहं, भिक्खवे, पञ्चवगिये भिक्खू एतदवोचं—
'अभिजानाथ मे नो तुम्हे, भिक्खवे, इतो पुब्बे एवरूपं भासितमेतं' ति ?
'नो हेतं, भन्ते' ।

30

'अरहं, भिक्खवे, तथागतो सम्मासम्बुद्धो । ओदहथ, भिक्खवे,

सोतं । अमतमधिगतं । अहमनुसासामि, अहं धम्मं देसेमि । यथानु-
सिट्ठं तथा पटिपज्जमाना नचिरस्सेव — यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव
अगारस्मा अनगारियं पव्वजन्ति तदनुत्तरं — ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव
धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिक्तत्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सथा' ति ।

R. 173

२४. “असक्खि खो अहं, भिक्खवे, पञ्चवग्गिये भिक्खू सञ्जापेतुं ।
द्वे पि सुदं, भिक्खवे, भिक्खू ओवदामि, तयो भिक्खू पिण्डाय चरन्ति ।
यं तयो भिक्खू पिण्डाय चरित्वा आहरन्ति तेन छब्बग्गिया' एवं
यापेम । तयो पि सुदं, भिक्खवे, भिक्खू ओवदामि, द्वे पि भिक्खू
पिण्डाय चरन्ति । यं द्वे भिक्खू पिण्डाय चरित्वा आहरन्ति तेन छब्ब-
ग्गिया यापेम । अथ खो, भिक्खवे, पञ्चवग्गिया भिक्खू मया एवं
ओवदियमाना एवं अनुसासियमाना अत्तना जातिधम्मा समाना जाति-
धम्मे आदीनवं विदित्वा अजातं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परियेसमाना
अजातं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं अज्झगमंसु, अत्तना जराधम्मा
समाना जराधम्मे आदीनवं विदित्वा अजरं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं
परियेसमाना अजरं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं अज्झगमंसु, अत्तना
व्याधिधम्मा समाना...पे०... अत्तना मरणधम्मा समाना...पे०...अत्तना
सोकधम्मा समाना...पे०... अत्तना सङ्किलेसधम्मा समाना सङ्किलेस-
धम्मे आदीनवं विदित्वा असङ्किलिट्ठं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं परिये-
समाना असङ्किलिट्ठं अनुत्तरं योगक्खेमं निब्बानं अज्झगमंसु । जाणं
च पन नेसं दस्सनं उदपादि — ‘अकुप्पा नो विमुत्ति, अयमन्तिमा जाति,
नत्थि दानि पुनवभवो’ ति ।

10 B. 230

15

20

§ ६. पासरासि-उपमा

२५. “पञ्चमे, भिक्खवे, कामगुणा । कतमे पञ्च ? चक्खु-
विञ्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया,
सोतविञ्जेय्या सद्दा ... पे०... धानविञ्जेय्या गन्धा ... जिब्हाविञ्जेय्या
रसा ... कायविञ्जेय्या फोट्ठबा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूप-
संहिता रजनीया । इमे खो, भिक्खवे, पञ्च कामगुणा । ये हि केचि,
भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमे पञ्च कामगुणे गथिता' मुच्छिता
अज्झोपन्ना^१ अनादीनवदस्साविनो अनिस्सरणपञ्जा परिभुञ्जन्ति

25

१. छवग्गा — सी०, स्या०; छवग्गो — रो० । २. गथिता — स्या० । ३. अज्झा-
पन्ना — सी० ।

ते एवमस्सु वेदितब्बा — 'अनयमापन्ना व्यसनमापन्ना यथाकामकरणीया पापिमतो' ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, आरञ्जको मगो^१ बद्धो^२ पासरासि अधिसयेय्य । सो एवमस्स वेदितब्बो — ‘अनयमापन्नो व्यसनमापन्नो यथाकामकरणीयो लुट्स्स । आगच्छन्ते च पन लुट्हे येन कामं न पक्क-
 5 मिस्सती’ ति । एवमेव खो, भिक्खवे, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा इमे पञ्चकामगुणे गथिता मुच्छिता अज्झोपन्ना अनादीनवदस्सा-
 विनो अनिस्सरणपञ्जा परिभुञ्जन्ति ते एवमस्सु वेदितब्बा — ‘अनय-
 मापन्ना व्यसनमापन्ना यथा कामकरणीया पापिमतो’ । ये च खो केचि,
 10 भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमे पञ्च कामगुणे अगथिता अमुच्छिता
 अनज्झोपन्ना आदीनवदस्साविनो निस्सरणपञ्जा परिभुञ्जन्ति ते
 एवमस्सु वेदितब्बा — ‘न अनयमापन्ना न व्यसनमापन्ना न यथाकाम-
 करणीया पापिमतो’ ।

R. 174

B. 231

“सेय्यथापि, भिक्खवे, आरञ्जको मगो अबद्धो पासरासि
 15 अधिसयेय्य । सो एवमस्स वेदितब्बो — ‘न अनयमापन्नो न व्यसनमा-
 पन्नो न यथाकामकरणीयो लुट्स्स । आगच्छन्ते च पन लुट्हे येन कामं
 पक्कमिस्सती’ ति । एवमेव खो, भिक्खवे, ये हि केचि समणा वा
 ब्राह्मणा वा इमे पञ्च कामगुणे अगथिता अमुच्छिता अनज्झोपन्ना
 आदीनवदस्साविनो निस्सरणपञ्जा परिभुञ्जन्ति ते एवमस्सु वेदि-
 20 तब्बा — ‘न अनयमापन्ना न व्यसनमापन्ना न यथाकामकरणीया पापि-
 मतो’ ।

२६. “सेय्यथापि, भिक्खवे, आरञ्जको मगो अरञ्जे पवने
 चरमानो विस्सत्थो^३ गच्छति, विस्सत्थो तिट्ठति, विस्सत्थो निसीदति,
 विस्सत्थो सेय्यं कप्पेति । तं किस्स हेतु ? अनापाथगतो, भिक्खवे,
 25 लुट्स्स । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च
 अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं
 उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु अन्धमकासि
 मारं अपदं, वधित्वा मारचक्खुं अदस्सनं गतो पापिमतो ।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा
 30 अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं

पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे ...पे०... पापिमतो ।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति, सतो च सम्पजानो, सुखं च कायेन पटिसंवेदेति यं तं अरिया आचिक्खन्ति ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ ति ततियं ज्ञानं उप- 5 सम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे ...पे०... पापिमतो ।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बे व सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खा- सतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे ... पे०... पापिमतो । 10

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो रूपसञ्ज्ञानं समति- क्कमा पटिघसञ्ज्ञानं अत्थङ्गमा नानत्तसञ्ज्ञानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ ति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे ... पे०... पापिमतो ।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो आकासानञ्चायतनं 15 B. 232 समतिककम्म ‘अनन्तं विञ्जाणं’ ति विञ्जाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे ... पे० ... पापिमतो ।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो विञ्जाणञ्चायतनं समतिककम्म ‘नत्थि किञ्ची’ ति आकिञ्चञ्जायतनं उपसम्पज्ज विह- 20 रति । अयं वुच्चति, भिक्खवे ... पे०... पापिमतो ।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो आकिञ्चञ्जायतनं समतिककम्म नेवसञ्ज्ञानासञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं 30 R. 175 वुच्चति, भिक्खवे ... पे०... पापिमतो ।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो नेवसञ्ज्ञानासञ्जाय- तनं समतिककम्म सञ्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति, पञ्जाय 25 चस्स दिस्वा आसवा परिक्खीणा होन्ति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु अन्धमकासि मारं अपदं, वधित्वा मारचक्खुं अदस्सनं गतो पापि- मतो । तिण्णो लोके विसत्तिकं विस्सत्थो गच्छति, विस्सत्थो तिट्ठति, विस्सत्थो निसीदति, विस्सत्थो सेय्यं कप्पेति । तं किस्स हेतु ? अना- पाथगतो, भिक्खवे, पापिमतो” ति । 30

२७. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

—:०:—

२७. चूळहृत्थिपदोपमसुत्तं

§ १. वच्छायनस्स हृत्थिपदोपमा

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन जाणुस्सोणि ब्राह्मणो
सब्बसेतेन वळवाभिरथेन^१ सावत्थिया निय्याति दिवादिवस्स । अद्दसा
खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो पिलोतिकं परिब्बाजकं दूरतो व आगच्छन्तं ।
5 दिस्वान पिलोतिकं परिब्बाजकं एतदवोच – “हन्द, कुतो नु भवं वच्छा-
यनो आगच्छति दिवादिवस्सा” ति ?

B. 233

“इतो हि खो अहं, भो, आगच्छामि समणस्स गोतमस्स
सन्तिका” ति ।

- “तं किं मञ्जति भवं वच्छायनो समणस्स गोतमस्स
10 पञ्जावेय्यत्तियं ? पण्डितो मञ्जे” ति^२ ।

“को चाहं, भो, को च समणस्स गोतमस्स पञ्जावेय्यत्तियं
जानिस्सामि ! सो पि नूनस्स तादिसो व यो समणस्स गोतमस्स पञ्जा-
वेय्यत्तियं जानेय्या” ति ।

- “उळाराय खलु भवं वच्छायनो समणं गोतमं पसंसाय पसं-
15 सती” ति ।

“को चाहं, भो, को च समणं गोतमं पसंसिस्सामि ? पसत्थ-
पसत्थो व सो भवं गोतमो सेट्ठो देवमनुस्सानं” ति ।

“कं पन भवं वच्छायनो अत्थवसं सम्पस्समानो समणे गोतमे
एवं अभिप्पसन्नो” ति ?

समणे गोतमे चत्तारि पदानि

20
R. 176

“सेय्यथापि, भो, कुसलो नागवनिको नागवनं पविसेय्य । सो
पस्सय्य नागवने महन्तं हृत्थिपदं, दीघतो च आयतं तिरियं च वित्थतं ।
सो निट्ठं गच्छेय्य – ‘महा वत, भो, नागो’ ति । एवमेव खो अहं, भो,
यतो अद्दसं समणे गोतमे चत्तारि पदानि अथाहं निट्ठमगमं – ‘सम्मा-

१. बळभोरथेन – सी०, रो० । २. मञ्जति – रो०; मञ्जेति – सी०; मञ्जेतीति –
स्या० ।

सम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो^१ सावकसङ्घो^२ ति ।

२. “कतमानि चत्तारि ? इधाहं, भो, पस्सामि एकच्चे खत्ति-
पण्डिते निपुणे कतपरप्पवादे वालवेधिरूपे, ते^३ वोभिन्दन्ता^४ मञ्जे
चरन्ति पञ्जागतेन दिट्ठिगतानि । ते सुणन्ति — ‘समणो खलु, भो, 5
गोतमो अमुकं नाम गामं वा निगमं वा ओसरिस्सती’ ति । ते पञ्हं
अभिसङ्खरोन्ति — ‘इमं मयं पञ्हं समणं, भो, गोतमं उपसङ्कमित्वा
पुच्छिस्साम; एवं चे नो पुट्ठो एवं व्याकरिस्सति, एवमस्स मयं वादं
आरोपेस्साम; एवं चे पि नो पुट्ठो एवं व्याकरिस्सति, एवं पिस्स मयं
वादं आरोपेस्सामा’ ति । ते सुणन्ति — ‘समणो खलु, भो, गोतमो 10
अमुकं नाम गामं वा निगमं वा ओसटो’ ति । ते येन समणो गोतमो
तेनुपसङ्कमन्ति । ते समणो गोतमो धम्मिया कथाय सन्दस्सेति समाद-
पेति समुत्तेजेति सम्पहंसेति । ते समणेन गोतमेन धम्मिया कथाय
सन्दस्सिता समादपिता समुत्तेजिता सम्पहंसिता न चेव समणं गोतमं
पञ्हं पुच्छन्ति, कुतोस्स^५ वादं आरोपेस्सन्ति ? अञ्जदत्थु समणस्से 15 B. 234
व गोतमस्स सावका सम्पज्जन्ति । यदाहं, भो, समणे गोतमे इमं
पठमं पदं अद्दसं अथाहं निट्ठमगमं — ‘सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो
भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो’ ति ।

३. “पुन च पराहं, भो, पस्सामि इधेकच्चे ब्राह्मणपण्डिते
... पे० ... गहपतिपण्डिते ... पे० ... समणपण्डिते निपुणे कतपरप्पवादे 20
वालवेधिरूपे वोभिन्दन्ता मञ्जे चरन्ति पञ्जागतेन दिट्ठिगतानि ।
ते सुणन्ति — ‘समणो खलु भो गोतमो अमुकं नाम गामं वा निगमं वा
ओसरिस्सती’ ति । ते पञ्हं अभिसङ्खरोन्ति ... पे०... न चेव समणं
गोतमं पञ्हं पुच्छन्ति, कुतोस्स वादं आरोपेस्सन्ति ? अञ्जदत्थु समणं
येव गोतमं ओकासं याचन्ति अगारस्सा अनगारियं पव्वज्जाय । ते 25
समणो गोतमो पव्वजेति^६ । ते तत्थ^७ पव्वजिता समाना^८ वूपकट्ठा
अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरन्ता नचिरस्सेव — यस्सत्थाय
कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्सा अनगारियं पव्वजन्ति तदनुत्तरं — ब्रह्म-
चरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्चिक्कत्वा उसम्पज्ज

R. 177

१. रो० पोत्यके नत्थि । २-२. ते भिन्दन्ता — म० । ३. कुतस्स — सी०, स्या०, रो० ।

४. पव्वजेति उपसम्पादेति — सी० । ५. तथा — रो० । ६. समाना एके — सी०, रो० ।

विहरन्ति । ते एवमाहं सु - 'मनं वत, भो, अनस्साम, मनं वत, भो, पनस्साम; मयं हि पुब्बे अस्समणा व समाना समणम्हा ति पटिजानिम्ह, अब्राह्मणा व समाना ब्राह्मणम्हा ति पटिजानिम्ह, अनरहन्तो व समाना अरहन्तम्हा ति पटिजानिम्ह । इदानीं खोम्ह समणा, इदानीं खोम्ह ब्राह्मणा, इदानीं खोम्ह अरहन्तो' ति । यदाहं, भो, समणे गोतमे इमं चतुत्थं पदं अद्दसं अथाहं निट्ठमगमं - 'सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो' ति ।

B. 235

“यतो खो अहं, भो, समणे गोतमे इमानि चत्तारि पदानि अद्दसं अथाहं निट्ठमगमं - 'सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो'” ति ।

४. एवं वुत्ते, जाणुस्सोणि ब्राह्मणो सब्बसेता वळ्ळाभिरथा ओरोहिक्वा एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा येन भगवा तेनञ्जलिं पणामेत्वा तिक्खत्तुं उदानं उदानेसि-“नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स; नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स; नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । अप्पेव नाम मयं पि कदाचि करह्वि तेन भोता गोतमेन सद्धिं समागच्छेय्याम, अप्पेव नाम सिया कोचिदेव कथासल्लापो” ति ! अथ खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो यावतको अहोसि पिलोतिकेन परिब्बाजकेन सद्धिं कथासल्लापो तं सब्बं भगवतो आरोचेसि ।

R. 178

५. एवं वुत्ते, भगवा जाणुस्सोणि ब्राह्मणं एतदवोच - “न खो, ब्राह्मण, एत्तावता हत्थिपदोपमो वित्थारेन परिपूरो होति । अपि च, ब्राह्मण, यथा हत्थिपदोपमो वित्थारेन परिपूरो होति तं सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि, भासिस्सामी” ति । “एवं, भो” ति खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच -

§ २. हत्थिपदोपमाय वित्थारवेसना

“सेय्यथापि, ब्राह्मण, नागवनिको नागवनं पविसेय्य । सो पस्सेय्य नागवने महन्तं हत्थिपदं, दीघतो च आयतं, तिरियं च वित्थतं । यो होति कुसलो नागवनिको नेव ताव निट्ठं गच्छति - ‘महा वत, भो, नागो’ ति । तं किस्स हेतु ? सन्ति हि, ब्राह्मण, नागवने वाम-

30

निका नाम हृत्थिनियो महापदा, तासं पेतं पदं अस्सा ति ।

“सो तमनुगच्छति । तमनुगच्छन्तो पस्सति नागवने महन्तं हृत्थिपदं, दीघतो च आयतं, तिरियं च वित्थतं, उच्चा च निसेवितं । यो होति कुसलो नागवनिको नेव ताव निट्ठं गच्छति — ‘महा वत, भो, नागो’ ति । तं किस्स हेतु ? सन्ति हि, ब्राह्मण, नागवने उच्चा काळा- 5
रिका नाम हृत्थिनियो महापदा, तासं पेतं पदं अस्सा ति ।

“सो तमनुगच्छति । तमनुगच्छन्तो पस्सति नागवने महन्तं हृत्थिपदं, दीघतो च आयतं, तिरियं च वित्थतं, उच्चा च निसेवितं, उच्चा च दन्तेहि आरञ्जितानि । यो होति कुसलो नागवनिको नेव ताव निट्ठं गच्छति — ‘महा वत, भो, नागो’ ति । तं किस्स हेतु ? 10
सन्ति हि, ब्राह्मण, नागवने उच्चा कणेरुका नाम हृत्थिनियो महापदा, तासं पेतं पदं अस्सा ति ।

“सो तमनुगच्छति । तमनुगच्छन्तो पस्सति नागवने महन्तं हृत्थिपदं, दीघतो च आयतं, तिरियं च वित्थतं, उच्चा च निसेवितं, उच्चा च दन्तेहि आरञ्जितानि, उच्चा च साखाभङ्गं । तं च नागं 15
पस्सति रुक्खमूलगतं वा अब्भोकासगतं वा गच्छन्तं वा तिट्ठन्तं वा निसिन्नं वा निपन्नं वा । सो निट्ठं गच्छति — ‘अयमेव सो महानागो’ ति ।

६. “एवमेव खो, ब्राह्मण, इध तथागतो लोके उप्पज्जति अरहं, सम्मासम्बुद्धो, विज्जाचरणसम्पन्नो, सुगतो, लोकविदू, अनुत्तरो, पुरिसदम्मसारथि, सत्था देवमनुस्सानं, बुद्धो भगवा । सो इमं लोकं 20
सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणि पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा पवेदेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्झे-
कल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं; केवलपरिपुणं परिसुद्धं
ब्रह्मचरियं पकासेति । तं धम्मं सुणाति गहपति वा गहपतिपुत्तो वा
अञ्जतरस्मि वा कुले पच्चाजातो । सो तं धम्मं सुत्वा तथागते सद्धं 25
पटिलभति । सो तेन सद्धापटिलाभेन समन्नागतो इति पटिसञ्चि-
क्खति — ‘सम्बाधो घरावासो रजापथो’, अब्भोकासो पब्बज्जा ।
नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुणं एकन्तपरिसुद्धं
सङ्खलितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यन्नूनाहं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासा-
यानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्यं’ ति । सो 30

B. 236

R. 179

अपरेण समयेन अप्पं वा भोगक्खन्धं पहाय महन्तं वा भोगक्खन्धं पहाय
अप्पं वा जातिपरिवट्टं पहाय महन्तं वा जातिपरिवट्टं पहाय केसमस्सुं
ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं
पब्बजति ।

- 5 ७. “सो एवं पब्बजितो समानो भिक्खून् सिक्खासाजीवसमा-
B. 237 पन्नो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति, निहितदण्डो
निहितसत्थो लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति ।
अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति दिन्नादायी दिन्नपाटि-
कङ्खी । अथेनेन सुचिभूतेन अत्तना विहरति । अब्रह्मचरियं पहाय
10 ब्रह्मचारी होति आराचारी विरतो मेथुना गामधम्मा । मुसावादं पहाय
मुसावादा पटिविरतो होति सच्चवादी सच्चसन्धो थेतो पच्चयिको
अविसंवादको लोकस्स । पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय^१ वाचाय^१ पटि-
विरतो होति, इतो सुत्वा न अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा
सुत्वा न इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय; इति भिन्नानं वा सन्धाता
15 सहितानं वा अनुप्पदाता, समग्गारामो समग्गरतो समग्गनन्दी, समग्ग-
करणिं वाचं भासिता होति । फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय
पटिविरतो होति । या सा वाचा नेला कण्णसुख पेमनीया हृदयङ्गमा
R. 180 पोरी बहुजनकन्ता बहुजनमनापा तथारूपि वाचं भासिता होति ।
सम्फप्पलापं पहाय सम्फप्पलापा पटिविरतो होति कालवादी भूतवादी
20 अत्थवादी धम्मवादी विनयवादी, निधानवति वाचं भासिता, कालेन
सापदेसं परियन्तवति अत्थसंहितं ।

८. “सो बीजगामभूतगामसमारम्भा पटिविरतो होति, एक-
भक्तिको होति रत्तूपरतो, विरतो विकालभोजना, नच्चगीतवादित-
विसूकदस्सना पटिविरतो होति, मालागन्धविलेपनधारणमण्डनविभूसन-
25 ट्टाना पटिविरतो होति, उच्चासयनमहासयना पटिविरतो होति, जातरूप-
रजतपटिग्गहणा पटिविरतो होति, आमकधञ्जपटिग्गहणा पटिविरतो
होति, आमकमंसपटिग्गहणा पटिविरतो होति, इत्थिकुमारिकपटिग्गहणा
पटिविरतो होति, दासिदासपटिग्गहणा पटिविरतो होति, अजेळक-
पटिग्गहणा पटिविरतो होति, कुक्कुटसूकरपटिग्गहणा पटिविरतो होति,
B. 238 30 हत्थिगवास्सवळवापटिग्गहणा पटिविरतो होति, खेत्तवत्थुपटिग्गहणा

पटिविरतो होति, दूतेय्यपहिणगमनानुयोगा पटिविरतो होति, कयविककया पटिविरतो होति, तुलाकूटकंसकूटमानकूटा पटिविरतो होति, उक्कोटन-वञ्चननिकतिसाचियोगा' पटिविरतो होति, छेदनवधबन्धनविपरामोस-आलोपसहसाकारा पटिविरतो होति ।

६. "सो सन्तुट्ठो होति कायपरिहारिकेन चीवरेन कुच्छिपरि- 5
हारिकेन पिण्डपातेन । सो येन येनेव पक्कमति समादायेव पक्कमति ।
सेय्यथापि नाम पक्खी^२ सकुणो येन येनेव डेति सपत्तभारो व डेति;
एवमेव भिक्खु सन्तुट्ठो होति कायपरिहारिकेन चीवरेन कुच्छिपरि-
हारिकेन पिण्डपातेन । सो येन येनेव पक्कमति समादायेव पक्कमति ।
सो इमिना अरियेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो अज्झत्तं अनवज्जसुखं 10
पटिसंवेदेति ।

१०. "सो चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही होति नानु-
व्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं
अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय
पटिपज्जति, रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जति । सोतेन 15
सदं सुत्वा ... पे०... घानेन गन्धं घायित्वा ... जिब्हाय रसं सायित्वा
... कायेन फोढुब्बं फुसित्वा ... मनसा धम्मं विञ्जाय न निमित्तग्गाही
होति नानुव्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं
अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय
पटिपज्जति, रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं आपज्जति । सो 20 R. 181
इमिना अरियेन इन्द्रियसंवरेन समन्नागतो अज्झत्तं अव्यासेकसुखं पटि-
संवेदेति ।

११. "सो अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी होति, आलो-
किते विलोकिते सम्पजानकारी होति, समिञ्जिते पसारिते सम्पजान-
कारी होति, संघाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति, असिते पीते 25 B. 239
खायिते सायिते सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी
होति, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी
होति ।

१२. "सो इमिना च अरियेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो, इमिना
च अरियेन इन्द्रियसंवरेन समन्नागतो, इमिना च अरियेन सतिसम्प- 30

जञ्जेन समन्नागतो विवित्तं सेनासनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं
 कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । सो पच्छाभत्तं
 पिण्डपातपटिक्कन्तो निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा, उजुं कायं पणिघायं,
 परिमुखं सति उपट्टपेत्वा । सो अभिज्झं लोके पहाय विगताभिज्झेन
 5 चेतसा विहरति, अभिज्झाय चित्तं परिसोधेति । व्यापादप्पदोसं पहाय
 अब्बापन्नचित्तो विहरति, सब्बपाणभूतहितानुकम्पी व्यापादप्पदोसा चित्तं
 परिसोधेति । थीनमिद्धं^१ पहाय विगतथीनमिद्धो विहरति आलोक-
 सञ्जी सतो सम्पजानो, थीनमिद्धा चित्तं परिसोधेति । उद्धच्च-
 कुक्कुच्चं पहाय अनुद्धतो विहरति, अज्झत्तं वूपसन्तचित्तो उद्धच्च-
 10 कुक्कुच्चा चित्तं परिसोधेति । विचिकिच्छं पहाय तिण्णविचिकिच्छो
 विहरति अकथङ्कथी कुसलेसु धम्मेषु, विचिकिच्छाय चित्तं परिसोधेति ।

१३. “सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्किलेसे पञ्जाय
 दुब्बलीकरणे, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेषु सवितक्कं
 सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं
 15 पि वुच्चति, ब्राह्मण, तथागतपदं इति पि, तथागतनिसेवितं इति पि,
 तथागतारञ्जितं^२ इति पि । न त्वेव ताव अरियसावको निट्ठं गच्छति –
 ‘सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो
 सावकसङ्घो’ ति ।

“पुन च परं, ब्राह्मण, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं
 20 सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं
 दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं पि वुच्चति, ब्राह्मण ...पे०...
 सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो ति ।

B. 240,
R. 182

“पुन च परं, ब्राह्मण, भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको
 च विहरति सतो च सम्पजानो, सुखं च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया
 25 आचिक्खन्ति ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज
 विहरति । इदं पि वुच्चति, ब्राह्मण ...पे०... सुप्पटिपन्नो भगवतो सावक-
 सङ्घो ति ।

“पुन च परं, ब्राह्मण, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च
 पहाना, पुब्बे व सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा, अदुक्खमसुखं उपेक्खा-
 30 सतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं पि वुच्चति,

ब्राह्मण, तथागतपदं इति पि, तथागतनिसेवितं इति पि, तथागतारञ्जितं इति पि । न त्वेव ताव अरियसावको निट्ठं गच्छति — ‘सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो’ ति ।

१४. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे 5
विगतूपक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते’ पुब्बेनिवासानुस्सतिञ्जाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथीदं — एकं पि जातिं, द्वे पि जातियो ... पे० ... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । इदं पि वुच्चति, ब्राह्मण, तथागतपदं इति पि, तथागतनिसेवितं इति पि, तथागतारञ्जितं 10
इति पि । न त्वेव ताव अरियसावको निट्ठं गच्छति — ‘सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो’ ति ।

१५. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे R. 193
विगतूपक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते सत्तानं चुतूपपातञ्जाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो दिब्बेन चक्खुना विमुद्धेन 15
अतिक्कन्तमानुसकेन ... पे० ... यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति । इदं पि वुच्चति, ब्राह्मण, तथागतपदं इति पि, तथागतनिसेवितं इति पि, तथागतारञ्जितं इति पि । न त्वेव ताव अरियसावको निट्ठं गच्छति — ‘सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो’ ति । 20

१६. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे
विगतूपक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते आसवानं खय- B. 241
आणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो इदं दुक्खं ति यथाभूतं पजानाति, अयं दुक्खसमुदयो ति यथाभूतं पजानाति, अयं दुक्खनिरोधो ति यथाभूतं पजानाति, अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ति यथाभूतं पजानाति । 25
इमे आसवा ति यथाभूतं पजानाति, अयं आसवसमुदयो ति यथाभूतं पजानाति, अयं आसवनिरोधो ति यथाभूतं पजानाति, अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा ति यथाभूतं पजानाति । इदं पि वुच्चति, ब्राह्मण, तथागतपदं इति पि, तथागतनिसेवितं इति पि, तथागतारञ्जितं इति पि । न त्वेव ताव अरियसावको निट्ठं गतो होति, अपि 30

१. आनेज्जप्पत्ते — सी०, स्या०, रो० ।

च खो निट्ठं गच्छति - 'सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मा, सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो' ति ।

R. 184

१७. "तस्स एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवा पि चित्तं विमुच्चति, भवासवा पि चित्तं विमुच्चति, अविज्जासवा पि चित्तं विमुच्चति । विमुत्तस्मि विमुत्तमिति जाणं होति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाति । इदं पि वुच्चति, ब्राह्मण, तथागतपदं इति पि, तथागतनिसेवितं इति पि, तथागतारज्जितं इति पि । एत्तावता खो, ब्राह्मण, अरियसावको निट्ठं गतो होति - 'सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो' ति । एत्तावता खो, ब्राह्मण, हत्थिपदोपमो वित्थारेण परिपूरो होती" ति ।

१३. जाणुस्सोणिस्स उपासकत्तपटिवेदना

१८. एवं वुत्ते, जाणुस्सोणि ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच - "अभिव्वकन्तं, भो गोतम, अभिव्वकन्तं, भो गोतम ! सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूब्हस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य - चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती^१ ति; एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं भवन्तं गोतमं^२ सरणं गच्छामि, धम्मं च, भिक्खुसङ्घं च । उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं^३ गतं" ति ।

— :०: —

२८. महाहत्थिपदोपमसुत्तं

§ १. अरियसच्चानि हत्थिपदूपमानि

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत- B. 242
वने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो आयस्मा सारिपुत्तो भिक्खू
आमन्तेसि - “आवुसो भिक्खवे”^१ ति । “आवुसो” ति खो ते भिक्खू
आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच -
“सेय्यथापि, आवुसो, यानि कानिचि जङ्गमानं^२ पाणानं पदजातानि 5
सब्बानि तानि हत्थिपदे समोधानं गच्छन्ति, हत्थिपदं तेसं अग्गमक्खायति
यदिदं महन्तत्तेन; एवमेव खो, आवुसो, ये केचि कुसला धम्मा सब्बेते
चतूसु अरियसच्चेसु सङ्गहं गच्छन्ति । कतमेसु चतूसु ? दुक्खे अरिय- R. 185
सच्चे, दुक्खसमुदये अरियसच्चे, दुक्खनिरोधे अरियसच्चे, दुक्खनिरोध-
गामिनिया पटिपदाय अरियसच्चे । 10

§ २. दुक्खं अरियसच्चं

२. “कतमञ्चावुसो, दुक्खं अरियसच्चं ? जाति पि दुक्खा,
जरा पि दुक्खा, मरणं पि दुक्खं, सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा पि
दुक्खा, यं पिच्छं न लभति तं पि दुक्खं, सङ्खित्तेन, पञ्चुपादानक्खन्धा
दुक्खा । कतमे चावुसो, पञ्चुपादानक्खन्धा ? सेय्यथीदं - रूपुपादा-
नक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सञ्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारुपादानक्खन्धो, 15
विञ्जाणुपादानक्खन्धो । कतमो चावुसो, रूपुपादानक्खन्धो ? चत्तारि
च महाभूतानि, चतुन्नं च महाभूतानं उपादाय^३ रूपं^४ । कतमे^५ चावुसो,
चत्तारो महाभूता ? पठवीधातु^६, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु ।

३. “कतमा चावुसो, पठवीधातु ? पठवीधातु सिया अज्झ-
त्तिका, सिया बाहिरा । कतमा चावुसो, अज्झत्तिका पठवीधातु ? 20
यं अज्झत्तं पच्चत्तं कक्खळं खरिगतं उपादिन्नं, सेय्यथीदं - केसा लोमा
नखा दन्ता तचो मंसं न्हारु^७ अट्ठि अट्ठिमिज्जा^८ वक्कं हृदयं यकनं
किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं, यं वा पनञ्जं

१. भिक्खवो - सी०, रो० । २. जङ्गलानं - म० । ३-३. उपादारूपं - स्या० ।

४. कतमा - म० । ५. पठवीधातु - म० । ६. न्हारु - सी०, रो० । ७. अट्ठिमिज्जं - म० ।

पि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं कक्खळं खरिगतं उपादिन्नं । अयं वुच्चता-
वुसो, अज्झत्तिका पठवीधातु । या चेव खो पन अज्झत्तिका पठवी-
धातु, या च बाहिरा पठवीधातु, पठवीधातुरेवेसा । 'तं नेतं मम,
नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति - एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय
5 दट्ठब्बं । एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा पठवीधातुया निब्बि-
न्दति, पठवीधातुया चित्तं विराजेति ।

B. 243

४. "होति खो सो, आवुसो, समयो यं बाहिरा आपोधातु
पकुप्पति । अन्तरहिता तस्मिं समये बाहिरा पठवीधातु होति । तस्सा
हि नाम, आवुसो, बाहिराय पठवीधातुया ताव महल्लिकाय अनिच्चता
10 पञ्जायिस्सति, खयधम्मता पञ्जायिस्सति, वयधम्मता पञ्जायिस्सति,
विपरिणामधम्मता पञ्जायिस्सति । किं पनिमस्स मत्तट्ठकस्स कायस्स
तण्हुपादिन्नस्स अहं ति वा ममं ति वा अस्मीति वा ? अथ खास्स
नोतेवेत्थ' होति ।

R. 186

"तं चे, आवुसो, भिक्खुं परे अक्कोसन्ति परिभासन्ति रोसेन्ति
15 विहेसेन्ति, सो एवं पजानाति - 'उप्पन्ना खो मे अयं सोतसम्फस्सजा
दुक्खवेदना' । सा च खो पटिच्च, नो अप्पटिच्च । किं पटिच्च ?
फस्सं पटिच्च' । सो फस्सो अनिच्चो ति पस्सति, वेदना अनिच्चा ति
पस्सति, सञ्जा अनिच्चा ति पस्सति, सङ्खारा अनिच्चा ति पस्सति,
विञ्जाणं अनिच्चं ति पस्सति । तस्स धातारम्मणमेव चित्तं पक्खन्दति
20 पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति' ।

५. "तं चे, आवुसो, भिक्खुं परे अनिट्ठेहि अकन्तेहि अमनापेहि
समुदाचरन्ति - पाणिसम्फस्सेन पि लेड्डुसम्फस्सेन पि दण्डसम्फस्सेन
पि सत्थसम्फस्सेन पि, सो एवं पजानाति - 'तथाभूतो खो अयं कायो
यथाभूतस्मिं काये पाणिसम्फस्सा पि कमन्ति, लेड्डुसम्फस्सा पि
25 कमन्ति, दण्डसम्फस्सा पि कमन्ति, सत्थसम्फस्सा पि कमन्ति ।
वुत्तं खो पनेतं भगवता ककचूपमोवादे - उभतोदण्डकेन चे पि, भिक्खवे,
ककचेन चोरा ओचरका अङ्गमङ्गानि ओकन्तेय्युं, तत्रा पि यो मनो
पदूसेय्य' न मे सो तेन सासनकरो' ति । आरद्धं खो पन मे विरियं
भविस्सति असल्लीनं, उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा, पस्सद्धो कायो असारद्धो,

१. नो चेवेत्थ - सी० । २. दुक्खावेदना - सी०, रो० । ३. मुच्चति - त्या० ।
४. ओक्कन्तेय्युं - त्या० । ५. पदोसेय्य - रो०, सी० ।

समाहितं चित्त एकगं । कामं दानि इष्मिं काये पाणिसम्फस्सा पि कमन्तु, लेड्डुसम्फस्सा पि कमन्तु, दण्डसम्फस्सा पि कमन्तु, सत्थ-सम्फस्सा पि कमन्तु, करीयति हिदं बुद्धानं सासनं' ति ।

६. “तस्स चे, आवुसो, भिक्खुनो एवं बुद्धं अनुस्सरतो एवं धम्मं अनुस्सरतो एवं सङ्खं अनुस्सरतो उपेक्खा कुसलनिस्सिता न सण्ठाति, सो तेन संविज्जति संवेगं आपज्जति — ‘अलाभा वत मे न वत मे लाभा, दुल्लद्धं वत मे न वत मे सुलद्धं, यस्स मे एवं बुद्धं अनुस्सरतो एवं धम्मं अनुस्सरतो एवं सङ्खं अनुस्सरतो उपेक्खा कुसलनिस्सिता न सण्ठाती’ ति । सेय्यथापि, आवुसो, सुणिंसा ससुरं’ दिस्वा संविज्जति संवेगं आपज्जति; एवमेव खो, आवुसो, तस्स चे भिक्खुनो एवं बुद्धं अनुस्सरतो एवं धम्मं अनुस्सरतो एवं सङ्खं अनुस्सरतो उपेक्खा कुसलनिस्सिता न सण्ठाति, सो तेन संविज्जति संवेगं आपज्जति — ‘अलाभा वत मे न वत मे लाभा, दुल्लद्धं वत मे न वत मे सुलद्धं, यस्स मे एवं बुद्धं अनुस्सरतो एवं धम्मं अनुस्सरतो एवं सङ्खं अनुस्सरतो उपेक्खा कुसलनिस्सिता न सण्ठाती’ ति । तस्स चे, आवुसो, भिक्खुनो एवं बुद्धं अनुस्सरतो एवं धम्मं अनुस्सरतो एवं सङ्खं अनुस्सरतो उपेक्खा कुसलनिस्सिता सण्ठाति, सो तेन अत्तमनो होति । एत्तावता पि खो, आवुसो, भिक्खुनो बहुकतं होति ।

B. 244

R. 187

७. “कतमा चावुसो आपोधातु ? आपोधातु सिया अज्झत्तिका, सिया बाहिरा । कतमा चावुसो अज्झत्तिका आपोधातु ? यं अज्झत्तं पच्चत्तं आपो आपोगतं उपादिन्नं, सेय्यथीदं — पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा खेळो सिङ्खाणिका लसिका मुत्तं, यं वा पनञ्जं पि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं आपो आपोगतं उपादिन्नं — अयं वुच्च-तावुसो, अज्झत्तिका आपोधातु । या चेव खो पन अज्झत्तिका आपोधातु या च बाहिरा आपोधातु, आपोधातुरेवेसा । ‘तं नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दट्ठब्बं । एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा आपोधातुया निब्बिन्दति, आपोधातुया चित्तं विराजेति ।

८. “होति खो सो, आवुसो, समयो यं बाहिरा आपोधातु पकुप्पति । सा गामं पि वहति, निगमं पि वहति, नगरं पि वहति,

- जनपदं पि वहति, जनपदपदेसं पि वहति । होति खो सो, आवुसो, समयो यं महासमुद्दे योजनसतिकानि पि उदकानि ओगच्छन्ति, द्वियोजनसतिकानि पि उदकानि ओगच्छन्ति, त्रियोजनसतिकानि पि उदकानि ओगच्छन्ति, चतुयोजनसतिकानि पि उदकानि ओगच्छन्ति, पञ्चयोजनसतिकानि पि उदकानि ओगच्छन्ति, छयोजनसतिकानि पि उदकानि ओगच्छन्ति, सत्तयोजनसतिकानि पि उदकानि ओगच्छन्ति । होति खो सो, आवुसो, समयो यं महासमुद्दे सत्ततालं पि उदकं सण्ठाति, छत्तालं^१ पि उदकं सण्ठाति, पञ्चतालं पि उदकं सण्ठाति, चतुत्तालं पि उदकं सण्ठाति, तितालं पि उदकं सण्ठाति, द्वितालं पि उदकं सण्ठाति, तालमत्तं पि उदकं सण्ठाति । होति खो सो, आवुसो, समयो यं महासमुद्दे सत्तपोरिसं पि उदकं सण्ठाति, छप्पोरिसं पि उदकं सण्ठाति, पञ्चपोरिसं पि उदकं सण्ठाति, चतुप्पोरिसं पि उदकं सण्ठाति, तिपोरिसं पि उदकं सण्ठाति, द्विपोरिसं पि उदकं सण्ठाति, पोरिसमत्तं पि उदकं सण्ठाति । होति खो सो, आवुसो, समयो यं महासमुद्दे अड्डुपोरिसं पि उदकं सण्ठाति, कटिमत्तं पि उदकं सण्ठाति, जाणुकमत्तं^२ पि उदकं सण्ठाति, गोष्फकमत्तं पि उदकं सण्ठाति । होति खो सो, आवुसो, समयो यं महासमुद्दे अङ्गुलिपव्वतेमनमत्तं पि उदकं न होति । तस्सा हि नाम, आवुसो, बाहिराय आपोधातुया ताव महल्लिकाय अनिच्चता पञ्जायिस्सति, खयधम्मता पञ्जायिस्सति, वयधम्मता पञ्जायिस्सति, विपरिणामधम्मता पञ्जायिस्सति । किं पनिमस्स मत्तट्ठकस्स कायस्स तण्हुपादिन्नस्स 'अहं ति वा ममं ति वा अस्मी ति' वा ? अथ ख्वास्स नोतेवेत्थ होति ...पे०... तस्स चे, आवुसो, भिक्खुनो एवं बुद्धं अनुस्सरतो एवं धम्मं अनुस्सरतो एवं सङ्घं अनुस्सरतो उपेक्खा कुसलनिस्सिता सण्ठाति । सो तेन अत्तमनो होति । एत्तावता पि खो, आवुसो, भिक्खुनो बहुकतं होति ।

६. "कतमा चावुसो, तेजोधातु ? तेजोधातु सिया अज्झत्तिका, सिया बाहिरा । कतमा चावुसो, अज्झत्तिका तेजोधातु ? यं अज्झत्तं पच्चत्तं तेजो तेजोगतं उपादिन्नं, सेय्यथीदं - येन च सन्तप्पति, येन च जीरीयति^३, येन च परिडहति, येन च असितपीतखायितसायितं सम्मा

१. छतालं - सी०, रो० । २. जण्णुमत्तं - सी०, रो० । ३. जीरीयति - सी०; जिरियति - रो०; जीरति - स्या० ।

परिणामं गच्छति, यं वा पनञ्जं पि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं तेजो तेजोगतं उपादिन्नं – अयं वुच्चतावुसो, अज्झत्तिका तेजोधातु । या चेव खो पन अज्झत्तिका तेजोधातु या च बाहिरा तेजोधातु, तेजोधातुरेवेसा । 'तं नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दट्ठब्बं । एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा तेजो- 5 धातुया निब्बिन्दति, तेजोधातुया चित्तं विराजेति ।

१०. "होति खो सो, आवुसो, समयो यं बाहिरा तेजोधातु पकुप्पति । सा गामं पि दहति^१, निगमं पि दहति, नगरं पि दहति, जनपदं पि दहति, जनपदपदेसं पि दहति । सा हरितन्तं वा पन्थन्तं वा सेलन्तं वा उदकन्तं वा रमणीयं वा भूमिभागं आगम्म अनाहारा 10 निब्बायति । होति खो सो, आवुसो, समयो यं कुक्कुटपत्तेन पि न्हारु-ददुलेन^२ पि अग्निं गवेसन्ति । तस्सा हि नाम, आवुसो, बाहिराय तेजो-धातुया ताव महल्लिकाय अनिच्चता पञ्जायिस्सति, खयधम्मता पञ्जा-यिस्सति, वयधम्मता पञ्जायिस्सति, विपरिणामधम्मता पञ्जा-यिस्सति । किं पनिमस्स मत्तट्ठकस्स कायस्स तण्हुपादिन्नस्स 'अहं ति वा 15 ममं ति वा अस्मी ति वा' ? अथ ख्वास्स नोतेवेत्थ होति ...पे०... तस्स चे, आवुसो, भिक्खुनो एवं बुद्धं अनुस्सरतो एवं धम्मं अनुस्सरतो एवं सङ्गं अनुस्सरतो उपेक्खा कुसलनिस्सिता सण्ठाति, सो तेन अत्तमनो होति । एत्तावता पि खो, आवुसो, भिक्खुनो बहुकतं होति ।

११. "कतमा चावुसो, वायोधातु ? वायोधातु सिया अज्झ- 20 त्तिका, सिया बाहिरा । कतमा चावुसो, अज्झत्तिका वायोधातु ? यं अज्झत्तं पच्चत्तं वायो वायोगतं उपादिन्नं, सेय्यथीदं – उद्धङ्गमा वाता, अधोगमा वाता, कुच्छिसया वाता, कोट्टासया^३ वाता, अङ्गमङ्गानु-सारिनो वाता, अस्सासो पस्सासो इति^४, यं वा पनञ्जं पि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं वायो वायोगतं उपादिन्नं – अयं वुच्चतावुसो, अज्झ- 25 त्तिका वायोधातु । या चेव खो पन अज्झत्तिका वायोधातु, या च बाहिरा वायोधातु, वायोधातुरेवेसा । 'तं नेतं मम नेसोहमस्मि न मे सो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दट्ठब्बं । एवमेतं

१. दहति – सी०, रो० । २. न्हारु० – सी० । ३. कोट्टसया – सी०, रो० । ४. इति वा – सी०, रो० ।

यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा वायोधातुया निब्बिन्दति वायोधातुया चित्तं विराजेति ।

R. 189

१२. “होति खो सो, आवुसो, समयो यं बाहिरा वायोधातु पकुप्पति । सा गामं पि वहति, निगमं पि वहति, नगरं पि वहति, 5 जनपदं पि वहति, जनपदपदेसं पि वहति । होति खो सो, आवुसो, समयो यं गिम्हानं पच्छिमे मासे तालवण्टेन पि विधूपनेन पि वातं परियेसन्ति, ओस्सवने^१ पि तिणानि न इज्जन्ति^२ । तस्सा हि नाम, आवुसो, बाहिराय वायोधातुया ताव महल्लिकाय अनिच्चता पञ्जायिस्सति, खयधम्मता पञ्जायिस्सति, वयधम्मता पञ्जायिस्सति, 10 विपरिणामधम्मता पञ्जायिस्सति । किं पनिमस्स मत्तट्ठकस्स कायस्स तण्हुपादिन्नस्स^३ ‘अहं ति वा ममं ति वा अस्मी’ ति वा ? अथ खास्स नोतेवेत्थ होति ।

B. 247

“तं चे, आवुसो, भिक्खुं परे अक्कोसन्ति ...पे०... तस्स चे, आवुसो, भिक्खुनो एवं बुद्धं अनुस्सरतो एवं धम्मं अनुस्सरतो एवं सङ्खं 15 अनुस्सरतो उपेक्खा कुसलनिस्सिता सण्ठाति, सो तेन अत्तमनो होति । एत्तावता पि खो, आवुसो, भिक्खुनो बहुकतं होति ।

१३. “सेय्यथापि, आवुसो, कट्ठं च पटिच्च वल्लिं च पटिच्च तिणं च पटिच्च मत्तिकं च पटिच्च आकासो परिवारितो अगारं^४ त्वेव^५ सङ्खं^६ गच्छति; एवमेव खो, आवुसो, अट्ठिं च पटिच्च न्हारं च पटिच्च 20 मंसं च पटिच्च धम्मं च पटिच्च आकासो परिवारितो रूपं त्वेव सङ्खं गच्छति । अज्झत्तिकं चेव, आवुसो, चक्खुं अपरिभिन्नं होति, बाहिरा च रूपा न आपाथं आगच्छन्ति, नो च तज्जो समन्नाहारो होति, नेव ताव तज्जस्स विज्जाणभागस्स पातुभावो होति । अज्झत्तिकं चेव, आवुसो, चक्खुं अपरिभिन्नं होति बाहिरा च रूपा आपाथं आगच्छन्ति, नो च 25 तज्जो समन्नाहारो होति, नेव ताव तज्जस्स विज्जाणभागस्स पातुभावो होति । यतो च खो, आवुसो, अज्झत्तिकं^७ चेव^८ चक्खुं अपरिभिन्नं होति, बाहिरा च रूपा आपाथं आगच्छन्ति, तज्जो च समन्नाहारो होति, तज्जस्स विज्जाणभागस्स पातुभावो होति । यं तथाभूतस्स रूपं तं रूपुपादानक्खन्धे सङ्गहं गच्छति, या तथाभूतस्स वेदना सा वेदनुपादान-

१. ओस्सावने - सी० । २. इच्छन्ति - म०, रो०, स्या० । ३. ० दिण्णस्स - सी०, स्या०, रो० । ४-४. आगारन्तेव - सी०, रो० । ५. सङ्खं - स्या० । ६-६. अज्झन्ति-कञ्चे - सी० ।

क्खन्धे सङ्गहं गच्छति, या तथाभूतस्स सञ्जा सा सञ्जुपादानक्खन्धे सङ्गहं गच्छति, ये तथाभूतस्स सङ्कारा ते सङ्कारुपादानक्खन्धे सङ्गहं गच्छन्ति, यं तथाभूतस्स विञ्जाणं तं विञ्जाणुपादानक्खन्धे सङ्गहं गच्छति ।

§ ३. दुःखसमुदयो

१४. “सो एवं पजानाति — ‘एवं हि किर इमेसं पञ्चन्नं उपादान- 5
क्खन्धानं सङ्गहो सन्निपातो समवायो होति । वुत्तं खो पनेतं भगवता
— यो पटिच्चसमुप्पादं पस्सति सो धम्मं पस्सति; यो धम्मं पस्सति सो
पटिच्चसमुप्पादं पस्सती’ ति । पटिच्चसमुप्पन्ना खो पनिमे यदिदं पञ्चु- R. 191
पादानक्खन्धा । यो इमेसु पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु छन्दो आलयो B. 249
अनुनयो अज्झोसानं सो दुःखसमुदयो । यो इमेसु पञ्चसु उपादान- 10
क्खन्धेसु छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, सो दुःखनिरोधो’ ति । एता-
वता पि खो, आवुसो, भिक्खुनो बहुकतं होति ।

१५. “अज्झत्तिकं चेव, आवुसो, सोतं अपरिभिन्नं होति ... पे०...
घानं अपरिभिन्नं होति ... जिव्हा अपरिभिन्ना होति ... कायो अपरि-
भिन्नो होति ... मनो अपरिभिन्नो होति, बाहिरा च धम्मा न आपाथं 15
आगच्छन्ति नो च तज्जो समन्नाहारो होति, नेव ताव तज्जस्स विञ्जाण-
भागस्स पातुभावो होति । अज्झत्तिको चे, आवुसो, मनो अपरिभिन्नो
होति, बाहिरा च धम्मा आपाथं आगच्छन्ति, नो च तज्जो समन्नाहारो
होति, नेव ताव तज्जस्स विञ्जाणभागस्स पातुभावो होति । यतो च
खो, आवुसो, अज्झत्तिको चेव मनो अपरिभिन्नो होति, बाहिरा च 20
धम्मा आपाथं आगच्छन्ति, तज्जो च समन्नाहारो होति, एवं तज्जस्स
विञ्जाणभागस्स पातुभावो होति । यं तथाभूतस्स रूपं तं रूपपादा-
नक्खन्धे सङ्गहं गच्छति, या तथाभूतस्स वेदना सा वेदनुपादानक्खन्धे
सङ्गहं गच्छति, या तथाभूतस्स सञ्जा सा सञ्जुपादानक्खन्धे सङ्गहं
गच्छति, ये तथाभूतस्स सङ्कारा ते सङ्कारुपादानक्खन्धे सङ्गहं गच्छन्ति, 25
यं तथाभूतस्स विञ्जाणं तं विञ्जाणुपादानक्खन्धे सङ्गहं गच्छति ।
सो एवं पजानाति — ‘एवं हि किर इमेसं पञ्चन्नं उपादानक्खन्धानं
सङ्गहो सन्निपातो समवायो होति । वुत्तं खो पनेतं भगवता — यो
पटिच्चसमुप्पादं पस्सति सो धम्मं पस्सति; यो धम्मं पस्सति सो
पटिच्चसमुप्पादं पस्सती’ ति । पटिच्चसमुप्पन्ना खो पनिमे यदिदं 30

पञ्चुपादानक्खन्धा । यो इमेसु पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु छन्दो आलयो अनुनयो अज्झोसानं सो दुक्खसमुदयो ।

§ ४. दुक्खनिरोधो

१६. “यो इमेसु पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं सो दुक्खनिरोधो’ ति । एत्तावता पि खो, आवुसो, भिक्खुनो बहुकतं होती” ति ।

१७. इदमवोच आयस्मा सारिपुत्तो । अत्तमना ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दुं ति ।

२६. महासारोपमसुत्तं

§ १. लाभसक्कारसिलोका साखापलासूपमा

B. 250
R. 192

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा रागजहे विहरति गिज्झ-
कूटे पब्बते अचिरपक्कन्ते देवदत्ते । तत्र खो भगवा देवदत्तं आरब्ध
भिक्षू आमन्तेसि —

“इध, भिक्षवे, एकच्चो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्मा अनगारियं
पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोमिह जातिया जराय’ मरणेन’ सोकेहि परि- 5
देवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्खपरेतो, अप्पेव
नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पञ्ञायेथा’ ति ।
सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिव्वत्तेति । सो
तेन लाभसक्कारसिलोकेन अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन
लाभसक्कारसिलोकेन अत्तानुक्कंसेति परं वम्भेति — ‘अहमस्मि लाभ- 10
सक्कारसिलोकवा’, इमे पनञ्जे भिक्षू अप्पञ्ञाता अप्पेसक्खा’ ति ।
सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन मज्जति पमज्जति पमादं आपज्जति,
पमत्तो समानो दुक्खं विहरति ।

२. “सेय्यथापि, भिक्षवे, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसो सार-
परियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मे व सारं 15
अतिक्कम्म फेगुं अतिक्कम्म तच्चं अतिक्कम्म पपटिकं^३, साखापलासं
छेत्वा आदाय पक्कमेय्य ‘सारं’ ति मज्जमानो । तमेनं चक्खुमा पुरिसो
दिस्वा एवं वदेय्य — ‘न वतायं भवं पुरिसो अज्जासि सारं, न अज्जासि
फेगुं, न अज्जासि तच्चं, न अज्जासि पपटिकं, न अज्जासि साखा-
पलासं । तथा हयं भवं पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं 20
चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मे व सारं अतिक्कम्म
फेगुं अतिक्कम्म तच्चं अतिक्कम्म पपटिकं, साखापलासं छेत्वा आदाय
पक्कन्तो ‘सारं’ ति मज्जमानो । यं चस्स सारेन सारकरणीयं तं
चस्स अत्थं नानुभविस्सती’ ति ।

३. “एवमेव खो, भिक्षवे, इधेकच्चो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्मा 25

१-१. जरामरणेन — सी०, रो० । २. लाभो सिलोकवा — सी०, रो०; लाभो
सक्कारसिलोकवा — स्या० । ३. पपटिकं — स्या० ।

B. 251,
R. 193

अनगारियं पब्बजितो होति ओतिण्णोम्हि जातिया ... पे०... सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन मज्जति पमज्जति पमादं आपज्जति, पमत्तो समानो दुक्खं विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु साखापलासं अग्गहेसि ब्रह्मचरियस्स; तेन च वोसानं आपादि ।

§ २. सीलसम्पदा पपटिकूपमा

४. “इध पन, भिक्खवे, एकच्चो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोम्हि जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्ख-परेतो, अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जा-येथा’ ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभि-
निब्बत्तेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति न परि-
पुण्णसङ्कप्पो । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति । अप्पमत्तो समानो सीलसम्पदं आराधेति । सो
ताय सीलसम्पदाय अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय सील-
सम्पदाय अत्तानुक्कंसेति परं वम्भेति — ‘अहमस्मि सीलवा कल्याण-
धम्मो, इमे पनज्जे भिक्खू दुस्सीला पापधम्मा’ ति । सो ताय सील-
सम्पदाय मज्जति पमज्जति पमादं आपज्जति, पमत्तो समानो दुक्खं विहरति ।

५. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सार-
परियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मे व सारं
अतिक्कम्म फेगुं अतिक्कम्म तच्चं, पपटिकं छेत्वा आदाय पक्कमेय्य
‘सारं’ ति मज्जमानो । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य —
‘न वतायं भवं पुरिसो अज्जासि सारं, न अज्जासि फेगुं, न अज्जासि
तच्चं, न अज्जासि पपटिकं, न अज्जासि साखापलासं । तथा हयं
भवं पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स
तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मे व सारं अतिक्कम्म फेगुं अतिक्कम्म तच्चं,
पपटिकं छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सारं’ ति मज्जमानो; यं चस्स सारेन
सारकरणीयं तं चस्स अत्थं नानुभविस्सती’ ति ।

B. 252

६. “एवमेव खो, भिक्खवे, इधेकच्चो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्मा
अनगारियं पब्बजितो होति ओतिण्णोम्हि जातिया ... पे०... सो ताय

सीलसम्पदाय मज्जति पमज्जति पमादं आपज्जति, पमत्तो समानो दुक्खं विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु पपटिकं अग्गहेसि ब्रह्मचरियस्स; तेन च वोसानं आपादि ।

R. 194

§ ३. समाधिसम्पदा तच्चूपमा

७. “इध पन, भिक्खवे, एकच्चो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्सा अनगारियं पब्बजितो होति ओतिण्णोमिह जातिया ... पे०... अप्पमत्तो समानो सीलसम्पदं आराधेति । सो ताय सीलसम्पदाय अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय सीलसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति । सो ताय सीलसम्पदाय न मज्जति, नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति । अप्पमत्तो समानो समाधिसम्पदं आराधेति । सो ताय समाधिसम्पदाय अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय समाधिसम्पदाय अत्तानुक्कंसेति परं वम्भेति — ‘अहमस्मि समाहितो एकग्गचित्तो, इमे पनञ्जे भिक्खू असमाहिता विव्भन्तचित्ता’ ति । सो ताय समाधिसम्पदाय मज्जति पमज्जति पमादं आपज्जति, पमत्तो समानो दुक्खं विहरति ।

B. 253

10

८. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिठ्ठतो सारवतो अतिक्कम्मे व सारं अतिक्कम्म फेगुं तचं छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सारं’ ति मज्झमानो; यं चस्स सारेन सारकरणीयं तं चस्स अत्थं नानुभविस्सती ति ।

15

९. “एवमेव खो, भिक्खवे, इधं कच्चो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्सा अनगारियं पब्बजितो होति ओतिण्णोमिह जातिया ... पे०... सो ताय समाधिसम्पदाय मज्जति पमज्जति पमादं आपज्जति, पमत्तो समानो दुक्खं विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु तचं अग्गहेसि ब्रह्मचरियस्स; तेन च वोसानं आपादि ।

20 B. 254

R. 195

§ ४. ज्ञाणदस्सनं फेगूपमं

१०. “इध पन, भिक्खवे, एकच्चो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्सा अनगारियं पब्बजितो होति ओतिण्णोमिह जातिया ... पे०... अप्पमत्तो समानो समाधिसम्पदं आराधेति । सो ताय समाधिसम्पदाय अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय समाधिसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सो ताय समाधिसम्पदाय न मज्जति नप्प-

25

मज्जति न पमादं आपज्जति अप्पमत्तो समानो ज्ञाणदस्सनेन आरा-
धेति । सो तेन ज्ञाणदस्सनेन अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । सो
तेन ज्ञाणदस्सनेन अत्तानुक्कंसेति परं वम्भेति 'अहमस्मि जानं पस्सं
विहरामि । इमे पनञ्जे भिक्खू अजानं अपस्सं विहरन्ती' ति । सो
5 तेन ज्ञाणदस्सनेन मज्जति पमज्जति पमादं आपज्जति, पमत्तो समानो
दुक्खं विहरति ।

११. "सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सार-
परियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मे व सारं
फेगुं छेत्वा आदाय पक्कमेय्य 'सारं' ति मज्जमानो । तमेनं चक्खुमा
10 पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य - 'न वतायं भवं पुरिसो अज्जासि सारं न
अज्जासि फेगुं न अज्जासि तचं न अज्जासि पपटिकं न अज्जासि
साखापलासं । तथा हयं भवं पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सार-
परियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मे व
B. 255 सारं फेगुं छेत्वा आदाय पक्कन्तो 'सारं' ति मज्जमानो । यं चस्स
15 सारेन सारकरणीयं तं चस्स अत्थं नानुभविस्सती' ति ।

R. 196 १२. "एवमेव खो, भिक्खवे, इधेकच्चो कुलपुत्तो सद्धा अगा-
रस्मा अनगारियं पब्बजितो होति ओतिणोमिह जातिया ... पे० ... सो
तेन ज्ञाणदस्सनेन मज्जति पमज्जति पमादं आपज्जति, पमत्तो समानो
दुक्खं विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु फेगुं अगगहेसि ब्रह्म-
20 चरियस्स; तेन च वोसानं आपादि ।

१५. असमयविमोक्खो त्वेव ब्रह्मचरियस्स सारं

१३. "इध पन, भिक्खवे, एकच्चो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्मा
अनगारियं पब्बजितो होति - 'ओतिणोमिह जातिया जराय मरणेन
सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिणो दुक्ख-
परेतो, अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जा-
25 येथा' ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभि-
निब्बत्तेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति, न परि-
पुण्णसङ्कप्पो । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति, न
परं वम्भेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न मज्जति नप्पमज्जति
न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो समानो सीलसम्पदं आराधेति । सो
30 ताय सीलसम्पदाय अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो

ताय सीलसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति । सो ताय सील-
सम्पदाय न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो समानो
समाधिसम्पदं आराधेति । सो ताय समाधिसम्पदाय अत्तमानो होति,
नो च खो परिपुण्णसङ्कुप्पो । सो ताय समाधिसम्पदाय न अत्तानुक्कं-
सेति, न परं वम्भेति । सो ताय समाधिसम्पदाय न मज्जति नप्प- 5
मज्जति न पमादं आपज्जति । अप्पमत्तो समानो ज्ञाणदस्सनेन आराधेति ।
सो तेन ज्ञाणदस्सनेन अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कुप्पो ।
सो तेन ज्ञाणदस्सनेन न अत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति । सो तेन
ज्ञाणदस्सनेन न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो
समानो असमयविमोक्खं^१ आराधेति । अट्टानमेतं, भिक्खवे, अनवकासो 10
यं सो भिक्खु ताय असमयविमुत्तिया परिहायेथ^१ ।

१४. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सार-
परियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो सारं येव छेत्वा
आदाय पक्कमेय्य ‘सारं’ ति जानमानो । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं
वदेय्य — ‘अञ्जासि वतायं भवं पुरिसो सारं, अञ्जासि फेगुं, अञ्जासि 15
तचं, अञ्जासि पपटिकं, अञ्जासि साखापलासं । तथा हयं भवं पुरिसो
सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो
सारवतो सारं येव छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सारं’ ति जानमानो । यं
चस्स सारेन सारकरणीयं तं चस्स अत्थं अनुभविस्सती’ ति ।

R. 197

१५. “एवमेव खो, भिक्खवे, इधेकच्चो कुलपुत्तो सद्धा अगारस्मा 20
अनगारियं पव्वजितो होति ओतिण्णोमिह जातिया ... पे० ... सो तेन
ज्ञाणदस्सनेन न मज्जति नप्पमज्जति न पमादं आपज्जति, अप्पमत्तो
समानो असमयविमोक्खं^२ आराधेति । अट्टानमेतं, भिक्खवे, अनवकासो
यं सो भिक्खू ताय असमयविमुत्तिया परिहायेथ ।

B. 257

१६. “इति खो, भिक्खवे, नयिदं ब्रह्मचरियं लाभसक्कार- 25
सिलोकाणिसंसं, न सीलसम्पदानिसंसं, न समाधिसम्पदानिसंसं, न ज्ञाण-
दस्सनाणिसंसं । या च खो अयं, भिक्खवे, अकुप्पा चेतोविमुत्ति —
एतदत्थमिदं, भिक्खवे, ब्रह्मचरियं, एतं सारं एतं परियोसानं” ति ।

१७. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
अभिनन्दुं ति ।

30

—:०:—

१-१. समयविमोक्खं आराधेति । ठानं खो पनेतं भिक्खवे विज्जति यं सो भिक्खु
ताय समयविमुत्तिया परिहायेथ — स्या०, रो० । २. ० विमोक्खं — रो० ।

३०. चूळसारोपमसुत्तं

§ १. पञ्च सारत्थिका पुग्गला

R. 198

B. 258

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डकस्स आरामे । अथ खो पिङ्गलकोच्छो ब्राह्मणो येन
भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोद-
नीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो
5 खो पिङ्गलकोच्छो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच – “येमे, भो गोतम,
समणब्राह्मणा सद्धिनो गणिनो गणाचरिया जाता यसस्सिनो तित्थकरा^१
साधुसम्मता, बहुजनस्स, सेय्यथीदं – पूरणो कस्सपो, मक्खलि गोसालो,
अजितो केसकम्बलो, पकुधो कच्चायनो, सज्जयो बेलट्टपुत्तो^२, निगण्ठो
नाटपुत्तो^३, सब्बेते सकाय पटिञ्जाय अब्भञ्जंसु सब्बे व नाब्भञ्जंसु,
10 उदाहु एकच्चे अब्भञ्जंसु एकच्चे नाब्भञ्जंसु” ति ?

“अलं, ब्राह्मण, तिट्ठतेतं – सब्बेते सकाय पटिञ्जाय
अब्भञ्जंसु सब्बे व नाब्भञ्जंसु, उदाहु एकच्चे अब्भञ्जंसु एकच्चे
नाब्भञ्जंसु ति । धम्मं ते, ब्राह्मण, देसेस्सामि, तं सुणाहि, साधुकं
मनसि करोहि; भासिस्सामी” ति ।

- 15 “एवं, भो” ति खो पिङ्गलकोच्छो ब्राह्मणो भगवतो पच्च-
स्सोसि । भगवा एतदवोच –

२. “सेय्यथापि, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सार-
परियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मे व
सारं अतिक्कम्म फेग्गुं अतिक्कम्म तच्चं अतिक्कम्म पपटिकं, साखापलासं
20 छेत्वा आदाय पक्कमेय्य ‘सारं’ ति मञ्जमानो । तमेनं चवखुमा पुरिसो
दिस्वा एवं वदेय्य – ‘न वतायं भवं पुरिसो अञ्जासि सारं, न अञ्जासि
फेग्गुं, न अञ्जासि तच्चं, न अञ्जासि पपटिकं, न अञ्जासि साखा-
पलासं । तथा हयं भवं पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं
चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मे व सारं, अतिक्कम्म
25 फेग्गुं, अतिक्कम्म तच्चं, अतिक्कम्म पपटिकं, साखापलासं छेत्वा आदाय

१. तित्थङ्कार – स्या० । २. बेलट्टपुत्तो इति पि । ३. नाथपुत्तो – सी०, स्या०;
नातपुत्तो – रो० ।

पक्कन्तो 'सारं' ति मञ्जमानो । यं चस्स सारेन सारकरणीयं तं चस्स अत्थं नानुभविस्सती' ति ।

३. "सेय्यथापि वा पन, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मे व सारं अतिक्कम्म फेगुं अतिक्कम्म तच्चं, पपटिकं छेत्वा आदाय पक्कमेय्य 'सारं' ति मञ्जमानो । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — 'न वतायं भवं पुरिसो ... पे०... पपटिकं छेत्वा आदाय पक्कन्तो 'सारं' ति मञ्जमानो । यं चस्स सारेन सारकरणीयं तं चस्स अत्थं नानुभविस्सती' ति ।

5 B. 259,
R. 199

४. "सेय्यथापि वा पन, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मे व सारं अतिक्कम्म फेगुं, तच्चं छेत्वा आदाय पक्कमेय्य 'सारं' ति मञ्जमानो । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — 'न वतायं भवं पुरिसो ... पे०... अतिक्कम्म फेगुं, तच्चं छेत्वा आदाय पक्कन्तो 'सारं' ति मञ्जमानो । यं चस्स सारेन सारकरणीयं तं चस्स अत्थं नानुभविस्सती' ति ।

10

15

५. "सेय्यथापि वा पन, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मे व सारं, फेगुं छेत्वा आदाय पक्कमेय्य 'सारं' ति मञ्जमानो । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा^१ एवं वदेय्य — 'न वतायं भवं पुरिसो ... पे० ... अतिक्कम्मे व सारं, फेगुं छेत्वा आदाय पक्कन्तो 'सारं' ति मञ्जमानो । यं चस्स सारेन सारकरणीयं तं चस्स अत्थं नानुभविस्सती' ति ।

20

६. "सेय्यथापि वा पन, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो सारं येव छेत्वा आदाय पक्कमेय्य 'सारं' ति जानमानो । तमेनं चक्खुमा पुरिसो दिस्वा एवं वदेय्य — 'अञ्जासि वतायं भवं पुरिसो सारं, अञ्जासि फेगुं, अञ्जासि तच्चं, अञ्जासि पपटिकं, अञ्जासि साखापलासं । तथा ह्यं भवं पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो सारं येव छेत्वा आदाय पक्कन्तो

B.260

25

R.200

१. रो० पोत्यके नत्थि ।

‘सारं’ ति जानमानो । यं चस्स सारेण सारकरणीयं तं चस्स अत्थं अनुभविस्सती’ ति ।

§ २. लाभसक्कारसिलोकेन परिपुण्णसङ्कप्पो पठमसारत्थिकूपमो

७. “एवमेव खो, ब्राह्मण, इधेकच्चो पुग्गलो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोमिह जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो दुक्ख-
 5 परेतो । अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पञ्जायेथा’ ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन अत्तानुक्कंसेति, परं
 10 वम्भेति — ‘अहमस्मि लाभसक्कारसिलोका, इमे पनञ्जे भिक्खू अप्पञ्जाता अप्पेसक्खा’ ति । लाभसक्कारसिलोकेन च ये अञ्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय न छन्दं जनेति, न वायमति, ओलीनवुत्तिको च होति साथलिको । सेय्यथापि सो, ब्राह्मण, पुरिसां सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो
 15 हक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मं व सारं अतिक्कम्मं फेग्गुं अतिक्कम्मं तच्च अतिक्कम्मं पपटिकं, साखापलासं छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सारं’ ति मञ्जामानो । यं चस्स सारेण सारकरणीयं तं चस्स अत्थं नानुभविस्सति । तथूपमाहं, ब्राह्मण, इमं पुग्गलं वदामि ।

§ ३. सीलसम्पदाय परिपुण्णसङ्कप्पो दुतियसारत्थिकूपमो

८. “इध पन, ब्राह्मण, एकच्चो पुग्गलो सद्धा अगारस्मा अन-
 20 गारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोमिह ...पे०... अन्तकिरिया पञ्जायेथा’ ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति न परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति । लाभसक्कारसिलोकेन च ये अञ्जे धम्मा उत्तरितरा च
 25 पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय छन्दं जनेति, वायमति, अनोलीनवुत्तिको च होति असाथलिको । सो सीलसम्पदं आराधेति । सो ताय सीलसम्पदाय अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय सीलसम्पदाय अत्तानुक्कंसेति परं वम्भेति — ‘अहमस्मि सीलवा कल्याण-

धम्मो, इमे पनञ्जे भिक्खू दुस्सीला पापधम्मा' ति । सीलसम्पदाय
च ये अञ्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छि-
किरियाय न छन्दं जनेति, न वायमति, ओलीनवुत्तिको च होति साथ-
लिको । सेय्यथापि सो, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सार-
परियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मे व सारं 5
अतिक्कम्म फेगुं अतिक्कम्म तच्चं, पपटिकं छेत्वा आदाय पक्कन्तो
'सारं' ति मञ्जमानो । यं चस्स सारेन सारकरणीयं, तं चस्स अत्थं
नानुभविस्सति । तथूपमाहं, ब्राह्मण, इमं पुग्गलं वदामि ।

§ ४. समाधिसम्पदाय परिपुण्णसङ्कप्पो ततियसारत्थिकूपमो

६. "इध पन, ब्राह्मण, एकच्चो पुग्गलो सद्धा अगारस्मा अन-
गारियं पब्बजितो होति — 'ओतिण्णोमिह ...पे०... अन्तकिरिया पञ्जा- 10
येथा' ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिव्व-
त्तेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति न परिपुण्ण-
सङ्कप्पो । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति न परं
वम्भेति । लाभसक्कारसिलोकेन च ये अञ्जे धम्मा उत्तरितरा च
पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय छन्दं जनेति, वायमति, 15
अनोलीनवुत्तिको च होति असाथलिको । सो सीलसम्पदं आराधेति ।
सो ताय सीलसम्पदाय अत्तमनो होति नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो ।
सो ताय सीलसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । सीलसम्पदाय
च ये अञ्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छि-
किरियाय छन्दं जनेति, वायमति, अनोलीनवुत्तिको च होति असा- 20
थलिको । सो समाधिसम्पदं आराधेति । सो ताय समाधिसम्पदाय
अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय समाधिसम्पदाय अत्तानुक्कं-
सेति, परं वम्भेति — 'अहमस्मि समाहितो एकगचित्तो, इमे पनञ्जे
भिक्खू असमाहिता विव्वन्तचित्ता' ति । समाधिसम्पदाय च ये अञ्जे
धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च, तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय न 25
छन्दं जनेति, न वायमति, ओलीनवुत्तिको च होति साथलिको । सेय्य-
थापि सो, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो
महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मे व सारं अतिक्कम्म फेगुं,
तच्चं छेत्वा आदाय पक्कन्तो' 'सारं' ति मञ्जमानो । यं चस्स सारेन

सारकरणीयं तं चस्स अत्थं नानुभविस्सति । तथूपमाहं , ब्राह्मण, इमं पुग्गलं वदामि ।

§ ५. जाणदस्सनेन परिपुण्णसङ्कप्पो चतुत्थसारत्थिकूपमो

१०. “इध पन, ब्राह्मण, एकच्चो पुग्गलो सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोम्हि जातिया जराय मरणेन ... पे० ... अन्तकिरिया पज्जायेथा’ ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति न परिपुण्णसङ्कप्पो । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति । लाभसक्कारसिलोकेन च ये अज्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय छन्दं जनेति, वायमति, अनोलीनवुत्तिको च होति असाथलिको । सो सील-सम्पदं आराधेति । सो ताय सीलसम्पदाय अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय सीलसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति । सीलसम्पदाय च ये अज्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय छन्दं जनेति, वायमति, अनोलीनवुत्तिको च होति असाथलिको । सो समाधिसम्पदं आराधेति । सो ताय समाधिसम्पदाय अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय समाधिसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति, समाधिसम्पदाय च ये अज्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय छन्दं जनेति, वायमति, अनोलीनवुत्तिको च होति असाथलिको । सो जाणदस्सनं आराधेति । सो तेन जाणदस्सनेन अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो, सो तेन जाणदस्सनेन अत्तानुक्कंसेति परं वम्भेति — ‘अहमस्मि जानं पस्सं विहरामि, इमे पनज्जे भिक्खू अजानं अपस्सं विहरन्ती’ ति । जाणदस्सनेन च ये अज्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय न छन्दं जनेति, न वायमति, अनोलीनवुत्तिको च होति साथलिको । सेत्थयापि सो, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मे व सारं, फेगुं छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सारं’ ति मज्जमानो । यं चस्स सारेन सारकरणीयं तं चस्स अत्थं नानु-भविस्सति । तथूपमाहं, ब्राह्मण, इमं पुग्गलं वदामि ।

§ ६. जाणदस्सनेन उत्तरितरा धम्मा

११. “इध पन, ब्राह्मण, एकच्चो पुग्गलो सद्धा अगारस्मा अन-
 गारियं पब्बजितो होति — ‘ओतिण्णोमिह जातिया जराय मरणेन सोकेहि
 परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, दुक्खोतिण्णो, दुक्खपरेतो ।
 अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पञ्चायेथा’
 ति । सो एवं पब्बजितो समानो लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति । 5 R. 203
 सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति न परिपुण्णसङ्कप्पो ।
 सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति ।
 लाभसक्कारसिलोकेन च ये अञ्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च
 तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय छन्दं जनेति, वायमति, अनोलीनवुत्तिको
 च होति असाथलिको । सो सीलसम्पदं आराधेति । सो ताय सील- 10
 सम्पदाय अत्तमनो होति, नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय सील-
 सम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति । सीलसम्पदाय च ये अञ्जे
 धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय छन्दं
 जनेति, वायमति, अनोलीनवुत्तिको च होति असाथलिको । सो समाधि-
 सम्पदं आराधेति । सो ताय समाधिसम्पदाय अत्तमनो होति नो च 15
 खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो ताय समाधिसम्पदाय न अत्तानुक्कंसेति,
 न परं वम्भेति । समाधिसम्पदाय च ये अञ्जे धम्मा उत्तरितरा च
 पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय छन्दं जनेति, वायमति,
 अनोलीनवुत्तिको च होति असाथलिको । सो जाणदस्सनेन आराधेति ।
 सो तेन जाणदस्सनेन अत्तमनो होति नो च खो परिपुण्णसङ्कप्पो । सो 20
 तेन जाणदस्सनेन न अत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति । जाणदस्सनेन च ये
 अञ्जे धम्मा उत्तरितरा च पणीततरा च तेसं धम्मानं सच्छिकिरियाय
 छन्दं जनेति, वायमति, अनोलीनवुत्तिको च होति असाथलिको ।

B. 264

१२. “कतमे च, ब्राह्मण, धम्मा जाणदस्सनेन उत्तरितरा च
 पणीततरा च ? इध, ब्राह्मण, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च 25
 अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं
 उपसम्पज्ज विहरति । अयं पि खो, ब्राह्मण, धम्मो जाणदस्सनेन
 उत्तरितरो च पणीततरो च ।

“पुन च परं, ब्राह्मण, भिक्खु, वितक्कविचारानं वूपसमा
 अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं 30

पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं पि खो, ब्राह्मण, धम्मो जाणदस्सनेन उत्तरितरो च पणीततरो च ।

R.204

“पुन च परं, ब्राह्मण, भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति, सतो च सम्पजानो सुखं च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया
5 आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ ति ततियं ज्ञानं उप-
सम्पज्ज विहरति । अयं पि खो, ब्राह्मण, धम्मो जाणदस्सनेन उत्तरितरो
च पणीततरो च ।

“पुन च परं, ब्राह्मण, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बे व सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खा-
10 सतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं पि खो, ब्राह्मण,
धम्मो जाणदस्सनेन उत्तरितरो च पणीततरो च ।

“पुन च परं, ब्राह्मण, भिक्खु सब्बसो रूपसञ्ज्ञानं समतिक्कमा पटिघसञ्ज्ञानं अत्थङ्गमा नानत्तसञ्ज्ञानं अमनसिकारा ‘अनन्तो
आकासो’ ति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं पि खो,
15 ब्राह्मण, धम्मो जाणदस्सनेन उत्तरितरो च पणीततरो च ।

“पुन च परं, ब्राह्मण, भिक्खु सब्बसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विञ्जाणं’ ति विञ्जाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज
विहरति । अयं पि खो, ब्राह्मण, धम्मो जाणदस्सनेन उत्तरितरो च
पणीततरो च ।

20 “पुन च परं, ब्राह्मण, भिक्खु सब्बसो विञ्जाणञ्चायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ ति आकिञ्चञ्चायतनं उपसम्पज्ज विह-
रति । अयं पि खो, ब्राह्मण, धम्मो जाणदस्सनेन उत्तरितरो च पणीत-
तरो च ।

B. 265

“पुन च परं, ब्राह्मण, भिक्खु सब्बसो आकिञ्चञ्चायतनं
25 समतिक्कम्म नेवसञ्ज्ञानासञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं पि
खो, ब्राह्मण, धम्मो जाणदस्सनेन उत्तरितरो च पणीततरो च ।

“पुन च परं, ब्राह्मण, भिक्खु सब्बसो नेवसञ्ज्ञानासञ्चायतनं
समतिक्कम्म सञ्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति, पञ्चाय चस्स
दिस्वा आसवा परिक्खीणा हान्ति । अयं पि खो, ब्राह्मण, धम्मो
30 जाणदस्सनेन उत्तरितरो च पणीततरो च । इमे खो, ब्राह्मण, धम्मा
जाणदस्सनेन उत्तरितरा च पणीततरा च ।

१३. “सेय्यथापि सो, ब्राह्मण, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो सारं येव छेत्वा आदाय पक्कन्तो ‘सारं’ ति जानमानो । यं चस्स सारेन सारकरणीयं तं चस्स अत्थं अनुभविस्सति । तथूपमाहं, ब्राह्मण, इमं पुग्गलं वदामि ।

१४. “इति खो, ब्राह्मण, नयिदं ब्रह्मचरियं लाभसवकार- 5
सिलोकानिसंसं, न सीलसम्पदानिसंसं, न समाधिसम्पदानिसंसं, न आण-
दस्सनानिसंसं । या च खो अयं, ब्राह्मण, अकुप्पा चेतोविमुत्ति—एतदत्थ-
मिदं, ब्राह्मण, ब्रह्मचरियं, एतं सारं एतं परियोसानं” ति ।

R. 205

१५. एवं वुत्ते, पिङ्गलकोच्छो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच —
“अभिव्वकन्तं, भो गोतम, अभिव्वकन्तं, भो गोतम ... पे०... उपासकं मं 10
भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं” ति ।

ओपम्मवग्गो निट्ठितो ततियो ।

तस्सुदानं

मोळियफग्गुनरिट्ठं* च नामो अन्धवने कथिपुण्णं निवापो ।
रासि-कणेरु-महागजनामो सारूपमो^१ पुन पिङ्गलकोच्छो* ॥

— : ० : —

—. एत्थ सी० पोत्थके अयं पाठो दिस्सति —

मोलियतज्जनरिट्ठं च नामो अन्धवने कथिपुण्णनिवापो ।

रासिकणेरुमहागजनामो सारचरो पुन पिङ्गलकोच्छो ।

एस वरो ठपितो असमोयं चास्तरो ततियो वरवग्गो ति ॥

१. सारवरो — स्या० ।

३१. चूळगोसिङ्गसुत्तं

§ १. गोसिङ्गसालवनदाये भिक्खूनां विहारो

B. 266

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा नादिके^१ विहरति गिञ्ज-
कावसथे । तेन खो पन समयेन आयस्मा च अनुरुद्धो आयस्मा च
नन्दियो आयस्मा च किम्बिलो^२ गोसिङ्गसालवनदाये विहरन्ति । अथ
खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना^३ वुट्ठितो येन गोसिङ्गसालवनदायो
5 तेनुपसङ्गमि । अद्दसा खो दायपालो भगवन्तं दूरतो व आगच्छन्तं ।
दिस्वान भगवन्तं एतदवोच – “मा, समण, एतं दायं पाविसि । सन्तेत्य
तयो कुलपुत्ता अत्तकामरूपा विहरन्ति । मा तेसं अफासुमकासी” ति ।

R. 206

२. अस्सोसि खो आयस्मा अनुरुद्धो दायपालस्स भगवता सद्धि
मन्तयमानस्स । सुत्वान दायपालं एतदवोच – “मा, आवुसो दायपाल,
10 भगवन्तं वारेसि । सत्था नो भगवा अनुप्पत्तो” ति । अथ खो आयस्मा
अनुरुद्धो येनायस्मा च नन्दियो आयस्मा च किम्बिलो तेनुपसङ्गमि;
उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं च नन्दियं आयस्मन्तं च किम्बिलं एतदवोच –
“अभिककमथायस्मन्तो, अभिककमथायस्मन्तो, सत्था नो भगवा अनु-
प्पत्तो” ति । अथ खो आयस्मा च अनुरुद्धो आयस्मा च नन्दियो आयस्मा
15 च किम्बिलो भगवन्तं पच्चुगन्त्वा एको भगवतो पत्तचीवरं पटिग्गहेसि,
एको आसनं पञ्जापेसि^४, एको पादोदकं उपट्ठापेसि^५ । निसीदि भगवा
पञ्जात्ते आसने । निसज्ज खो भगवा पादे पक्खालेसि । ते पि खो
आयस्मन्तो भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं
निसिन्नं खो आयस्मन्तं अनुरुद्धं भगवा एतदवोच –

20 ३. “कच्चि वो, अनुरुद्धा, खमनीयं, कच्चि यापनीयं, कच्चि
पिण्डकेन न किलमथा” ति ?

“खमनीयं, भगवा, यापनीयं, भगवा; न च मयं, भन्ते, पिण्ड-
केन किलमामा” ति ।

“कच्चि पन वो, अनुरुद्धा, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना
25 खीरोदकीभूता अञ्जामञ्जां पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरथा” ति ?

१. नातिके – म० । २. किमिलो – म० । ३. पतिसल्लाना – सी० । ४. पञ्जा-
पेसि – सी०, स्या०, रो० । ५. उपट्ठापेसि – सी० । ६. किलमित्थाति – स्या० । ७. किल-
मिन्ह – स्या० ।

४ २. समग्गानं खीरोदकीभूतानं

४. “तग्घ मयं, भन्ते, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरो-
दकीभूता अञ्जमञ्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरामा” ति ।

B. 267

“यथा कथं पन तुम्हे, अनुरुद्धा, समग्गा सम्मोदमाना अवि-
वदमाना खीरोदकीभूता अञ्जमञ्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विह-
रथा” ति ?

5

“इध मय्हं, भन्ते, एवं होति — ‘लाभा वत मे, सुलद्धं वत मे,
योहं एवरूपेहि सव्वह्मचारीहि सद्धिं विहरामी’ ति । तस्स मय्हं, भन्ते,
इमेसु आयस्मन्तेसु मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि^१ चेव रहो च;
मेत्तं वचीकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च; मेत्तं मनोकम्मं पच्चु-
पट्ठितं आवि चेव रहो च । तस्स मय्हं, भन्ते, एवं होति — ‘यन्नूनाहं सकं
चित्तं निक्खिपित्वा इमेसं येव आयस्मन्तानं चित्तस्स वसेन वत्तेय्यं’
ति । सो खो अहं, भन्ते, सकं चित्तं निक्खिपित्वा इमेसं येव आयस्मन्तानं
चित्तस्स वसेन वत्तामि । नाना हि खो नो, भन्ते, काया एकं च पन
मञ्जे चित्तं” ति ।

10

आयस्मा पि खो नन्दियो ... पे० ... आयस्मा पि खो किम्बिलो
भगवन्तं एतदवोच — “मय्हं पि, भन्ते, एवं होति— ‘लाभा वत मे, सुलद्धं
वत मे, योहं एवरूपेहि सव्वह्मचारीहि सद्धिं विहरामी’ ति । तस्स मय्हं,
भन्ते, इमेसु आयस्मन्तेसु मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं ... पे० ... नाना हि
खो नो, भन्ते, काया एकं च पन मञ्जे चित्तं ति । एवं खो मयं,
भन्ते, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अञ्जमञ्जं
पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरामा” ति ।

15

R.207

20

४ ३. अप्पमत्तानं

५. “साधु साधु, अनुरुद्धा ! कच्चि पन वो, अनुरुद्धा, अप्पमत्ता
आतापिनो पहितत्ता विहरथा” ति ?

“तग्घ मयं, भन्ते, अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विह-
रामा” ति ।

25

“यथा कथं पन तुम्हे, अनुरुद्धा, अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता
विहरथा” ति ?

१. आवि — स्या०; आवी — रो० ।

B. 268

“इध, भन्ते, अम्हाकं यो पठमं गामतो पिण्डाय पटिक्कमति सो आसनानि पञ्जपेति, पानीयं परिभोजनीयं उपट्ठापेति, अवक्कारपाति उपट्ठापेति । यो पच्छा गामतो पिण्डाय पटिक्कमति, सचे होति भुत्ता-
 वसेसो सचे आकङ्खति भुञ्जति, नो चे आकङ्खति अप्पहरिते वा छुड्ढेति
 5 अप्पाणके वा उदके ओपिलापेति । सो आसनानि पटिसामेति, पानीयं परिभोजनीयं पटिसामेति, अवक्कारपाति पटिसामेति, भत्तगं सम्म-
 उज्जति । यो पस्सति पानीयघटं वा परिभोजनीयघटं वा वच्चघटं वा रि-
 रित्तं तुच्छं सो उपट्ठापेति । सचस्स^१ होति अविसय्हं, हत्थविकारेन
 दुतियं ग्रामन्तेत्वा हत्थविलङ्घकेन उपट्ठापेम, न त्वेव मयं, भन्ते, तप्प-
 10 च्चया वाचं भिन्दाम । पञ्चाहिकं खो पन मयं, भन्ते, सब्बरत्तिकं^२
 धम्मिया कथाय सन्निसीदाम । एवं खो मयं, भन्ते, अप्पमत्ता आतापिनो
 पहितत्ता विहरामा” ति ।

§ ४. उत्तरिमनुस्सधम्माधिगतानं

६. “साधु साधु, अनुरुद्धा ! अत्थि पन वो, अनुरुद्धा, एवं
 अप्पमत्तानं आतापीनं पहितत्तानं विहरन्तानं उत्तरिमनुस्सधम्मा अल-
 15 मरियञ्जाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो” ति ?

“किं हि नो सिया, भन्ते ! इध मयं, भन्ते, यावदेव आकङ्खाम
 विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं
 विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहराम । अयं खो नो,
 भन्ते, अम्हाकं अप्पमत्तानं आतापीनं पहितत्तानं विहरन्तानं उत्तरि-
 20 मनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो” ति ।

R. 208

“साधु साधु, अनुरुद्धा ! एतस्स पन वो, अनुरुद्धा, विहारस्स
 समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अत्थञ्जो उत्तरि-
 मनुस्सधम्मा^३ अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो” ति ?

“किं हि नो सिया, भन्ते ! इध मयं, भन्ते, यावदेव आकङ्खाम
 25 वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवि-
 तक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहराम ।
 एतस्स, भन्ते, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया
 अयमञ्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसो अधिगतो
 फासुविहारो” ति ।

“साधु साधु, अनुरुद्धा ! एतस्स पन वो, अनुरुद्धा, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अत्थञ्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो” ति ?

“किं हि नो सिया, भन्ते ! इध मयं, भन्ते, यावदेव आकङ्खाम पीतिया च विरागा उपेक्खका च विहराम, सता च सम्पजाना सुखं च कायेन पटिसंवेदेम, यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहराम । एतस्स, भन्ते, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अयमञ्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो” ति ।

B. 269

10

“साधु साधु, अनुरुद्धा ! एतस्स पन वो, अनुरुद्धा, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अत्थञ्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो” ति ?

“किं हि नो सिया, भन्ते ! इध मयं, भन्ते, यावदेव आकङ्खाम सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना, पुब्बे व सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा, अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहराम । एतस्स, भन्ते, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अयमञ्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो” ति ।

15

७. “साधु साधु, अनुरुद्धा ! एतस्स पन वो, अनुरुद्धा, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अत्थञ्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो” ति ?

20

“किं हि नो सिया, भन्ते ! इध मयं, भन्ते, यावदेव आकङ्खाम सब्बसो रूपसञ्ज्ञानं समतिक्कमा पटिघसञ्ज्ञानं अत्थङ्गमा नानत्तसञ्ज्ञानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ ति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहराम । एतस्स, भन्ते, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अयमञ्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो” ति ।

25

R. 209

“साधु साधु, अनुरुद्धा ! एतस्स पन वो, अनुरुद्धा, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्धिया अत्थञ्जो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो” ति ?

30

“किं हि नो सिया, भन्ते ! इध मयं, भन्ते, यावदेव आकङ्क्षाम
सब्बसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विञ्जाणं’ ति विञ्जा-
णञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहराम ... पे०... सब्बसो विञ्जाणञ्चायतनं
समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ ति आकिञ्चञ्जायतनं उपसम्पज्ज विह-
B. 270 5 राम ... पे०... सब्बसो आकिञ्चञ्जायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जाना-
सञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहराम । एतस्स, भन्ते, विहारस्स समति-
क्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्विया अयमञ्चो उत्तरिमनुस्स-
धम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो” ति ।

८. “साधु साधु, अनुरुद्धा ! एतस्स पन वो, अनुरुद्धा, विहारस्स
10 समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्विया अत्थञ्चो उत्तरि-
मनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो” ति ?

“किं हि नो सिया, भन्ते ! इध मयं, भन्ते, यावदेव आकङ्क्षाम
सब्बसो नेवसञ्जानासञ्जायतनं समतिक्कम्म सञ्जावेदयितनिरोधं
उपसम्पज्ज विहराम, पञ्जाय च नो दिस्वा आसवा परिक्खीणा^१ ।
15 एतस्स, भन्ते, विहारस्स समतिक्कमाय एतस्स विहारस्स पटिप्पस्सद्विया
अयमञ्चो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसो अधिगतो
फासुविहारो । इमम्हा च मयं, भन्ते, फासुविहारा अञ्जं फासुविहारं
उत्तरितरं वा पणीततरं वा न समनुपस्सामा” ति ।

“साधु साधु, अनुरुद्धा ! इमम्हा फासुविहारा उत्तरितरो वा
20 पणीततरो वा फासुविहारो नत्थी” ति ।

९. अथ खो भगवा आयस्मन्तं च अनुरुद्धं आयस्मन्तं च
नन्दियं आयस्मन्तं च किम्बलं धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा समादपेत्वा
समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा उट्ठायासना पक्कामि ।

अथ खो आयस्मा च अनुरुद्धो आयस्मा च नन्दियो आयस्मा च
25 किम्बलो भगवन्तं अनुसंयायित्वा^२ ततो पटिनिवत्तित्वा आयस्मा च
R. 210 नन्दियो आयस्मा च किम्बलो आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोचुं — “किन्नु
खो मयं आयस्मतो अनुरुद्धस्स एवमारोचिम्ह — ‘इमासं च इमासं
च विहारसमापत्तीनं मयं लाभिनो’ ति, यं नो आयस्मा अनुरुद्धो भगवतो
सम्मुखा याव आसवानं खया पकासेती” ति ?

30 “न खो मे आयस्मन्तो एवमारोचेसुं — ‘इमासं च इमासं च

विहारसमापत्तीनं मयं लाभिनो' ति, अपि च मे आयस्मन्तानं चेतसा चेतो परिच्च विदितो — 'इमासं च इमासं च विहारसमापत्तीनं इमे आयस्मन्तो लाभिनो' ति । देवता पि मे एतमत्थं आरोचेसुं — 'इमासं च इमासं च विहारसमापत्तीनं इमे आयस्मन्तो लाभिनो' ति । तमेनं' भगवता पञ्हाभिपुट्टेन व्याकतं" ति ।

B. 271

5

§ ५. देवा सद्मनुस्सावेसुं

१०. अथ खो दीघो परजनो यक्खो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कम्य भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो दीघो परजनो यक्खो भगवन्तं एतदवोच — “लाभा वत^१, भन्ते, वज्जीनं, सुलद्धलाभा वज्जिपजाय, यत्थ तथागतो विहरति अरहं सम्मा-सम्बुद्धो, इमे च तयो कुलपुत्ता — आयस्मा च अनुरुद्धो, आयस्मा च नन्दियो, आयस्मा च किम्बिलो” ति ।

10

दीघस्स परजनस्स यक्खस्स सद्मं सुत्वा भुम्मा देवा सद्मनुस्सावेसुं — ‘लाभा वत, भो, वज्जीनं, सुलद्धलाभा वज्जिपजाय, यत्थ तथागतो विहरति अरहं सम्मासम्बुद्धो, इमे च तयो कुलपुत्ता — आयस्मा च अनुरुद्धो, आयस्मा च नन्दियो, आयस्मा च किम्बिलो’ ति । भुम्मानं देवानं सद्मं सुत्वा चातुम्महाराजिका देवा ... पे०... तावतिसा देवा ... पे०... यामा देवा ... पे०... तुसिता देवा ... पे०... निम्मानरती देवा ... पे०... परनिम्मितवसवत्ती देवा ... पे०... ब्रह्मकायिका देवा सद्मनुस्सावेसुं — “लाभा वत, भो, वज्जीनं, सुलद्धलाभा वज्जिपजाय, यत्थ तथागतो विहरति अरहं सम्मासम्बुद्धो, इमे च तयो कुलपुत्ता — आयस्मा च अनुरुद्धो, आयस्मा च नन्दियो, आयस्मा च किम्बिलो” ति । इति ह ते आयस्मन्तो तेन खणेन तेन^२ लयेन^३ तेन मुहुत्तेन यावब्रह्मलोका विदिता अहेसुं ।

15

20

११. “एवमेतं, दीघ, एवमेतं, दीघ ! यस्मा पि, दीघ, कुला एते तयो कुलपुत्ता अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता, तं चे पि कुलं एते तयो कुलपुत्ते पसन्नचित्तं अनुस्सरेय्य, तस्स^४ पास्स^५ कुलस्स दीघरत्तं हिताय सुखाय । यस्मा पि, दीघ, कुलपरिवट्टा एते तयो कुलपुत्ता अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता, सो चे पि कुलपरिवट्टो एते तयो

25

१. तं मे — सी० । २. सी०, रो०, पोत्यकेसु नत्थि । ३-३. रो०, सी० पोत्यकेसु न विस्सन्ति । ४-४. तस्सपस्स — सी०, रो० ।

R. 211,
B. 272

- कुलपुत्ते पसन्नचित्तो अनुस्सरेय्य, तस्स पास्स कुलपरिवट्टस्स दीघरत्तं
हिताय सुखाय । यस्मा पि, दीघ, गामा ... पे०... जनपदा एते तयो
कुलपुत्ता अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता, सो चे पि जनपदो एते तयो
कुलपुत्ते पसन्नचित्तो अनुस्सरेय्य, तस्स पास्स जनपदस्स दीघरत्तं हिताय
5 सुखाय । सब्बे चे पि, दीघ, खत्तिया एते तयो कुलपुत्ते पसन्नचित्ता
अनुस्सरेय्युं, सब्बेसानं पास्स खत्तियानं दीघरत्तं हिताय सुखाय । सब्बे
चे पि, दीघ, ब्राह्मणा ... पे०... सब्बे चे पि, दीघ, वेस्सा ... पे०... सब्बे
चे पि, दीघ, सुहा एते तयो कुलपुत्ते पसन्नचित्ता अनुस्सरेय्युं, सब्बेस्सानं
पास्स सुहानं दीघरत्तं हिताय सुखाय । सदेवको चे पि, दीघ, लोको
10 समारको सन्नहको सस्समणब्राह्मणी पजा सदेवमनुस्सा एते तयो कुल-
पुत्ते पसन्नचित्ता अनुस्सरेय्य, सदेवकस्स पास्स लोकस्स समारकस्स
सन्नहकस्स सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय दीघरत्तं हिताय
सुखाय । पस्स, दीघ, याव^१ एते^१ तयो कुलपुत्ता बहुजनहिताय पटिपन्ना
बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय, अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं” ति ।
15 १२. इदमवोच भगवा । अत्तमनो दीघो परजनो यवखो भग-
वतो भासितं अभिनन्दी ति ।

—:०:—

३२. महागोसिङ्गसुत्तं

§ १. कथंरूपेण गोसिङ्गसालवनं सोभेय्य

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा गोसिङ्गसालवनदाये विहरति सम्बहुलेहि अभिञ्जातेहि अभिञ्जातेहि थेरेहि सावकेहि सद्धि – आयस्मता च सारिपुत्तेन आयस्मता च महामोग्गल्लानेन आयस्मता च महाकस्सपेन आयस्मता च अनुरुद्धेन आयस्मता च रेवतेन आयस्मता च आनन्देन, अञ्जेहि च अभिञ्जातेहि अभिञ्जातेहि थेरेहि सावकेहि सद्धि । अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा महाकस्सपो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकस्सपं एतदवोच – “आयामावुसो, कस्सप, येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमिस्साम धम्मस्सवनाया” ति । “एवमावुसो” ति खो आयस्मा महाकस्सपो आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स पच्चस्सोसि ।

R. 212

B. 273

10

२. अथ खो आयस्मा च महामोग्गल्लानो आयस्मा च महाकस्सपो आयस्मा च अनुरुद्धो येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमिसु धम्मस्सवनाय । अद्दसा खो आयस्मा आनन्दो आयस्मन्तं च महामोग्गल्लानं आयस्मन्तं च महाकस्सपं आयस्मन्तं च अनुरुद्धं येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमन्ते धम्मस्सवनाय । दिस्वान येनायस्मा रेवतो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं रेवतं एतदवोच – “उपसङ्कमन्ता खो अमू, आवुसो रेवत, सप्पुरिसा येनायस्मा सारिपुत्तो तेन धम्मस्सवनाय । आयामावुसो रेवत, येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमिस्साम धम्मस्सवनाया” ति । “एवमावुसो” ति खो आयस्मा रेवतो आयस्मतो आनन्दस्स पच्चस्सोसि । अथ खो आयस्मा च रेवतो आयस्मा च आनन्दो येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमिसु धम्मस्सवनाय ।

15

20

(क) आयस्मा आनन्दो

३. अद्दसा खो आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं च रेवतं आयस्मन्तं च आनन्दं दूरतो व आगच्छन्ते । दिस्वान आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच – “एतु खो आयस्मा आनन्दो ! स्वागतं आयस्मतो आनन्दस्स भगवतो ज्पटाकस्स भगवतो सन्तिकावचरस्स ! रमणीयं, आवसो

25

आनन्द, गोसिङ्गसालवनं, दोसिना रत्ति, सब्बफालिफुल्ला^१ साला, दिब्बा, मज्जे, गन्धा सम्पवन्ति; कथंरूपेण, आवुसो आनन्द, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या” ति ?

R. 213

B. 274

- “इधावुसो सारिपुत्त, भिक्खु बहुस्सुतो होति सुतधरो सुत-
 5 सन्निचयो, ये ते धम्मा आदिकल्याणा मज्जेकल्याणा परियोसान-
 कल्याणा सात्था सब्यञ्जना; केवलपरिपुणं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं अभि-
 वदन्ति, तथारूपास्स धम्मा बहुस्सुता होन्ति धता^२, वचसा परिचिता,
 मनसानुपेक्खिता, दिट्ठिया सुप्पटिविद्धा । सो चतस्सन्नं^३ परिसानं धम्मं
 देसेति परिमण्डलेहि पदव्यञ्जनेहि अनुपबन्धेहि^४ अनुसयसमुग्घाताय ।
 10 एवरूपेण खो, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या” ति ।

(ख) आयस्मा रेवतो

४. एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं रेवतं एतदवोच —
 “व्याकतं खो, आवुसो रेवत, आयस्मता आनन्देण यथासकं पटिभानं ।
 तत्थ दानि मयं आयस्मन्तं रेवतं पुच्छाम — ‘रमणीयं, आवुसो रेवत,
 गोसिङ्गसालवनं, दोसिना रत्ति, सब्बफालिफुल्ला साला, दिब्बा, मज्जे,
 15 गन्धा सम्पवन्ति; कथंरूपेण, आवुसो रेवत, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं
 सोभेय्या” ति ?

- “इधावुसो सारिपुत्त, भिक्खु पटिसल्लानारामो होति पटि-
 सल्लानरतो, अज्झत्तं चेतोसमथमनुयुत्तो अनिराकतज्झानो, विपस्सनाय
 समन्नागतो, ब्रूहेता सुञ्जागारानं । एवरूपेण खो, आवुसो सारिपुत्त,
 20 भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या” ति ।

(ग) आयस्मा अनुरुद्धो

५. एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोच —
 “व्याकतं खो, आवुसो अनुरुद्ध, आयस्मता रेवतेण यथासकं पटिभानं ।
 तत्थ दानि मयं आयस्मन्तं अनुरुद्धं पुच्छाम — ‘रमणीयं, आवुसो अनु-
 रुद्ध, गोसिङ्गसालवनं, दोसिना रत्ति, सब्बफालिफुल्ला साला, दिब्बा,
 25 मज्जे, गन्धा सम्पवन्ति; कथंरूपेण, आवुसो अनुरुद्ध, भिक्खुना गोसिङ्ग-
 सालवनं सोभेय्या” ति ?

“इधावुसो सारिपुत्त, भिक्खु दिब्बेण चक्खुना विसुद्धेण अति-

१. सब्बफालिफुल्ला — सी०, स्या० । २. धाता — म० । ३. चतुष्मं — रो० । ४. अप्पं-
 -सी०, रो० ।

क्वन्तमानुसकेन सहस्सं लोकानं वोलोकेति । सेय्यथापि, आवुसो सारि-
पुत्त, चक्खुमा पुरिसो उपरिपासादवरगतो सहस्सं नेमिमण्डलानं वोलो-
केय्य^१; एवमेव खो, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खु दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन
अतिक्वन्तमानुसकेन सहस्सं लोकानं वोलोकेति । एवरूपेन खो, आवुसो
सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या^२ ति ।

5

(घ) आयस्मा महाकस्सपो

६. एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं महाकस्सपं एतद-
वोच — “व्याकतं खो, आवुसो कस्सप, आयस्मता अनुरुद्धेन यथासकं पटि-
भानं । तत्थ दानि मयं आयस्मन्तं महाकस्सपं पुच्छाम — ‘रमणीयं,
आवुसो कस्सप, गोसिङ्गसालवनं, दोसिना रत्ति, सब्बफालिफुल्ला साला,
दिब्बा, मञ्जे, गन्धा सम्पवन्ति; कथंरूपेन, आवुसो कस्सप, भिक्खुना
गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या^३’ ति ?

B. 275

10 R.214

“इधावुसो सारिपुत्त, भिक्खु अत्तना च आरञ्जिको^३ होति
आरञ्जिकत्तस्स^१ च वण्णवादी, अत्तना च पिण्डपातिको होति पिण्ड-
पातिकत्तस्स च वण्णवादी, अत्तना च पंसुकूलिको होति पंसुकूलिकत्तस्स
च वण्णवादी, अत्तना च तेचीवरिको होति तेचीवरिकत्तस्स च वण्ण-
वादी, अत्तना च अप्पिच्छो होति अप्पिच्छताय च वण्णवादी, अत्तना च
सन्तुट्ठो होति सन्तुट्ठिया च वण्णवादी, अत्तना च पविवित्तो होति
पविवेकस्स च वण्णवादी, अत्तना च असंसट्ठो होति असंसग्गस्स च
वण्णवादी, अत्तना च आरद्धविरियो होति विरियारम्भस्स च वण्णवादी,
अत्तना च सीलसम्पन्नो होति सीलसम्पदाय च वण्णवादी, अत्तना च
समाधिसम्पन्नो होति समाधिसम्पदाय च वण्णवादी, अत्तना च पञ्जा-
सम्पन्नो होति पञ्जासम्पदाय च वण्णवादी, अत्तना च विमुत्तिसम्पन्नो
होति विमुत्तिसम्पदाय च वण्णवादी, अत्तना च विमुत्तिजाणदस्सन-
सम्पन्नो होति विमुत्तिजाणदस्सनसम्पदाय च वण्णवादी । एवरूपेन
खो, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या^३ ति ।

25

(ङ) आयस्मा म.मोग्गल्लाना

७. एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं
एतदवोच — “व्याकतं खो, आवुसो मोग्गल्लान, आयस्मता महाकस्सपेन

१. ओलोकेय्य — सी० । २. आरञ्जिको — सी०, रो० । ३. आरञ्जिकत्तस्स —
सी०, रो० ।

यथासकं पटिभानं । तत्थ दानि मयं आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं पुच्छाम
— ‘रमणीयं, आवुसो मोग्गल्लान, गोसिङ्गसालवनं, दोसिना रत्ति, सब्ब-
फालिफुल्ला साला, दिब्बा, मञ्जे, गन्धा सम्पवन्ति; कथंरूपेण, आवुसो
मोग्गल्लान, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या’” ति ?

- 5 “इधावुसो सारिपुत्त, द्वे भिक्खू अभिधम्मकथं कथेन्ति, ते अञ्ज-
मञ्जं पञ्चं पुच्छन्ति, अञ्जमञ्जस्स पञ्चं पुट्ठा विस्सज्जेन्ति, नो च
संसादेन्ति^१, धम्मी च नेसं कथा पवत्तिनी^२ होति । एवरूपेण खो, आवुसो
सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या’” ति ।

(च) आयस्मा सारिपुत्तो

B. 276

- 10 द. अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो आयस्मन्तं सारिपुत्तं
एतदवोच — “व्याकतं खो, आवुसो सारिपुत्त, अम्हेहि सब्बेहेव यथासकं
पटिभानं । तत्थ दानि मयं आयस्मन्तं सारिपुत्तं पुच्छाम — ‘रमणीयं,
आवुसो सारिपुत्त, गोसिङ्गसालवनं, दोसिना रत्ति, सब्बफालिफुल्ला
साला, दिब्बा, मञ्जे, गन्धा सम्पवन्ति; कथंरूपेण, आवुसो सारिपुत्त,
भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या’” ति ?

R. 215

- 15 “इधावुसो मोग्गल्लान, भिक्खु चित्तं वसं वत्तेति, नो च भिक्खु
चित्तस्स वसेन वत्तति । सो याय विहारसमापत्तिया आकङ्खति पुब्बण्ह-
समयं विहरितुं ताय विहारसमापत्तिया पुब्बण्हसमयं विहरति याय
विहारसमापत्तिया आकङ्खति मज्झन्तिकसमयं^३ विहरितुं ताय विहार-
समापत्तिया मज्झन्तिकसमयं विहरति; याय विहारसमापत्तिया आक-
20 ङ्खति सायन्हसमयं विहरितुं ताय विहारसमापत्तिया सायन्हसमयं विह-
रति । सेय्यथापि, आवुसो मोग्गल्लान, रञ्जो वा राजमहामत्तस्स वा
नानारत्तानं दुस्सानं दुस्सकरण्डको पूरो अस्स । सो यञ्जदेव दुस्सयुगं
आकङ्खेय्य पुब्बण्हसमयं पारुपितुं तं तदेव दुस्सयुगं पुब्बण्हसमयं पारुपेय्य,
यञ्जदेव दुस्सयुगं आकङ्खेय्य मज्झन्तिकसमयं पारुपितुं तं तदेव दुस्स-
25 युगं मज्झन्तिकसमयं पारुपेय्य; यञ्जदेव दुस्सयुगं आकङ्खेय्य सायन्ह-
समयं पारुपितुं तं तदेव दुस्सयुगं सायन्हसमयं पारुपेय्य । एवमेव खो,
आवुसो मोग्गल्लान, भिक्खु चित्तं वसं वत्तेति, नो च भिक्खु चित्तस्स
वसेन वत्तति । सो याय विहारसमापत्तिया आकङ्खति पुब्बण्हसमयं
विहरितुं ताय विहारसमापत्तिया पुब्बण्हसमयं विहरति; याय विहार-

१. संसादेन्ति — म० । २. पवत्तिनी — सी०, रो० । ३. मज्झन्तिकसमयं — म० ।

समापत्तिया आकङ्क्षति मज्झन्तिकसमयं विहरितुं ताय विहारसमापत्तिया मज्झन्तिकसमयं विहरति; याय विहारसमापत्तिया आकङ्क्षति सायन्ह- समयं विहरितुं ताय विहारसमापत्तिया सायन्हसमयं विहरति । एव- रूपेण खो, आवुसो मोग्गल्लान, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या” ति ।

§ २. ते भगवन्तं आरोचेत्सुं

६. अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो ते आयस्मन्ते एतदवोच — 5
 “व्याकतं खो, आवुसो, अम्हेहि सब्बेहेव यथासकं पटिभानं । आया-
 मावुसो, येन भगवा तेनुपसङ्कमिस्साम; उपसङ्कमित्वा एतमत्थं B. 277
 भगवतो आरोचेस्साम । यथा नो भगवा व्याकरिस्सति तथा नं धारे-
 स्सामा” ति । “एवमावुसो” ति खो ते आयस्मन्तो आयस्मतो सारि-
 पुत्तस्स पच्चस्सोसुं । अथ ते आयस्मन्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि- 10
 सु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं
 निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “इध, भन्ते,
 आयस्मा च रेवतो आयस्मा च आनन्दो येनाहं तेनुपसङ्कमिंसु धम्म-
 स्सवनाय । अइसं खो अहं, भन्ते, आयस्मन्तं च रेवतं आयस्मन्तं च
 आनन्दं दूरतो व आगच्छन्ते । दिस्वान आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोचं 15 R. 216
 — ‘एतु खो आयस्मा आनन्दो ! स्वागतं आयस्मतो आनन्दस्स भगवतो
 उपट्ठाकस्स भगवतो सन्तिकावचरस्स ! रमणीयं, आवुसो आनन्द,
 गोसिङ्गसालवनं, दोसिना रत्ति, सब्बफालिफुल्ला साला, दिब्बा, मज्जे,
 गन्धा सम्पवन्ति; कथंरूपेण, आवुसो आनन्द, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं
 सोभेय्या ति ? एवं वुत्ते, भन्ते, आयस्मा आनन्दो मं एतदवोच — 20
 ‘इधावुसो, सारिपुत्त, भिक्खु बहुस्सुतो होति सुतधरो ... पे०... अनुसय-
 समुग्घाताय । एवरूपेण खो, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्ग-
 सालवनं सोभेय्या” ति ।

“साधु साधु, सारिपुत्त ! यथा तं आनन्दो व सम्मा व्याकरमानो
 व्याकरेय्य । आनन्दो हि, सारिपुत्त, बहुस्सुतो सुतधरो सुतसन्निचयो । 25
 ये ते धम्मा आदिकल्याणा मज्झेकल्याणा परियोसानकल्याणा सात्था
 सब्यञ्जना; केवलपरिपुण्णं परिमुद्धं ब्रह्मचरियं अभिवदन्ति, तथारूपास्स
 धम्मा बहुस्सुता होन्ति धता, वचसा परिचिता, मनसानुपेक्खिता,
 दिट्ठिया सुप्पटिविद्धा । सो चतस्सन्नं परिसानं धम्मं देसेति परिमण्डलेहि
 पदव्यञ्जनेहि अनुप्पवन्धेहि अनुसयसमुग्घाताया” ति । 30

B. 278

१०. “एवं वुत्ते, अहं, भन्ते, आयस्मन्तं रेवतं एतदवोचं — ‘व्याकतं खो, आवुसो रेवत ...पे०... कथंरूपेन, आवुसो रेवत, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या’ ति ? एवं वुत्ते, भन्ते, आयस्मा रेवतो मं एतदवोच — ‘इधावुसो सारिपुत्त ...पे०... सोभेय्या’” ति ।

5

“साधु साधु, सारिपुत्त ! यथा तं रेवतो व सम्मा व्याकरमानो व्याकरेय्य । रेवतो हि, सारिपुत्त, पटिसल्लानारामो पटिसल्लानरतो, अज्झत्तं चेतोसमथमनुयुत्तो अनिराकतज्ज्ञानो, विपस्सनाय समन्नागतो ब्रूहेता सुज्जागारानं” ति ।

R. 217

११. “एवं वुत्ते, अहं, भन्ते, आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोचं — ‘व्याकतं खो आवुसो अनुरुद्ध ... पे०... सोभेय्या’ ति ? एवं वुत्ते, भन्ते, आयस्मा अनुरुद्धो मं एतदवोच — ‘इधावुसो सारिपुत्त, भिक्खु दिब्बेन चक्खुना ... पे०... सोभेय्या’” ति ।

“साधु साधु, सारिपुत्त ! यथा तं अनुरुद्धो व सम्मा व्याकरमानो व्याकरेय्य । अनुरुद्धो हि, सारिपुत्त, दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अति-
15 वकन्तमानुसकेन सहस्सं लोकानं वोलोकेती” ति ।

B. 279

१२. “एवं वुत्ते, अहं, भन्ते, आयस्मन्तं महाकस्सपं एतदवोचं — ‘व्याकतं खो, आवुसो कस्सप ...पे०... सोभेय्या’ ति ? एवं वुत्ते, भन्ते, आयस्मा महाकस्सपो मं एतदवोच — ‘इधावुसो, सारिपुत्त, भिक्खु अत्तना च आरज्जिको होति ...पे०... अत्तना च विमुत्तिज्जाणदस्सन-
20 सम्पन्नो होति विमुत्तिज्जाणदस्सनसम्पदाय च वण्णवादी । एवरूपेन खो, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या’” ति ।

R. 218

“साधु साधु, सारिपुत्त ! यथा तं कस्सपो व सम्मा व्याकरमानो व्याकरेय्य । कस्सपो हि, सारिपुत्त, अत्तना च आरज्जिको ...पे०... अत्तना च विमुत्तिज्जाणदस्सनसम्पन्नो विमुत्तिज्जाणदस्सनसम्पदाय च
25 वण्णवादी” ति ।

१३. “एवं वुत्ते, अहं भन्ते आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं एतद-
वोचं — ‘व्याकतं खो, आवुसो मोग्गल्लान, आयस्मता महाकस्सपेन
...पे०... सोभेय्या’ ति ? एवं वुत्ते, भन्ते, आयस्मा महामोग्गल्लानो मं
एतदवोच — ‘इधावुसो सारिपुत्त, द्वे भिक्खू अभिधम्मकथं कथेन्ति
30 ...पे०...सोभेय्या’” ति ।

“साधु साधु, सारिपुत्त, यथा तं मोग्गल्लानो व सम्मा व्याकर-

मानो व्याकरेय्य । मोग्गल्लानो हि, सारिपुत्त, धम्मकथिको” ति ।

१४. एवं वुत्ते, आयस्मा महामोग्गल्लानो भगवन्तं एतदवोच —
 “अथ ख्वाहं, भन्ते, आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोचं — ‘व्याकतं खो,
 आवुसो सारिपुत्त, अम्हेहि सब्बेहेव यथासकं पटिभानं । तत्थ दानि B. 280
 मयं आयस्मन्तं सारिपुत्तं पुच्छाम — रमणीयं, आवुसो सारिपुत्त ...पे०... 5
 गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या’ ति ? एवं वुत्ते, भन्ते, आयस्मा सारिपुत्तो
 मं एतदवोच — ‘इधावुसो, मोग्गल्लान, भिक्खु चित्तं वसं वत्तेति नो च
 भिक्खु चित्तस्स वसेन वत्तति ...पे०... एवरूपेन खो, आवुसो मोग्ग- R. 219
 ल्लान, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या” ति ।

“साधु साधु, मोग्गल्लान! यथा तं सारिपुत्तो व सम्मा व्याकर- 10
 मानो व्याकरेय्य । सारिपुत्तो हि, मोग्गल्लान, चित्तं वसं वत्तेति नो
 च सारिपुत्तो चित्तस्स वसेन वत्तति । सो याय विहारसमापत्तिया
 आकङ्क्षति पुब्बण्हसमयं विहरितुं ताय विहारसमापत्तिया पुब्बण्हसमयं
 विहरति, याय विहारसमापत्तिया आकङ्क्षति मज्झन्तिकसमयं विहरितुं
 ताय विहारसमापत्तिया मज्झन्तिकसमयं विहरति, याय विहारसमा- 15
 पत्तिया आकङ्क्षति सायन्हसमयं विहरितुं ताय विहारसमापत्तिया
 सायन्हसमयं विहरती” ति ।

§ ३. भगवतो व्याकरणं

१५. एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — B. 281
 “कस्स नु खो, भन्ते, सुभासितं” ति ?

“सब्बेसं वो, सारिपुत्त, सुभासितं परियायेन । अपि च मम पि” 20
 सुणाथ यथारूपेन भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्य । इध, सारिपुत्त,
 भिक्खु पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा
 उजुं कायं पणिधाय परिमुखं सति उपट्टपेत्वा — ‘न तावाहं इमं पल्लङ्कं
 भिन्दिस्सामि याव मे नानुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चिस्सती’ ति ।
 एवरूपेन खो, सारिपुत्त, भिक्खुना गोसिङ्गसालवनं सोभेय्या” ति । 25

१६. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते आयस्मन्तो भगवतो भासितं
 अभिनन्दं ति ।

—:०:—

३३. महागोपालकमुत्तं

§ १. अभब्बे एकादस धम्मा

R. 220

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवन
अनाथपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि –
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
एतदवोच – “एकादसहि, भिक्खवे, अङ्गेहि समन्नागतो गोपालको
5 अभब्बो गोगणं परिहरितुं फातिं कातुं^१ । कतमेहि एकादसहि ? इध,
भिक्खवे, गोपालको न रूपञ्जू होति, न लक्खणकुसलो होति, न आसा-
टिकं हारेता^२ होति, न वणं पटिच्छादेता होति, न धूमं कत्ता होति, न
तित्थं जानाति, न पीतं जानाति, न वीथिं जानाति, न गोचरकुसलो होति
अनवसेसदोही च होति, ये ते उसभा गोपितरो गोपरिणायका ते न अति-
10 रेकपूजाय पूजेता होति । इमेहि खो, भिक्खवे, एकादसहि अङ्गेहि
समन्नागतो गोपालको अभब्बो गोगणं परिहरितुं, फातिं कातुं । एवमेव
खो, भिक्खवे, एकादसहि धम्मेहि^३ समन्नागतो भिक्खु अभब्बो इमस्मि
धम्मविनये वुद्धि विरुब्धिं वेपुल्लं आपज्जितुं । कतमेहि एकादसहि ?
इध, भिक्खवे, भिक्खु न रूपञ्जू होति, न लक्खणकुसलो होति, न
15 आसाटिकं हारेता होति, न वणं पटिच्छादेता होति, न धूमं कत्ता होति,
न तित्थं जानाति, न पीतं जानाति, न वीथिं जानाति, न गोचरकुसलो
होति, अनवसेसदोही च होति, ये ते भिक्खू थेरा रत्तञ्जू चिरपव्वजिता
सङ्घपितरो सङ्घपरिणायका ते न अतिरेकपूजाय पूजेता होति ।

B. 282

(क) न रूपञ्जू होति

२. “कथं च, भिक्खवे, भिक्खु न रूपञ्जू होति ? इध,
20 भिक्खवे, भिक्खु यं किञ्चि रूपं सब्बं रूपं ‘चत्तारि महाभूतानि, चतुष्मं
च महाभूतानं उपादाय’ रूपं” ति यथाभूतं नप्पजानाति । एवं खो,
भिक्खवे, भिक्खु न रूपञ्जू होति ।

(ख) न लक्खणकुसलो होति

“कथं च, भिक्खवे, भिक्खु न लक्खणकुसलो होति ? इध,

१-१. फाति कत्तुं-सी०, रो०; फाति कातुं-स्या० । २. सादेता-सी०, स्या०,
रो० । ३. अङ्गेहि-स्या० । ४-४. उपादारूपं-स्या० ।

भिक्षवे, भिक्षु 'कम्मलक्खणो बालो, कम्मलक्खणो पण्डितो' ति यथा-
भूतं नप्पजानाति । एवं खो, भिक्षवे, भिक्षु न लक्खणकुसलो होति ।

(ग) न आसाटिकं हारेता होति

“कथं च, भिक्षवे, भिक्षु न आसाटिकं हारेता होति ? इध,
भिक्षवे, भिक्षु उप्पन्नं कामवितक्कं अधिवासेति, नप्पजहति न विनो-
देति न व्यन्ती^१ करोति न अनभावं गमेति, उप्पन्नं व्यापादवितक्कं 5
... पे०... उप्पन्नं विहिसावितक्कं ...पे०... उप्पन्नप्पन्ने पापके अकुसले
धम्मे अधिवासेति, नप्पजहति न विनोदेति न व्यन्ती करोति न अन-
भावं गमेति । एवं खो, भिक्षवे, भिक्षु न आसाटिकं हारेता होति ।

R. 221

(घ) न वणं पटिच्छादेता होति

“कथं च, भिक्षवे, भिक्षु न वणं पटिच्छादेता होति ? इध,
भिक्षवे, भिक्षु चक्खुना रूपं दिस्वा निमित्तग्गाही होति अनुब्यञ्ज- 10
नग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादो-
मनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय न पटि-
पज्जति, न रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये न संवरं आपज्जति ।
सोतेन सद्दं सुत्वा...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा ...पे०... जिह्वाय रसं
सायित्वा ...पे०... कायेन फोटुब्बं फुसित्वा ...पे०... मनसा धम्मं विञ्जाय 15
निमित्तग्गाही होति अनुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं
असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्स-
वेय्युं, तस्स संवराय न पटिपज्जति, न रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये
न संवरं आपज्जति । एवं खो, भिक्षवे, भिक्षु न वणं पटिच्छादेता
होति ।

B. 283

20

(ङ) न धूमं कत्ता होति

“कथं च, भिक्षवे, भिक्षु न धूमं कत्ता होति ? इध, भिक्षवे,
भिक्षु यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं न वित्थारेन परेसं देसेता होति ।
एवं खो, भिक्षवे, भिक्षु न धूमं कत्ता होति ।

(च) न तित्थं जानाति

“कथं च, भिक्षवे, भिक्षु न तित्थं जानाति ? इध, भिक्षवे,
भिक्षु ये ते भिक्षू बहुस्सुता आगतागमा धम्मधरा विनयधरा मातिका- 25

धरा, ते कालेन कालं उपसङ्कमित्वा न परिपुच्छति, न परिपञ्चति —
 'इदं, भन्ते, कथं ? इमस्स को अत्थो' ति ? तस्स ते आयस्मन्तो
 अविवटं चेव न विवरन्ति, अनुत्तानीकत्वं च न उत्तानी करोन्ति, अनेक-
 विहितेषु च कङ्खाठानीयेसु धम्मेषु कङ्खं न पटिविनोदेन्ति । एवं खो,
 5 भिक्खवे, भिक्खु न तित्थं जानाति ।

(छ) न पीतं जानाति

“कथं च, भिक्खवे, भिक्खु न पीतं जानाति ? इध, भिक्खवे,
 भिक्खु तथागतप्पवेदिते धम्मविनये देसियमाने न लभति अत्थवेदं, न
 लभति धम्मवेदं, न लभति धम्मूपसंहितं पामोज्जं^१ । एवं खो, भिक्खवे,
 भिक्खु न पीतं जानाति ।

(ज) न वीथिं जानाति

10 “कथं च, भिक्खवे, भिक्खु न वीथिं जानाति ? इध, भिक्खवे,
 भिक्खु अरियं अट्ठङ्गिकं मगं यथाभूतं नप्पजानाति । एवं खो, भिक्खवे,
 भिक्खु न वीथिं जानाति ।

(झ) न गोचरकुसलो होति

R. 222 15 “कथं च, भिक्खवे, भिक्खु न गोचरकुसलो होति ? इध,
 भिक्खवे, भिक्खु चत्तारो सतिपट्टाने यथाभूतं नप्पजानाति । एवं खो,
 भिक्खवे, भिक्खु न गोचरकुसलो होति ।

(ञ) अनवसेसदोही होति

“कथं च, भिक्खवे, भिक्खु अनवसेसदोही होति ? इध, भिक्खवे
 भिक्खुं सद्धा गहपतिका अभिहट्ठुं पवारन्ति चीवरपिण्डपातसेना-
 सनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारेहि । तत्र भिक्खु मत्तं न जानाति
 पटिग्गहणाय । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु अनवसेसदोही होति ।

(ट) न अतिरेकपूजाय पूजेता होति

B. 284 20 “कथं च, भिक्खवे, भिक्खु ये ते भिक्खू थेरा रत्तञ्जू चिर-
 पब्बजिता सङ्खपितरो सङ्खपरिणायका ते न अतिरेकपूजाय पूजेता होति ।
 इध, भिक्खवे, भिक्खु ये ते भिक्खू थेरा रत्तञ्जू चिरपब्बजिता सङ्ख-
 पितरो सङ्खपरिणायका, तेसु न मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्टापेति आवि^१ चेव
 रहो च, न मेत्तं वचीकम्मं पच्चुपट्टापेति आवि चेव रहो च, न मेत्तं

१. अनुत्तानिकत्वं - रो० । २. पामुज्जं - सी०, रो० । ३. आवी - स्या०, रो० ।

मनोकम्मं पच्चुपट्ठापेति आवि चेव रहो च । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु ये ते भिक्खू थेरा रत्तञ्जू चिरपब्बजिता सङ्घपितरो सङ्घपरिणायका ते न अतिरेकपूजाय पूजेता होति ।

“इमेहि खो भिक्खवे एकादसहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु अभब्बो इमस्मिं धम्मविनये वुद्धिं विरूढ्हि वेपुल्लं आपज्जितुं । 5

३. भब्बे एकादस धम्मा

३. “एकादसहि, भिक्खवे, अङ्गेहि समन्नागतो गोपालको भब्बो गोगणं परिहरितुं फातिं कातुं । कतमेहि एकादसहि ? इध, भिक्खवे, गोपालको रूपञ्जू होति, लक्खणकुसलो होति, आसाटिकं हारेता होति, वणं पटिच्छादेता होति, धूमं कत्ता होति, तित्थं जानाति, पीतं जानाति, वीथिं जानाति, गोचरकुसलो होति, सावसेसदोही च होति, ये ते उसभा 10 गोपितरो गोपरिणायका ते अतिरेकपूजाय पूजेता होति । इमेहि खो, भिक्खवे, एकादसहि अङ्गेहि समन्नागतो गोपालको भब्बो गोगणं परिहरितुं फातिं कातुं । एवमेव खो, भिक्खवे, एकादसहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु भब्बो इमस्मिं धम्मविनये वुद्धिं विरूढ्हि वेपुल्लं आपज्जितुं । 15 कतमेहि एकादसहि ? इध, भिक्खवे, भिक्खु रूपञ्जू होति, लक्खणकुसलो होति, आसाटिकं हारेता होति, वणं पटिच्छादेता होति, धूमं कत्ता होति, तित्थं जानाति, पीतं जानाति, वीथिं जानाति, गोचरकुसलो होति, सावसेसदोही च होति, ये ते भिक्खू थेरा रत्तञ्जू चिरपब्बजिता सङ्घपितरो सङ्घपरिणायका ते अतिरेकपूजाय पूजेता होति ।

(क) रूपञ्जू होति

४. “कथं च, भिक्खवे, भिक्खु रूपञ्जू होति ? इध, भिक्खवे, 20 भिक्खु यं किञ्चि रूपं सब्बं रूपं ‘चत्तारि महाभूतानि, चतुन्नं च महाभूतानं उपादारूपं’ ति यथाभूतं पजानाति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु रूपञ्जू होति ।

R. 223

(ख) लक्खणकुसलो होति

“कथं च, भिक्खवे, भिक्खु लक्खणकुसलो होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु कम्मलक्खणो बालो कम्मलक्खणो पण्डितो ति यथाभूतं पज्जानाति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु लक्खणकुसलो होति । 25

(ग) आसाटिकं हारेता होति

B. 285

“कथं च, भिक्खवे, भिक्खु आसाटिकं हारेता होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु उप्पन्नं कामवितक्कं नाधिवासेति, पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति अनभावं गमेति, उप्पन्नं व्यापादवितक्कं ... पे०... उप्पन्नं विहिंसावितक्कं ... पे०... उप्पन्नोप्पन्ने पापके अकुसले धम्मे नाधिवासेति, 5 पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति अनभावं गमेति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु आसाटिकं हारेता होति ।

(घ) वणं पटिच्छादेता होति

“कथं च, भिक्खवे, भिक्खु वणं पटिच्छादेता होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही होति नानु- 10 व्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जति । सोतेन सहं सुत्वा ... पे०... धानेन गन्धं घायित्वा ... पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा ... पे० ... कायेन फोटुब्बं फुसित्वा ... पे० ... मनसा धम्मं विञ्जाय न निमित्तग्गाही होति नानुव्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं 15 असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं आपज्जति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु वणं पटिच्छादेता होति ।

(ङ) धूमं कत्ता होति

“कथं च, भिक्खवे, भिक्खु धूमं कत्ता होति ? इध, भिक्खवे, 20 भिक्खु यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं वित्थारेन परेसं देसेता होति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु धूमं कत्ता होति ।

(च) तित्थं जानाति

“कथं च, भिक्खवे, भिक्खु तित्थं जानाति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु ये ते भिक्खू बहुस्सुता आगतागमा धम्मधरा विनयधरा मातिका- 25 धरा ते कालेन कालं उपसङ्कमित्वा परिपुच्छति, परिपञ्चति — ‘इदं, भन्ते, कथं ? इमस्स को अत्थो’ ति ? तस्स ते आयस्मन्तो अवि- वटञ्चेव विवरन्ति, अनुत्तानीकतं च उत्तानी करोन्ति, अनेकविहितेसु

च कङ्खाठानीयेसु^१ धम्मेषु कङ्खं पटिविनोदेन्ति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु तित्थं जानाति ।

(छ) पीतं जानाति

“कथं च भिक्खवे, भिक्खु पीतं जानाति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु तथागतप्पवेदिते धम्मविनये देसियमाने लभति अत्थवेदं, लभति धम्मवेदं, लभति धम्मूपसंहितं पामोज्जं । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु 5 पीतं जानाति ।

R. 224

(ज) वीथिं जानाति

“कथं च, भिक्खवे, भिक्खु वीथिं जानाति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरियं अट्टङ्गिकं मगं यथाभूतं पजानाति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु वीथिं जानाति ।

B. 286

(झ) गोचरकुसलो

“कथं च, भिक्खवे, भिक्खु गोचरकुसलो होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु चत्तारो सतिपट्टाने यथाभूतं पजानाति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु गोचरकुसलो होति ।

10

(ञ) सावसेसदोही होति

“कथं, च भिक्खवे, भिक्खु सावसेसदोही होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खुं सद्धा गहपतिका अभिहट्ठं पवारन्ति चीवरपिण्डपातसेनासन-गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारेहि । तत्र भिक्खु मत्तं जानाति पटि- 15 गहणाय । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सावसेसदोही होति ।

(ट) अतिरेकपूजाय पूजेता होति

“कथं च, भिक्खवे, भिक्खु ये ते भिक्खू थंरा रत्तञ्ज चिर-पण्डजिता सङ्घपितरो सङ्घपरिणायका, ते अतिरेकपूजाय पूजेता होति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु ये ते भिक्खू थेरा रत्तञ्ज चिरपण्डजिता सङ्घ-पितरो सङ्घपरिणायका तेषु मेत्तं कायकम्मं पञ्चुपट्टापेति आविचेव 20 रहो च, मेत्तं वचीकम्मं पञ्चुपट्टापेति आवि चेव रहो च, मेत्तं मनोकम्मं पञ्चुपट्टापेति आवि चेव रहो च । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु ये ते भिक्खू

थेरा रत्तञ्जू चिरपव्वजिता सङ्खपितरो सङ्खपरिणायका ते अतिरेक-
पूजाय पूजेता होति ।

“इमेहि खो, भिक्खवे, एकादसहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु
भव्वो इमस्मि धम्मविनये वुद्धि विरूब्धि वेपुल्लं आपज्जितुं” ति ।

५. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
अभिनन्दुं ति ।

—:०:—

३४. चूळगोपालकसुत्तं

१. अकुसला समणा दुप्पञ्जगोपालकूपमा

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा वज्जीसु विहरति उक्क-
चेलायं^१ गङ्गाय नदिया तीरे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खु भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
एतदवोच —

R. 225

“भूतपुब्बं, भिक्खवे, मागधको गोपालको दुप्पञ्जजातिको, 5 B. 287
वस्सानं पच्छिमे मासे सरदसमये, असमवेक्खित्वा गङ्गाय नदिया ओरिमं
तीरं, असमवेक्खित्वा पारिमं तीरं, अतित्थेनेव गावो पतारेसि उत्तरं
तीरं सुविदेहानं^२ । अथ खो, भिक्खवे, गावो मज्झे गङ्गाय नदिया सोते
आमण्डलिये^३ करित्वा तत्थेव अनयव्यसनं आपज्जिसु । तं किस्स हेतु ?
तथा हि सो, भिक्खवे, मागधको गोपालको दुप्पञ्जजातिको, वस्सानं 10
पच्छिमे मासे सरदसमये, असमवेक्खित्वा गङ्गाय नदिया ओरिमं तीरं,
असमवेक्खित्वा पारिमं तीरं, अतित्थेनेव गावो पतारेसि उत्तरं तीरं
सुविदेहानं । एवमेव खो, भिक्खवे, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा
अकुसला इमस्स लोकस्स अकुसला परस्स लोकस्स अकुसला, मार-
धेय्यस्स अकुसला अमारधेय्यस्स, अकुसला मच्चुधेय्यस्स अकुसला 15
अमच्चुधेय्यस्स, तेसं ये सोतब्बं सद्दहातब्बं मज्जिस्सन्ति, तेसं तं
भविस्सति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय ।

२. कुसला समणा सप्पञ्जगोपालकूपमा

२. “भूतपुब्बं, भिक्खवे, मागधको गोपालको सप्पञ्जजातिको,
वस्सानं पच्छिमे मासे सरदसमये, समवेक्खित्वा गङ्गाय नदिया ओरिमं
तीरं, समवेक्खित्वा पारिमं तीरं, तित्थेनेव गावो पतारेसि उत्तरं तीरं 20
सुविदेहानं । सो पठमं पतारेसि ये ते उसभा गोपितरो गोपरिणायका ।
ते तिरियं गङ्गाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं अगमंसु । अथापरे पतारेसि
बलवगावो^४ दम्मगावो । ते पि तिरियं गङ्गाय सोतं छेत्वा, सोत्थिना
पारं अगमंसु । अथापरे पतारेसि वच्छतरे वच्छतरियो । ते पि तिरियं

१. उक्कचेलायं — रो० । २. विदेहानं — स्या० । ३. आमण्डलिकं — स्या० ।

४. बलवगावे — रो० ।

- गङ्गाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं अगमंसु । अथापरे पतारेसि वच्छके
 किसाबलके^१ । ते पि तिरियं गङ्गाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं अगमंसु ।
 भूतपुब्बं, भिक्खवे, वच्छको तरुणको तावदेव जातको मातु गोरवकेन
 वुह्मानो सो पि तिरियं गङ्गाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं अगमासि ।
 R. 226 5 तं किस्स हेतु ! तथा हि सो, भिक्खवे, मागधको गोपालको सप्पञ्ज-
 जातिको, वस्सानं पच्छिमे मासे सरदसमये, समवेक्खित्वा गङ्गाय
 B. 288 नदिया ओरिमं तीरं, समवेक्खित्वा पारिमं तीरं, तित्थेनेव गावो
 पतारेसि उत्तरं तोरं सुविदेहानं । एवमेव खो, भिक्खवे ये हि केचि
 समणा वा ब्राह्मणा वा कुसला इमस्स लोकस्स कुसला परस्स लोकस्स,
 10 कुसला मारधेय्यस्स कुसला अमारधेय्यस्स, कुसला मच्चुधेय्यस्स कुसला
 अमच्चुधेय्यस्स, तेसं ये सोतब्बं सद्दहातब्बं मज्झिस्सन्ति, तेसं तं
 भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाय ।

§ ३. अरहन्तो उसभूपमा

३. “सेय्यथापि, भिक्खवे, ये ते उसभा गोपितरो गोपरिणायका
 ते तिरियं गङ्गाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं अगमंसु, एवमेव खो
 15 भिक्खवे, ये ते भिक्खू अरहन्तो खीणासवा वुसितवन्तो कतकरणीया
 ओहितभारा अनुप्पत्तसदत्था परिक्खीणभवसंयोजना सम्मदञ्जाविमुत्ता,
 ते तिरियं मारस्स सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं गता^२ ।

§ ४. अनागामी दम्मगावूपमा

४. “सेय्यथापि ते, भिक्खवे, बलवगावो दम्मगावो तिरियं गङ्गाय
 सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं अगमंसु, एवमेव खो, भिक्खवे, ये ते भिक्खू
 20 पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ओपपातिका तत्थ
 परिनिब्बायिनो अनावत्तिधम्मा तस्मा लोका, ते पि तिरियं मारस्स
 सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं गमिस्सन्ति ।

§ ५. सकदागामी वच्छतरूपमा

५. “सेय्यथापि ते, भिक्खवे, वच्छतरा वच्छतरियो तिरियं गङ्गाय
 सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं अगमंसु, एवमेव खो, भिक्खवे, ये ते भिक्खू
 25 तिण्णं संयोजनानं परिक्खया रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामिनो
 सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सन्ति, ते पि तिरियं

मारस्स सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं गमिस्सन्ति ।

§ ६. सोतापन्ना वच्छकूपमा

६. “सेय्यथापि ते, भिक्खवे, वच्छका किंसाबलका तिरियं गङ्गाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं अगमंस्सु, एवमेव खो, भिक्खवे, ये ते भिक्खू तिण्णं संयोजनानं परिकखया सोतापन्ना अविनिपातधम्मा नियता सम्बोधिपरायणा, ते पि तिरियं मारस्स सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं 5 गमिस्सन्ति ।

§ ७. धम्मामुसारिनो तरुणकूपमा

७. “सेय्यथापि सो, भिक्खवे, वच्छको तरुणको तावदेव जातको मातु गोखवेकेन वुहमानो तिरियं गङ्गाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं 10 अगमासि, एवमेव खो, भिक्खवे, ये ते भिक्खू धम्मामुसारिनो सद्धानुसारिनो, तेपि तिरियं मारस्स सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं गमिस्सन्ति ।

B. 289

८. “अहं खो पन, भिक्खवे, कुसलो इमस्स लोकस्स कुसलो परस्स लोकस्स, कुसलो मारधेय्यस्स कुसलो अमारधेय्यस्स, कुसलो मच्चु- 15 धय्यस्स कुसलो अमच्चुधेय्यस्स । तस्स मय्हं, भिक्खवे, ये सोतब्बं सदहा-तब्बं मज्झिस्सन्ति, तेसं तं भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाया” ति ।

R. 227

९. इदमवोच भगवा । इदं वत्वा सुगतो अथापरं एतदवोच 15 सत्था —

“अयं लोको परो लोको^१, जानता सुप्पकासितो ।

यं च मारेण सम्पत्तं, अप्पत्तं यं च मच्चुना ॥

सब्बं लोकं अभिज्जाय, सम्बुद्धेन पजानता ।

विवटं अमतद्वारं, खेमं निब्बानपत्तिया ॥ 20

छिन्नं पापिमतो सोतं, विद्धस्तं विनळीकतं^२ ।

पामोज्जबहुला होथ, खेमं पत्थेथ^३ भिक्खवो” ति ॥

— : ० : —

३५. चूळसच्चकसुत्तं

§ १. सच्चको आयस्मन्तं अस्सजिं समागञ्छि

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने
कूटागारसालायं । तेन खो पन समयेन सच्चको निगण्ठपुत्तो वेसालियं
पटिवसति भस्सप्पवादको^१ पण्डितवादो साधुसम्मतो बहुजनस्स । सो
वेसालियं परिसति^२ एवं वाचं भासति — “नाहं तं पस्सामि समणं वा
5 ब्राह्मणं वा, सँड्ढिं गणिं गणाचरियं, अपि^३ अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं पटि-
जानमानं, यो मया वादेन वादं समारद्धो न सङ्कम्पेय्य न सम्पकम्पेय्य
न सम्पवेधेय्य, यस्स न कच्छेहि सेदा मुच्चेय्युं । थूणं चे पाहं अचेतनं
B. 290 वादेन वादं समारभेय्यं, सा अपि मया वादेन वादं समारद्धा सङ्क-
म्पेय्य सम्पकम्पेय्य सम्पवेधेय्य । को पन वादो मनुस्सभूतस्सा” ति ?

10 २. अथ खो आयस्मा अस्सजि पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवर-
मादाय वेसालिं पिण्डाय पाविसि । अद्दसा खो सच्चको निगण्ठपुत्तो
वेसालियं जङ्घाविहारं अनुचङ्कममानो अनुविचरमानो आयस्मन्तं
[R. 228 अस्सजिं दूरतो व आगच्छन्तं । दिस्वान येनायस्मा अस्सजि तेनुपसङ्कमि;
उपसङ्कमित्वा आयस्मता अस्सजिना सँड्ढिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं
5 सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो
सच्चको निगण्ठपुत्तो आयस्मन्तं अस्सजि एतदवोच — “कथं पन, भो
अस्सजि, समणो गोतमो सावके विनेति, कथंभागा च पन समणस्स
गोतमस्स सावकेसु अनुसासनी बहुला पवत्तती” ति ?

“एवं खो, अग्गिवेस्सन, भगवा सावके विनेति, एवं भागा च पन
20 भगवतो सावकेसु अनुसासनी बहुला पवत्तति — ‘रूपं, भिक्खवे, अनिच्चं,
वेदना अनिच्चा, सञ्जा अनिच्चा, सङ्खारा अनिच्चा, विञ्जाणं
अनिच्चं । रूपं, भिक्खवे, अनत्ता, वेदना अनत्ता, सञ्जा अनत्ता,
सङ्खारा अनत्ता, विञ्जाणं अनत्ता । सब्बे सङ्खारा अनिच्चा, सब्बे
धम्मा अनत्ता’ ति । एवं खो, अग्गिवेसन, भगवा सावके विनेति, एवं
25 भागा च पन भगवतो सावकेसु अनुसासनी बहुला पवत्तती” ति ।

१. भस्सप्पवादिको — सी०, स्या०, रो० । २. परिसति — सी०, रो० । ३. अपि च —
स्या० ।

“दुस्सुतं वत, भो अस्सजि, अस्सुम्ह ये मयं एवंवादिं समणं
गोतमं अस्सुम्ह । अप्पेव नाम मयं कदाचिं करहत्ति तेन भोता गोतमेन
सद्धिं समागच्छेय्याम, अप्पेव नाम सिया कोचिदेव कथासल्लापो, अप्पेव
नाम तस्मा पापका दिट्ठिगता विवेचेय्यामा” ति ।

§ २. सच्चको भगवन्तं उपसङ्कमि

३. तेन खो पन समयेन पञ्चमत्तानि लिच्छविसत्तानि सन्थागारे^१ 5
सन्निपतितानि होन्ति केनचिदेव करणीयेन । अथ खो सच्चको निगण्ठ-
पुत्तो येन ते लिच्छवी तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा ते लिच्छवी एतद-
वोच — “अभिवक्कमन्तु भोन्तो लिच्छवी, अभिवक्कमन्तु भोन्तो लिच्छवी,
अज्ज मे समणेन गोतमेन सद्धिं कथासल्लापो भविस्सति । सचे मे
समणो गोतमो तथा पतिट्ठिस्सति यथा^२ च मे^३ जातञ्जतरेन सावकेन 10
अस्सजिना नाम भिक्खुना पतिट्ठितं, सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो
दीघलोमिकं एल्लकं लोमेसु गहेत्वा आकड्ढेय्य परिकड्ढेय्य सम्परिकड्ढेय्य,
एवमेवाहं समणं गोतमं वादेन वादं आकड्ढिस्सामि परिकड्ढिस्सामि सम्प-
रिकड्ढिस्सामि । सेय्यथापि नाम बलवा सोण्डिकाकम्मकारो^४ महन्तं
सोण्डिकाकिलञ्जं गम्भीरे उदकरहदे पक्खिपित्वा कण्णे गहेत्वा आक- 15
ड्ढेय्य परिकड्ढेय्य सम्परिकड्ढेय्य, एवमाहं समणं गोतमं वादेन वादं
आकड्ढिस्सामि परिकड्ढिस्सामि सम्परिकड्ढिस्सामि । सेय्यथापि नाम
बलवा सोण्डिकाधुत्तो वालं^५ कण्णे गहेत्वा ओधुनेय्य निद्धुनेय्य निप्फो-
टेय्य^६, एवमेवाहं समणं गोतमं वादेन वादं ओधुनिस्सामि निद्धुनिस्सामि
निप्फोटेस्सामि । सेय्यथापि नाम कुञ्जरु सट्ठिहायनो गम्भीरं पोक्ख- 20
रणिं ओगाहेत्वा^७ साणधोविकं नाम कीळितजातं कीळिति, एवमेवाहं
समणं गोतमं साणधोविकं मञ्जे कीळितजातं कीळिस्सामि । अभि-
वक्कमन्तु भोन्तो लिच्छवी, अभिवक्कमन्तु भोन्तो लिच्छवी, अज्ज मे
समणेन गोतमेन सद्धिं कथासल्लापो भविस्सती” ति ।

B. 291

R. 229

तत्रेकच्चे लिच्छवी एवमाहंसु — “किं समणो गोतमो सच्च- 25
कस्स निगण्ठपुत्तस्स वादं आरोपेस्सति ? अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो
समणस्स गोतमस्स वादं आरोपेस्सती” ति । एकच्चे लिच्छवी एव-

१. सन्थागारे — म० । २-२. यथास्स मे — सी०, रो० । ३. ० कम्मकरो — सी०,
रो० । ४. थालं — म० । ५. निच्छोदेय्य — सी०; निच्छादेय्य — रो०; निप्पोटेय्य — स्या० ।
६. ओगाहेत्वा — सी०; ओगाहत्वा — रो० ।

माहंसु – “किं सो भवमानो^१ सच्चको निगण्ठपुत्तो यो^२ भगवतो वादं आरोपेस्सति ? अथ खो भगवा सच्चकस्स निगण्ठपुत्तस्स वादं आरोपेस्सती” ति । अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो पञ्चमत्तेहि लिच्छविसतेहि परिवुतो येन महावनं कूटागारसाला तेनुपसङ्गमि ।

- 5 ४. तेन खो पन समयेन सम्बहुला भिक्खू अम्भोकासे चङ्गमन्ति । अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो येन ते भिक्खू तेनुपसङ्गमि ; उपसङ्गमित्वा ते भिक्खू एतदवोच – “कहं नु खो, भो, एतरहि सो भवं गोतमो विहरति ? दस्सनकामा हि मयं तं भवन्तं गोतमं” ति ।

“एस, अग्गिवेस्सन, भगवा महावनं अज्झोगाहेत्वा अज्ज-
10 तरस्मि रुक्खमूले दिवाविहारं निसिन्नो” ति ।

- अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो महत्तिया लिच्छविपरिसाय सद्धि महावनं अज्झोगाहेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमि ; उपसङ्गमित्वा भगवता सद्धि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । ते पि खो लिच्छवी अप्पेकच्चे भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं
B. 292 15 निसीदिसु, अप्पेकच्चे भगवता सद्धि सम्मोदिसु, सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । अप्पेकच्चे येन भगवा तेन-ज्जलि पणामेत्वा एकमन्तं निसीदिसु, अप्पेकच्चे भगवतो सन्तिके नाम-गोत्तं सावेत्वा एकमन्तं निसीदिसु, अप्पेकच्चे तुण्हीभूता एकमन्तं निसीदिसु ।

३. सच्चकस्स वादो

- 20 ५. एकमन्तं निसिन्नो खो सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवन्तं एतदवोच – “पुच्छेय्याहं भवन्तं गोतमं किञ्चिदेव देसं, सचे मे भवं गोतमो ओकासं करोति पञ्हस्स वेय्याकरणाया” ति ।

R. 230 “पुच्छ, अग्गिवेस्सन, यदाकल्लसी” ति ।

- “कथं पन भवं गोतमो सावके विनेति, कथं भागा च पन भोतो
25 गोतमस्स सावकेसु अनुसासनी बहुला पवत्तती” ति ?

“एवं खो अहं, अग्गिवेस्सन, सावके विनेमि, एवंभागा च पन म सावकेसु अनुसासनी बहुला पवत्तति – ‘रूपं, भिक्खवे, अनिच्चं, ...पे०... सब्बे धम्मा अनत्ता’ ति । एवं खो अहं, अग्गिवेस्सन, सावके विनेमि, एवं भागा च पन मे सावकेसु अनुसासनी बहुला पवत्तती” ति ।

“उपमा मं, भो गोतम, पटिभाती” ति ।

“पटिभातु तं, अग्गिवेस्सना” ति भगवा अवोच ।

६. “सेय्यथापि, भो गोतम, ये केचिमे बीजगामभूतगामा बुद्धि विरुब्धि वेपुल्लं आपज्जन्ति, सब्बे ते पठविं निस्साय पठवियं पतिट्ठाय । एवमेते बीजगामभूतगामा बुद्धि विरुब्धि वेपुल्लं आपज्जन्ति । सेय्य-
थापि वा पन, भो गोतम, ये केचिमे बलकरणीया कम्मन्ता करीयन्ति, सब्बे ते पठविं निस्साय पठवियं पतिट्ठाय । एवमेते बलकरणीया कम्मन्ता करीयन्ति । एवमेव खो, भो गोतम, रूपत्तायं पुरिसपुग्गलो रूपे पतिट्ठाय पुज्जं वा अपुज्जं वा पसवति, वेदनत्तायं पुरिसपुग्गलो वेदनायं पतिट्ठाय पुज्जं वा अपुज्जं वा पसवति, सज्जात्तायं पुरिस- 10
पुग्गलो सज्जायं पतिट्ठाय पुज्जं वा अपुज्जं वा पसवति, सङ्खारत्तायं पुरिसपुग्गलो सङ्खारेसु पतिट्ठाय पुज्जं वा अपुज्जं वा पसवति, विज्जाणत्तायं पुरिसपुग्गलो विज्जाणे पतिट्ठाय पुज्जं वा अपुज्जं वा पसवती” ति ।

७. “ननु त्वं, अग्गिवेस्सन, एवं वदेसि – ‘रूपं मे अत्ता, वेदना मे अत्ता, सज्जा मे अत्ता, सङ्खारा मे अत्ता, विज्जाणं मे अत्ता’” ति ? 15

“अहं हि, भो गोतम, एवं वदामि – ‘रूपं मे अत्ता, वेदना मे अत्ता, सज्जा मे अत्ता, सङ्खारा मे अत्ता, विज्जाणं मे अत्ता’ ति, अयं च महती जनता” ति । B. 293

“किं हि ते, अग्गिवेस्सन, महती जनता करिस्सति ? इद्ध त्वं, 20
अग्गिवेस्सन, सकं येव वादं निब्बेठेही” ति ।

“अहं हि, भो गोतम, एवं वदामि – ‘रूपं मे अत्ता, वेदना मे अत्ता, सज्जा मे अत्ता, सङ्खारा मे अत्ता, विज्जाणं मे अत्ता’” ति ।

८. “तेन हि, अग्गिवेस्सन, तं येवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि, यथा ते खमेय्य तथा तं व्याकरेय्यासि । तं किं मज्जासि, अग्गिवेस्सन, वत्तेय्य 25 R. 231
रज्जो खत्तियस्स मुद्धावसित्तस्स सकस्मि विजिते वसो – घातेतायं वा घातेतुं, जापेतायं वा जापेतुं, पब्बाजेतायं वा पब्बाजेतुं, सेय्यथापि रज्जो पसेनदिसस कोसलस्स, सेय्यथापि वा पन रज्जो मागधस्स अजात-
सत्तुस्स वेदेहिपुत्तस्सा” ति ?

“वत्तेय्य, भो गोतम, रज्जो खत्तियस्स मुद्धावसित्तस्स सकस्मि 30
विजिते वसो – घातेतायं वा घातेतुं, जापेतायं वा जापेतुं, पब्बाजेतायं

वा पब्बाजेतुं, सेय्यथापि रञ्जो पसेनदिस्स कोसलस्स, सेय्यथापि वा पन रञ्जो मागधस्स अजातसत्तुस्स वेदेहिपुत्तस्स । इमेसं पि हि, भो गोतम, सङ्खानं गणानं – सेय्यथीदं, वज्जीनं मल्लानं – वत्तति सकस्मि विजिते वसो – घातेतायं वा घातेतुं, जापेतायं वा जापेतुं, पब्बाजेतायं
 ५ वा पब्बाजेतुं । किं पन रञ्जो खत्तियस्स मुद्धावसित्तस्स, सेय्यथापि रञ्जो पसेनदिस्स कोसलस्स, सेय्यथापि वा पन रञ्जो मागधस्स अजातसत्तुस्स वेदेहिपुत्तस्स ? वत्तेय्य, भो गोतम, वत्तितुं च मर-
 हती” ति ।

६. “तं किं मञ्जसि, अग्गिवेस्सन, यं त्वं एवं वदेसि – ‘रूपं
 १० मे अत्ता’ ति, वत्तति ते तस्मिं रूपे वसो – एवं मे रूपं होतु, एवं मे रूपं मा अहोसी” ति ?

एवं वुत्ते, सच्चको निगण्ठपुत्तो तुण्ही अहोसि । दुतियं पि खो भगवा सच्चकं निगण्ठपुत्तं एतदवोच – “तं किं मञ्जसि, अग्गिवेस्सन, यं त्वं एवं वदेसि – ‘रूपं मे अत्ता’ ति, वत्तति ते तस्मिं रूपे वसो – एवं
 B. 294 15 मे रूपं होतु, एवं मे रूपं मा अहोसी” ति ? दुतियं पि खो सच्चको निगण्ठपुत्तो तुण्ही अहोसि । अथ खो भगवा सच्चकं निगण्ठपुत्तं एतद-
 वोच – “व्याकरोहि दानि, अग्गिवेस्सन, न दानि ते तुण्हीभावस्स कालो । यो कोचि, अग्गिवेस्सन तथागतेन यावततियं सहधम्मिकं पञ्च पुट्ठो न व्याकरोति, एत्थेवस्स सत्तधा मुद्धा फलती” ति ।

१०. तेन खो पन समयेन वजिरपाणि यक्खो आयसं^१ वजिरं आदाय आदित्तं सम्पज्जलितं सजोतिभूतं सच्चकस्स निगण्ठपुत्तस्स उपरिवेहासं ठितो होति – सचायं सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवता यावततियं
 25 सहधम्मिकं पञ्च पुट्ठो न व्याकरिस्सति एत्थेवस्स सत्तधा मुद्धं फाले-
 र्ससामी ति । तं खो पन वजिरपाणि यक्खं भगवा चेव पस्सति सच्चको
 R. 232 च निगण्ठपुत्तो । अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो भीतो संविग्गो लोम-
 हट्टजातो भगवन्तं येव ताणं गवेसी^२ भगवन्तं येव लेणं गवेसी भगवन्तं
 येव सरणं गवेसी ; भगवन्तं एतदवोच – “पुच्छतु मं भवं गोतमो, व्याक-
 रिस्सामी” ति ।

११. “तं किं मञ्जसि, अग्गिवेस्सन, यं त्वं एवं वदेसि – ‘रूपं

मे अत्ता' ति, वत्तति ते तस्मिं रूपे वसो — एवं मे रूपं होतु, एवं मे रूपं मा अहोसी" ति ?

“नो हिदं, भो गोतम” ।

“मनसि करोहि, अग्गिवेस्सन; मनसि करित्वा खो, अग्गिवेस्सन, ब्याकरोहि । न खो ते सन्धियति' पुरिमेन वा पच्छिमं पच्छिमेन 5 वा पुरिमं । तं किं मज्झसि, अग्गिवेस्सन, यं त्वं एवं वदेसि — 'वेदना मे अत्ता' ति, वत्तति ते तस्सं^१ वेदनायं वसो — एवं मे वेदना होतु, एवं मे वेदना मा अहोसी" ति ?

“नो हिदं, भो गोतम” ।

“मनसि करोहि, अग्गिवेस्सन; मनसि करित्वा खो, अग्गिवेस्सन, ब्याकरोहि । न खो ते सन्धियति पुरिमेन वा पच्छिमं, पच्छिमेन वा पुरिमं । तं किं मज्झसि, अग्गिवेस्सन, यं त्वं एवं वदेसि — 'सज्जा मे अत्ता' ति, वत्तति ते तस्सं सज्जायं वसो — एवं मे सज्जा होतु, एवं मे सज्जा मा अहोसी" ति ?

“नो हिदं, भो गोतम” ।

15

“मनसि करोहि, अग्गिवेस्सन; मनसि करित्वा खो, अग्गिवेस्सन, ब्याकरोहि । न खो ते सन्धियति पुरिमेन वा पच्छिमं, पच्छिमेन वा पुरिमं । तं किं मज्झसि, अग्गिवेस्सन, यं त्वं एवं वदेसि — 'सङ्खारा मे अत्ता' ति, वत्तति ते तेषु सङ्खारेसु वसो — एवं मे सङ्खारा होन्तु, एवं मे सङ्खारा मा अहेसुं" ति ?

B. 295

20

“नो हिदं, भो गोतम” ।

“मनसि करोहि, अग्गिवेस्सन; मनसि करित्वा खो, अग्गिवेस्सन, ब्याकरोहि । न खो ते सन्धियति पुरिमेन वा पच्छिमं, पच्छिमेन वा पुरिमं । तं किं मज्झसि, अग्गिवेस्सन, यं त्वं एवं वदेसि — 'विज्जाणं मे अत्ता' ति, वत्तति ते तस्मिं विज्जाणे वसो — एवं मे विज्जाणं होतु, 25 एवं मे विज्जाणं मा अहोसी" ति ?

“नो हिदं, भो गोतम” ।

१२. “मनसि करोहि, अग्गिवेस्सन; मनसि करित्वा खो, अग्गिवेस्सन, ब्याकरोहि । न खो ते सन्धियति पुरिमेन वा पच्छिमं, पच्छिमेन

वा पुरिमं । तं किं मञ्जसि, अग्गिवेस्सन, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा” ति ?

“अनिच्चं, भो गोतम” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

5 “दुक्खं, भो गोतम” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं

R. 233

— ‘एतं मम एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम” ।

“तं किं मञ्जसि, अग्गिवेस्सन, वेदना ...पे०... सञ्जा ...पे०...

10 सङ्खारा ...पे०... तं किं मञ्जसि, अग्गिवेस्सन, विञ्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा” ति ?

“अनिच्चं, भो गोतम” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भो गोतम” ।

15 “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं

— ‘एतं मम एसोहमस्मि एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम” ।

१३. “तं किं मञ्जसि, अग्गिवेस्सन, यो नु खो दुक्खं अल्लीनो दुक्खं उपगतो दुक्खं अज्झोसितो, दुक्खं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सति, अपि नु खो सो सामं वा दुक्खं परिजानेय्य, दुक्खं वा परिवेत्त्वा विहरेय्या” ति ?

20 “किं हि सिया, भो गोतम ? नो हिदं, भो गोतमा” ति ।

“तं किं मञ्जसि, अग्गिवेस्सन, ननु त्वं एवं सन्ते दुक्खं अल्लीनो दुक्खं उपगतो दुक्खं अज्झोसितो दुक्खं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सती” ति ?

25 “किं हि नो सिया, भो गोतम ? एवमेतं* भो गोतमा” ति ।

B. 296

१४. “सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो तिण्हं^२ कुठारिं आदाय वनं पविसेय्य । सो तत्थ पस्सेय्य महन्तं कदलिक्वन्धं उजुं नवं अकुक्कुजातं^३ । तमेनं मूले

१-१. रो० पोत्थके नत्थि । * एवमिदं-सी० । २. तिरिखणं-सी० । ३. अकुक्कुट जातं-स्या० ।

छिन्देय्य, मूले छेत्वा अग्रे छिन्देय्य, अग्रे छेत्वा पत्तवट्टिं विनिब्भुजेय्य ।
 सो तत्थ पत्तवट्टिं विनिब्भुजन्तो फेग्गुं पि नाधिगच्छेय्य, कुतो सारं ?
 एवमेव खो त्वं, अग्गिवेस्सन, मया सकस्मिं वादे समनुयुञ्जियमानो
 समनुगाहियमानो^१ समनुभासियमानो रित्तो तुच्छो अपरद्धो । भासिता
 खो पन ते एसा, अग्गिवेस्सन, वेसालियं परिसति वाचा — ‘नाहं तं 5
 पस्सामि समणं वा ब्राह्मणं वा, सङ्खि गणिं गणाचरियं, अपि अरहन्तं
 सम्मासम्बुद्धं पटिजानमानं, यो मया वादेन वादं समारद्धो न सङ्कम्पेय्य
 न सम्पकम्पेय्य न सम्पवेधेय्य, यस्स न कच्छेहि सेदा मुच्चेय्युं । थूणं
 चेपाहं^२ अचेतनं वादेन वादं समारभेय्यं सा पि मया वादेन वादं समा-
 रद्धा सङ्कम्पेय्य सम्पकम्पेय्य सम्पवेधेय्य । को पन वादो मनुस्स- 10
 भूत्तस्सा’ ति ? तुय्हं खो पन, अग्गिवेस्सन, अप्पेकच्चानि सेद-
 फुसितानि नलाटा मुत्तानि, उत्तरासङ्गं विनिभिन्दित्वा भूमियं पतिट्ठि-
 तानि । मय्हं खो पन, अग्गिवेस्सन, नत्थि एतरहि कायस्मिं सेदो” ति ।
 इति भगवा तस्मिं परिसति सुवण्णवण्णं कायं विवरि । एवं वुत्ते, सच्चको R. 234
 निगण्ठपुत्तो तुण्हीभूतो मङ्कुभूतो पत्तक्खन्धो अधोमुखो पज्झायन्तो 15
 अप्पटिभानो निसीदि ।

§ ४. मङ्कुभूतो सच्चको

१५. अथ खो दुम्मुखो लिच्छविपुत्तो सच्चकं निगण्ठपुत्तं तुण्ही-
 भूतं मङ्कुभूतं पत्तक्खन्धं अधोमुखं पज्झायन्तं अप्पटिभानं विदित्वा
 भगवन्तं एतदवोच — “उपमा मं, भगवा, पटिभाती” ति ।

“पटिभातु तं, दुम्मुखा” ति भगवा अवोच ।

20

“सेय्यथापि, भन्ते, गामस्स वा निगमस्स वा अविदूरे पोक्ख-
 रणी । तत्रास्स कक्कटको । अथ खो, भन्ते, सम्बहुला कुमारका वा
 कुमारिका वा तम्हा गामा वा निगमा वा निक्खमित्वा येन सा पोक्खरणी
 तेनुपसङ्कमेय्युं; उपसङ्कमित्वा तं पोक्खरणिं ओगाहेत्वा तं कक्कटकं
 उदका उद्धरित्वा थले पतिट्ठापेय्युं । यञ्जदेव हि सो, भन्ते, कक्कटको 25
 अळं अभिनिन्नामेय्य तं तदेव ते कुमारका वा कुमारिका वा कट्टेन वा
 कथलेन वा सञ्छिन्देय्युं सम्भञ्जेय्युं सम्पलिभञ्जेय्युं । एवं हि सो,
 भन्ते, कक्कटको सब्बेहि अळेहि सञ्छिन्नेहि सम्भग्गेहि सम्पलिभग्गेहि

B. 297

१. समनुगासियमानो — स्या० । २. चेपहं — सी०, रो० । ३. विनिभिन्दित्वा —

अभब्बो तं पोकखरणिं पुन ओतरितुं, सेय्यथापि पुब्बे । एवमेव खो, भन्ते, यानि सच्चकस्स निगण्ठपुत्तस्स विसूकायितानि विसेवितानि विप्फन्दितानि तानि पि सब्बानि भगवता सञ्छिन्नानि सम्भगानि सम्पलिभगानि; अभब्बो च दानि, भन्ते, सच्चको निगण्ठपुत्तो पुन भगवन्तं
5 उपसङ्कमितुं यदिदं वादाधिप्पायो' ति ।

१६. एवं वुत्ते, सच्चको निगण्ठपुत्तो दुम्मुखं लिच्छविपुत्तं एतदवोच — “आगमेहि त्वं, दुम्मुख, आगमेहि त्वं, दुम्मुख । न मयं तथा सद्धिं मन्तेम, इध मयं भोता गोतमेन सद्धिं मन्तेम । तिद्वुत्तेसा, भो गोतम, अम्हाकं चेव अञ्जेसं च पुथुसमणब्राह्मणानं वाचा । विलापं
10 विलपितं मञ्जे । कित्तावता च नु खो भोतो गोतमस्स सावको सासनकरो होति ओवादपतिकरो तिण्णविचिकिच्छो विगतकथङ्कथो वेसारज्जप्पत्तो अपरप्पच्चयो सत्थुसासने विहरती” ति ?

R. 235

“इध, अग्गिवेस्सन, मम सावको यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्धा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा
15 पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सति । या काचि वेदना ... पे०...या काचि सञ्जा ... पे०...ये केचि सङ्गारा ... पे०...यं किञ्चि विञ्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्धा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा, यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विञ्जाणं ‘नेतं मम,
20 नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सति । एत्तावता खो, अग्गिवेस्सन, मम सावको सासनकरो होति ओवादपतिकरो तिण्णविचिकिच्छो विगतकथङ्कथो वेसारज्जप्पत्तो अपरप्पच्चयो सत्थुसासने विहरती” ति ।

१७. “कित्तावता पन, भो गोतम, भिक्खु अरहं होति खीणा-
25 सवो वुसितवा कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिवखीणभवसंयोजनो सम्मदञ्जाविमुत्तो” ति ?

B. 298

“इध, अग्गिवेस्सन, भिक्खु यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्धा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा सब्बं रूपं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’
30 ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा अनुपादा विमुत्तो होति । या काचि वेदना ... पे०... या काचि सञ्जा ... पे०... ये केचि सङ्गारा

... पे०... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्धा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा सब्बं विज्जाणं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा अनुपादा विमुत्तो होति । एत्तावता खो, अग्गि-वेस्सन, भिक्खु अरहं होति खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहित- 5 भारो अनुप्पत्तसदत्थो परिकखीणभवसंयोजनो सम्मदज्जाविमुत्तो । एवं विमुत्तचित्तो^१ खो, अग्गिवेस्सन, भिक्खु तीहि अनुत्तरियेहि समन्नागतो होति - दस्सनानुत्तरियेन, पटिपदानुत्तरियेन, विमुत्तानुत्तरियेन । एवं विमुत्तचित्तो खो, अग्गिवेस्सन, भिक्खु तथागतं येव सक्करोति गरु^२ करोति मानेति पूजेति - बुद्धो सो भगवा बोधाय धम्मं देसेति, दन्तो 10 सो भगवा दमथाय धम्मं देसेति, सन्तो सो भगवा समथाय धम्मं देसेति, तिण्णो सो भगवा तरणाय धम्मं देसेति, परिनिब्बुतो सो भगवा परि-निब्बानाय धम्मं देसेती" ति ।

§ ५. पराभूतो सच्चको

१८. एवं वुत्ते, सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवन्तं एतदवोच - "मयमेव, भो गोतम, धंसी, मयं पगब्बा, ये मयं भवन्तं गोतमं वादेन वादं 15 आसादेतब्बं अमज्झिम्ह । सिया हि, भो गोतम, हत्थिं पभिन्नं आसज्ज पुरिसस्स सोत्थिभावो, न त्वेव भवन्तं गोतमं आसज्ज सिया पुरिसस्स सोत्थिभावो । सिया हि, भो गोतम, पज्जलितं^३ अग्गिक्खन्धं आसज्ज पुरिसस्स सोत्थिभावो, न त्वेव भवन्तं गोतमं आसज्ज सिया पुरिसस्स सोत्थिभावो । सिया हि, भो गोतम, आसीविसं घोरविसं आसज्ज पुरि- 20 सस्स सोत्थिभावो, न त्वेव भवन्तं गोतमं आसज्ज सिया पुरिसस्स सोत्थिभावो । मयमेव, भो गोतम, धंसी, मयं पगब्बा, ये मयं भवन्तं गोतमं वादेन वादं आसादेतब्बं अमज्झिम्ह । अधिवासेतु मे भवं गोतमो स्वातनाय भत्तं सद्धिं भिक्खुसङ्घेना" ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन ।

१९. अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवतो अधिवासनं विदित्वा 25 ते लिच्छवी ग्रामन्तेसि - "सुणन्तु मे भोन्तो लिच्छवी, समणो मे गोतमो निमन्तितो स्वातनाय भत्तं^४ सद्धिं भिक्खुसङ्घेन । तेन^५ मे अभिहरेय्याथ यमस्स पतिरूपं मज्जेय्याथा" ति । अथ खो ते लिच्छवी तस्सा रत्तिया

R. 236

B. 299

१. विमुत्तो - सी० । २. गरु - सी०, स्या०, रो० । ३. जलन्तं - सी०, रो० ।

४. भत्तेन - सी० । ५. येन - स्या०, रो० ।

- अच्चयेन सच्चकस्स निगण्ठपुत्तस्स पञ्चमत्तानि थालिपाकसतानि भत्ता-
 भिहारं अभिहरिंसु । अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो सके आरामे पणीतं
 खादनीयं भोजनीयं पटियादापेत्वा भगवतो कालं आरोचापेसि — “कालो,
 भो गोतम, निद्रितं भत्तं” ति । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा
 5 पत्तचीवरमादाय येन सच्चकस्स निगण्ठपुत्तस्स आरामो तेनुपसङ्कमि;
 उपसङ्कमित्वा पञ्चात्ते आसने निसीदि सद्धिं भिक्खुसङ्घेन । अथ खो
 सच्चको निगण्ठपुत्तो बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं पणीतेन खादनीयेन भोज-
 नीयेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारेसि । अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो
 भगवन्तं भुत्ताविं ओनीतपत्तपाणिं अञ्जतरं नीचं आसनं गहेत्वा एक-
 10 मन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवन्तं
 एतदवोच — “यमिदं, भो गोतम, दाने पुञ्जं च पुञ्जमही च तं दायकानं
 सुखाय होतू” ति ।

- “यं खो, अग्गिवेस्सन, तादिसं दक्खिण्यं आगम्म अवीतरागं
 R. 237 अवीतदोसं अवीतमोहं, तं दायकानं भविस्सति । यं खो, अग्गिवेस्सन,
 15 मादिसं दक्खिण्यं आगम्म वीतरागं वीतदोसं वीतमोहं, तं तुय्हं
 भविस्सती’ ति ।

३६. महामच्चकसुत्तं

१. सच्चकस्स पञ्चो

१. एव मे सुत्तं । एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । तेन खो पन समयेन भगवा पुब्बण्हसमयं सुनिवत्थो^१ होति^१ पत्तचीवरमादाय वेसालि^२ पिण्डाय पविसितुकामो^३ । अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो जङ्घाविहारं अनुचङ्कममानो अनुविचरमानो येन महावनं कूटागारसाला तेनुपसङ्कमि । अद्दसा खो आयस्मा आनन्दो^५ सच्चकं निगण्ठपुत्तं दूरतो व आगच्छन्तं । दिस्वान भगवन्तं एतदवोच—
“अयं, भन्ते, सच्चको निगण्ठपुत्तो आगच्छति भस्सप्पवादको पण्डित-
वादो साधुसम्मतो बहुजनस्स । एसो खो, भन्ते, अवण्णकामो बुद्धस्स,
अवण्णकामो धम्मस्स, अवण्णकामो सङ्खस्स । साधु, भन्ते, भगवा मुहुत्तं
निसीदतु अनुकम्पं उपादाया” ति । निसीदि भगवा पञ्जत्ते आसने ।^{१०}
अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा
भगवता सद्धि सम्मोदि, सम्मोदनीयं कथं सारणीयं^४ वीतिसारेत्वा एक-
मन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवन्तं
एतदवोच —

B. 300

२. “सन्ति, भो गोतम, एके समणब्राह्मणा कायभावनानुयोग-^{१५}
मनुयुत्ता विहरन्ति, नो चित्तभावनं । फुसन्ति हि ते, भो गोतम, सारी-
रिकं दुक्खं वेदनं । भूतपुब्बं, भो गोतम, सारीरिकाय दुक्खाय वेदनाय
फुट्ठस्स सतो ऊरुक्खम्भो पि नाम भविस्सति, हृदयं पि नाम फलिस्सति^५,
उण्हं पि लोहितं मुखतो उग्गमिस्सति, उम्मादं पि पापुणिस्सति चित्त-
क्खेपं । तस्स खो एतं, भो गोतम, कायन्वयं चित्तं होति, कायस्स वसेन^{२०}
वत्तति । तं किस्स हेतु” ?

“अभावितत्ता चित्तस्स” ।

R. 238

“सन्ति पन, भो गोतम, एके समणब्राह्मणा चित्तभावनानुयोग-
मनुयुत्ता विहरन्ति, नो कायभावनं । फुसन्ति हि ते^६, भो गोतम, चेतसिकं

१-१. निवासेत्वा - सी० । २. वेसालियं - स्या० । ३. पविसितुकामो होति -
सी० । ४. साराणीयं - सी०, स्या०, रो० । ५. फालिस्सति - सी० । ६. सी०, रो० पोत्यकेसु
नत्थि ।

दुक्खं वेदनं । भूतपुब्बं, भो गोतम, चेतसिकाय दुक्खाय वेदनाय फुट्टस्स सतो ऊरुक्खम्भो पि नाम भविस्सति, हृदयं पि नाम फलिस्सति, उण्हं पि लोहितं मुखतो उग्गमिस्सति, उम्मादं पि पापुणिस्सति चित्तक्खेपं । तस्स खो एसो, भो गोतम, चित्तन्वयो कायो होति, चित्तस्स वसेन वत्तति । तं किस्स हेतु” ?

“अभावितत्ता कायस्स” ।

“तस्स मय्हं, भो गोतम, एवं होति — ‘अद्धा भोतो गोतमस्स सावका चित्तभावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति, नो कायभावनं” ति ।

३. “किन्ति पन ते, अग्गिवेस्सन, कायभावना सुता” ति ?

- 10 “सेय्यथीदं — नन्दो वच्छो, किसो सङ्किच्चो, मक्खलि गोसालो — एते हि, भो गोतम, अचेलका मुत्ताचारा हत्थापलेखना, न एहिभद्दन्तिका^१ न तिट्ठभद्दन्तिका, न अभिहटं न उद्दिस्सकतं न निमन्तनं सादियन्ति, ते न कुम्भिमुखा पटिग्गण्हन्ति, न कळोपिमुखा पटिग्गण्हन्ति, न एळकमन्तरं न दण्डमन्तरं न भुसलमन्तरं, न द्विन्नं भुञ्जमानानं, न गग्भिनिया न
- 15 पायमानाय न पुरिसन्तरगताय, न सङ्कित्तीसु, न यत्थ सा उपट्ठितो होति, न यत्थ मक्खिका सण्डसण्डचारिनी, न मच्छं न मंसं न सुरं न मेरयं न थुसोदकं पिवन्ति । ते एकागारिका वा होन्ति एकालोपिका, द्वागारिका वा होन्ति द्वालोपिका ... पे०... सत्तागारिका वा होन्ति सत्तालोपिका । एकिस्सा पि दत्तिया यापेन्ति, द्वीहि पि दत्तीहि यापेन्ति ... पे०... सत्तहि
- 20 पि दत्तीहि यापेन्ति । एकाहिकं पि आहारं आहारेन्ति, द्वीहिकं पि आहारं आहारेन्ति ... पे०... सत्ताहिकं पि आहारं आहारेन्ति । इति एव रूपं अद्धमासिकं पि परियायभत्तभोजनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ती” ति ।

४. “किं पन ते, अग्गिवेस्सन, तावतकेनेव यापेन्ती” ति ?

- 25 “नो हिदं, भो गोतम । अप्पेकदा, भो गोतम, उळारानि उळारानि खादनीयानि खादन्ति, उळारानि उळारानि भोजनानि भुञ्जन्ति, उळारानि उळारानि सायनीयानि^२ सायन्ति, उळारानि उळारानि पानानि पिवन्ति । ते इमं^३ कायं बलं गाहेन्ति नाम, ब्रूहेन्ति नाम, मेदेन्ति नामा” ति ।

१. एहिभदन्तिका — सी०, स्या०, रो० । २. सायनीयानि — सी०, रो० । ३. इमेहि — रो० ।

“यं खो ते, अग्निवेस्सन, पुरिमं पहाय पच्छा उपचिनन्ति, एवं इमस्स कायस्स आचयापचयो होति । किञ्चि पन ते, अग्निवेस्सन, चित्त-भावना सुता” ति ?

चित्तभावनाय खो सच्चको निगण्ठपुत्तो^१ भगवता पुट्ठो समानो न सम्पायासि ।

R. 239

5

§ २. का कायभावना का च चित्तभावना

५. अथ खो भगवा सच्चकं निगण्ठपुत्तं एतदवोच — “या पि खो ते एसा, अग्निवेस्सन, पुरिमा कायभावना भासिता सा पि अरियस्स विनये नो धम्मिका कायभावना । कायभावनं पि खो त्वं, अग्निवेस्सन, न अञ्जासि, कुतो पन त्वं चित्तभावनं जानिस्ससि ? अपि च, अग्निवेस्सन, यथा अभावितकायो च होति अभावितचित्तो च, भावितकायो च होति भावितचित्तो च, तं सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि, भासिस्सामी” ति । “एवं, भो” ति खो सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

६. “कथं च, अग्निवेस्सन, अभावितकायो च होति अभावितचित्तो च ? इध, अग्निवेस्सन, अस्सुतवतो पुथुजनस्स उप्पज्जति सुखा वेदना । सो सुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो सुखसारागी च होति सुखसारागितं च आपज्जति । तस्स सा सुखा वेदना निरुज्झति । सुखाय वेदनाय निरोधा उप्पज्जति दुक्खा वेदना । सो दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो सोचति किलमति परिदेवति, उरत्ताळि कन्दति, सम्मोहं आपज्जति । तस्स खो एसा, अग्निवेस्सन, उप्पन्ना पि सुखा वेदना चित्तं परियादाय तिट्ठति अभावितत्ता कायस्स, उप्पन्ना पि दुक्खा वेदना चित्तं परियादाय तिट्ठति अभावितत्ता चित्तस्स । यस्स कस्सचि, अग्निवेस्सन, एवं उभतोपक्खं उप्पन्ना पि सुखा वेदना चित्तं परियादाय तिट्ठति अभावितत्ता कायस्स, उप्पन्ना पि दुक्खा वेदना चित्तं परियादाय तिट्ठति अभावितत्ता चित्तस्स, एवं खो, अग्निवेस्सन, अभावितकायो च होति अभावितचित्तो च ।

B. 302

15

20

25

७. “कथं च, अग्निवेस्सन, भावितकायो च होति भावितचित्तो च ? इध, अग्निवेस्सन, सुतवतो अरियसावकस्स उप्पज्जति सुखा

वेदना । सो सुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो न सुखसाराणी च होति न सुखसारागितं च आपज्जति । तस्स सा सुखा वेदना निरुज्झति । सुखाय वेदनाय निरोधा उपपज्जति दुक्खा वेदना । सो दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो न सोचति न किलमति न परिदेवति न उरत्ताळि कन्दति
 5 न सम्मोहं आपज्जति । तस्स खो एसा, अग्गिवेस्सन, उपपन्ना पि सुखा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति भावितत्ता कायस्स, उपपन्ना पि दुक्खा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति भावितत्ता चित्तस्स । यस्स कस्सचि, अग्गिवेस्सन, एवं उभतोपक्खं उपपन्ना पि सुखा वेदना चित्तं न परिया-
 R. 240 दाय तिट्ठति भावितत्ता कायस्स, उपपन्ना पि दुक्खा वेदना चित्तं न परि-
 10 यादाय तिट्ठति भावितत्ता चित्तस्स । एवं खो, अग्गिवेस्सन, भावितकायो च होति भावितचित्तो चा” ति ।

३. बोधिसत्तचरिया

८. “एवं पसन्नो अहं भोतो गोतमस्स ! भवं हि गोतमो भावित-
 कायो च होति^१ भावितचित्तो चा” ति ।

“अद्वा खो ते अयं, अग्गिवेस्सन, आसज्ज उपनीयवाचा भासिता,
 B. 303 15 अपि च ते अहं व्याकरिस्सामि । यतो खो अहं, अग्गिवेस्सन, केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्ब-
 जितो, तं वत मे उपपन्ना वा सुखा वेदना चित्तं परियादाय ठस्सति,
 उपपन्ना वा दुक्खा वेदना चित्तं परियादाय ठस्सती ति नेतं ठानं विज्जती” ति ।

20 “न हि नून भोतो गोतमस्स उपपज्जति तथारूपा सुखा वेदना यथारूपा उपपन्ना सुखा वेदना चित्तं परियादाय तिट्ठेय्य; न हि^२ नून भोतो गोतमस्स उपपज्जति तथारूपा दुक्खा वेदना यथारूपा उपपन्ना दुक्खा वेदना चित्तं परियादाय तिट्ठेय्या” ति ।

९. “किं हि नो सिया, अग्गिवेस्सन ? इध मे, अग्गिवेस्सन,
 25 पुब्बे व सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्से व सतो एतदहोसि — ‘सम्बाधो घरावासो रजापथो, अब्भोकासो पब्बज्जा । नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं सङ्गलिखितं ब्रह्मचरियं चरित्तुं । यन्नूनाहं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्यं’ ति । सो खो अहं, अग्गि-

वेस्सन, अपरेन समयेन दहरो व समानो, सुसुकाळकेसो भद्रेन योब्बनेन
 समन्नागतो पठमेन वयसा, अकामकानं मातापितूनं अस्सुमुखानं रुदन्तानं,
 केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगा-
 रियं पब्बजिं । सो एवं पब्बजितो समानो किंसुसलगवेसी अनुत्तरं सन्ति-
 वरपदं परियेसमानो यन आळारो कालामो तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा ५
 आळारं कालामं एतदवोचं^१ - 'इच्छामहं, आवुसो कालाम, इमस्मि
 धम्मविनये ब्रह्मचरियं चरितुं' ति । एवं वुत्ते, अग्गिवेस्सन, आळारो
 कालामो मं एतदवोच - 'विहरतायस्मा, तादिसो अयं धम्मो यत्थ
 विञ्जू पुरिसो न चिरस्सेव सकं आचरियकं सयं अभिञ्जा सच्छि-
 कत्वा उपसम्पज्ज विहरेय्या' ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, न चिर- 10
 स्सेव खिप्पमेव तं धम्मं परियापुणिं । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, तावत-
 केनेव ओट्टपहतमत्तेन लपितलापनमत्तेन जाणवादं च वदामि थेरवादं
 च, 'जानामि पस्सामी' ति च पटिजानामि, अहं चेव अञ्जे च । तस्स
 मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि - 'न खो आळारो कालामो इमं धम्मं
 केवलं सद्धामत्तकेन सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामी 15
 ति पवेदेति, अद्धा आळारो कालामो इमं धम्मं जानं पस्सं विहरती' ति ।

B. 304

१०. "अथ खाहं, अग्गिवेस्सन, येन आळारो कालामो तेनु-
 पसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा आळारं कालामं एतदवोचं - 'कित्तावता नो,
 आवुसो कालाम, इमं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज
 विहरामी' ति पवेदेसी' ति ? एवं वुत्ते, अग्गिवेस्सन, आळारो कालामो 20
 आकिञ्चञ्जायतनं पवेदेसि । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि -
 'न खो आळारस्से व कालामस्स अत्थि सद्धा, मय्हंपत्थि सद्धा; न खो
 आळारस्से व कालामस्स अत्थि विरियं^३, मय्हंपत्थि विरियं; न खो
 आळारस्से व कालामस्स अत्थि सति, मय्हंपत्थि सति; न खो आळा- 25
 रस्से व कालामस्स अत्थि समाधि, मय्हंपत्थि समाधि; न खो आळा-
 रस्से व कालामस्स अत्थि पञ्जा, मय्हंपत्थि पञ्जा; यन्नूनाहं यं धम्मं
 आळारो कालामो सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामी
 ति पवेदेति तस्स धम्मस्स सच्छिकिरियाय पदहेय्यं' ति । सो खो अहं,
 अग्गिवेस्सन, नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा
 उपसम्पज्ज विहासि । 30

११. “अथ ख्वाहं, अग्गिवेस्सन, येन आळारो कालामो तेनु-
पसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आळारं कालामं एतदवोचं – ‘एत्तावता नो,
आवुसो कालाम, इमं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज
पवेदेसी’ ति ?

५ ‘एत्तावता खो अहं, आवुसो, इमं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छि-
क्त्वा उपसम्पज्ज पवेदेमी’ ति ।

‘अहं पि खो, आवुसो, एत्तावता इमं धम्मं सयं अभिञ्जा
सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरामी’ ति ।

‘लाभा नो, आवुसो, सुलद्धं नो, आवुसो, ये मयं आयस्मन्तं
१० तादिसं सब्रह्मचारिं पस्साम । इति याहं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छि-
क्त्वा उपसम्पज्ज पवेदेमि तं त्वं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उप-
सम्पज्ज विहरसि; यं त्वं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज
विहरसि तमहं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज पवेदेमि ।
इति याहं धम्मं जानामि तं त्वं धम्मं जानासि; यं त्वं धम्मं जानासि
१५ तमहं धम्मं जानामि । इति यादिसो अहं तादिसो तुवं^१, यादिसो तुवं
तादिसो अहं । एहि दानि, आवुसो, उभो^२ व सन्ता^३ इमं गणं परिहरामा’
ति । इति खो, अग्गिवेस्सन, आळारो कालामो आचरियो मे समानो
अत्तनो अन्तेवासिं मं समानं अत्तना^४ समसमं ठपेसि, उळाराय च मं
पूजाय पूजेसि । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि – ‘नायं धम्मो
२० निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिञ्जाय न
सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्तति, यावदेव आकिञ्चञ्जायतनूपपत्तिया’
ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, तं धम्मं अनलङ्करित्वा तस्मा धम्मा
निब्बिज्ज अपक्कमि ।

१२. “सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, किंकुसलगवेसी अनुत्तरं सन्ति-
२५ वरपदं परियेसमानो येन उद्दको^५ रामपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा
उद्दकं रामपुत्तं एतदवोचं – ‘इच्छामहं, आवुसो राम, इमस्मि धम्म-
विनये ब्रह्मचरियं चरितुं’ ति । एवं वुत्ते, अग्गिवेस्सन, उद्दको रामपुत्तो
मं एतदवोच – ‘विहरतायस्मा, तादिसो अयं धम्मो यत्थ^६ विञ्जू
पुरिसो नचिरस्सेव सकं आचरियकं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उप-

१. त्वं – सी० । २-२. उभो वसन्ता – स्या० । ३. अत्तनो – सी० । ४. उद्दको – म० ।
५. स्या० पोत्थके नत्थि ।

सम्पज्ज विहरेय्या' ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं परियापुणिं । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, तावतकेनेव ओट्ठप-
हतमत्तेन लपितलापनमत्तेन जाणवादं च वदामि थेरवादं च, 'जानामि
पस्सामी' ति च पटिजानामि, अहं चेव अज्जे च । तस्स मय्हं,
अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — 'न खो रामो इमं धम्मं केवलं सद्धामत्तकेन 5
सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरामी ति पवेदेसि । अद्धा
रामो इमं धम्मं जानं पस्सं विहासी' ति' ।

१३. "अथ ख्वाहं, अग्गिवेस्सन, येन उट्ठको रामपुत्तो तेनुप-
सङ्कमि; उपसङ्कमित्वा उट्ठकं रामपुत्तं एतदवोचं — 'कित्तावता नो,
आवुसो रामो, इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विह- 10
रामी' ति' पवेदेसी' ति ? एवं वुत्ते, अग्गिवेस्सन, उट्ठको रामपुत्तो नेव-
सज्जानासज्जायतनं पवेदेसि । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि—
'न खो रामस्से व अहोसि सद्धा, मय्हंपत्थि सद्धा ; न खो रामस्से व अहोसि
विरियं, मय्हंपत्थि विरियं ; न खो रामस्से व अहोसि सति, मय्हंपत्थि
सति ; न खो रामस्से व अहोसि समाधि, मय्हंपत्थि समाधि ; न खो 15
रामस्से व अहोसि पज्जा, मय्हंपत्थि पज्जा ; यन्नूनाहं यं धम्मं रामो
सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरामी ति पवेदेसि तस्स
धम्मस्स सच्छिकिरियाय पदहेय्यं' ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन,
नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज
विहासि ।

B. 306

20

१४. "अथ ख्वाहं, अग्गिवेस्सन, येन उट्ठको रामपुत्तो तेनुप-
सङ्कमि; उपसङ्कमित्वा उट्ठकं रामपुत्तं एतदवोचं — 'एत्तावता^१ नो,
आवुसो रामो, इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज पवे-
देसी' ति ?

'एत्तावता खो, आवुसो रामो, इमं धम्मं सयं अभिज्जा सच्छि- 25
क्त्वा उपसम्पज्ज पवेदेसी' ति ।

'अहं पि खो, आवुसो, एत्तावता इमं धम्मं सयं अभिज्जा
सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरामी' ति ।

१. विहरतीति—स्या० । २-२. सी० पोत्यके नत्थि । ३. कितावता—स्या० ।

‘लाभा नो, आवुसो, सुलद्धं नो, आवुसो, ये मयं आयस्मन्तं तादिसं सब्रह्मचारिं पस्साम । इति यं धम्मं रामो सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज पवेदेसि, तं त्वं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरसि; यं त्वं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरसि तं धम्मं रामो सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज पवेदेसि । इति यं धम्मं रामो अभिञ्जासि’ तं त्वं धम्मं जानासि; यं त्वं धम्मं जानासि तं धम्मं रामो अभिञ्जासि । इति यादिसो रामो अहोसि तादिसो तुवं; यादिसो तुवं तादिसो रामो अहोसि । एहि दानि, आवुसो, तुवं इमं गणं परिहरा’ ति । इति खो, अग्गिवेस्सन, उट्ठो रामपुत्तो सब्रह्मचारी मे समानो आचरियट्ठाने च मं ठपेसि, उल्लाराय च मं पूजाय पूजेसि । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘नायं धम्मो निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिञ्जाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्ति, यावदेव नेवसञ्जानासञ्जायतनूपपत्तिया’ ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, तं धम्मं अनलङ्घरित्वा तस्मा धम्मा निब्बिज्ज अपक्कमि ।

१५. “सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, किंसुसलगवेसी अनुत्तरं सन्तिवरपदं परियेसमानो मगधेसु अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन उरुवेला सेनानिगमो तदवसरि । तत्थद्वसं रमणीयं भूमिभागं, पासादिकं च वनसण्डं, नदिं च सन्दन्ति सेतकं सुपत्तिथं रमणीयं, समन्ता च गोचरगामं । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘रमणीयो वत, भो, भूमिभागो, पासादिको च वनसण्डो, नदी च सन्दति सेतका सुपत्तिथा रमणीया, समन्ता च गोचरगामो; अलं वतिदं कुलपुत्तस्स पधानत्थिकस्स^२ पधानाया’ ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, तत्थेव निसीदि ‘अलमिदं पधानाया’ ति ।

१६. “अपिस्सु मं, अग्गिवेस्सन, तिस्सो उपमा पटिभंसु अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा । सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, अल्लं कट्ठं सस्नेहं उदके निक्खित्तं, अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारणिं आदाय — ‘अग्गि अभिनिब्बत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी’ ति । तं किं मञ्जासि, अग्गिवेस्सन, अपि नु सो पुरिसो अमुं अल्लं कट्ठं सस्नेहं, उदके निक्खित्तं,

B. 307

उत्तरारणि आदाय अभिमन्थेन्तो^१ अग्निं अभिनिब्वत्तेय्य, तजो पातु-
करेय्या” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम” ।

“तं किस्स हेतु” ?

“अदुं हि, भो गोतम, अल्लं कटुं सस्नेहं, तं च पन उदके 5 R. 241
निक्खित्तं । यावदेव च पन सो पुरिसो किलमथस्स विघातस्स भागी
अस्सा” ति ।

“एवमेव खो, अग्निवेस्सन, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा
कायेन चेव चित्तेन^२ च^३ कामेहि अवूपकट्टा विहरन्ति, यो च नेसं कामेसु
कामच्छन्दो कामस्नेहो काममुच्छा कामपिपासा कामपरिळाहो सो च 10
अज्झत्तं न सुप्पहीनो होति, न सुप्पटिप्पस्सद्धो, ओपक्कमिका चे पि ते
भोन्तो समणब्राह्मणा दुक्खा तिब्बा^४ खरा^५ कटुका वेदना वेदियन्ति,
अभब्बा व ते जाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय । नो चे पि ते
भोन्तो समणब्राह्मणा ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदि- 15
यन्ति, अभब्बा व ते जाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय । अयं खो
मं, अग्निवेस्सन, पठमा उपमा पटिभासि अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा ।

१७. “अपरा पि खो मं, अग्निवेस्सन, दुतिया उपमा पटिभासि
अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा । सेय्यथापि, अग्निवेस्सन, अल्लं कटुं
सस्नेहं, आरका उदका थले निक्खित्तं, अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरा- 20
रणि आदाय —‘अग्निं अभिनिब्वत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी’ ति ।
तं किं मज्जासि, अग्निवेस्सन, अपि नु सो पुरिसो अमुं अल्लं कटुं सस्नेहं,
आरका उदका थले निक्खित्तं, उत्तरारणि आदाय अभिमन्थेन्तो अग्निं
अभिनिब्वत्तेय्य तेजो पातुकरेय्या” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम” ।

“तं किस्स हेतु” ?

“अदुं हि, भो गोतम, अल्लं कटुं सस्नेहं, किञ्चापि आरका 25
उदका थले निक्खित्तं । यावदेव च पन सो पुरिसो किलमथस्स विघा-
तस्स भागी अस्सा’ ति ।

“एवमेव खो, अग्निवेस्सन, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा

१. अभिमन्थेन्तो—स्या० । २-२. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ३. तिप्पा—सी०, स्या०,
रो० । ४. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि ।

कायेन चेव चित्तेन च कामेहि वूपकट्टा^१ विहरन्ति, यो च नेसं कामेसु कामच्छन्दो कामस्नेहो काममुच्छा कामपिपासा कामपरिळाहो सो च अज्झत्तं न सुप्पहीनो होति, न सुप्पटिप्पस्सद्धो, ओपक्कमिका चे पि ते भोन्तो समणब्राह्मणा दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदियन्ति^२,
 5 अभब्बा व ते जाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय । नो चे पि ते भोन्तो समणब्राह्मणा ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदियन्ति, अभब्बा व ते जाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय । अयं खो मं, अग्गिवेस्सन, दुतिया उपमा पटिभासि अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा ।

१८. “अपरा पि खो मं, अग्गिवेस्सन, ततिया उपमा पटिभासि

R. 242 10 अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा । सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, सुक्खं कट्टं कोळापं^३, आरका उदका थले निक्खित्तं, अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारणि आदाय — ‘अग्गि अभिनिब्बत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी’ ति । तं किं मज्झसि, अग्गिवेस्सन, अपि नु सो पुरिसो अमुं सुक्खं कट्टं कोळापं, आरका उदका थले निक्खित्तं, उत्तरारणि आदाय अभिमन्थेन्तो अग्गि
 15 अभिनिब्बत्तेय्य, तेजो पातुकरेय्या” ति ?

“एवं, भो गोतम” ।

“तं किस्स हेतु” ?

“अदुं हि, भो गोतम, सुक्खं कट्टं कोळापं, तं च पन आरका उदका थले निक्खित्तं” ति ।

20 “एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा कायेन चेव चित्तेन च कामेहि वूपकट्टा विहरन्ति, यो च नेसं कामेसु कामच्छन्दो कामस्नेहो काममुच्छा कामपिपासा कामपरिळाहो सो च अज्झत्तं सुप्पहीनो होति सुप्पटिप्पस्सद्धो, ओपक्कमिका चे पि ते भोन्तो समणब्राह्मणा दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदियन्ति, भब्बा व ते
 25 जाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय । नो चे पि ते भोन्तो समणब्राह्मणा ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदियन्ति, भब्बा व ते जाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय । अयं खो मं, अग्गिवेस्सन, ततिया उपमा पटिभासि अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा । इमा खो मं, अग्गिवेस्सन, तिस्सो उपमा पटिभंसु अनच्छरिया पुब्बे
 30 अस्सुतपुब्बा ।

B. 309

१९. “तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘यन्नूनाहं दन्तेभि
 दन्तमाधाय, जिब्हाय तालुं आहच्च, चेतसा चित्तं अभिनिग्गण्हेय्यं अभि-
 निष्पीळेय्यं अभिसन्तापेय्यं’ ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, दन्तेभि
 दन्तमाधाय, जिब्हाय तालुं आहच्च, चेतसा चित्तं अभिनिग्गण्हामि
 अभिनिष्पीळेमि अभिसन्तापेमि । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, दन्तेभि 5
 दन्तमाधाय जिब्हाय तालुं आहच्च चेतसा चित्तं अभिनिग्गण्हतो अभि-
 निष्पीळयतो अभिसन्तापयतो कच्छेहि सेदा मुच्चन्ति । सेय्यथापि, अग्गि-
 वेस्सन, बलवा पुरिसो दुब्बलतरं पुरिसं सीसे वा गहेत्वा खन्वे वा गहेत्वा
 अभिनिग्गण्हेय्य अभिनिष्पीळेय्य अभिसन्तापेय्य, एवमेव खो मे, अग्गि-
 वेस्सन, दन्तेभि दन्तमाधाय, जिब्हाय तालुं आहच्च, चेतसा चित्तं अभि- 10
 निग्गण्हतो अभिनिष्पीळयतो अभिसन्तापयतो कच्छेहि सेदा मुच्चन्ति ।
 आरद्धं खो पन मे, अग्गिवेस्सन, विरियं’ हांति असल्लीनं, उपट्ठिता सति
 असम्मुट्ठा^१, सारद्धो च पन मे कायो होति अप्पटिप्पस्सद्धो तेनेव दुक्खप्प-
 धानेन पधानाभितुन्नस्स सतो । एवरूपा पि खो मे, अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना
 दुक्खा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति । 15

R. 243

२०. “तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘यन्नूनाहं अप्पा-
 णकं येव ज्ञानं ज्ञायेय्यं’ ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो
 च अस्सासपस्सासे उपरुन्धिं । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, मुखतो च
 नासतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु कण्णसोतेहि वातानं निक्खमन्तानं 20
 अधिमत्तो सद्दो होति । सेय्यथापि नाम कम्ममारगगरिया धममानाय
 अधिमत्तो सद्दो होति, एवमेव खो मे, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो
 च अस्सासापस्सासेसु उपरुद्धेसु कण्णसोतेहि वातानं निक्खमन्तानं अधि-
 मत्तो सद्दो होति । आरद्धं खो पन मे, अग्गिवेस्सन, विरियं होति अस-
 ल्लीनं ... पे०... उप्पन्ना दुक्खा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति ।

२१. “तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘यन्नूनाहं अप्पाणकं 25
 येव ज्ञानं ज्ञायेय्यं’ ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो च
 कण्णतो च अस्सासपस्सासे उपरुन्धिं । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, मुखतो
 च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्ता वाता
 मुद्धनि^२ ऊहनन्ति^३ । सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, बलवा पुरिसो तिण्हेन सिख-
 30

B. 310

१. वीरियं — म० । २. अप्पमुट्ठा — स्या० । ३. मुद्धानं — सी०, रो० । ४. ऊहन्ति —
 सी०; ओहनन्ति — स्या० ।

रेन मुद्धनि' अभिमत्थेय्य', एवमेव खो मे, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्ता वाता मुद्धनि ऊह-
नन्ति । आरद्धं खो पन मे, अग्गिवेस्सन, विरियं होति असल्लीनं,
... पे०... उप्पन्ना दुक्खा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति ।

- 5 २२. "तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि- 'यन्नूनाहं अप्पा-
णकं येव ज्ञानं ज्ञायेय्य' ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो
च कण्णतो च अस्सासपस्सासे उपरुन्धि । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन,
मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्ता
सीसे सीसवेदना होन्ति । सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, बलवा पुरिसो
R. 244 10 दब्हेन वरत्तवखण्डेन' सीसे सीसवेठं' ददेय्य, एवमेव खो मे, अग्गिवेस्सन,
मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्ता
सीसे सीसवेदना होन्ति । आरद्धं खो पन मे, अग्गिवेस्सन, विरियं होति
असल्लीनं ...पे०... उप्पन्ना दुक्खा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति ।

२३. "तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि -- 'यन्नूनाहं अप्पा-
15 णकं येव ज्ञानं ज्ञायेय्य' ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो
च कण्णतो च अस्सासपस्सासे उपरुन्धि । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन,
मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्ता
वाता कुच्छि परिकन्तन्ति । सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, दक्खो गोघातको
B. 311 वा गोघातकन्तेवासी वा तिण्हेन गोविकन्तनेन कुच्छि परिकन्तेय्य, एवमेव
20 खो मे, अग्गिवेस्सन, मुखतो' च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु
उपरुद्धेसु' अधिमत्ता वाता कुच्छि परिकन्तन्ति । आरद्धं खो पन मे,
अग्गिवेस्सन, विरियं होति असल्लीनं...पे०... उप्पन्ना दुक्खा वेदना चित्तं
न परियादाय तिट्ठति ।

२४. "तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि -- 'यन्नूनाहं अप्पा-
25 णकं येव ज्ञानं ज्ञायेय्य' ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, मुखतो च नासतो
च कण्णतो च अस्सासपस्सासे उपरुन्धि । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन,
मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्तो
कायस्मि डाहो होति । सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, द्वे बलवन्तो पुरिसा
दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहासु गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्तापेय्युं सम्परि-

१-१. मुद्धानं अभिमत्थेय्य - सी०, रो० ; मुद्धानं अभिमत्थेय्य - स्या० । २. वरत्तकबन्ध-
नेन - सी० ; वरत्तकखण्डेन - स्या० । ३. सीसवेठनं - स्या० । ४ - ४. रो० पोत्थके नत्थि ।

तापेय्युं, एवमेव खो मे, अग्निवेस्सन, मुखतो च नासतो च कण्णतो च
अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्तो कायस्मि डाहो होति । आरद्धं खो
पन मे, अग्निवेस्सन, विरियं होति असल्लीनं ...पे०... दुक्खा वेदना चित्तं
न परियादाय तिष्ठति । अपिस्सु मं, अग्निवेस्सन, देवता दिस्वा एव-
माहंसु — ‘कालङ्कतो समणो गोतमो’ ति । एकच्चा देवता एवमाहंसु —
‘न कालङ्कतो समणो गोतमो, अपि च कालङ्ककरोती’ ति । एकच्चा
देवता एवमाहंसु — ‘न कालङ्कतो समणो गोतमो, न पि कालङ्करोति,
अरहं समणो गोतमो, विहारोत्वेव सो अरहतो एवरूपो होती’ ति ।

R. 245

२५. “तस्स मय्हं, अग्निवेस्सन, एतदहोसि ‘यन्नूनाहं सब्बसो
आहारुपच्छेदाय पटिपज्जेय्यं’ ति । अथ खो मं, अग्निवेस्सन, देवता
उपसङ्कमित्वा एतदवोचुं — ‘मा खो त्वं, मारिस, सब्बसो आहारुपच्छे-
दाय पटिपज्जि । सचे खो त्वं, मारिस, सब्बसो आहारुपच्छेदाय पटि-
पज्जिस्ससि, तस्स ते मयं दिब्बं ओजं लोमकूपेहि अज्झोहारेस्साम’^१,
ताय त्वं यापेस्ससो’ ति । तस्स मय्हं, अग्निवेस्सन, एतदहोसि — ‘अहं
चेव खो पन सब्बसो अज्झुक्^२ पटिजानेय्यं, इमा च मे देवता दिब्बं ओजं
लोमकूपेहि अज्झोहारेय्युं^३, ताय चाहं यापेय्यं, तं ममस्स मुसा’ ति ।
सो खो अहं, अग्निवेस्सन, ता देवता पच्चाचिक्खामि, ‘हलं’ ति वदामि ।

B. 312

२६. “तस्स मय्हं, अग्निवेस्सन, एतदहोसि — ‘यन्नूनाहं थोकं
थोकं आहारं आहारेय्यं, पसतं पसतं, यदि वा मुग्गयूसं, यदि वा कुलत्थ-
यूसं, यदि वा कळाययूसं, यदि वा हरेणुकयूसं’ ति । सो खो अहं, अग्नि-
वेस्सन, थोकं थोकं आहारं आहारसि, पसतं पसतं, यदि वा मुग्गयूसं,
यदि वा कुलत्थयूसं, यदि वा कळाययूसं, यदि वा हरेणुकयूसं । तस्स
मय्हं, अग्निवेस्सन, थोकं थोकं आहारं आहारयतो, पसतं पसतं, यदि वा
मुग्गयूसं, यदि वा कुलत्थयूसं, यदि वा कळाययूसं, यदि वा हरेणुकयूसं,
अधिमत्तकसिमानं पत्तो कायो होति । सेय्यथापि नाम आसीतिकपब्बानि^४
वा काळपब्बानि^५ वा, एवमेवस्सु मे अङ्गपच्चङ्गानि भवन्ति तायेवप्पा-
हारताय । सेय्यथापि नाम ओट्टपदं, एवमेवस्सु मे आनिसदं होति ताये-
वप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम वट्टनावल्ली^६, एवमेवस्सु मे पिट्टिकण्टको

25

१. अज्झोहरिस्साम — स्या०, रो० । २. अज्जितं — म०; जद्धुक् — स्या० ।
३. अज्झोहारेय्युं — स्या०, रो० । ४. असीतिकपब्बानि — स्या० । ५. कालापब्बानि — रो० ।
६. वट्टनावल्ली — स्या० ।

R. 246

B. 313

- उन्नतावनतो^१ होति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम जरसालाय गोपाणसियो ओलुगगविलुगा भवन्ति, एवमेवस्सु मे फासुल्लियो ओलुगगविलुगा भवन्ति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम गम्भीरे उदपाने उदकतारका गम्भीरगता ओक्खायिका दिस्सन्ति, एवमेवस्सु मे अक्खि-
- 5 कूपेसु अक्खितारका गम्भीरगता ओक्खायिका दिस्सन्ति तायेवप्पाहारताय । सेय्यथापि नाम तित्तकालाबु^२ आमकच्छिन्नो वातातपेन संफुटितो^३ होति सम्मिलातो, एवमेवस्सु मे सीसच्छवि संफुटिता होति सम्मिलाता तायेवप्पाहारताय । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, उदरच्छवि परिमसिस्सामी^४ ति पिट्टिकण्टकं येव परिग्गण्हामि, पिट्टिकण्टकं परिमसिस्सामी
- 10 ति उदरच्छवि येव परिग्गण्हामि, यावस्सु मे, अग्गिवेस्सन, उदरच्छवि पिट्टिकण्टकं अल्लीना होति तायेवप्पाहारताय । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, वच्चं वा मुत्तं वा करिस्सामी ति तत्थेव अवकुज्जो पपतामि तायेवप्पाहारताय । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, इममेव कायं अस्सासेन्तो पाणिना गत्तानि अनुमज्जामि^५ । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, पाणिना गत्तानि
- 15 अनुमज्जतो पूतिमूलानि लोमानि कायस्मा पपतन्ति तायेवप्पाहारताय । अपिस्सु मं, अग्गिवेस्सन, मनुस्सा दिस्वा एवमाहंसु — ‘काळो समणो गोतमो’ ति । एकच्चे मनुस्सा एवमाहंसु — ‘न काळो समणो गोतमो, सामो समणो गोतमो’ ति । एकच्चे मनुस्सा एवमाहंसु — ‘न काळो समणो गोतमो, न पि सामो, मङ्गुरच्छवि समणो गोतमो’ ति ।
- 20 यावस्सु मे, अग्गिवेस्सन, ताव परिसुद्धो छविवण्णो परियोदातो उपहतो होति तायेवप्पाहारताय ।

२७. “तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — ‘ये खो केचि अतीतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयिंसु, एतावपरमं, नयितो भिय्यो । ये पि हि केचि
- 25 अनागतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयिस्सन्ति^६, एतावपरमं, नयितो भिय्यो । ये पि हि केचि एतरहि समणा वा ब्राह्मणा वा ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति, एतावपरमं, नयितो भिय्यो । न खो पनाहं इमाय कटुकाय दुक्करकारिकाय अधिगच्छामि उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरिय-

१. उण्णतावनतो — म० । २. तित्तकालापु — सी० ; तित्तकालाबु — स्या० । ३. संफुटितो — रो० ; संफुसिता — स्या० । ४. परामसिस्सामि — सी० । ५. अनोमज्जामि — रो० । ६. वेदयिस्सन्ति — स्या०, म०, रो० ।

ज्जाणदस्सनविसेसं । सिया नु खो अञ्जो मग्गो बोधाया' ति ? तस्स
 मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — 'अभिजानामि खो पनाहं पितु सक्कस्स
 कम्मन्ते सीताय जम्बुच्छायाय निसिन्नो विविच्चेव कामेहि विविच्च
 अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं
 उपसम्पज्ज विहरिता । सिया नु खो एसो मग्गो बोधाया' ति ? तस्स 5
 मय्हं, अग्गिवेस्सन, सतानुसारि विज्जाणं अहोसि—'एसेव मग्गो बोधाया'
 ति । तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — 'किं नु खो अहं तस्स
 सुखस्स भायामि, यं तं सुखं अञ्जत्रेव कामेहि अञ्जत्र अकुसलेहि
 धम्मेही' ति ? तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि — 'न खो अहं तस्स
 सुखस्स भायामि, यं तं सुखं अञ्जत्रेव कामेहि अञ्जत्र अकुसलेहि 10
 धम्मेही' ति ।

R. 247

B. 314

२७. "तस्स मय्हं, अग्गिवेस्सन, एतदहोसि— 'न खो तं सुकरं
 सुखं अधिगन्तुं एवं अधिमत्तकसिमानं पत्तकायेन, यन्नूनाहं ओळारिकं
 आहारं आहारेय्यं ओदनकुम्मासं' ति । सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, ओळा-
 रिकं आहारं आहारेसि' ओदनकुम्मासं । तेन खो पन मं, अग्गिवेस्सन, 15
 समयेन पञ्च भिक्खू पच्चुपट्टिता होन्ति — 'यं खो^३ समणो गोतमो धम्मं
 अधिगमिस्सति, तं नो आरोचेस्सती' ति । यतो खो अहं, अग्गिवेस्सन,
 ओळारिकं आहारं आहारेसि ओदनकुम्मासं, अथ मे ते पञ्च भिक्खू
 निब्बिज्ज पक्कमिसु — 'बाहुल्लिको^३ समणो गोतमो, पधानविब्भन्तो,
 आवत्तो बाहुल्लाया' ति । 20

२८. "सो खो अहं, अग्गिवेस्सन, ओळारिकं आहारं आहा-
 रेत्वा^४, बलं गहेत्वा^५, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि
 सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासि ।
 एवरूपा पि खो मे, अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना सुखा वेदना चित्तं न परि-
 यादाय तिट्ठति । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो 25
 एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उप-
 सम्पज्ज विहासि । एवरूपा पि खो मे, अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना सुखा
 वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति । पीतिया च विरागा उपेक्खको
 च विहासि, सतो च सम्पजानो । सुखं च कायेन पटिसंवेदेसि यं तं

१. आहारेमि — स्या० । २. नो — स्या०, रो० । ३. बाहुल्लिको — सी०, रो० ।

४. आहास्सि — सी० । ५. गाहेत्वा — स्या० ।

अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ ति तत्तियं ज्ञानं
उपसम्पज्ज विहासिं । एवरूपा पि खो मे, अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना सुखा
वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति । सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च
पहाना, पुब्बे व सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा, अदुक्खमसुखं उपेक्खा-
5 सतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं । एवरूपा पि खो मे,
अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना सुखा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति ।

R. 248

B. 315 10

२६. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे
विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते^१ पुब्बेनिवासा-
नुस्सतिज्जाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसिं । सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं
अनुस्सरामि, सेय्यथीदं — एकं पि जातिं ... पे० ... इति साकारं सउद्देसं
अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरामि । अयं खो मे, अग्गिवेस्सन, रत्तिया
पठमे यामे पठमा विज्जा अधिगता ; अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना ;
तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो ; यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहित-
त्तस्स विहरतो । एवरूपा पि खो मे, अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना सुखा वेदना
15 चित्तं न परियादाय तिट्ठति ।

R. 249

३०. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे
विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते सत्तानं चुतूप-
पातज्जाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसिं । सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन
अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सामि चवमाने उपपज्जमाने^२ हीने पणीते
20 सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानामि ... पे० ... अयं
खो मे, अग्गिवेस्सन, रत्तिया मज्झिमे यामे दुतिया विज्जा अधिगता ;
अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना ; तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो ;
यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो । एवरूपा पि खो
मे अग्गिवेस्सन, उप्पन्ना सुखा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति ।

25

३१. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे
विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते आसवानं खय-
ज्जाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसिं । सो इदं दुक्खं ति यथाभूतं अग्गिज्जासिं,
अयं दुक्खसमुदयो ति यथाभूतं अग्गिज्जासिं, अयं दुक्खनिराधो ति
यथाभूतं अग्गिज्जासिं, अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ति यथाभूतं
30 अग्गिज्जासिं । इमे आसवा ति यथाभूतं अग्गिज्जासिं, अयं आसव-

समुदयो ति यथाभूतं अब्भञ्जासि, अयं आसवनिरोधो ति यथाभूतं अब्भ-
 ञ्जासि, अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा ति यथाभूतं अब्भञ्जासि ।
 तस्स मे एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवा पि चित्तं विमुच्चित्थ, भवा-
 सवा पि चित्तं विमुच्चित्थ, अविज्जासवा पि चित्तं विमुच्चित्थ । विमु-
 त्तिस्मि विमुत्तमिति ज्ञाणं अहोसि । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, 5
 कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति अब्भञ्जासि । अयं खो मे, अग्गि-
 वेस्सन, रत्तिया पच्छिमे यामे ततिया विज्जा अविगता ; अविज्जा विहता,
 विज्जा उप्पन्ना ; तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो ; यथा तं अप्पमत्तस्स
 आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो । एवरूपा पि खो मे, अग्गिवेस्सन,
 उप्पन्ना सुखा वेदना चित्तं न परियादाय तिट्ठति । 10

B. 316

३२. "अभिजानामि खो पनाहं, अग्गिवेस्सन, अनेकसताय परि-
 साय धम्मं देसेता । अपिस्सु मं एकमेको एवं मञ्जाति — 'ममेवारब्भ
 समणो गोतमो धम्मं देसेती' ति । न खो पनेतं, अग्गिवेस्सन, एवं दट्ठब्बं ;
 यावदेव विज्जापनत्थाय तथागतो परेसं^१ धम्मं देसेति^२ । सो खो अहं,
 अग्गिवेस्सन, तस्सा येव कथाय^३ परियोसाने, तस्मि येव पुरिमस्मि 15
 समाधिनिमित्ते अज्झत्तमेव चित्तं सण्ठपेमि, सन्निसादेमि^४, एकोदि^५
 करोमि, समादहामि, येन सुदं निच्चकप्पं^६ विहरामी" ति ।

१४. कथं सम्मूहो होतिः कथं च असम्मूहो होति

३३. "ओक्कप्पनियमेतं भोतो गोतमस्स यथा तं अरहतो सम्मा-
 सम्बुद्धस्स । अभिजानाति खो पन भवं गोतमो दिवा सुपिता" ति ?

"अभिजानामहं, अग्गिवेस्सन, गिम्हानं पच्छिमे मासे पच्छा- 20
 भत्तं पिण्डपातपटिकन्तो चतुग्गुणं सङ्घाटि पञ्जापेत्वा दक्खिणेन पस्सेन
 सतो सम्पजानो निहं ओक्कमिता" ति ।

"एतं खो, भो गोतम, एके समणब्राह्मणा सम्मोहविहारस्मि
 वदन्ती" ति ?

R. 250

"न खो, अग्गिवेस्सन, एत्तावता सम्मूहो वा होति असम्मूहो 25
 वा । अपि च, अग्गिवेस्सन, यथा सम्मूहो च होति असम्मूहो च,
 तं सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि, भासिस्सामी" ति ।

१. देसेतीति — रो० । २-२. सम्मदेव तेसं धम्मं देसेतीति — स्या० । ३. गाथाय-
 स्या० । ४. सन्निसीदापेमि — सी० । ५. एकोदि — रो० । ६. निच्चकप्पं निच्चकप्पं —
 स्या०, रो० ।

“एवं, भो” ति खो सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवतो पच्चस्सोसि ।

भगवा एतदवोच-

३४. “यस्स^१ कस्सच्चि, अग्गिवेस्सन^२, ये आसवा सङ्किलसिका पोनोभविका सदरा दुक्खविपाका आरयति जातिजरामरणिया अप्पहीना,
 5 तमहं ‘सम्मूब्बो’ ति वदामि । आसवानं हि, अग्गिवेस्सन, सम्मूब्बो होति । यस्स कस्सच्चि, अग्गिवेस्सन, ये आसवा सङ्किलेसिका पोनोभविका सदरा दुक्खविपाका आरयति जातिजरामरणिया पहीना, तमहं ‘असम्मूब्बो’ ति वदामि । आसवानं हि, अग्गिवेस्सन, पहाना असम्मूब्बो होति ।

“तथागतस्स खो, अग्गिवेस्सन, ये आसवा सङ्किलेसिका पोनो-
 10 भविका सदरा दुक्खविपाका आरयति जातिजरामरणिया पहीना उच्छिन्न-
 B. 317 मूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आरयति अनुप्पादधम्मा । सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, तालो मत्थकच्छिन्नो अभब्बो पुन विरूब्धिहा, एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, तथागतस्स ये आसवा सङ्किलेसिका पोनोभविका सदरा दुक्खविपाका आरयति जातिजरामरणिया पहीना उच्छिन्नमूला ताला-
 15 वत्थुकता अनभावङ्कता आरयति अनुप्पादधम्मा” ति ।

§ ५. सच्चकस्स भगवति सद्धा

३५. एवं वुत्ते, सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवन्तं एतदवोच -
 “अच्छरियं, भो गोतम, अब्भुतं, भो गोतम ! यावञ्चिदं भौतो गोतमस्स एवं आसज्ज आसज्ज वुच्चमानस्स, उपनीतेहि वचनप्पथेहि^३ समुदा-
 चरियमानस्स, छविवण्णो चेव परियोदायति, मुखवण्णो च विप्पसीदति,
 20 यथा तं अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । अभिजानामहं, भो गोतम, पूरणं कस्सपं वादेन वादं समारभिता । सो पि मया वादेन वादं समारद्धो अञ्जेनञ्जं पटिचरि, बहिद्धा कथं अपनार्भेसि, कोपं च दोसं च अप्पच्चयं च पात्वाकासि । भौतो पन गोतमस्स एवं आसज्ज आसज्ज वुच्चमानस्स, उपनीतेहि वचनप्पथेहि समुदाचरियमानस्स, छविवण्णो
 25 चेव परियोदायति, मुखवण्णो च विप्पसीदति, यथा तं अरहतो सम्मा-
 सम्बुद्धस्स । अभिजानामहं, भो गोतम, मक्खलि गोसालं ...पे०... अजितं केसकम्बलं ... पकुधं कच्चायनं ... सञ्जयं बेलट्टपुत्तं^४ ... निगण्ठं^५ नाट-
 पुत्तं^६ वादेन वादं समारभिता । सो पि मया वादेन वादं समारद्धो अञ्जे-

१-१. कथं च अग्गिवेस्सन सम्मूब्बो होति यस्स कस्सच्चि - स्या० । २. वचनप्पथेहि - सी०, स्या०, रो० । ३. बेलट्टपुत्तं - सी० । ४-४. निगण्ठं नाथपुत्तं - सी०, रो०; निगन्थं नाटपुत्तं - स्या० ।

नञ्जं पटिच्चरि, बहिद्धा कथं अपन्नामेसि, कोपं च दोसं च अप्पच्चयं च
पात्वाकासि । भोतो पन गोतमस्स एवं आसज्ज आसज्ज वुच्चमानस्स,
उपनीतेहि वचनप्पथेहि समुदाचरियमानस्स, छविवण्णो चेव परियो-
दायति, मुखवण्णो च विप्पसीदति, यथा तं अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।
हन्द च दानि मयं, भो गोतम, गच्छाम । बहुकिच्चा मयं, बहुकर- 5
णीया” ति ।

“यस्स दानि त्वं, अग्गिवेस्सन, कालं मञ्जासी” ति ।

३६. अथ खो सच्चको निगण्ठपुत्तो भगवतो भासितं अभि-
नन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना पक्कामी ति ।

३७. चूळतण्हासङ्ख्यसुत्तं

§ १. सक्कस्स देवानमिन्दस्स पञ्चो

B. 318

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बा-
रामे मिगारमातुपासादे । अथ खो भो सक्को देवानमिन्दो येन भगवा
तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि ।
एकमन्तं ठितो खो सक्को देवानमिन्दो भगवन्तं एतदवोच—“कितावता
5 नु खो, भन्ते, भिक्खु सङ्खित्तेन तण्हासङ्ख्यविमुत्तो होति अच्चन्तनिट्ठो
अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसानो सेट्ठो देव-
मनुस्सानं” ति ?

“इध, देवानमिन्द, भिक्खुनो सुतं होति — ‘सब्बे धम्मा नालं
अभिनिवेसाया’ ति । एवं चेतं, देवानमिन्द, भिक्खुनो सुतं होति —
10 ‘सब्बे धम्मा नालं अभिनिवेसाया’ ति । सो सब्बं धम्मं अभिजानाति ;
सब्बं धम्मं अभिञ्जाय सब्बं धम्मं परिजानाति ; सब्बं धम्मं परिञ्जाय
यं किञ्चि’ वेदनं वेदेति — सुखं वा दुक्खं वा अद्रुक्खमसुखं वा, सो तासु
वेदनासु अनिच्चानुपस्सी विहरति, विरागानुपस्सी विहरति, निरोधानु-
पस्सी विहरति, पटिनिस्सगगानुपस्सी विहरति । सो तासु वेदनासु अनि-
15 च्चानुपस्सी विहरन्तो, विरागानुपस्सी विहरन्तो, निरोधानुपस्सी विह-
रन्तो, पटिनिस्सगगानुपस्सी विहरन्तो न किञ्चि लोके उपादियति ।
अनुपादियं न परितस्सति, अपरितस्सं पच्चत्तज्जेव परिनिब्बायति ।
‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ ति
पजानाति । एत्तावता खो, देवानमिन्द, भिक्खु सङ्खित्तेन तण्हासङ्ख्य-
20 विमुत्तो होति अच्चन्तनिट्ठो अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी
अच्चन्तपरियोसानो सेट्ठो देवमनुस्सानं” ति ।

प. 252

अथ खो सक्को देवानमिन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा
अनुमोदित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेवन्तरधायि ।

§ २. देवलोके महामोग्गल्लानो

२. तेन खो पन समयेन आयस्मा महामोग्गल्लानो भगवतो

अविदूरे निसिन्नो होति । अथ खो आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स एतद-
 होसि — “किं नु खो सो यक्खो भगवतो भासितं अभिसमेच्च अनुमोदि’
 उदाहु नो । यन्नूनाहं तं यक्खं जानेय्यं — यदि वा सो यक्खो भगवतो
 भासितं अभिसमेच्च अनुमोदि यदि वा नो” ति । अथ खो आयस्मा
 महामोग्गल्लानो — सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिञ्जितं वा बाहं 5
 पसारेय्य, पसारितं वा बाहं समिञ्जेय्य एवमेव—पुब्बारामे मिगारमातु-
 पासादे अन्तरहितो देवेसु तावत्तिसेसु पातुरहोसि । तेन खो पन समयेन
 सक्को देवानमिन्दो एकपुण्डरीके उय्याने दिब्बेहि पञ्चहि तुरियसतेहि^१
 समप्पितो समङ्गीभूतो परिचारेति । अद्दसा खो सक्को देवानमिन्दो
 आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं दूरतो व आगच्छन्तं । दिस्वान तानि दिब्बानि 10
 पञ्च तुरियसतानि पटिप्पणामेत्वा येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनु-
 पसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं एतदवोच— “एहि
 खो, मारिस मोग्गल्लान, स्वागतं^२, मारिस मोग्गल्लान ! चिरस्सं खो,
 मारिस मोग्गल्लान, इमं परियायं अकासि यदिदं इधागमनाय । निसीद,
 मारिस मोग्गल्लान, इदमासनं पञ्जत्तं” ति । निसीदि खो आयस्मा 15
 महामोग्गल्लानो पञ्जत्ते आसने । सक्को पि खो देवानमिन्दो अञ्जतरं
 नीचं आसनं गहेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो सक्कं
 देवानमिन्दं आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच— “यथा कथं पन खो”,
 कोसिय, भगवा सङ्खित्तेन तण्हासङ्खयविमुत्ति अभसि ? साधु मयं पि
 एत्तिस्सा कथाय भागिनो अस्साम सवनाया” ति । 20

B. 319

३. “मयं खो, मारिस मोग्गल्लान, बहुकिच्चा बहुकरणीया —
 अप्पेव^३ सकेन करणीयेन, अपि च देवानं येव तावत्तिसानं करणीयेन ।
 अपि च, मारिस मोग्गल्लान, सुस्सुतं येव होति सुग्गहितं^४ सुमनसिकतं
 सूपधारितं, यं नो खिप्पमेव अन्तरधायति । भूतपुब्बं, मारिस मोग्ग-
 ल्लान, देवासुरसङ्गामो समुपब्यूब्धो^५ अहोसि । तस्मिं खो पन, मारिस 25
 मोग्गल्लान, सङ्गामे देवा जिनिंसु^६, असुरा पराजिनिंसु । सो खो अहं,
 मारिस मोग्गल्लान, तं सङ्गामं^७ अभिविजिनित्वा विजितसङ्गामो ततो
 पटिनिवत्तित्वा वेजयन्तं नाम पासादं मापेसि । वेजयन्तस्स खो, मारिस

R. 253

१. अनोदति — स्या० । २. तुरियसतेहि — म० । ३. सागतं — सी०, रो० ।
 ४. ते — सी०, रो० । ५. अप्पेव नाम — स्या० । ६. सुग्गहितं — सी०, रो० । ७. समुपब्यू-
 ब्धो — सी०, रो० । ८. विजिनिंसु — सी० । ९. देवासुरसङ्गामं — स्या० ।

B. 320

मोग्गल्लान, पासादस्स एकसत्तं^१ निय्यूहं^२ । एकेकस्मिं^३ निय्यूहे सत्तं^४ सत्तं^५ कूटागारसतानि । एकमेकस्मिं कूटागारे सत्तं सत्तं अच्छरायो । एकमे-
 किस्सा अच्छराय सत्तं सत्तं परिचारिकायो । इच्छेय्यासि नो त्वं, मारिस
 5 खो आयस्मा महामोग्गल्लानो तुण्हीभावेन ।

४. अथ खो सक्को च देवानमिन्दो वेस्सवणो च महाराजा आय-
 स्मन्तं महामोग्गल्लानं पुरक्खत्वा येन वेजयन्तो पासादो तेनुपसङ्कमिषु ।
 अद्दसं^६ खो सक्कस्स देवानमिन्दस्स परिचारिकायो आयस्मन्तं महा-
 मोग्गल्लानं दूरतो व आगच्छन्तं; दिस्वा ओत्तप्पमाना हिरीयमाना सकं
 10 सकं ओवरकं पविसिं^७सु । सेय्यथापि नाम सुणिसा ससुरं दिस्वा ओत्त-
 प्पति हिरीयति, एवमेव सक्कस्स देवानमिन्दस्स परिचारिकायो
 आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं दिस्वा ओत्तप्पमाना हिरीयमाना सकं सकं
 ओवरकं पविसिं^८सु । अथ खो सक्को च देवानमिन्दो वेस्सवणो च महा-
 राजा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं वेजयन्ते पासादे अनुचङ्कमापेन्ति
 15 अनुविचरापेन्ति — “इदं पि, मारिस मोग्गल्लान, पस्स वेजयन्तस्स
 पासादस्स रामणेय्यकं, इदं पि, मारिस मोग्गल्लान, पस्स वेजयन्तस्स
 पासादस्स रामणेय्यकं ति । सोभति इदं आयस्मतो कोसियस्स, यथा तं
 पुब्बे कतपुञ्ञस्स । मनुस्सा पि किञ्चिदेव रामणेय्यकं दिस्वा एव-
 माहंसु — ‘सोभति वत भो यथा^९ देवानं तावतिसानं’ ति । तयिदं आय-
 20 स्मतो कोसियस्स सोभति, यथा तं पुब्बे कतपुञ्ञस्सा’ ति ।

R. 254

अथ खो आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स एतदहोसि — “अति-
 वाब्हं खो अयं यक्खो पमत्तो विहरति । यन्नूनाहं इमं यक्खं
 संवेजेय्यं” ति । अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो तथारूपं इद्धाभि-
 सङ्खारं अभिसङ्खासिं^{१०} यथा वेजयन्तं पासादं पादङ्गुटुकेन सङ्कम्पेसि
 25 सम्पकम्पेसि सम्पवेधेसि । अथ खो सक्को च देवानमिन्दो, वेस्सवणो च
 महाराजा, देवा च तावितसा अच्छरियम्भुतचित्तजाता^{११} अहेसुं — “अच्छ-
 रियं वत, भो, अब्भुतं वत, भो, समणस्स महिद्धिकता महानुभावता,
 यत्र हि नाम दिब्बभवनं पादङ्गुटुकेन सङ्कम्पेस्सति सम्पकम्पेस्सति सम्प-

१. एकासनं — सी० । २. निय्यूहसत्तं — सी० । ३. एकमेकस्म — सी०, रो० ।
 ४-४. सत्तं — सी० । ५. अद्दसासुं — सी०, रो० । ६. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ७. अभि-
 सङ्खारेति — स्या० । ८. अच्छरियम्भुतचित्ता — सी० ।

वेधेस्सती” ति ! अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो सक्कं देवानमिन्दं संविग्गं लोमहट्ठजातं विदित्वा सक्कं देवानमिन्दं एतदवोच — “यथा कथं पन खो, कोसिय, भगवा सङ्खित्तेन तण्हासङ्ख्यविमुत्ति अभसि ? साधु मयं पि एतिस्सा कथाय भागिनो अस्साम सवनाया” ति ।

५. “इधाहं, मारिस मोग्गल्लान, येन भगवा तेनुपसङ्कमिं; उप- 5 B. 321
सङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासिं । एकमन्तं ठितो खो अहं, मारिस मोग्गल्लान, भगवन्तं एतदवोचं — ‘कित्तावता नु खो, भन्ते, भिक्खु सङ्खित्तेन तण्हासङ्ख्यविमुत्तो होति अच्चन्तनिट्ठो अच्चन्तयोग-
क्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसानो सेट्ठो देवमनुस्सानं’ ति ? एवं वुत्ते, मारिस मोग्गल्लान, भगवा मं एतदवोच — ‘इध, देवानमिन्द, 10
भिक्खुनो सुतं होति — सब्बे धम्मा नालं अभिनिवेसाया ति ...पे०... एत्तावता खो, देवानमिन्द, भिक्खु सङ्खित्तेन तण्हासङ्ख्यविमुत्तो होति अच्चन्तनिट्ठो अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसानो
सेट्ठो देवमनुस्सानं’ ति । एवं खो मे, मारिस मोग्गल्लान, भगवा सङ्खित्तेन तण्हासङ्ख्यविमुत्ति अभसी” ति । 15

६. अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो सक्कस्स देवानमिन्दस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा — सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो 20 R. 255
समिञ्जितं^१ वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं समिञ्जेय्य एवमेव — देवेसु तावतिसेसु अन्तरहितो पुब्बारामे मिगारमातुपासादे पातुरहोसि ।
अथ खो सक्कस्स देवानमिन्दस्स परिचारिकायो अविरपक्कन्ते 20
आयस्मन्ते महामोग्गल्लाने सक्कं देवानमिन्दं एतदवोचु — “एसो नु ते, मारिस, सो भगवा सत्था” ति ?

“न खो मे, मारिस, सो भगवा सत्था । सब्रह्मचारी मे एसो आयस्मा महामोग्गल्लानो” ति ।

“लाभा ते, मारिस, सुलद्धं^२ ते, मारिस^३ यस्स ते सब्रह्मचारी 25
एवंमहिद्धिको एवंमहानुभावो ! अहो नून ते सो भगवा सत्था” ति ।

१ ३. तण्हासङ्ख्यविमुत्ति

७. अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो येन भगवा तेनुपसङ्कमिं; 322 B. 322
उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं

१. सम्मिञ्जितं — सी० । २-२. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि ।

म० नि० — ४०.

निसिन्नो खो आयस्मा महामोग्गलानो भगवन्तं एतदवोच – “अभिजानाति नो, भन्ते, भगवा अहु^१ जातञ्जतरस्स^१ महेसक्खस्स यक्खस्स सङ्खित्तेन तण्हासङ्खयविमुत्ति भासिता^२” ति ?

- “अभिजानामहं, मोग्गल्लान, इध सक्को देवानमिन्दो येनाहं
 5 तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा मं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एक-
 मन्तं ठितो खो, मोग्गल्लान, सक्को देवानमिन्दो मं एतदवोच – ‘कित्ता-
 वता नु खो, भन्ते, भिक्खु सङ्खित्तेन तण्हासङ्खयविमुत्तो होति ...पे०...
 एत्तावता खो, देवानमिन्द, भिक्खु सङ्खित्तेन तण्हासङ्खयविमुत्तो होति
 अच्चन्तनिट्ठो अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसानो
 सेट्ठो देवमनुस्सानं’ ति । एवं खो अहं, मोग्गल्लान, अभिजानामि
 सक्कस्स देवानमिन्दस्स सङ्खित्तेन तण्हासङ्खयविमुत्ति भासिता^२” ति ।

८. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा महामोग्गल्लानो
 भगवतो भासितं अभिनन्दी ति ।

—:०:—

३८. महातण्हासङ्ख्यसुत्तं

§ १. सातिस्स भिक्खुनो दिट्ठिगतं : तदेव विञ्जाणं सन्धावति

B. 323

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन सातिस्स नाम भिक्खुनो
केवट्टपुत्तस्स एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं होति — “तथाहं भगवता
धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विञ्जाणं सन्धावति संसरति
अनञ्जं” ति । अस्सोसुं खो सम्बहुला भिक्खू — “सातिस्स किर नाम 5
भिक्खुनो केवट्टपुत्तस्स एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — ‘तथाहं भगवता
धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विञ्जाणं सन्धावति संसरति,
अनञ्जं’” ति । अथ खो ते भिक्खू येन साति भिक्खु केवट्टपुत्तो तेनु-
पसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा सातिं भिक्खुं केवट्टपुत्तं एतदवोचुं — “सच्चं
किर ते, आवुसो साति, एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — ‘तथाहं भगवता 10
धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विञ्जाणं सन्धावति संसरति,
अनञ्जं’” ति ?

“एवं व्या खो अहं, आवुसो, भगवता धम्मं देसितं आजानामि
यथा तदेविदं विञ्जाणं सन्धावति संसरति, अनञ्जं” ति ।

अथ खो ते भिक्खू सातिं भिक्खुं केवट्टपुत्तं एतस्मा पापका 15
दिट्ठिगता विवेचेतुकामा समनुयुञ्जन्ति समनुगाहन्ति^१ समनुभासन्ति —
“मा एवं, आवुसो साति, अवच; मा भगवन्तं अब्भाचिक्ख^२, न हि साधु
भगवतो अब्भक्खानं, न हि भगवा एवं वदेय्य । अनेकपरियायेन हावुसो
साति, पटिच्चसमुप्पन्नं विञ्जाणं वुत्तं भगवता, अञ्जत्र पच्चया R. 25/
नत्थि विञ्जाणस्स सम्भवो” ति । 20

एवं पि खो साति भिक्खु केवट्टपुत्तो तेहि भिक्खूहि समनु-
युञ्जियमानो समनुगाहियमानो समनुभासियमानो तदेव पापकं दिट्ठि-
गतं थामसा परामस्स^३ अभिनिविस्स वोहरति — “एवं व्या खो अहं,
आवुसो, भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विञ्जाणं
सन्धावति संसरति अनञ्जं” ति । 25

२. यतो खो ते भिक्खू नासक्खिसु सातिं भिक्खुं केवट्टपुत्तं
 एतस्मा पापका दिट्ठिगता विवेचेतुं, अथ खो ते भिक्खू येन भगवा तेनु-
 पसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु ।
 एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं – “सातिस्स नाम,
 B. 324 5 भन्ते, भिक्खुनो केवट्टपुत्तस्स एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं – ‘तथाहं
 भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विज्जाणं सन्धावति संस-
 रति, अनज्जं’ ति । अस्सुम्ह’ खो मयं, भन्ते, सातिस्स किर नाम भिक्खुनो
 केवट्टपुत्तस्स एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं – ‘तथाहं भगवता धम्मं
 देसितं आजानामि यथा तदेविदं विज्जाणं सन्धावति संसरति, अनज्जं”
 10 ति । अथ खो मयं, भन्ते, येन साति भिक्खु केवट्टपुत्तो तेनुपसङ्कमिम्ह;
 उपसङ्कमित्वा सातिं भिक्खुं केवट्टपुत्तं एतदवोचुम्ह – ‘सच्चं किर ते,
 आवुसो साति, एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं – तथाहं भगवता धम्मं
 देसितं आजानामि यथा तदेविदं विज्जाणं सन्धावति संसरति, अनज्जं’
 ति ? एवं वुत्ते, भन्ते, साति भिक्खु केवट्टपुत्तो अम्हे एतदवोच – ‘एवं
 15 ब्या खो अहं, आवुसो, भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं
 विज्जाणं सन्धावति संसरति, अनज्जं’ ति । अथ खो मयं, भन्ते ,
 सातिं भिक्खुं केवट्टपुत्तं एतस्मा पापका दिट्ठिगता विवेचेतुकामा समनु-
 युज्जिम्ह समनुगाहिम्ह समनुभासिम्ह – ‘मा एवं, आवुसो साति, अवच;
 मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि, न हि साधु भगवतो अब्भक्खानं, न हि
 20 भगवा एवं वदेय्य । अनेकपरियायेन हावुसो साति, पटिच्चसमुप्पन्नं
 विज्जाणं वुत्तं भगवता, अज्जत्र पच्चया नत्थि विज्जाणस्स सम्भवो’
 ति । एवं पि खो, भन्ते, साति भिक्खु केवट्टपुत्तो अम्हेहि समनु-
 युज्जियमानो समनुगाहियमानो समनुभासियमानो तदेव पापकं दिट्ठिगतं
 थामसा परामस्स अभिनिविस्स वोहरति – ‘एवं ब्या खो अहं, आवुसो,
 25 भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विज्जाणं सन्धावति
 संसरति, अनज्जं’ ति । यतो खो मयं, भन्ते, नासक्खिम्ह सातिं भिक्खुं
 केवट्टपुत्तं एतस्मा पापका दिट्ठिगता विवेचेतुं, अथ मयं एतमत्थं भगवतो
 आरोचेमा” ति ।

R. 258

३. अथ खो भगवा अज्जातरं भिक्खुं आमन्तेसि – “एहि त्वं
 30 भिक्खु, मम वचनेन सातिं भिक्खुं केवट्टपुत्तं आमन्तेहि – ‘सत्था तं,

आवुसो साति, आमन्तेती” ति । “एवं, भन्ते” ति खो सो भिक्खु भगवतो पटिस्सुत्वा येन साति भिक्खु केवट्टपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा साति भिक्खुं केवट्टपुत्तं एतदवोच — “सत्था तं, आवुसो साति, आमन्तेती” ति । “एवमावुसो” ति खो साति भिक्खु केवट्टपुत्तो तस्स भिक्खुनो पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो साति भिक्खुं केवट्टपुत्तं भगवा एतदवोच — “सच्चं किर, ते, साति, एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — ‘तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विज्जाणं सन्धावति संसरति, अनञ्जं’ ति ?

5 B. 355

“एवं ब्या खो अहं, भन्ते, भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा तदेविदं विज्जाणं सन्धावति संसरति, अनञ्जं” ति ।

“कतमं तं, साति, विज्जाणं” ति ?

“य्वायं, भन्ते, वदो वेदेय्यो तत्र तत्र कल्याणपापकानं कम्मानं विपाकं पटिसंवेदेती” ति ।

“कस्स नु खो नाम त्वं, मोघपुरिस, मया एवं धम्मं देसितं आजानासि ? ननु मया, मोघपुरिस, अनेकपरियायेन पटिच्चसमुप्पन्नं विज्जाणं वुत्तं, अञ्जत्र पच्चया नत्थि विज्जाणस्स सम्भवो ति ? अथ च पन त्वं, मोघपुरिस, अत्तना दुग्गहितेन अम्हे चेव अग्भाचिक्खसि, अत्तानं च खणसि^१, बहुं च अपुञ्जं पसवसि । तं हि ते, मोघपुरिस, भविस्सति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया” ति ।

20

४. अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नायं^२ साति भिक्खु केवट्टपुत्तो उस्मीकतो पि इमस्मि धम्मविनये” ति ?

“किं हि सिया भन्ते ? नो हेतं भन्ते” ति ।

एवं वुत्ते, साति भिक्खु केवट्टपुत्तो तुहीभूतो मङ्कुभूतो पत्तक्खन्धो अधोमुखो पज्झायन्तो अप्पटिभानो^३ निसीदि । अथ खो भगवा साति भिक्खुं केवट्टपुत्तं तुण्हीभूतं मङ्कुभूतं पत्तक्खन्धं अधोमुखं पज्झायन्तं अप्पटिभानं विदित्वा साति भिक्खुं केवट्टपुत्तं एतदवोच — “पञ्चायिस्ससि खो त्वं, मोघपुरिस, एतेन सकेन पापकेन दिट्ठिगतेन । इधाहं भिक्खू पटिपुच्छिस्सामी” ति ।

30

R. 329

अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “तुम्हे पि मे, भिक्खवे, एवं धम्मं देसितं आजानाथ यथायं साति भिक्खु केवट्टपुत्तो अत्तना दुग्गहितेन अम्हे चेव अब्भाचिक्खति, अत्तानं च खणति, बहुं च अपुञ्जं पसवती” ति ?

5 “नो हेतं, भन्ते ! अनेकपरियायेन हि नो, भन्ते, पटिच्चसमुप्पन्नं विञ्जाणं वुत्तं भगवता, अञ्जत्र पच्चया नत्थि विञ्जाणस्स सम्भवो” ति ।

B. 326

“साधु साधु, भिक्खवे ! साधु खो मे तुम्हे, भिक्खवे, एवं धम्मं देसितं आजानाथ । अनेकपरियायेन हि वो, भिक्खवे, पटिच्चसमुप्पन्नं विञ्जाणं वुत्तं मया, अञ्जत्र पच्चया नत्थि विञ्जाणस्स सम्भवो ति ।
10 अथ च पनायं साति भिक्खु केवट्टपुत्तो अत्तना दुग्गहितेन अम्हे चेव अब्भाचिक्खति, अत्तानं च खणति, बहुं च अपुञ्जं पसवति । तं हि तस्स मोघपुरिसस्स भविस्सति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय ।

§ २. सम्मादिट्ठिः पटिच्चसमुप्पादो

५. “यं यदेव, भिक्खवे, पच्चयं पटिच्च उप्पज्जति विञ्जाणं, तेन तेनेव सङ्खं^१ गच्छति । चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति विञ्जाणं, चक्खुविञ्जाणं त्वेव सङ्खं गच्छति ; सोतं च पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति विञ्जाणं, सोतविञ्जाणं त्वेव सङ्खं गच्छति ; घानं च पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति विञ्जाणं, घाणविञ्जाणं त्वेव सङ्खं गच्छति ; जिह्वं च पटिच्च रसे च उप्पज्जति विञ्जाणं, जिह्वाविञ्जाणं त्वेव सङ्खं
20 गच्छति ; कायं च पटिच्च फोटुब्बे च उप्पज्जति विञ्जाणं, कायविञ्जाणं त्वेव सङ्खं गच्छति ; मनं च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति विञ्जाणं, मनोविञ्जाणं त्वेव सङ्खं गच्छति ।

“सेय्यथापि भिक्खवे यं यदेव पच्चयं पटिच्च अग्निं जलति तेन तेनेव सङ्खं गच्छति । कटुं च पटिच्च अग्निं जलति, कटुग्निं त्वेव सङ्खं
25 गच्छति । सकलिकं च पटिच्च अग्निं जलति, सकलिकग्निं त्वेव सङ्खं गच्छति । तिणं च पटिच्च अग्निं जलति, तिणग्निं त्वेव सङ्खं गच्छति । गोमयं च पटिच्च अग्निं जलति, गोमयग्निं त्वेव सङ्खं गच्छति । थुसं च पटिच्च अग्निं जलति, थुसग्निं त्वेव सङ्खं गच्छति । सङ्कारं च पटिच्च

अग्निं जलति, सङ्कारग्निं त्वेव सङ्खं गच्छति । एवमेव खो, भिक्खवे,
यं यदेव पचिच्च पटिच्च उप्पज्जति विञ्जाणं, तेन तेनेव सङ्खं गच्छति ।
चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति विञ्जाणं, चक्खुविञ्जाणं त्वेव
सङ्खं गच्छति; सोतं च पटिच्च सद्दे च ...पे०... मनं च पटिच्च धम्मे च
उप्पज्जति विञ्जाणं, मनोविञ्जाणं त्वेव सङ्खं गच्छति ।

R. 260

5

§ ३. कुल्लूपमो धम्मो देसितो

६. “भूतमिदं ति, भिक्खवे, पस्सथा” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“तदाहारसम्भवं ति, भिक्खवे, पस्सथा” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“तदाहारनिरोधा यं भूतं तं निरोधधम्मं ति, भिक्खवे, पस्सथा” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“भूतमिदं नोस्सु ति, भिक्खवे, कङ्खातो उप्पज्जति विचि-
किच्छा” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

15

“तदाहारसम्भवं नोस्सु ति, भिक्खवे, कङ्खातो उप्पज्जति विचि-
किच्छा” ति ?

B. 327

“एवं, भन्ते” ।

“तदाहारनिरोधा यं भूतं तं निरोधधम्मं नोस्सु” ति, भिक्खवे,
कङ्खातो उप्पज्जति विचिकिच्छा” ति ?

20

“एवं, भन्ते” ।

“भूतमिदं ति, भिक्खवे, यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो
या विचिकिच्छा सा पहीयती” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“तदाहारसम्भवं ति, भिक्खवे, यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो
या विचिकिच्छा सा पहीयती” ति ?

25

“एवं, भन्ते” ।

“तदाहारनिरोधा यं भूतं तं निरोधधम्मं ति, भिक्खवे, यथाभूतं
सम्मप्पञ्जाय पस्सतो या विचिकिच्छा सा पहीयती” ति ?

१. कङ्खातो - म० ।

“एवं, भन्ते” ।

“भूतमिदं ति, भिक्खवे, इति पि वो एत्थ निब्बिचि-
किच्छा” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

5 “तदाहारसम्भवं ति, भिक्खवे, इति पि वो एत्थ निब्बिचि-
किच्छा” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“तदाहारनिरोधा यं भूतं तं निरोधधम्मं ति, भिक्खवे, इति पि
वो एत्थ निब्बिचिच्छा” ति ?

10 “एवं, भन्ते” ।

“भूतमिदं ति, भिक्खवे, यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय सुदिट्ठं” ति ।

“एवं, भन्ते” ।

“तदाहारसम्भवं ति, भिक्खवे, यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय
सुदिट्ठं” ति ?

15 “एवं, भन्ते” ।

“तदाहारनिरोधा यं भूतं तं निरोधधम्मं ति, भिक्खवे, यथाभूतं
सम्मप्पञ्जाय सुदिट्ठं” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

20 “इमं चे तुम्हे, भिक्खवे, दिट्ठि एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं
अल्लीयेथ केलायेथ^१ धनायेथ^२ ममायेथ, अपि नु मे तुम्हे, भिक्खवे, कुल्लूपमं
धम्मं देसितं आजानेय्याथ नित्थरणत्थाय नो गहणत्थाया” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

R. 261

25 “इमं चे तुम्हे, भिक्खवे, दिट्ठि एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं न
अल्लीयेथ न केलायेथ न धनायेथ न ममायेथ, अपि नु मे तुम्हे, भिक्खवे,
कुल्लूपमं धम्मं देसितं आजानेय्याथ नित्थरणत्थाय नो गहण-
त्थाया” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

७. “चत्तारोमे, भिक्खवे, आहारा भूतानं वा सत्तानं ठितिया,
सम्भवेसीनं वा अनुग्गहाय । कतमे चत्तारो ? कबळीकारो^३ आहारो

१. केलायेथ - स्या० । २. धनेय्याथ - स्या० । ३. कबलिङ्कारो - सी० ; कबळि-
ङ्कारो - रो० ; कबळिङ्कारो - स्या० ।

ओळारिको वा सुखमो वा, फस्सो दुतियो, मनोसञ्चेतना ततिया, विञ्जाणं चतुत्थं । इमे च, भिक्खवे, चत्तारो आहारा किं-निदाना किं-समुदया किं-जातिका किं-पभवा ? इमे चत्तारो आहारा तण्हा-
 निदाना तण्हासमुदया तण्हाजातिका तण्हापभवा । तण्हा चायं, भिक्खवे, किं-निदाना किं-समुदया किं-जातिका किं-पभवा ? तण्हा वेदना- 5
 निदाना वेदनासमुदया वेदनाजातिका वेदनापभवा । वेदना चायं, भिक्खवे, किं-निदाना किं-समुदया किं-जातिका किं-पभवा ? वेदना फस्सनिदाना फस्ससमुदया फस्सजातिका फस्सपभवा । फस्सो चायं, 10
 भिक्खवे, किं-निदानो किं-समुदयो किं-जातिको किं-पभवो ? फस्सो सळायतननिदानो सळायतनसमुदयो सळायतनजातिको सळायतन-
 पभवो । सळायतनं चिदं, भिक्खवे, किं-निदानं किं-समुदयं किं-जातिकं किं-पभवं ? सळायतनं नामरूपनिदानं नामरूपसमुदयं नामरूपजातिकं नामरूपपभवं । नामरूपं चिदं, भिक्खवे, किं-निदानं किं-समुदयं किं- 15
 जातिकं किं-पभवं ? नामरूपं विञ्जाणनिदानं विञ्जाणसमुदयं विञ्जाणजातिकं विञ्जाणपभवं । विञ्जाणं चिदं, भिक्खवे, किं-
 निदानं किं-समुदयं किं-जातिकं किं-पभवं ? विञ्जाणं सङ्खारनिदानं सङ्खारसमुदयं सङ्खारजातिकं सङ्खारपभवं । सङ्खारा चिमे, भिक्खवे, किं-निदाना किं-समुदया किं-जातिका किं-पभवा ? सङ्खारा अविज्जा-
 निदाना अविज्जासमुदया अविज्जाजातिका अविज्जापभवा । इति खो, भिक्खवे, अविज्जापच्चया सङ्खारा, सङ्खारपच्चया विञ्जाणं, 20
 विञ्जाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया सळायतनं, सळायतन-
 पच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं, उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । 25

८. “जातिपच्चया जरामरणं ति इति खो पनेतं वुत्तं; जाति-
 पच्चया नु खो, भिक्खवे, जरामरणं, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ?
 “जातिपच्चया, भन्ते, जरामरणं; एवं नो एत्थ होति — जाति-
 पच्चया जरामरणं” ति ।

“भवपच्चया जाती ति इति खो पनेतं वुत्तं; भवपच्चया नु खो, 30
 भिक्खवे, जाति, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ?

R. 262

“भवपच्चया, भन्ते, जाति; एवं नो एत्थ होति – भवपच्चया जाती” ति ?

“उपादानपच्चया भवो ति इति खो पनेतं वुत्तं; उपादान-पच्चया नु खो, भिक्खवे, भवो, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ?

5 “उपादानपच्चया, भन्ते, भवो; एवं नो एत्थ होति – उपादान-पच्चया भवो” ति ।

“तण्हापच्चया उपादानं ति इति खो पनेतं वुत्तं, तण्हापच्चया नु खो, भिक्खवे, उपादानं, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ?

10 “तण्हापच्चया, भन्ते, उपादानं; एवं नो एत्थ होति – तण्हा-पच्चया उपादानं” ति ।

B. 329

“वेदनापच्चया तण्हा ति इति खो पनेतं; वुत्तं, वेदनापच्चया नु खो, भिक्खवे, तण्हा, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ?

“वेदनापच्चया, भन्ते, तण्हा; एवं नो एत्थ होति – वेदना-पच्चया तण्हा” ति ।

15 “फस्सपच्चया वेदना ति इति खो पनेतं वुत्तं; फस्सपच्चया नु खो, भिक्खवे, वेदना, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ?

“फस्सपच्चया, भन्ते, वेदना; एवं नो एत्थ होति – फस्स-पच्चया वेदना” ति ।

20 “सळायतनपच्चया फस्सो ति इति खो पनेतं वुत्तं; सळायतन-पच्चया नु खो, भिक्खवे, फस्सो, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ?

“सळायतनपच्चया, भन्ते, फस्सो; एवं नो एत्थ होति – सळायतनपच्चया फस्सो” ति ।

“नामरूपपच्चया सळायतनं ति इति खो पनेतं वुत्तं; नामरूप-पच्चया नु खो, भिक्खवे, सळायतन, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ?

25 “नामरूपपच्चया, भन्ते, सळायतनं; एवं नो एत्थ होति – नामरूपपच्चया सळायतनं” ति ।

“विज्जाणपच्चया नामरूपं ति इति खो पनेतं वुत्तं; विज्जाण-पच्चया नु खो, भिक्खवे, नामरूपं, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ?

30 “विज्जाणपच्चया, भन्ते, नामरूपं; एवं नो एत्थ होति – विज्जाणपच्चया नामरूपं” ति ।

“सङ्खारपच्चया विज्जाणं ति इति खो पनेतं वुत्तं; सङ्खार-

पच्चया नु खो, भिक्खवे, विञ्ञाणं, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ?

“सङ्खारपच्चया, भन्ते, विञ्ञाणं; एवं नो एत्थ होति — सङ्खारपच्चया विञ्ञाणं” ति ।

“अविज्जापच्चया सङ्खारा ति इति खो पनेतं वुत्तं; अविज्जा-
पच्चया नु खो, भिक्खवे, सङ्खारा, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ? ६

“अविज्जापच्चया, भन्ते, सङ्खारा; एवं नो एत्थ होति —
अविज्जापच्चया सङ्खारा” ति ।

६. “साधु, भिक्खवे । इति खो, भिक्खवे, गुम्हे पि एवं वदेथ,
अहं पि एवं वदामि — ‘इमस्मि सति इदं होति, इमस्सुप्पादा इदं उप्प-
ज्जति, यदिदं — अविज्जापच्चया सङ्खारा, सङ्खारपच्चया विञ्ञाणं, 10
विञ्ञाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया सळायतनं, सळायतनपच्चया
फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं,
उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं सोक-
परिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्ख-
क्खन्धस्स समुदयो होति । 15

R. 263

“अविज्जायत्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो, सङ्खार-
निरोधा विञ्ञाणनिरोधो, विञ्ञाणनिरोधा नामरूपनिरोधो, नामरूप-
निरोधा सळायतननिरोधो, सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो, फस्स-
निरोधा वेदनानिरोधो, वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो, तण्हानिरोधा
उपादाननिरोधो, उपादाननिरोधा भवनिरोधो, भवनिरोधा जाति- 20
निरोधो, जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा
निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति ।

B. 330

१०. “जातिनिरोधा जरामरणनिरोधो ति इति खो पनेतं वुत्तं;
जातिनिरोधा नु खो, भिक्खवे, जरामरणनिरोधो, नो वा, कथं वा एत्थ
होती” ति ? 25

“जातिनिरोधा, भन्ते, जरामरणनिरोधो; एवं नो एत्थ होति —
जातिनिरोधा जरामरणनिरोधो” ति ।

“भवनिरोधा जातिनिरोधो ति इति खो पनेतं वुत्तं; भव-
निरोधा नु खो, भिक्खवे, जातिनिरोधो, नो वा, कथं वा एत्थ
होती” ति ? 30

30

“भवनिरोधा, भन्ते, जातिनिरोधो; एवं नो एत्थ होति - भवनिरोधा जातिनिरोधो” ति ।

“उपादाननिरोधा भवनिरोधो ति इति खो पनेतं वुत्तं; उपादाननिरोधा नु खो, भिक्खवे, भवनिरोधो, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ?

“उपादाननिरोधा, भन्ते, भवनिरोधो; एवं नो एत्थ होति - उपादाननिरोधा भवनिरोधो” ति ।

“तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो ति इति खो पनेतं वुत्तं; तण्हानिरोधा नु खो, भिक्खवे, उपादाननिरोधो, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ?

“तण्हानिरोधा, भन्ते, उपादाननिरोधो; एवं नो एत्थ होति - तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो” ति ।

“वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो ति इति खो पनेतं वुत्तं; वेदनानिरोधा नु खो, भिक्खवे, तण्हानिरोधो, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ?

“वेदनानिरोधा, भन्ते, तण्हानिरोधो; एवं नो एत्थ होति - वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो” ति ।

R. 264

“फस्सनिरुद्धा वेदनानिरोधो ति इति खो पनेतं वुत्तं; फस्सनिरुद्धा नु खो, भिक्खवे, वेदनानिरोधो, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ?

“फस्सनिरुद्धा, भन्ते, वेदनानिरोधो; एवं नो एत्थ होति - फस्सनिरुद्धा वेदनानिरोधो” ति ।

B. 331

“सळायतननिरोद्धा फस्सनिरुद्धो ति इति खो पनेतं वुत्तं; सळायतननिरोद्धा नु खो, भिक्खवे, फस्सनिरुद्धो, नो वा, कथं वा एत्थ होती ति ? सळायतननिरोद्धा, भन्ते, फस्सनिरुद्धो; एवं नो एत्थ होति - सळायतननिरोद्धा फस्सनिरुद्धो” ति ।

“नामरूपनिरोद्धा सळायतननिरोद्धो ति इति खो पनेतं वुत्तं; नामरूपनिरोद्धा नु खो, भिक्खवे, सळायतननिरोद्धो, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ?

“नामरूपनिरोद्धा, भन्ते, सळायतननिरोद्धो; एवं नो एत्थ होति - नामरूपनिरोद्धा सळायतननिरोद्धो” ति ।

“विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो ति इति खो पनेतं वुत्तं ; विज्जाणनिरोधा नु खो, भिक्खवे, नामरूपनिरोधो, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ?

“विज्जाणनिरोधा, भन्ते, नामरूपनिरोधो ; एवं नो एत्थ होति – विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो” ति ।

5

“सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो ति इति खो पनेतं वुत्तं ; सङ्खारनिरोधा नु खो, भिक्खवे, विज्जाणनिरोधो, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ?

“सङ्खारनिरोधा, भन्ते, विज्जाणनिरोधो ; एवं नो एत्थ होति – सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो” ति ।

10

“अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो ति इति खो पनेतं वुत्तं ; अविज्जानिरोधा नु खो, भिक्खवे, सङ्खारनिरोधो, नो वा, कथं वा एत्थ होती” ति ?

“अविज्जानिरोधा, भन्ते, सङ्खारनिरोधो ; एवं नो एत्थ होति – अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो” ति ।

15

११. “साधु, भिक्खवे । इति खो, भिक्खवे, तुम्हे पि एवं वदेथ, अहं पि एवं वदामि – ‘इमस्मिं असति इदं न होति, इमस्स निरोधा इदं निरुज्झति, यदिदं – अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो, सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो, विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो, नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो, सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो, फस्सनिरोधा वेदना- निरोधो, वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो, तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो, उपादाननिरोधा भवननिरोधो, भवननिरोधा जातिनिरोधो, जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति ।

20

१२. “अपि नु तुम्हे, भिक्खवे, एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता पुब्बन्तं वा पटिधावेय्याथ – ‘अहेसुम्ह’ नु खो मयं अतीतमद्धानं, ननु खो अहेसुम्ह अतीतमद्धानं, किं नु खो अहेसुम्ह अतीतमद्धानं, कथं नु खो अहेसुम्ह अतीतमद्धानं, किं हुत्वा किं अहेसुम्ह नु खो मयं अतीत- मद्धानं” ति ?

25

“नो हेतं, भन्ते” ।

30

B. ३३२

“अपि नु तुम्हे, भिक्खवे, एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता अपरन्तं वा पटिधावेय्याथ^१ — भविस्साम नु खो मयं अनागतमद्धानं, ननु खो भविस्साम अनागतमद्धानं, किं नु खो भविस्साम अनागतमद्धानं, कथं नु खो भविस्साम अनागतमद्धानं, किं हुत्वा किं भविस्साम नु खो मयं
५ अनागतमद्धानं” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“अपि नु तुम्हे, भिक्खवे, एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता एतरहि वा पच्चुप्पन्नमद्धानं^२ अज्झत्तं कथङ्कथो^३ अस्सथ—“अहं नु खोस्मि, नो नु खोस्मि, किं नु खोस्मि, कथं नु खोस्मि, अयं नु खो सत्तो कुतो आगतो,
१० सो कुहिंगामी भविस्सती” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“अपि नु तुम्हे, भिक्खवे, एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता एवं वदे-
य्याथ — सत्था नो गरु, सत्थुगारवेन च मयं एवं वदेमा” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

१५ “अपि नु तुम्हे, भिक्खवे, एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता एवं वदे-
य्याथ—‘समणो नो एवमाहु, समणवचनेन’ च नाम मयं एवं वदेमा” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“अपि नु तुम्हे, भिक्खवे, एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता अज्झं
सत्थारं उद्दिसेय्याथा” ति ?

२० “नो हेतं, भन्ते” ।

“अपि नु तुम्हे, भिक्खवे, एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता यानि तानि
पुथुसमणब्राह्मणानं वतकोतूहलमङ्गलानि तानि सारतो पच्चागच्छे-
य्याथा” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

२५ “ननु, भिक्खवे, यदेव तुम्हाकं सामं जातं सामं दिट्ठं सामं
विदितं तदेव तुम्हे वदेथा” ति ।

“एवं, भन्ते” ।

“साधु, भिक्खवे, उपनीता खो मे तुम्हे, भिक्खवे, इमिना सन्दि-
ट्ठिकेन धम्मेन अकालिकेन एहिपस्सिकेन ओपनेय्यिकेन पच्चत्तं वेदि-

१. आधावेय्याथ — सी०, रो० । २. ० मद्धानं आरब्ध — स्या० । ३. कथं कथित्य — स्या० । ४. समणा — म०; समणा च, न च मयं — स्या०, रो० । ५. वदेय्याथा ति — स्या० ।

तब्बेन विञ्जूहि । सन्दिट्टिको अयं, भिक्खवे, धम्मो अकालिको एहि-
पस्सिको ओपनेय्यिको^१ पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्जूहि – इति यं तं वुत्तं,
इदमेतं पटिच्च वुत्तं” ति ।

१३. “तिण्णं खो पन, भिक्खवे, सन्निपाता गब्भस्सावक्कन्ति
होति । इध मातापितरो च सन्निपतिता होन्ति, माता च न उतुनी 5
होति, गन्धब्बो च न पच्चुपट्ठितो होति, नेव ताव गब्भस्सावक्कन्ति
होति । इध मातापितरो च सन्निपतिता होन्ति, माता च उतुनी होति,
गन्धब्बो च न पच्चुपट्ठितो होति, नेव ताव गब्भस्सावक्कन्ति होति ।
यतो च खो, भिक्खवे, मातापितरो च सन्निपतिता होन्ति, माता च उतुनी
होति, गन्धब्बो च पच्चुपट्ठितो होति – एवं तिण्णं सन्निपाता गब्भ- 10
स्सावक्कन्ति होति । तमेनं, भिक्खवे, माता नव वा दस वा मासे गब्भं
कुच्छिना परिहरति महता संसयेन गरुभारं । तमेनं, भिक्खवे, माता
नवन्नं वा दसन्नं वा मासानं अच्चयेन विजायति महता संसयेन गरुभारं ।
तमेनं जातं समानं सकेन लोहितेन पोसेति । लोहितं हेतं, भिक्खवे,
अरियस्स विनये यदिदं मातुथञ्जं । स खो सो, भिक्खवे, कुमारो बुद्धि- 15
मन्वाय^२ इन्द्रियानं परिपाकमन्वाय यानि तानि कुमारकानं कीळापन-
कानि तेहि कीळति, सेय्यथीदं – वड्ढकं^३ घटिकं मोक्खचिकं चिङ्गुलकं^४
पत्ताब्हकं रथकं धनुकं । स खो सो, भिक्खवे, कुमारो बुद्धिमन्वाय
इन्द्रियानं परिपाकमन्वाय पञ्चहि कामगुणेहि समप्पितो समङ्गीभूतो^५
परिचारेति – चक्खुविञ्जेय्येहि रूपेहि इट्ठेहि कन्तेहि मनापेहि पिय- 20
रूपेहि कामूपसंहितेहि रजनीयेहि, सोतविञ्जेय्येहि सद्देहि ... धान-
विञ्जेय्येहि गन्धेहि ... जिह्वाविञ्जेय्येहि रसेहि ... कायविञ्जेय्येहि
फोट्ठब्बेहि इट्ठेहि कन्तेहि मनापेहि पियरूपेहि कामूपसंहितेहि रज-
नीयेहि ।

R. 266

B. 333

१४. “सो चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे सारज्जति, अप्पिय- 25
रूपे रूपे व्यापज्जति, अनुपट्ठितकायसति च^६ विहरति परित्तचेतसो ।
तं च चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति यथाभूतं नप्पजानाति – यत्थस्स ते
पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । सो एवं अनुरोध-
विरोधं समापन्नो यं किञ्च वेदनं वेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खम-

१. ओपनयिको – सी०, रो० । २. बुद्धिमन्वाय – स्या० । ३. वड्ढं – स्या० ।

४. चिङ्गुलिकं – स्या० । ५. समङ्गीभूतो – सी०, रो० । ६. व – सी० ।

सुखं वा, सो तं वेदनं अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं वेदनं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी । या वेदनासु नन्दी तदुपादानं, तस्सुपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति ।

5. एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । सोतेन सद्दं सुत्वा ...पे०... घानेन गन्धं धायित्वा ...पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा ...पे०...

R. 267

कायेन फोटुब्बं फुसित्वा ...पे०... मनसा धम्मं विञ्जाय पियरूपे धम्मे सारज्जति, अप्पियरूपे धम्मे व्यापज्जति, अनुपट्ठितकायसति च विहरति परित्तचेतसो । तं च चेतोविमुत्तिं पञ्जाविमुत्तिं यथाभूतं नप्प-
10 जानाति – यत्थस्स ते पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । सो एवं अनुरोधविरोधं समापन्नो यं किञ्चि वेदनं वेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सो तं वेदनं अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं वेदनं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो

B. 334

15 उप्पज्जति नन्दी । या वेदनासु नन्दी तदुपादानं, तस्सुपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्ख-दोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

§ ४. निब्बानगामिनी पटिपदा : तण्हासङ्ख्यविमुत्ति

१५. “इध, भिक्खवे, तथागतो लोके उप्पज्जति अरहं सम्मा-
20 सम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि, सत्था देवमनुस्सानं, बुद्धो भगवा । सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणिं पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा पवदेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसान-कल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं; केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति ।

25 तं धम्मं सुणाति गहपति वा गहपतिपुत्तो वा अञ्जतरस्मिं वा कुले पच्चाजातो^१ । सो तं धम्मं सुत्वा तथागते सद्धं पटिलभति । सो तेन सद्धापटिलाभेन समन्नागतो इति पटिसञ्चिक्खति – ‘सम्बाधो घरावासो रजापथो, अब्भोकासो पब्बज्जा । नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं सङ्खल्लिखितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यन्नू-

नाहं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्यं' ति । सो अपरेण समयेन अप्पं वा भोगक्खन्धं पहाय महन्तं वा भोगक्खन्धं पहाय, अप्पं वा जातिपरिवट्ठं पहाय महन्तं वा जातिपरिवट्ठं पहाय, केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजति ।

5

१६. सो एवं पब्बजितो समानो भिक्खून् सिक्खासाजीवसमा-
पन्नो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति, निहितदण्डो
निहितसत्थो लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति । अदि-
न्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति, दिन्नादायी दिन्नपाटिकल्ली
अथेनेन सुचिभूतेन अत्तना विहरति । अब्रह्मचरियं पहाय ब्रह्मचारी
होति, आराचारी विरतो मेथुना गामधम्मा । मुसावादं पहाय मुसा-
वादा पटिविरतो होति, सच्चवादी सच्चसन्धो थेतो^१ पच्चयिको अवि-
संवादको लोकस्स । पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय वाचाय पटिविरतो
होति — इतो सुत्वा न अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा न
इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय । इति भिन्नानं वा सन्धाता, सहितानं वा
अनुप्पदाता समगारामो समग्गरतो समग्गनन्दी, समग्गकरणिं वाचं
भासिता होति । फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति —
या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनीया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता
बहुजनमनापा तथारूपिं वाचं भासिता होति । सम्फप्पलापं पहाय
सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, कालवादी भूतवादी अत्थवादी धम्मवादी
विनयवादी, निधानवतिं वाचं भासिता कालेन, सापदेसं परियन्तवतिं
अत्थसंहितं ।

R. 268

10

B. 335

15

20

30

१७. सो बीजगामभूतगामसमारम्भा पटिविरतो होति, एक-
भक्तिको होति रत्तूपरतो, विरतो विकालभोजना । नच्चगीतवादित-
विसूकदस्सना पटिविरतो होति, मालागन्धविलेपनधारणमण्डनविभू-
सनट्टाना पटिविरतो होति, उच्चासयनमहासयना पटिविरतो होति,
जातरूपरजतपटिग्गहणा पटिविरतो होति, आमकधञ्जपटिग्गहणा
पटिविरतो होति, आमकमंसपटिग्गहणा पटिविरतो होति, इत्थिकुमा-
रिकपटिग्गहणा पटिविरतो होति, दासिदासपटिग्गहणा पटिविरतो होति,
अजेळकपटिग्गहणा पटिविरतो होति, कुक्कुटसूकरपटिग्गहणा पटिविरतो

१. ठेतो — स्या० । २. रत्तूपरतो — सी० ।

होति, हत्थिगवास्सवळवापटिग्गहणा पटिविरतो होति, खेत्तवत्थुपटि-
ग्गहणा पटिविरतो होति, दूतेय्यपहिणगमनानुयोगा पटिविरतो होति,
कयविककया पटिविरतो होति, तुलाकूटकंसकूटमानकूटा पटिविरतो
होति, उक्कोटनवञ्चननिकतिसाचियोगा^१ पटिविरतो होति, छेदनवध-
५ वन्धनविपरामोस-आलोप-सहसाकारा पटिविरतो होति ।

B. 336

१८. सो सन्तुट्ठो होति कायपरिहारिकेन^२ चीवरेन कुच्छिपरि-
हारिकेन पिण्डपातेन । सो येन येनेव पक्कमति समादायेव पक्कमति ।
सेय्यथापि नाम पक्खी^३ सकुणो^३ येन येनेव डेति सपत्तभारो वडेति, एवमेव^४
भिक्षु सन्तुट्ठो होति कायपरिहारिकेन चीवरेन, कुच्छिपरिहारिकेन
१० पण्डपातेन । सो^५ येन येनेव पक्कमति समादाये व पक्कमति । सो इमिना
R. 269 अरियेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो अज्झत्तं अनवज्जसुखं पटिसंवेदेति ।

१९. सो चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही होति नानु-
ब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झा-
दोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटि-
१५ पज्जति, रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जति । सोतेन सद्दं
सुत्वा ...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा ...पे०... जिब्हाय रसं सायित्वा
...पे०... कायेन फोटुब्बं फुसित्वा ...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय न
निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं
असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्स-
२० वेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति मनिन्द्रियं मनिन्द्रिये संवरं
आपज्जति । सो इमिना अरियेन इन्द्रियसंवरेण समन्नागतो अज्झत्तं
अव्यासेकसुखं पटिसंवेदेति ।

सो अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी होति, आलोकिते
विलोकिते सम्पजानकारी होति, समिञ्जिते पसारिते सम्पजानकारी
२५ होति, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति, असिते पीते खायिते
सायिते सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी होति,
गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी होति ।

२०. सो इमिना च अरियेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो, (इमाय
च अरियाय सन्तुट्ठिया समन्नागतो), इमिना च अरियेन इन्द्रियसंवरेण

१. ० सावियोगा - स्या० । २. कायपरिहारियेन - सी० । ३-३. पक्खि सकुणो -
सी० । ४. एवमेव - रो० । ५. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि ।

समन्नागतो, इमिना च अरियेन' सतिसम्पजञ्जेन समन्नागतो, विवित्तं सेनासनं भजति — अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसान वनपत्थं अम्भोकासं पलालपुञ्जं । सो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा, उज्जुं कायं पणिधाय, परिमुखं सति उप-
 टुपेत्वा । सो अभिज्झं लोके पहाय विगताभिज्झेन चेतसा विहरति, 5
 अभिज्झाय चित्तं परिसोधेति; व्यापादपदोसं पहाय अब्यापन्नचित्तो विहरति, सब्बपाणभूतहितानुकम्पी, व्यापादपदोसा चित्तं परिसोधेति;
 थीनमिद्धं^१ पहाय विगतथीनमिद्धो विहरति आलोकसञ्जी, सतो सम्प-
 जानो, थीनमिद्धा चित्तं परिसोधेति; उद्धच्चकुक्कुच्चं पहाय अनुद्धतो विहरति अज्झत्तं वूपसन्तचित्तो, उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं परिसोधेति; 10
 विचिकिच्छं पहाय तिण्णविचिकिच्छो विहरति अकथङ्कथी कुसलेसु धम्मेसु, विचिकिच्छाय चित्तं परिसोधेति ।

B. 337

२१. सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विकलेसे पञ्जाय दुब्बलीकरणे, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । पुन च 15
 परं, भिक्खवे, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं ... पे० ... ततियं ज्ञानं ... पे० ... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ।

R. 270

२२. सो चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे न सारज्जति, अप्पिय-
 रूपे रूपे न व्यापज्जति, उपट्ठितकायसति च विहरति अप्पमाणचेतसो । 20
 तं च चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति यथाभूतं पजानाति — यत्थस्स ते पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । सो एवं अनुरोध-
 विरोधविप्पहीनो यं किञ्चि वेदनं वेदेति, सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खम-
 सुखं वा, सो तं वेदनं नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति ।
 तस्स तं वेदनं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो या वेद- 25
 नासु नन्दी सा निरुज्झति । तस्स नन्दीनिरोधा उपादाननिरोधो, उपा-
 दाननिरोधा भवनिरोधो, भवनिरोधा जातिनिरोधो, जातिनिरोधा जरा-
 मरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केव-
 लस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति । सोतेन सद्दं सुत्वा ... पे० ... घानेन
 गन्धं घायित्वा ... पे० ... जिह्वाय रसं सायित्वा ... पे० ... कायेन फोटुब्बं 30

फुसित्वा ... पे० ... मनसा धम्मं विञ्जाय पियरूपे धम्मे न सारज्जति,
 अप्पियरूपे धम्मे न व्यापज्जति, उपट्ठितकायसति च विहरति अप्पमाण-
 चेतसो, तं च चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति यथाभूतं पजानाति — यत्थस्स
 ते पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । सो एवं अनुरोध-
 5 विरोधविप्पहीनो यं किञ्चि^१ वेदनं वेदेति, सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खम-
 सुखं वा, सो तं वेदनं नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति ।
 तस्स तं वेदनं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो या वेद-
 नासु नन्दी सा निरुज्झति । तस्स नन्दीनिरोधा उपादाननिरोधो, उपा-
 दाननिरोधा भवनिरोधो, भवनिरोधा जातिनिरोधो, जातिनिरोधा जरा-
 10 मरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केव-
 लस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति ।

B. 338

R. 271

२३. इमं खो मे तुम्हे, भिक्खवे, सङ्खित्तेन तण्हासङ्खयविमुत्ति
 धारेथ, सार्ति पन भिक्खुं केवट्टपुत्तं महातण्हाजालतण्हासङ्खाटप्पटि-
 मुक्कं” ति ।
 15 २४. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
 अभिनन्दुं ति ।

—:०:—

३६. महाअस्सपुरसुत्तं

§ १. समणकरणा धम्मा

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा अङ्गेषु विहरति अस्सपुरं नाम अङ्गानं निगमो । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“समणा समणा ति वो, भिक्खवे, जनो सञ्जानाति । तुम्हे च पन ‘के तुम्हे’ ति पुट्ठा समाना ‘समणाम्हा’ ति पटिजानाथ ; तेसं वो, 5 भिक्खवे, एवंसमञ्जानं सतं एवंपटिञ्जानं सतं ‘ये धम्मा समणकरणा च ब्राह्मणकरणा च ते धम्मे समादाय वत्तिस्साम, एवं नो अयं अम्हाकं समञ्जा च सच्चा भविस्सति पटिञ्जा च भूता ; येसं च मयं चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारं’ परिभुञ्जाम, तेसं ते कारा अम्हेसु महप्फला भविस्सन्ति महानिसंसा, अम्हाकं चेवायं 10 पब्बज्जा अवञ्जा भविस्सति सफला सउद्रया” ति । एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

(१) हिरोत्तप्यं

२. “कतमे च, भिक्खवे, धम्मा समणकरणा च ब्राह्मणकरणा च ? हिरोत्तप्येन समन्नागता भविस्सामा’ ति एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सिया खो पन, भिक्खवे, तुम्हाकं एवमस्स — ‘हिरो- 15 त्तप्येनम्ह’ समन्नागता, अलमेत्तावता कतमेत्तावता, अनुप्पत्तो नो सामञ्जत्थो, नत्थि नो किञ्च उत्तरिं करणीयं’ ति तावतकेनेव तुट्ठि आपज्जेय्याथ । आरोचयामि वो, भिक्खवे, पटिवेदयामि वो, भिक्खवे — ‘मा वो सामञ्जत्थिकानं सतं सामञ्जत्थो परिहायि, सति उत्तरिं करणीये’ । 20

(२) परिसुद्धो कायसमाचारो

३. “किञ्च, भिक्खवे, उत्तरिं करणीयं ? ‘परिसुद्धो नो कायसमाचारो भविस्सति उत्तानो विवटो न च छिद्वा संवृतो च ; ताय च पन परिसुद्धकायसमाचारताय नेवत्तानुक्कंसेस्साम’ न परं वम्भेस्सामा” 272

१. ० परिक्खारे — स्या० । २. सउद्रया — सी० । ३. हिरोत्तप्येनम्हा — सी० । ४. ० सिस्साम — रो०, सी० । ५. वम्भिस्साम — सी०, रो० ।

ति एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सिया खो पन, भिक्खवे, तुम्हाकं एवमस्स – ‘हिरोत्तप्पेनम्ह समन्नागता, परिसुद्धो नो कायसमाचारो; अलमेत्तावता कतमेत्तावता, अनुप्पत्तो नो सामञ्जत्थो, नत्थि नो किञ्चि उत्तरिं करणीयं’ ति तावतकेनेव तुट्ठि आपज्जेय्याथ । आरोच-
 5 यामि वो, भिक्खवे, पटिवेदयामि वो, भिक्खवे— ‘मा वो सामञ्जत्थि-
 कानं सतं सामञ्जत्थो परिहायि, सति उत्तरिं करणीये’ ।

(३) परिसुद्धो वचीसमाचारो

४. “किञ्च, भिक्खवे, उत्तरिं करणीयं ? ‘परिसुद्धो नो वची-
 समाचारो भविस्सति उत्तानो विवटो न च छिद्दवा संवुतो च; ताय च
 पन परिसुद्धवचीसमाचारताय नेवत्तानुक्कंसेस्साम न परं वम्भेस्सामा’
 10 ति एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सिया खो पन, भिक्खवे, तुम्हाकं
 एवमस्स – ‘हिरोत्तप्पेनम्ह समन्नागता, परिसुद्धो नो कायसमाचारो, परि-
 सुद्धो वचीसमाचारो; अलमेत्तावता कतमेत्तावता, अनुप्पत्तो नो साम-
 ञ्जत्थो, नत्थि नो किञ्चि उत्तरिं करणीयं’ ति तावतकेनेव तुट्ठि
 आपज्जेय्याथ । आरोचयामि वो ...पे०... सति उत्तरिं करणीये ।

(४) परिसुद्धो मनोसमाचारो

५. “किञ्च, भिक्खवे, उत्तरिं करणीयं ? ‘परिसुद्धो नो मनो-
 समाचारो भविस्सति उत्तानो विवटो न च छिद्दवा संवुतो च; ताय च
 पन परिसुद्धमनोसमाचारताय नेवत्तानुक्कंसेस्साम न परं वम्भेस्सामा’
 ति एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सिया खो पन भिक्खवे तुम्हाकं
 एवमस्स – ‘हिरोत्तप्पेनम्ह समन्नागता, परिसुद्धो नो कायसमाचारो,
 20 परिसुद्धो वचीसमाचारो, परिसुद्धो मनोसमाचारो; अलमेत्तावता कत-
 मेत्तावता, अनुप्पत्तो नो सामञ्जत्थो, नत्थि नो किञ्चि उत्तरिं करणीयं’
 ति तावतकेनेव तुट्ठि आपज्जेय्याथ । आरोचयामि ... पे० ... सति उत्तरिं
 करणीये ।

(५) परिसुद्धो आजीवो

६. “किञ्च, भिक्खवे, उत्तरिं करणीयं ? ‘परिसुद्धो नो आजीवो
 25 भविस्सति उत्तानो विवटो न च छिद्दवा संवुतो च; ताय च पन परि-
 सुद्धाजीवताय नेवत्तानुक्कंसेस्साम न परं वम्भेस्सामा’ ति एवं हि वो,
 भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सिया खो पन, भिक्खवे, तुम्हाकं एवमस्स –

‘हिरोत्तप्पेनम्ह समन्नागता, परिसुद्धो नो कायसमाचारो, परिसुद्धो वची-
समाचारो, परिसुद्धो मनोसमाचारो, परिसुद्धो आजीवो; अलमेत्तावता
कतमेत्तावता, अनुप्पत्तो नो सामञ्जत्थो, नत्थि नो किञ्चि उत्तरिं
करणीयं’ ति तावतकेनेव तुट्ठि आपज्जेय्याथ । आरोचयामि ... पे०...
सति उत्तरिं करणीये ।

R. 273

5

(६) इन्द्रियेषु गुत्तद्वारता

७. “किञ्च, भिक्खवे, उत्तरिं करणीयं ? ‘इन्द्रियेषु गुत्तद्वारा
भविस्साम; चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही नानुब्यञ्जनग्गाही
यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं, असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा
पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जिस्साम,
रक्खिस्साम चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जिस्साम । सोतेन सद्दं
सुत्वा ... पे०... घानेन गन्धं घायित्वा ... पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा
... पे०... कायेन फोट्ठब्बं फुसित्वा ... पे०... मनसा धम्मं विञ्जाय न
निमित्तग्गाही नानुब्यञ्जनग्गाही, यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं
विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं
तस्स संवराय पटिपज्जिस्साम, रक्खिस्साम मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं
आपज्जिस्सामा’ ति एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सिया खो पन,
भिक्खवे, तुम्हाकं एवमस्स — ‘हिरोत्तप्पेनम्ह समन्नागता, परिसुद्धो नो
कायसमाचारो, परिसुद्धो वचीसमाचारो, परिसुद्धो मनोसमाचारो, परि-
सुद्धो आजीवो, इन्द्रियेषुम्हा गुत्तद्वारा; अलमेत्तावता कतमेत्तावता,
अनुप्पत्तो नो सामञ्जत्थो, नत्थि नो किञ्चि उत्तरिं करणीयं’ ति
तावतकेनेव तुट्ठि आपज्जेय्याथ आरोचयामि ... पे० ... सति उत्तरिं
करणीये ।

10

15

B. 341

20

(७) भोजने मत्तञ्जुता

८. “किञ्च, भिक्खवे, उत्तरिं करणीयं ? ‘भोजने मत्तञ्जुतो
भविस्साम, पटिसङ्खा योनिसो आहारं आहरिस्साम, नेव दवाय न
मदाय न मण्डनाय न विभूसनाय यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया
यापनाय, विहिंसूपरतिया, ब्रह्मचरियानुग्गहाय, इति पुराणं च वेदनं
पटिहङ्गाम नवं च वेदनं न उप्पादेस्साम, यात्रा च नो भविस्सति, अन-
वज्जता च, फासु विहारो चा’ ति एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

25

सिया खो पन, भिक्खवे, तुम्हाकं एवमस्स — ‘हिरोत्तप्पेनम्ह समन्नागता, परिसुद्धो नो कायसमाचारो, परिसुद्धो वचीसमाचारो, परिसुद्धो मनो-समाचारो, परिसुद्धो आजीवो, इन्द्रियेसुम्ह गुत्तद्वारा, भोजने मत्त-ञ्जुनो; अलमेत्तावता कतमेत्तावता, अनुप्पत्तो नो सामञ्जत्थो, नत्थि नो किञ्चि उत्तरि करणीयं’ ति तावतकेनेव तुट्ठि आपज्जेय्याथ ।
 5 आरोचयामि ... पे०... सति उत्तरि करणीये ।

(८) जागरियं अनुयुत्ता

६. “किञ्च, भिक्खवे, उत्तरि करणीयं ? ‘जागरियं अनुयुत्ता भविस्साम, दिवसं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं
 R. 274 परिसोधेस्साम । रत्तिया पठमं यामं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणी-
 10 येहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेस्साम । रत्तिया मज्झिमं यामं दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेस्साम पादे पादं अच्चाधाय, सतो^१ सम्पजानो^१ उट्ठानसञ्जं मनसि करित्वा । रत्तिया पच्छिमं यामं पच्चुट्ठाय चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेस्सामा’ ति, एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सिया खो पन, भिक्खवे, तुम्हाकं एवमस्स —
 15 ‘हिरोत्तप्पेनम्ह समन्नागता, परिसुद्धो नो कायसमाचारो, परिसुद्धो वची-
 B. 342 समाचारो, परिसुद्धो मनोसमाचारो, परिसुद्धो आजीवो, इन्द्रियसुम्ह गुत्तद्वारा, भोजने मत्तञ्जुनो, जागरियं अनुयुत्ता; अलमेत्तावता कतमे-
 तावता, अनुप्पत्तो नो सामञ्जत्थो, नत्थि नो किञ्चि उत्तरि करणीयं ति, तावतकेनेव तुट्ठि आपज्जेय्याथ । आरोचयामि ...पे०... सति उत्तरि
 20 करणीये ।

(९) सतिसम्पजञ्जं

१०. “किञ्च, भिक्खवे, उत्तरि करणीयं ? ‘सतिसम्पजञ्जेन समन्नागता भविस्साम, अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी, आलो-
 किते विलोकिते सम्पजानकारी, समिञ्जिते पसारिते सम्पजानकारी, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी, असिते पीते खायिते सायिते
 25 सम्पजानकारी, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी’ ति, एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सिया खो पन, भिक्खवे, तुम्हाकं एवमस्स —

‘हिरोत्तप्पेनम्ह समन्नागता, परिसुद्धो नो कायसमाचारो, परिसुद्धो वची-
समाचारो, परिसुद्धो मनोसमाचारो, परिसुद्धो आजीवो, इन्द्रियेसुम्ह
गुत्तद्वारा, भोजने मत्तञ्जुनो, जागरियं अनुयुत्ता, सतिसम्पजञ्जेन
समन्नागता; अलमेत्तावता कतमेत्तावता, अनुप्पत्तो नो सामञ्जत्थो,
नत्थि नो किञ्चि उत्तरिं करणीयं ति तावत्केनेव तुट्ठि आपज्जेय्याथ । 5
आरोचयामि ... पे०... सति उत्तरिं करणीये ।

(१०) नीवरणप्पहानं

११. “किञ्च, भिक्खवे, उत्तरिं करणीयं ? इध, भिक्खवे,
भिक्खु विवित्तं सेनासनं भजति — अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरि-
गुहं सुसानं वनप्पत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । सो पच्छाभत्तं पिण्ड-
पातपटिकन्तो निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा, उज्जु कायं पणिधाय परि- 10
मुखं सति उपट्ठेत्वा । सो अभिज्झं लोके पहाय विगताभिज्झेन चेतसा
विहरति, अभिज्झाय चित्तं परिसोधेति; व्यापादपदोसं पहाय अब्या-
पन्नचित्तो विहरति सब्बपाणभूतहितानुकम्पी, व्यापादपदोसा चित्तं
परिसोधेति; थीनमिद्धं पहाय विगतथीनमिद्धो विहरति आलोकसञ्जी
सतो सम्पजानो, थीनमिद्धा चित्तं परिसोधेति; उद्धच्चकुक्कुच्चं पहाय 15
अनुद्धतो विहरति अज्झत्तं वूपसन्तचित्तो, उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं परि-
सोधेति; विचिकिच्छं पहाय तिण्णविचिकिच्छो विहरति अकथङ्कथी
कुसलेसु धम्मेषु, विचिकिच्छाय चित्तं परिसोधेति ।

R. 275

B. 343

१२. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो इणं आदाय कम्मन्ते पयो-
जेय्य । तस्स ते कम्मन्ता समिज्जेय्युं । सो यानि च पोराणानि इण- 20
मूलानि तानि च व्यन्तीकरेय्य, सिया चस्स उत्तरिं अवसिट्ठं दारभर-
णाय’ । तस्स एवमस्स — ‘अहं खो पुब्बे इणं आदाय कम्मन्ते पयोजेसि,
तस्स मे ते कम्मन्ता समिज्झिस्सु, सोहं यानि च पोराणानि इणमूलानि
तानि च व्यन्ती अकासि, अत्थि च मे उत्तरिं अवसिट्ठं दारभरणाया’
ति । सो ततोनिदानं लभेथ पामोज्जं^१, अधिगच्छेय्य सोमनस्सं । 25

१३. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो आबाधिको अस्स दुक्खितो
बाब्बहिलानो, भत्तं चस्स नच्छादेय्य, न चस्स काये बलमत्ता । सो
अपरेण समयेन तम्हा आबाधा मुच्चेय्य, भत्तं चस्स छादेय्य, सिया चस्स
काये बलमत्ता । तस्स एवमस्स — ‘अहं सो पुब्बे आबाधिको अहोसि

१. दारभरणाय — सी०, रो० । २. पामुज्जं — रो० ।

म० नि०—४३.

दुक्खितो बाब्बहगिलानो, भत्तं च मे नच्छादेसि, न च मे आसि काये बलमत्ता, सोम्हि एतरहि तम्हा आबाधा मुत्तो, भत्तं च मे छादेति, अत्थि च मे काये बलमत्ता' ति । सो ततोनिदानं लभेथ पामोज्जं, अधिगच्छेय्य सोमनस्सं ।

- 5 १४. "सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो बन्धनागारे बद्धो अस्स । सो अपरेन समयेन तम्हा बन्धना मुच्चेय्य सोत्थिना अब्बयेन', न चस्स किञ्चि' भोगानं वयो । तस्स एवमस्स — 'अहं खो पुब्बे बन्धनागारे बद्धो अहोसिं, सोम्हि एतरहि तम्हा बन्धना मुत्तो, सोत्थिना अब्बयेन, नत्थि च मे किञ्चि भोगानं वयो' ति । सो ततोनिदानं लभेथ पामोज्जं, अधिगच्छेय्य सोमनस्सं ।

B. 344

R. 276

- 15 १५. "सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो दासो अस्स अनत्ताधीनो पराधीनो न येनकामङ्गमो । सो अपरेन समयेन तम्हा दासव्या मुच्चेय्य अत्ताधीनो अपराधीनो भुजिस्सो येनकामङ्गमो । तस्स एवमस्स — 'अहं खो पुब्बे दासो अहोसिं अनत्ताधीनो पराधीनो न येनकामङ्गमो, सोम्हि एतरहि तम्हा दासव्या मुत्तो अत्ताधीनो अपराधीनो भुजिस्सो येनकामङ्गमो' ति । सो ततोनिदानं लभेथ पामोज्जं, अधिगच्छेय्य सोमनस्सं ।

- 20 १६. "सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो सधनो सभोगो कन्तारद्धानमगं पटिपज्जेय्य । सो अपरेन समयेन तम्हा कन्तारा नित्थरेय्य सोत्थिना अब्बयेन, न चस्स किञ्चि भोगानं वयो । तस्स एवमस्स — 'अहं खो पुब्बे सधनो सभोगो कन्तारद्धानमगं पटिपज्जि, सोम्हि एतरहि तम्हा कन्तारा नित्थिण्णो सोत्थिना अब्बयेन, नत्थि च मे किञ्चि भोगानं वयो' ति । सो ततोनिदानं लभेथ पामोज्जं, अधिगच्छेय्य सोमनस्सं ।

- 25 १७. "एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु यथा इणं यथा रोगं यथा बन्धनागारं यथा दासव्यं यथा कन्तारद्धानमगं, इमे पञ्च नीवरणे अप्पहीने अत्तनि समनुपस्सति । सेय्यथापि, भिक्खवे, आनण्यं यथा आरोग्यं यथा बन्धना मोक्खं यथा भुजिस्सं यथा खेमन्तभूमिं; एवमेव भिक्खु इमे पञ्च नीवरणे पहीने अत्तनि समनुपस्सति ।

(११) ज्ञानलाभो

१८. "सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विलेसे पञ्चाय

दुब्बलीकरणे, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि, सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो इममेव कायं विवेकजेन पीतिसुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिप्फरति, नास्स किञ्चि सव्बावतो कायस्स विवेकजेन पीतिसुखेन अप्फुटं होति । सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो नहापको^१ वा नहाप- 5 कन्तेवासी^२ वा कंसथाले नहानियचुण्णानि^३ आकिरित्वा उदकेन परिप्फोसकं परिप्फोसकं सन्नेय्य, सायं^४ नहानियपिण्डि स्नेहानुगता स्नेहपरेता सन्तरबाहिरा, फुटा^५ स्नेहेन न च पग्घरणी^६; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं विवेकजेन पीतिसुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिप्फरति, नास्स किञ्चि सव्बावतो कायस्स विवेकजेन पीति- 10 सुखेन अप्फुटं होति ।

१६. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो इममेव कायं समाधिजेन पीतिसुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिप्फरति, नास्स 15 किञ्चि सव्बावतो कायस्स समाधिजेन पीतिसुखेन अप्फुटं होति । सेय्यथापि, भिक्खवे, उदकरहदो उब्भिदोदको, तस्स नेवस्स पुरत्थिमाय दिसाय उदकस्स आयमुखं, न पच्छिमाय दिसाय उदकस्स आयमुखं, न उत्तराय दिसाय उदकस्स आयमुखं, न दक्खिणाय दिसाय उदकस्स आयमुखं, देवो च न कालेन कालं सम्माधारं अनुप्पवेच्छेय्य । अथ खो 20 तम्हा व उदकरहदा सीता, वारिधारा, उब्भिज्जित्वा तमेव उदकरहदं सीतेन वारिना अभिसन्देय्य परिसन्देय्य परिपूरेय्य परिप्फरेय्य, नास्स किञ्चि सव्बावतो उदकरहदस्स सीतेन वारिना अप्फुटं अस्स; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं समाधिजेन पीतिसुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिप्फरति, नास्स किञ्चि सव्बावतो कायस्स 25 समाधिजेन पीतिसुखेन अप्फुटं होति ।

२०. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति, सतो च सम्पजानो, सुखं च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो इममेव कायं निप्पीतिकेन सुखेन अभि- 30

१. नहापको — म० । २. नहापकन्तेवासी — म० । ३. न्हानिय० — म० । ४. सास्स — सी०, रो० । ५. फुट्टा — स्या० । ६. पग्घरणी — म० ।

सन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिप्फरति, नास्स किञ्चि सव्वावतो
 कायस्स निप्पीतिकेन सुखेन अप्फुटं होति । सेय्यथापि, भिक्खवे, उप्प-
 लिनियं वा पदुमिनियं वा पुण्डरीकिनियं वा अप्पेकच्चानि उप्पलानि
 वा पदुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवड्ढानि उदका-
 5 नुगगतानि अन्तोनिमुग्गपोसीनि, तानि याव चग्गा याव च मूला सीतेन
 वारिना अभिसन्नानि परिसन्नानि परिपूरानि परिप्फुटानि, नास्स किञ्चि
 सव्वावतं उप्पलानं वा पदुमानं वा पुण्डरीकानं वा सीतेन वारिना
 अप्फुटं अस्स; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं निप्पीतिकेन
 सुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिप्फरति, नास्स किञ्चि
 10 सव्वावतो कायस्स निप्पीतिकेन सुखेन अप्फुटं होति ।

B. 346

२१. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स
 च पहाना, पुब्बे व सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा, अदुक्खमसुखं उपे-
 क्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो इममेव कायं
 परिसुद्धेन चेतसा परियोदातेन फरित्वा निसिन्नो होति, नास्स किञ्चि
 15 सव्वावतो कायस्स परिसुद्धेन चेतसा परियोदातेन अप्फुटं होति । सेय्य-
 थापि, भिक्खवे, पुरिसो ओदातेन वत्थेन ससीसं^१ पारुपित्वा^२ निसिन्नो
 अस्स, नास्स किञ्चि सव्वावतो कायस्स ओदातेन वत्थेन अप्फुटं^३ अस्स;
 एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं परिसुद्धेन चेतसा परियो-
 दातेन फरित्वा निसिन्नो होति, नास्स किञ्चि सव्वावतो कायस्स परि-
 20 सुद्धेन चेतसा परियोदातेन अप्फुटं होति ।

R. 278

(१२) पुब्बेनिवसानुत्साते

२२. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे
 विगतूपक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते पुब्बेनिवासानु-
 स्सतिज्जाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं
 अनुस्सरति, सेय्यथीदं – एकं पि जातिं, द्वे पि जातियो ... पे ० ... इति
 25 साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । सेय्यथापि,
 भिक्खवे, पुरिसो सकम्हा गामा अज्जं गामं गच्छेय्य^४, तम्हापि गामा
 अज्जं गामं गच्छेय्य, सो तम्हा गामा सकं येव गामं पच्चागच्छेय्य ।
 तस्स एवमस्स – ‘अहं खो सकम्हा गामा अमुं गामं अगच्छि^५, तत्र पि

१. सीसं – स्या० । २. पारुपेत्वा – म० । ३. अप्फुटं – सी०, रो० । ४. आगच्छेय्य –
 सी० । ५. आगच्छि – सी०, रो० ।

एवं अट्ठासि एवं निसीदि एवं अभासि एवं तुण्ही अहोसि; तम्हा पि गामा अमुं गामं अगच्छि, तत्र पि^१ एवं अट्ठासि एवं निसीदि एवं अभासि एवं तुण्ही अहोसि; सोम्हि तम्हा^२ गामा सकं येव गामं पच्चागतो' ति; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्य-
थीदं – एकं पि जातिं द्वे पि जातियो ... पे० ... इति साकारं सउद्देसं 5
अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति ।

(१३) सत्तानं चुतूपपातञ्जाणं

२३. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपविकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेञ्जपत्ते सत्तानं चुतूपपात-
ञ्जाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अति-
क्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने^३ हीने पणीते 10 B. 347
सुवण्णे दुवण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति ... पे०... सेय्य-
थापि, भिक्खवे, द्वे अगारा सद्दारा । तत्थ चक्खुमा पुरिसो मज्झे ठितो
पस्सेय्य मनुस्से गेहं पविसन्ते पि निक्खमन्ते पि, अनुचङ्कमन्ते^४ पि अनु-
विचरन्ते पि; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन
अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते 15
सुवण्णे दुवण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति ... पे०... ।

(१४) आसवखयञ्जाणं

२४. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपविकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेञ्जपत्ते आसवानं खय-
ञ्जाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो ‘इदं दुक्खं’ ति यथाभूतं पजानाति,
‘अयं दुक्खसमुदयो’ ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ ति 20
यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ ति यथाभूतं
पजानाति । ‘इमे आसवा’ ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवसमुदयो’
ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवनिरोधा’ ति यथाभूतं पजानाति,
‘अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा’ ति यथाभूतं पजानाति । तस्स एवं
जानतो एवं पस्सतो कामासवा पि चित्तं विमुच्चति, भवासवा पि चित्तं 25
विमुच्चति, अविज्जासवा पि चित्तं विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्त-
मिति आणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं,

१. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । २. तम्हा पि । ३. उप्पज्जमाने – सी० । ४. अनु-
सञ्चरन्ते – रो० ।

नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाति । सेय्यथापि, भिक्खवे, पण्डितसङ्घेपे उदकरहदो अच्छो विप्पसन्नो अनाविलो । तत्थ चक्खुमा पुरिसो तीरे ठितो पस्सेय्य सिप्पिसम्बुकं पि सक्खरकथलं' पि मच्छगुम्बं पि, चरन्तं पि तिट्ठन्तं पि । तस्स एवमस्स — 'अयं खो उदकरहदो अच्छो विप्पसन्नो अनाविलो । तन्निमे सिप्पिसम्बुका पि सक्खरकथला पि मच्छगुम्बा पि चरन्ति पि तिट्ठन्ति पि; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु 'इदं दुक्खं' ति यथाभूतं पजानाति ...पे०... नापरं इत्थत्ताया ति पजानाति ।

R. 280 5

§ २. कथं समणो होति

B. 348

२५. 'अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु 'समणो' इति पि 'ब्राह्मणो इति पि 'नहातको' इति पि 'वेदगू' इति पि 'सोत्तियो' इति पि 10 'अरियो' इति पि 'अरहं' इति पि । कथं च, भिक्खवे, भिक्खु समणो होति ? समितास्स होन्ति पापका अकुसला धम्मा, सङ्किलेसिका पोणोभविका^१, सदरा दुक्खविपाका, आर्याति जातिजरामरणिया । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु समणो होति ।

§ ३. कथं ब्राह्मणो होति

२६. "कथं च, भिक्खवे, भिक्खु ब्राह्मणो होति ? बाहितास्स होन्ति 15 पापका अकुसला धम्मा, सङ्किलेसिका पोणोभविका, सदरा दुक्खविपाका, आर्याति जातिजरामरणिया । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु ब्राह्मणो होति ।

§ ४. कथं नहातको होति

२७. "कथं च, भिक्खवं, भिक्खु नहातको होति ? नहातास्स होन्ति पापका अकुसला धम्मा, सङ्किलेसिका पोणोभविका, सदरा दुक्ख- 20 विपाका, आर्याति जरामरणिया । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु नहातको^२ होति ।

§ ५. कथं वेदगू होति

२८. "कथं च, भिक्खवे, भिक्खु वेदगू होति ? विदितास्स होन्ति पापका अकुसला धम्मा, सङ्किलेसिका पोणोभविका, सदरा दुक्ख- विपाका, आर्याति जातिजरामरणिया । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु वेदगू होति ।

१. सक्खरकठलं — सी०, रो० । २. न्हातको — म० । ३. अरहा — स्या० । ४. पोणोभविका — म०, स्या० ।

§ ६. कथं सोत्तियो होति

२९. “कथं च, भिक्खवे, भिक्खु सोत्तियो होति ? निस्सुतास्स होन्ति पापका अकुसला धम्मा, सङ्किलेसिका पोणोभविका, सदरा दुक्खविपाका, आर्यातिं जातिजरामरणिया । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सोत्तियो होति ।

§ ७. कथं अरियो होति

३०. “कथं च, भिक्खवे, भिक्खु अरियो होति ? आरकास्स 5 होन्ति पापका अकुसला धम्मा, सङ्किलेसिका पोणोभविका, सदरा दुक्खविपाका, आर्यातिं जातिजरामरणिया । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु अरियो होति ।

§ ८ कथं अरहं होति

३१. “कथं च, भिक्खवे, भिक्खु अरहं होति ? आरकास्स 10 होन्ति पापका अकुसला धम्मा, सङ्किलेसिका पोणोभविका, सदरा दुक्खविपाका, आर्यातिं जातिजरामरणिया । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु अरहं होती” ति ।

३२. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

४०. चूळअस्सपुरसुत्तं

§ १. का समणसामीचिप्पटिपदा न होति

B. 349,
R. 281

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा अङ्गेसु विहरति अस्सपुरं
नाम अङ्गानं निगमो । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”
ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच—
“समणा समणा ति वो, भिक्खवे, जनो सञ्जानाति । तुम्हे च पन ‘के
5 तुम्हे’ ति पुट्ठा समाना ‘समणाम्हा’ ति पटिजानाथ । तेसं वो, भिक्खवे,
एवं समञ्जानं सतं एवं पटिञ्जानं सतं — ‘या समणसामीचिप्पटिपदा
तं पटिपज्जिस्साम; एवं नो अयं अम्हाकं समञ्जा च सच्चा भवि-
स्सति पटिञ्जा च भूता; येसं च मयं चीवरपिण्डपातसेनासन-
गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारं परिभुञ्जाम तेसं ते कारा अम्हेसु मह-
10 प्फला भविस्सन्ति महानिसंसा; अम्हाकं चेवायं पब्बज्जा अवञ्जा
भविस्सति सफला सउद्रया’ ति एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

२. “कथं च, भिक्खवे, भिक्खु न’ समणसामीचिप्पटिपद’ पटि-
पन्नो होति ? यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुनो अभिज्झालुस्स अभिज्झा
अप्पहीना होति, ब्यापन्नचित्तस्स ब्यापादो अप्पहीनो होति, कोधनस्स
15 कोधो अप्पहीनो होति, उपनाहिस्स उपनाहो अप्पहीनो होति, मक्खिस्स
मक्खो अप्पहीनो होति, पळासिस्स पळासो अप्पहीनो होति, इस्सुकिस्स
इस्सा अप्पहीना होति, मच्छरिस्स मच्छरियं अप्पहीनं होति, सठस्स
साठेय्यं अप्पहीनं होति, मायाविस्स माया अप्पहीना होति, पापिच्छस्स
पापिका इच्छा अप्पहीना होति, मिच्छादिट्ठिकस्स मिच्छादिट्ठि अप्प-
20 हीना होति — इमेसं खो अहं, भिक्खवे, समणमलानं समणदोसानं समण-
कसटानं^१ आपायिकानं ठानानं दुग्गतिवेदनियानं अप्पहाना ‘न समण-
सामीचिप्पटिपदं पटिपन्नो’ ति वदामि^२ । सेय्यथापि, भिक्खवे, मतजं^३
नाम आवुधजातं उभतोधारं पीतनिसितं । तदस्स सङ्घाटिया सम्पास्तं
सम्पलिवेठितं^४ । तथूपमाहं, भिक्खवे, इमस्स भिक्खुनो पब्बज्जं वदामि ।

२५ ३. “नाहं, भिक्खवे, सङ्घाटिकस्स सङ्घाटिधारणमत्तेन सामञ्जं

१ - १. सामीचिपटिपदं - स्या० । २. समणकसावानं - स्या० । ३. न वदामि -
स्या० । ४. मटजं - रो०, सी० । ५. सम्पलिवेधितं - स्या० ।

वदामि । नाहं, भिक्खवे, अचेलकस्स अचेलकमत्तेन सामञ्जं वदामि ।
 नाहं, भिक्खवे, रजोजल्लिकस्स रजोजल्लिकमत्तेन ... नाहं, भिक्खवे, B. 350
 उदकोरोहकस्स उदकोरोहणमत्तेन^१ ... नाहं, भिक्खवे, रुक्खमूलिकस्स R. 282
 रुक्खमूलिकमत्तेन ... नाहं, भिक्खवे, अब्भोकासिकस्स अब्भोकासिक-
 मत्तेन ... नाहं, भिक्खवे, उब्भट्टकस्स^२ उब्भट्टकमत्तेन ... नाहं, भिक्खवे, 5
 परियायभत्तिकस्स परियायभत्तिकमत्तेन ... नाहं, भिक्खवे, मन्तज्झाय-
 कस्स^३ मन्तज्झायकमत्तेन ... नाहं, भिक्खवे, जटिलकस्स जटाधारण-
 मत्तेन सामञ्जं वदामि ।

४. “सङ्घाटिकस्स चे, भिक्खवे, सङ्घाटिधारणमत्तेन अभि-
 ज्झालुस्स अभिज्झा पहीयेथ, व्यापन्नचित्तस्स व्यापादो पहीयेथ, कोध- 10
 नस्स कोधो ... उपनाहिस्स उपनाहो ... मक्खिस्स मक्खो ... पळासिस्स
 पळासो ... इस्सुकिस्स इस्सा ... मच्छरिस्स मच्छरियं ... सठस्स साठेय्यं
 ... मायाविस्स माया ... पापिच्छस्स पापिका इच्छा ... मिच्छादिट्ठिकस्स
 मिच्छादिट्ठि^४ पहीयेथ, तमेनं मित्तामच्चा जातिसालोहिता जातमेव नं
 सङ्घाटिकं करेय्युं^५, सङ्घाटिकत्तमेव समादपेय्युं — ‘एहि त्वं, भद्रमुख, 15
 सङ्घाटिको होहि, सङ्घाटिकस्स ते सतो सङ्घाटिधारणमत्तेन अभिज्झा-
 लुस्स अभिज्झा पहीयिस्सति, व्यापन्नचित्तस्स व्यापादो पहीयिस्सति
 ... पे०... मिच्छादिट्ठिकस्स मिच्छादिट्ठि पहीयिस्सती’ ति । यस्मा च
 खो अहं, भिक्खवे, सङ्घाटिकं पि इधेकच्चं पस्सामि अभिज्झालुं व्यापन्न-
 चित्तं कोधनं उपनाहिं मक्खि पळासिं इस्सुकि मच्छरिं सठं मायावि 20
 पापिच्छं मिच्छादिट्ठि, तस्मा न सङ्घाटिकस्स सङ्घाटिधारणमत्तेन
 सामञ्जं वदामि ।

“अचेलकस्स चे, भिक्खवे ... पे० ... रजोजल्लिकस्स ... पे०...
 उदकोरोहकस्स ... पे० ... रुक्खमूलिकस्स ... पे० ... अब्भोकासिकस्स
 ... पे०... उब्भट्टकस्स ... पे०... परियायभत्तिकस्स ... पे०... मन्तज्झायकस्स 25
 ... पे०... जटिलकस्स चे, भिक्खवे, जटाधारणमत्तेन अभिज्झालुस्स
 अभिज्झा पहीयेथ, व्यापन्नचित्तस्स व्यापादो ... कोधनस्स कोधो ...
 उपनाहिस्स उपनाहो ... मक्खिस्स मक्खो ... पळासिस्स पळासो ... इस्सु-
 किस्स इस्सा ... मच्छरिस्स मच्छरियं ... सठस्स साठेय्यं ... मायाविस्स

१. उदकोरोहकमत्तेन — सी०, रो० । २. उब्भट्टकस्स — स्या० । ३. मन्तज्झायि-
 कस्स — स्या० । ४. करेय्युं — रो० ।

माया ... पापिच्छस्स पापिका इच्छा ... मिच्छादिट्टिकस्स मिच्छादिट्ठि पहीयेथ, तमेनं मित्तामच्चा आतिसालोहिता जातमेव नं जटिलकं करेय्युं, जटिलकत्तमेव समादपेय्युं — 'एहि त्वं, भद्रमुख, जटिलको होहि, जटिलकस्स ते सतो जटाधारणमत्तेन अभिज्झालुस्स अभिज्झा पही-
 R. 283 5 यिस्सति ब्यापन्नचित्तस्स ब्यापादो ... पे० ... मिच्छादिट्टिकस्स मिच्छा-
 दिट्ठि पहीयिस्सती' ति । यस्मा च खो अहं, भिक्खवे, जटिलकं पि इधे-
 कच्चं पस्सामि अभिज्झालुं ब्यापन्नचित्तं कोधनं उपनाहिं मक्खि पळासिं
 इस्सुकिं मच्छरिं सठं मायाविं पापिच्छं मिच्छादिट्ठि, तस्मा न जटिल-
 कस्स जटाधारणमत्तेन सामञ्जं वदामि ।

§ २. का समणसामीचिप्पटिपदा

10 ५. "कथं च, भिक्खवे, भिक्खु समणसामीचिप्पटिपदं पटिपन्नो
 होति ? यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुनो अभिज्झालुस्स अभिज्झा
 पहीना होति, ब्यापन्नचित्तस्स ब्यापादो पहीनो होति, कोधनस्स कोधो
 ... उपनाहिस्स उपनाहो ... मक्खिस्स मक्खो ... पळासिस्स पळासो ...
 इस्सुकिस्स इस्सा पहीना होति, मच्छरिस्स मच्छरियं पहीनं होति,
 15 सठस्स साठेय्यं पहीनं होति, मायाविस्स माया पहीना होति, पापिच्छस्स
 पापिका इच्छा पहीना होति, मिच्छादिट्टिकस्स मिच्छादिट्ठि पहीना
 होति — इमेसं खो अहं, भिक्खवे, समणमलानं समणदोसानं समण-
 कसटानं आपायिकानं ठानानं दुग्गतिवेदनियानं पहाना 'समणसामीचि-
 प्पटिपदं पटिपन्नो' ति वदामि । सो सब्बेहि इमेहि पापकेहि अकुस-
 20 लेहि धम्मेहि विसुद्धमत्तानं समनुपस्सति । तस्स सब्बेहि इमेहि पापकेहि
 B. 352 अकुसलेहि धम्मेहि विसुद्धमत्तानं समनुपस्सतो पामोज्जं जायति,
 पमुदितस्स पीति जायति, पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति, पसद्वकायो
 सुखं वेदेति, सुखिनो चित्तं समाधियति ।

६. "सो मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा।
 25 दुनियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थिं । इति उद्धमघो तिरियं सब्बधि सब्ब-
 त्ताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्प-
 माणेन अवरेण अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । करुणासहगतेन चेतसा
 ... पे०... मुदितासहगतेन चेतसा ... पे० ... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं

दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थि । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । सेय्यथापि, भिक्खवे, पोक्खरणी अच्छोदका^१ सातोदका सीतो-
 दका^२ सेतका सुपत्तिथा रमणीया । पुरत्थिमाय चे पि दिसाय^३ पुरिसो 5 R. 284
 आगच्छेय्य घम्माभित्तो घम्मपरेतो, किलन्तो तसितो पिपासितो ।
 सो तं पोक्खरणि आगम्म विनेय्य उदकपिपासं, विनेय्य घम्मपरिळाहं ।
 पच्छिमाय चे पि दिसाय पुरिसो आगच्छेय्य ... उत्तराय चे पि दिसाय
 पुरिसो आगच्छेय्य ... दक्खिणाय चे पि दिसाय पुरिसो आगच्छेय्य ...
 यतो कुतो चे पि नं पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभित्तो घम्मपरेतो, किलन्तो 10
 तसितो पिपासितो । सो तं पोक्खरणि आगम्म विनेय्य उदकपिपासं,
 विनेय्य घम्मपरिळाहं । एवमेव खो, भिक्खवे, खत्तियकुला चे पि अगा-
 रस्मा अनगारियं पब्बजितो होति, सो च तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं
 आगम्म, एवं मेत्तं करुणं मुदितं उपेक्खं भावेत्वा लभति अज्झत्तं वूप-
 समं । अज्झत्तं वूपसमा 'समणसामीचिप्पटिपदं पटिपन्नो' ति वदामि । 15
 ब्राह्मणकुला चे पि ... पे० ... वेस्सकुला चे पि ... पे० ... सुद्धकुला चे पि
 ...पे०... यस्मा कस्मा चे पि कुला अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो
 होति । सो च तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं आगम्म, एवं मेत्तं करुणं मुदितं
 उपेक्खं भावेत्वा लभति अज्झत्तं वूपसमं । अज्झत्तं वूपसमा 'समण-
 सामीचिप्पटिपदं पटिपन्नो' ति वदामि । 20

७. "खत्तियकुला चे पि अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति । B. 353
 सो च आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति दिट्ठेव धम्मे
 सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति । आसवानं खया
 समणो होति । ब्राह्मणकुला चे पि ... पे० ... वेस्सकुला ... पे० ... सुद्ध-
 कुला चे पि ... पे० ... यस्मा कस्मा चे पि कुला अगारस्मा अनगारियं 25
 पब्बजितो होति । सो च आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्जा-
 विमुत्ति दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति ।
 आसवानं खया समणो होती" ति^३ ।

१-१. अच्छोदिका सातोदिका सीतोदिका - सी० । २. रो० पोत्यके नत्थि । ३. ति
 वदामि - स्या० ।

८. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
अभिनन्दुं ति ।

महायमकवग्गो निट्ठितो चतुत्थो ।

तस्सुद्धानं

गिञ्जकसालवनं^१ परिहरितुं पञ्चावतो पुन सच्चकनिसेधो ।
मुखवण्णपसीदनतापिन्दो केवट्ठअस्सपुरजटिलेन^१ ॥

—:०:—

१-१. एत्थ सी० पोत्थके अयं पाठो दिस्सति —

गिञ्जकसालवनं परिहरितुं पञ्चावतो सच्चकनिसंभो ।
मुखवण्णपसीदनादिना निट्ठकेवट्ठ अस्सपुर जटिलेना ति ॥

४१. सालेय्यकसुत्तं

§ १. दुग्गतिमुगतीनं हेतू

R.285,
B. 354

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं येन साला^१ नाम कोसलानं ब्राह्मणगामो तदवसरि । अस्सोसुं खो सालेय्यका ब्राह्मणगहपतिका— “समणो खलु, भो, गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पब्बजितो कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं सालं अनुप्पत्तो । तं खो पन भवन्तं गोतमं एवं- 5 कल्याणो कित्तिसद्दो अब्भुगतो — ‘इति पि सो भगवा अरहं, सम्मा- सम्बुद्धो, विज्जाचरणसम्पन्नो, सुगतो, लोकविदू, अनुत्तरो, पुरिसदम्म- सारथि, सत्था देवमनुस्सानं, बुद्धो भगवा । सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणि पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा पवेदेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसान- 10 कल्याणं सात्थं सब्बज्जनं; केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पका- सेति’ । साधु खो पन तथारूपानं अरहतं दस्सनं होती” ति ।

२. अथ खो सालेय्यका ब्राह्मणगहपतिका येन भगवा तेनुपसङ्क- मिसु; उपसङ्कमित्वा अप्पेकच्चे भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसी- दिसु; अप्पेकच्चे भगवता सद्धिं सम्मोदिसु, सम्मोदनीयं कथं सारणीयं 15 वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु; अप्पेकच्चे येन भगवा तेनज्जळि पणामेत्वा एकमन्तं निसीदिसु; अप्पेकच्चे भगवतो सन्तिके नामगोत्तं सावेत्वा एकमन्तं निसीदिसु; अप्पेकच्चे तुण्हीभूता एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो सालेय्यका ब्राह्मणगहपतिका भगवन्तं एतदवोचुं— “को नु खो, भो गोतम, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चे सत्ता कायस्स 20 भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति ? को पन, भो गोतम, हेतु; को पच्चयो, येन मिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ती” ति ?

§ २. अधम्मचरियाय दुग्गति

३. “अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु खो, सहपत्तयो, एवमिधे-

B. 355

R. 286

कच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुर्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति । धम्मचरिया-समचरियाहेतु खो, गहपतयो, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ती” ति ।

“न खो मयं इमस्स भोतो गोतमस्स सङ्घित्तेन भासितस्स, 5 वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, वित्थारेन अत्थं आजानाम । साधु नो भवं गोतमो तथा धम्मं देसेतु, यथा मयं इमस्स भोतो गोतमस्स सङ्घित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, वित्थारेन अत्थं आजाने-य्यामा” ति ।

“तेन हि, गहपतयो, सुणाय, साधुकं मनसि करोथ, भासि- 10 स्सामी” ति ।

“एवं, भो” ति खो सालेय्यका ब्राह्मणगहपतिका भगवतो पच्च-त्तोसुं । भगवा एतदवोच —

४. “तिविधं खो, गहपतयो, कायेन अधम्मचरिया-विसम-चरिया होति, चतुब्बिधं वाचाय अधम्मचरिया-विसमचरिया होति, 15 तिविधं मनसा अधम्मचरिया-विसमचरिया होति ।

“कथं च, गहपतयो, तिविधं कायेन अधम्मचरिया-विसमचरिया होति ? इध, गहपतयो, एकच्चो पाणातिपाती होति, लुद्धो लोहितपाणि हतप्पहते^१ निविट्ठो अदयापन्नो^२ पाणभूतेसु^३ । अदिन्नादायी खो पन होति, यं तं परस्स परवित्तूपकरणं, गामगतं वा अरञ्जगतं वा, तं^४ अदिन्नं थेय्य- 20 सङ्घातं आदाता होति । कामेसुमिच्छाचारो खो पन होति । या ता मातुरक्खिता पितुरक्खिता मातापितुरक्खिता, भातुरक्खिता भगि-निरक्खिता, जातिरक्खिता गोत्तरक्खिता^५ धम्मरक्खिता^६, सस्सामिका सपरिदण्डा, अन्तमसो मालागुळपरिक्खिता पि, तथारूपासु चारित्तं आपज्जिता होति । एवं खो, गहपतयो, तिविधं कायेन अधम्मचरिया- 25 विसमचरिया होति ।

“कथं च, गहपतयो, चतुब्बिधं वाचाय अधम्मचरिया-विसम-चरिया होति ? इध, गहपतयो, एकच्चो मुसावादी होति सभागतो^७ वा परिसगतो^८ वा, जातिमज्झगतो वा पूगमेज्झगतो वा राजकुलमज्झगतो

१. हतपहते — सी०, रो० । २. अलज्जी अदयापन्नो — स्या० । ३. सन्नपाणभूतेसु — स्या० । ४. सी० पोत्थके नत्थि । ५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ६. सभागतो — स्या० । ७. परिसगतो — सी०, रो०; परिसगतो — स्या० ।

B. 356

वा, अभिनीतो सखिपुटो — 'एहम्भो' पुरिस, यं जानासि तं वदेही' ति,
 सो अजानं वा आह — 'जानामी' ति, जानं वा आह — 'न जानामी' ति,
 अपस्सं वा आह — 'पस्सामी' ति, पस्सं वा आह — 'न पस्सामी' ति । इति
 अत्तहेतु वा परहेतु वा आमिसकिञ्चिक्खहेतु वा सम्पजानमुसा भासिता
 होति । पिसुणवाचो^१ खो पन होति । इतो सुत्वा अमुत्र अक्खाता इमेसं^२
 भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय । इति समग्गानं
 वा भेत्ता, भिन्नानं वा अनुप्पदाता, वग्गारामो वग्गरतो वग्गनन्दी, वग्ग-
 करणि वाचं भासिता होति । फरुसवाचो^३ खो पन होति । या सा वाचा
 अण्डका^४ कक्कसा परकट्टका पराभिसज्जनी कोधंआमन्ता असमाधि-
 संवत्तनिका, तथारूपि वाचं भासिता होति । सम्फप्पलापी खो पन^५
 होति । अकालवादी अभूतवादी अनत्थवादी अधम्मवादी अविनयवादी ।
 अनिधानवति वाचं भासिता होति^६ अकालेन अनपदेसं अपरियन्तवति
 अनत्थसंहितं । एवं खो, गहपतयो, चतुब्बिधं वाचाय अधम्मचरिया
 विसमचरिया होति ।

R. 287

10

“कथं च, गहपतयो, तिविधं मनसा अधम्मचरिया-विसमचरिया^७
 होति ? इध, गहपतयो, एकच्चो अभिज्झालु होति, यं तं परस्स पर-
 वित्तूपकरणं तं अभिज्झाता^८ होति — 'अहो, वत यं परस्स तं ममस्सा'
 ति । व्यापन्नचित्तो खो पन होति पटुट्ठमनसङ्कप्पो — 'इमे सत्ता हज्जन्तु
 वा वज्जन्तु वा उच्छिज्जन्तु वा विनस्सन्तु^९ वा मा वा अहेसुं इति वा ति'
 मिच्छादिट्ठिको^{१०} खो पन होति विपरीतदस्सनो — 'नत्थि दिन्नं नत्थि दिट्ठं^{११}
 नत्थि हुतं, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, नत्थि अयं
 लोको नत्थि परो लोको, नत्थि माता नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओप-
 पातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मण। सम्मग्गता सम्भापटिपन्ना ये इमं च
 लोकं परं च लोकं सयं अभिज्झा सच्छिक्कत्वा पवेदेन्ती' ति । एवं खो,
 गहपतयो, तिविधं मनसा अधम्मचरिया विसमचरिया होति ।

B. 357

25

एवं अधम्मचरिया विसमचरिया हेतु खो, गहपतयो, एवमिधे-
 कच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं
 उपपज्जन्ति ।

१. एवं भो — रो० । २. पिसुणावाचो — सी०, रो० । ३. फरुसावाचो — सी०, रो० ।

४. कण्डका — म० । ५. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ६. अभिज्झाता — सी० । ७. स्या०
 पोत्यके नत्थि । ८. मा अहेसुं ति — म० । ९. मिच्छादिट्ठि — सी०, रो० ।

§ ३. धम्मचरियाय सुगति

५. “तिविधं खो, गहपतयो, कायेन धम्मचरिया समचरिया होति, चतुब्बिधं वाचाय धम्मचरिया समचरिया होति, तिविधं मनसा धम्मचरिया समचरिया होति ।

“कथं च, गहपतयो, तिविधं कायेन धम्मचरिया समचरिया होति ? इध, गहपतयो, एकच्चो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति, निहितदण्डो निहितसत्थो लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति । अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति, यं तं परस्स परवित्तूपकरणं, गामगतं वा अरञ्जगतं वा, तं नादिन्नं थेय्यसङ्घातं आदाता होति । कामेसुमिच्छाचारं पहाय कामेसु-
 10 मिच्छाचारा पटिविरतो होति । या ता मातुरक्खिता पितुरक्खिता मातापितुरक्खिता, भातुरक्खिता भगिनिरक्खिता, जातिरक्खिता गोत्तरक्खिता धम्मरक्खिता, सस्सामिका सपरिदण्डा, अन्तमसो माला-
 गुळपरिक्खिता पि, तथारूपासु न चारित्तं आपज्जिता होति । एवं खो, गहपतयो, तिविधं कायेन धम्मचरिया समचरिया होति ।

R. 288

15 “कथं च, गहपतयो चतुब्बिधं वाचाय धम्मचरिया समचरिया होति ? इध, गहपतयो, एकच्चो मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो होति, सभागतो वा परिसागतो वा, जातिमज्झगतो वा पूगमज्झगतो वा राजकुलमज्झगतो वा, अभिनीतो सक्खिपुट्टो—‘एहम्भो पुरिस, यं जानासि तं वदेही’ ति, सो अजानं वा आह—‘न जानामी’ ति, जानं वा
 B. 358 20 आह—‘जानामी’ ति, अपस्सं वा आह—‘न पस्सामी’ ति, पस्सं वा आह—‘पस्सामी’ ति । इति अत्तहेतु वा परहेतु वा आमिसकिञ्चिक्ख-
 हेतु वा न सम्पजानमुसा भासिता होति । पिसुनं वाचं पहाय पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, इतो सुत्वा न अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा न इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय । इति भिन्नानं
 25 वा सन्धाता, सहितानं वा अनुप्पदाता, समगारामो समग्गरतो समग-
 नन्दी, समगकरणिं वाचं भासिता होति । फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति, या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनीया हृदय-
 ज्जमा पोरी बहुजनकन्ता बहुजनमनापा—तथारूपि वाचं भासिता होति । सम्फप्पलापं पहाय सम्फप्पलापा पटिविरतो होति कालवादी भूत-
 30 वादी अत्थवादी धम्मवादी विनयवादी, निधानवर्ति वाचं भासिता होति

कालेन सापदेसं परियन्तवतिं अत्थसंहितं । एवं खो, गहपतयो, चतु-
बिबधं वाचाय धम्मचरिया समचरिया होति ।

“कथं च, गहपतयो, तिविधं मनसा धम्मचरिया-समचरिया
होति ? इध, गहपतयो, एकच्चो अनभिज्झालु होति, यं तं परस्स पर-
वित्तूपकरणं तं नाभिज्झाता होति — ‘अहो वत यं परस्स तं ममस्सा’ 5
ति । अब्ब्यापन्नचित्तो खो पन होति अप्पदुट्ठमनसङ्कप्पो — ‘इमे सत्ता
अवेरा अब्ब्याबज्झा अनीवा सुखी अत्तानं परिहन्तू’ ति । सम्मादिट्ठिको
खो पन होति अविपरीतदस्सनो — ‘अत्थि दिन्नं अत्थि यिट्ठं अत्थि हुतं,
अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, अत्थि अयं लोको अत्थि
परो लोको, अत्थि माता अत्थि पिता, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि 10
लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना ये इमं च लोकं परं च
लोकं सयं अभिज्झा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती’ ति । एवं खो गहपतयो
तिविधं मनसा धम्मचरिया समचरिया होति ।

एवं धम्मचरियासमचरियाहेतु खो, गहपतयो, एवमिधेकच्चे
सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । 15

§ ४. धम्मचारी यथाकङ्क्षितं उपपज्जेय्य

६. “आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी — ‘अहो
वताहं कायस्स भेदा परं मरणा खत्तियमहासालानं सहव्यतं उपपज्जेय्य’
ति, ठानं खो पनेतं विज्जति यं सो कायस्स भेदा परं मरणा खत्तिय-
महासालानं सहव्यतं उपपज्जेय्य । तं किस्स हेतु ? तथा हि सो धम्म-
चारी समचारी । आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी — 20
‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा ब्राह्मणमहासालानं’... पे०... गह-
पतिमहासालानं सहव्यतं^१ उपपज्जेय्य’ ति, ठानं खो पनेतं विज्जति
यं सो कायस्स भेदा परं मरणा गहपतिमहासालानं सहव्यतं उपपज्जेय्य ।
तं किस्स हेतु ? तथा हि सो धम्मचारी समचारी ।

“आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी — ‘अहो वताहं 25
कायस्स भेदा परं मरणा चातुमहाराजिकानं^३ देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्य’
ति, ठानं खो पनेतं विज्जति यं सो कायस्स भेदा परं मरणा चातु-
महाराजिकानं देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्य । तं किस्स हेतु ? तथा हि

B. 359,
R. 289

१. ० महासाळानं — सी० । २. सहव्यतं — सी० । ३. चातुम्महाराजिकानं — सी०,
स्या०, रो० ।

सो धम्मचारी समचारी । आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी सम-
चारी — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा तावतिसानं देवानं
... पे०... यामानं देवानं ... पे०... तुसितानं देवानं ... पे०... निम्मान-
रतीनं देवानं ... पे०... परनिम्मितवसवत्तीनं देवानं ... पे०... ब्रह्मकायिकानं
5 देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्यं’ ति, ठानं खो पनेतं विज्जति यं सो कायस्स
भेदा परं मरणा ब्रह्मकायिकानं देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्य । तं किस्स
हेतु ? तथा हि सो धम्मचारी समचारी ।

“आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी — ‘अहो वताहं
कायस्स भेदा परं मरणा आभानं देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्यं’ ति, ठानं
10 खो पनेतं विज्जति यं सो कायस्स भेदा परं मरणा आभानं देवानं सहव्यतं
उपपज्जेय्य । तं किस्स हेतु ? तथा हि सो धम्मचारी समचारी । आक-
ङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा
परं मरणा परित्ताभानं देवानं ... पे०... अप्पमाणाभानं देवानं ... पे०...
आभस्सरानं देवानं ... पे०...’ परित्तसुभानं देवानं ... पे० ... अप्पमाण-
15 सुभानं देवानं ... पे० ... सुभकिण्हानं^१ देवानं ... पे० ... वेहप्फलानं
देवानं ... पे०... अविहानं देवानं ... पे०... अतप्पानं देवानं ... पे०...
सुदस्सानं देवानं ... पे०... सुदस्सीनं देवानं ... पे०... अकनिट्ठानं^२ देवानं
... पे०... आकासानञ्जायतनूपगानं देवानं ... पे०... विज्जाणञ्जाय-
तनूपगानं ... पे०... आकिञ्चञ्जायतनूपगानं देवानं ... पे०... नेवसञ्जा-
20 नासञ्जायतनूपगानं देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्यं’ ति, ठानं खो पनेतं
विज्जति यं सो कायस्स भेदा परं मरणा नेवसञ्जानासञ्जाय-
तनूपगानं देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्य । तं किस्स हेतु ? तथा हि सो
धम्मचारी समचारी ।

“आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी— ‘अहो वताहं
25 आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति दिट्ठेव धम्मे सयं
अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरेय्यं’ ति, ठानं खो पनेतं
विज्जति यं सो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति
दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरेय्य । तं किस्स
हेतु ? तथा हि सो धम्मचारी समचारी ” ति ।

१. सुभानं देवानं ... इति ग्रंथिकोपठो रो० पोत्थके दिस्सति । २. सुभकिण्हानं -
स्या०; सुभकिण्णकानं - सी०; सुभकिण्णानं - रो० । ३. अकनिट्ठकानं - सी०, स्या० ।

§ ५. सालेय्यकब्राह्मणानं सरणगमनं

७. एवं वुत्ते, सालेय्यका ब्राह्मणगहपतिका भगवन्तं एतदवोचुं —
 “अभिवक्कन्तं, भो गोतम, अभिवक्कन्तं, भो गोतम ! सेय्यथापि, भो
 गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूब्हस्स वा
 मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य, चक्खुमन्तो रूपानि
 दक्खन्ती ति; एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । 5
 एते मयं भवन्तं^१ गोतमं सरणं गच्छाम धम्मं च भिक्खुसङ्घं च । उपासके
 नो भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं^२ सरणं गते” ति ।

R. 290

--:८:-

१. भगवन्तं — सी० । २. पाणुपेते — सी०, स्या०, रो० ।

ञ्जकसुत्तं

१. दुग्गतिमुगतीनं हेतू

B. 361

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन वेरञ्जका ब्राह्मण-
गहपतिका सावत्थियं पटिवसन्ति केनचिदेव करणीयेन । अस्सोसुं खो
ब्राह्मणगहपतिका — “समणो खलु, भो, गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला
5 पब्बजितो सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तं
खो पन भवन्तं गोतमं एवंकल्याणो कित्तिसद्दो अब्भुग्गतो — ‘इति पि सो
भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो
पुरिसदम्मसारथि, सत्था देवमनुस्सानं, बुद्धो भगवा । सो इमं लोकं सदेवकं
समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणि पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिञ्जा
10 सच्छिकत्वा पवेदेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परि-
योसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं; केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं
पकासेति’ । साधु खो पन तथारूपानं अरहतं दस्सनं होती” ति ।

R. 291

२. अथ खो वेरञ्जका ब्राह्मणगहपतिका येन भगवा तेनुपसङ्क-
मिसु; उपसङ्कमित्वा अप्पेकच्चे भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसी-
15 दिसु; अप्पेकच्चे भगवता सद्धिं सम्मोदिसु, सम्मोदनियं कथं सारणीयं
वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु; अप्पेकच्चे येन भगवा तेनञ्जलिं
पणामेत्वा एकमन्तं निसीदिसु; अप्पेकच्चे भगवतो सन्तिके नामगोत्तं
सावेत्वा एकमन्तं निसीदिसु; अप्पेकच्चे तुण्हीभूता एकमन्तं निसी-
दिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो वेरञ्जका ब्राह्मणगहपतिका भगवन्तं
20 एतदवोचुं — “को नु खो, भो गोतम, हेतु, को पच्चयो यनमिधेकच्चे
सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उप-
पज्जन्ति ? को पन, भो गोतम, हेतु, को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता
कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ती” ति ?

१. अधम्मचरियाय दुग्गति

23

३. “अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु खो, गहपतयो, एवमिधे-
कच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं

उपपज्जन्ति । धम्मचरियासमचरियाहेतु खो, गहपतयो, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जन्ती” ति ।

“न खो मयं इमस्स भोतो गोतमस्स सङ्घित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, वित्थारेन अत्थं आजानाम । साधु नो भवं गोतमो तथा धम्मं देसेतु यथा मयं इमस्स भोतो गोतमस्स सङ्घित्तेन 5 भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, वित्थारेन अत्थं आजानेय्यामा” ति ।

B. 362

“तेन हि, गहपतयो, सुणाथ साधुकं मनसि करोथ, भासि-स्सामी” ति ।

“एवं भो” ति खो वेरञ्जका ब्राह्मणगहपतिका भगवतो पच्च- 10 स्सोसुं । भगवा एतदवोच —

४. “तिविधं खो, गहपतयो, कायेन अधम्मचारी विसमचारी होति, चतुब्बिधं वाचाय अधम्मचारी विसमचारी होति, तिविधं मनसा अधम्मचारी विसमचारी होति ।

“कथं च, गहपतयो, तिविधं कायेन अधम्मचारी विसमचारी 15 होति ? इध, गहपतयो, एकच्चो पाणातिपाती होति ... पे० ... अदिन्ना-दायी होति ... पे० ... कामेसु मिच्छाचारी होति ... पे० ... तथारूपासु चारित्तं आपज्जिता होति । एवं खो, गहपतयो, तिविधं कायेन अधम्म-चारी विसमचारी होति ।

“कथं च, गहपतयो, चतुब्बिधं वाचाय अधम्मचारी विसमचारी 20 होति ? इध, गहपतयो, एकच्चो मुसावादी होति ... पे० ... पिसुणवाचो खो पन होति ... पे० ... फरुसवाचो खो पन होति ... पे० ... सम्फप्पलापी खो पन होति ... पे० ... एवं खो, गहपतयो, चतुब्बिधं वाचाय अधम्म-चारी विसमचारी होति ।

“कथं च, गहपतयो, तिविधं मनसा अधम्मचारी विसमचारी 25 होति ? इध गहपतयो एकच्चो अभिज्झालु होति ... पे० ... व्यापन्नचित्तो खो पन होति ... पे० ... मिच्छादिट्ठिको खो पन होति ... पे० ... नत्थियिट्ठं ... पे० ... सच्छिक्त्वा पवेदेन्ती ति । एवं खो, गहपतयो, तिविधं मनसा अधम्मचारी विसमचारी होति ।

“एवं अधम्मचारियाविसमचरियाहेतु खो, गहपतयो, एव- 30

मिधे कच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं
निरयं उपपज्जन्ति ।

§ ३. धम्मचरियाय सुगति

B. 363

५. तिविधं खो, गहपतयो, कायेन धम्मचारी समचारी होति,
चतुब्बिधं वाचाय धम्मचारी समचारी होति, तिविधं मनसा धम्मचारी
5 समचारी होति ।

“कथं च गहपतयो तिविधं कायेन धम्मचारी समचारी होति ?
इध, गहपतयो, एकच्चो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो
होति ... पे० ... अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति ... पे० ...
कामेसुमिच्छाचारं पहाय ... पे० ... तथारूपासु न चारित्तं आपज्जिता
10 होति । एवं खो, गहपतयो, तिविधं कायेन धम्मचारी समचारी होति ।

“कथं च, गहपतयो, चतुब्बिधं वाचाय धम्मचारी समचारी
होति ? इध, गहपतयो, एकच्चो मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो
होति ... पे० ... पिसुणं वाचं पहाय ... पे० ... फरुसं वाचं पहाय ... पे० ...
सम्फप्पलापं पहाय ... पे० ... कालेन सापदेसं परियन्तवति अत्थसंहितं ।
15 एवं खो, गहपतयो, चतुब्बिधं वाचाय धम्मचारी समचारी होति ।

“कथं च, गहपतयो, तिविधं मनसा धम्मचारी समचारी होति ?
इध, गहपतयो, एकच्चो अनभिज्जालु होति यं तं परस्स परवित्तूपकरणं
तं नाभिज्जाला^१ होति ... पे० ... अब्यापन्नचित्तो खो पन होति
... पे० ... सम्मादिट्ठिको खो पन होति ... पे० ... सच्छिक्त्वा पवेदेन्ती
20 ति । एवं खो, गहपतयो, तिविधं मनसा धम्मचारी समचारी होति ।

“एवं धम्मचरियासमचरियाहेतु खो, गहपतयो, एवमिधे-
कच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति ।

§ ४. धम्मचारी यथाकङ्क्षितं उपपज्जेय्य

B. 364

६. “आकङ्खेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी – ‘अहो
वताहं कायस्स भेदा परं मरणा खत्तियमहासालानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’
25 ति, ठानं खो पनेतं विज्जति यं सो कायस्स भेदा परं मरणा खत्तिय-
महासालानं सहब्यतं उपपज्जेय्य । तं किस्स हेतु ? तथा हि सो धम्म-
चारी समचारी ।

“आकल्लेय्य चे, गहपतयो, धम्मचारी समचारी अहो वताहं
कायस्स भेदा परं मरणा ब्राह्मणमहासालानं ... पे० ...समचारी ।

B. 365

“आकल्लेय्य चे गहपतयो धम्मचारी समचारी — ‘अहो वताहं
आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति दिट्ठेव धम्मे सयं
अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरेय्यं’ ति, ठानं खो पनेतं 5
विज्जति — ‘यं सो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति
दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरेय्य । तं
किस्स हेतु ? तथा हि सो धम्मचारी समचारी’ ति ।

§ ५. वेरञ्जकब्राह्मणानं सरणगमनं

७. एवं वुत्ते, वेरञ्जका ब्राह्मणगहपतिका भगवन्तं एतदवोचुं —
“अभिवक्कन्तं, भो गोतम, अभिवक्कन्तं भो गोतम ! सेय्यथापि, भो 10
गोतम, निक्कुजितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूब्हस्स वा
मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य, चक्खुमन्तो रूपानि
दक्खन्ती ति; एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो ।
एते मयं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छाम धम्मं च भिक्खुसङ्घं च । उपासके
नो भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गते” ति । 15

४३. महावेदल्लसुत्तं

§ १. कित्तावता दुप्पञ्जो पञ्जावा वा

R. 292

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डकस्स आरामे । अथ खो आयस्मा महाकोट्टिको^१ सायन्ह-
समयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्क-
मित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्धि सम्मोदि । सम्मोदनियं कथं सारणीयं
5 वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा महा-
कोट्टिको आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच -- “दुप्पञ्जो दुप्पञ्जो” ति,
B. 366 आवुसो, वुच्चति । कित्तावता नु खो, आवुसो, दुप्पञ्जो ति
वुच्चती” ति ?

“नप्पजानाति नप्पजानाती ति खो, आवुसो, तस्मा दुप्पञ्जो
10 ति वुच्चति । किञ्च नप्पजानाति ? इदं दुक्खं ति नप्पजानाति, अयं
दुक्खसमुदयो ति नप्पजानाति, अयं दुक्खनिरोधो ति नप्पजानाति, अयं
दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ति नप्पजानाति । नप्पजानाति नप्प-
जानाती ति खो, आवुसो, तस्मा दुप्पञ्जो ति वुच्चती” ति ।

२. “साधावुसो” ति खो आयस्मा महाकोट्टिको आयस्मतो
15 सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं
उत्तरि पञ्हं अपुच्छि^२ -- “पञ्जावा पञ्जावा ति, आवुसो, वुच्चति ।
कित्तावता नु खो, आवुसो, पञ्जावा ति वुच्चती” ति ?

“पजानाति पजानाती ति खो, आवुसो, तस्मा पञ्जावा ति
वुच्चति । किञ्च पजानाति ? इदं दुक्खं ति पजानाति, अयं दुक्खसमु-
20 दयो ति पजानाति, अयं दुक्खनिरोधो ति पजानाति, अयं दुक्खनिरोध-
गामिनी पटिपदा ति पजानाति । पजानाति पजानाती ति खो, आवुसो,
तस्मा पञ्जावा ति वुच्चती” ति ।

§ २. वेदनासञ्जाविञ्जाणानं नानाकरणं

“विञ्जाणं विञ्जाणं” ति, आवुसो, वुच्चति । कित्तावता
नु खो, आवुसो, विञ्जाणं ति वुच्चती” ति ?

“विजानाति विजानातीति खो, आवुसो, तस्मा विञ्ज्ञाणं ति वुच्चति । किञ्च विजानाति ? सुखं ति पि विजानाति, दुक्खं ति पि विजानाति, अदुक्खमसुखं ति पि विजानाति; विजानाति विजानातीति खो, आवुसो, तस्मा विञ्ज्ञाणं ति वुच्चती” ति ।

“या चावुसो, पञ्जा यं च विञ्ज्ञाणं — इमे धम्मा संसट्ठा ८ उदाहु विसंसट्ठा ? लब्भा च पनिमेसं धम्मानं विनिब्भुजित्वा विनिब्भुजित्वा नानाकरणं पञ्जापेतुं” ति ?

“या चावुसो, पञ्जा यं च विञ्ज्ञाणं — इमे धम्मा संसट्ठा, नो विसंसट्ठा । न च लब्भा इमेसं धम्मानं विनिब्भुजित्वा विनिब्भुजित्वा नानाकरणं पञ्जापेतुं । यं हावुसो, पजानाति तं विजानाति, यं विजानाति तं पजानाति । तस्मा इमे धम्मा संसट्ठा, नो विसंसट्ठा । न च लब्भा इमेसं धम्मानं विनिब्भुजित्वा विनिब्भुजित्वा नानाकरणं पञ्जापेतुं” ति । 10

R. 293

“या चावुसो, पञ्जा यं च विञ्ज्ञाणं — इमेसं धम्मानं संसट्ठानं नो विसंसट्ठानं किं नानाकरणं” ति ? 15

“या चावुसो, पञ्जा यं च विञ्ज्ञाणं — इमेसं धम्मानं संसट्ठानं नो विसंसट्ठानं पञ्जा भावेतब्बा, विञ्ज्ञाणं परिबेय्यं । इदं नेसं नानाकरणं” ति ।

B. 367

३. “वेदना वेदना ति, आवुसो, वुच्चति, कित्तावता नु खो, आवुसो, वेदना ति वुच्चती” ति ? वेदेति वेदेतीति खो, आवुसो, तस्मा वेदना ति वुच्चति । किञ्च वेदेति ? सुखं पि वेदेति, दुक्खं पि वेदेति, अदुक्खमसुखं पि वेदेति; वेदेति वेदेतीति खो, आवुसो, तस्मा वेदना ति वुच्चती” ति । 20

“सञ्ज्ञा सञ्ज्ञा ति, आवुसो, वुच्चति, कित्तावता नु खो, आवुसो, सञ्ज्ञा ति वुच्चती” ति ? 25

सञ्ज्ञानाति सञ्ज्ञानातीति खो, आवुसो, तस्मा सञ्ज्ञा ति वुच्चति । किञ्च सञ्ज्ञानाति ? नीलकं पि सञ्ज्ञानाति, पीतकं पि सञ्ज्ञानाति, लोहितकं पि सञ्ज्ञानाति, ओदातं पि सञ्ज्ञानाति; सञ्ज्ञानाति सञ्ज्ञानातीति खो, आवुसो, तस्मा सञ्ज्ञा ति वुच्चती” ति ।

“या चावुसो, वेदना या च सञ्ज्ञा यं च विञ्ज्ञाणं — इमे 30 धम्मा संसट्ठा उदाहु विसंसट्ठा ? लब्भा च पनिमेसं धम्मानं विनि-

ब्भुजित्वा विनिब्भुजित्वा नानाकरणं पञ्ञापेतुं” ति ?

- “या चावुसो, वेदना या च सञ्ञा यं च विञ्ञाणं – इमे धम्मा संसट्ठा, नो विसंसट्ठा, न च लब्भा इमेसं धम्मानं विनिब्भुजित्वा विनिब्भुजित्वा नानाकरणं पञ्ञापेतुं । यं हावुसो, वेदेति तं सञ्ञानाति,
5 यं सञ्ञानाति तं विजानाति । तस्मा इमे धम्मा संसट्ठा नो विसंसट्ठा न च लब्भा इमेसं धम्मानं विनिब्भुजित्वा विनिब्भुजित्वा नानाकरणं पञ्ञापेतुं” ति ।

§ ३. मनोविञ्ञाणेन किं नेय्यं

४. “निस्सट्ठेन हावुसो, पञ्चहि इन्द्रियेहि परिसुद्धेन मनो-
विञ्ञाणेन किं नेय्यं” ति ?
10 “निस्सट्ठेन हावुसो, पञ्चहि इन्द्रियेहि परिसुद्धेन मनोविञ्ञाणेन ‘अनन्तो आकासो’ ति आकासानञ्चायतनं नेय्यं, ‘अनन्तं विञ्ञाणं’ ति विञ्ञाणञ्चायतनं नेय्यं, ‘नत्थि किञ्ची’ ति आकिञ्चञ्चायतनं नेय्यं” ति ।

- “नेय्यं पनावुसो, धम्मं केन पजानाती” ति ?
15 “नेय्यं खो, आवुसो, धम्मं पञ्ञाचक्खुना पजानाती” ति ।
“पञ्ञा पनावुसो, किमत्थिया” ति ?
“पञ्ञा खो, आवुसो, अभिञ्ञत्था परिञ्ञत्था प्हानत्था” ति ।

§ ४. सम्मादिट्ठि

B. 368,
R. 294

५. “कति पनावुसो, पच्चया सम्मादिट्ठिया उप्पादाया” ति ?
“द्वे खो, आवुसो, पच्चया सम्मादिट्ठिया उप्पादाय – परतो च
20 धोसो, योनिसो च मनसिकारो । इमे खो, आवुसो, द्वे पच्चया सम्मा-
दिट्ठिया उप्पादाया” ति ।
“कतिहि पनावुसो, अङ्गेहि अनुगहीता सम्मादिट्ठि चेतोवि-
मुत्तिफला च होति चेतोविमुत्तिफलानिसंसा च, पञ्ञाविमुत्तिफला च
होति पञ्ञाविमुत्तिफलानिसंसा चा” ति ?
25 “पञ्चहि खो, आवुसो, अङ्गेहि अनुगहीता सम्मादिट्ठि चेतो-
विमुत्तिफला च होति चेतोविमुत्तिफलानिसंसा च, पञ्ञाविमुत्तिफला
च होति पञ्ञाविमुत्तिफलानिसंसा च । इधावुसो, सम्मादिट्ठि सीलानु-
गहिता च होति, सुतानुगहिता च होति, साकच्छानुगहिता च होति,

समथानुगृहिता च होति, विपस्सनानुगृहिता च होति । इमेहि खो, आवुसो, पञ्चहङ्गेहि अनुगृहिता सम्मादिट्ठि चेतोविमुत्तिफला च होति चेतोविमुत्तिफलानिसंसा च, पञ्जाविमुत्तिफला च होति पञ्जा-विमुत्तिफलानिसंसा चा” ति ।

§ ५. पुनर्भवाभिनिव्वत्ति

६. “कति पनावुसो, भवा” ति ?

5

“तयोमे, आवुसो, भवा – कामभवो, रूपभवो, अरूपभवो” ति ।

“कथं पनावुसो, आर्यति पुनर्भवाभिनिव्वत्ति होति” ?

“अविज्जानीवरणानं खो, आवुसो, सत्तानं तण्हासंयोजनानं तत्रतत्राभिनन्दना – एवं आर्यति पुनर्भवाभिनिव्वत्ति होती” ति ।

“कथं पनावुसो, आर्यति पुनर्भवाभिनिव्वत्ति न होती” ति ?

10

“अविज्जाविरागा खो, आवुसो, विज्जुप्पादा तण्हानिरोधा – एवं आर्यति पुनर्भवाभिनिव्वत्ति न होती” ति ।

§ ६. पठमं ज्ञानं

७. “कतमं पनावुसो, पठमं ज्ञानं” ति ?

“इधावुसो, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति – इदं वुच्चति, आवुसो, पठमं ज्ञानं” ति ।

15

“पठमं पनावुसो, ज्ञानं कतिअङ्गिकं” ति ?

“पठमं खो, आवुसो, ज्ञानं पञ्चङ्गिकं । इधावुसो, पठमं ज्ञानं समापन्नस्स भिक्खुनो वितक्को च वत्तति, विचारो च पीति च सुखं च चित्तेकगता च । पठमं खो, आवुसो, ज्ञानं एवं पञ्चङ्गिकं” ति ।

20

“पठमं पनावुसो, ज्ञानं कतङ्गविप्पहीनं कतङ्गसमन्नागतं” ति ?

“पठमं खो, आवुसो, ज्ञानं पञ्चङ्गविप्पहीनं, पञ्चङ्गसमन्नागतं । इधावुसो, पठमं ज्ञानं समापन्नस्स भिक्खुनो कामच्छन्दो पहीनो होति, व्यापादो पहीनो होति, थीनमिदं पहीनं होति, उद्धच्चकुक्कुच्चं पहीनं होति, विचिकिच्छा पहीना होति । वितक्को च वत्तति, विचारो च पीति च सुखं च चित्तेकगता च । पठमं खो, आवुसो, ज्ञानं एवं पञ्चङ्गविप्पहीनं पञ्चङ्गसमन्नागतं” ति ।

B. 369

25 R. 295

§ ७. पञ्चन्नं इन्द्रियानं पटिसरणं

८. “पञ्चिमानि, आवुसो, इन्द्रियानि नानाविसयानि नाना-
गोचरानि, न अञ्जमञ्जस्स गोचरविसयं पच्चनुभोन्ति, सेय्यथीदं’ —
चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं, जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं । इमेसं
खो, आवुसो, पञ्चन्नं इन्द्रियानं नानाविसयानं नानागोचरानं, न अञ्ज-
मञ्जस्स गोचरविसयं पच्चनुभोन्तानं, किं पटिसरणं, को च नेसं गोचर-
विसयं पच्चनुभोती” ति ?

“पञ्चिमानि, आवुसो, इन्द्रियानि नानाविसयानि नानागो-
चरानि, न अञ्जमञ्जस्स गोचरविसयं पच्चनुभोन्ति, सेय्यथीदं —
चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं, जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं । इमेसं
१० खो, आवुसो, पञ्चन्नं इन्द्रियानं नानाविसयानं नानागोचरानं, न अञ्ज-
मञ्जस्स गोचरविसयं पच्चनुभोन्तानं, मनो पटिसरणं, मनो च नेसं
गोचरविसयं पच्चनुभोती” ति ।

§ ८. पञ्चिन्द्रियानि किं पटिच्च तिद्वन्ति

९. “पञ्चिमानि, आवुसो, इन्द्रियानि, सेय्यथीदं — चक्खुन्द्रियं,
सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं, जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं । इमानि खो, आवुसो,
१५ पञ्चिन्द्रियानि किं पटिच्च तिद्वन्ती” ति ?

“पञ्चिमानि, आवुसो, इन्द्रियानि, सेय्यथीदं — चक्खुन्द्रियं,
सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं, जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं । इमानि खो, आवुसो,
पञ्चिन्द्रियानि आयुं पटिच्च तिद्वन्ती” ति ।

“आयु पनावुसो, किं पटिच्च तिद्वती” ति ?

२० “आयु उस्मं पटिच्च तिद्वती” ति ।

“उस्मा पनावुसो, किं पटिच्च तिद्वती” ति ?

“उस्मा आयुं पटिच्च तिद्वती” ति ।

“इदनेव खो मयं, आवुसो, आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं
एवं आजानाम — ‘आयु उस्मं पटिच्च तिद्वती ति । इदनेव पन मयं,
२५ आवुसो, आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं एवं आजानाम — ‘उस्मा आयुं
पटिच्च तिद्वती’ ति । यथाकथं पनावुसो, इमस्स भासितस्स अत्थो
दद्वब्बो’ ति ?

“तेन हावुसो, उपमं ते करिस्सामि; उपमायपिधेकच्चे विञ्जू पुरिसा भासितस्स अत्थं आजानन्ति । सेय्यथापि, आवुसो, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो अञ्चि पटिच्च आभा पञ्जायति, आभं पटिच्च अञ्चि पञ्जायति; एवमेव खो, आवुसो, आयु उस्मं पटिच्च तिट्ठति, उस्मा आयुं पटिच्च तिट्ठती” ति ।

5

§ ६. सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्ति

१०. “ते व नु खो, आवुसो, आयुसङ्खारा ते वेदनिया धम्मा उदाहु अञ्जे आयुसङ्खारा अञ्जे वेदनिया धम्मा” ति ?

B. 370

“न खो, आवुसो, ते व आयुसङ्खारा ते वेदनिया^१ धम्मा । ते च हावुसो, आयुसङ्खारा अभविंसु ते वेदनिया धम्मा, न यिदं सञ्जावेदयितनिरोधं समापन्नस्स भिक्खुनो वुट्ठानं पञ्जायेथ । यस्मा च खो, आवुसो, अञ्जे आयुसङ्खारा अञ्जे वेदनिया धम्मा, तस्मा सञ्जावेदयितनिरोधं समापन्नस्स भिक्खुनो वुट्ठानं पञ्जायती” ति ।

R. 296

“यदा नु खो, आवुसो, इमं कायं कति धम्मा जहन्ति; अथायं कायो उज्झितो अवक्खित्तो सेति, यथा कट्ठं अचेतनं” ति ?

“यदा खो, आवुसो, इमं कायं तयो धम्मा जहन्ति — आयु उस्मा च विञ्जाणं; अथायं कायो उज्झितो अवक्खित्तो सेति, यथा कट्ठं अचेतनं” ति ।

15

“य्वायं, आवुसो, मतो कालङ्कतो, यो चायं भिक्खु सञ्जावेदयितनिरोधं समापन्नो — इमेसं किं नानाकरणं” ति ?

“य्वायं, आवुसो, मतो कालङ्कतो तस्स कायसङ्खारा निरुद्धा पटिप्पस्सद्धा, वचीसङ्खारा निरुद्धा पटिप्पस्सद्धा, चित्तसङ्खारा निरुद्धा पटिप्पस्सद्धा, आयु परिक्खीणो, उस्मा वूपसन्ता, इन्द्रियाणि परिभिन्नानि । यो चायं भिक्खु सञ्जावेदयितनिरोधं समापन्नो तस्स पि कायसङ्खारा निरुद्धा पटिप्पस्सद्धा, वचीसङ्खारा निरुद्धा पटिप्पस्सद्धा, चित्तसङ्खारा निरुद्धा पटिप्पस्सद्धा, आयु न परिक्खीणो^२, उस्मा अवूपसन्ता, इन्द्रियाणि विप्पसन्नानि । य्वायं, आवुसो, मतो कालङ्कतो, यो चायं भिक्खु सञ्जावेदयितनिरोधं समापन्नो—इदं नेसं नानाकरणं” ति ।

20

25

§ १०. चेतोविमुत्ति समापत्ति

११. “कति पनावुसो, पच्चया अदुक्खमसुखाय चेतोविमुत्तिया समापत्तिया” ति ?

“चत्तारो खो, आवुसो, पच्चया अदुक्खमसुखाय चेतोविमुत्तिया समापत्तिया — इधावुसो, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बे व सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारि-
5 सुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इमे खो, आवुसो, चत्तारो पच्चया अदुक्खमसुखाय चेतोविमुत्तिया समापत्तिया” ति ।

“कति पनावुसो, पच्चया अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया समा-
पत्तिया” ति ?

B. 371 10 “द्वे खो, आवुसो, पच्चया अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया समा-
पत्तिया — सब्बनिमित्तानं च अमनसिकारो, अनिमित्ताय च धातुया मनसिकारो । इमे खो, आवुसो, द्वे पच्चया अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया समापत्तिया” ति ।

15 “कति पनावुसो, पच्चया अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया ठितिया” ति ?

R. 297 “तयो खो, आवुसो, पच्चया अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया ठितिया — सब्बनिमित्तानं च अमनसिकारो, अनिमित्ताय च धातुया मनसिकारो, पुब्बे च अभिसङ्खारो । इमे खो, आवुसो, तयो पच्चया अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया ठितिया” ति ।

20 “कति पनावुसो, पच्चया अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया वुट्ठानाया” ति ?

“द्वे खो, आवुसो, पच्चया अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया वुट्ठानाय — सब्बनिमित्तानं च मनसिकारो, अनिमित्ताय च चातुया अमन-
सिकारो । इमे खो, आवुसो, द्वे पच्चया अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया
25 वुट्ठानाया” ति ।

१२. “या चायं, आवुसो, अप्पमाणा चेतोविमुत्ति, या च आकिञ्चज्जा चेतोविमुत्ति, या च सुञ्जता चेतोविमुत्ति, या च अनि-
मिता चेतोविमुत्ति — इमे धम्मा नानत्था चेव नानाव्यञ्जना च उदाहु
एकत्था व्यञ्जनमेव नानं” ति ?

“या चायं, आवुसो, अप्पमाणा चेतोविमुत्ति, या च आकिञ्चञ्जा चेतोविमुत्ति, या च सुञ्जता चेतोविमुत्ति, या च अनिमित्ता चेतोविमुत्ति – अत्थि खो, आवुसो, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा नानत्था चेव नानाव्यञ्जना च; अत्थि च खो, आवुसो, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा एकत्था, व्यञ्जनमेव नानं” । 5

१३. “कतमो चावुसो, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा नानत्था चेव नानाव्यञ्जना च” ?

“इधावुसो, भिक्खु मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थि । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवरेण अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । करुणासहगतेन चेतसा ...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा ...पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थि । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खा- 10 सहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवरेण अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । अयं वुच्चतावुसो, अप्पमाणा चेतोविमुत्ति” । 15

B. 372

“कतमा चावुसो, आकिञ्चञ्जा चेतोविमुत्ति” ?

“इधावुसो, भिक्खु सब्बसो विञ्जाणञ्चायतनं समतिक्कम्म नत्थि किञ्ची ति आकिञ्चञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति अयं वुच्चतावुसो, आकिञ्चञ्जा चेतोविमुत्ति” । 20

“कतमा चावुसो, सुञ्जता चेतोविमुत्ति” ?

“इधावुसो, भिक्खु अरञ्जगतो वा रुक्खमूलगतो वा सुञ्जा- गारगतो वा इति पटिसञ्चिक्खति – ‘सुञ्जमिदं अत्तेन वा अत्तनियेन वा’ .त्ति । अयं वुच्चतावुसो, सुञ्जता चेतोविमुत्ति” । 25

R. 298

“कतमा चावुसो, अनिमित्ता चेतोविमुत्ति” ?

“इधावुसो, भिक्खु सब्बनिमित्तानं अमनसिकारा अनिमित्तं चेतोसमाधि उपसम्पज्ज विहरति; अयं वुच्चतावुसो, अनिमित्ता चेतो- विमुत्ति । अयं खो, आवुसो, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा नानत्था चेव नानाव्यञ्जना च” ।

१४. “कतमो चावुसो, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा एकत्था^१ व्यञ्जनमेव नानं” ? 30

- “रागो खो आवुसो, पमाणकरणो, दोसो पमाणकरणो, मोहो पमाणकरणो । ते खीणासवस्स भिक्खुनो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता^१ आयति अनुप्पादधम्मा । यावता खो, आवुसो, अप्पमाणा चेतोविमुत्तियो, अकुप्पा तासं चेतोविमुत्ति अगमक्खायति ।
- 5 सा खो पनाकुप्पा चेतोविमुत्ति सुञ्ञा रागेन, सुञ्ञा दोसेन, सुञ्ञा मोहेन । रागो खो, आवुसो, किञ्चनो, दोसो किञ्चनो, मोहो किञ्चनो । ते खीणासवस्स भिक्खुनो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आयति अनुप्पादधम्मा । यावता खो, आवुसो, आकिञ्चञ्ञा चेतोविमुत्तियो, अकुप्पा तासं चेतोविमुत्ति अगमक्खायति । सा खो
- 10 पनाकुप्पा चेतोविमुत्ति सुञ्ञा रागेन, सुञ्ञा दोसेन, सुञ्ञा मोहेन । रागो खो, आवुसो, निमित्तकरणो, दोसो निमित्तकरणो, मोहो निमित्तकरणो । ते खीणासवस्स भिक्खुनो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आयति अनुप्पादधम्मा । यावता खो, आवुसो, अनिमित्ता चेतोविमुत्तियो, अकुप्पा तासं चेतोविमुत्ति अगमक्खायति । सा खो
- 15 पनाकुप्पा चेतोविमुत्ति सुञ्ञा रागेन, सुञ्ञा दोसेन, सुञ्ञा मोहेन । अयं खो, आवुसो, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा एकत्था व्यञ्जनमेव नानं ति ।

B. 373

१५. इदमवोचायस्मा सारिपुत्तो । अत्तमनो आयस्मा महाकोट्टिको आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दी ति ।

—:०:—

४४. चूळवेदल्लंसुत्तं

§ १. सक्कायसमुदयनिरोधा

R. 299

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ खो विसाखो उपासको येन धम्मदिन्ना भिक्खुनी तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा धम्मदिन्नं भिक्खुनि अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो विसाखो उपासको धम्मदिन्नं भिक्खुनि एतदवोच —

5

२. “सक्कायो सक्कायो” ति, अय्ये, वुच्चति, कतमो नु खो, अय्ये, सक्कायो वुत्तो भगवता” ति ?

“पञ्च खो इमे, आवुसो विसाख, उपादानक्खन्धा सक्कायो वुत्तो भगवता, सेय्यथीदं — रूपपादानक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सञ्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारुपादानक्खन्धो, विञ्जाणुपादानक्खन्धो । इमे खो, आवुसो विसाख, पञ्चुपादानक्खन्धा सक्कायो वुत्तो भगवता” ति ।

10

“साधय्ये” ति खो विसाखो उपासको धम्मदिन्नाय भिक्खुनिया भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा धम्मदिन्नं भिक्खुनि उत्तरि पञ्चं अपुच्छि — “सक्कायसमुदयो सक्कायसमुदयो” ति, अय्ये, वुच्चति; कतमो नु खो, अय्ये, सक्कायसमुदयो वुत्तो भगवता” ति ?

15

“यायं, आवुसो विसाख, तण्हा पोनोब्भविका^१ नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी, सेय्यथीदं — कामतण्हा भवतण्हा विभवतण्हा; अयं खो, आवुसो विसाख, सक्कायसमुदयो वुत्तो भगवता” ति ।

“सक्कायनिरोधो सक्कायनिरोधो” ति, अय्ये, वुच्चति; कतमो नु खो, अय्ये, सक्कायनिरोधो वुत्तो भगवता” ति ?

B. 374

20

“यो खो, आवुसो विसाख, तस्सा येव तण्हाय असेसविराग-निरोधो चागो पटिनिस्सग्गो मुत्ति अनालयो; अयं खो, आवुसो विसाख, सक्कायनिरोधो वुत्तो भगवता” ति ।

“सक्कायनिरोधगामिनी पटिपदा सक्कायनिरोधगामिनी पटिपदा” ति, अय्ये, वुच्चति; कतमा नु खो, अय्ये, सक्कायनिरोधगामिनी पटिपदा वुत्ता भगवता” ति ?

25

१. साधु अय्येति — सी० । २. आपुच्छि — सी० । ३. पोनोभविका — सी०, रो० ।

“अयमेव खो, आवुसो विसाख, अरियो अटुङ्गिको मग्गो सक्काय-
निरोधगामिनी पटिपदा वुत्ता भगवता, सेय्यथीदं -- सम्मादिट्ठि, सम्मा-
सङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो,
सम्मासति, सम्मासमाधी” ति ।

5 “तज्जेव नु खो, अय्ये, उपादानं ते^१ पञ्चुपादानक्खन्धा, उदाहु
अञ्जत्र पञ्चहुपादानक्खन्धेहि उपादानं” ति ?

R. 300 “न खो, आवुसो विसाख, तज्जेव उपादानं ते पञ्चुपादान-
क्खन्धा, ना पि^२ अञ्जत्र पञ्चहुपादानक्खन्धेहि उपादानं । यो
खो, आवुसो विसाख, पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु छन्दरागो तं तत्थ
10 उपादानं” ति ।

३. “कथं पनाय्ये, सक्कायदिट्ठि होती” ति ?

“इधावुसो विसाख, अस्सुतवा पुथुज्जनो, अरियानं अदस्सावी
अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी
सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो, रूपं अत्ततो समनु-
15 पस्सति, रूपवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा रूपं, रूपस्मि वा अत्तानं ...
वेदनं अत्ततो ... पे० ... सञ्जं अत्ततो ... पे० ... सङ्खारे अत्ततो
... पे० ... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, विज्जाणवन्तं वा अत्तानं,
अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मि वा अत्तानं । एवं खो, आवुसो
विसाख, सक्कायदिट्ठि होती” ति ।

20 “कथं पनाय्ये, सक्कायदिट्ठि न होती” ति ?

“इधावुसो विसाख, सुतवा अरियसावकां, अरियानं दस्सावी
अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो, सप्पुरिसानं दस्सावी
सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो, न रूपं अत्ततो समनु-
पस्सति, न^३ रूपवन्तं वा अत्तानं^४, न अत्तनि वा रूपं, न रूपस्मि वा
25 अत्तानं, न वेदनं अत्ततो ... पे० ... न सञ्जं अत्ततो ... पे० ... न सङ्खारे
अत्ततो ... पे० ... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विज्जाणवन्तं वा
अत्तानं, न अत्तनि वा विज्जाणं, न विज्जाणस्मि वा अत्तानं । एवं
खो, आवुसो विसाख, सक्कायदिट्ठि न होती” ति ।

B. 375

१. तेव - सी० । २. न पि - सी०, रो० । ३ - ३. न रूपवन्तं अत्तानं न अत्तनि रूपं
न रूपस्मि अत्तानं - रो० ।

§ २. अरियो अटुङ्गिको मग्गो

४. “कतमो पनाय्ये, अरियो अटुङ्गिको मग्गो” ति ?

“अयमेव खो, आवुसो विसाख, अरियो अटुङ्गिको मग्गो, सेय्य-
थीदं – सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्मा-
आजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधी” ति ।

“अरियो पनाय्ये, अटुङ्गिको मग्गो सङ्खतो उदाहु 5 R. 301
असङ्खतो” ति ?

“अरियो खो, आवुसो विसाख, अटुङ्गिको मग्गो सङ्खतो” ति ।

“अरियेन नु खो, अय्ये, अटुङ्गिकेन मग्गेन तयो खन्धा सङ्ग-
हिता^१ उदाहु तीहि खन्धेहि अरियो अटुङ्गिको मग्गो सङ्गहितो” ति ?

“न खो, आवुसो विसाख, अरियेन अटुङ्गिकेन मग्गेन तयो 10
खन्धा सङ्गहिता, तीहि च खो, आवुसो विसाख, खन्धेहि अरियो अटु-
ङ्गिको मग्गो सङ्गहितो । या चावुसो विसाख, सम्मावाचा यो च
सम्माकम्मन्तो यो च सम्माआजीवो इमे धम्मा सीलक्खन्धे सङ्गहिता ;
यो च सम्मावायामो या च सम्मासति यो च सम्मासमाधि इमे धम्मा
समाधिक्खन्धे सङ्गहिता ; या च सम्मादिट्ठि यो च सम्मासङ्कप्पो इमे 15
धम्मा पञ्जाक्खन्धे सङ्गहिता” ति ।

“कतमो पनाय्ये, समाधि, कतमे धम्मा^२ समाधिनिमित्ता,
कतमे धम्मा समाधिपरिक्खारा, कतमा समाधिभावना” ति ?

“या खो, आवुसो विसाख, चित्तस्स एकगता अयं समाधि ;
चत्तारो सतिपट्ठाना समाधिनिमित्ता ; चत्तारो सम्मप्पधाना समाधि- 20
परिक्खारा ; या तेसं येव धम्मानं आसेवना भावना बहुलीकम्म – अयं
एत्थ^३ समाधिभावना” ति ।

§ ३. तयो मे सङ्खारा

५. “कति पनाय्ये, सङ्खारा” ति ?

“तयो मे, आवुसो विसाख, सङ्खारा – कायसङ्खारो, वची-
सङ्खारो, चित्तसङ्खारो” ति । 25

“कतमो पनाय्ये, कायसङ्खारो, कतमो वचीसङ्खारो, कतमो
चित्तसङ्खारो” ति ?

१. सङ्गहिता – सी०, स्या०, रो० । २. सी० रो० पोत्यकेसु नत्थि । ३. तत्थ-
सी०, स्या०, रो० ।

“अस्सासपस्सासा खो, आवुसो विसाख, कायसङ्खारो, वितक्क-
विचारा वचीसङ्खारो, सञ्जा च वेदना च चित्तसङ्खारो” ति ।

“कस्मा पनाय्ये, अस्सासपस्सासा कायसङ्खारो, कस्मा वितक्क-
विचारा वचीसङ्खारो, कस्मा सञ्जा च वेदना चित्तसङ्खारो” ति ?

B. 376 5

“अस्सासपस्सासा खो, आवुसो विसाख, कायिका एते धम्मा,
कायप्पटिबद्धा, तस्मा अस्सासपस्सासा कायसङ्खारो । पुब्बे खो,
आवुसो विसाख, वितक्केत्वा विचारेत्वा पच्छा^१ वाचं भिन्दति, तस्मा
वितक्कविचारा वचीसङ्खारो । सञ्जा च वेदना च चेतसिका एते
धम्मा, चित्तप्पटिबद्धा, तस्मा सञ्जा च वेदना च चित्तसङ्खारो” ति ।

§ ४. सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्ति

10 ६. “कथं^२ पनाय्ये, सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्ति होती” ति ?

“न खो, आवुसो विसाख, सञ्जावेदयितनिरोधं समा-
पज्जन्तस्स भिक्खुनो एवं होति — ‘अहं सञ्जावेदयितनिरोधं समाप-
ज्जिस्स’ ति वा, ‘अहं सञ्जावेदयितनिरोधं समापज्जामी’ ति वा, ‘अहं
सञ्जावेदयितनिरोधं समापन्नो’ ति वा । अथ ख्वास्स पुब्बे व तथा
15 चित्तं भावितं होति यं तं तथत्ताय उपनेती” ति ।

R. 302

“सञ्जावेदयितनिरोधं समापज्जन्तस्स पनाय्ये, भिक्खुनो कतमे
धम्मा पठमं निरुज्झन्ति — यदि वा कायसङ्खारो, यदि वा वचीसङ्खारो,
यदि वा चित्तसङ्खारो” ति ?

“सञ्जावेदयितनिरोधं समापज्जन्तस्स खो, आवुसो विसाख,
20 भिक्खुनो पठमं निरुज्झति वचीसङ्खारो, ततो कायसङ्खारो, ततो चित्त-
सङ्खारो” ति ।

“कथं पनाय्ये सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठानं होती” ति ?

“न खो, आवुसो विसाख, सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया
वुट्ठहन्तस्स भिक्खुनो एवं होति — ‘अहं सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया
25 वुट्ठहिस्स’ ति वा, ‘अहं सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठहामी’ ति
वा, ‘अहं सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितो’ ति वा । अथ ख्वास्स
पुब्बे व तथा चित्तं भावितं होति यं तं तथत्ताय उपनेती” ति ।

“सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठहन्तस्स पनाय्ये, भिक्खुनो
कतमे धम्मा पठमं उप्पज्जन्ति — यदि वा कायसङ्खारो, यदि वा वची-

सङ्खारो, यदि वा चित्तसङ्खारो” ति ?

“सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठहन्तस्स खो, आवुसो विसाख, भिक्खुनो पठमं उप्पज्जति चित्तसङ्खारो, ततो कायसङ्खारो, ततो वचीसङ्खारो” ति ।

“सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितं पनाय्ये, भिक्खुं कति 5 फस्सा फुस्सन्ती” ति ?

“सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितं खो, आवुसो विसाख, भिक्खुं तयो फस्सा फुसन्ति — सुञ्जतो फस्सो, अनिमित्तो फस्सो, अप्पणिहितो फस्सो” ति ।

B. 377

“सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितस्स पनाय्ये, भिक्खुनो 10 किं-निन्नं चित्तं होति किं-पोणं किं-पब्भारं” ति ?

“सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितस्स खो, आवुसो विसाख, भिक्खुनो विवेकेनिन्नं चित्तं होति, विवेकेपोणं विवेके-पब्भारं” ति ।

§ ५. तिस्सो वेदना

७. “कति पनाय्ये, वेदना” ति ?

15

“तिस्सो खो इमा, आवुसो विसाख, वेदना — सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना” ति ।

“कतमा पनाय्ये, सुखा वेदना, कतमा दुक्खा वेदना, कतमा अदुक्खमसुखा वेदना” ति ?

“यं खो, आवुसो विसाख, कायिकं वा चेतसिकं वा सुखं, सातं 20 वेदयितं — अयं सुखा वेदना । यं खो, आवुसो विसाख, कायिकं वा चेतसिकं वा दुक्खं, असातं वेदयितं — अयं दुक्खा वेदना । यं खो, आवुसो विसाख, कायिकं वा चेतसिकं वा नेव सातं नासातं वेदयितं — अयं अदुक्खमसुखा वेदना” ति ।

R. 303

“सुखा पनाय्ये, वेदना किंसुखा किंदुक्खा, दुक्खा वेदना किं- 25 सुखा किंदुक्खा, अदुक्खमसुखा वेदना किंसुखा किंदुक्खा” ति ?

“सुखा खो, आवुसो विसाख, वेदना ठितिसुखा विपरिणाम-दुक्खा, दुक्खा वेदना ठितिदुक्खा विपरिणामसुखा, अदुक्खमसुखा वेदना ज्ञाणसुखा^१ अञ्जाणदुक्खा” ति ।

“सुखाय पनाय्ये, वेदनाय किं-अनुसयो अनुसेति, दुक्खाय वेदनाय किं-अनुसयो अनुसेति, अदुक्खमसुखाय वेदनाय किं-अनुसयो अनुसेती” ति ?

“सुखाय खो, आवुसो विसाख, वेदनाय रागानुसयो अनुसेति, 5 दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयो अनुसेति, अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो अनुसेती” ति ।

“सब्बाय नु खो अय्ये, सुखाय वेदनाय रागानुसयो अनुसेति, सब्बाय दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयो अनुसेति, सब्बाय अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो अनुसेती” ति ?

10 “न खो, आवुसो विसाख, सब्बाय सुखाय वेदनाय रागानुसयो अनुसेति, न सब्बाय दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयो अनुसेति, न सब्बाय अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो अनुसेती” ति ।

B. 378

“सुखाय पनाय्ये, वेदनाय किं पहातब्बं, दुक्खाय वेदनाय किं पहातब्बं, अदुक्खमसुखाय वेदनाय किं पहातब्बं” ति ?

15 “सुखाय खो, आवुसो विसाख, वेदनाय रागानुसयो पहातब्बो, दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयो पहातब्बो, अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो पहातब्बो” ति ।

“सब्बाय नु खो, अय्ये, सुखाय वेदनाय रागानुसयो पहातब्बो, सब्बाय दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयो पहातब्बो, सब्बाय अदुक्खम- 20 सुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो पहातब्बो” ति ?

“न खो, आवुसो विसाख, सब्बाय सुखाय वेदनाय रागानुसयो पहातब्बो, न सब्बाय दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयो पहातब्बो, न सब्बाय अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो पहातब्बो । इधावुसो विसाख, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्ममेहि 25 सवितक्कं सविचारं त्रिवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । रागं तेन पजहति, न तत्थ रागानुसयो अनुसेति । इधावुसो विसाख, भिक्खु इति पटिसञ्चिक्खति — ‘कुदास्सु’ नामाहं तदायतनं उपसम्पज्ज विहरिस्सामि यदरिया एतरहि आयतनं उपसम्पज्ज विहरन्ती’ ति ?

R. 304

इति अनुत्तरेसु विमोक्खेसु^१ पिहं उपट्ठापयतो उप्पज्जति पिहापच्चया^२ 30 दोमनस्सं, पटिघं तेन पजहति, न तत्थ पटिघानुसयो अनुसेति । इधा-

१. कुदस्सु-सी०, स्या०, रो० । २. विमोक्खेसु-रो० । ३. पिहपच्चया-स्या० ।

वुसो विसाख, भिक्खु सुखस्स च पहाना, दुक्खस्स च पहाना, पुब्बे व सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा^१, अदुक्खमसुखं उपेक्खासत्तिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अविज्जं तेन पजहति, न तत्थ अविज्जानुसयो अनुसेती” ति ।

८. “सुखाय पनाय्ये, वेदनाय किं पटिभागो” ति ?

5

“सुखाय खो, आवुसो विसाख, वेदनाय दुक्खा वेदना पटि-
भागो” ति ।

“दुक्खाय पनाय्ये, वेदनाय किं पटिभागो” ति ?

“दुक्खाय खो, आवुसो विसाख, वेदनाय सुखा वेदना पटि-
भागो” ति ।

10

“अदुक्खमसुखाय पनाय्ये, वेदनाय किं पटिभागो” ति ?

“अदुक्खमसुखाय खो, आवुसो विसाख, वेदनाय अविज्जा पटि-
भागो” ति ।

“अविज्जाय पनाय्ये, किं पटिभागो” ति ?

“अविज्जाय खो, आवुसो विसाख, विज्जा पटिभागो” ति ।

15

“विज्जाय पनाय्ये, किं पटिभागो” ति ?

“विज्जाय खो, आवुसो विसाख, विमुत्ति पटिभागो” ति ।

“विमुत्तिया पनाय्ये, किं पटिभागो” ति ?

“विमुत्तिया खो, आवुसो विसाख, निब्बानं पटिभागो” ति ।

B. 379

“निब्बानस्स पनाय्ये, किं पटिभागो” ति ?

20

“अच्चयासि^२, आवुसो^३ विसाख, पञ्चं, नासक्खि पञ्चानं परि-
यन्तं गहेतुं । निब्बानोगधं हि, आवुसो विसाख, ब्रह्मचरियं, निब्बान-
परायनं निब्बानपरियोसानं । आकङ्खमानो च त्वं, आवुसो विसाख,
भगवन्तं उपसङ्कमित्वा एकमन्तं पुच्छेय्यासि, यथा च ते भगवा व्या-
करोति तथा नं धारेय्यासी” ति ।

25

१६. भगवतो अनुमोदना

९. अथ खो विसाखो उपासको धम्मदिन्नाय भिक्खुनिया
भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना धम्मदिन्नं भिक्खुनिं
अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा
भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो विसाखो

१. अत्थङ्गमा - सी०, रो०; अट्ठङ्गमा - स्या० । २-२. अच्चसरावुसो-सी०, स्या०, रो० ।

उपासको यावतको अहोसिं धम्मदिन्नाय भिक्खुनिया सद्धि कथासल्लापो
 तं सब्बं भगवतो आरोचेसि । एवं वुत्ते, भगवा विसाखं उपासकं एतद-
 वोच — “पण्डिता, विसाख, धम्मदिन्ना भिक्खुनी, महापञ्जा, विसाख,
 धम्मदिन्ना भिक्खुनी । मं' चे पि त्वं, विसाख, एतमत्थं पुच्छेय्यासि, अहं
 R. 305 5 पि तं एवमेव व्याकरेय्यं, यथा तं धम्मदिन्नाय भिक्खुनिया व्याकतं ।
 एसो चेवेतस्स अत्थो । एवं च नं धारेही” ति ।

१०. इदमवोच भगवा । अत्तमनो विसाखो उपासको भगवतो
 भासितं अभिनन्दी ति ।

—————:०:—————

४५. चूळधम्मसमादानसुत्तं

§ १. चत्तारि धम्मसमादानानि

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
एतदवोच — “चत्तारिमानि, भिक्खवे, धम्मसमादानानि । कतमानि
चत्तारि ? अत्थि, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं आर्यातिं दुक्ख- 5 B. 380
विपाकं; अत्थि, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं चेव आर्यातिं च
दुक्खविपाकं; अत्थि, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं आर्यातिं
सुखविपाकं; अत्थि, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं चेव आर्यातिं
च सुखविपाकं ।

§ २. पच्चुप्पन्नसुखं आर्यातिं दुक्खविपाकं

२. “कतमं च, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं आर्यातिं 10
दुक्खविपाकं ? सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवं-
दिट्ठिनो — ‘नत्थि कामेसु दोसो’ ति । ते कामेसु पातव्यतं^१ आपज्जन्ति ।
ते खो मोल्लिबद्धाहि^२ परिब्बाजिकाहि परिचारेन्ति । ते एवमाहंसु — ‘किं
सु नाम ते भोन्तो समणब्राह्मणा कामेसु अनागतभयं सम्पस्समाना
कामानं प्हानमाहंसु, कामानं परिज्जं पज्जापेन्ति^३ ? सुखो इमिस्सा 15
परिब्बाजिकाय तरुणाय मुदुकाय लोमसाय बाहाय सम्फस्सो’ ति । ते
कामेसु पातव्यतं आपज्जन्ति । ते कामेसु पातव्यतं आपज्जित्वा कायस्स
भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति । ते तत्थ
दुक्खा तिब्बा^४ खरा^५ कटुका वेदना वेदियन्ति^६ । ते एवमाहंसु — ‘इदं खो
ते भोन्तो समणब्राह्मणा कामेसु अनागतभयं सम्पस्समाना कामानं प्हान- 20
माहंसु, कामानं परिज्जं पज्जापेन्ति, इमे हि मयं कामहेतु काम- R. 306
निदानं दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदियामा’ ति ।

३. “सेय्यथापि, भिक्खवे, गिम्हानं पच्छिमे मासे मालुवासिपाटिका

१. पातव्यतं — सी० । २. मोल्लिबद्धाहि — रो०; मोल्लिबद्धाहि — सी०; मोल्लि-
बद्धाहि — स्या० । ३. पज्जापेन्ति — म० । ४. तिप्पा — सी०, रो० । ५. सी०, स्या०, रो०
पोत्थकेसु नत्थि । ६. वेदियन्ति — स्या०, म० ।

- फलेय्य । अथ खो तं, भिक्खवे, मालुवाबीजं अञ्जतरस्मिं सालमूले निपतेय्य । अथ खो, भिक्खवे, या तस्मिं साले अधिवत्था देवता सा भीता संविग्गा सन्तासं आपज्जेय्य । अथ खो, भिक्खवे, तस्मिं साले अधिवत्थाय देवताय मित्तामच्चा जातिसालोहिता आरामदेवता वन-
 5 देवता रुक्खदेवता ओमधित्तिणवनस्पतीसु^१ अधिवत्था देवता सङ्गम्म समागम्म एवं समस्सासेय्युं — ‘मा भवं भायि, मा भवं भायि; अप्पेव नामेतं मालुवाबीजं मोरो वा गिलेय्य, मगो^२ वा खादेय्य, दवडाहो वा डहेय्य, वनकम्मिका वा उद्धरेय्युं, उपचिका वा उट्ठेय्युं^३, अबीजं वा पनस्सा’ ति । अथ खो तं, भिक्खवे, मालुवाबीजं नेव मोरो गिलेय्य,
 10 न मगो खादेय्य, न दवडाहो डहेय्य, न वनकम्मिका उद्धरेय्युं, न उपचिका उट्ठेय्युं, बीजं च पनस्स तं पावुस्सकेन मेघेन अभिप्पवृट्ठुं^४ सम्मदेवं विरुहेय्य^५ । सास्स मालुवालता तरुणा मुदुका लोमसा विलम्बिनी, सा तं सालं उपनिसेवेय्य । अथ खो, भिक्खवे, तस्मिं साले अधिवत्थाय देवताय एवमस्स — ‘किं सु नाम ते भोन्तो मित्तामच्चा जातिसालोहिता
 15 आरामदेवता ... पे० ... अबीजं वा पनस्सा’ ति; सुखो इमिस्सा मालुवालताय तरुणाय मुदुकाय लोमसाय विलम्बिनिया सम्फस्सो’ ति । सा तं सालं अनुपरिहरेय्य^६ । सा तं सालं अनुपरिहरित्वा उपरि विट्ठिं करेय्य । उपरि विट्ठिं करित्वा ओघनं जनेय्य । ओघनं जनेत्वा ये तस्स सालस्स महन्ता महन्ता खन्धा ते पदालेय्य । अथ खो, भिक्खवे,
 20 तस्मिं साले अधिवत्थाय देवताय एवमस्स — ‘इदं खो ते भोन्तो मित्तामच्चा जातिसालोहिता ... पे० ... अबीजं वा पनस्सा ति, यञ्चाहं’ मालुवाबीजहेतु दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदियामी’ ति ।
 R. 307 एवमेव खो, भिक्खवे, सन्ति एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो ... पे०... इमे हि मयं कामहेतु कामनिदानं दुक्खा तिब्बा खरा कटुका
 B. 382 वेदना वेदियामा’ ति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चु-
 25 प्पन्नसुखं आयति दुक्खविपाकं ।

३. पच्चुप्पन्नदुक्खं आयति दुक्खविपाकं

४. “कतमं च, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं चेव आयति च दुक्खविपाकं ? इध, भिक्खवे, एकच्चो अचेलको होति मुत्ताचारो

१. ओमधित्तिणवनस्पतीसु — म० । २. मगो — स्या० । ३. उद्धरेय्युं — सी०, रो० ।
 ४. अभिप्पवृट्ठुं — रो०; अभिवृट्ठुं — स्या०; अभिप्पवृट्ठुं — सी० । ५. विरुहेय्य — सी० ।
 ६. अनुपरिपारेय्य — स्या० । ७. स्वाहं — स्या० ।

हत्थापलेखनो^१ नएहिभदन्तिको^२ नतिट्ठभदन्तिको ... पे० ... सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, धम्मसमादानं पञ्चुप्पन्नदुक्खं चेव आर्यातिं च दुक्खविपाकं ।

§ ४. पञ्चुप्पन्नदुक्खं आर्यातिं सुखविपाकं

५. “कतमं च, भिक्खवे, धम्मसमादानं पञ्चुप्पन्नदुक्खं आर्यातिं सुखविपाकं ? इध, भिक्खवे, एकच्चो पकतिया तिब्बरागजातिको^३ होति, सो अभिक्खणं रागजं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति; पकतिया तिब्बदोसजातिको होति, सो अभिक्खणं दोसजं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति; पकतिया तिब्बमोहजातिको होति, सो अभिक्खणं मोहजं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सो सहा पि दुक्खेन, सहा पि दोमनस्सेन^४, अस्सुमुखो पि रुदमानो परिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं चरति । सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, धम्मसमादानं पञ्चुप्पन्नदुक्खं आर्यातिं सुखविपाकं ।

§ ५. पञ्चुप्पन्नसुखं आर्यातिं सुखविपाकं

६. “कतमं च, भिक्खवे, धम्मसमादानं पञ्चुप्पन्नसुखं चेव आर्यातिं च सुखविपाकं ? इध, भिक्खवे, एकच्चो पकतिया न तिब्बरागजातिको होति, सो न अभिक्खणं रागजं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति; पकतिया न तिब्बदोसजातिको होति, सो न अभिक्खणं दोसजं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति; पकतिया न तिब्बमोहजातिको होति, सो न अभिक्खणं मोहजं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सो विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं ...पे०... ततियं ज्ञानं ...पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, धम्मसमादानं पञ्चुप्पन्नसुखं चेव आर्यातिं च सुखविपाकं । इमानि खो, भिक्खवे, चत्तारि धम्मसमादानानी” ति ।

७. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

—————:०:—————

१. हत्थावलेखनो — सी०, स्या० । २. ० भदन्तिको — सी०, स्या०, रो० । ३. दोमनस्सेन कुट्टो समानो — स्या० ।

४६. महाधम्मसमादानसुत्तं

१. पुथुज्जनो च सुतवा च

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि –
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
एतदवोच – “येभुय्येन भिक्खवे, सत्ता एवंकामा एवंछन्दा एवंअधिप्पाया
5 – ‘अहो वत अनिट्ठा अकन्ता अमनापा धम्मा परिहायेय्युं, इट्ठा कन्ता
मनापा धम्मा अभिवड्ढेय्युं’ ति । तेसं, भिक्खवे, सत्तानं एवंकामानं
एवंछन्दानं एवंअधिप्पायानं अनिट्ठा, अकन्ता अमनापा धम्मा अभि-
वड्ढन्ति, इट्ठा कन्ता मनापा धम्मा परिहायन्ति । तत्र तुम्हे, भिक्खवे,
कं हेतुं पच्चेथा” ति ?

R. 310 10

“भगवम्मूलका नो, भन्ते, धम्मा, भगवन्नेत्तिका, भगवम्पटि-
सरणा । साधु वत, भन्ते, भगवन्तञ्जेव पटिभातु एतस्स भासितस्स
अत्थो; भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती” ति ।

“तेन हि, भिक्खवे, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासि-
स्सामी’ ति ।

15

“एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
एतदवोच –

२ “इध, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो, अरियानं अदस्सावी
अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी
सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो, सेवितब्बे धम्मे
20 न जानाति असेवितब्बे धम्मे न जानाति, भजितब्बे धम्मे न जानाति
अभजितब्बे धम्मे न जानाति । सो सेवितब्बे धम्मे अजानन्तो असेवि-
तब्बे धम्मे अजानन्तो, भजितब्बे धम्मे अजानन्तो अभजितब्बे धम्मे
अजानन्तो, असेवितब्बे धम्मे सेवति सेवितब्बे धम्मे न सेवति, अभजि-
तब्बे धम्मे भजति भजितब्बे धम्मे न भजति । तस्स असेवितब्बे धम्मे
25 सेवतो सेवितब्बे धम्मे असेवतो, अभजितब्बे धम्मे भजतो भजितब्बे
धम्मे अभजतो, अनिट्ठा अकन्ता अमनापा धम्मा अभिवड्ढन्ति, इट्ठा

B. 385

कन्ता मनापा धम्मा परिहायन्ति । तं किस्स हेतु ? एवं हेतं, भिक्खवे, होति यथा तं अविद्दसुनो ।

३ “सुतवा च खो, भिक्खवे, अरियसावको, अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो, सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो, सेवितब्बे धम्मे 5 जानाति असेवितब्बे धम्मे जानाति, भजितब्बे धम्मे जानाति अभजितब्बे धम्मे जानाति । सो सेवितब्बे धम्मे जानन्तो असेवितब्बे धम्मे जानन्तो, भजितब्बे धम्मे जानन्तो अभजितब्बे धम्मे जानन्तो, असेवितब्बे धम्मे न सेवति सेवितब्बे धम्मे सेवति, अभजितब्बे धम्मे न भजति भजितब्बे धम्मे भजति । तस्स असेवितब्बे धम्मे असेवतो सेवि- 10 तब्बे धम्मे सेवतो, अभजितब्बे धम्मे अभजतो भजितब्बे धम्मे भजतो, अनिद्धा अकन्ता अमनापा धम्मा परिहायन्ति, इद्धा कन्ता मनापा धम्मा अभिवड्ढन्ति । तं किस्स हेतु ? एवं हेतं, भिक्खवे, होति यथा तं विद्दसुनो ।

§ २. चत्तारि धम्मसमादानानि

४ “चत्तारिमानि, भिक्खवे, धम्मसमादानानि । कतमानि 15 चत्तारि ? अत्थि, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं चेव आर्यति च दुक्खविपाकं, अत्थि, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चप्पन्नसुखं आर्यति दुक्खविपाकं; अत्थि, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं आर्यति 20 सुखविपाकं, अत्थि, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं चेव आर्यति च सुखविपाकं ।

R. 311

§ ३. अविद्धा यथाभूतं नप्पजानाति

५ “तत्र, भिक्खवे, यमिदं^१ धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं चेव आर्यति च दुक्खविपाकं तं अविद्धा^२ अविज्जागतो यथाभूतं नप्पजानाति — ‘इदं खो धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं चेव आर्यति दुक्खविपाकं’ ति । तं अविद्धा अविज्जागतो यथाभूतं अप्पजानन्तो तं सेवति, तं न परिवज्जेति । तस्स तं सेवतो, तं अपरिवज्जयतो, अनिद्धा अकन्ता अमनापा 25 धम्मा अभिवड्ढन्ति, इद्धा कन्ता मनापा धम्मा परिहायन्ति । तं किस्स हेतु ? एवं हेतं, भिक्खवे, होति यथा तं अविद्दसुनो ।

६ “तत्र, भिक्खवे, यमिदं धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं आर्यति

B. 386

दुक्खविपाकं तं अविद्धा अविज्जागतो यथाभूतं नप्पजानाति — ‘इदं खो धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं आर्याति दुक्खविपाकं’ ति । तं अविद्धा अविज्जागतो यथाभूतं अप्पजानन्तो तं सेवति, तं न परिवज्जेति । तस्स तं सेवतो, तं अपरिवज्जयतो, अनिट्ठा अकन्ता अमनापा धम्मा अभिवड्ढन्ति, इट्ठा कन्ता मनापा धम्मा परिहायन्ति । तं किस्स हेतु ? एवं हेतं, भिक्खवे, होति यथा तं अविद्दसुनो ।

७. “तत्र, भिक्खवे, यमिदं धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं आर्याति सुखविपाकं तं अविद्धा अविज्जागतो यथाभूतं नप्पजानाति — ‘इदं खो धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं आर्याति सुखविपाकं’ ति । तं अविद्धा अविज्जागतो यथाभूतं अप्पजानन्तो तं न सेवति, तं परिवज्जेति । तस्स तं असेवतो, तं परिवज्जयतो, अनिट्ठा अकन्ता अमनापा धम्मा अभिवड्ढन्ति, इट्ठा कन्ता मनापा धम्मा परिहायन्ति । तं किस्स हेतु ? एवं हेतं, भिक्खवे, होति यथा तं अविद्दसुनो ।

R. 312

८. “तत्र, भिक्खवे, यमिदं धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं चेव आर्याति च सुखविपाकं तं अविद्धा अविज्जागतो यथाभूतं नप्पजानाति — ‘इदं खो धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं चेव आर्याति च सुखविपाकं’ ति । तं अविद्धा अविज्जागतो यथाभूतं अप्पजानन्तो तं न सेवति, तं परिवज्जेति । तस्स तं असेवतो, तं परिवज्जयतो, अनिट्ठा अकन्ता अमनापा धम्मा अभिवड्ढन्ति, इट्ठा कन्ता मनापा धम्मा परिहायन्ति । तं किस्स हेतु ? एवं हेतं, भिक्खवे, होति यथा तं अविद्दसुनो ।

§ ४. विद्धा यथाभूतं पजानाति

९. “तत्र, भिक्खवे, यमिदं धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं चेव आर्याति च दुक्खविपाकं तं विद्धा विज्जागतो यथाभूतं पजानाति — ‘इदं खो धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं चेव आर्याति च दुक्खविपाकं’ ति । तं विद्धा विज्जागतो यथाभूतं पजानन्तो तं न सेवति, तं परिवज्जेति । तस्स तं असेवतो, तं परिवज्जयतो, अनिट्ठा अकन्ता अमनापा धम्मा परिहायन्ति, इट्ठा कन्ता मनापा धम्मा अभिवड्ढन्ति । तं किस्स हेतु ? एवं हेतं, भिक्खवे, होति यथा तं विद्दसुनो ।

१०. “तत्र, भिक्खवे, यमिदं धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं आर्याति दुक्खविपाकं तं विद्धा विज्जागतो यथाभूतं पजानाति — ‘इदं धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं आर्याति दुक्खविपाकं’ ति । तं विद्धा विज्जागतो यथा-

भूतं पजानन्तो तं न सेवति, तं परिवज्जेति । तस्स तं असेवतो तं परिवज्जयतो अनिट्ठा अकन्ता अमनापा धम्मा परिहायन्ति, इट्ठा कन्ता मनापा धम्मा अभिवड्ढन्ति । तं किस्स हेतु ? एवं हेतं, भिक्खवे, होति यथा तं विद्दसुनो ।

B. 387

११. “तत्र, भिक्खवे, यमिदं धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं 5
आरयति सुखविपाकं तं विट्ठा विज्जागतो यथाभूतं पजानाति — ‘इदं खो धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं आरयति सुखविपाकं’ ति । तं विट्ठा विज्जा-
गतो यथाभूतं पजानन्तो तं सेवति, तं न परिवज्जेति । तस्स तं सेवतो
तं अपरिवज्जयतो अनिट्ठा अकन्ता अमनापा धम्मा परिहायन्ति, इट्ठा
कन्ता मनापा धम्मा अभिवड्ढन्ति । तं किस्स हेतु ? एवं हेतं, भिक्खवे, 10
होति यथा तं विद्दसुनो ।

१२. “तत्र, भिक्खवे, यमिदं धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं चैव
आरयति च सुखविपाकं तं विट्ठा विज्जागतो यथाभूतं पजानाति — ‘इदं
खो धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं चैव आरयति च सुखविपाकं’ ति । तं
विट्ठा विज्जागतो यथाभूतं पजानन्तो तं सेवति, तं न परिवज्जेति । 15
तस्स तं सेवतो, तं अपरिवज्जयतो, अनिट्ठा अकन्ता अमनापा धम्मा
परिहायन्ति, इट्ठा कन्ता मनापा धम्मा अभिवड्ढन्ति । तं किस्स हेतु ?
एवं हेतं, भिक्खवे, होति यथा तं विद्दसुनो ।

४ ५. पच्चुप्पन्नदुक्खं आरयति दुक्खविपाकं

१३. “कतमं च, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं चैव
आरयति च दुक्खविपाकं ? इध, भिक्खवे, एकच्चो सहा पि दुक्खेन सहा 20
पि दोमनस्सेन पाणातिपाती होति, पाणातिपातपच्चया च दुक्खं दोमनस्सं
पटिसंवेदेति । सहा पि दुक्खेन सहा पि दोमनस्सेन अदिन्नादारी होति,
अदिन्नादानपच्चया च दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि दुक्खेन
सहा पि दोमनस्सेन कामेसुमिच्छाचारी होति, कामेसुमिच्छाचार-
पच्चया च दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि दुक्खेन सहा पि 25
दोमनस्सेन मुसावादी होति, मुसावादपच्चया च दुक्खं दोमनस्सं पटि-
संवेदेति । सहा पि दुक्खेन सहा पि दोमनस्सेन पिसुणवाचो’ होति,
पिसुणवाचापच्चया च दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि दुक्खेन

R. 313

B. 388

सहा पि दोमनस्सेन फरुसवाचो होति, फरुसवाचापच्चया च दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि दुक्खेन सहा पि दोमनस्सेन सम्फप्पलापी होति, सम्फप्पलापपच्चया च दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि दुक्खेन सहा पि दोमनस्सेन अभिज्झालु होति, अभिज्झापच्चया च दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि दोमनस्सेन व्यापन्नचित्तो होति, व्यापादपच्चया च दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि दुक्खेन सहा पि दोमनस्सेन मिच्छादिट्ठि होति, मिच्छादिट्ठिपच्चया च दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं चेव आयति च दुक्खविपाकं ।

१६. पच्चुप्पन्नसुखं आयति दुक्खविपाकं

१४ “कतमं च, भिक्खवे, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं आयति दुक्खविपाकं ? इध, भिक्खवे, एकच्चो सहा पि सुखेन सहा पि सोमनस्सेन पाणातिपाती होति, पाणातिपातपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि सुखेन सहा पि सोमनस्सेन अदिन्नादायी होति, अदिन्नादानपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि सुखेन सहा पि सोमनस्सेन कामेसुमिच्छाचारी होति, कामेसुमिच्छाचारपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि सुखेन सहा पि सोमनस्सेन मुसावादी होति, मुसावादपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि सुखेन सहा पि सोमनस्सेन पिसुणवाचो होति, पिसुणवाचपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि सुखेन सहा पि सोमनस्सेन फरुसवाचो होति, फरुसवाचापच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि सुखेन सहा पि सोमनस्सेन सम्फप्पलापी होति, सम्फप्पलापपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि सुखेन सहा पि सोमनस्सेन अभिज्झालु होति, अभिज्झापच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि सुखेन सहा पि सोमनस्सेन व्यापन्नचित्तो होति, व्यापादपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि सुखेन सहा पि सोमनस्सेन मिच्छादिट्ठि होति, मिच्छादिट्ठिपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं

R. 314 20

25

विनिपातं निरयं उपपज्जति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, धम्मसमादानं पञ्चुप्पन्नसुखं आर्यातिं दुक्खविपाकं ।

१७. पञ्चुप्पन्नदुक्खं आर्यातिं सुखविपाकं

१५ कतमं च, भिक्खवे, धम्मसमादानं पञ्चुप्पन्नदुक्खं, आर्यातिं सुखविपाकं ? इध, भिक्खवे, एकच्चो सहा पि दुक्खेन सहा पि दोमनस्सेन पाणातिपाता पटिविरतो होति, पाणातिपाता वेरमणीपच्चया च 5
दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि दुक्खेन सहा पि दोमनस्सेन अदिन्नादाना पटिविरतो होति, अदिन्नादाना वेरमणीपच्चया च दुक्खं 5
दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि दुक्खेन सहा पि दोमनस्सेन कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा वेरमणीपच्चया च 5
दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि दुक्खेन सहा पि दोमनस्सेन मुसा- 10
वादा पटिविरतो होति, मुसावादा वेरमणीपच्चया च दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि दुक्खेन सहा पि दोमनस्सेन पिसुणाय वाचाय 10
पटिविरतो होति, पिसुणाय वाचाय वेरमणीपच्चया च दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि दुक्खेन सहा पि दोमनस्सेन फरुसाय वाचाय 15
पटिविरतो होति, फरुसाय वाचाय वेरमणीपच्चया च दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि दुक्खेन सहा पि दोमनस्सेन सम्फप्पलापा पटि- 15
विरतो होति, सम्फलापा वेरमणीपच्चया च दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि दुक्खेन सहा पि दोमनस्सेन अनभिज्झालु होति, अन-
भिज्झापच्चया च दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि दुक्खेन सहा पि दोमनस्सेन अब्यापन्नचित्तो होति, अब्यापादपच्चया च दुक्खं दोमनस्सं 20
पटिसंवेदेति । सहा पि दुक्खेन सहा पि दोमनस्सेन सम्मादिट्ठि होति, सम्मादिट्ठिपच्चया च दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सो कायस्स भेदा 20
परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, धम्मसमादानं पञ्चुप्पन्नदुक्खं आर्यातिं सुखविपाकं ।

B. 381

R. 315

१८. पञ्चुप्पन्नसुखं आर्यातिं सुखविपाकं

१६. “कतमं च, भिक्खवे, धम्मसमादानं पञ्चुप्पन्नसुखं चैव 25
आर्यातिं च सुखविपाकं ? इध, भिक्खवे, एकच्चो सहा पि सुखेन सहा 25
पि दोमनस्सेन पाणातिपाता पटिविरतो होति, पाणातिपाता वेरमणी-
पच्चया च सुखं दोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि सुखेन सहा पि सो-

B. 330

- मनस्सेन अदिन्नादाना पटिविरतो होति, अदिन्नादाना वेरमणीपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि सुखेन सहा पि सोमनस्सेन कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा वेरमणीपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि सुखेन सहा पि सोमनस्सेन मुसा-
- 5 वादा पटिविरतो होति, मुसावादा वेरमणीपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि सुखेन सहा पि सोमनस्सेन पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, पिसुणाय वाचाय वेरमणीपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहापि सुखेन सहा पि सोमनस्सेन फरसाय वाचाय पटिविरतो होति, फरसाय वाचाय वेरमणीपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटि-
- 10 संवेदेति । सहा पि सुखेन सहा पि सोमनस्सेन सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, सम्फप्पलापा वेरमणीपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि सुखेन सहा पि सोमनस्सेन अनभिज्जालु होति, अनभिज्जालुपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि सुखेन सहा पि सोमनस्सेन अब्यापन्नचित्तो होति, अब्यापादपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सहा पि सुखेन सहा पि सोमनस्सेन सम्मादिट्ठि होति, सम्मादिट्ठिपच्चया च सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति । सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जति । इदं, वुच्चति, भिक्खवं, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं चेव आरयति च सुखविपाकं ।

“इमानि खो, भिक्खवे, चत्तारि धम्मसमादानानि ।

§ ६. तित्तकालाबूपमं धम्मसमादानं

R. 316

- 20 १७. “सेय्यथापि, भिक्खवे, तित्तकालाबु^१ विसेन संसट्ठो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो सुखकामो दुक्खप्पटि-कूलो । तमेनं एवं वदेय्युं — ‘अम्भो पुरिस, अयं तित्तकालाबु विसेन संसट्ठो; सचे आकङ्खसि पिव’^२ । तस्स ते^३ पिवतो चेव नच्छादेस्सति वण्णेन पि गन्धेन पि रसेन पि; पिवित्वा^४ च पन मरणं वा निगच्छेय्य मरणमत्तं
- 25 वा दुक्खं^५ ति । सो तं अप्पटिसङ्गाय पिवेय्य^६, नप्पटिनिस्सज्जेय्य । तस्स तं पिवतो चेव नच्छादेय्य वण्णेन पि गन्धेन पि रसेन पि; पिवित्वा च पन मरणं वा निगच्छेय्य मरणमत्तं वा दुक्खं । तथूपमाहं, भिक्खवे,

१. तित्तकालाबु — सी०; तित्तिकालाबु — स्या० । २. पिप — सी०, रो० । ३. तं — स्या० । ४. पीत्वा — रो०, सी० । ५. पियेय्य — सी०, रो० ।

इमं धम्मसमादानं वदामि, यमिदं धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं चेव आयति च दुक्खविपाकं ।

§ १०. आपानीयकंसूपमं धम्मसमादानं

१८. “सेय्यथापि, भिक्खवे, आपानीयकंसो वण्णसम्पन्नो गन्ध-
सम्पन्नो रससम्पन्नो । सो च खो विसेन संसट्ठो । अथ पुरिसो आग-
च्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो सुखकामो दुक्खप्पटिकूलो । तमेनं एवं 5
वदेय्युं — ‘अम्भो पुरिस, अयं’ आपानीयकंसो वण्णसम्पन्नो गन्धसम्पन्नो
रससम्पन्नो, सो च खो विसेन संसट्ठो; सचे आकङ्खसि पिव । तस्स ते
पिवतो हि खो छादेस्सति वण्णेन पि गन्धेन पि रसेन पि; पिवित्वा च
पन मरणं वा निगच्छसि मरणमत्तं वा दुक्खं’ ति । सो तं अप्पटिसङ्खाय 10
पिवेय्य, नप्पटिनिस्सज्जेय्य । तस्स तं पिवतो हि खो छादेय्य वण्णेन पि
गन्धेन पि रसेन पि; पिवित्वा च पन मरणं वा निगच्छेय्य मरणमत्तं
वा दुक्खं । तथूपमाहं, भिक्खवे, इमं धम्मसमादानं वदामि, यमिदं धम्म-
समादानं पच्चुप्पन्नसुखं आयति दुक्खविपाकं ।

B. 391

10

§ ११. पूतिमुत्तभेसज्जूपमं धम्मसमादानं

१९. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पूतिमुत्तं नानाभेसज्जेहि संसट्ठं ।
अथ पुरिसो आगच्छेय्य पण्डुरोगी^१ । तमेनं एवं वदेय्युं — ‘अम्भो पुरिस, 15
इदं पूतिमुत्तं नानाभेसज्जेहि संसट्ठं; सचे आकङ्खसि पिव । तस्स ते
पिवतो हि खो नच्छादेस्सति वण्णेन पि गन्धेन पि रसेन पि; पिवित्वा
च पन सुखी भविस्ससी’ ति । सो तं पटिसङ्खाय पिवेय्य, नप्पटि-
निस्सज्जेय्य । तस्स तं पिवतो हि खो नच्छादेय्य वण्णेन पि गन्धेन पि
रसेन पि; पिवित्वा च पन सुखी अस्स । तथूपमाहं, भिक्खवे, इमं 20
धम्मसमादानं वदामि, यमिदं धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं आयति
सुखविपाकं ।

20

§ १२. चतुसधूपमं धम्मसमादानं

२०. “सेय्यथापि, भिक्खवे, दधि च मधु च सप्पि च फाणितं
च एकज्झं संसट्ठं । अथ पुरिसो आगच्छेय्य लोहितपक्खन्दिको । तमेनं
एवं वदेय्युं — ‘अम्भो पुरिस, इदं दधि च मधु च सप्पि च फाणितं च 25 R. 317
एकज्झं संसट्ठं; सचे आकङ्खसि पिव । तस्स ते पिवतो चेव छादेस्सति
•

वण्णेन पि गन्धेन पि रसेन पि; पिवित्वा च पन सुखी भविस्ससी' ति ।
 सो तं पटिसङ्खाय पिवेय्य, नप्पटिनिस्सज्जेय्य । तस्स तं पिवतो चेव
 छादेय्य वण्णेन पि गन्धेन पि रसेन पि; पिवित्वा च पन सुखी अस्स ।
 तथूपमाहं, भिक्खवे, इमं धम्मसमादानं वदामि, यमिदं धम्मसमादानं
 5 पच्चुप्पन्नसुखं चेव आयतिं च सुखविपाकं ।

२१. "सेय्यथापि, भिक्खवे, वस्सानं पच्छिमे मासे सरदसमये
 विद्धे विगतवलाहके देवे आदिच्चो नभं अब्भुस्सक्कमानो सब्बं आकास-
 गतं तमगतं अभिविहच्च भासते' च तपते^१ च विरोचते^१ च; एवमेव खो,
 भिक्खवे, यमिदं धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं चेव आयतिं च सुखविपाकं
 10 तदज्जे पुथुसमणब्राह्मणपरप्पवादे अभिविहच्च भासते च तपते च
 विरोचते चा'' ति ।

२२. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
 अभिनन्दुं ति ।

—:०:—

१. भासति - सी०, स्या०, रो० । २. तपति - सी०, स्या० रो० । ३. विरोचति -
 सी०, स्या०, रो० ।

४७. वीमंसकसुत्तं

§ १. तथागते समन्नेसना

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथोपण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
एतदवोच — “वीमंसकेन, भिक्खवे, भिक्खुना परस्स चेतोपरियायं अजा-
नन्तेन तथागते समन्नेसना कातब्बा ‘सम्मासम्बुद्धो वा नो वा’ इति 5
विज्जाणाया” ति ।

B. 392

“भगवम्मूलका नो, भन्ते, धम्मा, भगवन्नेत्तिका भगवम्पटि-
सरणा; साधु वत, भन्ते, भगवन्तं येव पटिभातु एतस्स भासितस्स
अथो; भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती” ति ।

“तेन हि, भिक्खवे, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासि- 10 R. 318
स्सामी” ति ।

“एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
एतदवोच —

२. “वीमंसकेन, भिक्खवे, भिक्खुना परस्स चेतोपरियायं अजा-
नन्तेन द्वीसु धम्मेषु तथागतो समन्नेसितब्बो चक्खुसोतविज्जेय्येषु 15
धम्मेषु — ‘ये सङ्किलिट्ठा चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, संविज्जन्ति वा ते
तथागतस्स नो वा’ ति? तमेनं समन्नेसमानो एवं जानाति — ‘ये सङ्किलि-
ट्ठा चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, न ते तथागतस्स संविज्जन्ती’ ति ।

३. “यतो नं समन्नेसमानो एवं जानाति — ‘ये सङ्किलिट्ठा चक्खु-
सोतविज्जेय्या धम्मा, न ते तथागतस्स संविज्जन्ती’ ति, ततो नं उत्तरि 20
समन्नेसति — ‘ये वीतिमिस्सा चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, संविज्जन्ति
वा ते तथागतस्स नो वा’ ति ? तमेनं समन्नेसमानो एवं जानाति —
‘ये वीतिमिस्सा चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, न ते तथागतस्स
संविज्जन्ती’ ति ।

४. “यतो नं समन्नेसमानो एवं जानाति — ‘ये वीतिमिस्सा 25
चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, न ते तथागतस्स संविज्जन्ती’ ति, ततो नं
उत्तरि समन्नेसति — ‘ये वोदाता चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, संविज्जन्ति

B. 393

वा ते तथागतस्स नो वा' ति ? तमेनं समन्नेसमानो एवं जानाति
— 'ये वोदाता चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, संविज्जन्ति ते तथा-
गतस्सा' ति ।

५. "यतो नं समन्नेसमानो एवं जानाति — 'ये वोदाता चक्खु-
5 सोतविज्जेय्या धम्मा, संविज्जन्ति ते तथागतस्सा' ति, ततो नं उत्तरि
समन्नेसति — 'दीघरत्तं समापन्नो अयमायस्मा इमं कुसलं धम्मं, उदाहु
इत्तरसमापन्नो' ति ? तमेनं समन्नेसमानो एवं जानाति — 'दीघरत्तं समा-
पन्नो अयमायस्मा इमं कुसलं धम्मं, नायमायस्मा इत्तरसमापन्नो' ति ।

६. "यतो नं समन्नेसमानो एवं जानाति — 'दीघरत्तं समापन्नो
10 अयमायस्मा इमं कुसलं धम्मं, नायमायस्मा इत्तरसमापन्नो' ति, ततो नं
उत्तरि समन्नेसति — 'अत्तज्झापन्नो' अयमायस्मा भिक्खु यसप्पत्तो^१,
संविज्जन्तस्स इधेकच्चे आदीनवा' ति ? न ताव, भिक्खवे, भिक्खुनो
इधेकच्चे आदीनवा संविज्जन्ति याव न अत्तज्झापन्नो होति यसप्पत्तो ।
यतो च खो, भिक्खवे, भिक्खु अत्तज्झापन्नो होति यसप्पत्तो, अथस्स
15 इधेकच्चे आदीनवा संविज्जन्ति । तमेनं समन्नेसमानो एवं जानाति —
'अत्तज्झापन्नो अयमायस्मा भिक्खु यसप्पत्तो, नास्स इधेकच्चे आदीनवा
संविज्जन्ती' ति ।

R. 319

७. "यतो नं समन्नेसमानो एवं जानाति — 'अत्तज्झापन्नो अय-
मायस्मा भिक्खु यसप्पत्तो, नास्स इधेकच्चे आदीनवा संविज्जन्ती' ति,
20 ततो नं उत्तरि समन्नेसति — 'अभयूपरतो अयमायस्मा, नायमायस्मा भयू-
परतो; वीतरागत्ता कामे न सेवति खया रागस्सा' ति ? तमेनं समन्ने-
समानो एवं जानाति — 'अभयूपरतो अयमायस्मा, नायमायस्मा भयूपरतो;
वीतरागत्ता कामे न सेवति खया रागस्सा' ति । तं चे, भिक्खवे, भिक्खु
परे एवं पुच्छेय्युं — 'के पनायस्मतो आकारा, के अन्वया, येनायस्मा एवं
25 वदेसि^२ — 'अभयूपरतो अयमायस्मा, नायमायस्मा भयूपरतो; वीत-
रागत्ता कामे न सेवति खया रागस्सा' ति ? सम्मा व्याकरमानो, भिक्खवे,
भिक्खु एवं व्याकरेय्य — 'तथा हि पन अयमायस्मा सङ्खे वा विहरन्तो
एको वा विहरन्तो, ये च तत्थ सुगता ये च तत्थ दुग्गता, ये च तत्थ
गणमनुसासन्ति, ये च इधेकच्चे ग्रामिसेसु संदिस्सन्ति, ये च इधेकच्चे
30 ग्रामिसेन अनुपलित्ता, नायमायस्मा तं तेन अवजानाति; सम्मुखा खो

B. 394

30

पन मेतं भगवतो सुतं सम्मुखा पटिगगहितं — ‘अभयूपरतोहमस्मि, नाह-
मस्मि भयूपरतो, वीतरागता कामे न सेवामि खया रागस्सा’ ति ।

८. “तत्र, भिक्खवे, तथागतो व उत्तरिं पटिपुच्छितब्बो — ‘ये
सङ्किलिट्ठा चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, संविज्जन्ति वा ते तथागतस्स
नो वा’ ति ? व्याकरमानो, भिक्खवे, तथागतो एवं व्याकरेय्य — ‘ये
सङ्किलिट्ठा चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, न ते तथागतस्स संविज्जन्ती’
ति । ये वीतिमिस्सा चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, संविज्जन्ति वा ते
तथागतस्स नो वा ति ? व्याकरमानो, भिक्खवे, तथागतो एवं
व्याकरेय्य — ‘ये वीतिमिस्सा चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, न ते तथा-
गतस्स संविज्जन्ती’ ति । ये वोदाता चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा
संविज्जन्ति वा तथागतस्स नो वा ति ? व्याकरमानो, भिक्खवे, तथा-
गतो एवं व्याकरेय्य — ‘ये वोदाता चक्खुसोतविज्जेय्या धम्मा, संवि-
ज्जन्ति ते तथागतस्स; एतंपथोहमस्मि’ एतंगोचरो^१, नो च तेन
तम्मयो’ ति ।

९. “एवंवादिं खो, भिक्खवे, सत्थारं अरहति सावको उपसङ्क-
मितुं धम्मस्सवनाय । तस्स सत्था धम्मं देसेति उत्तरुत्तरिं पणीतपणीतं
कण्हसुक्कसप्पटिभागं । यथा यथा खो, भिक्खवे, भिक्खुनो सत्था धम्मं
देसेति उत्तरुत्तरिं पणीतपणीतं कण्हसुक्कसप्पटिभागं तथा तथा सो तस्मि
धम्मे अभिज्जाय इधेकच्चं धम्मं धम्मेसु निट्ठं गच्छति, सत्थरि पसीदति
— ‘सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो सङ्खो’
ति । तं चे, भिक्खवे, भिक्खुं परे^२ एवं^३ पृच्छेय्युं — ‘के पनायस्मतो आकारा,
के अन्वया, येनायस्मा एवं वदेसि — ‘सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो
भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो सङ्खो ति’ ? सम्माव्याकरमानो, भिक्खवे,
भिक्खु एवं व्याकरेय्य — ‘इधाहं, आवुसो, येन भगवा तेनुपसङ्कमिं
धम्मस्सवनाय । तस्स मे भगवा धम्मं देसेति उत्तरुत्तरिं पणीतपणीतं
कण्हसुक्कसप्पटिभागं । यथा यथा मे, आवुसो, भगवा धम्मं देसेति
उत्तरुत्तरिं पणीतपणीतं कण्हसुक्कसप्पटिभागं तथा तथाहं तस्मि धम्मे
अभिज्जाय इधेकच्चं धम्मं धम्मेसु निट्ठमगमं^४, सत्थरि पसीदि — ‘सम्मा-
सम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता, धम्मो, सुप्पटिपन्नो सङ्खो’ ति ।

R. 320

B. 395

१. एतपथोहमस्मि — सी०, स्या०, रो० । २. एतगोचरो — सी०, स्या०, रो० ।

३-२. पुनेवं — स्या० । ४. निट्ठमगमं — स्या० ।

§ २. आकारवती सद्धा दस्सनमूलिका

१०. यस्स कस्सचि, भिक्खवे, इमेहि आकारेहि इमेहि पदेहि इमेहि व्यञ्जनेहि तथागते सद्धा निविट्ठा होति मूलजाता पतिट्ठिता^१, अयं वुच्चति, भिक्खवे, आकारवती सद्धा दस्सनमूलिका, दब्धा, असंहरिया समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मुना वा केनचि
 5 वा लोकस्मि । एवं खो, भिक्खवे, तथागते धम्मसमन्नेसना होति । एवं च पन तथागतो धम्मता-सुसमन्निट्ठो^२ होती” ति ।

११. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दं ति ।

—:०:—

४८. कोसम्बियसुत्तं

१. कोसम्बियं भण्डनजाता भिक्खू

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा कोसम्बियं विहरति घोसितारामे । तेन खो पन समयेन कोसम्बियं भिक्खू भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति । ते न चेव अञ्जमञ्जं सञ्जापेन्ति न च सञ्जात्ति उपेन्ति, न च अञ्जमञ्जं निज्झापेन्ति न च निज्झत्ति उपेन्ति । अथ खो अञ्जातरो 5 R. 321 भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “इध, भन्ते, कोसम्बियं भिक्खू भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति, ते न चेव अञ्जमञ्जं सञ्जापेन्ति न च सञ्जात्ति उपेन्ति, न च अञ्जमञ्जं निज्झापेन्ति 10 न च निज्झत्ति उपेन्ती” ति ।

२. अथ खो भगवा अञ्जातरं भिक्खुं आमन्तसि— “एहि त्वं, भिक्खु, मम वचनेन ते भिक्खू आमन्तेहि — ‘सत्था वो’ आर्यस्मन्ते आमन्तेती” ति । “एवं, भन्ते” ति खो सो भिक्खु भगवतो पटिसुत्वा 15 B. 396 येन ते भिक्खू तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा ते भिक्खू एतदवोच — “सत्था आर्यस्मन्ते आमन्तेती” ति । “एवमावुसो” ति खो ते भिक्खू तस्स भिक्खुनो पटिसुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमिसु; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ने खो ते भिक्खू भगवा एतदवोच — “सच्चं किर तुम्हे, भिक्खवे, भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरथ, 20 ते न चेव अञ्जमञ्जं सञ्जापेथ न च सञ्जात्ति उपेथ, न च अञ्जमञ्जं निज्झापेथ न च निज्झत्ति उपेथा” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, यस्मिं तुम्हे समये भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरथ, 25 अपि नु तुम्हाकं तस्मिं समये मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं होति सन्नत्त-

चारीसु आवि^१ चेव रहो च, मेत्तं वचीकम्मं ... पे० ... मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्ठितं होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो चा^२ ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“इति किर, भिक्खवे, यस्मिं तुम्हे समये भण्डनजाता कलहजाता

- 5 विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरथ, नेव तुम्हाकं तस्मिं समये मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च, न मेत्तं वचीकम्मं ... पे० ... न मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्ठितं होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च । अथ किञ्चरहि तुम्हे, मोघपुरिसा, किं जानन्ता किं पस्सन्ता भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्ज-
- R. 322
- 10 मञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरथ, ते न चेव अञ्जमञ्जं सञ्जापेथ न च सञ्जात्ति उपेथ, न च अञ्जमञ्जं निज्जापेथ न च निज्जात्ति उपेथ ? तं हि तुम्हाकं, मोघपुरिसा, भविस्सति दोघरत्तं अहिताय दुक्खाया^३ ति ।

१ २. छ सारणीया धम्मा

३. अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि – “छथिमे, भिक्खवे,

- 15 धम्मा सारणीया^१ पियकरणा गरुकरणा सङ्गहाय अविवादाय सामग्गिया एकीभावाय संवत्तन्ति । कतमे छ ? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च । अयं पि धम्मो सारणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामग्गिया एकीभावाय संवत्तति । पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खुनो मेत्तं वची-
- B. 397 20 कम्मं ... पे० ... मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्ठितं होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च । अयं पि धम्मो सारणीयो ... पे० ... एकीभावाय संवत्तति । पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु ये ते लाभा धम्मिका धम्मलद्धा अन्तमसो पत्तपरियापन्नमत्तं पि, तथारूपेहि लाभेहि अप्पटिविभत्तभोगी होति, सीलवन्तेहि सब्रह्मचारीहि साधारणभोगी । अयं पि धम्मो ... पे० ...
- 25 एकीभावाय संवत्तति । पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु यानि तानि सीलानि अखण्डानि अच्छिद्धानि असबलानि अकम्मासानि भुजिस्सानि विञ्जुप्पसत्थानि अपरामट्टानि समाधिसंवत्तनिकानि तथारूपेसु सीलेसु सीलसामञ्जगतो विहरति सब्रह्मचारीहि आवि चेव रहो च । अयं पि धम्मो ... पे० ... एकीभावाय संवत्तति । पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु

यायं दिट्ठि अरिया निय्यानिका निय्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाय
तथारूपाय दिट्ठिया दिट्ठिसामञ्जगतो विहरति सब्रह्मचारीहि आवि
चेव रहो च । अयं पि धम्मो ... पे० ... एकीभावाय संवत्तति ।

४. “इमे खो, भिक्खवे, छ सारणीया धम्मा पियकरणा गरु-
करणा सङ्गहाय अविवादाय सामग्गिया एकीभावाय संवत्तन्ति । इमेसं 5
खो, भिक्खवे, छन्नं सारणीयानं धम्मानं एतं अग्गं, एतं सङ्गाहिकं, एतं
सङ्घाटनिकं^१ – यदिदं यायं दिट्ठि अरिया निय्यानिका निय्याति तक्क-
रस्स सम्मा दुक्खक्खयाय । सेय्यथापि, भिक्खवे, कूटागारस्स एतं अग्गं,
एतं सङ्गाहिकं, एतं सङ्घाटनिकं – यदिदं कूटं; एवमेव खो, भिक्खवे, R. 323
इमेसं छन्नं सारणीयानं धम्मानं एतं अग्गं. एतं सङ्गाहिकं, एतं सङ्घाट- 10 B. 398
निकं – यदिदं यायं दिट्ठि अरिया निय्यानिका निय्याति तक्करस्स सम्मा
दुक्खक्खयाय ।

३. अरिया दिट्ठि निय्यानिका

५. “कथं च, भिक्खवे, यायं दिट्ठि अरिया निय्यानिका निय्याति
तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाय ? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरञ्जगतो
वा रुक्खमूलगतो वा सुञ्जागारगतो वा इति पटिसञ्चिक्खति – ‘अत्थि 15
नु खो मे तं परियुट्ठानं अज्झत्तं अप्पहीनं, येनाहं परियुट्ठानेन परियुट्ठित-
चित्तो यथाभूतं नप्पजानेय्यं^२ न पस्सेय्यं’ ति ? सचे, भिक्खवे, भिक्खु
कामरागपरियुट्ठितो होति परियुट्ठितचित्तो व होति । सचे, भिक्खवे,
भिक्खु व्यापादपरियुट्ठितो होति परियुट्ठितचित्तो व होति । सचे,
भिक्खवे, भिक्खु थोनमिद्वपरियुट्ठितो होति परियुट्ठितचित्तो व होति । 20
सचे, भिक्खवे, भिक्खु उद्धच्चकुक्कुच्चपरियुट्ठितो होति परियुट्ठितचित्तो
व होति । सचे, भिक्खवे, भिक्खु विचिकिच्छापरियुट्ठितो होति परि-
युट्ठितचित्तो व होति । सचे, भिक्खवे, भिक्खु इधलोकचिन्ताय पसुतो
होति परियुट्ठितचित्तो व होति । सचे, भिक्खवे, भिक्खु परलोकचिन्ताय
पसुतो होति परियुट्ठितचित्तो व होति । सचे, भिक्खवे, भिक्खु भण्डन- 25
जातो कलहजातो विवादापन्नो अञ्जमञ्जं^३ मुखसत्तीहि वितुदन्तो विह-
रति परियुट्ठितचित्तो व होति । सो एवं पजानाति – ‘नत्थि खो मे तं
परियुट्ठानं अज्झत्तं अप्पहीनं, येनाहं परियुट्ठानेन परियुट्ठितचित्तो यथा-

१. सङ्घाटनियं – स्या०; सङ्घाटनिकं – सी० । २. न जानेय्यं – सी०, रो० । ३.

रो० पोत्थके नत्थि ।

भूतं नप्पजानेय्यं न पस्सेय्यं । सुप्पणिहितं मे मानसं सच्चानं बोधाया' ति । इदमस्स पठमं जाणं अधिगतं होति अरियं लोकुत्तरं असाधारणं पुथुज्जनेहि ।

६. “पुन च परं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति

5 — ‘इमं नु खो अहं दिट्ठि आसेवन्तो भावेन्तो बहुलीकरोन्तो लभामि पच्चत्तं समथं, लभामि पच्चत्तं निब्बुति’ ति ? सो एवं पजानाति — ‘इमं खो अहं दिट्ठि आसेवन्तो भावेन्तो बहुलीकरोन्तो लभामि पच्चत्तं समथं, लभामि पच्चत्तं निब्बुति’ ति । इदमस्स दुतियं जाणं अधिगतं होति अरियं लोकुत्तरं असाधारणं पुथुज्जनेहि ।

10 ७. “पुन च परं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति

B. 399

— ‘यथा रूपायाहं दिट्ठिया समन्नागतो, अत्थि नु खो इतो बहिद्धा अञ्जो समणो वा ब्राह्मणो वा तथारूपाय दिट्ठिया समन्नागतो’ ति ? सो एवं पजानाति — ‘यथारूपायाहं दिट्ठिया समन्नागतो, नत्थि इतो बहिद्धा अञ्जो समणो वा ब्राह्मणो वा तथारूपाय दिट्ठिया समन्नागतो’ ति ।

R. 324

15 इदमस्स ततियं जाणं अधिगतं होति अरियं लोकुत्तरं असाधारणं पुथुज्जनेहि ।

८. “पुन च परं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति — यथारूपाय धम्मताय दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो समन्नागतो, अहं पि

20 धम्मताय दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो समन्नागतो ? धम्मता एसा, भिक्खवे, दिट्ठिसम्पन्नस्स पुग्गलस्स — ‘किञ्चापि तथारूपि आपत्ति आपज्जति

यथारूपाय आपत्तिया वुट्ठानं पञ्जायति, अथ खो नं खिप्पमेव सत्थरि वा विञ्जूसु वा सब्रह्मचारीसु देसेति विवरति उत्तानीकरोति, देसेत्वा विवरित्वा उत्तानीक्त्वा आर्यति संवरं आपज्जति’ । सेय्यथापि,

25 भिक्खवे, दहरो कुमारो मन्दो उत्तानसेय्यको हत्थेन वा पादेन वा अङ्गारं अक्कमित्वा खिप्पमेव पटिसंहरति ; एवंमेव खो, भिक्खवे, धम्मता एसा दिट्ठिसम्पन्नस्स पुग्गलस्स — ‘किञ्चापि तथारूपि आपत्ति आपज्जति

यथारूपाय आपत्तिया वुट्ठानं पञ्जायति, अथ खो नं खिप्पमेव सत्थरि वा विञ्जूसु वा सब्रह्मचारीसु देसेति विवरति उत्तानीकरोति ; देसेत्वा विवरित्वा उत्तानीक्त्वा आर्यति संवरं आपज्जति’ । सो एवं पजानाति

30

— ‘यथारूपाय धम्मताय दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो समन्नागतो, अहं पि तथा-

रूपाय धम्मताय समन्नागतो' ति । इदमस्स चतुत्थं ज्ञाणं अधिगतं
होति अरियं लोकुत्तरं असाधारणं पुथुज्जनेहि ।

६. "पुन च परं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति
— 'यथारूपाय धम्मताय दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो समन्नागतो, अहं पि तथा-
रूपाय धम्मताय समन्नागतो' ति । कथंरूपाय च, भिक्खवे, धम्मताय 5
दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो समन्नागतो ? धम्मता एसा, भिक्खवे, दिट्ठि-
सम्पन्नस्स पुग्गलस्स — 'किञ्चापि यानि तानि सब्बहाचारीनं उच्चा-
वचानि किकरणीयानि तत्थ उस्सुक्कं आपन्नो होति, अथ ख्वास्स'^१
तिब्बापेक्खा होति अधिसीलसिक्खाय अधिचित्तसिक्खाय अधिपञ्जा-
सिक्खाय । सेय्यथापि, भिक्खवे, गावी तरुणवच्छा थम्बं^२ च आलुम्पति^३ 10
वच्छकं च अपचिनति^४; एवमेव खो, भिक्खवे, धम्मता एसा दिट्ठि-
सम्पन्नस्स पुग्गलस्स — किञ्चापि यानि तानि सब्बहाचारीनं उच्चा-
वचानि किकरणीयानि तत्थ उस्सुक्कं आपन्नो होति, अथ ख्वास्स तिब्बा-
पेक्खा होति अधिसीलसिक्खाय अधिचित्तसिक्खाय अधिपञ्जासिक्खाय ।
सो एवं पजानाति — 'यथारूपाय धम्मताय दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो समन्ना- 15
गतो, अहं पि यथारूपाय धम्मताय समन्नागतो' ति । इदमस्स पञ्चमं
ज्ञाणं अधिगतं होति अरियं लोकुत्तरं असाधारणं पुथुज्जनेहि ।

B. 400

R. 325

१०. "पुन च परं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चि-
क्खति — 'यथारूपाय बलताय दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो समन्नागतो, अहं पि
तथारूपाय बलताय समन्नागतो' ति । कथंरूपाय च, भिक्खवे, बलताय 20
दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो समन्नागतो ? बलता एसा, भिक्खवे, दिट्ठि-
सम्पन्नस्स पुग्गलस्स, यं तथागतप्पवेदिते धम्मविनये देसियमाने अट्ठि-
कत्वा^५ मनसिकत्वा सब्बचेतसा^६ समन्नाहरित्वा ओहितसोतो धम्मं
सुणाति । सो एवं पजानाति — 'यथारूपाय बलताय दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो
समन्नागतो, अहं पि यथारूपाय बलताय समन्नागतो' ति । इदमस्स 25
छट्ठं ज्ञाणं अधिगतं होति अरियं लोकुत्तरं असाधारणं पुथुज्जनेहि ।

११. "पुन च परं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चि-
क्खति — 'यथारूपाय बलताय दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो समन्नागतो, अहं पि

१. ख्वस्स — स्या० । २. दब्बं — म० अट्ठकथा; थम्भं — सी० अट्ठकथा । ३. आलु-
पति — स्या० । ४. अपवीणति — सी०, रो० । ५. अट्ठिकत्वा — सी०, स्या०, रो० । ६. सब्ब-
चेतसो — सी०, स्या०, रो० ।

तथारूपाय बलताय समन्नागतो' ति । कथंरूपाय च, भिक्खवे, बलताय दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो समन्नागतो ? बलता एसा, भिक्खवे, दिट्ठिसम्पन्नस्स पुग्गलस्स यं तथागतप्पवेदिते धम्मविनये देसियमाने लभति अत्थवेदं, लभति धम्मवेदं, लभति धम्मूपसंहितं पामोज्जं' । सो एवं
 5 पजानाति — 'यथारूपाय बलताय दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो समन्नागतो, अहं पि तथारूपाय बलताय समन्नागतो' ति । इदमस्स सत्तमं आणं अधिगतं होति अरियं लोकुत्तरं असाधारणं पुथुज्जनेहि ।

१२. "एवं सत्तङ्गसमन्नागतस्स खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स धम्मता सुसमन्निट्ठा होति सोतापत्तिफलसच्छिकिरियाय । एवं सत्तङ्ग-
 10 समन्नागतो खो, भिक्खवे, अरियसावको सोतापत्तिफलसमन्नागतो होती" ति ।

१३. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

————:०:————

४६. ब्रह्मनिमन्तनिकसुत्तं

§ १. बकस्स ब्रह्मणो दिट्ठिगतं

R. 326

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
एतदवोच —

“एकमिदाहं, भिक्खवे, समयं उक्कट्ठायं विहरामि सुभगवने 5
सालराजमूले । तेन खो पन, भिक्खवे, समयेन बकस्स ब्रह्मणो एवरूपं
पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं होति — ‘इदं निच्चं, इदं धुवं, इदं सस्सतं, इदं
केवलं, इदं अचवनधम्मं, इदं हि न जायति न जीयति न मीयति न
चवति न उपपज्जति’, इतो च पनञ्जं उत्तरि निस्सरणं नत्थी’ ति ।
अथ ख्वाहं, भिक्खवे, बकस्स ब्रह्मणो चेतसा चेतोपरिवितक्कमञ्जाय — 10
सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिञ्जितं वा बाहं पसारय्य, पसारितं
वा बाहं समिञ्जेय्य, एवमेव — उक्कट्ठायं सुभगवने सालराजमूले अन्त-
रहितो तस्मिं ब्रह्मलोके पातुरहोसि । अद्दसा खो मं, भिक्खवे, बको
ब्रह्मा दूरतो व आगच्छन्तं; दिस्वान मं एतदवोच — ‘एहि खो, मारिस,
स्वागतं, मारिस ! चिरस्सं खो, मारिस, इमं परियायमकासि यदिदं 15
इधागमनाय । इदं हि, मारिस, निच्चं, इदं धुवं, इदं सस्सतं, इदं केवलं,
इदं अचवनधम्मं, इदं हि न जायति न जीयति न मीयति न चवति न
उपपज्जति, इतो च पनञ्जं उत्तरि निस्सरणं नत्थी’” ति ।

२. एवं वुत्ते, अहं, भिक्खवे, बकं ब्रह्मानं एतदवोचं — “अविज्जा-
गतो वत, भो, बको ब्रह्मा; अविज्जागतो वत, भो, बको ब्रह्मा; यत्र 20
हि नाम अनिच्चं येव समानं निच्चं ति वक्खति, अद्दुवं येव समानं धुवं
ति वक्खति, असस्सतं येव समानं सस्सतं ति वक्खति, अकेवलं येव
समानं केवलं ति वक्खति, चवनधम्मं येव समानं अचवनधम्मं ति
वक्खति; यत्थ च पन जायति जीयति मीयति चवति उपपज्जति तं च
वक्खति — ‘इदं हि न जायति न जीयति न मीयति न चवति न उप- 25

B. 402

पज्जती' ति; सन्तं च पनञ्जं उत्तरि निस्सरणं 'नत्थञ्जं उत्तरि निस्सरणं' ति वक्खती' ति ।

३. "अथ खो, भिक्खवे, मारो पापिमा अञ्जतरं ब्रह्मपारि-
सज्जं अन्वाविसित्वा मं एतदवोच - "भिक्खु भिक्खु, मेतमासदो मेतमा-
R. 327 5 सदो, एसो हि, भिक्खु, ब्रह्मा महाब्रह्मा अभिभू अनभिभूतो अञ्जदत्थु-
दसो वसवत्ती इस्सरो कत्ता निम्माता सेट्ठो सज्जिता' वसी पिता भूत-
भव्यानं अहेसुं खो ये, भिक्खु, तया पुब्बे समणब्राह्मणा लोकस्मिं पठवी-
गरहका पठवीजिगुच्छका, आपगरहका आपजिगुच्छका, तेजगरहका
तेजजिगुच्छका, वायगरहका वायजिगुच्छका, भूतगरहका भूतजिगुच्छका,
10 देवगरहका देवजिगुच्छका, पजापतिगरहका पजापतिजिगुच्छका, ब्रह्म-
गरहका ब्रह्मजिगुच्छका - ते कायस्स भेदा पाणुपच्छेदा हीने काये
पतिट्ठिता अहेसुं । ये पन, भिक्खु, तया पुब्बे समणब्राह्मणा लोकस्मिं
पठवीपसंसका पठवाभिनन्दिनो, आपपसंसका आपाभिनन्दिनो, तेजपसं-
सका तेजाभिनन्दिनो, वायपसंसका वायाभिनन्दिनो, भूतपसंसका भूता-
15 भिनन्दिनो, देवपसंसका देवाभिनन्दिनो, पजापतिपसंसका पजापताभि-
नन्दिनो, ब्रह्मपसंसका ब्रह्माभिनन्दिनो - ते कायस्स भेदा पाणुपच्छेदा
पणीते काये पतिट्ठिता । तं^१ ताहं, भिक्खु, एवं वदामि - 'इङ्ख त्वं,
मारिस, यदेव ते ब्रह्मा आह तदेव त्वं करोहि, मा त्वं ब्रह्मनो वचनं
उपातिवत्तिथो' । सचे खो त्वं, भिक्खु, ब्रह्मनो वचनं उपातिवत्ति-
20 स्ससि, सेय्यथापि नाम पुरिसो सिरिं आगच्छन्ति दण्डेन पटिप्पणामेय्य,
सेय्यथापि वा पन, भिक्खु, पुरिसो नरकप्पपाते पपतन्तो हत्थेहि च
पादेहि च पठविं विराधेय्य^२, एवं सम्पदमिदं, भिक्खु, तुय्हं भविस्सति ।
इङ्ख त्वं, मारिस, यदेव ते ब्रह्मा आह तदेव त्वं करोहि, मा त्वं ब्रह्मनो
वचनं उपातिवत्तिथो' । ननु त्वं, भिक्खु, पस्ससि ब्रह्मपरिसं^३ सन्नि-
25 पतितं' ति^४ ? इति खो मं, भिक्खवे, मारो पापिमा ब्रह्मपरिसं उपनेसि ।

B. 403

४. "एवं वुत्ते, अहं, भिक्खवे, मारं पापिमन्तं एतदवोचं -
'जानामि खो ताहं, पापिम; मा त्वं मञ्जित्थो - 'न मं जानाती' ति ।
मारो त्वमसि, पापिम । यो चेव, पापिम, ब्रह्मा, या च ब्रह्मपरिसा, ये

१. सञ्जिता - सी०, रो०; सञ्जिता - स्या०, रो० अट्टकथा । २. किं - स्या० ।

३. विरागेय्य - सी०, रो० । ४. ब्रह्म परिसं - सी०, रो० । ५. सन्निसिन्नन्ति - सी०,
स्या०, रो० ।

च ब्रह्मपारिसज्जासब्बेव तव हत्थगता सब्बेव तव वसंगता' । तुय्हं हि, पापिम, एवं होति — 'एसो पि मे अस्स हत्थगतो, एसो पि मे अस्स वसंगतो' ति । अहं खो पन, पापिम, नेव तव हत्थगतो नेव तव वसंगतो' ति ।

५. "एवं वुत्ते, भिक्खवे, बको ब्रह्मा मं एतदवोच — 'अहं हि, 5
मारिस, निच्चं येव समानं निच्चं ति वदामि, धुवं येव समानं धुवं ति वदामि, सस्सतं येव समानं सस्सतं ति वदामि, केवलं येव समानं केवलं ति वदामि, अचवनधम्मं येव समानं अचवनधम्मं ति वदामि, यत्थ च पन न जायति न जीयति न मीयति न चवति न उपपज्जति तदेवाहं वदामि — इदं हि न जायति, न जीयति, न मीयति, न चवति, न उप- 10
पज्जती ति । असन्तं च पनञ्जं उत्तरि निस्सरणं 'नत्थञ्जं उत्तरि निस्सरणं' ति वदामि । अहेसुं खो, भिक्खु, तया पुब्बे समणब्राह्मणा लोकस्मिं यावतकं तुय्हं कसिणं आयु तावतकं तेसं तपोकम्ममेव अहोसि । ते खो एवं जानेय्युं — 'सन्तं च पनञ्जं उत्तरि निस्सरणं अत्थञ्जं उत्तरि निस्सरणं ति, असन्तं वा अञ्जं उत्तरि निस्सरणं नत्थञ्जं उत्तरि 15
निस्सरणं' ति । तं ताहं, भिक्खुं, एवं वदामि — 'न चेवञ्जं उत्तरि निस्सरणं दक्खिस्ससि, यावदेव च पन किलमथस्स विघातस्स भागी भविस्ससि । सचे खो त्वं, भिक्खु, पठविं अज्झोसिस्ससि ओपसायिको मे भविस्ससि वत्थुसायिको, यथाकामकरणीयो बाहितेय्यो । सचे आपं ... तेजं ... वायं ... भूते ... देवे ... पजापति ... ब्रह्मं अज्झोसिस्ससि, 20
ओपसायिको मे भविस्ससि वत्थुसायिको, यथाकामकरणीयो बाहि-
तेय्यो' ति ।

६. 'अहं पि खो एवं', ब्रह्मे, जानामि — सचे पठविं अज्झो-
सिस्सामि ओपसायिको ते भविस्सामि वत्थुसायिको, यथाकामकरणीयो बाहितेय्यो । सचे आपं ... तेजं ... वायं ... भूते ... देवे ... पजापति ... 25
ब्रह्मं अज्झोसिस्सामि ओपसायिको ते भविस्सामि वत्थुसायिको, यथा-
कामकरणीयो बाहितेय्यो' ति अपि च ते अहं, ब्रह्मे, गतिं च पजानामि,
जुतिं च पजानामि — एवं-महिद्धिको बको ब्रह्मा, एवं-महानुभावो बको ब्रह्मा, एवं-महेसक्खो बको ब्रह्मा' ति ।

७. 'यथाकथं पन मे त्वं, मारिस, गतिं च पजानासि, जुतिं च 30 B. 404

पजानासि — एवं-महिद्धिको बको ब्रह्मा, एवं-महानुभावो बको ब्रह्मा, एवं-महेसक्खो बको ब्रह्मा' ति ?

‘यावता चन्दिमसुरिया^१, परिहरन्ति दिसा भन्ति विरोचना ।

ताव सहस्सधा लोको, एत्थ ते वत्तते^२ वसो ॥

5 परो परं च जानासि, अथो रागविरागिनं ।

इत्थभावञ्जथाभावं, सत्तानं आगतिं गतिं ति ॥

एवं खौ ते अहं, ब्रह्मे, गतिं च पजानामि जुतिं च पजानामि —

R. 329

“एवं-महिद्धिको बको ब्रह्मा, एवं-महानुभावो बको ब्रह्मा, एवं-महेसक्खो बको ब्रह्मा ति ।

10 ८. ‘अत्थि खो, ब्रह्मे, अञ्चो^३ कायो^४, तं^५ त्वं न जानासि न पस्ससि; तमहं^६ जानामि पस्सामि । अत्थि खो, ब्रह्मे, आभस्सरा नाम कायो यतो त्वं चुतो इधूपपन्नो । तस्स ते अतिचिरनिवासेन सा सति पमुट्ठा^७, तेन तं त्वं न जानासि न पस्ससि; तमहं जानामि पस्सामि । एवं पि खो अहं, ब्रह्मे, नेव ते समसमो अभिञ्जाय, कुतो नीचेय्यं ?

15 अथ खो अहमेव तया भिय्यो । अत्थि खो, ब्रह्मे, सुभकिण्हो^८ नाम कायो, वेहप्फलो^९ नाम कायो, अभिभू^{१०} नाम कायो^{११}, तं त्वं न जानासि न पस्ससि; तमहं जानामि पस्सामि । एवं पि खो अहं, ब्रह्मे, नेव ते समसमो अभिञ्जाय, कुतो नीचेय्यं ? अथ खो अहमेव तया भिय्यो । पठवि खो अहं, ब्रह्मे, पठवितो अभिञ्जाय यावता पठविया पठवत्तेन^{१२} अननुभूतं 20 तदभिञ्जाय पठवि नाहोसि, पठविया नाहोसि^{१३}, पठवितो नाहोसि, पठवि मेति नाहोसि, पठवि नाभिर्वदि । एवं पि खो अहं, ब्रह्मे, नेव ते समसमो अभिञ्जाय, कुतो नीचेय्यं ? अथ खो अहमेव तया भिय्यो । आपं खो अहं, ब्रह्मे ... पे०... तेजं खो अहं, ब्रह्मे ... पे०... वायं खो अहं, ब्रह्मे ... पे०... भूते खो अहं, ब्रह्मे ... पे०... देवे खो अहं, ब्रह्मे ... पे०...

25 पजापति खो अहं, ब्रह्मे ... पे०... ब्रह्मं खो अहं, ब्रह्मे ... पे०... आभस्सरे खो अहं, ब्रह्मे ... पे०... सुभकिण्हे खो अहं, ब्रह्मे ... पे०... वेहप्फले खो

B. 405

१. ० सूरिया — म० । २. वत्तती — सी०, स्या०, रो० । ३-३. अञ्चे तयो काया — सी०, स्या०, रो० । ४. तत्थ — सी०, स्या०, रो० । ५. त्याहं — सी०, स्या०, रो० । ६. मुट्ठा — सी०, स्या०, रो० । ७. सुभकिण्णा — सी०, रो०; सुभकिण्हा — स्या० । ८. वेहप्फला — सी०, रो० । ९-९. सी० रो० पोत्थकेसु नत्थि । १०. पठवित्तेन — सी०, स्या० । ११. नापहोसि — म० ।

अहं, ब्रह्मे ... पे०... अभिभुं खो अहं, ब्रह्मे ... पे०... सब्बं खो अहं, ब्रह्मे, सब्बतो अभिञ्जाय यावता सब्बस्स सब्बत्तेन अननुभूतं तदभिञ्जाय सब्बं नाहोसिं सब्बस्मिं नाहोसिं सब्बतो नाहोसिं सब्बं मेति नाहोसिं, सब्बं नाभिर्वदि । एवं पि खो अहं, ब्रह्मे, नेव ते समसमो अभिञ्जाय, कुतो नीचेय्यं ? अथ खो अहमेव तया भिय्यो' ति । 5

६. 'सचे खो', मारिस, सब्बस्स सब्बत्तेन अननुभूतं^१, तदभिञ्जाय^२ मा हेव ते रित्तकमेव अहोसि, तुच्छकमेव अहोसी' ति ।

१०. 'विञ्जाणं अनिदस्सनं अनन्तं सब्बतो पभं, तं पठविया पठवत्तेन अननुभूतं, आपस्स आपत्तेन अननुभूतं, तेजस्स तेजत्तेन अननुभूतं, वायस्स वायत्तेन अननुभूतं, भूतानं भूतत्तेन अननुभूतं, देवानं देवत्तेन अननुभूतं, पजापतिस्स पजापतित्तेन अननुभूतं, ब्रह्मानं^३ ब्रह्मत्तेन अननुभूतं, आभस्सरानं आभस्सरत्तेन अननुभूतं, सुभकिण्हानं सुभकिण्हत्तेन अननुभूतं, वेहप्फलानं वेहप्फलत्तेन अननुभूतं, अभिभुस्स अभिभुत्तेन अननुभूतं, सब्बस्स सब्बत्तेन अननुभूतं' । 10

R. 330

§ २. भगवतो इद्धाभिसङ्गारो

११. 'हन्द चरहि^४ ते, मारिस, पस्स^५ अन्तरधायामी' ति । 15

'हन्द चरहि मे त्वं, ब्रह्मे, अन्तरधायस्सु, सचे विसहसी' ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, बको ब्रह्मा 'अन्तरधायिस्सामि समणस्स गोतमस्स, अन्तरधायिस्सामि समणस्स गोतमस्सा' ति नेवस्सु मे सक्कोति अन्तरधायितुं ।

१२. “एवं वुत्ते, अहं, भिक्खवे, बकं ब्रह्मानं एतदवोचं — 'हन्द चरहि ते ब्रह्मे अन्तरधायामी' ति । 20

'हन्द चरहि मे त्वं, मारिस, अन्तरधायस्सु सचे विसहसी' ति ।

“अथ खो अहं, भिक्खवे, तथारूपं इद्धाभिसङ्गारं अभिसङ्गारिं^६—‘एतावता ब्रह्मा च ब्रह्मपरिसा च ब्रह्मपारिसज्जा च सद्दं च मे सोस्सन्ति^७, न च मं दक्खन्ती^८’ ति । अन्तरहितो इमं गाथं अभासिं — 25

‘भवे वाहं भयं दिस्वा, भवं च विभवेसिनं ।

भवं नाभिर्वदि किञ्चि, नन्दि च न उपादियि' ति ॥

१. खो ते — सी०, स्या०, रो० । २. अननुभूतं — सी० । ३. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ४. ब्रह्मनो — स्या० । ५. च हि — सी०, रो० । ६. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ७. अभिसङ्गारेसि — स्या० । ८. सुप्यन्ति — स्या० । ९. दक्खन्ति — सी०, रो० ।

B. 406

१३. “अथ खो, भिक्खवे, ब्रह्मा च ब्रह्मपरिसा च ब्रह्मपारि-
सज्जा च अच्छरियम्भुतचित्तजाता अहेसुं — ‘अच्छरियं वत भो, अम्भुतं
वत भो ! समणस्स गोतमस्स महिद्धिकता महानुभावता, न च वत नो
इतो पुब्बे दिट्ठो वा, सुतो वा, अञ्जो समणो वा ब्राह्मणो वा एवं-
5 महिद्धिको एवं-महानुभावो यथायं समणो गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला
पब्बजितो । भवरामाय वत, भो, पजाय भवरताय भवसम्मदिताय
समूलं भवं उदब्बही’ ति ।

१३. मारस्स ब्रह्मपारिसज्जे अन्वावेसो

१४. “अथ खो, भिक्खवे, मारो पापिमा अञ्जतरं ब्रह्मपारि-
सज्जं अन्वाविसित्वा मं एतदवोच — ‘सचे खो त्वं, मारिस, एवं पजा-
10 नासि, सचे त्वं एवं अनुबुद्धो, मा सावके उपनेसि, मा पब्बजिते; मा
सावकानं धम्मं देसेसि, मा पब्बजितानं; मा सावकेसु गेधिमकासि,
मा पब्बजितेसु । अहेसुं खो, भिक्खु, तथा पुब्बे समणब्राह्मणा लोकस्मि
अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा पटिजानमाना । ते सावके उपनेसुं पब्बजिते,
सावकानं धम्मं देसेसुं पब्बजितानं, सावकेसु गेधिमकंसु पब्बजितेसु, ते
15 सावके उपनेत्वा पब्बजिते, सावकानं धम्मं देसेत्वा पब्बजितानं, साव-
केसु गेधितचित्ता’ पब्बजितेसु, कायस्स भेदा पाणुपच्छेदा हीने काये
पतिट्ठिता । अहेसुं ये^२ पन, भिक्खु, तथा पुब्बे समणब्राह्मणा लोकस्मि
अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा पटिजानमाना ते न सावके उपनेसुं न पब्ब-
जिते, न सावकानं धम्मं देसेसुं न पब्बजितानं, न सावकेसु गेधिमकेसु
20 न पब्बजितेसु, ते न सावके उपनेत्वा न पब्बजिते, न सावकानं धम्मं
देसेत्वा न पब्बजितानं, न सावकेसु गेधितचित्ता न पब्बजितेसु, कायस्स
भेदा पाणुपच्छेदा पणीते काये पतिट्ठिता । तं ताहं, भिक्खु, एवं वदामि
— इद्ध त्वं, मारिस, अप्पोस्सुक्को दिट्ठधम्मसुखविहारमनुयुत्तो
विहरस्सु, अनक्खातं कुसलं हि, मारिस, मा परं ओवदाही’ ति ।

R. 331

25 १५. “एवं वुत्ते, अहं, भिक्खवे, मारं पापिमन्तं एतदवोचं —
‘जानामि खो ताहं, पापिम, मा त्वं मज्झित्थो — ‘न मं जानाती’ ति ।
मारो त्वमसि, पापिम । न त्वं, पापिम, हितानुकम्पी एवं वदेसि;
अहितानुकम्पी मं त्वं, पापिम, एवं वदेसि । तुय्हं हि, पापिम, एवं

१. गेधितचित्ता — सी०, स्या०, रो० । २. खो — स्या०; सी०, रो०
पोत्थकेसु नत्थि ।

होति — 'येसं समणो गोतमो धम्मं देसेस्सति, ते मे विसयं उपाति-
 वत्तिस्सन्ती' ति । असम्मासम्बुद्धा व पन ते, पापिम, समाना सम्मा-
 सम्बुद्धम्हा ति पटिजानिंसु । अहंखो पन, पापिम, सम्मासम्बुद्धो व समानो
 सम्मासम्बुद्धोम्ही ति पटिजानामि । देसेन्तो पि हि, पापिम, तथागतो
 सावकानं धम्मं तादिसो व, अदेसेन्तो पि हि, पापिम, तथागतो सावकानं 5
 धम्मं तादिसो व । उपनेन्तो पि हि, पापिम, तथागतो सावके तादिसो
 व, अनुपनेन्तो पि हि, पापिम, तथागतो सावके तादिसो व । तं किस्स
 हेतु ? तथागतस्स, पापिम, ये आसवा सङ्कलेसिका पोणोब्भविका
 सदरा दुक्खविपाका आर्यातिं जातिजरामरणिया — ते^१ पहीना उच्छिन्न-
 मूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता^२ आर्यातिं अनुप्पादधम्मा । सेय्यथापि, 10
 पापिम, तालो मत्थकच्छिन्नो अभब्बो पुन विरुब्धिया; एवमेव खो,
 पापिम, तथागतस्स ये आसवा सङ्कलेसिका पोणोब्भविका सदरा दुक्ख-
 विपाका आर्यातिं जातिजरामरणिया — ते पहीना उच्छिन्नमूला ताला-
 वत्थुकता अनभावङ्कता आर्यातिं अनुप्पादधम्मा' ति ।

१६. "इति हिदं मारस्स च अनालपनताय ब्रह्मणो च अभि- 15
 निमन्तनताय, तस्मा इमस्स वेय्याकरणस्स ब्रह्मनिमन्तनिकं तेव^३
 अधिवचन" ति ।

—————:०:—————

५०. मारतज्जनीयसुत्तं

§ १. मारो महामोग्गल्लानकुच्छिपविट्ठो

R. 332

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं आयस्मा महामोग्गल्लानो^१ भग्गेसु विहरति सुसुमारगिरे^२ भेसकळावने मिंगदाये । तेन खो पन समयेन आयस्मा महामोग्गल्लानो अब्भोकासे चङ्कुमति^३ । तेन खो पन समयेन मारो पापिमा आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स कुच्छिगतो होति कोट्ट-
5 मनुपविट्ठो । अथ खो आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स एतदहोसि – ‘किं नु खो मे कुच्छि गरुगरु^४ विय ? मासाचितं मञ्जे’ ति ।

B. 408

10

२. अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो चङ्कुमा ओरोहित्वा विहारं पविसित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो आयस्मा महामोग्गल्लानो^५ पच्चत्तं योनिसो मनसाकासि^६ । अद्दसा^७ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो मारं पापिमन्तं कुच्छिगतं कोट्टमनुपविट्ठं । दिस्वान मारं पापिमन्तं एतदवोच – “निक्खम, पापिम; निक्खम, पापिम ! मा तथागतं विहेसेसि, मा तथागतसावकं । मा ते अहोसि दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया” ति । अथ खो मारस्स पापिमतो एतदहोसि – “अजानमेव खो मं अयं समणो अपस्सं एवमाह – ‘निक्खम, पापिम; निक्खम, पापिम ! मा तथागतं विहेसेसि, मा तथागतसावकं । मा ते अहोसि दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया’ ति । यो पिस्स सो सत्था सो पि मं नेव खिप्पं जानेय्य, कुतो पन मं अयं सावको जानिस्सती” ति ?

15

३. अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो मारं पापिमन्तं एतदवोच – “एवं पि खो ताहं, पापिम, जानामि, मा त्वं मज्जिज्जत्थो – ‘न मं जानाती’ ति । मारो त्वमसि, पापिम; तुय्हं हि, पापिम, एवं होति –
20 ‘अजानमेव खो मं अयं समणो अपस्सं एवमाह – निक्खम, पापिम; निक्खम, पापिम ! मा तथागतं विहेसेसि, मा तथागतसावकं । मा ते अहोसि दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया ति । यो पिस्स सो सत्था सो पि मं नेव खिप्पं जानेय्य, कुतो पन मं अयं सावको जानिस्सती’” ति ?

१. भग्वा – स्या० । २. सुंसुमारगिरे – स्या०; सुंसुमारगिरे – सी०, रो० ।
३. चङ्कुमि – स्या० । ४. गरुगरु – म०; गरुगरुतरो – स्या० । ५. महामोग्गल्लानो मारं पापिमन्तं – स्या० । ६. मनसिकासि – सी०, रो० ।

§ २. ककुसन्धस्स काले दूसी मारो

अथ खो मारस्स पापिमतो एतदहोसि — “जानमेव खो मं अयं समणो पस्सं एवमाह — ‘निक्खम, पापिम; निक्खम, पापिम! मा तथागतं विहेसेसि, मा तथागतसावकं । मा ते अहोसि दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया” ति । अथ खो मारो पापिमा आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स मुखतो उग्गन्त्वा पच्चग्गळे अट्ठासि ।

R. 333

5

४. अद्दसा खो आयस्मा महामोग्गल्लानो मारं पापिमन्तं पच्चग्गळे ठितं; दिस्वान मारं पापिमन्तं एतदवोच — “एत्था पि खो ताहं, पापिम, पस्सामि; मा त्वं मज्झित्थो ‘न मं पस्सती’ ति । एसो त्वं, पापिम, पच्चग्गळे ठितो । भूतपुब्बाहं, पापिम, दूसी नाम मारो अहोसि । तस्म मे काळी नाम भगिनी । तस्सा त्वं पुत्तो । सो मे त्वं भागिनेय्यो अहोसि । तेन खो पन, पापिम, समयेन ककुसन्धो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उप्पन्नो होति । ककुसन्धस्स खो पन पापिम, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स विधुर-सज्जीवं नाम सावक-युगं अहोसि अगं भद्दयुगं । यावता खो पन, पापिम, ककुसन्धस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स सावका तेसु^१ न च^२ कोचि आयस्मता विधुरेन समसमो होति यदिदं धम्मदेसनाय । इमिना खो एव^३, पापिम, परियायेन आयस्मतो विधुरस्स विधुरो^४ तेव^५ समज्जा उदपादि ।

10

15

B.409

५. “आयस्मा पन, पापिम, सज्जीवो अरज्जागतो पि रुक्ख-मूलगतो पि सुज्जागारगतो पि अप्पकसिरेनेव सज्जावेदयितनिरोधं समापज्जति । भूतपुब्बं, पापिम, आयस्मा सज्जीवो अज्जातरस्मि रुक्खमूले सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नो निसिन्नो होति । अद्दसंखु खो, पापिम, गोपालका पसुपालका कस्सका पथाविनो आयस्मन्तं सज्जीवं अज्जातरस्मि रुक्खमूले सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नं निसिन्नं; दिस्वान तेसं एतदहोसि — ‘अच्छरियं वत, भो, अब्भुतं वत, भो ! अयं समणो निसिन्नको व कालङ्कतो^१! हन्द नं दहामा^२” ति । अथ खो ते, पापिम, गोपालका पसुपालका कस्सका पथाविनो तिणं च कट्ठं च गोमयं च सङ्कट्ठित्वा आयस्मतो सज्जीवस्स काये उपचिन्तित्वा अग्निं दत्त्वा पक्कमिसु । अथ खो, पापिम, आयस्मा सज्जीवो तस्सा

20

25

१-१. नास्सुध - सी०, स्या०, रो० । २. एतं - सी०, स्या०, रो० । ३-३. विधुरो त्वेव - सी०, स्या० । ४. कालकतो - सी०, स्या०, रो० । ५. दहामा - स्या० ।

R. 334

रत्तिया अच्चयेन ताय समापत्तिया वुट्ठित्वा चीवरानि पप्फोटेत्वा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय गामं पिण्डाय पाविसि । अद्द-
संसु' खो ते, पापिम, गोपालका पसुपालका कस्सका पथाविनो आयस्मन्तं
सञ्जीवं पिण्डाय चरन्तं; दिस्वान नेसं एतदहोसि - 'अच्छरियं वत,
5 भो, अब्भुतं वत, भो ! अयं समणो निसिन्नको व कालङ्कतो, स्वायं
पटिसञ्जीवितो' २ ति । इमिना खो एवं, पापिम, परियायेन आयस्मतो
सञ्जीवस्स ३ सञ्जीवो तेव ४ समञ्जा उदपादि ।

B. 410

६. "अथ खो, पापिम, दूसिस्स मारस्स एतदहोसि - 'इमेसं खो
अहं भिक्खूनं सीलवन्तानं कल्याणधम्मानं नेव जानामि आगतिं वा
10 गतिं वा । यन्नूनाहं ब्राह्मणगहपतिके अन्वाविसेय्यं - एथ, तुम्हे भिक्खू
सीलवन्ते कल्याणधम्मे अक्कोसथ परिभासथ रोसेथ विहेसेथ । अप्पेव
नाम तुम्हेहि अक्कोसियमानानं परिभासियमानानं रोसियमानानं विहे-
सियमानानं सिया चित्तस्स अञ्जथत्तं, यथा तं दूसी मारो लभेथ ओतारं'
ति । अथ खो ते, पापिम, दूसी मारो ब्राह्मणगहपतिके अन्वाविसि -
15 'एथ, तुम्हे भिक्खू सीलवन्ते कल्याणधम्मे अक्कोसथ परिभासथ रोसेथ
विहेसेथ, अप्पेव नाम तुम्हेहि अक्कोसियमानानं परिभासियमानानं
रोसियमानानं विहेसियमानानं सिया चित्तस्स अञ्जथत्तं, यथा तं दूसी
मारो लभेथ ओतारं' ति ।

७. "अथ खो ते, पापिम, ब्राह्मणगहपतिका अन्वाविट्ठा" दूसिना
20 मारेन भिक्खू सीलवन्ते कल्याणधम्मे अक्कोसन्ति परिभासन्ति रोसेन्ति
विहेसेन्ति - 'इमे पन मुण्डका समणका इब्भा किण्हा बन्धुपादापच्चा
'झायिनोस्मा झायिनोस्मा' ति पत्तक्खन्धा अधोमुखा मधुरकजाता
झायन्ति पज्झायन्ति निज्झायन्ति अपज्झायन्ति । सेय्यथापि नाम उलूको
रुक्खसाखायं मूसिकं मग्गयमानो झायति पज्झायति निज्झायति
25 अपज्झायति, एवमेविमे मुण्डका समणका इब्भा किण्हा बन्धुपादापच्चा
'झायिनोस्मा झायिनोस्मा' ति पत्तक्खन्धा अधोमुखा मधुरकजाता
झायन्ति पज्झायन्ति निज्झायन्ति ५ पज्झायन्ते । सेय्यथापि नाम कोत्थु'
नदीतीरे मच्छे मग्गयमानो झायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति,
एवमेविमे मुण्डका समणका इब्भा किण्हा बन्धुपादापच्चा 'झायिनोस्मा

१. अद्दसासुं - सी०, स्या०, रो० । २. पटिसञ्जीवितोति - स्या० । ३-३. सञ्जीवो
सञ्जीवो त्वेव - सी०, स्या० । ४. अन्वाविसिट्ठा - म० । ५. कोट्ठो - स्या० ।

झायिनोस्मा' ति पत्तक्खन्धा अधोमुखा मधुरकजाता झायन्ति पज्झायन्ति निज्झायन्ति अपज्झायन्ति । सेय्यथापि नाम बिळारो सन्धिसमलसङ्कटीरे मूसिकं मग्गयमानो झायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति, एवमेविमे मुण्डका समणका इब्भा किण्हा बन्धुपादापच्चा 'झायिनोस्मा झायिनोस्मा' ति पत्तक्खन्धा अधोमुखा मधुरकजाता झायन्ति 5 पज्झायन्ति निज्झायन्ति अपज्झायन्ति । सेय्यथापि नाम गद्रभो वहच्छिन्नो सन्धिसमलसङ्कटीरे झायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति, एवमेविमे मुण्डका समणका इब्भा किण्हा बन्धुपादापच्चा 'झायिनोस्मा झायिनोस्मा' ति पत्तक्खन्धा अधोमुखा मधुरकजाता झायन्ति पज्झायन्ति निज्झायन्ति अपज्झायन्ती' ति । 10

८. 'ये खो पन, पापिम, तेन समयेन मनुस्सा कालङ्करोन्ति येभुय्येन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति ।

९. "अथ खो, पापिम, ककुसन्धो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो भिक्खू आमन्तेसि— 'अन्वाविट्ठा' खो, भिक्खवे, ब्राह्मणगहपतिका दूसिना 15 मारेन — एथ, तुम्हे भिक्खू सीलवन्ते कल्याणधम्मे अक्कोसथ परिभासथ रोसेथ विहेसेथ, अप्पेव नाम तुम्हेहि अक्कोसियमानानं परिभासियमानानं रोसियमानानं विहेसियमानानं सिया चित्तस्स अञ्जथत्तं, यथा तं दूसी मारो लभेथ ओतारं' ति । एथ, तुम्हे, भिक्खवे, मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरथ, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थिं । 20 इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरथ । करुणासहगतेन चेतसा ...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा ... पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरथ, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थिं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय 25 सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरथा' ति ।

B. 411,
R. 335

१०. "अथ खो ते, पापिम, भिक्खू ककुसन्धेन भगवता अरहता सम्मासम्बुद्धेन एवं ओवदियमाना एवं अनुसासियमाना अरञ्जगता 30 पि रुक्खमूलगता पि सुञ्जागारगता पि मेत्तासहगतेन चेतसा एकं

दिसं फरित्वा विहरिंसु, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थि । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवरेण अव्यापज्जेन फरित्वा विहरिंसु । करुणासहगतेन चेतसा ...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा ...
 5 पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरिंसु, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थि । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधिसब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवरेण अव्यापज्जेन फरित्वा विहरिंसु ।

११. “अथ खो, पापिम, दूसिस्स मारस्स एतदहोसि — ‘एवं
 10 पि खो अहं करोन्तो इमेसं भिक्खून् सीलवन्तानं कल्याणधम्मानं नेव जानामि आगतिं वा गतिं वा । यन्नूनाहं ब्राह्मणगहपतिके अन्वावि-
 सेय्यं — एथ, तुम्हे भिक्खू सीलवन्ते कल्याणधम्मे सक्करोथ गरं करोथ मानेथ पूजेथ, अप्पेव नाम तुम्हेहि सक्करियमानानं गरुकरियमानानं मानियमानानं पूजियमानानं सिया चित्तस्स अज्जथत्तं, यथा तं दूसी
 15 मारो लभेथ ओतारं’ ति । अथ खो ते, पापिम, दूसी मारो ब्राह्मण-
 गहपतिके अन्वाविसि — ‘एथ, तुम्हे भिक्खू सीलवन्ते कल्याणधम्मे सक्क-
 रोथ गरं करोथ मानेथ पूजेथ, अप्पेव नाम तुम्हेहि सक्करियमानानं गरुकरियमानानं मानियमानानं पूजियमानानं सिया चित्तस्स अज्जथत्तं,
 यथा तं दूसी मारो लभेथ ओतारं’ ति । अथ खो ते, पापिम, ब्राह्मण-
 20 गहपतिका अन्वाविट्ठा दूसिना मारेण भिक्खू सीलवन्ते कल्याणधम्मे
 सक्करोन्ति गरं करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ति ।

१२. “ये खो पन, पापिम, तेन समयेन मनुस्सा कालङ्करोन्ति यभुय्येन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति ।

१३. “अथ खो, पापिम, ककुसन्धो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो
 25 भिक्खू आमन्तेसि — ‘अन्वाविट्ठा खो, भिक्खवे, ब्राह्मणगहपतिका दूसिना
 मारेण — एथ, तुम्हे भिक्खू सीलवन्ते कल्याणधम्मे सक्करोथ गरं करोथ मानेथ पूजेथ, अप्पेव नाम तुम्हेहि सक्करियमानानं गरुकरियमानानं मानियमानानं पूजियमानानं सिया चित्तस्स अज्जथत्तं, यथा तं दूसी
 मारो लभेथ ओतारं ति । एथ, तुम्हे, भिक्खवे, असुभानुपस्सिनो काये
 30 विहरथ, आहारे पटिकूलसज्जिनो, सब्बलोके अनभिरतिसज्जिनो, सब्ब-
 सङ्घारेसु अनिच्चानुपस्सिनो’ ति । अथ खो ते, पापिम, भिक्खू ककु-

सन्धेन भगवता अरहता सम्मासम्बुद्धेन एवं ओवदियमाना एवं अनुसासिय-
माना अरञ्जगता पि रुक्खमूलगता पि सुञ्जागारगता पि असुभानु-
पस्सिनो काये विहरिंसु, आहारे पटिकूलसञ्जिनो, सब्बलोके अनभि-
रतिसञ्जिनो, सब्बसङ्खारेसु अनिच्चानुपस्सिनो ।

१४. “अथ खो, पापिम, ककुसन्धो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो 5
पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय आयस्मता विधुरेन पच्छा-
समणेन गामं पिण्डाय पाविसि । अथ खो, पापिम, दूसी मारो अञ्जतरं
कुमारकं अन्वाविसित्वा सक्खरं गहेत्वा आयस्मतो विधुरस्स सीसे पहार- B. 413
मदासि; सीसं वोभिन्दि । अथ खो, पापिम, आयस्मा विधुरो भिन्नेन
सीसेन लोहितेन गळन्तेन ककुसन्धं येव भगवन्तं अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं 10 R. 337
पिट्ठितो पिट्ठितो अनुबन्धि । अथ खो, पापिम, ककुसन्धो भगवा अरहं
सम्मासम्बुद्धो नागापलोकितं अपलोकेसि — ‘न वायं दूसी मारो मत्त-
मञ्जासी’ ति । सहापलोकनाय च पन, पापिम, दूसी मारो तम्हा च
ठाना चवि महानिरयं च उपपज्जि ।

३. महानिरये दूसी मारो

१५. “तस्स खो पन, पापिम, महानिरयस्स तयो नामधेय्या 15
होन्ति — छफस्सायतनिको इति पि, सङ्कुसमाहतो इति पि, पच्चत्त-
वेदनियो इति पि । अथ खो मं, पापिम, निरयपाला उपसङ्कमित्वा
एतदवोचुं — यदा खो ते, मारिस, सङ्कुना सङ्कु हृदये समागच्छेय्य, अथ
नं त्वं जानेय्यासि — ‘वस्ससहस्सं मे निरये पच्चमानस्सा’ ति । सो खो
अहं, पापिम, बहूनि वस्सानि बहूनि वस्ससतानि बहूनि वस्ससहस्सानि 20
तस्मिं महानिरये अपर्चिच, दसवस्ससहस्सानि तस्सेव महानिरयस्स उस्सदे
अपर्चिच वुट्ठानिमं नाम वेदनं वेदियमानो । तस्स मय्हं, पापिम, एवरूपो
कायो होति, सेय्यथापि मनुस्सस्स, एवरूपं सीसं होति, सेय्यथापि मच्छस्स ।

कीदिसो निरयो आसि, यत्थ दूसी अपच्चथ ।

विधुरं सावकमासज्ज, ककुसन्धं च ब्राह्मणं ॥

25

सतं आसि अयोसङ्कू, सब्बे पच्चत्तवेदना ।

ईदिसो निरयो आसि, यत्थ दूसी अपच्चथ ।

विधुरं सावकमासज्ज, ककुसन्धं च ब्राह्मणं ॥

यो एतमभिजानाति, भिक्खु बुद्धस्स सावको ।

तादिसं भिक्खुमासज्ज, कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥

30

B. 414

5

मज्झे सरस्स तिट्ठन्ति, विमाना कप्पट्ठायिनो ।
वेळुरियवण्णा रुचिरा, अच्चिमन्तो पभस्सरा ।
अच्छरा तत्थ नच्चन्ति, पुथु नानत्तवण्णियो ॥

10

यो एतमभिजानाति, भिक्खु बुद्धस्स सावको ।
तादिसं भिक्खुमासज्ज, कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥
यो वे बुद्धेन चोदितो, भिक्खु सङ्गस्स पेक्खतो ।
मिगारमातुपासादं, पादङ्गुट्ठेन कम्पयि ॥
यो एतमभिजानाति भिक्खु बुद्धस्स सावको ।
तादिसं भिक्खुमासज्ज कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥

R. 338

15

यो वेजयन्तं पासादं, पादङ्गुट्ठेन कम्पयि ।
इद्धिबलेनुपत्थद्धो, संवेजेसि च देवता ॥
यो एतमभिजानाति, भिक्खु बुद्धस्स सावको ।
तादिसं भिक्खुमासज्ज, कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥
यो वेजयन्तपासादे, सक्कं सो परिपुच्छति ।
अपि वासव जानासि, तण्हाक्खयविमुत्तियो ।
तस्स सक्को वियाकासि, पञ्चं पुट्ठो यथातथं ॥
यो एतमभिजानाति, भिक्खु बुद्धस्स सावको ।
तादिसं भिक्खुमासज्ज, कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥

20

यो ब्रह्म^१ परिपुच्छति, सुधम्मायाभितो सभं ।
अज्जा पि त्यावुसो दिट्ठि, या ते दिट्ठि पुरे अहु ।
पस्ससि वीतिवत्तन्तं, ब्रह्मलोके पभस्सरं ॥
तस्स ब्रह्मा वियाकासि, अनुपुब्बं यथातथं ।
न मे मारिस्सा दिट्ठि, या मे दिट्ठि पुरे अहु ॥
पस्सामि वीतिवत्तन्तं, ब्रह्मलोके पभस्सरं ।

25

सोहं अज्ज कथं वज्जं, अहं निच्चोम्हि सस्सतो ॥
यो एतमभिजानाति, भिक्खु बुद्धस्स सावको ।
तादिसं भिक्खुमासज्ज, कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥

यो महामेरुनो^२ कूटं, विमोक्खेन^३ अफस्सयि ।
वनं पुब्बविदेहानं, ये च भूमिसया नरा ॥

यो एतमभिजानाति, भिक्खु बुद्धस्स सावको ।
 तादिसं भिक्खुमासज्ज, कण्ह दुक्खं निगच्छसि ॥
 न वे अग्गि चेतयति^१, 'अहं बालं डहामी' ति ।
 बालो च जलितं अग्गि, आसज्ज नं स ड्हति ॥
 एवमेवं तुवं मार, आसज्ज नं तथागतं ।
 सयं डहिस्ससि अत्तानं, बालो अग्गि व संपुसं ॥
 अपुज्जं पसवी मारो, आसज्ज नं तथागतं ।
 किन्नु मज्जसि पापिम, न मे पापं विपच्चति ॥
 करोतो चीयति पापं, चिररत्ताय अन्तक^२ ।
 मार निब्बिन्द बुद्धम्हा, आसं माकासि भिक्खुसु ॥
 इति मारं अतज्जेसि^३, भिक्खु भेसकळावने ।
 ततो सो दुम्मनो यक्खो, तत्थेवन्तरधायथा ति ॥

B. 415

5

10

चूळममकबग्गो निट्ठितो पञ्चमो ।

तस्सुद्धानं

सालेय्य वेरज्जदुवे च तुट्ठि,
 चूळमहाधम्मसमादानं च ।
 वीमंसका कोसम्बि च ब्राह्मणो,
 दूसी च मारो दसमो च वग्गो ॥
 सालेय्यवग्गो निट्ठितो पञ्चमो ।

15

इदं वग्गानमुद्धानं

मूलपरियायो चेव, सीहनादो च उत्तमो ।
 ककचो चेव गोसिङ्गो, सालेय्यो च इमे पञ्च ॥
 मूलपण्णासकं निट्ठितं ।

—:०:—

वित्तसपदानं
अनुवकमणिका

अ		अज्झत्तिकबाहिरेसु, आयातनेसु	८४, ८५
अकथङ्कथी, कुसलेसु धम्मेषु	२३२, ३३१	अज्झत्तिका, तेजोधातु	२३६
अकनिट्टानं देवानं सहव्यतं	३५४	—वायोधातु	२३६
अकम्मासानि, सीलानि	३६४	अज्जलिकरणीयो	५०
अकालिको, धम्मो	५०, ३२७	अज्जातिथिया, परिब्बाजका	६०, ६१
अकुप्पा, चेतोविमुत्ति	२४७, २५५, ३६८	अज्जातारो	२१८
—विमुत्ति	२१७	अज्जा, दिट्ठेव धम्मे	८८
अकुसलमूलं	६२, ६३	अट्ठङ्गिको मग्गो, अरियो २२, ६५-७५, ३७०, ३७१	
अकुसला, धम्मा	६०, २७१, ३३०, ३३१	अट्ठ, पुरिसपुग्गला	५०
अकुसला, वितक्का	१५६-१६३	अट्ठिकङ्कलूपमा, कामा	१७७
अकुसलं	६३	अट्ठिकसङ्खलिकं	१२३
अखण्डानि, सीलानि	३६४	अतक्कावचरो	२१७
अग्निपरिचरियाय, सुद्धि	११४	अतप्पानं देवानं सहव्यतं	३५४
अग्निवेस्सन २८२-२६०, २६२, २६३-३०६		अतिमानो	४६, ५०
अङ्गणभेदेन, चत्तारो पुग्गला	३३	अतीतमद्धानं	३२५
अङ्गणं	३७, ३८, ३९	अततो समनुपस्सति, रूपं	३७०
अङ्गणं किं नाम	३६	अत्तना जातिधम्मो	२१७
अङ्गानं निगमो, अस्सपुरं	३३३	अत्तनियं	१८३
अङ्गेषु	३३३, ३४४	अत्तव्याबाधाय	१५४
अचेलकमत्तेन	३४५	अत्तवादपटिसंयुत्ता	५४
अचेलका	२६२	अत्तवादुपादानं ६८, ६३, ६५, १८२, १८३	
अच्वन्तनिट्ठो	३१०, ३१३, ३१४	अत्ता १२, १८१, १८२, १८३, २३६	
अच्वन्तपरियोसानो	३१०, ३१३, ३१४	अत्ता, रूपं	२८३
अच्वन्तब्रह्मचारी	३१०, ३१३, ३१४	अत्ता, वदो वदेय्यो	१३
अच्वन्तयोगक्खेमी	३१०, ३१३, ३१४	अत्ता, विज्जानं	२८३, २८५
अच्छरियभूतचित्तजाता	४०४	अत्ता, वेदना	२८३, २८५
अच्छिद्धानि, सीलानि	३६४	अत्ता, सङ्खारा	२८३, २८५
अजदुकं	३०३	अत्ता, सज्जा	२८३, २८५
अजरं	२१२	अत्तुक्कंसको	१३२
अजितो केसकम्बलो	२४८	अत्यवेदं, लभति ५०, ५१, २७५, ३६८	
अजिनक्खिपं	११०	—न लभति	२७२
अजिनं	११०	अदुक्खमसुखा, वेदना	३७३

अदुक्खमसुखं	२६, ५५	अनासवं, चेतोविमुत्ति	१००, १०१, १०४,
अदुक्खमसुखं वेदनं, निरामिसं	८१		१०८, ३५४
—सामिसं	८१	अनिच्चता	२३६, २३८
अदोसो, कुसलमूलं	६३	अनिच्चानुपस्सी	३१०
अद्वावलेपना, उपकारियो	१२०	अनिच्चा, वेदना	२३६, २८०
अधम्मचरिया	३५१	—सङ्खारा	२३६, २८०
अधम्मचरियाय दुग्गति	३४६, ३५६	—सञ्ज्ञा	२३६, २८०
अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु	३४६, ३५६, ३५७	अनिच्चो, फस्सो	२३६
अधिकक्कं	५२	अनिच्चं, रूपं	२८०, २८६
अधिचित्तसिक्खाय	३६७	—विञ्ज्याणं	२३६, २८०
अधिपञ्चासिक्खाय	३६७	अनिब्बानसंवत्तनिको	१५३, १५४
धिवासकजातिको	१५	अनिमित्ता, चेतोविमुत्ति	३६६, ३६७
अधिवासना पहातब्बा, आसवा	११, १५	अनिमित्तो, फस्सो	३७३
अधिशीलसिक्खाय	३६७	अनिराकतज्ज्ञानो	२६४, २६८
अधोभावङ्गमनीया, धम्मा	६०	अनुत्तरो ५०, ६७, २२६, ३२८, ३४६, ३५६	
अनगारियं	२२६	अनुत्तरं, चित्तं	४६, ८२, ६८
अनङ्गणो पुग्गलो	३५	अनुद्धतो	२३२
अनत्तानं	१२	अनुपादापरिनिब्बानत्थं, भगवति ब्रह्मचरियं	१६५
अनत्ता, रूपं	२८०	अनुपादापरिनिब्बानं	१६५
—वेदना	२८०	अनुप्पत्तसदत्था, भिक्खू	१८७ २७८
—सञ्ज्ञा	२८०	अनुव्यञ्जनग्गाही	२७१
अनन्तजिनो	२२१	अनुद्धो, आयस्मा २५६, २६०, २६१, २६४	
अनन्तवा लोको	२०५	अनुरोधविरोधविप्पहीनो	३३१
अनन्तो आकासो	५५	अनुसासनी	२८०, २८२
अनभिरद्धि, चेतसो	१८६	अनेकधातुनानाधातुलोकं	६८
अनभिसम्बुद्धस्स, बोधिसत्तस्सेव सतो	२३, १२७	अनोलीनवुत्तिको	२५३
अनयमापन्नो	२२४	अन्तरा च गयं, अन्तरा च बोधि	२२०
अनरिया, परियेसना	२१०	अन्तरायिका, धम्मा	१०२, १७४, १७७
अनवसेसदोही	२७०, २७२	अन्तवा, लोको	२०५
अनवस्सवा, कम्मक्खयो	१२८	अन्धवनं	१६४
अनागामिता, सति वा उपादिसेसे	८८	अन्धया	३६०
अनाथपिण्डकस्स आरामे, जेतवने ११, २३, ४४, ४६,		अपरन्तं	३२६
५४, ६२, ११७, १३७,		अपरामट्टानि, सीलानि	३६४
१४१, १५३, १५६, १६४,		अपरिक्खीणा, आसवा	१०१
१७४, १८८, १९३, २००,		अपरिसुद्धकायकम्मन्ता	२३
२०६, २२६, २३५, २४८,		—मनोकम्मन्ता	२४
२७०, ३१५, ३५६, ३६०,		—वचीकम्मन्ता	२४
३७७, ३८०, ३८६, ३९६		अपरिसुद्धाजीवसन्दोसहेतु	२४
अनावट्टी, कामेसु	१२६	अपरिसुद्धाजीवो	• २४
अनावत्तिधम्मो	२७८	अपायं	३०, १०५, ३७७

अप्पच्चयो	१८६	अयोनिंसी, मनांसिकारं	११
अप्पटिपुगलो	३६	अरतिरतिसहो	४४
अप्पणिहिती, फस्सो	३७३	अरहन्तं	४०४
अप्पमत्ता	२५७	अरहन्तो, उसभूपमा	२७८
अप्पमाणसुभानं देवानं सहव्यतं	३५४	— भिक्खू	१८७
अप्पमाणा, चेतोविमुत्ति	३६६, ३६८	अरहा होति, अविज्जाविरागा	६४
अप्पमाणाभानं देवानं सहव्यतं	३५४	अरहं	७, ९, ५०, ६४, ६७, २२६, २६१, २८८, ३४६, ३५८
अप्परजक्खजातिका, सत्ता	२१८	— कथं होति	३४३
अप्परजक्खजातिको	२१६	अरिट्ठो भिक्खु, गद्धबाधिपुब्बो	१७४-१७७
अप्परजक्खे, सत्ते	२१६	अरियभूमिलाभा	१८४
अप्पसादा, कामा	१२६, १७७	अरियसच्चाणि, हत्थिपदूपमानि	२३५
अप्पाणकं, ज्ञानं	३०१, ३०२	अरियसच्चेसु, चत्तसु	८८
अप्पेसक्खा	२४३, २५०	अरियसच्चं, दुक्खं	२३५
अब्बूह्वेसिको	१८४, १८५	अरियसावको	१३, १८१, १८४, २३२, ३६६, ३६७
अब्भुतधम्मं	१७८	— सुतवा	३८१
अब्भोकासिकमत्तेन	३४५	अरिया, परियेसना	२१०, २१२
अब्भोकासो, पब्बज्जा	२२६, २६४, ३२८	— दिट्ठि	३६५
अब्ब्याधि	२१२	अरियो कथं होति	३४३
अब्ब्यापज्झं	१२४	अरियो वा तुण्हीभावो	२१०
अब्ब्यापञ्चित्तो	२३२, ३३१	अरूपभवो	६७, ३६३
अब्ब्यापादवितक्को	१५३, १५५	अरूपी, आकासो	१७१
अब्बाहाणा	२२८	अलगद्दगहणूपमा	१७६
अब्बो	२७०, २७३	अलमरियञ्जाणदस्सनविसेसो	६६, १०१, १०२, १०६, २५८, २५९
अभयूपरतो	३६०	अलोभो, कुसलमूलं	६३
अभावितकायो	२६३	अविज्जा	७४
अभावितचित्तो	२६३	— निदाना, सङ्खारा	६५, ३२१
अभिज्ज्ञा	३४४	— निरोधगामिनी, पटिपदा	७४
अभिज्ज्ञादोमनस्सा	२७४	— निरोधा, आसवनिरोधो	७५
अभिज्ज्ञाविसमलोभो	४६, ५०	— निरोधा, सङ्खारनिरोधो	७३, ३२५
अभिञ्जत्था	३६२	— निरोधा, आसवनिरोधा	७४
अभिञ्जा	४७	— नुसयनं, एसेवन्तो	१४७
अभिषम्मकथं	२६६	— नुसयो	३७४
अभिभू	४०२	— पहीना	१८४
अभिभुं	५, ७-१०	— विरागा, अरहा होति	६४
अमतदुन्दुभिं	२२१	— विहता	१५६, ३०६, ३०७
अमतद्वारं	२७६	— समुदया, आसवसमुदयो	७५
अमनसिकरणीये धम्मे	११, १३	— समुदया, सङ्खारसमुदयो	७३
अमृहगतं, चित्तं	४६, ८२, ६८	अविज्जासवा, चित्तं विमुञ्चिच्च	३१, २३४, ३४१
अमोहो, कुसलमूलं	६३		
अयोनिंसी, मनसिकरोतो	१२		

त्रिज्जासवो	१२, १३, ७५
अविघातपक्खिको	१५५
अविनिपातधम्मो	४५
अविपरिणामधम्मो	१३, १८१, १८२, १८३
अविमुत्तं, चित्तं	८२, ६८
अविवदमाना	२५६, २५७
अविवादाय	३६४, ३६५
अविहानं देवानं सहव्यतं	३५४
अविहिंसावितक्को	१५३, १५५
अवेचवप्पसादेन, समन्नागतो	५०, ६२
असङ्कतो	३७१
असन्दिट्टिपरामासी	१३३
असबलानि, सीलानि	३६४
असमयविमोक्खो, ब्रह्मचरियस्स सारं	२४६
असमाहितं, चित्तं	८२, ६८
असम्मूब्धो	३०७
असस्सतो लोको	२०५
असाथलिको	२५३
असिसूना, पञ्चस्रोतं कामगुणानं अधिवचनं	१६०
असुरा, पराजिनिंसु	३११
असंसट्ठो	२६५
अस्सजि, आयस्मा	२८०
अस्सपुरं, अङ्गानं निगमो	३३३, ३४४
अस्समणा	२२८
अस्सादो, कामानं	११८, ११९, १२२, १२७
— रूपानं	११८, १२२
— वेदनानं	११८, १२४
अस्सासपस्सासा	३७२
अस्सुतपुब्बा	२१७
अस्सुतवा, पुथुज्जजो	३८०

आ

आकारवती सद्धा	३६२
आकारा	३६०
आकाससमेन, चेतसा	१७०
आकासानञ्चायतनूपगानं देवानं सहव्यतं	३५४
आकासानञ्चायतनं ५, ७, ८, ९, ५५, २०७, २२५, २५४, २५६, ३६२	
आकासो, अरूपी	१७१
आकिञ्चञ्जा, चेतोविमुत्ति	३६६, ३६७

म० नि० - ५३.

आकिञ्चञ्जायतनं ५, ७-१०, ५५, ५६, २०८, २१३, २२५, २५४, २६२	
आगतागमा	२७१
आघातो	१८६
आचामभक्खो	११०
आचारगोचरसम्पन्ना, भिक्खू	४४
आजीवको, उपको	२२०, २२१
— पण्डुपुत्तो	४१, ४२
— पुराणयानकारपुत्तो	४१, ४२
आजीवो, परिसुद्धो	३३४
आतापिनो	२५७
आदिकल्याणं	२२६, २४६, ३५६
आदीनवो, कामानं	११६, १२१
— रूपानं	१२२, १२३
— वितक्कानं	१६०
— वेदनानं	१२५
आधानग्गाही	१३३
आनन्दो, आयस्मा १५२, २०६, २६३, २६७, २६१	
आनापानसति	७७
आनिसंसा, कुसलवितक्केसु	१५४
आपानीयकसूपमं, धम्मसमादानं	३८७
आपोधातु	२३५, २३६, २३७
आभस्सरा	४०२
आभस्सरानं देवानं सहव्यतं	३५४
आभानं देवानं सहव्यतं	३५४
आयतनानि, छ	७१
आयतनेसु, अज्झत्तिकबाहिरेसु	८४, ८५
आर्याति	४०५
आयस्मा, गौतमो	१३०
— पुण्णो	१६४
— मन्ताणिपुत्तो	१६२
आयु	३६४, ३६५
आयुसङ्गारा	३६५
आरक्खाधिकरणं	११६
आरञ्जिको	४०, २६५, २६८
आरद्धविरियो	२६५
आरामचेतियानि	२८
आलयरता	२१८
आलयरामा	२१७
आलयसम्मुदिता	२१७

VISVA-BHAKATI

आलोकसञ्ज्ञी	३३१, ३३७
आवासेन, सुद्धि	११४
आविभावं	३५
आवुसोवादेन	२२१
आसनपटिक्खित्तो	११०
आसवक्खयञ्जाणं	३४१
आसवक्खयं, पत्ता	२२१
आसवनिरोधगामिनी, पटिपदा	३१, २३३, ३४१
आसवनिरोधा, अविज्जानिरोधो	७४
आसवनिरोधो	३१, ७५, २३३, ३०७
आसवसमुदया, अविज्जासमुदयो	७४
आसवसमुदयो	३१, ७५, २३३, ३०६, ३४१
आसवा, १४१, १४२, २३३, ३०८, ३४१, ४०५	
—तयोमे	७५
—अधिवासना पहातब्बा	११, १५
—दस्सना पहातब्बा	११, १४
—पटिसेवना पहातब्बा	११, १४
—परिक्खीणा होन्ति	२०८
—परिवज्जना पहातब्बा	११, १५
—भावना पहातब्बा	११, १५
—विघातपरिळाहा	१४, १५, १६
—विनोदना पहातब्बा	११, १६
—संवरा पहातब्बा	११, १४
आसवानं, खयञ्जाणाय	३१, २३३
—खयो	११, ३५४, ३५६
आसाटिकं हारेता	२७०, २७४
आसीतिकं	१२२
आहारनिरोधगामिनी, पटिपदा	६४
आहारनिरोधो	६४
आहारसमुदयो	६४
आहारा, चत्तारोमे	३२०
आहारेन, सुद्धि	११२, ११३
आहारो	६३, ६४
आहारं, ओळारिकं	३०५
आहुनेय्यो	५०
आळारो, कालामो	२१३, २१६, २६५

इ

इतिवृत्तकं	१७८
इदप्पच्चयता, पटिच्चसमुप्पादो	२१७
इद्धाभिसङ्कारो, भगवतो	४०३

इद्धिपादं, चित्तसमाधिपधानसङ्कारसमन्नागतं	१४०
—छन्दसमाधिपधानसङ्कारसमन्नागतं	१४०
—विरियसमाधिपधानसङ्कारसमन्नागतं	१४०
—वीमंसासमाधिपधानसङ्कारसमन्नागतं	१४०
इद्धिविधं	४५
इन्द्रियपरोपरियत्तं	६६
इन्द्रियसंवरेन समन्नागतो	३३०
इन्द्रियानि	३६४
इन्द्रियानं, पटिसरणं	३६४
इन्द्रियेसु गुत्तद्वारता	३३५
इरियापथसति	७८
इसिगिलिपस्से	१२८
इसिपतनं, मिगदायो	२२०, २२१
इस्सत्थेन	११६
इस्सा	४६, ५०, ३४४

उ

उक्कचेलायं, गङ्गाय नदिया तीरे	२७७
उक्कट्टायं, सुभगवने	३, ३६६
उक्कुटिको	११०
उक्कोटनवञ्चननिकतिसाचियोगा	२३१, ३३०
उक्खित्तपलिधो, भिक्खु	१८४
उच्छिन्नमूला	३६८
उच्छु	५५
उज्जुप्पटिप्पन्नो	५०
उत्तरितरा, धम्मा	२५३
—धम्मा, ज्ञाणदस्सनेन	२५३
—समापत्तियो बोधिसत्तस्स	२६
उत्तरिमनुस्सधम्मा	६६, १०१-३, २४८, २५६
उदकोरोहणमत्तेन	३४५
उदरच्छवि	३०४
उदानं	१७८
उद्दको रामपुत्तो	२१५, २१६, २६६, २६७
उद्धच्चकुक्कुच्चं	८३, ३६३
उद्धमातकं	१२३
उद्धमायिका	१८८, १८९
—कोभूपायस्सेतं अधिवचनं	१६०
उपकारियो, अद्वावलेपना	१२०
उपको, आजीवको	२२०, २२१

उपक्विकलेसा, चित्तस्स	४६	उसभूपमं	२७८
उपट्ठाकस्स, भगवतो	२६३	उस्मा	३६४, ३६५
उपधयो	२११	उस्मीकतो	१७७
उपनाहो	४६, ५०, ३४४	उस्सोब्धि	१४०
उपपज्जिस्सति, तिरच्छानयोनिं	१०५		
—निरयं	१०५	ए	
—पेत्तिविसयं	१०६	एकपुण्डरीके, उय्याने	३११
—सगं लोकं	१०७	एकभक्तिको	२३०, ३२६
उपपत्तिया	११४	एकागारिको	१०६, २६२
उपमा	३००	एकादसहि धम्मोहि, समन्नागतो	२७०
उपरिभावङ्गमनीया, धम्मा	६०	एकासनभोजनं	१६६
उपरिभावपरियायो	६१	एकालोपिको	१०६, २६२
उपरिवेहासं	२८४	एकीभावाय	३६४, ३६५
उपमा, तिस्सो	२६८	एण्ययकं	१२१
—पठमा	२६६	एरकवत्तिकं	१२१
—दुतिया	२६६	एवंकल्याणो	३४६
—ततिया	३००	एवमायुपरियन्तो	४७
उपसन्तो	१६६	एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी	४७
उपादानक्खन्धा, पञ्च	८४, २४१	एहिपस्सिको	५०, ३२७
उपादानक्खन्धेसु, छन्दो	२४१	एहिभद्दन्तिको	१०६
उपादाननिरोधा, भवनिरोधो	६७, ३२४, ३३१	ओ	
उपादाननिरोधो, तण्हानिरोधा	६८, ३२४	ओकचरो, ऊहतो	१५८
—नन्दीनिरोधा	३३१	ओकचारिका, नासिता	१५८
उपादानसमुदया, भवसमुदयो	६७	ओदनकुम्मासं	३०५
उपादानसमुदयो, तण्हासमुदया	६८	ओपनेय्यिको	५०
उपादाना, चत्तारो	६४	ओपपातिका, योनि	१०३, १०४, १८७, २७८
—तण्हानिदाना	६४	ओपपातिको	४५
उपादायरूपं, महाभूतानं	२७३	ओरम्भागियानं संयोजनानं, पञ्चन्नं	४५, २७८
उपेक्खको	५५	ओलीनवुत्तिको	२५०
उपेक्खासतिपारिसुद्धिं, चतुत्थं ज्ञानं	२६, ५५, १२५, २०७, २२५, २३२, २५४, २५६, ३०६, ३४०, ३७५	ओवादको	१८३
उपेक्खासम्बोज्झङ्गो	१६, ८७	ओहितभारा, भिक्खू	१८७, २७८, २८८
उपेक्खासहगतेन, चेतसा	५१, ३४६, ३६७, ४०६	ओळारिको, आहारो	३०५, ३२१
उग्गट्टको	११०, १२८	क	
उभतोब्यूब्धं	१२०	ककचूपमा	१७२
उभयव्यावाधाय	१५४	ककचूपमोवादे	२२६
उरुवेळा, सेनानिगमो	२१६, २२०, २६८	ककुसन्धो, भगवा	४०७, ४०६, ४११
उलूकपक्खं	११०	कङ्खावितरणविसुद्धत्थं	१६४
		कङ्खावितरणविसुद्धि	१६५
		—यावदेव भग्गामग्गाणदस्सनविसुद्धत्था	१६८

कचवायनो, पकुवो	२४८, ३०८	कामानं, आदीनवो	१२१
कणभक्खो	११०, २०४	—निस्सरणं	१२१
कणेशका, हत्थिनियो	२२६	—परिञ्जं	११७
कण्टकापस्सयिको	११०	कामा, बहुदुक्खा	१२६, १२७
कण्णसुखा	३२६	—मंसपेसूपमा	१७६
कण्हकम्मो	५२	—सप्पसिरूपमा	१७७
कतकरणीयो, भिक्खु	१८७, २७८, २८८	कामासवा	३१, ५२, २३४, ३४१
कथा	२६६	कामासवा, चित्तं विमुच्चित्तं	३०७
कपिलवत्थुस्मिं निग्रोधारामे, सक्केसु	१२६, १४६	कामासवो	१२, १३, ७५
कवळीकारो, आहारो	३२०	कामुपादानं	६८, ६३, ६५
कम्मक्खया, दुक्खक्खयो	१२८	कामेसु, अनावट्टी	१२६
कम्ममूलं	६२	—छन्दरागविनयो	१२१
कम्मलक्खणो, पण्डितो	२७१, २७३	कायकम्मं, मेतं	२०७, २७२, २७५, ३६३
—बालो	२७१, २७२	कायन्वयं, चित्तं	२६१
कम्मानं, कल्याणधम्मानं	१२	कायपरिहारिकेन चीवरेन, कुच्छि-	
—कल्याणपापकानं	१२	परिहारिकेन पिण्डपातेन	२३१
—विपाकं	१३	कायभावना	२६१, २६२, २६३
कम्मासधम्मं, कुरुत्तं निगमो	७६	कायभावनानुयोगमनुयुत्ता, समणब्राह्मणा	२६१
कम्मं	६२	कायविञ्जणं	७२, ३१८
कण्णसहगतेन, चेतसा	५१, ३४६, ४०६	कायसङ्खारा	७३, ३६५, ३७१, ३७२, ३७३
कलन्दकनिवापे, वेळुवने	१६२, ३६६	कायसङ्खारं, पस्समभयं	७७
कलहजातो, भिक्खु	३६३, ३६४, ३६५	कायसमाचारो, परिसुद्धो	३३३
कसिया	११६	कायसम्फस्सजा, वेदना	७०
कस्सपो	२६८	कायसम्फस्सो	७०
कस्सपो, पूरणो	२४८, ३०८	कायस्स, तण्हपादिन्नस्स	२३६, २३८, २४०
कहापणिकं	१२१	—मत्तदुक्कस्स	२३६, २३८, २४०
कळाययूसं	३०३	कायानुपस्सना	७७
कामगुणा	११६, १२७, २२४	कायानुपस्सी	७७, ७८, ८०, ८१
कामच्छन्दो	८३, ३००, ३६३	कायिन्द्रियसंवरसंवृतो	१४
काम-तण्हा	६५, ३६६	कायिन्द्रियं	३६४
—निदानं	११६	कायेन अघम्मचरियाविसमचरिया,तिविधं	३५०, ३५७
—परिळाहो	३००	कायेन घम्मचरिया, तिविधा	३५२, ३५८
—पिपासा	३००	कायो, चित्तत्वयो	२६२
कामभवा, तयो मे	६७, ३६३	कालामो, आळारो	२१३, २१४, २१६
काम-मुच्छा	३००		२२०, २६५, २६६
—वितक्को	१५३, २७४	कासायानि, वत्थानि	३२६
—स्नेहो	३००	कासितं, पुरं	२२१
काप्पा, अट्टिकङ्कलूपमा	१२६, १७४, १७६	काळसिलायं, राजगहे	१२८
—अप्पसादा	१२६, १७४, १७६	काळारिका, हत्थिनियो	२२८
कामानं, अस्सादो	११८, ११६, १२२, १२७	काळी, दासी	१६७, १६८

काळी, भगिनी	४०७	खीणासववसेन, नयभूमि	७
केतिसद्दो	३४६	खीणासवो, भिक्खु	१८७, २७८, २८८
केम्बिलो, भिक्खु	२५६, २५७, २६०	खीरोदकीभूता	२५६, २५७
केसो, सङ्कच्चो	२६२	ग	
केकुसलगवेसी	२१३, २१५, २१६, २६५, २६६		
कीळापनकानि	३२७	गङ्गाय नदिया तीरे, उक्कचेलायं	२७७
कुमारकस्सपो, आयस्मा	१८८, १८९	गङ्गाय, सोतं	२७८
कुम्मगो, पिहितो	१५७, १५८, १५९	गङ्गासमेन चेतसा	१७१
कुम्मो	१८८	गणनाय	११९
—पञ्चत्तेतं उपादानक्खन्धानं अधिवचनं	१९०	गणानं, सङ्खानं	२८३
कुरुनं निगमो, कम्मासधम्मं	७६	गतियो, पञ्च	१०४, १०९
कुलत्थयूसं	३०३	गद्धबाधिपुब्बो, अरिट्ठो	१७४-१७७
कुलपरिवट्ठो	२६१	गन्धतण्हा	६६
कुल्लूपमो, धम्मो देसितो	१७६, १८०, ३१६	गम्भस्सावक्कन्ति	३२७
कुल्ले, किच्चकारी अस्स	१८०	गयं	५२
कुसचीरं	११०	गरुकरणा, धम्मा	३६५
कुसलमूलं	६२, ६३	गहपतिपरिसा	१०२
कुसलवितक्केसु, आनिसंसा	१५४	गहपतिमहासालानं सहव्यतं	३५३
कुसला, धम्मा	६०, २३५	गाथं	१७८
कुसलं	६२, ६३	गामण्डला	११२
कूटागारसाला, वेसालियं महावने	२८२, २६१	गिज्झकूटे पव्वते, राजगहे	१२८, २४३
केवलपरिपुण्णे	३५६	गिरिव्वजे, राजगहे	४१
केसकम्बलो, अजितो	२४८, ३०८	गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारं	१५
केसमस्सुलोचको	११०	गुत्तद्वारता, इन्द्रियेसु	३३५
कोधो	४६, ५०, ३४४	गेट्	१७८
कोसम्बियं, घोसितारामे	३८३	गेहसिता, छन्दा	१६५
कोसलानं ब्राह्मणगामो, साला	३४६	—वितक्का	१६५
कोसलेसु, जनपदेसु	३४६	गोचरकुसलो	२७०, २७२, २७५
कोसियो, भिक्खु	३१३	गोतमो, आयस्मा	१३०
कंसपाति	३४	—सक्यपुत्तो	३५६
ख		—समणो	३१, २२१, २८१
		गोत्तरक्खित्ता, इत्थी	३५०
खण्डदत्तं	१२२	गोपरिणायका	२७०, २७७
खत्तियपरिसा	१०२	गोपानसिबद्धं	१२२
खत्तियमहासालानं सहव्यतं	३५३	गोपालको	२७०
खमनीयं यापनीयं, कच्चि	२५६	—भम्बो	२७३
खयधम्मता	२३६, २३८, २३९	गोपितरो	२७०, २७७
खयं, आसवानं	११	गोमयभक्खो	११०, २०४
खलितसिरं	१२२	गोरक्खेन	०.११६
खारापतच्छिकं	१२१	गोसालो, मक्खलि,	२४८, २६२, ३०८
		गोसिङ्गसालवनं	२५६, २६४-२६८

घ

घटिकं	३२७
घरावासो, रजापथो	२२६
—सम्बाधो	२२६, २६४, ३२८
घानविञ्ज्जाणं	७२, ३१८
घानसम्फस्सजा, वेदना	७०
घानसम्फस्सो	७०
घानायतनं	७१
घानिन्द्रियसंवरसंबुतो	१४
घानिन्द्रियं	३६४
घोसितारामो, कोसम्बियं	३६३

च

चक्खायतनं	७१
चक्खुना, दिब्बेन	४७, १००, १०८, २२०, २६४
चक्खुन्द्रियसंवरं	१४
चक्खुन्द्रियं	२३१, ३६४
चक्खुविञ्ज्जाणं	८२, ३१८
चक्खुसम्फस्सो	७०
चक्खुसोतविञ्जेय्या, धम्मा	३८६-३६१
चङ्गवारो	१८८, १८६
चङ्गवारं, पञ्चस्रोतं नीवरणानं अधिवचनं	१६०
चण्डी	१६६
चतुक्कुण्डिको	१११
चतुत्यं ज्ञानं	२६, ५५, १२५, २०८, २३२, २५४, ३०६, ३३१, ३४०, ३७४, ३७६
चतुरङ्गसमापन्नं, ब्रह्मचरियं	१०६
चत्तारि, पदानि	२२८
—पुरिसयुगानि	५०
चत्तारो पुग्गला, अङ्गणभेदेन	३३
चातुमहाभूतिकस्स कायस्स अधिवचनं	१८६
चातुम्महाराजिकपरिसा	१०२
चातुम्महाराजिका देवा	२६१
चातुम्महाराजिकानं देवानं सहव्यतं	३५३
चिञ्जुलकं	३२७
चित्तन्वयो, कायो	२६२
चित्तभावना	२६३
चित्तभावनानुयोगानुयुत्ता, समणब्राह्मणा	२६१
चित्तविसुद्धि	१६५
—यावदेव दिट्ठिविसुद्धत्था	१६८

चित्तसङ्कारो	७३, ३६५, ३७१, ३७२, ३७३
चित्तसमाधिपधानसङ्कारसमन्नागतं, इद्धिपादं	१४०
चित्तस्स उपक्किलेसो, दोसो	४६, १२६
—मोहो	१२६
—लोभो	१२६
चित्तानुपस्सना	८२
चित्तानुपस्सी	७७, ८२
चित्तुप्पादपरियायो	६१
चित्तुप्पादं	५८
चित्तेकगता	३६३
चित्तं, अनुत्तरं	८२, ६८
—अभिनिन्नाभेसि, आसवानं खयञ्जाणाय	३१
—पुब्बेनिवासानुस्सत्तिञ्जाणाय	३०
—सत्तानं चुतूपपातञ्जाणाय	३०, ३०६
—अमहग्गतं	८२, ६८
—अविमुत्तं	८२, ६८
—असमाहितं	८२, ६८
—कायन्वयं	२६१
—नमति, अप्पोस्सुक्कताय	२१८
—नमति, धम्मदेसनाय	२१८
—महग्गतं	८२, ६८
—विकिखत्तं	८२, ६७
—विमुच्चित्थं, अविज्जासवा	३०७
—कामासवा	३०७
—भवासवा	३०७
—विमुत्तं	८२, ६८
—विवेकनिन्नं	३७३
—वीतदोसं	८२, ६७
—वीतमोहं	८२, ६७
—वीतरागं	८२, ६७
—सउत्तरं	८२, ६८
—सङ्खित्तं	८२, ६७
—सदोसं	८२, ६७
—समाहितं	८२, ६८, १५६
—समोहं	८२, ६७
—सरागं	८२, ६७
चीरकवासिकं	१२१
चीवरं, पटिसेवति	१४
चुतूपपातञ्जाणाय, चित्तं	३०६
चुन्द	६१

चेतना	७२
चेतसा, आकाससमेन	१७०
—उपेक्खासहगतेन	५१, ३४६, ३६७, ४०६
—करुणासहगतेन	५१, ३४६, ३६७, ४०६
—गङ्गासमेन	१७१
—पठवीसमेन	१७०
—मुदितासहगतेन	३४६, ३६७
—मेत्तासहगतेन	५१, ३४६, ३६७, ४०६
—विळारभस्तासमेन	१७२
चेतसो, उपक्किलेसे	२३२
—विनिबन्धना, पञ्च	१३७, १३६
चेतोखिला, पञ्च	१३७, १३८
चेतोपरियायं	३८६
चेतोविमुत्ति, अकुप्पा	२४७, २५५, ३६८
—अनिमत्ता	३६६, ३६७
—अप्पमाणा	३६६, ३६८
—आकिञ्चञ्जा	३६६, ३६७
चेतोविमुत्तिफलानिसंमा	३६२, ३६३
चेतोविमुत्तिसमापत्ति	३६६
चेतोविमुत्ति, सुञ्जाता	३६६, ३६७
चेतोविमुत्ति	४७, २०४, ३२७, ३४७, ३५६
—अनासवं	१००, १०१, १०८, ३५४
चेतोसमयमनुयुत्तो	२६४, २६८

छ

छन्दरागप्पहाणं	१२४, १२५, २४१
छन्दरागविनयो	१२४, १२५, २४१
—कामेसु	१२१
छन्दरागो, उपादानक्खन्धेसु	३७०
छन्दसमाधिप्पवानसङ्खारसमन्नागतं, इद्धिपाइं	१४०
छन्दा, गेहसिता	१६५
छन्दूपसंहिता	१५६, १६०, १६१, १६३
छवट्टिकानि	११२
छत्रदुस्सानि	११०
छिन्नपिलोतिको	१८७
छन्दो, उपादानक्खन्धेसु	२४१

ज

जटाधारणमत्तेन	३४५
जनपदेसु, कोसलेसु	३४६

जम्बुच्छायाय निसिन्नो	३०५
जराधम्मो	२१०, २११, २१७
जरामरणनिरोधगामिनी, पटिपदा	६६
जरामरणनिरोधो, जातिनिरोधा	६६, ३२३, ३२४
जरामरणं	६६
जरामरणं सोक०, जातिपच्चया	३२८
— जातिनिरोधा निरुज्झन्ति	३३१
जरामरणसमुदयो, जातिसमुदया	६६
जाणुस्सोणि, ब्राह्मणो	२३, २२६, २२८, २३४
जातकं	१७८
जाति	६७
— अयमन्तिमा	२१७
जातिजरामरणिया	४०५
जातिधम्मो	२१०, २११, २१२
जातिनिरोधगामिनी, पटिपदा	६७
जातिनिरोधा, जरामरणनिरोधो	६६, ३२३
— जरामरणं सोक० निरुज्झन्ति	३३१
जातिनिरोधो, भवनिरोधा	६७, ३२३, ३३१
जातिपच्चया, जरामरणं	३२८
जाति, भवपच्चया	३२८
जातिभूमिका, भिक्खू	१६२
जातिसमुदया, जरामरणसमुदयो	६६
जातिसमुदयो, भवसमुदया	६७
जातिसंसारो	१८५
जिह्वायतनं	७१
जिह्वाविञ्जाणं	७२, ३१८
जिह्वासम्पस्सजा, वेदना	७०
जिह्वासम्पस्सो	७०
जिह्वान्द्रियसंवरसंवुत्तो	१४
जिह्वान्द्रियं	३६४
जीविकं कप्पेति, सिप्पट्टानेन	११६
जीवितिन्द्रियस्सुपच्छेदो, मरणं	६६
जैगुच्छी	१०६
जेतवने, अनाथपिण्डिकस्स आरामे	११, १८, २३, ४४, ४६, ५४, ६२, ६०, ११७, १३७, १४१, १५३, १५६, १६४, १७४, १८६, १८८, १६३, २००, २०६, २२६, २३५, २४८, २७०, ३१५, ३५६, ३७७, ३८०, ३६६
जोतिमालिकं	१२१

श

ज्ञानलाभो	३३८
ज्ञानसमापत्तियो	१५६
ज्ञानं, अप्पाणकं	३०१, ३०२

अ

आत्तज्झापन्नो, भिक्खु	३६०
आणदस्सनविमुद्धि	१६५
— यावदेव अनुपादापरिनिब्बानत्था	१६८
आणदस्सनानिसंसं	२५५
आणदस्सनं	२५३
— अपरिसेसं	१२८
— फेगूपमं	२४५
आणदस्सनेन, उत्तरितरा धम्मा	२५३
आणवादं	२१३
आणं, अरियं	३६६, ३६७
— असाधारणं	३६६, ३६७
— लोकुत्तरं	३६६, ३६७
आतिपरिवट्टं	२३०, ३२६
आतिरक्खिता, इत्थी	३५०
आयप्पटिपन्नो	५०

ठ

ठित्तिदुक्खा, विपरिणामसुखा	३७३
ठित्तिसुखा, सुखा वेदना	३७३
— विपरिणामदुक्खा	३७३

त

तक्कपरियाहतं	६६, १०१, १०६
तच्चूपमा	२४५
तज्जो, समन्नाहारो	२४०, २४१
तण्डुला	७६
तण्हक्खयो	२१७
तण्हा	६६
तण्हाजातिका	३२१
तण्हानिदाना, उपादाना	६४
तण्हानिरोधगामिनी, पटिपदा	६६
तण्हानिरोधा, उपादाननिरोधो	६८, ३२४
तण्हानिरोधो, वेदनानिरोधा	६६, ३२४
तण्हापभवा	३२१
तण्हा, पीनम्भविका	६५, ३६६

तण्हाय, असेसविरागनिरोधो	६५
तण्हा, वेदनानिदाना	६४, ३२१
तण्हासङ्ख्यविमुत्ति	३१३, ३२८
तण्हासमुदया, आहारा	३२१
तण्हासमुदया, उपादानसमुदयो	६८
तण्हासमुदयो, वेदनासमुदया	६६
तण्हपादिभस्स, कायस्स	२३६, २३८, २४०
तत्तियसारत्थिकूपमो	२५१
तत्तियं ज्ञानं	२६, ६५, १२५, २०७, २२५, २३२, २५४, २५६, ३०६, ३३६, ३७६
तत्रतत्राभिनन्दिनी, तण्हा	३६६
तथागतबलानि, दस	६८
तथागतनिसेवितं	२३३, २३४
तथागतपदं	२३४
तथागतस्स वेसारज्जानि	१०१, १०२
तथागतारज्जितं	२३४
तथागतो	६८, ६६, १०१, २०५, २२६, २६१, ३६१
तपस्सिताय होति	१०६
तपस्सी	१०६
तपोकम्मं	४०१
तालावत्युक्ता	१८५, ३६८
तावतिसपरिसा	१०२
तावतिसा, देवा	२६१
तावतिसानं देवानं सहब्बतं	३५४
तिक्खिन्धिये	२१६
तिट्ठभट्ठन्तिको	१०६
तिणभक्खा	२०४
तिण्णविचिकिच्छो	२३२, ३३१
तिण्णं संयोजनानं परिकखया	२७८, २७९
तित्तकालाबूपमं, धम्मसमादानं	३८६
तित्थं जानाति	२७०
तिब्बदोसजातिको	३७६
तिब्बमोहजातिको	३७६
तिरच्छानयोनि	१०४
तिरीटानि	११०
तिरोभावं	४५
तिलकाहतगतं	१२२
तिला	७६
तुलाकूटकंसकूटमानकूटा	३३०

तुसिता, देवा	२६१
तुसितानं देवानं सहब्यतं	३५४
तेचीवरिको	२६५
तेजोधातु	२३५, २३८
— अञ्जत्तिका	२३६
— बाहिरा	२३६

थ

थम्भो	४६, ५०
थीनमिद्धं	८३, २३२, ३३७
थेरवादो	२१३

द

दक्खिण्यो	५०
दण्डपरायनं	१२२
दण्डपाणि, सक्को	१४६, १४७
ददुलभक्खा, भिक्खू	११०, २०४
दम्मगावो	२७७
दस्सनमूलिका, सद्धा	३६२
दस्सनानुत्तरियेन	२८६
दस्सना पहातब्बा, आसवा	११, १४
दायपालो	२५६
दासी, काळी	१६७, १६८
दिट्ठधम्मसुखविहारं	३१
दिट्ठानुसयानं, एसेवन्तो	१४७
दिट्ठि	१३
— अरिया	३६५
दिट्ठिकन्तारं	१३
दिट्ठिगतं, पापकं	१७६, २८१
दिट्ठिगतं, सातिस्स भिक्खुनो	३१५
दिट्ठिगहनं	१३
दिट्ठिठ्ठानानि	१८०, १८१, १८३
दिट्ठिनिस्सयो	१८०, १८३
दिट्ठियो, अनेकविहिता	५४
दिट्ठियो, छ	१२
दिट्ठिविप्फन्दितं	१३
दिट्ठिविसुद्धि	१६५
— यावदेव कङ्कावितरणविसुद्धत्था	१६८
दिट्ठिविसूकं	१३
दिट्ठिसम्पन्नो, पुगलो	३६६
दिट्ठिसंयोजनं	१३

म० नि० - ५४.

दिट्ठिणं पटिनिस्सग्गो	४५
दिट्ठिणं प्हानं	५४
दिट्ठुपादानं	६८, ६३, ६५
दिट्ठेव धम्मे, अञ्ज्जा	८८
दिप्पपाटिकङ्खी	२३०
दिब्बभवनं	३१२
दिब्बा गन्धा	२६४, २६६
दिब्बाय सोतधातुया	४६, ६७
दिब्बेन चक्खुना	३०, ४७, १००, १०८, २२०
दिवा ति सञ्जानाति, रत्ति येव समानं	२६
दिवा पज्जलनि	१८८
दिवा येव समानं, रत्ती ति सञ्जानाति	२६
दीघो परजनो यक्खो	२६१
दुक्खक्खन्धस्स निरोधो	३२३
— समुदयो	३२३, ३२८
दुक्खक्खन्धो, सन्दिट्ठिको	११६
दुक्खक्खया, वेदनाक्खयो	१२८
दुक्खक्खयो, कम्मक्खया	१२८
दुक्खनिरोधगामिनी, पटिपदा	१४, ३१, ६५, ८८, २३३, ३०६, ३४१, ३६०
दुक्खनिरोधो	१४, ३१, ६५, ८८, २३३, ३०६, ३४१, ३५०
दुक्खविपाका	३०८, ४०५
— वितक्का	१६०
दुक्खवेदना, सोतसम्पस्सजा	२३६
दुक्खसमुदयो	१४, ३१, ६५, ८८, २३३, ३०६, ३४१
दुक्खसंवत्तनिका, दुग्गहिता धम्मा	१७८
दुक्खा, पञ्चुपादानक्खन्धा	६५
दुक्खा, वेदना	२६३, ३०१
— ठितिसुखा	३७३
दुक्खं	१४, ३१, ६५, ८८, २३३, ३०६, ३४१, ३६०
— अरियसच्चं	२३५
— आरक्खाधिकरणं	११६
— निज्जिण्णं	१२८
— निज्जीरेतब्बं	१२६
— वेदनं, निरामिसं	८१
— वेदनं, सामिसं	८१
दुक्खेन सुखं अधिगन्तव्यं	१२६

दुग्गता	३६०
दुग्गति	४६, ३७७
— अधम्मचरियाय	३४६
दुग्गतिसुगतीनं हेतू	३४६, ३५६
दुतियसारत्थिकूपमो	२५०
दुतियं ज्ञानं, समाधिजं पीतिसुखं	५४, १२४, २०७, २२५, २५८, ३२६, ३७६
दुप्पञ्जाजातिको	२७७, २७८
दुप्पञ्जो, दुप्पञ्जो ति	३६०
दुप्पटिनिस्सग्गी	१३३
दुम्मुखो, लिच्छविपुत्तो	२८७
दुविञ्जापये	२१६
दुरभिसम्भवानि	२३
डूसी, मारो	४०७, ४०८, ४०९
देवता, अञ्जतरा	१८८
देवनिकायं	१३६
देवमनुस्सानं, सत्था	५०
देवा	१०४, ३११
देवानमिन्दो, सक्को	३११, ३१२, ३१४
देवासुरसङ्गामो, समुपव्यूहो अहोसि	३११
दोवचस्स करणा, धम्मा	१३२
दोसिना, रत्ति	२६४, २६६
दोसूपसंहिता, पापका	१५६, १६०, १६१, १६३
दोसो, अकुसलमूलं	६३
द्वयं करणीयं, सन्निपतितानं	२१०
द्वाकारे, सत्ते	२१६
द्वागारिको, तपस्सी	१०६, २६२
द्वालोपिको, तपस्सी	१०६, २६२
द्विधापथो	१८८, १८९
— विचिकिच्छायेतं अधिवचनं	१६०

ध

धनुकं	३२७
धम्मकथिको, भोगल्लानो	२६६
धम्मचक्कप्पवत्तनं	२१६
धम्मचक्कं	२२१
धम्मचरियाय, सुगति	३५८
धम्मचरियासमचरियाहेतु	३५७
धम्मचारी	३५४
धम्मतण्हा	६६

धम्मता	३६७
धम्मदायादा	१८, १९
धम्मदिग्धा, भिक्खुनी	३६६, ३७५, ३७६
धम्मदेसना, कुल्लूपमं	१७६
धम्मन्वयो	६७
धम्मपरियायो	४३, ११६, १५२
धम्मरक्खिता, इत्थी	३५०
धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो	१६, ८६
धम्मवेदं	५०, ५१, २७२, २७५, ३६८
धम्मसमादानानि, चत्तारि	३७७, ३८१
धम्मसमादानं, आपनीयकंसूपमं	३८७
— तित्तकालाबूपमं	३८६
— पच्चुप्पन्नदुक्खं चेव आर्याति च	
दुक्खविपाकं	३७७, ३८१, ३८४
— पच्चुप्पन्नदुक्खं आर्याति	
सुखविपाकं	३७७, ३७९, ३८५
— पच्चुप्पन्नसुखं आर्याति	
दुक्खविपाकं	३७७, ३७९, ३८५
— पच्चुप्पन्नसुखं चेव आर्याति च	
सुखविपाकं	३७७, ३८२, ३८८
— पूतिमुत्तभेसज्जूपमं	३८७
धम्मा, अकुसला	३३, ६०, २७१, ३३१
— अधोभावङ्गमनीया	६०
— अनत्ता	२८०
— अन्तरायिका	१०१, १७४, १७७
— उत्तरितरा	२५२
— उपरिभावङ्गमनीया	६०
— कुसला	६०, २३५
— गहकरणा	३६५
— चक्खुसोतविज्जेय्या	३८६, ३९०, ३८१
— नमनसिकरणीया	१२

धम्मनुपस्सना	८३
धम्मनुपस्सी	७७, ८३, ८४, ८६
धम्मनुसारिनो	१८७
धम्मा, पञ्चाकखन्धे सङ्गहिता	
— पापका	२७१, २७४
— पियकरणा	३६५
— मनसिकरणीया	१२
— बीतिमस्सा	३८६
— बोदाता	३८६, ३९१

धम्मा, सङ्कलित्ठा	३८६, ३६१
— समणकरणा	३३३
— समाधिनिमित्ता	३७१
— परिक्रारा	३७१
— सारणीया	३७१
— सीलक्खन्धे सङ्गहिता	६५
— संसट्ठा	३६१
— सोवचस्सकरणा	१३३
— अभिज्झादोमनस्सा	२७४
धम्मी कथा	२१०, २६६
धम्मूपसंहितं, पामोज्जं लभति ५०, ५१, २७२, ३६८	
धम्मोहि, एकादसहि समन्नागतो	२७०
धम्मो	५०, २१७, २२७, ३२७
— असुद्धो	२१८
— कुल्लूपमो, देसितो	१८०, ३१६
धातुमनसिकारो	७६
धुवो	१३, १८१, १८२, १८३
धमं कत्ता	२७०, २७४

न

नति होति चेतसो	१५५
नन्दियो, आरुस्मा	२५६, २५७, २६०, २६१
नन्दी	१०, ३२८, ३३१
नन्दीनिरोधा, उपादाननिरोधो	३३१
नन्दीरागसहगता, तण्हा	६५, ३६६
नन्दो, बच्छो	२६२
नमनसिकरणीया, धम्मा	१२
नयभूमि, खीणासववसेन	७
— पुथुज्जनवसेन	३
— सेक्खवसेन	६
न समग्गतो, पसादो	६३
नहातको कथं होति	३४२
नागवनिर्को, पुरिसो	२२६, २२८
नागसमालो, आरुस्मा	११५, ११६
नागो	१८८, १८९
नागो, खीणासववसेतं अधिवचनं	१६०
नाटपुत्तो, निगण्ठो	२४८
नाटपुत्तो	१२८
नन्दिके, निज्जकावसथे	२५६
नाधिवासेति, कामवितक्कं	१६

नानत्तसञ्जानं, अमनसिकारा	५५
नानाधिमुत्तिकलं, सत्तानं	६६
नानुब्यञ्जनगाही	२३१
नामरूपनिदानं, सट्ठायतनं	६५
नामरूपनिरोधगामिनी, पटिपदा	७२
नामरूपनिरोधा, सट्ठायतननिरोधो	७१, ३२४
नामरूपनिरोधो, विञ्जाणनिरोधो	७२, ३२५
नामरूपसमुदया, सट्ठायतनसमुदयो	७१
नामरूपसमुदयो, विञ्जाणसमुदयो	७२
नामरूपं	७२
— विञ्जाणनिदानं	६५, ३२१
नामं	७२
नावुत्तिकं	१२२
निगण्ठपुत्तो, सच्चको	२८०-२८२, २८४, २८८, २८९
निगण्ठा	१२८, १२९
निगण्ठो, नाटपुत्तो	२४८, ३०८
निग्रोधारामे, कपिलवत्थुस्मिं	१४६
निच्चो, अत्ता	१३, १८१, १८२, १८३
निच्चं, अनिच्चं वा रूपं	२८६
निज्जिण्णं, दुक्खं	१२६
निट्ठा	६१
निब्बानगामिनी, पटिपदा	३२८
निब्बानगामिं, मग्गं	१०४
निब्बानपत्तिया, खेमं	२७६
निब्बानसंवत्तनिको,	१५५
निब्बानं	६, ८, ९, १०४, २१७
— अजरं, अनुत्तरं, योगक्खेमं	२१२
— अजातं	२१७
— अमत्तं, अनुत्तरं, योगक्खेमं	२१३, २१४
निब्बिदा, विरज्जति	१८४
निब्बुति	३६६
निमित्तगाही	२७, २७४, २३१, ३३०
निमित्तानि, पञ्च	१५६
निम्मानरतीनं देवानं सहव्यतं	३५४
नियतो	४५
निय्यानिका, दिट्ठि	३६५
निरग्गळो	१८४
निरयं	३०, ३७७
निरामिसं, अदुक्खमसुखं वेदनं	८१

निरामिसं, दुःखं वेदनं	८१	पजानाति, जरामरणसमुदयनिरोधं	६६
— सुखं, वेदनं	८१	पजापति	४, ७, ८, ९, १०
निरोधानुपस्ती	३१०	पञ्चङ्गविप्पहीनं	३६३
निरोधो	२१७	पञ्चङ्गसमन्नागतं	३६३
निल्लोपं	१२०	पञ्चङ्गिकं, ज्ञानं	३६३
निवातो	१६६	पञ्चन्नं, ओरम्भागियानं संयोजनानं	४५
निवापो, पञ्चभेत्तं कामगुणानं अधिवचनं	२०३	पञ्चवगिग्या, भिक्खू	२२०, २२१
निस्सरणं, कामानं	१२१	पञ्चुपादानक्खन्धा	२३५, २४२, ३७०
— रूपानं	१२४	— पटिच्चसमुप्पन्ना	२४१, ३७०
— वेदनानं	१२५	पञ्जावा, पञ्जावा ति	३६०
— सञ्जागतस्स, उत्तरि	५१	पञ्जा	३६१
निहितदण्डो	२३०	पञ्जाक्खन्धे सङ्गहिता, धम्मा	३७१
निहितसत्थो	२३०	पञ्जानिरोधिको	१५३, १५४
नीवरणप्पहानं	३३७	पञ्जाय दुब्बलीकरणे	२३२
नीवरणे, पञ्च	२३२, ३३१	पञ्जाविमुत्ति	४७, १००, १०१, १०४, १०८, ३२७, ३४७, ३५४, ३६२
नीवारभक्खो	११०, २०४	पञ्जाविमुत्तिफला	३६२
नेक्खम्मवितक्को	१५३, १५४, १५५	पञ्जाविमुत्तिफलानिसंसा	३६२
नेरयिका	१०४	पञ्जाबुद्धिको	१५५
नेवसञ्जानासञ्जायतनूपगानं देवानं सहव्यतं	३५४	पञ्जावेय्यत्तियं	२२६
नेवसञ्जानासञ्जायतनं ५, ७—१०, ५६, २०८, २१५, २२५, २५४, २६०, २६७		पञ्जासम्पन्नो	२६५
नेवापिकपरिसा	२०३	पञ्हो, सच्चकस्स	२६१
नेवापिको	२००	पटिकूलमनसिकारो	७८
— मारस्सेतं पापिमतो अधिवचनं	२०३	पटिघसञ्जानं, अत्थङ्गमा	५५
प		पटिघानुसयानं, एसेवन्तो	१४७
पकुधो, कच्चायनो	२४८, ३०८	पटिघानुसयो	३७४
पच्चयिको, पब्बजितो	२३०, ३२६	पटिच्चसमुप्पन्ना, पञ्चुपादानक्खन्धा	२४१
पच्चुप्पदुक्खं चेव आर्याति च		पटिच्चसमुप्पन्नं, विञ्जाणं	३१५, ३१६
दुक्खविपाकं, धम्मसमादानं ३७७, ३७८, ३८१, ३८४, ३८७		पटिच्चसमुप्पादो, सम्मादिट्ठि	३१८
पच्चुप्पन्नदुक्खं आर्याति सुखविपाकं,		— इदप्पच्चयता	२१७
धम्मसमादानं ३७७, ३७९, ३८१, ३८२		पटिनिस्सगानुपस्ती	३१०
पच्चुप्पन्नसुखं आर्याति दुक्खविपाकं,		पटिनिस्सगो	५४
धम्मसमादानं ३७७, ३७९, ३८१—३८५		पटिपदा, अविज्जानिरोधगामिनी	७४
पच्चुप्पन्नसुखं चेव आर्याति च सुखविपाकं,		— आसवनिरोधगामिनी	७५, २३३, ३०७, ३४१
धम्मसमादानं ३७७, ३७९, ३८१, ३८३, ३८५, ३८८		— जातिनिरोधगामिनी	६७
पञ्चाभत्तं	२३२	पटिपदाञ्जाणदस्सनविसुद्धत्थं	१६४
पञ्चाविप्पटिसारिनो	६१	पटिपदाञ्जाणदस्सनविसुद्धि	१६५
		— यावदेव ञ्जाणदस्सनविसुद्धत्था	१६८
		पटिपदा, तण्हानिरोधगामिनी	६६

पटिपदा, दुक्खनिरोधगामिनी ८८, २३३, ३०६, ३६०	परिनिम्मितवसवत्ती, देवा	२६१
— नामरूपनिरोधगामिनी	परिनिम्मितवसवत्तीनं देवानं सहव्यतं	३५४
— निब्बानगामिनी	परप्पवादा समणेहि सुञ्जा	६०
पटिपदानुत्तरियेन	परब्बाबाधाय	१५४
पटिपदा, फस्सनिरोधगामिनी	परमजोगुच्छी	१०६
— भवनिरोधगामिनी	परमतपस्सी	१०६
— मज्झिमा	परमपवित्रितो	१०६
— विञ्जाणनिरोधगामिनी	परमलूखो	१०६
— वेदनानिरोधगामिनी	परवम्भी	१३२
— सक्कायनिरोधगामिनी	पराभूतो, सच्चको	२८६
— सङ्खारनिरोधगामिनी	परिकमनपरियायो	६१
— सल्लायतननिरोधगामिनी	परिक्खीणभवसंयोजना, भिक्खू	७, १८७, २७८, २८८
— सम्बत्थगामिनी	परिग्गहो	१८२
पटिसङ्खा योनिस्तो	परिञ्जत्था, पञ्जा	३६२
पटिसल्लानरतो	परिञ्जं, कामानं	११७
पटिसल्लानारामो	— रूपानं	११७
पटिसेवना पहातब्बा, आसवा	— वेदनानं	११८
पठमसारत्थिकूपमो	परित्तुमानं देवानं सहव्यतं	३५४
पठमं ज्ञानं, विवेकजं पीतिसुखं २६, ५४, १२४, १५६, २०७, २२४, २५८, ३३१, ३६३, ३७६	परित्तामानं देवानं सहव्यतं	३५४
पठवीघातु	परिनिब्बानपरियायो	६१
पठवीसमेन चेतसा	परिपुण्णसङ्कप्पो	२५३
पणीतो	परियायभक्तभोजनानुयोगं, अनुयुत्तो	११०, २६२
पण्डितवादो	परियायभक्तिकमत्तेन	३४५
पण्डितवेदनीयो	परियेसना, अरिया	२१२
पण्डितो, कम्मलक्खणो	— द्वे	२१०
पण्डुपुत्तो, आजीवको	— बोधिसत्तस्स	२१३
पत्तपरियापन्नमतं	परियोसानकल्याणं	२२६, ३४६, ३५६
पत्ताब्हकं	परिवज्जना पहातब्बा, आसवा	११, १५
पदानि, चत्तारि	परिसा, अट्ट	१०२
पधानविम्भन्तो	परिसानं, चतस्सभं	२६४
पन्नद्वजो	परिसुद्धकायकम्मन्ता	२४
पन्नभारो	परिसुद्धाजीवा	२४
पपञ्चसञ्जासङ्खा	परिसुद्धो, आजीवो	३३४
पपञ्चसञ्जासङ्खासमुदाचरणपञ्जात्ति १५०, १५१	— कायसमाचारो	३३३
पपटिकूपमा, सीलसम्पदा	— मनोसमाचारो	३३४
पब्बज्जा, अन्नभोकास्तो	— वचीसमाचारो	३३४
पमादो	पलालपीठिकं	१२६
पयागं	पलालपुञ्जं	३३१
	पलिघपरिवत्तिकं	१२१

लितकेसं	१२२	पुथुज्जनवसेन, नयभूमि	३
पवत्तफलभोजी	११०	पुथुज्जनो	३, ११, १३, ३७०, ३८०
पविबित्तो	१०६, २६५	पुनब्भवाभिनिब्भत्ति	३६३
पविवेकं, दुक्करं	२३	पुनब्भवो	२१७
षसेनदि कोसलो, राजा	१६७, १६८	पुब्बकोट्टको	२०६
पस्सद्धिसम्बोज्झङ्गो	१६, ८६	पुब्बन्तं	३२५
पस्सद्धो, कायो	२३६	पुब्बारामो, भिगारमातुपासादो	२०६, ३१०, ३१३
पहितत्ता	२५७	पुब्बेनिवासानुस्सतिआणाय, चित्तं	३०, २३३, ३४०
पह्णीना	१७	पुब्बेनिवासं	४६, ४७, ६६, १००, ३०६
पळासो	४६, ५०, ३४४	पुराणयानकारपुत्तो, आजीवको	४१, ४२
पातिमोक्खसंवरसंवृता	४४, ४७	पुरिसदम्मसारथि	३५, ५०, ६७, २२६, ३२८, ३४६
पादाङ्गुटुकेन, सङ्कम्पेस्सति	३१२	पुरिसपुगला, अट्ट	५०
पापका अकुसला, धम्मा	२७४	पुरिसयुगानि, चत्तारि	५०
— दिट्ठिगता	२८१	पूतिमुत्तभेसज्जूपमं, धम्मसमादानं	३८७
पापिका, इच्छा	३४४	पूरणो, कस्सपो	२४८, ३०८
पापिमा, मारो	४००	पेत्तिविसयो	१०४
पामोज्जं, धम्मूपसंहितं	५०, ५१, २७५	पेमनीया, वाचा	३२६
पासादो, बेजयन्तो	३११, ३१२	पोनोब्भविका, तण्हा	६५, ३६६, ४०५
पाहुनेय्यो	५०	पोनोभविका, आत्तवा	३०८
पिङ्गलकोच्छो, ब्राह्मणो	२४६, २५५	पोनोभविको, जातिसंसारो	१८५
पिञ्जाकभक्खो, तपस्सी	११०	पोरी, वाचा	३२६
पिट्ठिकण्टकं	३०४	पंसुकूलानि	११०
पिण्डपातिको	४०, २६५	पंसुकूलिको	४०, २६५
पिण्डपाते समुपट्टिते, छडुनीये	१८		
पिण्डपातं पट्टितेवति, भिक्खु	१५		
पितुरक्खिता, इत्थी	३५०		
पियकरणा, धम्मा	३६४, ३६५		
पिलोतिकं, परिब्बाजकं	२२६		
पीति	५०, ३६३		
पीतिसम्बोज्झङ्गो	१६, ८७		
पीतिसुखं	१२६		
— विवेकजं	२६, ५४, १२४, १५६, २२४, २३२, २५३, ३६३		
— समाधिजं	२६, ५४, १२४, १५६, २२४, २३२, २५३		
पीतं, न जानाति	२७०, २७२		
पुगलो, अनङ्गणो	३५		
पुळ्ळमह्णी	२६०		
पुण्णो, आयस्सा	१६२, १६३, १६४, १६८		
— जन्ताणिपुत्तो	१६३, १६४, १६६		
		फ	
		फग्गु	५२
		फग्गुन	१६५
		फलकचीरं	११०
		फस्सकामा	७०
		फस्सनिदाना, वेदना	६५, ३२१
		फस्सनिरोधगामिनी, पटिपदा	७०
		फस्सनिरोधो, वेदनानिरोधो	७०, ३२४
		फस्सनिरोधो, सळायतननिरोधो	७०, ३२४
		फस्सपञ्जाति	१५०
		फस्ससमुदया वेदनासमुदयो	७०
		फस्ससमुदयो, सळायतनसमुदया	७०
		फस्सो	७०, ७२, ३२१
		— अनिच्चो	२३६
		— अनिमित्तो	३७३

पस्सो, अण्पणितो	३७३
— सळायतननिदानो	६५, ३२१
— सुञ्जतो	३७३
फेगूपमं, आणदस्सनं	२४५
फोटुब्बतण्हा	६६

ब

बको, ब्रह्मा	३६६, ४०१, ४०२
— अविज्जागतो	३६६
बलता	३६७
बहुदुक्खा, कामा	१२६, १२७
बहुपायासा	१२६, १२७
बहुस्सुतो	२६७
बाराणसी	२२०, २२१
बालो, कम्मलक्खणो	२७१, २७३
बाहितेय्यो	४०१
बाहिरा, तेजोधातु	२३६
— वायोधातु	२४०
बाहुमति	५२
बाहुलिका	२०
बाहुल्लिको, समणो गौतमो	२०१, ३०५
बिम्बिसारो, सेनियो	१२६, १३०, १३१
बिलङ्गथालिकं	१२१
बिळारभस्तासमेन, चेतसा	१७२
बीजगामभूतगामसमारम्भा, पटिविरतो	२३०
बुद्धो, भगवा	५०, ३४६
बेलटुपुत्तो, सञ्जयो	२४८
बेलुवलट्टिकाय, मूले	१४६
बोज्झङ्गेसु, सत्तसु	८६
बोधिसत्तस्स, उत्तरितरा समापत्तियो	२६
— परियेसना	२१२
— भयभेरवपटिविनोदना	२८
— एव अनभिसम्बुद्धस्स	२३, १२७
बोधिसत्तो	२१२
व्यसनमापन्नो	२२४
व्याधिधम्मो	२१०, २११, २१२, २१७
व्यापाददोसं	३३७
व्यापादप्पदोसं	२३२
व्यापादवितक्को	१५३, २७४
व्यापादो	४६, ५०, ८३, ३४४, ३६३

ब्रह्मकायिका, देवा	२६१
ब्रह्मकायिकानं देवानं सहव्यतं	३५४
ब्रह्मचक्कं पवत्तेति	६८, १००, १०१
ब्रह्मचरियस्स सारं	२४६
ब्रह्मचरियं, चतुरङ्गसमन्नागतं	१०६
— सङ्खल्लिखितं	२२६, २६४, ३३८
ब्रह्मचारी	३२६
ब्रह्मपरिसा	१०२, ४०३
ब्रह्मपारिसज्जा	४०४
ब्रह्मलोके	३६६
ब्रह्मा	१०१, ४००, ४०३
— अञ्जादत्थुदसो	४००
— अनभिभूतो	४००
— अभिभू	४००
— इस्सरो	४००
— कत्ता	४००
— निम्माता	४००
— पिता, भूतभन्नानं	४००
— बको	३६६, ४०१, ४०२
— महाब्रह्मा	४००
— सहम्पति	२१८, २१९
— वसवत्ती	४००
— वसी	४००
— सजिता	४००
— सेट्ठो	४००
ब्रह्मं	४, ७ — १०
ब्राह्मणकुला	३४७
ब्राह्मणगहपतिका	४०८
ब्राह्मणपरिसा	१०२
ब्राह्मणमहासालानं सहव्यतं	३५३
ब्राह्मणो	१८६
— कथं होति	३४२
— जाणुस्सोणि	२३
— तथागतस्सेतं अधिवचनं	१६०
— सुन्दरिकभारद्वाजो	५२, ५३
ब्रहेता, सुञ्जागारानं	२६४, २६८
भ	
भगवतो इद्धाभिसङ्खारो	४०३
भगवन्नेत्तिका	३८०, ३८६

भगवम्पटिसरणा	३८०, ३८६
भगवम्मूलका	३८०, ३८६
भगवा, सम्मासम्बुद्धो	२२७
भगिनिरक्खिता, इत्थी	३५०
भगिनी, काळी	४०७
भगोसु	१३२, ४०६
भण्डनजातो, भिक्षु	३६३, ३६४, ३६५
भब्बो, गोपालको	२७३
भयभेरवपटिविनीदना	२८
भयभेरवसहो	४५
भयभेरवं, अकुसलं	२४, २५, २६, २७, २८
भयूपरतो	३६०, ३६१
भवतण्हा	६५, ३६६
भवदिट्ठि	६२
भवनिरोधगामिनी, पटिपदा	६७
भवनिरोधा, जातिनिरोधो	६७, ३२३, ३३१
भवनिरोधो, उपादाननिरोधो	६७, ३२१, ३२४
भवपच्चया, जाति	३२८
भवमानो	२८२
भवरागानुसयानं	१४७
भवसमुदया, जातिसमुदयो	६७
भवसमुदयो, उपादानसमुदया	६७
भवासवा, चित्तं विमुच्चित्थ	३०७
भवासवो	१२, १३, ३१, ५२, ७५, २३४
भवितब्बा, पञ्चा	३६१
भवो	६७
भस्सप्पवादको	२६१
भातुरक्खिता, इत्थी	३५०
भावना पहातब्बा, आसवा	११, १६
भावितकायो	२६३, २६४
भावितचित्तो	२६३, २६४
भिक्षु, उत्सोब्धिपन्नरससमन्नागतो	१४०
— कलहजातो	३६५
— भण्डनजातो	३६५
— विवादापन्नो	३६५
भिक्षु, पञ्चवगिया	२२०
भुजिस्सानि, सीलानि	३६४
भैसकळावने मिगदाये, सुंसुमारगिरे	१३२, ४०६
भोगक्खन्धं	३२६
भोजने, मत्तञ्जुता	३३५

म

मक्खलि, गोसालो	२४८, २६२, ३०८
मक्खो	४६, ५०, ३४४
मग्घेसु	२१८, २६८
मग्गामग्गञ्जाणदस्सनविसुद्धत्थं	१६४
मग्गामग्गञ्जाणदस्सनविसुद्धि	१६५
— यावदेव पटिपदाञ्जाणदस्सनविसुद्धत्था	१६८
मग्गो, अट्ठङ्गिको	२२, ६५ — ७५, २७२, २७५, ३७०, ३७१
— निब्बानगामी	१०४
— सत्तानं विसुद्धिया	७६
मङ्कुभूतो, सच्चको	२८७
मङ्गुरच्छवि, समणो गौतमो	३०४
मच्छरियं	४६, ५०, ३४४
मज्झिमा, पटिपदा	२२
मज्झेकल्याणं	३४६, ३५६
मत्तञ्जुता, भोजने	३३५
मत्तट्ठकस्स, कायस्स	२३६, २३८, २४०
मदो	४६, ५०
मधुपिण्डकपरियायो	१५२
मनसा अघम्मचरियाविसमचरिया, तिविधं	३५१
— अघम्मचारी विसमचारी, तिविधं	३५७
— घम्मचरिया, तिविधं	३५३
— घम्मचारी, तिविधं	३५८
मनसिकरणीया, घम्मा	११, १२, १३
मनसि कातब्बं, वितक्कसङ्खारसण्ठानं	१६१
मनसिकारं, अयोनिसो	११
— योनिसो	११, ३६२
मनसिन्द्रियसंवरसंबुतो	१४
मनायतनं	७१
मनिन्द्रियं	२७४
मनुस्सा	१०४
मनोकम्मं, मेत्तं	३६४
मनोविञ्ज्जाणं	७२, ३१८
मनोसञ्चेतना	३२१
मनोसमाचारो, परिसुद्धो	३३४
मनोसम्पस्सजा, वेदना	७०
मनोसम्पस्सो	७०
मन्तञ्जायकमत्तेन	३४५

मन्ताणिपुत्तो, आयस्मा	१६२	— ततिया	२०१
— पुण्णो	१६३, १६४, १६८	— दुतिया	२००
मरणधम्मा, उपघयो	२११	— पठमा	२००
मरणधम्मो	२१०	— समणब्राह्मणानमेतं अधिवचनं	२०३
महग्गतं, चित्तं	४६, ८२, ६८	मिगदाये, भेसकळावने	४०६
महाकच्चानो, आयस्मा	१४८, १४९	मिगदायो, इतिपतनं	२२०, २२१
महाकस्सपो, आयस्मा	२६३, २६५	मिगारमातुपासादो, पुब्बारामो	२०६, ३१०, ३१३
— महापञ्जो	१५२	मिच्छाज्जाणी	५७
महाकोट्टिको, आयस्मा	३६०	मिच्छादिट्ठि	३४४
महाचुन्दो, आयस्मा	५४	मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना	१००
महाजानियो, आळारो कालामो	२२०	मिच्छादिट्ठिकां	३५१
महानागा, उभो	४५, १६६	मिच्छादिट्ठी	५६
महानामो, सक्को	१२६, १२८	मिच्छाविमुत्ती	५७
महाभूता, चत्तारो	२३५	मिच्छासती	५६
महाभूतानि	७२, २३५, २७३	मिच्छासमाधि	५७
महाभूतानं, उपादायरूपं	२७३	मुगयूसं	३०३
महामिगसङ्घो सत्तानमेतं अधिवचनं	१५७	मुग्गा	७६
महामोगल्लानस्स, यानकारपुत्तोपमा	४१	मुत्तं	६
महामोगल्लानो	३३, ४१, १३२, १३६	मुत्ताचारो	२६२
— आयस्मा	२६३, २६५, २६६, ३१०, ३१४, ४०६, ४०७	मुदितासहगतेन, चेतसा	५१, ३४६, ३६७, ४०६
— देवलोके	३१०	मुदिन्द्रिये	२१६
महारजक्खे	२१६	मुद्दाय	११६
महाराजा वेस्सवणो	३१२	मुद्दा, सत्तधा फलति	२८४
महावने, कूटागारसालायं	१४६, १४७, २८०, २८१, २८२	मेत्तचित्ता	१६६
महासमुद्दे	२३८	मेत्तासहगतेन, चेतसा	५१, ३४६, ३६७
मागधको, गोपालको	२७७, २७८	मेत्तं, कायकम्मं	२५७, २७२, २७५, ३६३
मातापितुरक्खिता, इत्थी	३५०	— मनोकम्मं	२५७, २७२, २७५, ३६४
मातुरक्खित्त, इत्थी	३५०	— वचीकम्मं	२५७, २७२, २७५, ३६४
मानानुसयानं, एसेवन्तो	१४७	मोक्खचिकं	३२७
मानो	४६, ५०	मोगल्लान	३६
माया	४६, ५०, ३४४	मोघपुरिसो	६६, ३१७
मारपुरिसा	१०२	मोहूपसंहिता	१५६, १६०, १६१, १६३
मारो, द्वसी	१०१, ४०७, ४०८, ४०९	मोहो, अकुसलमूलं	६३
— पापिमा	४००	मोळियफग्गुनो	१६४
मारं, अन्धमकासि	२०८	मंसपेसि	१८८, १८९
मालागुळपरिक्खिता	३५०	मंसपेसि, नन्दीरागस्सेतं अधिवचनं	१६०
मासा	७६	मंसपेसूपमा, कामा	१७६
मिगजाता, चतुत्था	२०१	य	
म० नि० — ५५.		यक्खो	३११
		— वजिरपाणि	३८४

यज्मेन सुद्धि	११४
यत्वाधिकरणमेतं	२३१
यथाकम्पूपगे, सत्ते	१००
यथाकामकरणीयो	२००, ४०१
— लुहस्स	२२४
यसप्पत्तो	३६०
यानकारपुत्तोपमा, अहामोग्गल्लानस्स	४१
यानकारपुत्तो, समीति	४१
यामा, देवा	
यामानं देवानं सहव्यतं	३५४
येव पापकं अङ्गणं	४०
योगक्खेमं	६, १४१
— निब्बानं	२१२
योनि, ओपपातिका	१०३, १०४
योनियो, चतस्सो	१०३
योनिसो, मनसिकारो	११, ३६२

र

रजापथो, घरावासो	२२६
रजोजल्लिकमत्तेन	३४५
रत्ति धूमायति	१८८, १८९
रत्ति येव समानं, दिवा ति पज्जलति	२६
रत्ती ति सज्जानाति, दिवायेव समानं	२६
रत्तूपरतो	२३०, ३२६
रथकं	३२७
रथविनीतानि, उपट्टयेय्युं	१६७
रम्मकस्स ब्राह्मणस्स अस्समो	२०६
रसतण्हा	६६
रागदोसमोहा, तनुभूता	१८७
रागानुसयानं, एसेवन्तो	१४७, १४९, १५१
रागानुसयो	३७४
राजगहे	१८३, १६२, २४३, ३६६
— गिज्झकूटे पब्बते	१२८
— गिरिब्बजे	४१
राजपोरिसेन	११६
राजा मागधो सेनियो, बिम्बिसारो	१२६
रामपुत्तो, उद्दको	२१५, २१६, २२०, २६६, २६७
रामो	२१६, २६७, २६८
राहुमुखं	१२१
रक्खचेतियानि	२८

रक्खमूलानि	६१
रक्खमूलिकमत्तेन	३४५
रूपञ्जू	२७०
रूपतण्हा	६६
रूपभवो	३६३
रूपसञ्ज्ञानं, समतिक्कमा	५५
रूपानं, अस्सादो	११८, १२२
— आदीनवो	१२२, १२३
— निस्सरणं	१२४
— परिञ्झं	११७
रूपुपादानक्खनन्धो	२३५, ३६६
रूपं	७२, १८३, १८४, २४०, २४१
— अत्ततो समनुपस्सति	३७०
— अत्ता	२८३
— अनत्ता	२८०
रूपं, अनिच्चं	२८०
— न तुम्हाकं	१८६
रेवतो, आयस्मा	२६३, २६४, २६७

ल

लक्खणकुसलो	२७०, २७१, २७३
लङ्गी	१८८, १८९
— अविज्जायेतं अधिवचनं	१६०
लाभसक्कारसिलोकवा	२४३, २५०
लाभसक्कारसिलोकानिसंसं	२५५
लाभसक्कारसिलोका, साखापलासूपमा	२४३
लिच्छविपुत्तो, सनक्खत्तो	६६
लिच्छविसत्तानि, सन्थागारे	२८१
लिच्छिवी	२८६
लूखो	१०६
लोकवादपटिसंयुत्ता	५४
लोकविद्	५०, ६७, २२६, ३२८, ३४६, ३५६
लोको	१८१, १८२, १८३
लोभो, अकुसलमूलं	६३
लोमहट्टजातो	२८४
लोमहंसनपरियायो	११६
लोहितपाणिनो	१२६

व

वक्कुक्	३२७
वचनपथा, पञ्च	१६६, १७०

वचीकम्मं, मेत्तं	२०७, २१६, २७२, ३६४
— सङ्कारो	७३, ३६५, ३७१, २७२, ३७३
— समाचारो	३३४
वच्छायनो	२२६
वच्छो, नन्दो	२६२
वजिरपाणि	२८४
वज्जिपजाय	२६१
वज्जी	२६१, २७७
वणिज्जाय	११६
वणं, पटिच्छादेता	२७०, २७४
वतकोतूहलमङ्गलानि, पुथुसमणब्राह्मणानं	३२६
वत्थुसायिको	४०१
वदो वदेय्यो, अत्ता	३१७
वनचेतियाणि	२८
वनपत्थपरियायं	१४१
वनमूलफलाहारा	२०४
वनसण्डे, अपरपुरे	६६
वम्मीको	१८८
वयधम्मता	२३६
वयधम्माम्नुप्पसी ७८, ८१, ८२, ८४, ८७, ८८	
वसी, वितक्कपरियायपथेसु	१६२
वस्ससत्तिकं	१२२
वळाभिरथेन, सब्बसेतेन	२२६
वळिसमंसिकं	१२१
वाकचीरं	११०
वाचाय अधम्मचारी विसमचारी, चतुब्बिधं	३५७
वाचाय धम्मचारी, चतुब्बिधं	३५८
बामनिका, हत्थिनियो	२२६
वायोधातु	२३५
— अज्झात्तिका	२३६
— बाहिरा	२४०
वालधम्मो, परिपूरो	१८३
वाळकम्बलं	११०
विकालभोजना	२३०
विक्खित्तं, चित्तं	८२, ६७
विगतथीनमिद्धो	२३२
विघातपक्खिको	१५३
विघातपरिळाहा	१४, १५, १६
विचारो	३६३
विचिकिच्छा	१४, ८३, ३०६

विचिकिच्छानुसयानं, एसेवन्तो	१४७
विचित्ताळकं	५१
विजितसङ्गाम, बीर	२१८
विज्जा, अधिगता	१५६, ३०६, ३०७
— उप्पन्ना	१५६
विज्जाचरणसम्पन्नो	५०, ६७, २२६, ३२८, ३४६, ३५६
विज्जा, पठमा	१५६
विज्जाणकाया	७२
विज्जाणञ्चायतनूपगानं देवानं, सहव्यतं	३५४
विज्जाणञ्चायतनं	५-१०, ५५, २०८, २२५, २५४, २६०, ३६२
विज्जाणनिदानं, नामरूपं	६५, ३२१
विज्जाणनिरोधगामिनी, पटिपदा	७२
विज्जाणनिरोधा, नामरूपनिरोधो	७२, ३२५
विज्जाणनिरोधो,	७२
— सङ्कारनिरोधा	७३, ३२५
विज्जाणसमुदयो, नामरूपसमुदयो	७२
विज्जाणसमुदयो, सङ्कारसमुदयो	७३
विज्जाणुपादानक्खन्धो	२३५
विज्जाणं	७२, १८४, २४१, ३२१, ३६०, ३६५
— अत्ता	२८३, २८५
— अनन्तं	४०३
— अनिच्चं	२३६
— अनिदस्सनं	४०३
— तदेविदं सन्धावति	३१५
— न तुम्हाकं	१८६
— पटिच्च समुप्पन्नं	३१५, ३१६
— परिज्जेय्यं	३६१
— सङ्कारनिदानं	६५, ३२१
— सब्बतोपमं	४०३
विज्जापको	१६२
विज्जुप्पसत्थानि, सीलानि	३६४
वितक्कपञ्जाति	१५०
वितक्कपरियायपथेसु, वसी	१६२
वितक्कसङ्कारसण्ठानं, मनसि कातब्बं	१६१
वितक्का, अकुसला	१६०-१६३
— गेहसिता	• १६५
— दुक्खविपाका	
— सावज्जा	

वितक्को	३६३	विसंसट्टा	३६१
विधुर-सञ्जीव, सावकयुगं	४०७	विहारसमापत्तीनं	२६१
विनिपातं	३०, ३७७	विहिंसावितक्को	१६, १५३, १५४, २७४
विनीलकं	१२३	विहिसूपरतिया	१५
विनोदना पहातब्बा, आसवा	११, ६१	वीतदोसं, चित्तं	८२, ६७
विपरिणामदुक्खा, ठितिसुखा	३७३	वीतमोहं, चित्तं	८२, ६७
विपरिणामधम्मता	२३६, २३८, २३९	वीतरागं, चित्तं	८२, ६७
विपरिणामसुखा, ठितिदुक्खा	३७३	वीतिमस्सा, धम्मा	३८६
विपस्सनानुगहिता	३६३	वीथि	२७५
विपस्सनाय समन्नागतो	२६४, २६८	वीमंसानुचरितं	६६, १०१, १०६
विपाकं, कम्मानं	१३	वीमंसासमाधिप्पधानसङ्खार-	
विपुब्बकजातं	१२३	समन्नागतं, इद्धिपादं	१४०
विभवतण्हा	६५, ३६६	वीही	७६
विभवदिट्ठि	६२	वुसितवन्तो, भिक्खू	१८७, २७७, २७८
विमुत्तचित्तो	२८६	ब्रैजयन्तो, पासादो	३११, ३१२
विमुत्तानुत्तरियेन	२८६	वेदगू कथं होति	३४२
विमुत्ता, भिक्खू	१८७	वेदना	६६, ७२, १८४, २४०, २४१
विमुत्ति, अकुप्पा	२१७	— अत्ता	२८३, २८५
विमुत्तिआणदस्सनसम्पन्नो	२६५, २६८	— अदुक्खमसुखा	३७३
विमुत्तिसम्पन्नो	२६५	— अनत्ता	२८०
विमुत्तं, चित्तं	८२, ६८	— अनिच्चा	२३६, २८०
विमोक्खा, सन्ता	४५	— कायसम्पस्सजा	७०
विरागानुपस्सी	३१०	वेदनाकाया	७०
विरागा, विमुच्चति	१८४	वेदनाक्खयो, दुक्खक्खया	१२८
विरागो	२१७	वेदना, धानसम्पस्सजा	७०
विरियसमाधिप्पधानसङ्खार-		— चक्खुसम्पस्सजा	७०
समन्नागतं, इद्धिपादं	१४०	— जिह्वासम्पस्सजा	७०
विरियसम्बोज्झङ्गो	१६, ८६	— दुक्खा	२६२, ३७१, ३७३
विरियं	१५६, २३६	— न तुम्हाकं	१८६
विषट्ठकप्पे	३०, ४७	वेदनानिदाना, तण्हा	६४, ३२१
विवादापन्ना, भिक्खू	३६३-३६५	वेदनानिरोधगामिनी, पटिपदा	६६
विवित्तं, सेनासनं	३३१	वेदनानिरोधा, तण्हानिरोधो	६६, ३२४
विवेकजं पीतिसुखं, पठमं ज्ञानं	२६, ५४, १२४, २०७, २२४, २५३, २५८, ३३६	वेदनानिरोधो	६६
विवेकनिष्ठं, चित्तं	३७३	— फस्सनरोधा	७०, ३२४
विवेकपम्भारं, चित्तं	३७३	वेदनानुपस्सना	८१
विवेकपोणं, चित्तं	३७३	वेदनानुपस्सी	७७, ८१
विसमच्चरिया	३५१	वेदना, फस्सनिदाना	६५, ३२१
विस्साखो, उपासको	३६६	वेदना, मनोसम्पस्सजा	७०
विसंयुत्तो	१८५	वेदनानं, अस्सादो	११८, १२४
		— आदीनवो	१२५

वेदनानं, निस्सरणं	१२५	सक्कायसमुदयो	३६६
— परिञ्जं	११८	सक्कायो, उपादानक्खन्धा	३६६
वेदनापञ्जात्ति	१५०	सक्कायो, सक्कायो ति	३६६
वेदना, वेदना ति	३६१	सक्केसु, कपिलवत्थुस्मि निग्रोधारामे	१२६, १४६
वेदनासञ्जाविञ्जाणानं नानाकरणं	३६०	सक्को, दण्डपाणि	१४६, १४७
वेदनासमुदया, तण्हासमुदयो	६६	सक्को, देवानमिन्दो	३११, ३१२, ३१४
वेदनासमुदयो	६६	सक्यपुत्तो, गौतमो	३५६
— फस्ससमुदया	७०	सगगपरायना	१८७
वेदना, सुखा	३७३	सगं लोकं	३७६
वेदना, सोतसम्पस्सजा	७०	सङ्किच्चो	२६२
वेदनुपादानक्खन्धो	२३५, ३६६	सङ्किलिद्धा, धम्मा	३८६, ३६१
वेदनं, अदुक्खमसुखं	८१	सङ्किलेसधम्मो	२१०, २११, २१२, २१७
— दुक्खं	८१	सङ्किलेसं बोदानं वुट्ठानं, ज्ञानविमोक्ख-	
— सुखं	८१	समाधिसमापत्तीनं	६६
वेदल्लं	१७८	सङ्किलेसिका	४०५
वेदेहिका नाम, गहपतानी	१६७	सङ्खतो	३७०
वेनयिको, समणो गौतमो	१८५	सङ्खमुण्डिकं	१२१
वेय्याकरणं	१७८	सङ्खलिखितं, ब्रह्मचरियं	२२६, २६४, ३२८
वेरञ्जका, ब्राह्मणगहपतिका	३५६, ३५६	सङ्खानेन	११६
बेलदुपुत्तं, सञ्जयं	३०८	सङ्खारनिदानं, विञ्जाणं	६५, ३२१
वेसारज्जप्पत्तो	१०१	सङ्खारनिरोधगामिनी, पटिपदा	७३
वेसारज्जानि, तथागतस्स	१०१, १०२	सङ्खारनिरोधा, विञ्जाणनिरोधो	७३, ३२५
बेसालियं	६६, २८०, २६१	सङ्खारनिरोधो	७३
वेस्सकुला	३४७	— अविज्जानिरोधा	३२५
बेस्सवणो, महाराजा	३१२	सङ्खारसमुदया, विञ्जाणसमुदयो	७३
बेहप्फलानं, देवानं	३५४	सङ्खारसमुदयो	७३
वेहप्फलो	४, ७, — १०, ४०२	सङ्खारसमुदयो, अविज्जानसमुदया	७३
बेल्लुवने, कलन्दकनिवापे	१६२, ३६६	सङ्खारा, अत्ता	२८३, २८५
बोदाता, धम्मा	३८६, ३६१	— अनिच्चा	२३६, २८०
बोस्सगपरिणामि	१६	— अविज्जानिदाना	६५, ३२१
		— तयो	७३, २४१, ३७१
		— न तुम्हाकं	१८६
स		सङ्खारुपादानक्खन्धो	२३५, ३६६
स-इन्दा, देवा	१८५	सङ्खित्तं, चित्तं	८२, ६७
सउत्तरं, चित्तं	४६, ८२, ६८	सङ्गहाय	३६४ ३६५
सकदागामिनो	४५, १८७, २७८	सङ्गामं, उभतोव्यूहं	१२०
सकदागामी, वच्छतरूपमा	२७८	सङ्गपरिणायका	२७५
सक्कस्स, कम्मन्ते	३०५	सङ्गपितरो	२७५
सक्कायदिट्ठि	१४	सङ्खानं, गणानं	२८३
सक्कायनिरोधगामिनी, पटिपदा	३६६		
सक्कायनिरोधो	३६६		

सच्चकस्स, पञ्चो	२६१
— बादो	२८२
सच्चको, निगण्ठपुत्तो	२८०-२८४, २८८-२९१
— पराभूतो	२८६
— मङ्कुभूतो	२८७
सच्चवादी	२३०
सच्चसन्धो	२३०, ३२६
सञ्जयो, बेलट्टपुत्तो	२४८, ३०८
सञ्जीवं	४०८
सञ्जा	७२, २४१
— अत्ता	२८३, २८५
— अनत्ता	२८०
— अनिच्चा	२३६, २८०
— न तुम्हाकं	१८६
सञ्जापञ्चाति	१५०
सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्ति	३७२
सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया बुट्टहन्तस्स	३७३
सञ्जावेदयितनिरोधं	२०८, २२५, ४०७
सञ्जुपादानक्खन्धो	२३५, ३६६
सति	१४१, २३६
— उपट्ठिता	१५६
सतिपट्टाना, समाधिनिमित्ता	३७१
सतिपट्टाने, चत्तारो	७६, २७२, २७५
सति वा उपादिसेसे, अनागाभिता	८८
सतिसम्पज्जन्नेन समन्नागतो	३३१
सतिसम्बोज्झङ्गं	१६, ८६
सत्तनिकाया	६६
सत्ता, अप्परजक्खजातिका	२१८
सत्तागारिका	१०६, २६२
सत्तानुसारि, विञ्जाणं	३०५
सत्तानं, चुतूपपातञ्जाणं	३४१
— चुतूपपातञ्जाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसि	३०
सत्तालोपिका	२६२
सत्तानं विसुद्धिया, मग्गो	७६
सत्ते, यथाकम्मूपगे	१००
सत्थवाह	२१८
सत्था देवमनुस्सानं	३५६
सत्थं, अरियायेतं पञ्जाय अधिवचनं	१६०
सदोसं, चित्तं	८२, ६७

सदरा	४०५
सहृत्तण्हा	६६
सद्धा, आकारवती	३६२
— दस्सनमूलिका	३६२
सद्धानुसारिनो	१८७
सन्तिकावचरस्स	२६३
सन्तुट्ठो	२६५
— कायपरिहारिकेन चीवरेन, कुच्छि-	
परिहारिकेन पिण्डपातेन	२३१, ३३०
सन्तो	२१७
सन्दस्सकं	१६२
सन्दस्सितो	१६३
सन्दिट्ठिको	३२७
— दुक्खक्खन्धो	५०, ११६
सन्दिट्ठिपरामासी	१३२
सन्निपतितानं, द्वयं करणीयं	२१०
सपरिदण्डा	३५०
सप्पञ्जजातिको	२७७
सप्पटिपुग्गलो	३६
सप्पसिरूपमा, कामा	१७७
सप्पसिरूपमा, खेदी	७७
सब्बञ्जू	१२८
सब्बत्थगामिनी, पटिपदा	६८
सब्बदस्सावी	१२८
सब्बधम्ममूलपरियायं	३
सब्बपाणभूतहितानुकम्पी	२३०, ३२६
सब्बफालिफुल्ला, साला	२६४, २६६
सब्बसङ्खारसमथो	२१७
सब्बाभिभू	२२१
सब्बासवसंवरपरियायं	११
सब्बासवसंवरसंबुत्तो	१७
सब्बुपादानपरिञ्जावादो	६३, ६४
सब्बूपधिपटिनिस्सग्गी	२१७
सब्ब्यञ्जनं	२२६
सब्रह्मको	२६२
समग्गनन्दी	२३०
समग्गरतो	२३०
समग्गा	२५६, २४७
समग्गारामो	२३०
समचारी	३५४

समणकरणाधम्मा	३३३	— पधानविम्भन्तो	३०५
समणपरिसा	१०२	— बाहुल्लिको	३०५
समणा, समणा ति	३४४	— मङ्गुरच्छवि	३०४
समणब्राह्मणा	४०१	समथानुगहिता	३६२
समणब्राह्मणा, आपगरहका	४००	समथं	३६६
— आपजिगुच्छका	४००	समन्नाहारो, तज्जो	२४०, २४१
— आपपसंसका	४००	समादपको	१६२
— आपाभिनन्दिनो	४००	समादपितो	१६३
— तेजगरहका	४००	समाधि	३७१
— तेजजिगुच्छका	४००	समाधिजं पीतिसुखं, पठमं ज्ञानं	२६, ५४, १२४,
— तेजपसंसका	४००		२०७, २२४, २३२,
— तेजाभिनन्दिनो	४००		२५३, २५८, ३३६
— देवगरहका	४००	समाधिनिमित्ता, धम्मा	३७१
— देवजिगुच्छका	४००	— सतिपट्टाना	३७१
— देवपसंसका	४००	समाधिपरिक्खारा, धम्मा	३७१
— देवाभिनन्दिनो	४००	— सम्मप्पधाना	३७१
— पजापताभिनन्दिनो	४००	समाधिभावना	३७१
— पजापतिगरहका	४००	समाधिसम्पदा, तच्चूपमा	२४५
— पजापतिजिगुच्छका	४००	समाधिसम्पदानिसंसं	२५५
— पजापतिपसंसका	४००	समाधिसम्पन्नो	२६५
— पठवाभिनन्दिनो	४००	समाधिसम्बोज्झङ्गो	१६, ८७
— पठवीगरहका	४००	समारको	२६२
— पठवीजिगुच्छका	४००	समारूढो	१०५
— पठवीपसंसका	४००	समाहितं, चित्तं	८२, ६८
— ब्रह्मगरहका	४००	समीति, यानकारपुत्तो	४१
— ब्रह्मजिगुच्छका	४००	समुत्तेजको	१६२
— ब्रह्मपसंसका	४००	समुत्तेजितो	१६३
— ब्रह्माभिनन्दिनो	४००	समुदयधम्मामनुपस्सी ७८, ८१, ८२, ८४, ८७, ८८	
— भूतगरहका	४००	समोहं, चित्तं	८२, ६७
— भूतजिगुच्छका	४००	सम्पजानकारी	७८, २३१, ३३०
— भूतपसंसका	४००	सम्पहंसको	१६२
— भूताभिनन्दिनो	४००	सम्पहंसितो	१६३
— वायगरहका	४००	सम्बाधो, घरावासो	२२६, २६४, ३२८
— वायजिगुच्छका	४००	सम्बोधा, पुब्बेव	२३
— वायपसंसका	४००	सम्बोधाया	२२
— वायाभिनन्दिनो	४००	सम्बोधिपरायणो	४५
समणसामीचिप्पटिपदा	३४४, ३४६	सम्मगगतो, पासादो	६३
समणो कथं होति	३४२	सम्मदञ्जा, भिक्खू	१८७
— गौतमो	१८५, २२१, २८१	— विमुत्तो	२७८, २८८
— काळो	३०४	सम्मप्पधाना, समाधिपरिक्खारा	३७१

सम्माभ्राजीवो	२२, ३७०, ३७१
सम्माकम्मन्तो	२२, ३७०, ३७१
सम्माञ्जाणी	५७
सम्मादिट्ठि	२२, ६५-७५, ३७०, ३७१
— कम्मसमादाना	१००
सम्मादिट्ठिका	३०
सम्मादिट्ठि, कित्तावता होति	६२
— पटिच्चसमुप्पादो	३८१
— भिक्खू	५६
— सीलानुगगहिता	३६२
सम्मापटिपन्ना	३५१
सम्मावाचा	२२, ३७०, ३७१
सम्मावायामो	२२, ३७०, ३७१
सम्माविमुत्ती	५७
सम्मासङ्कप्पो	२२, ३७०, ३७१
सम्मासति	२२, ३७०, ३७१
सम्मासमाधि	२२, ५७, ३७०, ३७१
सम्मासम्बुद्धो	६, ५०, ६४, ६७, २२१, २२८, २३२-२३४, २६१, ३४६, ३५६, ४०४
सम्मूळ्हो	३०७
सम्मोदमाना	२५६, २५७
सयं पटिभानं	६५, १०१, १०६
सरस्सति	५२
सरागं, चित्तं	८२, ६७
सल्लेखपरियायो	६१
सल्लेखा	५४-५६
सस्सतो, लोको	१३, १८१-१८३, २०५
सस्समणब्राह्मणी, पजा	२६२
सस्सामिका	३५०
सहम्पति, ब्रह्मा	२१८, २१९
सत्तायतननिदानो, फस्सो	६५, ३२१
सत्तायतननिरोधगामिनी, पटिपदा	७१
सत्तायतननिरोधा, फस्सनिरोधो	७०, ३२४
सत्तायतननिरोधो, नामरूपनिरोधा	७१, ३२४
सत्तायतनसमुदया, फस्ससमुदयो	७०
सत्तायतनसमुदयो, नामरूपसमुदया	७१
सत्तायतनं, नामरूपनिदानं	६५
साकच्छानुगगहिता	३६२

साकभक्खा	११०, २०४
साकेतं, अनुपत्तो	१६८
साखापलासूपमा, लाभसक्कारसिलोका	२४३
साङ्गणो, पुग्गलो	३३
साठेय्यं	४६, ५०, ३४४
साति, भिक्खुं केवट्टपुत्तो	३१५-३१८
सात्थं	२२३
साथलिको	२०, २५०
साधारणभोगी	३६४
साधुसम्मतो, बहुजनस्स	२६१
सामग्गिया	३६४, ३८५
सामञ्जं	३४४, ३४५
सामाकभक्खा	११०, २०४
सामिसं, अद्रुक्खमसुखं	८१
— दुक्खं वेदनं	८१
— सुखं वेदनं	८१
सामीचिप्पटिपन्नो	५०
सारगवेसी	२४८, २५१
सारणीया धम्मा, छ	३६४, ३६५
सारत्थिको	२४८, २५१
सारम्भो	४६, ५०
सारिपुत्तस्स धम्मपरियायो	४३
सारिपुत्तो	२०, ३३, ३४, ४२, ६२, ६६, ६८, १००-११४, १६२, १६४, १६८, २६३, २६६, २६७, २६९, ३६०
सालराजमूले सुभगवने, उक्कट्ठायं	३, ३६६
साला, कोसलानं ब्राह्मणगामो	३४६
साली	७६
सालेय्यका, ब्राह्मणगहपतिका	३५५
सावकयुगं, विघारसञ्जीवं	४०७
सावकसङ्घो	५०, २२७
सावज्जा, वितक्का	१६०
सावत्थियं	११, १८, २३, ४४, ४६, ५४, ६२, ६०, ११७, १३७, १४१, १५३, १५६, १६४, १७४, १६३, २००, २०६, २२६, २३५, २४८, २७०, ३१०, ३१५, ३५६, ३६०, ३७७, ३८०, ३८६, ३६६

सावसेसदोही	२७५	सुदकुला	३४७
सिक्खासाजीवसमापन्नो	२३०, ३२६	सुद्धि, अग्निपरिचरियाय	११४
सिनातो, अन्तरेन सिनानेन	५२	— आवासेन	११४
सिप्पञ्जतरेन		— आहारेन	११२, ११३
सिप्पिट्टानेन, जीविकं कप्पेति	११६	— उपपत्तिया	११४
सीतिभूतोस्मि	२२१	— यञ्जेन	११४
सीलक्खन्धे सङ्गहिता, धम्मा	३७१	— संसारेन	११४
सीलब्बतपरामासो	१४	सुनक्खत्तो, लिच्छविपुत्तो	६६
सीलब्बतुपादानं	६८, ६३, ६५	सुन्दरिकभारद्वाजो, ब्राह्मणो	५२, ५३
सीलविसुद्धि	१६५	सुन्दरिका	५२
— यावदेव चित्तविसुद्धत्था	१६८	सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो	२२८, २३२, २३३, २३४
सीलसम्पदानिसंसं	२५५	सुभकिण्हानं देवानं सहव्यतं	३५४
सीलसम्पदा, पपटिकूपमा	२४४	सुभकिण्हो	४, ७-१०, ४०२
सीलसम्पन्नो	२६५	सुभगवने, सालराजमूले	३, ३६८
सीलानुगहिता, सम्मादिट्ठि	३६२	सुभनिमित्तं	३५
सीसकटाहं	१२३	सुमेधो	१८६
सीसानुलोकी, अनुबन्धि	१६४	सुवचो	१६६
सीहनादं	६०, ६८ - १००	सुविञ्जापये	२१६
सुखविहारितरो	१२६, १३१	सुविदेहानं तीरं	२७७
सुखसाराणी	२६३	सुसुमारगिरे, भैसकळावने मिगदाये	१३२, ४०५
सुखसंवत्तनिका, सुगहिता धम्मा	१७८	सेक्खवसेन, नयभूमि	६
सुखा, वेदना	३७३	सेक्खो	६
सुखुमो आहारो	३२१	सेट्टपुरिसो	३३, ३४
सुखेन, सुखं अधिगन्तव्वं	१२६	सेनानिगमो	२१६, २६८
सुखं	५०, ३६३	सेनासनं, पटिसेवति	१५
सुखं अधिगन्तव्वं, दुक्खेन	१२६	सेनियो, बिम्बिसारो राजा मागधो	१२६, १३०, १३१
सुखं वेदनं, निरामिसं	८१	सोकधम्मो	२१०, - २१२, २१७
— सामिसं	८१	सोतधानुया, दिब्बाय	४६, ६७
सुगति	४६, ३७६	सोतविञ्जाणं	७२, ३१८
— धम्मचरियाय	३५८	सोतसम्फत्सजा, दुक्खवेदना	२३६
सुगतो	५०, ६७, २२६, ३२८, ३४६, ३५६	— वेदना	७०
सुगहिता धम्मा, सुखसंवत्तनिका	१७८	सोतसम्फत्सो	७०
सुञ्जतो, फत्सो	३७३	सोतापन्ना, वच्छतरूपमा	२७६
सुञ्जागाराणि	६१	सोतापन्नो	४५, ७१
सुतवा, अरियसावको	१३, ३८१	सोतिन्द्रियसंवरसंवृतो	१४
सुतसन्निचयो	२६७	सोतिन्द्रियं	३६४
सुतानुगहिता	३६२	सोत्तियो कथं होति	३४३
सुत्तं	१७८	सोमनस्सं	१८६
सुदस्सानं देवानं सहव्यतं	३५४		
सुदस्सीनं देवानं सहव्यतं	३५४		

सोरतो	१६६		
सोवचस्सकरणा, धम्मा	१३३		
संकिण्णपरिक्खो, भिक्खु	१८४, १८५	हटभक्खो	११०, २०४
संयोजनानि, तीणि	१४, ४५, १८७	हत्थपज्जोतिकं	१२१
— पञ्चोरम्भागियानि	१८७	हत्थापलेखनो	१०६, २६२
संयोजनानं परिक्खया, तिण्णं	२७८, २७९	हत्थिपदूपमानि, अरियसच्चानि	२३५
संयोजनो	१७, ८५	हत्थिपदोपमो	२२८
संवट्टकप्पे	३०, ४७	हत्थिपदं	२३५
संवट्टविवट्टकप्पे	३०, ४७	हृदयङ्गमा	३२६
संवरा पहातब्बा, आसवा	११, १४	हरेणुकयूसं	३०३
संसट्ठा, धम्मा	३६१	हिरोत्तप्पं	३३३
संसारेन, मुद्धि	११४	हीनपुरिसो	३३, ३४
स्वाकारे	२१६	हुवेय्यापावुसो	२२१
स्वाक्खातो, मया धम्मो	१८७, २२८, २३२-२३४	हेतू, दुग्गतिसुगतीनं	३४६, ३५६

उपमायो

सेय्यथापि, अग्निवेस्सन, अल्लं कट्ठं आरका उदका थले निक्खित्तं, अथ पुरिसो आगच्छेय्य, उत्तरारणिं आदाय — ‘अग्निं अभिनिब्बत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामि’...	२६६
सेय्यथापि, अग्निवेस्सन, अल्लं कट्ठं सस्नेहं उदके निक्खित्तं, अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारणिं आदाय...	२६८
सेय्यथापि, अग्निवेस्सन, तालो मत्थकच्छिन्नो अभब्बो पुन विरूब्धिहया...	३०८
सेय्यथापि, अग्निवेस्सन, दक्खो गोघातको गोघातकन्तेवासी वा तिण्हेन गोविकन्तनेन कुच्छिं परिकन्तेय्य...	३०२
सेय्यथापि, अग्निवेस्सन, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहासु गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्तापेय्युं सम्परितापेय्युं...	३०२
सेय्यथापि, अग्निवेस्सन, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो तिण्हं कुठारिं आदाय वनं पविसेय्य...	२८६
सेय्यथापि, अग्निवेस्सन, बलवा पुरिसो तिण्हेन सिखरेन मुद्धनि अभिमत्थेय्य...	३०१
सेय्यथापि, अग्निवेस्सन, बलवा पुरिसो दब्धेन वरत्तक्खण्डेन सीसे सीसवेठं ददेय्य...	३०२
सेय्यथापि, अग्निवेस्सन, बलवा पुरिसो दुब्बलतरं पुरिसं सीसे वा गहेत्वा अभिनिग्गहेय्य अभिनिप्पीळेय्य अभिसन्तापेय्य...	३०१
सेय्यथापि, अग्निवेस्सन, सुक्खं कट्ठं कोळापं आरका उदका थले निक्खित्तं, अथ पुरिसो आगच्छेय्य, उत्तरारणिं आदाय — ‘अग्निं अभिनिब्बत्तेस्सामि, तेजो पातु करिस्सामि’...	३००
सेय्यथापि आकासे...	४५, ६७
सेय्यथापि, आवुसो, इत्थी वा पुरिसो वा, दहरो, युवा, मण्डनजातिको, आदासे वा परिसुद्धे परियोदाते अच्छे वा उदकपत्ते, सकं मुखनिमित्तं पच्चवेक्खमानो...	१३५
सेय्यथापि, आवुसो इत्थी वा पुरिसो वा, दहरो, युवा, मण्डनजातिको, सीसन्हातो, उप्पलमालं वा वस्सिकमालं वा अतिमुत्तकमालं वा लभित्वा उभोहि हत्थेहि पटिग्गहेत्वा उत्तमङ्गे सिरिस्मि पटिदुपेय्य...	४३

सेय्यथापि, आवुसो, कटुं च पटिच्च वल्लि च पटिच्च मत्तिकं च पटिच्च आकासो परिवारितो अगारं त्वेव सङ्गं गच्छति...	२४०
सेय्यथापि, आवुसो, कंसपाति आभता आपणा वा कम्मारकुला वा परिसुद्धा परियोदाता...	३५
सेय्यथापि, आवुसो, कंसपाति आभता, आपणा वा कम्मारकुला वा परिसुद्धा परियोदाता; तमेनं सामिका सालीनं ओदनं विचितकाळकं अनेकसूपं अनेकव्यञ्जनं रचयित्वा अञ्जिस्सा कंसपातिया पटिकुज्जित्वा अन्तरापणं पटिपज्जेय्युं...	४१
सेय्यथापि आवुसो, कंसपाति, आभता आपणा वा कम्मारकुला वा रजेन च मलेन च परियोदता...	३४
सेय्यथापि, आवुसो, कंसपाति आभता आपणा वा परिसुद्धा परियोदाता; तमेनं सामिका अहिकुणपं वा कुक्कुरकुणपं वा मनुस्सकुणपं वा रचयित्वा अञ्जिस्सा कंसपातिया पटिकुज्जित्वा अन्तरापणं पटिपज्जेय्युं...	४०
सेय्यथापि, आवुसो, कंसपाति आभता आपणा वा कम्मारकुला वा परिसुद्धा परियोदाता; तमेनं सामिका सालीनं ओदनं विचितकालकं अनेकसूपं अनेकव्यञ्जनं रचयित्वा अञ्जिस्सा कंसपातिया पटिकुज्जित्वा अन्तरापणं पटिपज्जेय्युं...	४१
सेय्यथापि, आवुसो, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो हक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मे व मूलं, अतिक्कम्म खन्धं, साखापलासे सारं परियेसितब्बं...	१४८
सेय्यथापि, आवुसो मोग्गल्लान, रञ्जो वा राजमहामत्तस्स वा नानारत्तानं दुस्सानं दुस्सकरण्डो पुरो अस्स...	२६६
सेय्यथापि, आवुसो, रञ्जो पसेनदिस्स कोसलस्स सावत्थियं पटिवसन्तस्स साकेते किञ्चिदेव अच्चायिकं करणीयं उप्पज्जेय्य । तस्स अन्तरा च सावत्थि अन्तरा च साकेतं सत्त रथविनीतानि उपट्टपेय्युं...	१६७
सेय्यथापि, आवुसो, सुणिसा ससुरं दिस्वा संविज्जति संवेगं आपज्जति...	२३७
सेय्यथापि उदके...	४५, ६७
सेय्यथापि, चुन्द, विसमो मग्गो अस्स तस्स अञ्जो समो मग्गो परिक्कमनाय; सेय्यथा वा पन, चुन्द, विसमं तित्थं अस्स तस्स अञ्जं समं तित्थं परिक्कमनाय...	५८
सेय्यथापि, ते, भिक्खवे, चतुत्था मिगजाता तथूपमे अहं इमे चतुत्थे समणब्राह्मणे वदामि...	२०७
सेय्यथापि ते, भिक्खवे, ततिया मिगजाता तथूपमे अहं इमे ततिये समणब्राह्मणे वदामि...	२०५
सेय्यथापि ते, भिक्खवे, दुतिया मिगजाता तथूपमे अहं इमे दुतिये समणब्राह्मणे वदामि...	२०४
सेय्यथापि ते, भिक्खवे, पठमा मिगजाता तथूपमे अहं इमे पठमे समणब्राह्मणे वदामि...	२०४
सेय्यथापि नाम आसीतिकपब्बानि वा काळपब्बानि वा...	११२, ३०३
सेय्यथापि नाम उप्पलिनियं वा पटुमिनियं वा पुण्डरीकिनियं वा अप्पेक्कच्चानि उप्पलानि वा पटुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवड्डानि उदकानुगतानि अन्तोनिमुग्गपोसीनि; अप्पेक्कच्चानि पटुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवड्डानि उदकानुगतानि समोदकं ठितानि; अप्पेक्कच्चानि उप्पलानि वा पटुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि, उदके संवड्डानि उदके अच्चुग्गम्म ठितानि अनुपलित्तानि उदकेन	२१६
सेय्यथापि नाम उलूको हक्खसाखायं मूसिकं मग्गयमानो धायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति...	४०८
सेय्यथापि नाम ओट्टपदं...	११२, ३०३
सेय्यथापि नाम कम्मारगगरिया धममानाय अभिमत्तो सद्दो होति...	३०१

सेय्यथापि नाम कुञ्जरो सद्विहायनो गम्भीरं पोक्खरणि ओगाहेत्वा साणधोविकं नाम कीळित-जातं कीळति...	२८१
सेय्यथापि नाम कोत्थु नदीतीरे मच्छे मग्गयमानो ज्ञायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति...	४०८
सेय्यथापि नाम गद्वभो वहिच्छन्नो सन्धिसमलसङ्कुटीरे भायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति...	४०९
सेय्यथापि नाम गम्भीरे उदपाने उदकतारका गम्भीरगता ओक्खापिका दिस्सन्ति...	११२, ३०४
सेय्यथापि नाम जरसालाय गोपाणसियो ओलुग्गविलुग्गया भवन्ति...	३०४
सेय्यथापि नाम तित्तकालाबु...	११२
सेय्यथापि नाम तित्तकालाबु आमकच्छन्नो वातातपेन संपुटितो होति सम्मिलातो...	३०४
सेय्यथापि नाम पुरिसो सिरि आगच्छति दण्डेन पटिप्पणामेय्य...	४००
सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो दीघलोमिकं एळकं लोमेसु गहेत्वा आकड्ढेय्य परिकड्ढेय्य सम्परिकड्ढेय्य...	२८१
सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो सम्मिञ्जितं वा बाहं पसारेय्य पसारितं वा बाहं सम्मिञ्जेय्य...	३११, ३१३, ३१८
सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो भोण्डिकाकिलञ्जं गम्भीरे उदकरहदे पक्खिपित्वा कण्णे गहेत्वा आकड्ढेय्य परिकड्ढेय्य सम्परिकड्ढेय्य...	२८१
सेय्यथापि नाम बलवा सोण्डिकाधुतो बालं कण्णे गहेत्वा ओधुनेय्य निद्धुनेय्य निप्फोटेय्य...	२८१
सेय्यथापि नाम बिळारो सन्धिसमलसङ्कुटीरे मूसिकं मग्गयमानो ज्ञायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति...	४०९
सेय्यथापि नाम वट्टुनावली...	११२, ३०३
सेय्यथापि नाम सुणिसा ससुरं दिस्वा ओत्तपति हिरीयति...	३१२
सेय्यथापि पक्खी सकुणो...	४६, ६७, ३३०
सेय्यथापि पक्खी सकुणो येन येनेव डेति सपत्तभारो व डेति...	२३१
सेय्यथापि पठविं...	४४, ६७
सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सीवथिकाय छड्डितं...	७६
सेय्यथापि, भन्ते, गामस्स वा निगमस्स वा अविदूरे पोक्खरणी...	२८७
सेय्यथापि भन्ते, पुरिसो जिघच्छादुब्बल्यपरेतो मवुपिण्डकं अधिगच्छेय्य, सो यतो यतो सायेय्य लभेये व सादुरसं...	१४२
सेय्यथापि भिक्खवे, अरञ्जे पवने महत्तं निन्नं पल्लवं । तमेनं महाभिगसङ्खो उपनिस्साय विहरेय्य...	१४७
सेय्यथापि, भिक्खवे, आपानीयकंसो वण्णसम्पन्नो गन्धसम्पन्नो रससम्पन्नो ; सो च खो विसेन संसट्ठो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो सुखकामो दुक्खप्पटिकूलो...	३८७
सेय्यथापि, भिक्खवे, आरञ्जको मग्गो अबद्धो पासरासि अधिसयेय्य...	२२४
सेय्यथापि, भिक्खवे, आरञ्जको मग्गो अरञ्जे पवने चरमानो विस्सत्थो गच्छति, विस्सत्थो तिट्ठति, विस्सत्थो निसीदति, विस्सत्थो सेय्यं कपेति...	२२४
सेय्यथापि, भिक्खवे, इत्थी वा पुरिसो वा दहरो युवा मण्डनजातिको अहिकुणपेन वा कुक्कुरकुणपेन वा मनुस्सकुणपेन वा कण्ठे आसत्तेन अट्टियेय्य हरापेय्य जिगुच्छेय्य...	१६०
सेय्यथापि, भिक्खवे उदकरहदो उब्भिदोदको, तस्स नेवस्स पुरत्थिमाय दिसाय उदकस्स आय- मुखं, न पच्छिमाय दिसाय उदकस्स आयमुखं, न उत्तराय दिसाय उदकस्स आयमुखं, न दक्खिणाय दिसाय उदकस्स आयमुखं, देवो च न कालेन कालं सम्पाधारं अनुप्प-	

- वेच्छेय्य । अथ खो तम्हा व उदकरहदा सीता वारिधारा उम्भिजित्वा तमेव उदकरहदं
सीतेन वारिना अभिसन्देय्य परिसन्देय्य परिपूरेय्य परिप्फरेय्य, नास्स किञ्चि सञ्जावतो
उदकरहदस्स सीतेन वारिना अप्फुटं अस्स... ३३६
- सेय्यथापि, भिक्खवे, उप्पलिनियं वा पदुमिनियं वा पुण्डरीकिनियं वा अप्पेकच्चानि उप्पलानि
वा पदुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवद्धानि उदकानुगतानि अन्तो-
निमुग्गपोसीनि, तानि याव चग्गा याव च मूला सीतेन वारिना अभिसन्नानि परि-
सन्नानि परिपूरानि परिप्फुटानि, नास्स किञ्चि सञ्जावतं उप्पलानं वा पदुमानं वा पुण्डरी-
कानं वा सीतेन वारिना अप्फुटं अस्स... ३४०
- सेय्यथापि, भिक्खवे, उभतोमुखा पुत्तोळिपूरा नानाविहितस्स धञ्जास्स... ७६
- सेय्यथापि, भिक्खवे, कुकुटिया अण्डानि अट्ठ वा दस वा द्वादस वा, तागस्सु कुवकुटिया
सम्मा अधिसयितानि सम्मा परिसेदितानि सम्मापरिभाषितानि... १४०
- सेय्यथापि, भिक्खवे, कूटागारस्स एतं अग्गं, एतं सङ्गाहिकं, एतं सङ्घाटनिकं — यदिदं कूटं... ३६५
- सेय्यथापि, भिक्खवे, गामस्स वा, निगमस्स वा अविदूरे महत्तं सालवनं... १६६
- सेय्यथापि, भिक्खवे, गावी तरुणवच्छा श्रम्बं च आलुम्पति वच्छकं च अप्पिचिनाति... ३६७
- सेय्यथापि, भिक्खवे, गिरहानं पच्छिमे मासे मालुवासिपाटिका फलेय्य... ३७७
- सेय्यथापि, भिक्खवे, चक्खुमा पुरिसो आपाथगतानं रूपानं अदस्सकमो अस्स; सो
निमीलेय्य वा अञ्जेन वा अपलोकेय्य... १६०
- सेय्यथापि, भिक्खवे, तित्तकालाबुविसेन संसट्ठो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो
अमरितुकामो सुखकामो दुक्खप्पटिकूलो... ३८६
- सेय्यथापि, भिक्खवे, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो अच्चि पटिच्च आभा पञ्जायति, आभं
पटिच्च अच्चि पञ्जायति... ३६५
- सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा गांवि वधित्वा चतुमहापथे
बिलसो विभजित्वा निसिन्नो अस्स... ७६
- सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो नहापको वा नहापकन्तेवासी वा कंसथाले नहानियचुण्णानि
आकिरित्वा उदकेन परिप्फोसकं सन्नेय्य सायं नहानियपिण्डि स्नेहानुगता स्नेह-
परेता सन्तरवाहिरा फुटा स्नेहेन न च पग्घरिणी... ३३६
- सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो पलगण्डो वा पलगण्डन्तेवासी वा सुखुमाय आणिया ओळारिकं
आणि अभिनिहनेय्य अभिनीहरेय्य अभिनिवत्तेय्य... १५६
- सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो भमकारो वा भमकारन्तेवासी वा... ७७
- सेय्यथापि, भिक्खवे, दधि च मधु च सप्पि च फाणितं च एकज्झं संसट्ठं । अथ
पुरिसो आगच्छेय्य लोहितपक्खन्दिको... ३८७
- सेय्यथापि, भिक्खवे, दहरो कुमारो मन्दो उत्तानसेय्यको हत्थेन वा पादेन वा अक्कमित्वा
खिप्पमेव पटिसंहरति... ३६६
- सेय्यथापि, भिक्खवे, द्वे अगारा सद्दारा । तत्थ चक्खुमा पुरिसो मज्झे ठितो पस्सेय्य
मनुस्से गेहं पविसन्ते पि निक्खमन्ते पि अनुचङ्कमन्ते पि अनुविचरन्ते पि... ३४१
- सेय्यथापि, भिक्खवे, पब्बतसङ्खेपे उदकरहदो अच्चो विप्पसन्नो अनाविलो । तत्थ
चक्खुमा पुरिसो तीरे ठितो पस्सेय्य सिप्पिसम्बुकं पि सक्खरकथलं पि
मच्छगुम्बं पि चरन्तं पि तिट्ठन्तं पि... ३४२
- सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो अद्धानमग्गप्पटिपन्नो । सो पस्सेय्य महत्तं उदकण्वं, ओरिमं तीरं

- सासङ्कं सप्पटिभयं, पारिमं तीरं खेमं अप्पटिभयं; न चस्स नावा सन्तारणी उत्तर-
सेतु वा अपारा पां गमनाय... १७६
- सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो अलगहत्थिको अलगहगवेसी अलगहपरियेसनं चरमानो ।
सो पस्सेय्य महत्तं अळगहं... १७८, १७९
- सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो आगच्छेय्य आदित्तं तिणुक्कं आदाय... १७९
- सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो आगच्छेय्य कुदालपिटकं आदाय... १७०
- सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो आगच्छेय्य लाखं वा हलिहिं वा नीलं वा मञ्जिटुं वा आदाय... १७०
- सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो आबाधिको अस्स दुक्खितो, बाळहगिलानो, भत्तं चस्स नच्छादेय्य,
न चस्स काये बलमत्ता । सो अपरेन समयेन तम्हा आबाधा मुच्चेय्य, भत्तं चस्स छादेय्य;
सिया चस्स काये बलमत्ता... ३३७
- सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो इणमादाय कम्मन्ते पयोजेय्य; तस्स ते कम्मन्ता समिज्जेय्युं ।
सो यानि च पोरणानि इणमूलानि तानि च व्यन्तीकरेय्य; सिया चस्स उत्तारि
अवसिट्ठं दारभरणाय... ३३७
- सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो ओदातेन वत्थेन ससीसं पारुपित्वा निसिन्नो अस्स; नास्स किञ्चि
सब्बावतो कायस्स ओदातेन वत्थेन अप्फुटं अस्स... ३४०
- सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो दासो अस्स अनत्ताधीनो न येन कामङ्गमो । सो अपरेन समयेन
तम्हा दासव्या मुच्चेय्य अत्ताधीनो अपराधीनो भुजिस्सो येन कामङ्गमो... ३३८
- सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो बन्धनागारे बद्धो अस्स । सो अपरेन समयेन तम्हा बन्धना
मुच्चेय्य सीत्थिना अव्ययेन, न चस्स किञ्चि भोगानं वयो... ३३८
- सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स
तिट्ठतो सारवतो सारं येव छेब्बा आदाय पक्कमेय्य 'सार' ति जानमानो... २४७
- सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो सीघं गच्छेय्य... १६१
- सेय्यथापि, भिक्खवे पोक्खरणी अच्चोदका सातोदका सीतोदका सेतका सुपत्तिथा रमणीया ।
पुरत्थिमाय चे पि दिसाय पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभित्तो घम्मपरेतो किलन्तो
तसितो पिपासितो । सो तं पोक्खरणि आगम्म विनेय्य उदकपिपासं विनेय्य घम्म-
परिळाहं... ३४७
- सेय्यथापि, भिक्खवे, बिळारभस्ता महिता सुमहिता सुपरिमहिता मुदुका तूलिनी छिन्नसस्सरा
छिन्नबभरा... १७२
- सेय्यथापि, भिक्खवे, मतजं नाम आवुषजातं उभतोभारं पीतनिसितं । तदस्स सङ्गाटिया
सम्पासतं सम्पलिवेद्धितं... ३४४
- सेय्यथापि, भिक्खवे, यं यदेव पच्चयं पटिच्च अग्निं जलति, तेन तेनेव सङ्गं गच्छति... ३१८
- सेय्यथापि, भिक्खवे, वत्थं परिसुद्धं परियोदातं; तमेनं रजको यस्मिं यस्मिं रङ्गजाते उपसंहरेय्य... ४६
- सेय्यथापि, भिक्खवे, वत्थं सङ्किलिट्ठं मलगगहितं अच्चोदकं आगम्म परिसुद्धं होति परियोदातं... ५१
- सेय्यथापि, भिक्खवे, वत्थं सङ्किलिट्ठं मलगगहितं; तमेनं रजको यस्मिं यस्मिं रङ्गजाते
उपसंहरेय्य... ४६
- सेय्यथापि, भिक्खवे, वस्सानं पच्छिमे मासे सरदसमये किट्टसम्बाधे गोपालको गावो रक्खेय्य ।
सो ता गावो ततो दण्डेन आकोटेय्य पटिकोटेय्य सन्निरुन्धेय्य सन्निवारेय्य... १५४
- सेय्यथापि, भिक्खवे वस्सानं पच्छिमे मासे सरदसमये विद्धे विगतवलाहके देवे आदिच्चो नभं
अभुस्सकमानो सब्बं आकासगतं तमगतं अभिविहच्च भासते न तपते च विरोचते च... ३८८

